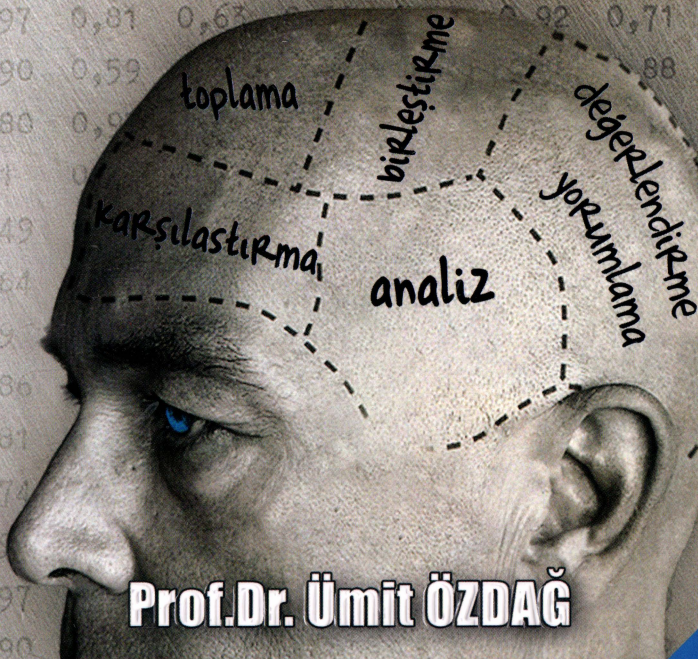

İSTİHBARAT TEORİSİ

Prof.Dr. Ümit ÖZDAĞ

8
BASKI

PROF. DR. ÜMİT ÖZDAĞ

İSTİHBARAT TEORİSİ

İSTİHBARAT TEORİSİ

Sessiz Savaş Dizisi: 1

Genel Yayın No: 2

Yazan: Ümit Özdağ

Yayın Yönetmeni: Ümit Çıkrıkcı

Düzeltili: Mustafa Kelleroğlu

Kapak: Düş Mühendisleri

Satış Direktörü: Hakan Mermicioğlu

Pazarlama Sorumlusu: Ahmet Mert Öztuğ

Baskı: BRC Matbaacılık / Ankara

1. Baskı: Eylül 2008

2. Baskı: Kasım 2008

3. Baskı: Ekim 2009

4. Baskı: Ağustos 2010

5. Baskı: Nisan 2011

6. Baskı: Eylül 2012

7. Baskı: Eylül 2013

8. Baskı: Mart 2014

ISBN: 978-605-4125-01-2

Sertifika no: 11826

Her hakkı saklıdır. Bu yapıtın aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılmaz.

Kapak tasarımının tüm hakları yayınevine aittir.

Copyright © 2008-2014, KRIPTO KİTAPLAR PUBLISHING HOUSE

Yayımlayan:

kripto

Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

İçel Sokak 6/4 Kızılay / Ankara

Tel: 0312 432 1923 Faks: 432 1933

e-posta : kripto@kriptokitaplar.com

www.kriptokitaplar.com

ÜMİT ÖZDAĞ

Ümit Özdağ, 03.03.1961 tarihinde Tokyo/Japonya'da doğmuştur. İlk, orta ve lise eğitimini TED Ankara Koleji'nde tamamlamıştır. Yüksek öğrenimini Almanya'nın Münih kentinde Ludwig Maximilians Üniversitesi'nde siyasal bilgiler, felsefe ve iktisat fakültelerinde tamamlamış ve yüksek lisans çalışmasını "Türkiye'de Planlı Kalkınma ve Devlet Planlama Teşkilatı" üzerine hazırlamıştır.

Ümit Özdağ, 1986 yılında Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 1990 senesinde "Atatürk ve İnönü Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri" konulu çalışması ile siyaset bilimi doktoru olmuştur. Dr. Özdağ, 1993 yılında "Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs Askerî Hareketi" konulu tezi ile siyaset teori doçenti unvanını almıştır.

Doç. Dr. Ümit Özdağ, 1994 yılında "Avrasya Dosyası" adlı üç aylık uluslararası ilişkiler ve stratejik araştırmalar dergisini çıkarmaya başlamış ve derginin editörlüğünü yapmıştır. 1980'lerin sonundan itibaren terörizm ve etnik sorunlar konularında araştırmalar yapan Özdağ, 1995 senesinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu illerimizden göç alan illerde sosyo-politik içerikli saha araştırmaları yapmıştır. 1996 senesinde Kuzey Irak'ta Erbil ve Süleymaniye'de ekonomik merkezli araştırmalar gerçekleştirmiştir. 1997 senesinde Bitlis'in Mutki ilçesinde saha araştırması yapmıştır.

Ümit Özdağ, 1997-1998 senelerinde ABD-Baltimore'daki Towson Üniversitesi'nde küreselleşme, Avrasya'da etnik sorunlar konularında araştırmalar yapmış ve aynı konularda ders vermiştir. Ümit Özdağ, 1999 senesinde dünyanın en büyük stratejik araştırma merkezlerinden birisi olan Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'ni (ASAM) kurmuştur. 2000 yılında ASAM'a bağlı olarak çalışan Ermeni Araştırmaları Enstitüsü'nü kurmuştur.

Özdağ, ASAM'ın 2004 senesine kadar başkanlığını ve yönetim kurulu başkanlığını yürütmüştür.

1999 senesinde üç aylık dergi olan "Jeoekonomi" adlı dergiyi kurmuş ve yayınlamıştır. 2000 yılında "Stratejik Analiz" adlı aylık strateji dergisini yayına geçirmiştir. 2001 senesi başında "Ermeni Araştırmaları" ve "Armenian Studies" adlı dört aylık dergiyi yayına başlatmıştır.

2002 senesinde Londra'da **"The Review of International Affairs"** adlı üç aylık dergiyi ve **"Ankara Papers"** adlı kitap dizisini Frank Cass Yayınevi ile birlikte yayımlamaya başlamıştır.

Prof. Dr. Ümit Özdağ, 2002 senesinde sadece TBMM üyeleri için hazırlanan **"Jeopolitik Gündem"** adlı bir çalışmayı yayına başlatmıştır. Özdağ, Başbakanlık-TİKA için ise **"Avrasya Analiz"** adlı dergiyi düzenlemiş ve yayınlamıştır. Ümit Özdağ, 2003 senesinde Diyanet İşleri Başkanlığı için dinî ilişki ve sorunları stratejik açıdan inceleyen **"Diyanet Araştırmaları Merkezi"** (DİYAM) adlı stratejik araştırma merkezini kurmuş ve altı ay başkanlığını yapmıştır.

Ümit Özdağ; Harp Okulu, Polis Akademisi, Polis İstihbarat Dairesi, Milli Güvenlik Akademisi, Milli Güvenlik Akademisi Kamu Diplomasisi Kursları, Adalet Yüksek Okulu ve İçişleri Bakanlığı'nda ders vermiştir. Prof. Dr. Özdağ; Washington, Moskova, Tokyo, Yeni Delhi, Kahire, İskenderiye, Brüksel, Tahran, Bişkek, Alma Ata, Londra, Münih ve Tel Aviv'de değişik üniversite ve araştırma merkezlerinde konferanslar vermiştir.

2001 yılında profesör olan Ümit Özdağ, 2005 senesinde Gazi Üniversitesi'nde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından yapılan anti-demokratik rektör atamasını protesto ederek üniversiteden ayrılmıştır. Prof. Dr. Özdağ, Cumhurbaşkanı Ahmet N. Sezer'in cumhurbaşkanlığı süresinin sona ermesinden sonra G. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyeliğine geri dönmüştür.

Prof. Dr. Ümit Özdağ, 2005 yılından 2011 Şubat'ına kadar **"21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü"** başkanlığını yürütmüştür. Prof. Dr. Ümit Özdağ "21. Yüzyıl" adlı aylık düşünce dergisinin yayın kurulu başkanlığını yapmıştır. Prof. Dr. Ümit Özdağ, Dr. Burçin Özdağ ile evlidir.

Güvenlik bilimleri, istihbarat bilimi, düşük yoğunluklu çatışma, etnik sorunlar, Avrupa Birliği, Avrasya ve Ortadoğu konularında çalışan Prof. Dr. Ümit Özdağ'ın yayınlanmış yirmi iki kitabı, dört tercüme kitabı, dokuz editörlük yapmış olduğu kitap, Avrasya Dosyası, Stratejik Analiz, Türk Yurdu, 21. Yüzyıl gibi dergilerde 30, Yeniçağ ve Akşam gibi gazetelerde yayınlanmış 300'ün üzerinde makalesi mevcuttur. Prof. Dr. Ümit Özdağ; İngilizce ve Almanca bilmektedir.

KİTAPLARI

- 1) **Atatürk ve İnönü Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990 ve 2. Baskı, Bilgeoğuz Yayınları, 2006 İstanbul.
- 2) **Değişen Dünya Dengeleri ve Basra Körfezi Krizi**, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1990.
- 3) **Menderes ve İnönü Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayınları, İstanbul 1996.
- 4) **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK (Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi)** ASAM Yayınları, Ankara 1999.
- 5) **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, 3. Baskı, Jeopolitik Bir İnceleme, ASAM Yayınları, Ankara 2003.
- 6) **Türkiye’de Düşük Yoğunluklu Çatışma ve PKK**, Üçok Yayıncılık, Ankara 2005.
- 7) **Yeniden Türk Milliyetçiliği**, 1. Baskı Ankara 2003, 4. Baskı, Ankara 2006.
- 8) **Gelecek 1000 Yılda da Buradayız**, 1. Baskı Ankara 2003, 4. Baskı Ankara 2006.
- 9) **Kürtçülük Sorununun Analizi ve Çözüm Politikaları**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006.
- 10) **Türk Ordusunun PKK Operasyonları**, Pegasus Yayınları, 6 Baskı, İstanbul 2007.
- 11) **Kerkük, Irak ve Ortadoğu**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2007.
- 12) **Türk Ordusunun Kuzey Irak Operasyonları**, Pegasus Yayınları, İstanbul 2008.
- 13) **Telafer-Bir Türkmen Kentinin Amerikan Ordusu ve Peşmergelere Karşı Savaşı**, Fark Yayıncılık, Ankara 2008.
- 14) **İstihbarat Teorisi**, Kripto Kitaplar, Ankara 2008.
- 15) **PKK Terörü Neden Bitmedi, Nasıl Biter?** (Kürtçülük Sorununun Analizi ve Çözüm Politikaları) adlı çalışmanın güncellenmiş 3., 4. ve 5. Baskıları, Kripto Kitaplar, Ankara 2008-2009.
- 16) **Ermeni Psikolojik Savaşı**, (Prof. Dr. Özcan Yeniçeri ile) Kripto Kitaplar, Ankara 2009.
- 17) **Pusu ve Katliamların Kronolojisi-PKK’nın Gerçekleştirdiği Toplu Katliamlar**, Kripto Kitaplar, Ankara 2009.
- 18) **Türk Sorunu**, Kripto Kitaplar, Ankara 2009.
- 19) **Türk Ordusu PKK’yı Nasıl Yendi? Türkiye PKK’ya Nasıl Teslim Oluyor?**, Kripto Kitaplar, Ankara 2010.
- 20) **Doğu Raporu / Bölgede Türk Kimliği ve Türklük Algısı**, (İkbal Vurucu ve Ali Aydın Akbaş ile), Kripto Kitaplar, Ankara 2011.
- 21) **İkinci Tek Parti Dönemi / AKP’nin Yumuşak Hegemon Parti Projesinin Anatomisi**, Kripto Kitaplar, Ankara 2011.
- 22) **Kendi Ülkesinden Kuşatılan Ordu; Türk Silahlı Kuvvetleri**, Kripto Kitaplar, Ankara 2013.

- 23) **Türkiye-Musul Vilayeti İlişkileri, (1810-2007)**, Kripto Kitaplar, (Yakında)

İNGİLİZCE KİTAPLAR

- 1) **Cultural Structure and Cultural Identity Problem, IN Southeastern Anatolia Region and Among Those Who Imigrated From Eastern And Southeastern Anatolia Region to West**, (Prof. Dr. Kemal Görmez and Dr. Erol Göka) Ankara 1996.
- 2) **Low Intensity Conflict in Turkey**, Frank Cass, Londra 2003.

EDİTÖRLÜK YAPTIĞI ESERLER

- 1) **Güneydoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan Göç Eden Yurttaşlar Hakkında Sosyoekonomik Araştırma**, (Prof. Dr. Kemal Görmez ve Doç. Dr. Erol Göka ile birlikte) Türk Metal Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1996.
- 2) **Terörizm İncelemeleri, (Teori, Örgütler, Olaylar)** (Prof. Dr. Osman M. Öztürk ile birlikte) ASAM Yayınları, Ankara 2001.
- 3) **Irak Krizi**, (M. S. Erol ile birlikte) ASAM Yayınları, Ankara 2002.
- 4) **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği Cilt I** (Dr. Yaşar Kalafat, M.S. Erol ile birlikte) ASAM Yayınları, Ankara 2003.
- 5) **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği Cilt II** (Dr. Yaşar Kalafat, M.S. Erol ile birlikte) ASAM Yayınları, Ankara 2003.
- 6) **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği Cilt III**, (Dr. Yaşar Kalafat, M.S. Erol ile birlikte) ASAM Yayınları, Ankara 2003.
- 7) **21. Yüzyılda PRENS / Devlet ve Siyaset Yönetimi (Ed.)**, Kripto Kitaplar, Ankara 2012.
- 8) **Küçük Orta Doğu SURİYE (Ed.)**, Kripto Kitaplar, Ankara 2012
- 9) **PKK İle Pazarlık / Öcalan İle Anayasa Yapmak (Ed.)**, Kripto Kitaplar, Ankara 2013

TERCÜME KİTAPLAR

- 1) **Bilim ve Bilgeliğin Savaşı**, F. Nietzsche, İmge Kitapevi, Ankara 1990.
- 2) **Gelecekteki Felsefe**, F. Nietzsche, İmge Kitapevi, Ankara 1994.
- 3) **Tan Kızılığı, (Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler)**, F. Nietzsche, İmge Kitapevi, Ankara 1997.
- 4) **Siyasi İslam ve Panislamizm**, Rehber Yayınları, (Prof. Dr. Mümtazer Türköne ile birlikte) Ankara 1993.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	15
GENİŞLETİLMİŞ ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ	17
DÖRDÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ	18
GİRİŞ	19

BİRİNCİ BÖLÜM

<i>İstihbarat Nedir?</i>	29
I.1. İstihbaratın Temel İlkeleri	35
I.1.1. Sürat İlkesi	35
I.1.2. Kesinlik İlkesi	36
I.1.3. Doğruluk İlkesi.....	36
I.1.4. İstihbarat Kullanılacağı Maksada Uygun Olmalıdır.....	37
I.1.5. İstihbarat Sonuçları Olayların Değişmesi veya Yeni Verilerin Gelmesi ile Değişebilecek Esneklikte Olmalıdır.....	37
I.1.6. İstihbarat Yaratıcı Zekâ, Hayal Gücü Gerektirir	37
I.1.7. İstihbaratta Her şey Görüldüğü Gibi Olsaydı İstihbarata İhtiyaç Olmazdı	37
I.1.8. İstihbarat Sadece Aktüel Tehditlerle ve Fırsatlarla İlgili Bilgi Toplamakla Yetinmemelidir	38
I.1.9. İstihbarat Bir Başka Şeyin Yerine Konamayacağı Profesyonel Bir Süreçtir	38
I.1.10.İstihbarat Politik Objektiflik İlkesinden Ayrılmamalıdır	38
I.1.11. İstihbarat Adanmışlık Gerektirir	38
I.1.12. İstihbarat Sürekli Yenilikçilik Gerektirir	39
I.1.13. İstihbarat Tek Adam İşi Değil, İyi Ekip İşidir.....	39
I.1.14. İstihbarat Bir Örgüt İşidir	39
I.1.15. İstihbarat (Devlet İstihbaratı) Millî Bir Felsefeye Dayanan Faaliyettir	39
I.2. İstihbarat Tarihi.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

<i>Millî Güç Hedeflerine Yönelik İstihbarat Türleri</i>	55
II.1. Milli Gücü Oluşturan Temel Unsurlar	56
II.1.1. Coğrafya	56
II.1.2. Nüfus	57
II.1.3. Doğal Kaynaklar	58
II.1.4. Ekonomik Güç.....	58
II.1.5. Askerî Güç	58

II.1.6. Politik Güç	59
II.1.7. Psikolojik Güç.....	59
II.1.8. Enformasyon Gücü.....	59
II.1.9. Millî Gücün Değerlendirilmesi	60
II.2. Alanlarına Göre İstihbarat.....	61
II.2.1. Siyasî İstihbarat	62
II.2.2. Askerî İstihbarat	70
II.2.3. Ekonomik İstihbarat.....	80
II.2.4. Sosyal İstihbarat	84
II.2.5. Coğrafi İstihbarat.....	96
II.2.6. Biyografik İstihbarat.....	101
II.2.7. Ulaşım ve İletişim İstihbaratı.....	106
II.2.8. Bilimsel ve Teknik İstihbarat.....	107
II.2.9. Siber İstihbarat ve Enformasyon Savaşı	109
II.3. Beş Aşamalı Politik İstikrarsızlık Çıkarma Modeli	110
II.3.1. Birinci Aşama: Anayasal Sistemin Anatomisi	110
II.3.2. İkinci Aşama: Politik Güçlerin Anatomisi.....	111
II.3.3. Üçüncü Aşama: Siyasal Alanın Analitik Çözümlemesi	112
II.3.4. Dördüncü Aşama: Siyasal Çatışmaların Anatomisi	112
II.3.5. Beşinci Aşama: Uluslararası Sistem İçindeki Konum	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

<i>İstihbarat Toplama Teknikleri (Veri, Haber ve Bilgi)</i>	115
III.1. İnsanî İstihbarat (Humint-İnis) veya Casusluk	116
III.2. Telepati İstihbaratı.....	120
III.3. Teknik İstihbarat	121
III.3.1. Sinyal İstihbarat.....	122
III.3.2. Fotoğraf İstihbaratı	125
III.3.3. Uydu İstihbaratı.....	127
III.3.4. Nükleer İstihbarat	128
III.3.5. Radar İstihbaratı.....	128
III.3.6. Akustik İstihbarat.....	128
III.3.7. Elektronik İstihbarat	128
III.3.8. Elektronik Manyetik İstihbarat	129
III.3.9. Tıbbi İstihbarat.....	129

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

<i>Ölçeklerine Göre İstihbarat</i>	131
IV.1. Stratejik İstihbarat.....	131
IV.1.1. Stratejik İstihbarat Gerekleri	137
IV.2. Operasyonel İstihbarat.....	138

IV.3. Taktik İstihbarat.....	138
IV.4. Entegre İstihbarat	140

BEŞİNCİ BÖLÜM

Karşı-İstihbarat İstihbarata Karşı Koyma	143
V.1. Pasif Karşı-İstihbarat.....	145
V.2. Aktif Karşı-İstihbarat.....	146
V.3. Karşı Espiyonaj / Karşı Casusluk.....	147
V.3.1. Gözlem (Keşif ve Gözetleme) Operasyonları	147
V.3.2. İkili Ajan Operasyonları	147
V.3.3. İlticacı Ajanlar	148
V.4. Askerî Karşı İstihbarat ve Casusluk	149
V.5. Karşı-İstihbaratın On İlkesi.....	149
V.6. Multi Disipliner Karşı İstihbarat.....	151
V.6.1. İletişim Güvenliği.....	152
V.6.2. Yayılım Güvenliği.....	152
V.6.3. Diğer Teknik Karşı Önlemler	153
V.7. Karşı-İstihbarat Analizi	153
V.7.1. İnsanî İstihbarat Kaynaklı Karşı İstihbarat Analizi.....	154
V.7.2. Sinyal Karşı İstihbarat Analizi	154
V.7.3. Fotoğraf Karşı İstihbaratı.....	154
V.8. Karşı İstihbaratta Aldatma ve Karşı Aldatma	155
V.8.1. Aldatmanın Alt Kavramları	156
V.8.2. Aldatma Operasyonunun Zorlukları	161
V.8.3. Aldatma ve Baskın / Sürpriz	165
V.8.4. Başarılı Aldatma Operasyonun Ön Şartı	172
V.8.5. Sürpriz Saldırı Öncesi Önlemler	177
V.8.6. Karşı Aldatma	178
V.8.7. Aldatılmayı Sağlayan Koşullar ve Hatalarımız	179
V.8.8. Aldatma Süreçlerinde Taktik Belirtiler ve Stratejik Farzlar	182

ALTINCI BÖLÜM

Enformasyon Savaşı,Psikolojik Savaş-Harekât, Örtülü Operasyon ve Propaganda	185
VI.1.Enformasyon Savaşının Tarihi Gelişimi	186
VI.1.1. Enformasyon Savaşının Tanımı.....	187
VI.1.2. Sivil Enformasyon Savaşı.....	191
VI.1.3. Enformasyon Savaşında Medya ve Medya Savaşı	199
VI.1.4. Enformasyon Savaşı'nın Parçası Olarak Etki Merkezli Harekat	200
VI.1.5. Askeri Enformasyon Savaşı	201

VI.1.6. Stratejik Enformasyon Savaşı	207
VI.2. Psikolojik Savaş	208
V.2.1. Psikolojik Savaş İstihbaratı	209
VI.2.2. Psikolojik Savaşın Gelişimi.....	209
VI.2.3. Psikolojik Savaşın Değeri	211
VI.3. Psikolojik Harekât	221
VI.4. Düşük Yoğunluklu Çatışmalarda Gerilla Örgütlerinin Psikolojik Harekât Çalışmaları	223
VI.4.1. PKK'nın Yürüttüğü Psikolojik Harekât.....	225
VI.5. Psikolojik Savaş ve Harekât İle Mücadele.....	226
VI.5.1. Psikolojik Savaş ve Harekâta Türkiye.....	228
VI.5.2. Türkiye'de Düşük Yoğunluklu Çatışma ve Psikolojik Harekât.....	228
VI.6.Örtülü Operasyonlar.....	242
VI.6.1. Örtülü Operasyonlar Türleri.....	247
VI.7. Alanlarına Göre Örtülü Operasyonlar	247
VI.8. Sürelerine Göre Örtülü Operasyonlar	250
VI.8.1. Kapsamlı Bir Örtülü Operasyon: Batı Avrupa Kamuoyunun Oluşturulması	252
VI.8.2. Örtülü Operasyonda Mükemmel Bir Örnek: Suriye'nin Türkiye'ye Saldırısı	256
VI.8.3. Türkiye'nin Kıbrıs Operasyonu ve Kıbrıs'da Türkiye'ye Operasyon	257
VI.8.4. Ermeni Soykırımı Psikolojik Operasyonu	260
VI.8.5. "Ay'da Petrol Var" Örtülü Operasyon'un Teorik Çerçevesi Anlamak	264
VI.9. Propaganda	266
VI.9.1. Propaganda ve Toplumsal Psikoloji	269
VI.9.2. Propagandanın Ana İlkeleri	270
VI.9.3. Propaganda Türleri	272
VI.9.4. Seviyesine Göre Propaganda	272
VI.9.5. Konusuna Göre Propaganda	273
VI.9.6. Yöntemine Göre Propagandanın Tasnifi	273
VI.9.7. Amacına Göre Propaganda.....	274
VI.9.8. Hedef Topluma Göre Propaganda	274
VI.9.9. Kapsamına Göre Propaganda	275
VI.9.11. Silahlı Propaganda.....	275
VI.9.12. Kaynağına Göre Propaganda	276
VI.10.Gizli Propaganda Harekâtı.....	276
VI.11. Gri Propaganda	278
VI.12. Kara Propaganda	278

VI.13. Propagandayı Sınırlayan Engeller	279
VI.14. Propaganda Teknikleri	280
VI.15. Propagandaya Karşı Koyma	286
VI.16. Propagandaya Karşı Koymanın Kullanılması.....	287
VI.16.1. Propagandaya Karşı Koyma Teknikleri.....	288
VI.17. Propagandadan Politika Analizine.....	290

YEDİNCİ BÖLÜM

<i>İstihbarat Sürecinde Bilgi</i>.....	291
VII.1. Stratejik Bilgiye Giden Yol	291
VII.2. Temel Bilgiler	295
VII.3. Dinamik Bilgiler	296
VII.4. Açık Kaynak İstihbaratı	296
VII.5. Açık Kaynaklardan Farklı İstihbarat Ölçeklerinde Faydalanma	301
VII.5.1. Stratejik Seviyede Açık Kaynak Kullanımı	302
VII.5.2. Operasyonel Seviyede Açık Kaynak Kullanımı	303
VII.5.3. Taktik Seviyede Açık İstihbarat Kullanımı	303
VII.5.4. Teknik Seviyede Açık İstihbarat Kullanımı	303
VII.6. Açık Kaynak İstihbarat ile Gizli İstihbarat Verilerinin Kalite Karşılaştırması.....	303

SEKİZİNCİ BÖLÜM

<i>Stratejik Analizci</i>	305
VIII.1. Bilinenlerle İlgili Açık Davranılmalıdır	316
VIII.2. Haberle Gerçeği Ayırmalıdır	316
VIII.3. Haberle Tahminlere Dayalı Yargıyı Ayırmalıdır.....	316
VIII.4. Mevcut Karmaşıklık Dikkate Alınmalıdır.....	316
VIII.5. Politik Hassasiyet Dikkate Alınmalıdır	317
VIII.6. Aldatılma İhtimali Hesaba Katılmalıdır	317
VIII.7. Delil Terimi Mümkün Olduğunca Az Kullanılmalıdır	317
VIII.8. Stratejik Analizcilerin Dikkat Etmesi Gereken Bazı Hususlar	319
VIII.9. İstihbarat Analizinde Analizciyi Olumsuz Etkileyen Psikolojik Faktörler	321

DOKUZUNCU BÖLÜM

<i>İstihbarat Döngüsü/Çarkı</i>	327
IX.1. İstek veya Sorunun Tespiti	328
IX.1.1. Sorunun Tespitinde Analiz ve İstihbarat Uyarısı	331
IX.1.2. Olgusal Teknik Uyarı	332
IX.1.3. Şüpheli Uyarı.....	333
IX.2. İhtiyaçların Tespit ve Çalışma Planının Yapılması.....	335

IX.2.1. Analiz Sürecinde Hipotezin İki Farklı Konumu	337
IX.3. Veri, Haber ve Bilginin Toplanması.....	339
IX.3.1. Stratejik İstihbaratın Kaynakları	339
IX.3.2. Veri Toplamada Genel Prensipler.....	341
IX.3.3. Verinin Özelliklerini Etkileyebilecek Etmenler:	342
IX.3.4. Klasik Veri Toplama Teknikleri	344
IX.3.5. İçerik Çözümlemesinin Uygulanışı	348
IX.4. Toplanan Veri, Haber ve Bilginin Karşılaştırılarak, Güvenilirliğinin Test Edilmesi, Değerlendirme ve Doğrulanarak Düzenlenmesi.....	353
IX.4.1. İstihbarat Analizinde Veri/Bilgi Türleri.....	354
IX.4.2. Sırları/Esrarengiz Şeyleri Çözmek veya Bir Başka Analiz Yöntemi: Tam-Çevre Analizi.....	355
IX.4.3. İstihbarat Analizinde Kaynak.....	356
IX.4.4. Kaynak Değerlendirilme	358
IX.4.5. Haberin Değerlendirmesi.....	359
IX.4.6. Verilerin Karşılaştırmalı Düzenlemesi	361
IX.5. Yeterli Veri Olup Olmadığının Kontrolü ve Yeterli Veri Yok İse Yeterli Veri Temini İçin Araştırmaya Devam Edilmesi	361
IX.6. Veri, Haber ve Bilginin Entegrasyon, Analiz ve Sentezinin Yapılarak Yorumlanması.....	362
IX.7. Ortaya Çıkan İstihbarat Raporunun Üst Makamlara Aktarılması ve Gözden Geçirilmesi	367
IX.8. İstihbarat Raporunun Siyasal/Askerî Karar Alıcılara İletilmesi.....	367

ONUNCU BÖLÜM

<i>İstihbarat Analizi</i>	369
X.1. Analiz Misyonları	369
X.2. Analiz Metodları	374
X.3. Analiz Teknikleri	378
X.4. Analitik Araçlar	390

ONBİRİNCİ BÖLÜM

<i>İstihbaratta Hipotez</i>	393
XI.1. Hipotez Geliştirme	393
XI.2. Hipotezin Önşartları	398
XI.2.1 Hipotez Geliştirme Stratejileri	400
XI.3. Hipotezin Veri Toplama Öncesinde Sınanması	406
XI.3.1. Kanıtın Geliştirilmesi	407
XI.3.2. Zanlar: Yerleri ve Önemleri.....	408
XI.4. Hipotez Kurmanın Üç Değişik Akıl Yürütme Yolu	410

XI.4.1. Tümdengelim (Dedüktif) Yolla Akıl Yürütme	410
XI.4.2. Tümevarım (İndriktif) Yolu İle Akıl Yürütme	411
XI.4.3. Aniden (Abduktif) Akıl Yürütme Yolu.....	412
XI.5. İstihbarat Analizinde Hipotezin Rolü	413
XI.6. Hipotez Seçim Yöntemleri	416
XI.7. Hipotezlerin Geliştirilmesi.....	419
XI.8. Hipotezlerin Faydalılığını Değerlendirme Ölçütü	420
XI.9. Bir Sonuca Ulaşma ve Raporlama	421
XI.10. Kanıtların İlgisi ve Önemi	422
XI.11. İstihbarat Analizinde Beklentinin Yeri	424
XI.11.1. Analizin Mantıksal Şekillerinin Tanımlanabilir Kategorileri.....	425
XI.12. İstihbarat Kanıtının Kategorileştirilmesinin Temel Boyutları	426
XI.12.1. Gerçek Kanıt	426
XI.12.2. Şehadet Kanıt.....	426
XI.13. Kanıt ile Hipotez Arasındaki İlişkinin Doğası.....	427
XI.13.1. Dolaysız Kanıt	428
XI.13.2. Dolaylı Kanıt	428
XI.14. Kademeli veya Hiyerarşik Çıkarsamalarda Akıl Yürütme Bağları	431

ONİKİNCİ BÖLÜM

Stratejik Değerlendirme Raporunun Yazılması	437
XII.1. İstihbaratta Raporlama Tipleri	438
XII.1.1. Cari Tanımlayıcı İstihbarat	439
XII.1.2. Temel Tanımsal İstihbarat	440
XII.1.3. Spekülâtif Değerlendirmeci İstihbarat	442
XII.1.4. Kritik İstihbarat.....	445
XII.2. Zamanlama	445
XII.3. Kapsam	446
XII.4. Hipotez-Kanıt Bağlantısı	446
XII.5. Tavsiyeler	446
XII.6. Stratejik Değerlendirme Raporunun Analitik Yazım Çerçevesi	446
XII.7. SDR'nin Etkisi ve Güvenilirliğinin Sağlanması İçin Analizcinin Yapması Gerekenler	447
XII.8. Stratejik Değerlendirme Raporu Şeması	448
SONUÇ.....	449
KAYNAKÇA.....	453

“Bilgi Güçtür”

Francis Bacon

***“İstihbarat, her tür politik, ekonomik,
sosyal ve askerî gelişmeyi anlamayı ve
derhâl öngörmeyi amaçlayan
evrensel bir sosyal bilimdir.”***

Abraham Shulsky

ÖNSÖZ

İstihbarat Teorisi adlı bu kitap 2003 senesinden buyana fasıllarla devam uzun bir çalışmanın ürünüdür. Kitabın adı “İstihbarat Teorisi” olmasına rağmen istihbarat genel kabul görmüş bir teorinin tam oturduğu bir alan değildir. Hatta, teorilerin geliştirildiği ve geliştirilen teorilerin yoğun bir çatışma içinde olduğu bir bilim alanı olarak tanımlanabilir.

Bu kitap önce stratejik araştırma merkezinde çalışan araştırmacılar için ders notu olarak hazırlanmış ve seneler içinde gelişerek bugünkü hâlini almıştır. Çalışmanın kitaplaşmasının bir amacı istihbaratın bir bilim olduğunu ortaya koymak ve Türk aydınlarında istihbarata karşı var olan yanlış bilincin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmaktır.

Bu kitap, aynı zamanda istihbaratın Türk üniversitelerinde bir ders olarak okutulması konusunda bir yol açmak amacı ile yazılmıştır. Batı ülkelerinin üniversitelerinde uzun yıllardan bu yana, istihbarat, lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde ders olarak okutulurken, Türkiye’de bu konuda ciddi bir girişim ancak 2009 öğretim yılı için tartışılma düzeyindedir.

Oysa, istihbaratın özellikle, uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi ve tarih bölümlerinde ders olarak okutulmaya başlaması, Türkiye gibi istihbarat bilincine bir çok ülkeden daha fazla ihtiyaç duyan bir ülkede, doğru bir istihbarat bilgi ve bilincine sahip olmasına yardımcı olacaktır. Bu doğru bilinç ve bilgi bu öğrencilerin bir kısmının ileri de istihbarat mesleğini seçmeleri durumunda onlara sadece faydalı olabilir.

Kitabın bir diğer amacı, Türkçede de bilim adamlarının özellikle analiz yöntemleri ve teknikleri hakkında yazmaya başlamasını teşvik etmektir. Çünkü, çok veri, haber ve bilgi bizi muhakkak doğru sonuçlara götürmemektedir. Hatta bazen bilgi çağı ürünleri zihinlerimizi karartmakta, malumatfuruşluk, beynimizi “duman altı” etmektedir. Bundan kurtulmanın yolu, bilgi yığını ile aramızda sağlıklı ilişki kura-

cak yöntemlere sahip olmaktır.

Üstelik istihbarat ve onun kaçınılmaz parçaları olan psikolojik savaş, propaganda hayatımızın günlük parçalarıdır. Türkiye gibi istihbaratın ve psikolojik savaş saldırılarının odağında olan bir ülkenin aydınlarının istihbaratı anlamaları, bir aydın olma görevidir.

İstihbarat bilimi ile akademik bir yaklaşım çerçevesinde yıllar içinde kademe kademe gelişen ve 2008 yılı başından itibaren yoğunlaşan bir çalışma neticesinde ortaya çıkan bu kitabın okuyucuya ulaşmadan önce kitaplarda anlatılan istihbarat gerçekliği ile ne kadar bağlantılı olduğunu anlamak için Türk istihbarat servislerinde uzun yıllar görev yapmış kişiler kitabın son müsvettelerini okudular ve çok önemli katkılarda bulundular. Kitabın yayınlanmasından önce kitabın müsvettelerini okuyarak görüş belirten Sayın B. B.'ye, Sayın A. P.'ye, Sayın E. G.'ye, Sayın Y. K.'ye ve Sayın D. E'ye çok şey borçluyum. Onların değerli katkıları ile kitabın hayattan kopuk noktalarının hayatla bağlantısı kurulmuş oldu.

Prof. Dr. Ümit Özdağ

GENİŞLETİLMİŞ ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

İstihbarat Teorisi adlı bu çalışmanın ilk iki baskısı okuyucudan büyük bir ilgi gördü ve kısa zamanda tükendi. Bu sırada bende bu kitabı iki değişik üniversitede ders kitabı olarak okuttum. Dersler sırasında öğrencilerden aldığım tepkilerinde katkısı ile kitap üzerinde tekrar düşünme fırsatı buldum. Bu sayede üçüncü baskıdan önce kitapta bazı küçük yapısal değişiklikler ve ekler yaptım.

Umarım, Türkiye istihbaratın bir dedikodu ve ispiyonculuk olarak algılandığı günleri hızla terk ederek, ülkemizin güvenliği, insanlarımızın refah ve demokrasi içinde yaşamasına katkıda bulunan bir entelektüel derinliğe sahip bir meslek ve bilim olarak algılanmaya başlar. Bu noktaya ulaşılabilmesi için üniversitelere büyük görev düşmektedir.

Üniversitelerimizin uluslararası ilişkiler, kamuyönetimi ve siyaset bilimi bölümleri başta olmak üzere, lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde istihbaratın ders haline getirilmesi, istihbaratı hem o lanetlenmiş gizemli alanından çekip çıkaracak, hem de bu ülkenin güvenliğine büyük bir katkı sağlayacaktır. Kitabın yeniden yapılandırılmış ve genişletilmiş baskısının hazırlanmasında değerli görüş ve katkılarından dolayı Prof. Dr. Nadim Macit'e teşekkürü borç biliyorum.

Prof. Dr. Ümit Özdağ

DÖRDÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

Bir yazar için en mutlu anlardan birisi kitabın ilk baskısını eline aldığı andır. Sonra bu mutlu anlara kitabın her yeni baskısı için yazılan önsöz sırasında güzel duygular izler. Çünkü her yeni baskı kitabın okuyucuya biraz daha ulaştığı anlamına gelir. İstihbarat Teorisi, Türkçe’de istihbaratı bilim olarak inceleyen ilk kitaptır. Yedi senelik bir çalışmanın sonucunda tamamlanmıştır. İstihbarat Teorisi kitabı büyük bir gürültü koparmadan okuyucu ile buluştu. İlk üç baskının okuyucularından çok olumlu tepkiler aldım. Ancak ben İstihbarat Teorisi kitabının hâlâ tam olarak bittiği söyleyemiyorum. Bir gün bu kitabın ikinci cildini yazmam gerektiğine inanıyorum. İstihbaratın dedikodu ve ispiyon değil, aslında insan zekâsının en önemli çalışma biçimlerinden birisi, sosyal bilimlerin en gelişmişlerinin başında gelen bir sosyal bilim ve aynı zamanda bir zanaat olduğunu istihbaratın derinlerine girdikçe öğreniyorsunuz. Türkiye’de güçlü ve temiz bir istihbarat bilincinin oluşması dileği ile...

Prof. Dr. Ümit Özdağ
Temmuz 2010, Ankara

GİRİŞ

İstihbarat, Türk toplumunda yanlış anlaşılan, yanlış bilinen, yanlış tanınan, korkulan, sık sık olumsuz anlamda kullanılan, uzak durulması gerektiği düşünülen bir faaliyet biçimidir. Bu bir çelişkidir; çünkü Türk toplumunun “dedikodu” gibi bir tür istihbarat şeklini günlük yaşamın her anına ve uzantısına sokmuş bir yapısı vardır. Bir yandan istihbarattan korkmak, diğer yandan günlük yaşamında dedikoduyu seviyor olmak çelişkili gibi görünse de aslında, görünümün aksine, hiçbir çelişkisi yoktur.

İstihbaratı, dedikodu gibi algılamamanın, dedikodunun iyi bir şey olmadığını bilmenin bir sonucu olarak yapılan bir yansıtma ile istihbarata olumsuz gözle bakılır. Böylece yansıtma yapılarak istihbaratta “resmî dedikodu” şeklinde algılanır. Öte yandan istihbaratın ve istihbaratçının kötü algılanmasının ardındaki bir diğer gerçek de, istihbaratı etkisiz hâle getirmek için yapılan bilinçli ve bilinçsiz olumsuz propagandadır.

İstihbarat kelimesi etimolojik açıdan Arapça “**istihbar**”, “**haber**” ve “**bilgi alma**” kelimesinin çoğuludur. Bu açıdan eşinin kendisini aldatıp aldatmadığını öğrenmek için araştırma yapan bir kadının veya erkeğin yaptığı, bir istihbaratçının yaptığından pek bir farkı yoktur. Biraz sonra üzerinde daha ayrıntılı duracağımız gibi, teknik anlamda ilk bakışta bazı benzerliklerin olduğu da şüphe götürmez bir gerçektir.

İngilizcede istihbarat kelimesinin karşılığı olan kelime “**intelligence**” ve **akıl, zekâ, anlayış haber, bilgi ve istihbarat** anlamına geliyor. İngilizcede vurgu, haberin toplanmasında değil, toplananların birleştirilmesinde ve değerlendirilmesindedir. Belki de Türkçede toplum “**malûmatın derlenmesine**” daha fazla ağırlık verdiği için istihbarat; Amerikalı ve İngiliz ise “**malûmatın değerlendirmesine**” ağırlık verdiği için intelligence sözcüğünü ile aynı faaliyeti isimlendirmekte kullanmışlardır.

Bu iki yaklaşımı basit bir etimolojik farklılık olarak görmek mümkün değildir. Bu iki yaklaşım, bunun çok ötesinde politik ve sosyal sonuçları ortaya koymaktadır. Bu noktada vurgulanması gereken

önemli bir hususun da istihbarattaki başarı ile genel olarak araştırmacı ve keşifçi ruh arasında önemli bir bağ olduğu hususudur. Dünyayı her türlü bilimsel veya sportif merak ile araştıran ve onun üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan toplumlar ile dünyaya kayıtsız kalan toplumlar arasında istihbaratta başarı açısından önemli bir fark vardır.

Güney Kutbuna ilk erişen kâşif olmak, ilk kez DNA'yı bulan bilim insanı olmak, batık bir uygarlığın arkeolojik kazılarını yapan arkeolog olmak ile istihbaratı yaşamın olumlu bir parçası olarak görmek arasında bir iç bağ vardır. Türk toplumunun ne yazık ki keşfedici, diğer bir anlamda bilimsel/sportif merakı 400 yıl kadar önce gerilemeye başlamıştır. Bu gerileme oryantalist bakış açısı ile yazılmış ve Türkiye karşı gizli bir nefreti taşıyan modern araştırma tekniklerini izah eden kitaplar da alay konusu hâlini almıştır.

Barzun ve Graff, "Modern Araştırmacı" adlı kitaplarında "araştırma ruhunun ölümünü göstermek için" tarihsel bir anekdotu aktarmaktadırlar: "İngiliz Arkeolog Layard bir Türk görevlinin bir İngilizin sorusuna verdiği yanıtı içeren şu mektubunu yayımlamıştı, "Meşhur dostum, Ciğerparem! Benden istediğin hem zor hem yararsız. Bütün zamanımı burada geçirdiğim hâlde, ne evleri saydım ne de yaşayanların sayısını araştırdım. Kimin katır yüküyle ne kaçırdığıyla, kimin neyi gizli saklı idare ettiğiyle hiç ilgilenmedim. Hepsinden öte, şehrin tarihine gelince, İslâmın kılıcı buralara gelmeden önce gâvurların ne haltlar yediğini, ne işler karıştırdığını ancak Allah bilir. Bunları araştırmanın size bir yararı olmaz. Ruhum, canım! Sizi ilgilendirmeyen işlere karışmayınız. Sefa geldiniz hoş geldiniz. Selametle gidiniz."¹ 4000 seneden bu yana tarih sahnesinde var olan ve bu süre içinde hiçbir milletin yayılamadığı ölçüde yer küreye yayılarak egemenlik tesis eden, devlet ve düzen oluşturan bir millet, dünyanın en düzenli takrir defterleri sistemi ile dağın başında hangi köylünün kaç tavuğu olduğunu kayda geçiren bir düzenin kurucuları, yukarıdaki mektupta tanımlanan zihniyete bir gün içinde gelmemişlerdir, ancak bu aşamaya ulaştıktan sonra da uzun süre kemiklerimize sinmiştir.

Eğer Osmanlı memuru bu mektubu yazdığından 200 yıl önce kaleme alsaydı, karşımıza çok başarılı ve alaycı bir karşı-istihbarat çalışması çıktığını düşünürdük. Belki hakikaten öyledir. Ancak çöküş dö-

¹ Barzun ve Graff, **Modern Araştırmacı**, TÜBİTAK Yayınları, Ankara 1999, s.3.

neminin genel karakteri gözönünde tutulduğunda bunun pek mümkün olmadığını düşünmek için pek çok neden vardır.

İstihbarata ve istihbaratçıya gizli bir dedikodu ve dedikoducu yansıması ile bakan ve istihbaratçı ile bir araya gelmesi durumunda istihbaratçının kendisini baskı altına alacak bilgilere ulaşacağını düşünen Türk politikacısı ve Türk işadamları ile sivil karar alıcılar mümkün olduğunca istihbaratçılardan ve istihbarattan uzak bir yaşamı tercih etmekte, karar sürecine istihbarat analizlerinin sonuçlarını mümkün olduğunca az dâhil etmektedirler. **Oysa, politikacıları ve karar alıcıları (his ve kanaatlerinden hareket ile değil de) kanıt ve analize dayanan bir düşünce ve çalışma tarzına ancak bilgi yeterliliği, istihbarat itebilir.**

Millî politikanın oluşturulmasında istihbarat ile siyasal yapı ilişkisi, daha geniş bir çerçeveden bakıldığında bilgi-eylem ilişkisi kadar önemli bir faktör yoktur. İstihbarat, diplomasinin, askerî gücün, propagandanın, psikolojik savaşın, örtülü savaşın, ekonomik baskının alacağı yönü belirler.² Vurgulanması gereken bir önemli nokta da, istihbaratın sadece üst düzey politika yapımcıları için değerlendirmeler biçimine sokulmuş casusluk ürünü olarak değil, pozitif değerlendirme ve karar almanın vasıtası bilim olarak görülmesi gereğidir.

Sadece Türkiye’de değil, istihbarat zihniyet ve alt yapılarının gelişmiş olduğu ABD, İngiltere, Fransa, Rusya ve İsrail’de de **“istihbarat-devlet adamı”** kopukluğu yoğun şekilde yaşanmaktadır.³ Örneğin, Amerikan istihbarat teşkilatı CIA’nın 1970’lerin başında AIDS hastalığının bütün dünyada yayılarak büyük bir tehdit oluşturacağı doğrultusundaki raporu, Amerikan yönetimleri tarafından dikkate alınmamıştır.⁴ “Önemsenmiyor ise en iyi istihbarat raporunun dahi hiçbir önemi yoktur” diyen istihbarat dehalarından Alman istihbaratçısı General Gehlen çok önemli bir noktayı dile getirmektedir.⁵

² Harry Howe Ransom: **The Intelligence Established**, Harward University Press 1971, s.3.

³ Robert David Steele, **Virtual Intelligence, Conflict Avoidance and Resolution Through Information Peacekeeping**, s.1.

⁴ Robert David Steele, **The New Craft of Intelligence: Reconstruction and Globalization**, www.oss.net/papers/white/CASIS2000.rft. ABD’de baba Bush’un ABD Başkanı olmadan önce CIA direktörü olması, keza Robert Gates’in Savunma Bakanı olmadan önce CIA direktörü olması istihbarat-politika kopukluğunu engellememektedir.

⁵ Gehlen, Reinhart, **Gehlen’in Anıları, 1942-1971**, baskı yeri ve baskı yılı yok s.46.; Türk-

İstihbaratı dikkate almayan bir devlet yönetiminin, gözleri bağlı şekilde maraton koşmaya çalışan bir sporcudan hiçbir farkı yoktur. Böyle bir sporcu nereye gittiğini, rakiplerini, önünde mi arkasında mı olduğunu, ne kadar koştuğunu, özetle hiçbir şeyi bilmeden koşar. **Oysa, siyasi karar alıcılar uluslarının karşı karşıya olduğu fırsatları ve tehditleri öngörmekle yükümlüdürler.** Bir millet için mevcut olan fırsat ve tehditler, sadece askerî nitelikli değildir ve çok geniş bir alana yayılmıştır. **İstihbarat, millî güvenlik politikasının temel parçasıdır ve onun doğru kullanıldığında düşmanın diğer hatlara ulaşmasını engelleyecek ilk savunma hattı olduğu sürekli akılda tutulmalıdır.**⁶

İstihbarat, bütün bilinmesi gerekenleri, gelecek ile ilgili sorularımızı doğru olarak cevaplandırıp karar alıcıları her zaman Immanuel Kant'ın deyimi ile **"karanlıkta el yordamı ile"** ilerlemekten kurtarır mı?⁷ Bu soruya her istihbaratçı, istihbaratın temel amacının bu olmak ile birlikte, böylesine yüksek bir performansın her zaman mümkün olmadığı cevabını verecektir. Ancak istihbarat her zaman gelecek için kesin doğru analizler/öngörüler üretemese dahi gelecek ile ilgili genel çerçeveler çizerek ve alternatif senaryolar üreterek, geleceğin mutlak belirsizliğini ortadan kaldırıp, ölçülmüş belirsizlikler üretilip, geleceği daha kolay anlaşılır hâle getirecektir.

Oysa çoğu karar alıcı, ne yazık ki, "ölçülmüş belirsizlikler içinde yaşamaktansa, sahte kesinlikler içinde yaşamayı" tercih etmektedir.⁸ Üstelik, istihbaratçılar çoğu kez siyasî ve askerî karar alıcıların **"Kassandra Kompleksi"** ile de uğraşmak zorundadırlar. Cassandra Kompleksi, karar alıcıların beğenmedikleri düşünceleri, ön kabullerine uymayan bilgi ve istihbaratı kabule yanaşmamalarıdır.

Bir İngiliz istihbaratçısı olan **M. Herman'a göre, istihbarat ras-**

çede Gehlen'i de ele alan başarılı bir çalışma için bkz. Timuçin Mert, Gri Kardinal-Casusluğun Okulu Olmaz Ama Öğretmeni Mutlaka Vardır, Birharf Yayınları, İstanbul 2004.

⁶ Loch, K. Johnson, **US Intelligence in a Hostile World, Secret Agencies**, Yale University, 1996, s.7.

⁷ Immanuel Kant, **Kritik der reinen Vernunft**, dtu, Verlag, München 1981.

⁸ Abraham Moles: **Belirsizliğin Bilimleri, İnsan Bilimleri için Yeni bir Epistemoloji**, (Çev. Nuri Bilgin), İstanbul 2001, s.24.

yonalityi temsil eder ve istihbarat kullanmayı reddeden devlet adamı Aristoteles'den beri Batılı insanının bilgi ufkunu genişletmek için kullandığı iki araca sırtını döndüğünü bilmek zorundadır. Bunlar, akıl ve bilimsel yöntemdir.⁹ Bu şekli ile istihbarat modern devletlerin başarı kazanmasında veya başarısızlığa uğramasında çok önemli bir faktördür.¹⁰

İstihbarat faaliyetleri ve demokrasi arasındaki ilişki antidemokratik rejimlerin istihbarat ile olan ilişkisinden daha farklıdır. Bir yandan demokrasiler varlıklarını korumak için istihbarata bağımlıdırlar. Öte yandan bazı istihbarat uygulamaları anayasal hakların ve özgürlüklerin zedelenmesini beraberinde getirebilir. Örneğin bilgi toplama amacı ile yapılan teknik istihbaratın, yurttaşların temel özgürlüklerini yok etmesine izin verilmemelidir. Karşı-istihbaratçılar, bir yurttaşın bir başka devlet hesabına çalışıp çalışmadığını araştırırken hangi teknikleri kullanır ise anayasanın sınırlarını zorlamış olur? Veya istihbaratçılar bir yurttaşın bir terör örgütü üyesi olup olmadığını araştırırken, ne yaparlar ise hukuku aşarlar? İstihbarat servisleri, kendi halklarına/yurttaşlarına karşı örtülü operasyon düzenleyerek, anayasal haklarını çiğnemiş olmazlar mı? Özetle demokrasilerde de vazgeçilmez olan istihbaratın, üstün bir anayasal bilinç ile gerçekleştirilmesi çok büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, istihbaratın ne olduğunun açıklanması gibi temel bir bağlamdan hareket ederek, istihbaratın tarihi, istihbarat toplamada kullanılan temel araçlar ile istihbarat türlerini ele aldıktan sonra stratejik istihbarat üzerinde durulacak ve nihayet çalışmamızın sıklet merkezini oluşturan stratejik analiz yöntemleri ele alınacaktır.

Bir bilim olduğunu vurguladığımız istihbarat aynı zamanda sanattır. İstihbarat yarım yüzyıldan bu yana akademik anlamda üniversitelerde uluslararası ilişkiler biliminin bir alt dalı olarak kabul edilmektedir.¹¹ Batı dünyasında istihbarat ile ilgili yaygın bir bilimsel

⁹ Michael Herman, *Intelligence Power in Peace and War*, Cambridge University Press, 1999, s.138.

¹⁰ A.g.e., s.2.

¹¹ David Kahn, *"The Historical Theory of Intelligence"*, Intelligence and National Security, Frank Cass, Sonbahar 2001, s.1; Makalenin Türkçesi için bkz. Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8, Sayı: 2.

literatür 1975 sonrasında oluşmaya başlamıştır.¹² 2000'li yılların başında Batı'da bir çok üniversitede lisans, yüksek lisan ve doktora düzeyinde stratejik istihbarat, aldatma operasyonları, örtülü operasyonlar ders olarak incelenmektedir.¹³ 11 Eylül'den sonra Batı üniversitelerinde istihbarat eğitimine olan ilgi artmış ve yeni sınıflar açılmaya başlanmıştır.¹⁴

İstihbarat analizcisi, eksik, yanlış veya yönlendirilmiş bilgileri doğrularından ayıklayarak, rakibin düşünce sistematüğını çözmeye çalışan, rakibin hareketlerini öngörmeye çalışan insandır. Bu çok zor bir uğraştır. Uzun bilimsel çalışma, yöntem, yetenek ve çabayı gerektirir.

Her ne kadar istihbarat bilimi, bir sosyal bilim olarak tespit ve öngörülerinde fizik bilimlerinin kesinliğine ulaşamasa da karar alış süreci için genel bir çerçeve oluşturmaktadır. Bazen bağımsız sosyal bilimciler, tarihçiler, siyaset bilimciler, en gelişmiş istihbarat teknoloji ve tekniklerini kullanan, en geniş bütçe imkânlarına sahip olan istihbarat servislerinden daha sağlıklı ve doğru tespitlerde bulunabilirler. Ancak bu durum, istihbarat biliminin yetersizliğinden değil, ilgili analizcilerin **"yöntemsel yetersizliklerinden"** veya söz konusu sosyal bilimcinin keskin zeka ve olağan dışı sezgisinden kaynaklanır.¹⁵ İstihbaratın başarısı, 2000'li yıllarda istihbarat teorisinin yeni parlak beyinlerinden birisi olarak sunulan Gregory F. Treverton ve C. Bryan Gabbard'a göre önce istihbaratçıya yani onun kişisel yetenekleri ve deneyimine sonra analitik yöntemlere bağlıdır.¹⁶

İstihbaratçıların, üstelik istihbarat analizinin teorisi üzerinde en fazla çalışılan istihbarat kurumu olan CIA'nın analizcilerinin bile, 11 Eylül sonrasında yapılan bir araştırmada, büyük bölümünün deneyi-

¹² Loch K. Johnson, **"Decision Costs in the Intelligence Cycle"**, (ed) Alafred C. Mauer, Marion D. Tunstall, James M. Keagle, **Intelligence-Policy and Process**, Westview Press, Boulder ve Londra, 1985, s.181.

¹³ Batıda istihbarat çalışmaları konusu için bkz. Michael G. Fry ve Milles Hochstein: **"Epistemic Communities: Intelligence Studies and International Relations"**, (ed) Wesley K. Wark, **Esplionage, Past-Present-Future?**, Frank Cass, London 1994, s.14-28.

¹⁴ Michael S. Goodman, **Studying and Teaching about Intelligence: The Approach in the United Kingdom**, Studies in Intelligence, Vol. 50., No 2, 2006, s.1.

¹⁵ Bkz. Karşı görüş için David Brooks, **"The Art of Intelligence"**, New York Times, 2 Nisan 2005.

¹⁶ Gregory F. Treverton ve C. Bryan Gabbard, **"Assessing the Tradecraft of Intelligence Analysis"**, RAND National Security Research Division, 2008, s.13.

me, analiz teorilerinden ve bilimsel analiz yöntemlerinden daha fazla önem verdikleri görülmüştür. CIA analizcileri yaptıkları işin bilimsel olmadığını “evet, işim için bilimi kullanıyorum ancak istihbarat analizin bilim olduğuna inanmıyorum” diyerek açıklamışlardır.¹⁷

İstihbarat analizi üzerinde çalışan Ephraim Kam'da “istihbarat analizi ve değerlendirmesi kişiseldir. Üzerinde ulaşılmış bir analitik şema yoktur. Analizci, öncelikle zanlar geliştirmek ve bilgileri yorumlamak için kendi inanç sistemini kurmak zorundadır. Zanları genellikle açık olmaktan ziyade, zımnidir. Hatta kendisi bile farkında olmayabilir” diyerek, istihbarat analizinde teorik-yöntemsel araçların önemini küçümsemiştir.¹⁸

Yukarıdaki açıklamalara rağmen, bu çalışmanın temel amacı, yarım yüzyıldan bu yana akademik bir disiplin olarak kabul edilen stratejik istihbaratın¹⁹ Türkiye’de üzerinde akademik anlamda en az durulan ve en önemli bölümü olan “**analiz/değerlendirme yöntemleri**” sorununu üzerinde durmaktır. Çünkü istihbarat sürecinde istihbaratın kalitesini elde edilen veri/malumat/bilginin kalitesi değil, veri / malumat / bilginin uygun yöntemlerle analiz edilmesi / değerlendirilmesi belirler.

İçinde yaşadığımız “bilgi çağı”, analiz ve değerlendirmenin önemi azalmayacak, aksine artacaktır. Çünkü bilgi çağı beraberinde büyük bir veri-malumat ve bilgi bombardımanını getirmekte, ancak bu bombardıman bize her zaman gerçeği iletmemekte, aksine çoğu kez gerçeği gizlemekte hatta gerçeği gizlemekle görevli olabilmektedir. İşte bu noktada, analizcinin doğru analiz / değerlendirme yöntemlerini deneyimle birleştirerek, bu bombardımanla yüzleşmesi, daha da önemli hale gelmiştir.

İstihbarat ile ilgili yazılan kitaplar, konularına göre tasnif edildiklerinde farklı yazarların farklı kategoriler oluşturdukları görülmektedir.

¹⁷ Dr. Rob Johnston, *Analytic Culture, U.S. Intelligence Community, An Ethnographic Study*, Center for the Study of Intelligence, Washington D. C. 2005, s.17-20; Amerikan istihbarat analizcilerinin yetersizlikleri hakkında erken dönem bir açık kaynak için bkz. John A. Gentry *Lost Promise, How CIA Analysis Misserves the Nation, An Intelligence Assessment*, New York-London, 1992. Bu çalışma Amerikan istihbarat analiz sistemi ile ilgili eleştirel bir yaklaşımı başarılı şekilde ortaya koymaktadır.

¹⁸ Ephraim Kam, *Surprise Attack-The Victim's Perspective*, Cambridge; Harvard University Press 1988, s.120.

¹⁹ D. Kahn, *agm*, s.5.

Stanford Thomas, bu kitapları, a) tarihi/biyografik çalışmalar, b) işlevsel çalışmalar, c) yapısal çalışmalar, d) politik çalışmalar olmak üzere dörde ayırmaktadır. Tarihi/biyografik çalışmalarda belirli bir dönemde gerçekleşen bir istihbarat tarihi üzerinde yoğunlaşmaktadır. İşlevsel çalışmalarda ise soyut örnekler zemininde istihbarat faaliyetleri ve süreci üzerinde durulmaktadır. Yapısal çalışmalar, daha çok istihbarat örgütleri üzerinde durmakta onları anlatmaktadır. Politik araştırmalar ise istihbaratın karar alma ve politika süreci üzerinde yoğunlaşırlar.²⁰

İstihbarat Teorisi kitabı, yukarıdaki kategorileştirme çerçevesinde değerlendirildiğinde daha çok işlevsel bir çalışmaya yakındır. Ancak bu kitapta bütün örnekler soyut değildir. Bazı örneklerde özellikle somut olaylardan bahsedilmiştir.

Bu çalışmanın temel hedefinin uluslararası ilişkiler konularına ilgi duyan/duyması gereken, politikacılar, askerler, akademisyenler, araştırmacılar, gazeteciler için stratejik analiz/değerlendirme eğitimine bir ilk adım atmak olduğu söylenebilir.²¹ Ancak bu kitap aynı zamanda avukat, savcı ve hakim gibi sorun çözmek görevi ile karşı karşıya olan meslek grupları içinde faydalı olabilir. Bundan dolayı kitabı okurken, okuyucu, kitapta sık sık kullanılan “istihbarat analizcisi” kavramının yerine, “subay”, “araştırmacı”, “akademisyen”, “stratejik araştırma merkezi analizcisi” gibi görevleri de yerleştirebilir.

Özellikle dipnotlarda atıfta bulunulan kaynaklarla konuya ilgi duyan araştırmacıların, Türkçe ve İngilizcede istihbarat konusunda seçici bir okuma yapabilmeleri için geniş bir literatür verilmeye çalışılmıştır. Türk siyasetçisi, bürokrati ve aydını gerçek istihbaratı tanıdıkça, onun bir ülkenin güvenliği, demokrasisi ve refahı için ne kadar gerekli olduğunu biraz daha anlayacaktır.²²

²⁰ Stanford T. Thomas, “Assessing Current Intelligence Studies” International Journal of Intelligence and Counterintelligence 2, no. 2 (1988), 239’dan nakleden M. S. Goodman, agm, s.2.

²¹ Özellikle araştırmacı gazeteciliğinin çalışma yöntemlerinin belirli ölçüler içinde nasıl istihbarat analizciliğine benzediğini ortaya koyan bir çalışma için bkz. Steve Weinberg, *The Reporter’s Handbook, An Investigator’s Guide to Documents and Techniques*, St. Martin Pres, New York, 1996; Benzer bir çalışmanın Türkçe ve Türkiye şartları içinde yapılması hâlinde, Türk basını önemli bir kazanım elde edecektir.

²² Türkçede istihbarat konusunda akademik çalışma nerede ise yok denecek kadar azdır.

Kitap, aynı zamanda ikinci cildi hazırlanması gereken “birinci cilt” olarak da okuyucu tarafından okunabilir hatta öyle okunmasında fayda vardır. Çünkü ele alınan konunun bu kapsamda bir kitap çerçevesinde hakkı ile irdelenmesi mümkün değildir. Kitabın büyük bir bölümünü doğrudan analiz/değerlendirme ile ilgili olmayan ancak okuyucu için zorunlu olan bölümler de oluşturmaktadır. Böylece kitapta analiz/değerlendirme yöntemleri konusunda ancak kapsamlı bir giriş yapılmış ve genel çerçeve çizilmiştir. Bu çerçeve üzerine, ikinci cildin oturması faydalı olacaktır.

Stratejik analiz eğitimi ile ilgili bir kitapta yer alan şu satırlar bu kitabın giriş bölümünün son sayfası için çok uygundur. “İstihbarat analizini iyileştirmekten bahsettiğimizde genellikle raporun kalitesi, analitik ürünün tipine, istihbaratçı ile müşterisi arasındaki ilişkiye veya analitik sürecin örgütleniş şekline atıfta bulunuruz. Analizcinin nasıl düşünmesi gerektiği konusundaki iyileştirmelere daha az önem atfedilir. Analitik düşünmek halı dokumak veya araba sürmek gibidir. Öğretilebilir, öğrenilebilir ve yapa yapa gelişebilir. Ama bisiklete binmek gibi, sınıfta oturularak değil, yapılarak öğrenilir.”²³

Olanların başında gelen çok kapsamlı bir giriş çalışması için bkz. Sait Yılmaz, **21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**, Alfa Yayınları, İstanbul 2006.

²³ Richards J. Heuer, **Psychologie of Intelligence Analysis**, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999 Part 1, Chapter 1, “Thinking about Thinking”, s.2.

BİRİNCİ BÖLÜM

İstihbarat Nedir?

İstihbarat, deyince birçok insanın aklına ilk ve son olarak gelen, filmlerden veya romanlardan aktarılan imajlar çerçevesinde silahlı adamlar, suikastler, entrikalar ve sofistike silah ve ölüm teknikleri dünyasıdır. Oysa, bu örtülü operasyonlar istihbaratın çok küçük bir parçasını oluşturur. Nasıl ölüm hastanelerin bir parçası ise yukarıda sayılanlar da istihbaratın o kadar parçasıdır. Ancak hastane deyince akla ölüm değil, tedavi gelir. İstihbaratta durumun böyle olması onun tanınmamasının, diğer bir deyişle talihsizliğinin bir sonucudur.

M. Atay haklı olarak “istihbarat, yabancı bir hükûmetin veya siyasî partinin yıkılması, yabancı devlet adamları veya hedeflerinin ziyana uğratılması, kişi veya ajanların kaçırılması veya öldürülmesinden ayrı olarak bir ülkenin rakiplerinden daha fazla avantaj sağlamasını veya en azından yaşamaya devam etmesini sağlayan bilginin toplanmasıdır”²⁴ demektedir. **İstihbarat, örtülü operasyon diye de tanımlanan operatif faaliyetlerden ziyade bilginin toplanması ve analizidir.** Hatta bazı istihbaratçılar ve istihbarat bilimciler örtülü operasyonları istihbaratın değil, politika yapım sürecinin bir parçası olarak görmektedirler.

İstihbaratın tek bir tanımını yapmak mümkün değildir. Hem en hemen herkesin kabul edeceği birçok farklı tanımlama yapılabilir. Ancak istihbaratın teknik boyutta yapılan aşağıdaki tanımını üzerinde anlaşılmak kolay görünmektedir. Bu tanım “**istihbarat çarkı**” denilen çarkın açılımına dayanmaktadır. **Yani istihbarat malûmatın toplanması, karşılaştırılması, değerlendirilmesi, analizi, birleştiril-**

²⁴ Mehmet Atay, “Stratejik Ulusal Güvenlik İstihbaratı”, Strateji Dergisi, 1996/1, s.80.

mesi ve yorumlanması sürecinin sonunda ortaya çıkan üründür.²⁵

T. W. Procyshy'nin "istihbarat, insan düşüncesinin mantıksal ilerlemesinin ve çözümlemesinin nihaî ürünüdür." şeklindeki tanımı, yukarıdaki izahı kısa ve özlü bir teorik çerçeveye oturtmaktadır; ancak istihbarat literatürüne yabancı olan bir kişiye pek bir şey ifade etmemektedir.²⁶

İstihbaratın içeriğini açtığımızda, bir milletin karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditleri önceden görebilmesi için, stratejik, operasyonel ve taktik düzeyde olaylarla, gelişmelerle, kişiliklerle, kurumlarla ilgili olarak bilgi toplama karşılaştırma, değerlendirme, analiz, birleştirme ve yorumlama faaliyeti şeklinde ifade edebiliriz.²⁷

Muazzez Şenel ve Turhan Şenel'in aşağıdaki tanımı da konuya uzak olanlar için dahi devlet istihbaratını ifade etmek noktasında yeterince izah edicidir: "İstihbarat, hasım veya hasım olması muhtemel devletlerin niyetleri, planları ve bu planları gerçekleştirme kapasiteleri hakkında her şekilde haber toplama veya bilgi sahibi olmadır."²⁸ İstihbarat bilimi konusunda yaptığı çalışmaları ile haklı bir şöhrete sahip olan Prof. Dr. Adda Bozeman, istihbaratın, politik olarak birleşmiş toplumların çevrelerindeki toplumlar ile ilgili güvenilir malûmat, bilgi ve istihbarat ihtiyacına dayanan, devlet yönetiminin bir parçası olan eylem şeklinde tanımlanabileceğini ifade eder.²⁹

İstihbaratın büyük ölçüde yorum ve kaçınılmaz olarak da spekülasyon gerektirdiğini söyleyen McDowell,³⁰ "İstihbarat, bilinenin, ona eklenen yeni bilginin ve sonunda bunların karışımının yorumunun tümüdür."³¹ derken daha önce verilen tanımlarda uyum içinde istih-

²⁵ **Intelligence Threat Handback**, Unclassified Inter agency OPSEC Support Staff, Mayıs 1996, 2,1.

²⁶ T. W. Procyshyn, **The Coming Intelligence**, s.1.

²⁷ L. K. Johnson, a.g.e., s.1.

²⁸ Muazzez Şenel ve Turhan Şenel, **İstihbarat ve Genel Güvenlik Konularımız**, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1997, s.32.

²⁹ Adda Bozeman, **Strategic Intelligence and Statecraft**, Selected Esseys, Brassey's (45) 1992, s.1.

³⁰ Don McDowell, **Strategic Intelligence, A Handbook for Practitioners, Managers and Users**, Australia 1998, s.11. McDowell'in bu çalışması özellikle polis istihbarat çalışmalarına çok önemli bir teorik ışık tutmaktadır.

³¹ Don McDoowell, a.g.e, s.12.

baratı veriden çok verinin yorumu şeklinde tanımlamaktadır. Nitekim Şenel ve Şenel de haberin istihbarat olmadığını, istihbarat olması için işlenmesi gerektiğini belirtmektedir.³²

Ertuğrul Güven ise istihbaratı, haber/istihbarat değeri taşıyan bilgilerin toplanması, değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan bilgi olarak tanımlamaktadır. Devlet istihbaratı için ise, E. Güven, karar alıcıların istemleri doğrultusunda, haber ve bilgilerin açık, yarı açık ve gizli olarak toplanması, değerlendirilmesi (analizi-sentezi) sonucu elde edilen bilgidir, demektedir. Özetle, istihbarat eyleme yönelik, toplanan veri/malumat/bilginin analiz edilmesi sonucunda ulaşılmış bilgi veya stratejik bilgidir.

Kavramın derinliklerine girdikçe, istihbaratın tanımı ile ilgili başka özellikler de ortaya çıkar. İstihbarat, muhafazakâr bir yoruma göre, "Kamuya açık olmayan bilgiler, en azından veya kısmen bu tür bilgilere dayanılarak yapılan analizlerin siyasal karar alıcılar veya hükûmet içindeki diğer aktörler için hazırlananlarıdır. İstihbaratı ayrıcalıklı yapan şey, gizlice toplanan bilgiyi kullanması ve karar alıcıların taleplerini zamanında karşılayacak şekilde hazırlanmasıdır."³³

Bu tanımda istihbaratın alanında bir daraltmaya gidilerek istihbaratta kullanılması gereken bilgilerin en azından bir kısmının gizli olması gerektiği vurgulanmaktadır ki, böyle bir gereklilik zorunlu değildir ve günümüzde istihbarat büyük ölçüde açık kaynaklardan toplanmaktadır.

Özetle, istihbarat ulaşılabilen bütün açık, yarı açık ve/veya gizli kaynaklardan her türlü aracın kullanılması sonucunda elde edilen her türlü veri, malûmat ve bilginin ulusal genel veya ulusal özel plandaki politikaların gerçekleştirilmesi ve ulusal politikalara zarar verilmesinin engellenmesi amacı ile toplandıktan sonra önemine ve doğruluğuna göre sınıflandırılması, karşılaştırılması, analiz edilerek değerlendirilmesi süreci sonucunda ulaşılan bilgidir.

³² M. Şenel ve T. Şenel, a.g.e, s.40.

³³ **Making Intelligence Smarter: The Future of US Intelligence Report of an Independent Task Force Sponsored by the Council on Foreign Relations**, www.copi.com/articles/inte./ofr.html.

Abram Shulsky'in, "İstihbarat, her tür politik, ekonomik, sosyal ve askerî olayı anlamayı ve gelişmeleri öngörmeyi amaçlayan evrensel bir sosyal bilimdir" ifadesi istihbaratın yapılmış en iyi tanımlarından birisidir.³⁴

Yukarıda verilen tanımlardan hareketle yola çıkarak, istihbaratın temel amacının, rakip devletin/kuruluşun/birliğin,

a) Mevcut ve potansiyel rakiplerin kısa ve uzun vadeli niyetlerinin;

b) Kısa ve uzun vadeli niyetlerini gerçekleştirmek için ne tedbirler aldıklarının,

c) Bu tedbirleri uygulama güç/yeteneklerinin olup olmadığının tespiti ile yeteneklerin kabul ihtimal derecesinin ne olduğunun belirlenmesidir.³⁵

Yukarıdaki süreci somut bir örnek ile ortaya koyalım:

a) Yunan istihbaratı, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik temel hedefinin Kıbrıs'ta herhangi bir Yunan ilhakına çıkarma ile cevap vereceği analizini 1963'te ve 1967'de yapmış olmalıdır.

b) Türkiye'nin 1963'te ve 1967'de bu yeteneğinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak Türkiye 1967'de itibaren bir yandan çıkarma filosu inşa etmeye başlamış, öte yandan çıkarma birliklerinin oluşturulmasına başlamıştır.

c) 1970'li yıllarda Atina artık Ankara'nın amacı ile araçları arasında bir uyum gerçekleştiğinin tespitini yapmış olmalıdır. Diğer bir ihtimal ise, Atina'nın bu tespiti yapmadığı veya bu tespiti yapmış olmasına rağmen, Türkiye'nin başka nedenlerle Kıbrıs'a bir çıkarma gerçekleştirmeyeceğine inanmış olmasıdır.

Bütün bunlardan hareket ile istihbaratın sağladıklarına bakarsak, dört temel özellik ortaya çıkar: Bunlar,

a) Stratejik bir baskın/sürpriz ile karşı karşıya kalınmanın engellenmesi,

b) Uzun-vadeli bir perspektif ve öngörü sağlanması,

c) Politika oluşturma sürecine yardımcı olunması,

³⁴ Nakleden, M. Herman, a.g.e., s.116.

³⁵ M. Şenel ve T. Şenel, a.g.e., s.32-33.

d) Bir devletin bilgilerini, ihtiyaçlarını ve yöntemlerini gizlemesidir.³⁶

- a) Hiçbir hükûmet stratejik, operasyonel veya taktik bir baskın/sürpriz ile karşı karşıya kalmak istemez. (Bu noktada izah edilmesi gereken bir kavramda, stratejik baskın ve sürpriz kavramlarıdır. Amerikan literatüründe baskın karşılığı olarak "sürpriz" kavramı kullanılmaktadır. Bazı Türk istihbaratçıların terminolojisinde ise bir şeyin "stratejik baskın" olabilmesi için "son hedefini gerçekleştirmesi gerekir" fikri ileri sürülmektedir. Yani bir şey sürpriz olabilir ancak başarı ile neticelenmez ise baskın değildir. Bu çalışmada ise genelde bu ayrım yapılmayacak, baskın ve sürpriz eş anlamlı olarak kullanılacaktır. Ancak bazı özel durumlarda ise, sadece sürpriz kavramı ile yetinilecektir.

Örneğin bir sabah kalktığımızda **Adalar Denizi'ndeki** bütün adalarının Yunan Ordusu tarafından tepeden tırnağa silahlandırıldığını, Yunan Deniz Kuvvetleri'nin, Türk Deniz Kuvvetleri'nin harekât alanını yok edecek şekilde Akdeniz ve Adalar Denizi'ne yerleştiğini görür ve aynı sabah Atina'nın kara sularını 12 mile çıkardığını duyarsak bu Türkiye'ye yapılmış bir "**stratejik baskın/sürprizdir**".

- b) İnsanlar günlük, aylık veya en uzun birkaç yıllık hedefler ile yaşarken, devletler 5-10, ve bazıları 30-50 yıllık perspektiflerle yönetilirler. Bu tür bir yönetim ancak stratejik bir istihbarat ile, yani gelecek ile ilgili bilgi toplanması ve geleceğin tesadüfe bırakılmayarak şekillendirilmeye çalışılması ile yapılabilir.
- c) İstihbarat 10 yıllık olduğu gibi, günlük, yıllık olarak da politika oluşturulması sürecine katkıda bulunur.
- d) İstihbarat, başkaları ile ilgili bilgi toplarken, başkalarının bilgi toplamasını engellemeye çalışır.

İstihbarat kavramını temel olarak,

- a) Bilgi anlamında istihbarat,
b) Süreç olarak istihbarat,
c) Görev olarak istihbarat,

³⁶ Mark M. Lowenthal, *Intelligence, From Secrets to Policy*, Washington D. C. 2000, s.2-5.

d) Örgüt olarak istihbarat, şeklinde dörde ayırabiliriz.

Öncelikle söz konusu olan, bilgi anlamında istihbarattır. Bu bir veri, malûmat veya bilgi olabilir. Bir diğer istihbarat kavramı ile kastedilen, bilginin toplanması, tasnif edilmesi, değerlendirilmesi ve dağıtılması aşamalarından oluşan istihbarat döngüsü, süreç anlamında istihbarattır.³⁷ Görev olarak istihbarattan kasıt ise istihbaratı yapabilmek amacı ile gerçekleştirilen ve örtülü operasyondan masa başı analize kadar uzanan çalışma anlamında istihbarattır.³⁸ Nihayet örgüt anlamında istihbarat; bütün bu faaliyetleri gerçekleştiren kurum anlamına gelir.³⁹

Bilgi, süreç, örgüt ve görev toplama şeklinde dört kategoride toplanan istihbarat, Roy Godson'a göre üç süreci ifade eder. Bunlar sırası ile; **1) toplama**, analiz, üretim ve dağıtım aşamalarından oluşan istihbarat çarkının yabancı hükûmetler, siyasî partiler, örgütler, ordular, kişiler ile ilgili bilgi toplaması, **2) diğer hükûmetlerin benzer faaliyetlerini etkisizleştirmesi**, **3) diğer hükûmetlerin ve grupların davranışlarını etkileyecek örtülü operasyonlar süreçleridir.**

Bu üç süreç, istihbaratın dört temel özelliğini ortaya koymaktadır. Bunlar gizli metotlarla bilgi toplama, karşı-istihbarat, analiz ve örtülü operasyonlardır.

Gizli metotlar ile bilgi toplama: Genellikle "humint" diye adlandırılan gizli insanî istihbarat (casusluk) veya teknik istihbarat yöntemlerinin kullanılması ile veri, malûmat ve bilgi toplanması kastedilmektedir.

Karşı istihbarat: Diğer ülkelerin istihbarat faaliyetlerini tanımlama, etkisizleştirme ve yönlendirme operasyonlarına verilen addır.

Analiz: Toplanan verilerin değerlendirme sürecinden geçirilerek istihbarat hâline getirilmesi sürecidir.

Örtülü operasyon: Yurt dışında veya yurt içinde politik, ekonomik, kültürel, psikolojik ve askerî olayları faili/kaynağı belli olmayacak şekilde etkileme faaliyetleridir.⁴⁰

³⁷ Loch K. Johnson, a.g.e, s.4.

³⁸ A.g.e, s.4.

³⁹ Loch K. Johnson, a.g.e. s.4; Benzer bir ayırım için bkz. M. Şenel ve T. Şenel, a.g.e, s.31.

⁴⁰ Roy Godson: *Intelligence and Security*, s.325 ve benzer bir yaklaşım için bkz. M. Herman, a.g.e., s.55.

Gerek örgüt, süreç, misyon ve bilgi toplama anlamında başarılı bir istihbarat gerçekleştirebilmek için, gerekse başarılı bilgi toplama ve örtülü operasyon faaliyetleri için gereken hususları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- 1) Uygun yapılandırılmış ve sistematik bir süreç,
- 2) Düzenli bir uygulama,
- 3) Belirgin ve yerleşik bir görevlendirme.⁴¹

Yukarıda sayılan özellikler başarılı bir istihbarat süreci için temel gerekliliklerdir. **Bu ön şartlar oluşmadan başarılı ve etkili bir istihbarat çalışması yapmak mümkün değildir.** Ayrıca istihbaratın taşınması gereken başka özellikler de vardır. İstihbarat faaliyeti, sürekli, kat'i, doğru, esnek, yaratıcı, şüpheli, gelecek merkezli ve profesyonel olması gereken bir faaliyettir.⁴² Şimdi teker teker bu ilkeleri inceleyebiliriz.

I.1. İstihbaratın Temel İlkeleri

Başarılı bir istihbarat süreci ancak belirli ilkelere ısrarla sadık kalınması ve uygulanması ile mümkündür. Aşağıda bu temel ilkelerin en önemlileri özetlenmiştir.

I.1.1. Sürat İlkesi

İstihbarat, siyaset hazırlamanın temel amacı olduğu için mümkün olduğunca süratli olmalıdır. Tabii burada süratin görece bir kavram olduğunu, sürat ile kastedilenin politika üretmek için gereken zamanı temin edecek ölçüde bilginin zamanlı olarak iletilmesi gerektiği olduğu ifade edilmelidir. Olayların gerisinde kalan istihbaratın hiçbir politik faydası yoktur. Öte yandan vaktinde, tam ve doğru istihbarat üretmek zordur. Bu tür durumlarda istihbarat analizci, tam ve doğru istihbarat üretmeden de karar alıcıları olası tehditler/fırsatlar konusunda uymalıdır. **İstihbaratta başarısızlığın birçok olayda istihbarat olmasından değil, doğru istihbaratın zamanında doğru kişiye aktarılmamasından kaynaklandığı göz önünde tutulmalıdır.**⁴³

⁴¹ McDowell, a.g.e., s.16.

⁴² M. Şenel ve T. Şenel, a.g.e., s.38.

⁴³ Douglas H. Dearth ve R. Thomas Goodden (ed.) **Strategic Intelligence: Theory and Application**, Washington, Defence Intelligence Agency, Washington D. C. 1995, s, 65.

1.1.2. Kesinlik İlkesi

İstihbaratın mümkün olduğunca kesin olması lazımdır ki, politikacılar kararsız kalmadan görüş oluşturabilsinler. Bir istihbarat raporunun kesin olması onun, “şu gelişme muhakkak olacaktır” demesi anlamına gelmez. Ancak, raporda farklı olasılıklar net bir dille ifade edilmelidir. En olası gelişme, daha az olası gelişme ve olması en çok muhtemel olan gelişme şeklinde sıralanabilir. Öte yandan müphem ifadeler ile kaleme alınmış, kesin olmayan, “şöyle de olabilir şöyle de, şu zamanda olabilir başka zamanda, ama olmayabilir” şeklindeki bir istihbarat raporunun siyasal karar alıcılara politika üretmek konusunda hiç yardımcı olmayacağı açıktır. İsrail askerî istihbaratının komutanı olan Eli Zeria 1973 Arap-İsrail Savaşı’ndan kısa bir süre önce yaptığı değerlendirmede, Arapların saldırı ihtimalini “% 45”, saldırı-mama ihtimalini “% 55” olarak değerlendirmiş ve İsrail hükûmetinin “bir Arap saldırısı olacak mı?” sorusuna kesin bir cevap vermemiştir. Ancak bilindiği gibi, Mısır ve Suriye orduları, İsrail ordusuna saldırmış ve İsrail, Arap saldırısına büyük ölçüde hazırlıksız yakalanmıştır.⁴⁴

1.1.3. Doğruluk İlkesi

İstihbarat, doğru olmalıdır. Doğru olmayan istihbarat, yanlış bilgilerin üretilmesine neden kararlara yol açarak millî felaketlere neden olabilir. Amerikan askerî istihbarat kurslarında kurs hocalarının kullandığı “National Intelligence Course (NIC) Textbook, Joint Military Intelligence Training Center, 1999” adlı kitapta “yanlış istihbaratın, istihbaratın hiç olmamasından daha kötü olduğunu” söyleyerek başlar ve bunu da bir örnek ile destekler. Osmanlı istihbaratı Venedik’te barut fabrikasında gerçekleşen bir patlama sonucunda Venedik savaş filosunun imha olduğu haberini alır ve Venedik’e bir ültimatom verir. Oysa, Osmanlı filosunun kendisine saldıracağını anlayan Venedik, patlamada sadece dört gemi kaybetmiştir. Venedik, Avrupa’nın diğer devletlerinden de aldığı destek ile Osmanlı filosunu 1571’de İnebahtı’da büyük bir mağlubiyete uğratarı.⁴⁵ Osmanlı devleti eğer yanlış is-

⁴⁴ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.241.

⁴⁵ **National Intelligence Course (NIC) Textbook**, Joint Military Intelligence Training Center, 1999, s.1-3. Bundan sonra NIC Textbook olarak anılacaktır.

tihtaratı hiç almamış olsaydı, İnebahtı Savaşı muhtemelen hiç olmayacaktı.

1.1.4. İstihbarat Kullanılacağı Maksada Uygun Olmalıdır

İstihbarat toplama gibi, pahalı, hızla yürütülmesi gereken bir çalışmada her türlü kaynak israfından uzak durmak gerekmektedir. Analizci önce sonuca ulaşmak için, sadece kendisini sonuca götürecek malzemeyi inceleyerek sorunun çözümü için gereken istihbaratı üretmelidir. **Özetle istihbarat, tam, doğru, maksada uygun ve zamanında olursa faydalı olur.**

1.1.5. İstihbarat Sonuçları Olayların Değişmesi veya Yeni Verilerin Gelmesi ile Değişebilecek Esneklikte Olmalıdır

İstihbarat doğmalara değil, olayların gelişmesini izleyen yaratıcı bir zekâ ve tekniklere dayanmalı; istihbaratçı değişen veriler sonucunda istihbaratını değiştirebilmelidir.

1.1.6. İstihbarat Yaratıcı Zekâ, Hayal Gücü Gerektirir

Bilmeden karar verilmez, ancak istihbaratta bilgi kadar hayal gücü de önemlidir. Çünkü istihbaratçı çok büyük ölçüde eksik bilgi ile karar vermek zorunda olan insandır. İstihbaratçının önünde bütün parçaları olmayan ve muhtemelen hiçbir zaman olmayacak olan bilmece/puzzle vardır. İstihbaratçı bu eksik parçalara rağmen bilmece/puzzle tamamlamakla yükümlüdür. Onu sonuca götüren elindeki bilginin ötesini düşünebilmesidir.

1.1.7. İstihbaratta Her şey Görüldüğü Gibi Olsaydı İstihbarata İhtiyaç Olmazdı

Karl Marx, "Her şey görüldüğü gibi olsaydı, bilime ihtiyaç olmazdı" demektedir. Bu yaklaşım, istihbarat düşünce ve uygulaması açısından da geçerlidir. İstihbaratçı şüpheli olmalıdır. Elindeki verileri ve olayları yaratıcı bir şüphe ile incelemelidir.⁴⁶

⁴⁶ M. Şenel ve T. Şenel, a.g.e., s.98-99.

1.1.8. İstihbarat Sadece Aktüel Tehditlerle ve Fırsatlarla İlgili Bilgi Toplamakla Yetinmemelidir

İstihbarat sadece günlük politika veya fırsat ve menfaatlerle ilgili istihbarat çalışması yapmakla yetinmemeli, siyasal karar alıcıların kısa ve orta vadede talep etmeyeceği bilgileri de istihbarat çalışması kapsamına almalıdır. Çünkü, ancak bu tür bir çalışma ile istihbarat servisleri bilgi gerektiği zaman tepki verebilir.

1.1.9. İstihbarat Bir Başka Şeyin Yerine Konamayacağı Profesyonel Bir Süreçtir

İstihbaratın sağladığı bilgiyi, silahlı kuvvetler, üniversite, medya, dışişleri gibi kuruluşların üretmesi mümkün değildir. Bu anılan meslek grupları da istihbarat üretimine/analizine katkıda bulunabilirler. Ancak millî düzeyde istihbarat ancak bu iş için örgütlenmiş bu iş için eğitilmiş kadrolar ve bu kadroları istihdam eden bir teşkilat tarafından gerçekleştirilebilir.

1.1.10.İstihbarat Politik Objektiflik İlkesinden Ayrılmamalıdır

Başarılı bir istihbarat süreci için, istihbaratçı, dürüstlük yani analitik yargılarında profesyonel bir duruş sergilemelidir. İstihbaratçı, politikacı veya karar alıcı değildir. Görevini dürüstlikle yapması mümkün olduğunca objektif olmasına, analizlerini dar bir ideolojik zemine sıkıştırmamasına bağlıdır.⁴⁷

1.1.11. İstihbarat Adanmışlık Gerektirir

İstihbaratçı, “adanmış” bir kişilik yapısına sahip olmalıdır. İstihbaratçı, kendisini ülkesine, kurumuna ve ülkesinin millî hedeflerine adanmalıdır. Nasıl “beşik uleması” olunmaz ise “beşik istihbaratçısı” olunmaz. Diğer işleri yapamadığı düşünülen kişi, “hadi istihbaratçı olsun” denilmemelidir. İstihbaratçılık bir insanın hayatının ilk, ikinci ve üçüncü seçeneği ise gerçek bir adanmışlıktan söz edilebilir.

⁴⁷ İstihbaratçı-politikacı ilişkileri konusunda ufuk açan bir makale için bkz. Richard K. Betts, “*Politization of Intelligence: Costs and Benefits*” (ed.) Richard K. Betts ve Thomas G. Mahken, *Paradoxes of Strategic Intelligence*, Frank Cass, London, 2003, s.59-79.

1.1.12. İstihbarat Sürekli Yenilikçilik Gerekir

İstihbaratçı, “yenilikçi” olmalıdır. Sürekli daha yetkin istihbarat teknikleri peşinde koşmalıdır. Kendisini üzerinde çalıştığı konu hakkında yetiştirmeye çalışmalıdır. Bu süreç bir mükemmeliyetçilik arayışı ile iç içe olmalıdır.

1.1.13. İstihbarat Tek Adam İş Değil, İyi Ekip İşidir

İyi istihbaratın, ancak bir ekip çalışması sonucu gerçekleştirilebileceği gözönünde tutulmalıdır.

1.1.14. İstihbarat Bir Örgüt İşidir

İstihbarat ancak bir örgüt çerçevesinde kaynakları, görev dağılımı, yetkinlikleri belirlenmiş kadrolar tarafından yapılır.

1.1.15. İstihbarat (Devlet İstihbaratı) Millî Bir Felsefeye Dayanan Faaliyettir

İstihbarat, bir devletin ve milletin, millî menfaatlerini en yüksek derecede gerçekleştirmesi, millete yönelik her türlü tehdidin bertaraf edilmesi, milletin önündeki fırsatları görebilmesi için yapılır ve millî bir felsefeye dayanır. İstihbarat millî bir iş olduğu için “dost servislerden” alınan bilgiler hiçbir zaman millî istihbarat üretiminin yerine geçemez ve bir milleti sistemli olarak millî hedeflerine taşıyamaz.

Bazı kavram karışıklıkları da istihbaratın doğru anlaşılmasını engellemektedir. Örneğin istihbaratı casusluk, espionaj gibi kavramlarla karıştırmak çok sık yapılan bir hatadır. İstihbarat, bir süreci, kurumu, ürünü ve bilgiyi tanımlarken; casusluk ve espionaj, açık istihbarat ile elde edilemeyen bilgileri, gizli yollar kullanarak yapılan toplama, bulma faaliyetine karşı gelir.⁴⁸ Ancak bu hata basit bir hata olarak kalmamakta, bir toplumun, aydınların, politikacıların istihbarata bakışını şartlandırabilmektedir.

Devlet yönetiminin, operasyonların, savaşların sadece doğasını değil sonucunu da belirleyen istihbaratın sadece bir sosyal bilim olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir sanat olduğunu söyleyebiliriz. İstihbarat en kapsamlı sosyal bilimdir; çünkü istihbaratın nihaî amacı, incelediği

⁴⁸ M. Şenel ve T. Şenel, a.g.e, s.45.

sistemin -ki bu sistem bir tugay da olabilir bir devlet de, bir şirket de olabilir bir büyükelçilikte yöneticisi durumunda olan bir kişi veya kişilerin kelimenin en geniş anlamında hangi imkân ve yeteneklere sahip olduklarını anlamak ve daha zoru olan bu imkân ve yetenekleri daha kullanmadan nasıl kullanacaklarını öngörmektir.

İstihbaratın bunları anlamak için bilimin; tarih, siyaset bilimi, sosyoloji, felsefe, sanat tarihi, din bilimi, psikoloji, özellikle politik psikoloji, ekonomi, istatistik, uluslararası ilişkiler disiplinlerini kullanmak zorundadır. İstihbaratın bilgi toplamak ve yorumlamak amacı ile yoğun bir şekilde kullanılması söz konusudur. Ancak öngörmek için bilimin yetmediğini, bilimde ustalaşmanın gerektiği, diğer bir ifade ile bilimsel yetenekler ile sezgisel yeteneklerin birleştiği bir aşamanın istihbarat analizi için ideal durum olduğu söylenebilir.

İstihbaratın karar alma ve siyaset planlama için en temel ve vazgeçilmez unsurlardan birisi olduğu şüphe götürmez. İstihbarata dayanmayan bir karar alma ve siyaset planlamanın doğru olma ihtimali tamamen şansa bırakılmıştır ki, devletlerin yönetiminin şansa bırakılmasının hiç de akıllıca olmadığı ortadadır. Kişiler kendi yaşamlarını şansa bırakma özgürlüğüne sahiptirler. Ancak devlet yönetimini elinde tutanların asgari tarihsel ve toplumsal sorumluluk açısından böyle bir şansları yoktur.

1.2. İstihbarat Tarihi

Tarih boyunca yöneticiler, istihbaratı yoğun ve değişik oranlarda başarılı olarak devlet yönetiminde kullanmışlardır. Bu çalışmanın amacı, istihbaratın tarihini incelemek değildir. Yine de istihbaratın tarihsel derinliğini göstermek, gelişiminin ana çizgilerini vermek, konunun bütünlüğü açısından gerekli olduğu için önümüzdeki birkaç sayfada istihbarat tarihinin ana hatları özetlenmeye çalışılmıştır.⁴⁹

İstihbaratçılık için dünyanın en eski mesleklerinden birisi ifadesinin kullanılması, istihbaratın tarihi hakkında da bilgi edinmemize

⁴⁹ Türkçede istihbarat tarihi konusunda en kapsamlı çalışma için bkz. **Başlangıcından Bugüne Kadar Dünya Casusluk Tarihi Ansiklopedisi**, Cilt I-IV, Artel Yayınları, İstanbul 1974 ve istihbarat konusunda oldukça iyi bir çalışma için bkz. Gültekin Avcı, **İstihbarat Oyunları, Orduların Karanlık Senaryoları**, Birey Yayınları, İstanbul 2007.

yardımcı olmaktadır.⁵⁰ İstihbaratta bir meslek olmaktan ziyade değişik nedenlerle yapılan bir ticaret olarak ortaya çıkmıştır.⁵¹ İlk istihbarat faaliyetlerinin av peşinde iz sürmeden hareket ederek düşman peşinde iz sürmek şeklinde gerçekleştiği belirtilmektedir.⁵² Tufandan sonra Hz. Nuh'un güvercin yollayarak suların çekilip çekilmediğini araştırması dahi bazı araştırmacılar tarafından modern anlamda istihbarat olarak yorumlanmaktadır.

Eski Ahit'te Hz. Musa 12 adamını, Mısır'ı terk ettikten sonra, kavminin yerleşik düzene geçebileceği bir yer bulmaları amacı ile Filistin'e yollar ve şöyle der: "Gidin görün ülkenin nasıl bir yer olduğunu, orada yaşayan insanların güçlü mü, çok mu olduklarını. Gidin görün yaşadıkları ülke zor mu, kolay mı? Şehirlerinin savunması zayıf mı yoksa iyi mi tahkim edilmiş? Toprak çorak mı, verimli mi? Ağaç var mı, yok mu?"⁵³

Hz. Musa'nın bir peygamber değil, bir komutan veya devlet adamı olarak sorduğu sorular esasen stratejik istihbaratın bütün unsurlarını içermektedir. Ülkenin coğrafyası, halkın nitelik ve niceliği, askerî coğrafyası, ekonomik durumu, araştırılması istenen konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Her bir Yahudi kabilesini temsilen seçilen 12 casus gidip bilgileri toplayıp gelmişlerdir. Getirdikleri bilgiler bir toplanıda ileri gelenler tarafından değerlendirilmiştir. Kamuya açık yapılan bu değerlendirme sonucunda Yahudiler arasında düşmanın çok güçlü olduğu inancı ile panik çıkmış, Yahudileri Filistin'e götüremeyen Hz. Musa, kavmi ile birlikte 40 yıl çölde kalmayı tercih etmiştir.

Eski Mısır'da yani Hz. Musa'nın terk ettiği topraklarda istihbaratın bir güzel sanat hâline getirildiğini belirten kayıtlar göz önüne alındığında; Hz. Musa'nın yaptığı şaşırtıcı olmaktan çıkmaktadır. M.Ö. 1580-1150 arasında Mısır'da istihbarat kendi içinde esir sorgucularından özel iz sürücülere kadar değişik alt birimlere ayrılan bir eğitim ve profesyonel bir meslek hâline gelmiştir.⁵⁴

⁵⁰ M. Herman, a.g.e., s.116.

⁵¹ Gregory F. Treverton: "Covert Action and Open Strategy" in Dearth ve R.T. Goodden, s.369.

⁵² Peter Gudgin: **Military Intelligence, A History**, İngiltere 1999, s.106.

⁵³ Uri Bar-Joseph: **Intelligence Intervention in the Politics of Democratic States, The United States, Israel and Britain**, The Pennsylvania State University Press, 1999, s.7.

⁵⁴ Jerome K. Clauser ve Sandra M. Weir, **Intelligence Research Methodology-An Introduc-**

İncil’de casusluk öyküleri ile doludur. İlk kayda, Hz. Yusuf’un onu tanımayan kardeşleri ile Mısır’ın üst düzey yöneticisi olarak karşılaşması sırasında rastlanır. Hz. Yusuf, Filistin’den Mısır’a yiyecek temin etmek için gelmiş olan kardeşlerini casuslukla suçlar. Hz Musa’nın ölümünden sonra yerine geçen Hz. Harun da Filistin’e iki casus yollamıştır. Bu iki casustan alınan bilgilere dayanılarak Yahudiler Filistin’e saldırmışlar, ancak iki Yahudi casusa yardımcı olan kadının evine dokunulmamıştır. Bir CIA yayını olan “Studies in Intelligence” adlı çalışmada bu iki olay karşılaştırılmış, Hz Musa’nın yolladığı casusların geri döndüklerinde açıklamalarını kamuya açık yapmaları amatörce bulunmuş, öte yandan Joshua’ nın geri gelen iki casusu gizlice dinlemesinin profesyonelce olduğu yorumu yapılmıştır.

Kuran-ı Kerim’de de istihbarat anlamında yorumlanacak ayetler vardır. Örneğin Kehf Suresi 19. ve 20. ayetlerde “Böylece biz, birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri: “Ne kadar kaldınız”? dedi. (Bir kısmı) “Bir gün, ya da bir günden az”, dediler. (Diğerleri de) şöyle dediler: “Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; (şehir halkından) hangisinin yiyeceği daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin. Ayrıca, çok nazık davransın (da dikkat çekmesin) ve sizi hiçbir kimseye sakın sezdirmesin. Çünkü onlar sizi ele geçirirlerse ya taşlayarak öldürürler, yahut kendi dinlerine döndürürler. O zaman da bir daha asla kurtuluşa eremezsiniz.” denilmektedir.

M. Ö. 500’lerde yaşayan Çinli general Sun Tzu da Savaş Sanatı (Ping fa) adlı eserinde istihbaratı iki anlamda, faaliyet ve bilgi olarak ayrı ayrı tanımlamıştır. Bilgi olarak istihbarat, Sun Tzu’ya göre, “Bir hükümdarı veya iyi bir generali başarıya, fethetme ve büyük işler yapmaya götüren, geleceği görmesidir.” Faaliyet olarak istihbarat konusunda ise Sun Tzu, “Geleceği görmek denilen şey ruhlardan, kamlardan, geçmişteki olaylar ile yapılan karşılaştırmalardan veya hesaplamalardan çıkarılmaz. O, düşmanın içinde bulunduğu durumu bilen insanlardan elde edilmelidir” demektedir.⁵⁵

tion to Techniques and Procedures for Conducting Research in Defence Intelligence, Defence Intelligence School Washington, D. C. 1975, s.7.

⁵⁵ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, (çev. Sibel Özbudun-Zeynep Ataman), Anahtar Kitapevi, 1992, s.196.

Sun Tzu, yüz ons gümüş karşılığı alınan bilginin savaşta on bin yaşamı kurtaracağını söyler. Tzu' ya göre, kendisini ve düşmanını tanıyan komutan yüz savaşa girmekten bile korkmaz. Kendisini bilen ama düşmanını tanımayan bir komutan ise bir savaşı kazanır diğerlerini kaybeder. Ancak kendisini ve düşmanını tanımayan ise aptaldır ve her savaşı kaybedecektir.⁵⁶

Stratejik istihbarat sadece eski Mısır, İbrani toplumu ile eski Çin'de değil, eski Hint ve Pers imparatorluğunda da M. Ö. 4.-7. yüzyıllar arasında farklı doktrinel kavramsallaştırmalar çerçevesinde uygulanmıştır. Hindistan'da Maurya döneminde kutsal Hindu metinlerinde evren ve devletin yönetiminin ancak düzgün bir şekilde yapılacak gözlem, istihbarat ile mümkün olduğu kaydedilmektedir.⁵⁷

Çin'de ise M. Ö. 7. ve 3. yüzyıllar arasında krallığı, birbirleri ile çarpışan devletleri Çin İmparatorluğu çatısı altında birleştirdikten sonra, Konfüçyusçu ideolojiye dayanan ve karşı-istihbarat mantığı ile kurulmuş bir devlet oluşturmuştur.⁵⁸ Büyük İskender⁵⁹ ve Hannibal⁶⁰ gibi büyük askerî liderler Sun Tzu'yu haklı çıkaracak şekilde çok etkili casusluk şebekeleri oluşturmuşlardır.

Çok erken tarihlerde yetkinleşen Çin istihbarat ve psikolojik savaş mekanizmasının başlıca hedefinin Türkler olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Çünkü, varlığını devlet yapısı ve millî kimliğini değiştirmeden sürdürmeyi başarmış olan bu iki milletin Asya'nın içindeki rekabetinin tarihi M.Ö. 2000'lere kadar geri gitmektedir. Örneğin bir Türk boyu olan Topalar, Büyük Hun İmparatorluğu'nun kurulmasından takriben 300 sene önce Çin istihbarat ve psikolojik harp yöntemlerine yenilerek Çinlileşmiş ve yok olmuşlardır.⁶¹

⁵⁶ Sun Tzu, a.g.e., s.33.

⁵⁷ Eski Hint'te istihbarat çalışmaları için bkz. Friedrich Wilhelm, "Königsindish-eine Variante im grossen Spiel der Geheimdienste" (ed) Wolfgang Krieger, *Geheimdienste in der Weltgeschichte*, Beck Verlag, München 2003, s.70-85.

⁵⁸ Helwig Schmidt-Glintzer, "Spionage im Alten China" (ed) Wolfgang Krieger, *Geheimdienste in der Weltgeschichte*, Beck Verlag, München 2003, s.56-69.

⁵⁹ Jakob Seibert, "Der Geheimdienst Alexanders des Grossen" (ed) Wolfgang Krieger, *Geheimdienste in der Weltgeschichte*, Beck Verlag, München 2003, s.19-29.

⁶⁰ Pedro Barcelo, "Hannibals Geheimdienst" (ed) Wolfgang Krieger, *Geheimdienste in der Weltgeschichte*, Beck Verlag, München 2003, s.30-44.

⁶¹ Tuncay Özkan, *MİT'in Gizli Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2003, s.23.

Bir Çin elçisi olan Wang Yen Te, 681 yılında Türk yurtlarında yaptığı gezi sırasında istihbarat faaliyetlerinde bulunmuş, Uygur Türklerinin diğer Türk kavimlerinden daha hızlı ilerlediğini, güçlü ordular kurduğunu tespit etmiştir. Elçi ayrıca, halkın zengin olduğunu, Gök-türkler arasında 100 yaşını geçenlere sıkça rastlandığını; ayrıca Çinlilerin Türk sınırı yakınındaki istihbarat faaliyetlerinin Türk karşı-istihbarat faaliyetleri ile karşılandığını rapor etmiştir.⁶² Bunlardan da görmekteyiz ki, modern istihbaratta görülen birçok husus, ekonomik istihbarat, sosyolojik istihbarat Tevrat'tan bu yana hatta daha da eski tarihlerden 21. yüzyıla değin sürdürülmektedir.

Türklerde istihbarata değişik dönemlerde farklı ölçülerde önem verilmiştir. Örneğin 11. yüzyılda Büyük Selçuklu İmparatorluğu yönetiminde istihbaratın önemi konusunda farklı yorumlar olduğu Fars kültürünün taşıyıcısı olana Büyük Vezir Nizamülmülk'ün "**Siyasetname**" adlı kitabından anlaşılmaktadır. Nizamülmülk, "Her tarafa tacir, seyyah, sufi, ilaç satan ziy kıyafetinde casuslar gitmeli ve ne işitirlerse haber getirmelidirler. Çok vakit olur ki, valiler, mukataa erbabı, memurin ve umera isyan ve muhalefete meyleder ve padişah hakkında fenalık ister ve sufi fikirde bulunur. Casus gelip haber verince heman padişah atına biner ve askerini sevk eder" demektedir.⁶³ Nizamülmülk, istihbarata büyük önem verilmesi gerektiğini ileri sürerken, Alp Arslan'ın bu karşı çıktığı anlaşılmaktadır.⁶⁴

Cengiz Han, istihbaratı tarihte en sistemli olarak kullanan ve yaygın bir istihbarat sisteminin sağladığı imkânları en iyi değerlendiren yöneticidir. Cengiz Han, modern istihbaratın bir parçası olan psikolojik savaşın etkisini keşfetmiş ve yetiştirdiği özel psikolojik savaşçılarla düşmanın moral gücünü yok etmiştir.⁶⁵ L. B. Hart, Cengiz Han'ın seferlerini değerlendirirken şöyle demektedir: "Ölçü ve nitelik, baskın ve hareket kabiliyeti, stratejik ve taktik alanlardaki dolaylı tutum bakımından Moğol seferleri tarihteki hangi harekât ile mukayese edilir ise

⁶² Mesut Çaşın, "**Askerî İstihbarat**", Strateji Dergisi, 1996/1, s.95.

⁶³ T. Özkan, a.g.e., s.30.

⁶⁴ Selçuklu dönemi Türk istihbarat anlayışı için bkz. Bora İyiat, **Bir Vatanı Karşılıksız Sevmek-Türk İstihbarat Tarihi**, Platin Yayınları, Ankara 2006, s.14-24 Bu kısa kitap çok ustaca yazılmış bir çalışmadır.

⁶⁵ J. K. Clauser ve S.M.Weir, a.g.e., s.6 ve 9.

edilsin onlara eşit veya üstündür" demektedir.⁶⁶ Bu sonucun ortaya çıkmasında Cengiz Han'ın istihbarat ve istihbaratın bir parçası olan psikolojik savaş taktiklerinin büyük etkisi olmuştur.

İstihbaratın Roma ordularındaki etkin kullanımından⁶⁷ Osmanlı'nın dervişleri ve tekkeleri istihbarat faaliyetinde kullanmasına değin geçen yüzyıllar boyunca istihbaratın kaynağını, insanî istihbarat dediğimiz kaynaklar oluşturmuştur. Tüccarlar ve gezginler tarihin ilk günlerinden itibaren istihbarat toplamada kullanılan başlıca kaynaklar arasında olmuştur. Ancak tarihin hemen hemen her döneminde savaş ve barış sırasında işi bilgi toplamak olan özel görevlilere de rastlanmıştır.

Osmanlı Devletinin büyümesi döneminde istihbaratın çok önem kazandığı görülmektedir. Bu dönemde kolonizatör Türk dervişleri, Anadolu ve Balkanlarda Türk istihbarat ve psikolojik savaş ağının temelini oluşturmuşlardır. Akıncı sınıfı ise dönemin özel kuvvetleri olarak sadece bir askerî güç değil, aynı zamanda etkin bir istihbarat ve örtülü operasyon gücü olmuştur. Akıncı ordusu 27 Ekim 1595'de Tuna Nehri kıyısında Yerköyün'de Rusçuk Köprüsü muharebesinde geri çekilen Türk Ordusunu korumak için savaşırken tamamen yok olmuştur. Bu sınıf bir daha oluşturulamayınca Avrupa'da Türk istihbarat ve örtülü operasyon ağı çok ağır bir darbe yemiştir.⁶⁸

Rönesans İtalyası'nda diplomasi bir yandan yabancı devletler ile görüşme yaparken, diğer yandan da bilgi toplama işlerini üstlenmiştir.⁶⁹ 17. yüzyıldan itibaren ise diplomatik yapı, hükûmetlerin yabancı ülkelerle ilgili bilgi toplama kuruluşu hâline gelmiştir.⁷⁰ Ancak diplomatik yapılanma çerçevesinde gerçekleşen istihbarat modern istihba-

⁶⁶ Lindel B. Hart, **Strateji, Dolaylı Tutum**, ASAM Yayınları, Ankara 2002, s.48.

⁶⁷ M. Herman, a.g.e., s.9.

⁶⁸ Ordular gelenekleri ile yaşarlar. 200 senelik Amerikan Ordusu zırhlı birliklerine "zırhlı suvari" diyerek geleneği yaşatmaktadır. Komando yerine "Ranger" kavramını kullanmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri de Özel Kuvvetler Komutanlığı kavramı yerine "Akıncı Kuvvetleri Komutanlığı" gibi bir kavramı düşünmelidir. İngilizce bir kavram olan "komando"nun yerine kendi geleneğinden gelen bir kavram arayışı içinde olmalıdır. Osmanlı istihbarat yapılanması için bkz. B. İyiat, a.g.e., s.25-40; Osmanlı Devletinin Son dönemi ve Cumhuriyet dönemi istihbarat yapılanması için bkz. Kaya Karan, **Türk İstihbarat Tarihi-Yıldız İstihbarat Teşkilatı ve Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e**, Truva Yayınları, İstanbul 2008.

⁶⁹ A.g.e., s.9.

⁷⁰ A.g.e., s.12.

rat anlamında anlaşılan istihbarattan iki önemli noktada ayrılır. Birincisi, diplomatik mekanizmanın kendisi iyiden iyiye yerleşmiş olmasına rağmen, istihbarat toplama ve değerlendirme kurumsallaşmadan çok uzak, bireyseldi. İkincisi, istihbarat toplanması ve değerlendirilmesi, politika üretim ve politika yapma sürecinden ayrı, uzmanlaşmış bir faaliyet değildi.⁷¹

İstihbaratın özellikle de stratejik istihbaratın gerçekleşmesinin ve kurumsallaşmasının gecikmesinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz. Birinci neden, tarafların sahip oldukları askerî teknoloji büyük ölçüde bir askerî sürprize imkân vermediği için stratejik istihbaratın doğmasını zorlayacak şartlar oluşmamıştır. İkinci neden, savaş teknikleri de stratejik istihbarata gerek bırakmayacak kadar gelişmiş olmaktan uzaktı. Üçüncü neden savaşın yayıldığı alanın dar ve savaşa harcanan kaynakların kısıtlı olması bunları öğrenmek için stratejik nitelikli bir istihbaratın yapılmasını gereksiz kılıyordu.⁷²

17. yüzyılda istihbarat hâlâ askerî nitelikli bir faaliyetti. Ancak 18. yüzyıl sonu, 19. yüzyıl başında, Napolyon savaşları boyunca, askerî istihbarat yavaş yavaş tam zamanlı bir faaliyet hâline gelmeye başlamıştır. Ayrıca Napolyon'un hareketli karargâhının "**İstatistik Bürosu**" adını taşıyan bir bölümü vardı. Yani kurumsal bir yapıya dayanan stratejik istihbarat başlamıştı. Ancak verileri Napolyon kendisi yorumlamaktaydı.⁷³ Özetle 19. yüzyılın başından itibaren yoğun bir istihbarat kullanımına rastlanmakla birlikte, istihbaratın kurumsallaşması daha emekleme aşamasındaydı.⁷⁴ Savaş bitince, bilgi toplama da bitmekteydi.⁷⁵

Napolyon dönemi savaşlarında istihbaratın etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmasının ekonomik/siyasal dönüşümle yakından ilgisi vardır. Fransız Devrimi ile burjuvazinin iktidara el koymuş, bir hiç olan üçüncü sınıf yani burjuvazi her şey olmuştur. Burjuvazinin devlete el koyması savaşın karakterini değiştirmiş; kralların cephe savaşı

⁷¹ A.g.e., s.13.

⁷² J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.10-11.

⁷³ Napoleon'un istihbaratı kullanımı konusunda bkz. Jay Luvaas, "**Napoleon's Use Of Intelligence: The Jena Campaign 1806**" (ed.) Michael I. Handel, **Leaders and Intelligence**, Frank Cass, 1989, s.40-54.

⁷⁴ M. Herman, a.g.e., s.14.

⁷⁵ Bekir Çınar, **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Sam Yayınları, Ankara 1997, s.110.

yapan ve cepheyi kaybedince savaşı da kaybetmiş sayılan ordularının yerini, savaşı bütün ulusal kaynakları seferber ederek bütün ulusal coğrafyaya yayan ulusal ordular ve onları destekleyen uluslar almıştır.

Diğer bir ifade ile savaş alanları sadece cephele olmaktan çıkıp bütün ulusal coğrafyayı kapsamış, çarpışanlar ise sadece hükümdarların orduları ve kasaları değil, sahip oldukları bütün millî ve manevî olanaklar ile milletler olmaya başlamıştır. Böylece, hükümdarın ordusunun bir cephede mağlup olması, savaşı bitirmekten çıkmış; savaş bir tarafın ulusal kaynakları tükenene kadar devam etmeye başlamıştır.

Bundan dolayı, karargâhında istatistik dairesi oluşturan Napolyon, bir yandan stratejik istihbarat yaparken diğer yandan da operasyonel ve taktik istihbaratı etkin bir şekilde kullanmıştır. Napolyon'a ait olan şu cümle onun istihbarata verdiği değeri de gösterir: "İnanın bana, savaşın sonuçları incelendiğinde topçunun, süvarinin, piyadenin kahramanlıkları, casusların şu göze görünmeyen lanetli ordusu yanında hiç kalır". Bu tespit sadece Napoleon'un kişisel sezgilerinin ve deneyimlerinin sonucu olan bir tespit değildir. Bu tespit yeni bir savaş ve toplum şeklinde ifadesidir.

Napolyon savaşlarından sonraki kırk yılda istihbaratın gelişmesi yavaş olmuştur. Gerçi basının gelişmesi ile istihbarat toplama kolaylaşmış; Prusya'nın ilk kez 1817'de atadığı askerî ateşe ile askerî ateşeler istihbarat sisteminin parçası olmuştur.⁷⁶ 1830'lardan itibaren Prusya ve Rus ateşeleri açık kaynaklara dayanarak oldukça objektif istihbaratlar üretmeye başlamışlardır.⁷⁷

19. yüzyılın ikinci yarısında istihbaratın kurumsal yapılanması ve içeriği çerçevesinde hızlı bir değişim modern silah teknolojilerinin kullanılmasına paralel olarak gerçekleşmeye başlamıştır. Demiryollarının, telgrafın, zırhlıların, büyük tahrip güçlü silahların kullanılmaya

⁷⁶ "Lisanslı casuslar" diye de anılan askerî ateşelerin karşı-istihbarat çalışmalarını aşmak için yapması gerekenler konusunda bkz. Thomas W. Wafe, "Obstacle Course for Attaches", *Studies in Intelligence*, Cilt 3, Sayı 3, Yaz 1960, 71-77.

⁷⁷ M. Herman, a.g.e., s.14. Askerî ateşeler hâlâ lisanslı istihbaratçılar olarak anılırlar. Bir Amerikan askerî ateşesinin 1950'lerin sonunda Moskova'da istihbarat toplama faaliyetlerine çıkarılan Sovyet engellerini aşmak için kullandığı yöntemler konusunda bkz. Thomas W. Wolfe, "Obstacle Course for Attaches", *Studies in Intelligence*, Vol 4, No. 3, Yaz 1960, s.71-77, Bu makale için ayrıca bkz. H Bradford Westerfield, *Inside CIA's Private World-Declassified Articles from the Agency's Internal Journal*, 1955-1992, Yale University Press, New Haven ve Londra, 1995, s.35-40.

başlaması, daha büyük orduların daha büyük mesafeleri daha hızlı kat ederek stratejik sürprizler yapmasına imkân vermiştir. Bu tür gelişmelere karşı koyabilmenin tek yolu, artık eskiden olduğu gibi savaş sırasında değil, savaştan önce istihbarat toplamaktır. Bu da istihbaratın kurumsallaşmasını hızlandırmıştır.

Bütün bu gelişmelere rağmen geleneksel askerî düşünce istihbaratı kendi yapısı içine almakta zorlanmıştır. Ünlü general ve savaş teorisyeni Clausewitz, istihbaratın değerini hep küçümsemiştir. Ona göre; önemli şeyleri kesin bir doğruluk ile bilmek mümkün değildir. "Savaşta verilen birçok istihbarat raporu çelişkili hatta yanlış" diyen Clausewitz gerekli olan şeyin komutanının hisleri ve iradesi olduğunu söyler.⁷⁸ Buna rağmen Clausewitz, "Bütün askerî hareketlere, haber alma unsurları ve onların etkileri nüfuz etmiştir" demekten kendisini alamamıştır.⁷⁹ Dikkat çekici olan Clausewitz'in istihbaratın önemini ve sonuç üzerindeki etkisini anlama konusunda Napolyon'un çok gerisinde olmasıdır.

İstihbaratın kurumsallaşmasında ilk adımı atanlar Fransızlar olmuştur. Daha 1855 gibi erken bir tarihte Fransız ordusu bünyesinde bir istihbarat yapılanması oluşturulmuştur.⁸⁰ İngiltere ise ilk istihbarat örgütleri olan Department Of Military Intelligence (DMI) ve Department of Naval Intelligence (DNI)'i ancak 1877 yılında kurmuştur.⁸¹ Ancak bir genelkurmayın olmadığı İngiltere'de istihbarat örgütü genelkurmayın da yerini alarak, bilgi toplamanın yanında karar verici bir organa dönüşmüştür.⁸²

Bu durum sadece İngiliz örneğinde geçerli değildir. Çok daha gelişmiş bir genelkurmay sistemine sahip olan Almanya'da dahi Ekim 1914'te Alman Genelkurmay Başkanı General Moltke, batı cephesinde Alman Ordusu'nun sağ kanadına geri çekilme emri verirken, kendi genelkurmayına değil, istihbarat subayına danışmıştır.⁸³ Öte yandan görüşüne önem verilen bu servise Berlin'in 1914'te sadece 300.000 Alman Markı bütçe ayırmış olması, istihbarata önem vermemenin göstergesidir.⁸⁴

⁷⁸ M. Herman, a.g.e., s.16.

⁷⁹ L. B. Hart, a.g.e., s.252.

⁸⁰ M. Herman, a.g.e., s.137.

⁸¹ B. Çınar, a.g.e., s.110. İngiliz istihbaratının kuruluşundan 1985 yılına kadar uzanan tarihi için bkz. Christopher Andrew, **Secret Service The Making of the British Intelligence Community**, Heinemann-Londra, 1985.

⁸² M. Herman, a.g.e., s.111.

⁸³ A.g.e., s.17.

⁸⁴ A.g.e., s.17-18.

1850'lerden Birinci Dünya Savaşı'na kadar istihbarat ağırlıklı, olarak insanî istihbarata-espiyonaja dayanmıştır. Kullanılan yöntemler ise binlerce yıldan beri bilinen yöntemleridir; rüşvet alma ve verme, şantaj, baştan çıkarmadır. Görünmeyen mürekkep gibi yöntemler ciddi bir gelişme sayılmıştır. Bu konunun üzerinde önemle durulmasının nedeni, istihbaratın zaman içinde değişen işlevinin altını çizmektir.

Birinci Dünya Savaşı, istihbarat servislerine savaşın gerektirdiği istihbaratı sağlayamadıklarını göstermiştir. Bunun bir nedeni, 20. yüzyıl başına kadar istihbaratın temel olarak gazete, kitap, ataşelerin raporları ve seyahat notlarına dayanması,⁸⁵ ikincisi ise Birinci Dünya Savaşı'nın total bir savaş olmasıydı. Yani sadece askerî istihbarat ile çözülemeyecek kadar girift toplumsal, ekonomik, moral faktörlerin savaşın kaderi üzerinde etkisinin olmasıdır.⁸⁶ Yine de Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda generaller, gücü ve zaferi istihbarat subaylarıyla paylaşmak konusunda gösterdikleri gönülsüzlüğe rağmen istihbaratsız sonuç alamayacaklarını anlamışlardır.⁸⁷

İstihbaratın yetkinleşmesi, profesyonelleşmesi ve kurumsal anlamda olgunlaşması 2. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde hızlanmışır.⁸⁸ 2. Dünya Savaşı sırasında istihbarat tarihinin en hızlı gelişme süreci içine girmiştir.⁸⁹ Soğuk Savaş döneminde gerek ABD'nin gerek

⁸⁵ R. Gehlen, a.g.e., s.31; Bu konuda iyi bir kaynak için bkz. Walter Nikolay, **Birinci Dünya Harbinde Alman Gizli Servisi**, Kamer Yayınları, İstanbul 1999; Birinci Dünya Savaşı Öncesi istihbarat çalışmaları konusunda kısa fakat analitik anlamda başarılı bir çalışma için bkz. Hasan Köni, "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde İstihbarat ve Günümüze Etkileri", *Avrasya Dosyası*, Yaz 2002, Cilt 8, Sayı 2, s.150-166.

⁸⁶ M. Herman, a.g.e., s.21.; Yine de istihbarat faaliyetlerinin önemli sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Bkz. H. V. F. Winstone, **Ortadoğu Serüveni-1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğu'daki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Öyküsü**, Risale Yayınları, İstanbul 1999; Aynı dönem ve coğrafyadaki istihbarat çalışmaları için ayrıca bkz. Mim Kemal Öke vd. **Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı**, İrfan Yayınları, İstanbul, 1995.

⁸⁷ M. Herman, a.g.e., s.25.

⁸⁸ 2. Dünya Savaşı öncesi Sovyet istihbarat deneyimlerini de kapsayan bir çalışma için bkz. Alexander Orlov, **Sovyet İstihbaratının Esasları**, (çev.S. Savaşman) Basım Yılı ve Yeri Yok.)

⁸⁹ 2. Dünya Savaşı sırasında istihbarat faaliyetlerinin savaşın kaderine yansımaları üzerine bkz. Michael I. Handel, **Intelligence and Military Operations**, Frank Cass, London 1990'ın özellikle s.239-464 arası; İstihbarat operasyonları için bkz. John H. Waller, **The Unseen War in Europe-Espionage and Conspiracy in the Second World War**, New York, 1996 çok kapsamlı bir çalışmadır.

SSCB'nin istihbarat teknolojilerine yaptığı büyük yatırımlar sayesinde istihbarat daha önceleri ile karşılaştırılamayacak ölçüde gelişmiştir.⁹⁰

20. yüzyılda ulaşılan istihbarat teknolojileri sonucunda ortaya çıkan modern istihbaratı modern öncesi istihbarat ile kıyasladığımızda karşımıza çıkan gerçek şudur:

Modern Öncesi İstihbarat/Modern İstihbarat Karşılaştırma Tablosu

	Modern Öncesi İstihbarat	Modern İstihbarat
Bilgi Kaynağı	Tamamen insani istihbarat	- Bütün yeni istihbarat türleri - Açık kaynaklar - İnsani İstihbarat
Güvenilirlik	Güvenilirlik düşük; doğrulamalar zor; aldatma için kullanmaya eğilimli	Görece yüksek doğrulanabilir; değişik istihbarat kaynakları tarafından desteklenebilir
Elde Edilebilir	Yavaş; önemli olmak için çok geç, olaylar tarafından aşıyor	Çabuk; gerektiğinde elde edilebilir
İstihbarata Verilen Önem ve Talep	İlimli talep, önemli görülmele birlikte yaşamsal değil; genelde istihbaratın kötümser ve negatif değerlendirmesi	- Çok yüksek talep; savaş ve barışta - Önemli için yaşamsal görünüyor. İstihbaratın olumlu/pozitif değerlendirmesi için yaşamsal görünüyor; - İstihbaratın olumlu/pozitif değerlendirmesi
Örgüt	Genellikle geçici, ayrı bir meslek değil, az sayıda üye	- Büyük ve profesyonel örgüt, sürekli. - Örgüt, karışık istihbarat toplama sürekli örgüt, karışık istihbarat toplama
İstihbarat Döngüsü	Temel dört aşama; tespit, toplama, işleme, dağıtım	Temel dört aşama: tespit, toplama, işleme, dağıtım
Analiz	Sınırlı enformasyon, yoğun insan gücü	Sürekli artan enformasyon ortamı bilgisayar desteği ⁹¹

⁹⁰ Sovyet istihbarat servisi için en önemli Türkçe kaynak için bkz. John Barron, **KGB, Sovyet Gizli Ajanlarının Gizli Çalışmaları**, Basım Yılı ve Yeri Yok, Nebioğlu Yayınevi; CIA konusunda Türkçede okunabilecek daha çok kaynak bulunmaktadır. Bunlardan Thomas Powers, **İstihbarat Savaşları-Hitler'den El Kaide'ye Amerikan Gizli Tarihi**, Güncel Yayınları, İstanbul 2005 oldukça iyi ve kapsamlı bir çalışmadır. Jim Mars, **CIA ve PENTAGON'un Gizli Dosyaları**, Kesit Yayınları, İstanbul 2007, 11 Eylül sonrasına ışık tutan bir çalışmadır. Halit Özkul, **CIA-Gizli Ordular**, Sorun Yayınları, İstanbul 2001, önemli bir çalışmadır.

⁹¹ D. H. Dearth ve R. T. Godden (ed) a.g.e., s.250.

Modern devletlerde istihbaratın kurumsal yapılanması ve faaliyetlerini ise şemada şu şekilde göstermek mümkündür:

Millî Düzeyde Faaliyet Gösteren İstihbarat Servisleri	
Yatay İstihbarat Örgütleri	Geçici veya Yarı Zamanlı
Kuvvetlerin (Kara, Deniz, Hava ve Jandarma) İstihbarat Teşkilatları	Askerî Ateşe Polis İstihbarat ⁹²

21. yüzyıla girerken, özellikle enformasyon teknolojilerinde yapılan sıçrama sonucunda bilginin özellikle nicelik olarak artması ve dağılması neticesinde istihbaratın niteliği değişme göstermiştir. İstihbarat devletlerin kontrolünden hızla çıkarak merkezî niteliğini yitirmeye başlamıştır. Birçok istihbarat uzmanına göre artık merkezî, devlet tekelinde istihbarat mümkün değildir.⁹³

Üstelik ulaşılabilir bilginin her dört yılda bir ikiye katlanması, devlet merkezli kuruluşların bu dev bilgi yığınının işleyebilmesini imkânsız kılmakta, ortaya yeni bir pazar çıkmaktadır. Bu pazara “İstihbarat Pazarı” diyebiliriz. Bu pazarın diktatörleri ise işlenmeyi bekleyen ham maddeyi, yani veri ve malûmat yığınını, istihbarata çevirmeye talip olan şirketler, dernekler, sivil toplum örgütleridir.⁹⁴

Öte yandan Soğuk Savaş boyunca istihbarat yapılanması iki kutuplu dünya düzeninin mantığı çerçevesinde gelişmiştir. Amerikan istihbarat yapılanması SSCB ve pro-Sovyet ülkelere yönelik olarak kurulmuş, Sovyet istihbaratı ise ağırlıklı olarak ABD ve NATO üyesi ülkeleri izlemek üzere yapılanmıştır. Ancak SSCB’nin ortadan kalkması ile Sovyet istihbarat yapısı bir ölçüde dağılmış, hedefleri değişmiştir.⁹⁵ Öte yandan Amerikan istihbarat yapılanması 45 yıl boyunca sahip olduğu hedefini yitirmiştir.⁹⁶

Böylece Amerikan istihbaratı 1990’larda bir yandan bütçe kesintisine giderken öte yandan kendisine yeni bir misyon arayışı içine gir-

⁹² M. Hermann, a.g.e. ,s.33.

⁹³ Robert David Steele, **Virtual Intelligence, Conflict Avoidance and Resolution Through Information Peacekeeping**, s.1.

⁹⁴ Bu konuda bkz. Ronald J. Deibert, “The Evolution of Network Intelligence”, *Intelligence and National Security*, Vol 18, No. 4, Winter 2003, s.175-193.

⁹⁵ Oleg Gordievsky, “The KGB After the Coup” (ed)Wesley K. Wark, **Espionage, Past-Present-Future?**, Frank Cass, London, 1994, s.68-72.

⁹⁶ www.ndu.edu/ndu/inss/sa96/sa96ch06.html.; Soğuk Savaş sonrasındaki Amerikan istihbarat yapılanması için en derli toplu çalışmalardan birisi için bkz. Jeffrey T. Richelson, **The U.S. Intelligence Community**, 4. Baskı, Westview Press, Colorado, 1999.

miştir. Aynı arayış bütün istihbarat servisleri geçerlidir. Soğuk Savaş sonrasında gerçekleşen yeni jeopolitik yapılanma doğal olarak yeni istihbarat ihtiyaçları, hedefleri, örgütlemeleri, kadrolaşmaları ortaya çıkarmıştır.

Özetle, istihbarat 21. yüzyıla üç temel değişimden geçerek girmektedir. **Birinci değişim**, bilgi teknolojisindeki gelişmelerdir. **İkinci değişim**, bu gelişmelerin ürünlerinin günlük yaşama girmesi sonucunda istihbaratın devlet tekelinden çıkarak merkezî niteliğini yitirmesidir. **Üçüncü değişim** ise Soğuk Savaş boyunca iki kutuplu dünya politikası çerçevesinde ağırlıklı olarak askerî istihbarat hedefine yönelen istihbaratın Soğuk Savaş sonrasında hem coğrafi alanın yaygınlaşma sürecine girmesi hem de askerî istihbarattan yavaş da olsa bir kayma yaşanmasıdır.⁹⁷

Coğrafi alan eskiden ağırlıklı olarak SSCB ve pro-Sovyet ülkeler ile SSCB-ABD rekabetinin yansıdığı coğrafyalara yönelik olarak yapılırken, bugün istihbarat etnik çatışmaların da yayılması ile bütün küreyi kapsar hâle gelmiştir. 2008 başında açıklanan bir ABD istihbarat raporunda Amerikan istihbarat servislerinin 150 ülke, konu ve hedefi öncelikli istihbarat hedefi ilan ettiği ifade edilmiştir.⁹⁸ İstihbarattaki odak noktasının genişlemesi sadece ABD gibi küresel bir güç için değil, Fransa, Almanya, İngiltere⁹⁹, Japonya¹⁰⁰ gibi orta boy güçler ile Türkiye gibi bölgesel güçler için de geçerlidir.¹⁰¹ İstihbarat dost ülkelere karşı gerçekleşen ekonomik istihbaratın artması anlamında önemli bir gelişme yaşamıştır.

Soğuk Savaş'ta yapılan Amerikan istihbarat harcamalarının %65'i SSCB ve Varşova Paktı ülkelerine, %25'i Asya'ya, %7'si Arap-İsrail çatışmasına, %2'si Latin Amerika'ya ve %1'i dünyanın geri kalan kısmına harcanmıştır.¹⁰² ABD'nin artık böyle bir odak noktası bulması mümkün değildir. Bir Fransız uzmanın şu cümleleri istihbaratın coğrafyasının nitelik ve nicelik değişikliği geçirdiği gerçeğini net bir bi-

⁹⁷ Soğuk Savaş sonrası istihbarat için bkz. Andrew Rathmell, "Towards Postmodern Intelligence", Intelligence and National Security, Vol. 17, No. 3, Sonbahar 2002, s.87-104.

⁹⁸ G. F. Treverton ve C. B. Gabbard, a.g.e., s.1.

⁹⁹ Sir Stephen Lander, *British Intelligence in the Twentieth Century*.

¹⁰⁰ Japonya'nın gelişen istihbarat kapasitesi konusunda bkz. Andrew L. Oros, "Japan's Growing Intelligence Capability", International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 15, 2002, s.1-25.

¹⁰¹ Soğuk Savaş sonrasında Fransız istihbaratının yapılanması konusunda *Approches Françaises Du Renseignement*, (60 sayfalık bu belgeyi Türkçeye aktaran A. Özdemir'e gecikmiş de olsa teşekkürü borç biliyorum).

¹⁰² M. Herman, a.g.e., s.48.

çimde ortaya koymaktadır: “1989 yılından bu yana, potansiyel askerî çıkar sahamız dünya boyutlarına genişledi. Savunma stratejimiz aslında, istikrarsızlık olarak zengin, parçalanmış bölgelerle dolu uluslararası bir çevrede kriz yönetimi ve tedbirlerine yönlendirilmiş durumdadır: Körfez Savaşı, Somali operasyonu, Bosna-Hersek ve eski Yugoslavya’ya insanî yardım kapsamındaki müdahaleler yeni askerî durumumuzu yeterince açıklamaktadır.”¹⁰³

21. yüzyılda istihbarattaki bir diğer gelişme de, gelişmiş teknolojinin sağladığı imkânlar neticesinde istihbarat örgütlerinin, sadece askerî istihbarat servislerinin değil sivil istihbarat servislerinin de savaşan birlik komutanlarına taktik istihbarat sağlayacak duruma ulaşmış olmalarıdır.¹⁰⁴

İstihbaratın ademi merkeziyetçi yapıya dönüşmesini teşvik eden bir gelişme de istihbaratın coğrafya odağının genişlemesi sonucunda başta ABD olmak üzere Batılı istihbarat servislerini Soğuk Savaş döneminde hakkında pek fazla bilgi toplamadıkları coğrafyalarla ilgili bilgi ihtiyacında özel veya gönüllü araştırma kuruluşlarına sivil toplum örgütlerine başvurmaya başlamaları, böylece bir arz talep buluşmasının gerçekleşmesidir.¹⁰⁵

İstihbarat literatüründe dile getirilen istihbaratın merkezî kimliğini yitirdiği savı bazı doğruları içermek ile birlikte ihtiyat ile yaklaşılması gereken bir husustur. Özel istihbarat kuruluşlarının hiçbir zaman merkezî istihbarat yapılanmalarının malî ve insan kaynaklarına sahip olamayacakları ve ancak merkezî istihbaratın uzmanlaşmadığı alt bölge ve konularda uzmanlaşarak onlara destek olabilecekleri gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

21. yüzyılın başında istihbarat alanında gerçekleşen en önemli gelişme istihbarat-terör ilişkisinin niteliği ile ilgilidir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye’de olmasa da diğer ülkelerde daha ziyade polis yetki

¹⁰³ Christian Malis, *Enformasyon Çağında Stratejik İstihbarat*.

¹⁰⁴ Pat Cooper ve Jeff Erlich, “Commanders To Get More Tactical Data From CIA”, *Army Times*, 7/10/95, Cilt 55, Sayı 50, s.26.

¹⁰⁵ Bir Fransız kaynağında artan bilgi ihtiyacı şöyle dile getirilmektedir: “Şuna dikkat etmek gerekiyor ki, artış içindeki kullanılabilir enformasyon yığınları istihbarat için veri kavramlarını geliştiriyor. Çünkü birincisi, coğrafya konusundaki askerî ilgi alanımız küresel boyuta ulaşmış durumdadır. İkincisi, kriz yönetimi ve tedbirleri ayrıca dış operasyonların planlanması, bir askerî istihbarat uygulamasının ötesine taşımakta ve daha geniş bir bağlamda bir bilgiyi zorunlu kılmaktadır. Üçüncüsü, dün askerî dikkatlerimizi yoğunlaştırdığımız ve bir glz perdesiyle örtülü olan özellikle Varşova Paktı ülkeleri konusunda, oluşturduğumuz askerî istihbaratta, açık istihbaratın zayıf bir destek unsuru olarak yer almasıdır. (C. Malis, agk.).

alanına bırakılan ve taktik/operasyonel istihbarat düzeyinde ele alınan terör örgütleri istihbaratın yeni hedefleri arasına Soğuk Savaş sonrasında suç ve narkotik trafiği ile birlikte girmişti. Esasen Amerikan istihbaratı için terör daha 1990'lı yılların başında polis istihbarat alanının dışında ve stratejik istihbarat düzeyinde CIA ve diğer Amerikan istihbarat örgütleri tarafından izlenmeye başlanan bir süreç olmuştur. Hatta sadece El Kaide'yi izlemek amacı ile Clinton birçok Amerikan istihbarat örgütünün imkân ve yeteneğini bir araya getirerek bir özel birim oluşturmıştır. Ancak buna rağmen El Kaide'nin 11 Eylül'ü gerçekleştirmesi, eğer saldırının arkasında ileri sürüldüğü gibi bir komplo yok ise, Amerikan istihbaratının iflası anlamına gelmiştir.¹⁰⁶

11 Eylül sonrasında ise ilişkinin niteliği kökten değişmiştir. El Kaide'nin 11 Eylül'de ABD'de gerçekleştirdiği eylem ve daha sonra Avrupa ve Türkiye'yi de kapsayacak şekilde terör eylemlerini geniş bir coğrafyaya yayması terörü diğer ülkeler içinde stratejik bir mesele hâline getirmiştir.¹⁰⁷

Polis istihbarat servislerinin sahip oldukları malî kaynaklar, personel yapısı, hukuki düzenlemeler, teknik imkânlar ve taktik istihbarata yönelik çalışma teknikleri ile bu yeni terör süreci ile başa çıkamayacakları netleşmiştir. Terörist eylemler konuyu stratejik düzeyde göğüsleme imkân ve kabiliyetleri olan istihbarat örgütlerinin en önemli çalışma sahası hâline gelmiştir.¹⁰⁸ Ancak polis istihbarat teşkilatlarının stratejik istihbaratı önemli ölçüde destekleyecek operasyonel ve taktik istihbarat üretmeleri terörizm ile mücadele konusunda polis teşkilatları ile istihbarat teşkilatlarının ortak çalışmasının önemini artırmaktadır. Burada göz önünde tutulması gereken husus terörist örgütlerinde istihbarat pazarından faydalandıkları ve kendi istihbarat ve karşı-istihbarat yapılanmalarını güçlendirdikleridir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Melvin A. Goodman, "9/11: The Failure of Strategic Intelligence", Intelligence and National Security, Vol. 18 No 4, Kış 2003, s.59-71.

¹⁰⁷ Michael Herman, "Counter-Terrorism, Information Technology and Intelligence Change" Intelligence and National Security, Vol. 18. No.4 Winter 2003, s.40-58.

¹⁰⁸ Gregory F. Treverton, "Terrorism, Intelligence and Law Enforcement: Learning The Right Lessons", Intelligence and National Security, Vol. 18. No.4 Winter 2003, s.121-140 ve Matthew M. Aid, "All Glory is Fleeting: Sigint and the Fight Against International Terrorism" Intelligence and National Security, Vol. 18. No.4, Winter 2003, s.72-120.

¹⁰⁹ El Kaide'nin Amerikan istihbaratı ile ilgili karşı-istihbarat çalışmaları şaşırtıcıdır. Bkz. Brian Fishman, *Al Qaida's Spymaster Analyzes the US Intelligence Community*, 6 November 2006.

İKİNCİ BÖLÜM

Millî Güç Hedeflerine Yönelik İstihbarat Türleri

İstihbarat, yöneldiği hedefe göre uzmanlaşma gerektirir ve ortaya tam bir fotoğrafın çıkması için, diğer bir ifade ile bir ülke ile ilgili bu ülkenin bütün mevcut ve muhtemel güç unsurlarını ortaya çıkarabilecek bir stratejik istihbarat çalışması yapılabilmesi için aşağıda saydığımız istihbarat hedeflerine ulaşılması gerekmektedir.

Gerçekçi bir analiz için istihbarat sadece **“bütün kaynakları”** (all-source-intelligence) kullanmakla kalmamalı, aynı zamanda bir ülkenin millî gücünü oluşturan bütün temel unsurlara yönelik olarak gerçekleştirilmelidir. Diğer bir ifade ile, istihbaratın hedefi olan bu temel unsurların tamamı toplam millî gücü oluşturmalıdır. **Millî gücü tespit etmek amacı ile yapılan istihbarata stratejik istihbarat denir.**

Bu noktada millî gücün tanımlanması stratejik istihbaratın anlaşılması için kaçınılmaz bir gereklilik olarak belirmektedir. **Millî güç; “savaş ve barışta silahlı kuvvetler ile birlikte, millî hedeflere ulaşmak için, millî bir devletin politik, ekonomik ve psikolojik güçlerini kullanma bilim ve sanatıdır” şeklinde izah edilmektedir.¹¹⁰**

Bu tanıımı biraz daha açar isek, millî güç bir devletin sahip olduğu tüm varlıkların (nüfusu, yer altı ve yer üstü kaynakları, sanayii, bunların kalitesi) devletin gerçekleştirmeye çalıştığı hedeflere ulaşmak amacı ile kullanılmasıdır. Millî güç bu anlamda görecedir ve ancak diğer ulusların güçleri ile kıyaslandığında gerçek bir değer ifade eder.

¹¹⁰ Joint Chiefs of Staff, DOD Dictionary of Military and Associated Terms, JCS Joint Pub 1-02 Washington: GPO, 23 Mart 1994, s.255.

II.1. Milli Gücü Oluşturan Temel Unsurlar

Millî gücü oluşturan temel unsurlar sırası ile coğrafya, nüfus, doğal kaynaklar, ekonomi, teknoloji, silahlı kuvvetler, siyasal güç, psikolojik güç ve enformasyon gücüdür.¹¹¹ Bunların bazıları sosyal, bazıları ise doğal güçlerdir.

II.1.1. Coğrafya

Bir ülkenin coğrafyası, yani dünyanın hangi bölgesine ve nasıl yerleşmiş olduğu, büyüklüğü, topografya ve bitki örtüsü ülkenin kaderini belirleyen baş amillerden birisi, hatta en önde gelenidir. Coğrafya, orada yaşayan millet için fırsatlar yaratabileceği gibi, en büyük talih-sizliklere de sebep olabilir.

Coğrafyanın bu özelliği jeopolitik biliminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir ülkenin nerede yerleşik olduğu kaderini belirleyici bir coğrafi faktördür. Yani bütün coğrafi özellikleri gelişme ve büyüme için olumlu olan bir ulus eğer iki güçlü ve saldırgan ulus ile kendini karşı karşıya bırakan bir coğrafya da yaşıyor ise bu coğrafya ona mutluluk ve kalkınma değil, sadece mutsuzluk getirebilir.

Rusya ve Almanya tarafından üç kez parçalanmış olan Polonya böyle talihsiz denilebilecek bir coğrafyaya sahiptir. Kanada ise dev bir ülke olmasına rağmen iklim koşullarının olumsuz olması nedeni ile hiçbir zaman büyük bir güç olmasına izin vermeyecek bir coğrafyadadır. Kanada coğrafyası, büyüklüğü, sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakları ile büyük güç olmak için gerekli altyapıya görünürde sahip iken, iklim koşullarının olumsuzluğu Kanada nüfusunun bir büyük güç konumuna erişmesine imkân vermemektedir. Rus coğrafyası ise bir yandan büyüklüğü ile düşmanlarını yok edici bir nitelik sergiler iken diğer yandan hep güne, sıcak denizlere yönelme motivasyonunu teşvik etmiştir.

Anadolu coğrafyası ise üzerinde yaşayan ulusun güçlü olduğu dönemlerde dışa taşınayı kolaylaştıran üç kıtanın, Asya, Avrupa ve Afrika'nın birleştiği yerdedir. Eğer Anadolu üzerinde yaşayan ulus dışarıya taşıyacak kadar güçlü değil ancak içeriye kimseyi sokmayacak kadar güçlü ise Anadolu'yu kilitler. Anadolu üzerinde zayıf bir milletin yaşama şansı yoktur. Bu anlamda bir **"milletler mezarlığı"** olan Anado-

¹¹¹ David Jablonsky, "National Power", Parameters, Bahar 1997, ss.34-54.

lu, “**Bermuda Şeytan Üçgeni**”ne çok benzer. Tek farkı uçak ve gemiler değil, milletleri yutmasıdır. Özetle coğrafyalar halkların kaderinin belirlendiği yerlerdir.

II.1.2. Nüfus

Nüfus da bir stratejik değer olarak ulusun güç unsurlarından birisidir. Ulusun sayısı, türdeşliği, eğitim yapısı, yaşların dağılımı ulusal nüfusun değerini bir stratejik faktör olarak belirleyen özellikleridir. Nüfusun büyüklüğü tek başına nihai kerte de belirleyici değildir. Örneğin nüfusu çok daha az olan Kanada, Meksika’dan çok daha güçlüdür.

Nüfusun etnik, dinsel ve sosyal olarak ne kadar heterojen olduğu da nüfusun bir güç faktörü olmasının bağlamında önemlidir. Etnik, dinsel ve sosyal parçalanmışlığın büyük ölçüde olması bir zayıflık unsuru olarak karşımıza çıkabilir. Etnik ve dinsel parçalanmışlığı, tarihsel olarak çok farklı zaman dilimlerinde yer alan Roma İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve ABD gibi büyük güçler lehlerine kullanabildikleri de; Roma ve Osmanlı’nın zayıflama sürecinde ve dağılmalarında nüfusun etnik heterojenliğinin katkısı olmuştur.

ABD’de bugün etnik sorun gittikçe kontrol dışına çıkmaktadır.¹¹² Etnik ve dinsel heterojenliğin en son parçaladığı ülke olan SSCB’nin 1989 gibi yakın bir tarihte dünyanın en güçlü ikinci ülkesi olduğu hususu göz önünde tutulmalıdır.

Nüfusun eğitim yapısı özellikle 20. yüzyılda çok büyük bir önem kazanmıştır. Okuryazar oranının % 95’leri aşmadığı, kaliteli ve sanayi ile bütünleşmiş bir yüksek öğretime sahip olmayan bir ülkenin modern bir sanayi ulusu olması mümkün değildir.

Nüfusun yaş yapısı da kalitesinin belirlenmesi açısından önemlidir. Nüfusun en kaliteli kesimini 18-45 yaş arası grup oluşturmaktadır. 65 yaş üstü nüfus oranının toplam nüfus içerisinde artması yani; toplumun yaşlanması ise bir ülke için millî güvenlik dahil çok boyutlu stratejik sorun olabilir.

¹¹² ABD’nin önde gelen güvenli stratejisti Samuel Huntington’un “**Biz Kimiz?-Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı**”, CSA Yayınları, İstanbul 2004 adlı çalışması ABD’de etnik sorunun ulaştığı noktayı göstermesi açısından muhakkak okunması gereken bir çalışmadır.

II.1.3. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar bir ülke zenginliğinin temelini oluşturan en önemli unsurlar arasında gelmektedir. Doğal kaynakla, bir ulusun sahip olduğu, yer altı ve yer üstünde sanayi işlemesinden geçtikten sonra kullanıma giren bütün ürünler kastedilir. Bu anlamda petrol de, bugün da doğal kaynaklar arasındadır.

Doğal kaynaklara sahip olmak sadece güç unsuru olmaz; aynı zamanda sahip olan ulusu diğer ulusların hedefi hâline getirir. Doğal kaynaklar, sanayileşmiş ulusların zenginliklerini oluşturmalarının ve muhafaza etmelerinin temelini teşkil etmektedir. Kullanılmadan üzerinde oturulmuş doğal kaynak bir ulusal güç unsuru değildir.

II.1.4. Ekonomik Güç

Bir ülkenin ekonomik kapasitesi doğal ve sosyal güçlerinin bileşkesidir. Bir ülkenin doğal kaynaklara sahip olmasından daha önemlisi bu kaynakları işleyerek ulusal güce dönüştürmesidir. Bu anlamda ekonomik güç, bir ulusun sahip olduğu teknoloji üretebilme, geliştirebilme, iç ve dış pazara mal tedarik edebilme yetenekleri ile bu yeteneklerinin bir ürünü olan a'dan z'ye üretim ağının tamamıdır.

Ulusal güç unsurlarının en önemlilerinden birisi olan ekonomik güç temelinde askerî gücün sürdürülebildiği görülür. Ancak üstün teknolojiyi de kapsayan ekonomik güç, bir ülkeye, iradesini çevresin askerî güç dışındaki faktörleri, özellikle de ekonomik faktörü kullanarak empoze etmek imkânı verir.

II.1.5. Askerî Güç

Tarihsel süreçte askerî güç, millî gücün hep kendisini en net şekilde ortaya koyduğu alan olmuştur. Uluslar bir ölüm kalım savaşı çerçevesinde bütün güç unsurlarını ordularının arkasına koydukları için ordular, millî gücün ölçülmesinde bir terazi olmuşlardır. Askerî güçte sadece personel sayısı, silah gücü ve kalitesi değil, askerî liderlik, birliğin disiplin ve savaşma arzusu da önemli yer tutar.

II.1.6. Politik Güç

Bir ülkenin önemli ulusal güç unsurlarından birisi de politik ve anayasal yapısının etkinliği, siyasal sistemin halkın gözünde meşruluğu ve güçlü olup olmadığıdır. Eğer bir ülkenin politik ve hukukî yapısı halka güven vermekten uzak, meşruluğu zayıf, hükûmetin etkinliği tartışılır ise o ülkede ulusal güç politik açıdan zaaf içindedir. Böyle bir ülkede yöneticiler ulusun diğer ulusal güç unsurlarını bile harekete geçirmekten acizdirler.

Politik güç çerçevesinde ele alınması gereken hususlardan birisi de politik liderliktir. Politik liderliğin doğru çözümlemesi yapılmadan bir ülkenin ortaya koyacağı politik iradeyi belirlemek mümkün değildir. Atatürk olmadan İstiklal Harbi'ni ve Cumhuriyet'in kuruluşunu açıklamak mümkün değildir. Lenin, olmaksızın Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesi çok muhtemel değildir. A. Hitler direnme idi muhtemelen Alman Ordusu 1944 senesinde savaşın resmi bitiş tarihinden önce teslim görüşmelerini başlatırdı. Bu tür örnekleri artırmak mümkündür.

II.1.7. Psikolojik Güç

Bir ülkenin psikolojik gücü onun kendine güveni, millî karakter, millî irade ve moral gücü toplumsal hedefler çerçevesinde toplama yeteneği, yüksek ahlâkî standartlarından oluşur. Psikolojik güç tarih boyunca defalarca çok önemli bir ulusal güç unsuru olduğunu defaat ile ispatlamıştır. Bu güç zaman zaman kendisinden daha güçlü materyal ulusal güç unsurları sahibi ulusların yenilmesinde baş amil olmuştur. İstiklal Harbi, Vietnam'da ABD'nin, Afganistan'da Sovyet Rusya'nın yenilmesi gibi örnekler psikolojik faktörün nasıl etkili bir stratejik değer olduğunu göstermektedir.

II.1.8. Enformasyon Gücü

Enformasyon gücü ulusal gücün en yeni birleşenidir. 20. yüzyılın son on yılında yaşanan tek enformasyon patlaması, enformasyonu modern toplumların yaşamının her boyutunda düzenleyici bir faktör hâline getirmiştir. Uluslar birbirlerine karşı enformasyon üstünlüğü kurma mücadelesine girerken, ordular enformasyon birlikleri kurmayı tartışmakta, enformasyon savaşı doktrini sanayileşmiş ulusların

genelkurmayları tarafından hazırlanmaktadır. Askerî anlamda bir devrimi temsil eden bu gelişmeler neticesinde bu gelişmeleri takip edemeyen ulusların orduları ile enformasyon çağının orduları arasında Orta Çağ orduları ile modern ordular arasındaki uçurum benzeri bir uçurum oluşacaktır.

II.1.9. Millî Gücün Değerlendirilmesi

Millî gücün kesin, matematik temelli bir ölçümünü yapmak mümkün değildir. Çünkü millî güç unsurları içinde kendisini matematiksel olarak ifade ettirmeyen birçok unsur mevcuttur. Üstelik bu tür bir çaba millî güç denklemi içinde zaman zaman yanıltıcı sonuçlara da neden olabilir. Ancak yine de millî gücün hesaplanmasında yardımcı olabilecek formülasyonlar mevcuttur. Örneğin:

$$MG = (\ddot{U} + N + E + A) * (S + Mİ)$$

$\ddot{U}$ = Ülkenin Büyüklüğü

N = Nüfus

E = Ekonomik Güç

A = Askerî Güç

S = Ülkenin Stratejik Hedefi

$Mİ$ = Bu hedefe ulaşmada gösterilecek millî irade

Yukarıdaki denklemde $\ddot{U}$, N , E ve A 'nın tespit edilmesi kolay gibi görünse dahi değildir. Çok dikkatli, detayları göz önüne alan bir çalışma gerektirir. Ancak hedeflere ulaşmada gösterilebilecek millî iradenin tespiti daha zor olabilir. Ülkenin stratejik hedefinin bu denklemdeki konumu tartışmalıdır. Bazı istihbarat analizcileri ülkenin stratejik hedefinin denklemin bir parçası olmadığını, olması durumunda kendiliğinden millî gücü büyüttüğünü söylemektedir. Bu analizciler oysa "ülkenin millî gücüne uygun ülkenin stratejik hedefi seçilmelidir" demektedirler. Bu izah ilk bakışta makul gelse de teori de ve bir çok kez uygulama da kendisine koyduğu stratejik hedefin bir çarpan olarak ülkenin toplam millî gücünü artırdığı görülmüştür.

Şöyle ki, ülkenin stratejik hedefi ne kadar büyük olur ise ülke diğer millî güç unsurlarını o kadar çok seferber ederek millî gücünü artırma yoluna girmektedir. Örneğin İslâm dininin Hazreti Muhammed tarafından tebliğ edilmesi denkleme alınmadan Arap ordularının kısa zaman içinde Arap Yarımadası'ndan çıkarak, bugünkü Fransa sınırla-

rına kadar dayanmasını açıklamak mümkün değildir. Burada İslâm dini Araplar için “ülkenin stratejik hedefi” olarak büyük bir itici güç olmuştur.

Ancak şurası da vurgulanmalıdır ki, stratejik istihbaratın gerçekleşmesi sadece aşağıda sayacağımız alanlara yönelik istihbarat yapılmasına değil, istihbaratın kapsamına, zaman ve mekân perspektifine de bağlıdır.¹¹³ Diğer bir ifade ile, aşağıda ele alınan bütün alanlara yönelik olarak stratejik istihbarat yapılabileceği gibi, aynı alanlara yönelik operasyonel ve taktik istihbaratta yapılabilir.

II.2. Alanlarına Göre İstihbarat

Stratejik, operasyonel ve taktik istihbaratın yöneldiği temel alanlar bir devletin/toplumun bütün yaşam alanlarını, diğer bir ifade ile millî gücü oluşturan bütün unsurları kapsamak zorundadır. Genellikle stratejik istihbaratın, askerî, biyografik, ekonomik, bilim ve teknoloji, ulaşım ve iletişim, askerî coğrafya, siyasal, sosyolojik ve enformasyon istihbaratının toplamı olduğu veya bu istihbarat alanlarından oluştuğu düşünülür. Oysa bu yanlış bir düşüncedir. İstihbaratın, stratejik, operasyonel veya taktik olup olmadığını belirleyen yapıldığı alanların toplamı değil, istihbaratın kapsamıdır. Bir diğer ifade ile yukarıda anılan alanlarda stratejik istihbarat yapılabileceği gibi operasyonel ve taktik istihbaratta yapılabilir. Bu istihbarat alanları şunlardır:

II.2.1. Siyasî İstihbarat: Bir ülkenin siyasal yapısını oluşturan, devlet sistematığının yani anayasal düzenin yapısında yer alan bütün unsurlara karşı yapılan istihbarattır. (Detaylar için Bkz. S.68'e)

II.2.2. Askerî İstihbarat: Kara, deniz, hava kuvvetleri ile füze sistemleri ve kitlesel imha silahlarına yönelik bilgi toplama amacı ile yapılan istihbarattır. (Detaylar için Bkz. S.81'e)

II.2.3. Ekonomik İstihbarat: Ekonominin genel kapasitelerine, zayıf ve güçlü yanlarını tespit etmeye yönelik ve çok uzun zaman ge-

¹¹³ Bu çerçevede Amerikan stratejik istihbarat çalışmalarının bir değerlendirmesi için bkz. Loch K. Johnson, “Strategic Intelligence: An American Perspective”, (ed) A. Stuart Farson, Savid Stafford ve Wesley K. Wark, *Security and Intelligence in a Chancing World*, Frank Cass, London, 1991, s.46-70.

nellikle ekonominin silahlı kuvvetleri destekleyebilme derecesini tespitiye yönelik istihbarattır. *(Detaylar için Bkz. S.92'ye)*

II.2.4. Sosyal İstihbarat: Toplumsal yapıya yönelik olarak gerçekleştirilen bilgi toplama faaliyetidir. *(Detaylar için Bkz. S.97'ye)*

II.2.5. Coğrafi İstihbarat: Coğrafi istihbaratı, askerî operasyonları etkileyecek her türlü fiziksel ve kültürel çevrenin tespit ve analizine yönelik çalışmadır. *(Detaylar için Bkz. S.110'a)*

II.2.6. Biyografik İstihbarat: Bir ülkede askerî, siyasî, kültürel, ekonomik seçkinlere ve suç/terör örgütü liderlerine yönelik yapılan bilgi toplama faaliyetidir. *(Detaylar için Bkz. S.117'ye)*

II.2.7. Ulaşım ve İletişim İstihbaratı: Ulaşım ve iletişim istihbaratı ülkelerin ulaşım alt yapılarına ve iletişim tesislerine yönelik olarak yapılan bilgi toplama faaliyetidir. *(Detaylar için Bkz. S.122'ye)*

II.2.8. Bilim ve Teknoloji İstihbaratı: Bütün dünyada ve aktüel ve muhtemel düşmanlarla ilgili bilimsel çalışma ve teknolojik gelişmeleri toplamaya yönelik istihbarattır. *(Detaylar için Bkz. S.123'e)*

II.2.9. Siber İstihbarat: İnternete bağlı bilgisayar, iletişim alt yapı, online sistemler, veri tabanları, enformasyon merkezlerinin oluşturduğu alana siber alan denmektedir. Siber alana elektrik santralleri, doğal gaz ve petrol, iletişim sistemleri, demir yolu sistemleri, kara yolu sistemleri de dâhildir. Siber alanın güvenliği için oluşturulan savaş mekanizmasına stratejik enformasyon savaşı denilir.¹¹⁴ *(Detaylar için Bkz. S.126'ya)*

Bütün bu alanlara yönelik olarak gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleri çok boyutlu, girift, sofistike ve sistemleştirilmiş, kendi içinde uzmanlaşmayı gerektiren bir yapı arz etmektedir. Aşağıda bu istihbarat türlerinin her birisi kendi içinde incelenmiştir.

II.2.1. Siyasî İstihbarat

Klasik istihbarat ders kitaplarında istihbarat analizi "askeri istihbarat" başlığı ile başlar ve önce hedef ülkenin ordusunun incelenmesinin sanki bir zorunluluk olduğu gibi bir atmosfer belirir. Oysa, bir

¹¹⁴ John Arquilla, David Ronfeldt, *The Emergence of Noopolitik, Toward an American Information Strategy*, Rand 1999, ss.10-11.

ülkenin incelenmesine onun siyasal sisteminden başlanmalıdır. Siyasi istihbarat, stratejik istihbaratın kalbini oluşturur.¹¹⁵

Bir ülkenin uluslararası etkisi ülkenin uluslararası politik hedefleri ve politikaları, liderleri, istikrarı, ekonomik gücü, nüfusu, kaynakları, iş gücü, uluslararası ticaretteki durumu, gücü ve müttefiklerinin sadakatine bağlıdır. İncelenmeye hakkında istihbarat çalışması yapılan devletin tarihini ve iç politikasını araştırma ile başlamalıdır.¹¹⁶ Siyasal güç nasıl dağılmıştır ve politik gücün kaynakları nedir? Araştırılması gereken diğer hususlardır. Ülkenin politik kültürü, inançları, öncelikleri ve politik süreç anlaşılmalıdır.

Politik istihbaratta, tarih çok önemli bir yer tutar. Bir ülkenin tarihi anlaşılmadan politik analizin yapılması mümkün değildir. Çünkü bugünkü toplumsal yapı tarihsel bir devamlılığa sahiptir ve ancak bu tarihsel süreklilik içinde araştırıldığında anlam kazanır. Tarihten koparılmış bir politik izah ne yeterlidir ne de doğru. A. Bozerman haklı olarak tarihi, politik istihbaratın temel ve vazgeçilmez analiz aracı olarak kabul eder.¹¹⁷

Siyasi istihbaratın çok önemli bir alanını da politik psikolojinin oluşturması gerektirmektedir. Görece yeni bir bilim dalı olan politik psikoloji, diğer halkların, sosyal grupların, siyasi partilerin ve liderlerin zihin çözümlemesini yapmak için kaçınılmaz bir gerekliliktir ve ayrı bir uzmanlık alanıdır.¹¹⁸

Karar alma sürecini bilmek kararların nasıl alındığını bilmek açısından çok önemli ve herhangi bir politik öngörü yapabilmek için gereklidir. Resmî veya gayriresmî karar alma süreci; 1) Görev alanları, 2) Liderlerin kişilikleri, meslekî geçmişleri ve motivasyonları, 3) Karar alma mekanizmasının kendisi ve politikacıya ulaşan bilgi, olarak sıralanır. Stratejik analizi, analiz sırasında bir politik sistemin teoride nasıl çalıştığı ile gerçekte nasıl çalıştığı arasındaki farkı göz önünde

¹¹⁵ M. Şenel ve T. Şenel, a.g.e., s.46.

¹¹⁶ M. Herman a.g.e., s.49.

¹¹⁷ A. Bozerman, a.g.e., s.3.

¹¹⁸ Dünyanın en iyi politik psikoloğu olarak görülen Prof.Dr. Vamık D. Volkan bir Türk'tür ve bu konuda önemli analitik çözümlemeleri ve saha incelemeleri bulunmaktadır. Bkz. Örneğin, Vamık D. Volkan, **Politik Psikoloji**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1993. Bu konuda Türkiye'de çalışanların başında ise Prof. Dr. Abdülkadir Çevik gelmektedir. Bk. Örneğin Abdülkadir Çevik ve Birsan Ceyhun, **Psikopolitik Yönden Kimlik Gelişimi ve Etnik Terörizm**, Ankara 1995.

tutmalıdır. Doğru politik istihbarat, bir ülkenin hangi politikaları izleyeceğine dair gereken bilgiyi verir. Ancak doğru analiz için kurumlar, siyasal kara alıcılar, aralarındaki ilişkiler ve süreçlerin sürekli izlenmesi gerekir.¹¹⁹

İç politikaya yönelik istihbaratın toplanması görece ucuzdur. Çok büyük bir bölümü açık kaynaklardan toplanır ve diplomatların raporları ile desteklenir. CIA'nın Soğuk Savaş sırasında diğer ülkelere yönelik istihbarat toplama çalışmalarının çok büyük bir bölümünü ABD içindeki kaynaklardan gerçekleştirdiğini duymak şaşırtıcı olabilir ancak gerçektir. CIA, Amerikalı işadamları, misyonerler, turistler ile ABD'de çalışan, okuyan veya bu ülkeyi ziyaret eden yabancılardan bilgi toplamak için özel teknikler geliştirilmiştir.¹²⁰ Ancak siyasi istihbaratın otoriter ve totaliter rejimlerde açık kaynaklardan politik istihbaratın yeterli ölçülerde sağlanması mümkün değildir. Bu durumda açık ve gizli rejim muhalifleri bir bilgi-istihbarat kaynağı olarak değerlendirilir. Öte yandan demokratik rejimlere karşı yapılan istihbarat çalışmalarında bile aşağıda ele aldığımız iç politik istihbaratın %10 civarındaki bölümü örtülü faaliyet gerektirir.¹²¹

20. yüzyılın son çeyreğinde politik istihbaratın öneminin arttığını görmekteyiz. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte ABD tek kutup hâline gelirken, çok kutupluluğa geçişi engelleme çalışmalarına başlamıştır. Pentagon 1994-1999 malî yılı savunma harcamaları taslağında yer alan şu cümleler bunun açık bir göstergesidir: "Büyük sanayi uluslarının menfaatlerini, onları bizim liderliğimize meydan okumaktan veya mevcut politik ve ekonomik düzeni değiştirmekten caydırmak için yeterince dikkate almalıyız. Potansiyel rakiplerimizi daha büyük bölgesel veya küresel rollere talip olmaktan caydıracak mekanizmalara sahip olmalıyız."¹²²

¹¹⁹ Politik istihbarat için bkz. Niyazi Tıslık ve Özdemir Akbal, **İstihbarat ve Türkiye-Geleceğin Güvencesi İstihbarat**, NKM Yayınları, Konya 2006, s.46-52.

¹²⁰ Anthony F. Czajkowski, "Techniques of Domestic Intelligence Collection", *Studies in Intelligence*, Cilt 3 Sayı 1, Kış 1959, s.66-69; CIA'nın yabancılardan istihbarat elde etmek için geliştirdiği sorgu teknikleri için bkz. George G. Bull, "The Elicitation Interview", *Studies in Intelligence*, Cilt 14, Sayı 2, Sonbahar 1970, s.115-122.

¹²¹ M. Herman, a.g.e., s.50.

¹²² **Washington Post**, 13 Mart 1992.

Diğer bir ifade ile “dostlara” yönelik politik istihbaratın artması söz konusudur. Pentagon’ un bu tespiti benzer bir tespiti daha net bir ifade ile CIA’nın bilimsel dergisi olan “Studies in Intelligence”de bir CIA analizcisi aynı günlerde şöyle yapmıştır: “Sovyetler sonrası dönemde istikrar ABD’nin temel hedefi olduğu için Washington dost ve müttefik başkentlerde ne olduğunun analizi ile daha fazla ilgilenecektir. Siyasal analizin odağı daha geniş bir alana kayacaktır” demiştir. Bu tespitten çıkan sonuç da 21. yüzyılda siyasi istihbaratın daha fazla faydalanacağıdır.

Şimdi siyasi istihbarat sürecinde bir istihbarat analizcisinin hedef ülkelere yönelik olarak göz önünde tutması gereken unsurları adım adım inceleyebiliriz.

II.2.1.1. Tarih

“Tarih, bir bilim dalıdır. Tarih, dün ve dünya işlerinde geçmişten ders ve örnek almak isteyenler için yararlı bir bilim dalıdır.”¹²³ İbni Haldun, ünlü eseri Mukaddime’de böyle demektedir. Bernard Lewis ise “Geleceği görebilmek için tarih bilmek çok önemlidir. Birey için hafıza neyse, bir ulus içinde tarih odur. Tarihini çarpıtan bir toplum nörotik bir kişi; tarihini bilmeyen bir toplum ise hafızasını kaybetmiş bir insan gibidir” demektedir. Bu iki tespitin gösterdiği husus, tarihin bir milleti anlamak için kaçınılmaz kapı olduğudur.

II.2.1.2. Anayasal Yapı

Politik istihbarat, bir devletin politik yapısı ve süreçlerinin anayasal çerçevesinin incelenmesi ile devam etmelidir. Anayasal sistem, yani devletin yapısı ve örgütlenmesi devlet örgütleri arasındaki ilişkiler, devlet-halk ilişkisi, devletin hedefleri özetle esas teşkilat hukuku, yasama, yürütme ve yargının yetkileri, kapsamlı şekilde incelenmelidir. Halkın anayasada tanımlanan temel değerlere, başka bir ifade ile devletin kuruluş esaslarına ve felsefesine bağlılığı da ayrıca incelenmelidir. Halkın anayasal sisteme güvensizliği, yabancılaşması, stratejik analizci tarafından hemen kaydedilmelidir.

¹²³ İbni Haldun **Mukaddime**, Onur Yayınları, Ankara 1977, s.74.

Bunlar yapılrırken göz önünde tutulması gereken bir noktada anayasal sistemin ne kadar bağlayıcı olduğundan iyi incelenmesidir. Örneğin Suriye’de anayasanın iktidarı bağlayıcılığı ile İran’da bağlayıcılığı arasında farklar vardır. Anayasanın iktidarı bağlayıcılığının şekilsel olduğu otoriter/totaliter rejimlerde anayasanın hukuki niteliğinden çok fiili güçler dengesi üzerinde durulmalıdır.

II.2.1.3. Hükümetin Etkinliği

Hükümetler siyasal sistemin beynini oluşturlar. Beynin vücut kontrolü ve yönlendirmesinde olduğu gibi, hükümetler de ülkeleri yönlendirirler. Bir hükümetin bir ülkeyi nasıl yönettiği öncelikli olarak siyasal ve sosyal sisteme ne kadar hâkim olduğuna bağlıdır.

Hükümetin operasyonlarının (karar ve eylem) analizi, onların etkinliği, istikrarı ve dürüstlüğünü belirlemeye yöneliktir. Yaygın etkisizlik ve rüşvet, eğer yeni bir gelişme ise, hükümette bir değişimin işareti olabilir. Sürekli rüşvet ve etkisizlik ise halkta apeti ve herhangi bir değişimi etkileyememe gücü olarak yorumlanabilir. Analizci, bu iki temel kriteri kullanarak sistemin geleceği hakkında öngörülerde bulunabilir.

II.2.1.4. Dış Politika

Milletlerin değişik hedefleri olduğu için dış politikaları komşularını/bölgelerini veya bütün küreyi kapsayıcı hedefler içerebilir. Bu hedefler diğer ulusların menfaatleri ile çatışabilir. Stratejik analizciler milletlerin hangi menfaatlerini “yaşamsal” olarak nitelendirdiklerini tespit etmelidirler. Bir ulusun neleri menfaat olarak algıladığının tespit edilmesi, o ulusun izleyeceği muhtemel politikalar hakkında bilgi verir. Ülkenin dış politika tarihi, yaptığı anlaşmalar, ittifaklar dış politika istihbaratının araştırma konusudur.

Bir ulusun izlediği veya izleyeceği politikalar her zaman dış işleri bakanlarının, diplomatların, açıklamalarından anlaşılmaz. Aksine dış politik hedeflerin anlaşılması için ilkokul, ortaokul ve lise tarih ve coğrafya kitaplarının incelenmesi, gayriresmî bilimsel literatürün taranması, en az resmî açıklamalar kadar öğretici olacaktır. Bu tür yayınlardan bir ulusun derinlerde yatan emellerini anlamak mümkün olacaktır. Bunun için yapılması gereken, tarih ve politika literatürleri-

nin ısrarla, satır aralarının okunarak takip edilmesidir. Bir ülkedeki küçük radikal gruplar tarafından ileri sürülen görüşlerde dikkatle incelenmeli, asla küçümsenerek ihmal edilmemelidir. Çünkü, radikal grupların görüşleri uygun koşullar oluşur ise yerleşik sistem tarafından devralınabilir.

II.2.1.5. Politik Partiler

Modern dünyada siyasal partiler siyasal karar alma süreçlerinin vazgeçilmez parçasıdır. Siyasal karar alıcılar, politik yaşama ya siyasal partiler aracılığı ile katılarak yönetimi ele geçirirler ya da bazı gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi iktidarı ele geçirdikten sonra kendi partilerini oluşturarak siyasal yaşamı yönlendirirler. Özetle, politik istihbaratta siyasal partilerin analizi çok önemli bir yer tutar.

Politik analiz çerçevesinde siyasî partilerin kadroları, destekleyicileri, ideolojisi, parti programları, yöneticilerinin özellikleri, üye yapısı, seçmenlerinin sosyal tabanları analiz edilmelidir. Ayrıca, bu partilerin iç ve dış ittifakları, çalışma yöntemleri inceleme kapsamında olmalıdır.

II.2.1.6. Politik Kültür

Bir ülkenin siyasal analizini doğru yapabilmek için sadece hukuk-sal-formal çerçeve yeterli değildir. Yerleşik politik kültürün de doğru analizinin yapılması lazımdır. Analizcinin politik kültüre dayanarak analiz yapabilmesi için, uzmanlığın ötesinde o ülkenin genel kültürel yapısı ve politik kültürünü de hissedebilmesi zorunludur. Politik kültürü, bir toplumun gerek o toplumun siyasal sistemin içinde yer alan gerekse öteki siyasal oluşumlar dediğimiz, devlet, parlamento, hükûmet, siyasî parti, kamu yönetimi, sendika, dernek, siyasal iktidar, demokrasi, seçim, anayasa vb. kavramlar konusundaki bilgisi, görgüsü, alışkanlıkları, yaklaşımları, tutum ve davranışlarının tümü olarak tanımlayabiliriz.

Politik kültür, a) İnanç, fikir ve toplumsal değerlerin siyasal süreç üzerindeki etkisini, b) Toplumsal var oluşun anlamını (Örneğin insan, insan olarak neye hak kazanmaktadır?), c) Toplumsal öncelikleri (Ör-

neğin toplumun başat sorun algılamasını), d) Güncel sorunlar (Örneğin toplumsal tepkileri) inceler.¹²⁴

Belli bir politik kültürel sürecin içinde yaşanması muhtemel olan dönüşüm süreçleri de tahmin edilebilir. Buna göre; verili bir zamanda ve sosyal mekânda; politik kültür çözümlemeleri; a) Değerler ve inançlar ile politik tutum ve davranışların karşılıklı etkileşimini, b) Bu etkileşiminin bireysel tutum ve davranışların toplumsal tercihlere dönük etkilerini, d) Toplumsal tercihlerin politika yapımına ve kurumlarına dönüşmesini, e) Kurumlarda gözlenen politik değişimin uygulamasını irdeler. Politik kültür incelemesi sadece statik bir durum belirlemesi yapmak ile kalmaz, geleceğe yönelik belirli tespitlerde bulunmamızı da sağlar. Ruth Lane, eğer incelenen toplumsal/siyasal aktörlerin veri inanç kodları biliniyor ise, içinde bulundukları ortam hakkında elde bilgi mevcut ise nasıl davranabilecekleri kestirilebilir demektedir.¹²⁵

II.2.1.7. Baskı Grupları

Hemen bütün ülkelerde siyasî partilerin yanında resmî veya gayri-resmî baskı grupları siyasal yaşamın bir parçası ve şekillendiricisidir. Baskı grubu, ortak çıkarlar etrafında birleşerek bunları gerçekleştirmek amacı ile siyasal süreç ve otoriteyi etkilemeye çalışan grup olarak tanımlanır.¹²⁶ Baskı grupları işçi ve işveren örgütleri, lobiler, dernekler, etnik gruplar şeklinde karşımıza çıkabilir.¹²⁷ Stratejik analizci bunların amaçlarını, yöntemlerini, güç kaynaklarını, malî alt yapılarını, siyasal sistemi etkileyiş şekil ve etkilerini, uluslararası bağlantılarını tespit etmelidir. Son dönemde mafya örgütlenmeleri de baskı grupları sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Mafya yapılanmaları gizli çalışır, rüşvet verir ve tespit edilmesi güçtür. Baskı gruplarının doğru bir analizi gerçekleştirilmeden bir ülkedeki siyasal yaşamın doğru bir yorumunu yapmak mümkün değildir.

¹²⁴ Öztekin Ali, *Siyaset Bilimine Giriş*, s.210.

¹²⁵ Ali Yaşar Sarıbay ve Süleyman S. Ögün, *Politik Bilim*, s.77-78.

¹²⁶ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s.193.

¹²⁷ Bkz. baskı grupları için Akad Mehmet; *Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri*, İstanbul 1976.

II.2.1.8. Seçim Süreci

İstihbarat açısından seçim süreçleri, halkın tepkilerini, siyasal kadroların yapı ve programlarını ortaya koymaları açısından öğretici süreçlerdir. Stratejik analizci, incelediği ülkedeki seçimlerin incelenmesi sonucunda, siyasetin çok yoğun yaşandığı bu süreçten yeni bilgiler elde etmenin yanında, bilgilerini ve yargılarını doğrulama ve yanlışlama imkânı bulacaktır.

II.2.1.9. Yıkıcı ve Bölücü Faaliyetler

Birçok ülkede gizli örgütler veya gerilla grupları hükûmeti devirme faaliyetinde bulunurlar. Bunlarla ilgili güvenilir bilgi toplamak zordur. Ancak büyüklükleri, üye tipleri, ilişkili olduğu örgütler, liderleri, kaynakları, operasyon taktikleri ve stratejileri ile ilgili temel bilgiler hemen toplanmalıdır. Yabancı ülkelerdeki çatışmaların izlenmesi rutin bir istihbarat faaliyeti hâline gelmiştir. Stratejik analizci, bir ülkedeki yıkıcı faaliyetlerin siyasal sistem, güvenlik güçleri, mâli alt yapı, etnik gruplar üzerindeki etkilerini inceleyerek, siyasal sistemin nasıl tepkiler verdiğini, sosyolojik yapının nasıl bir şekil aldığını, ekonominin üzerindeki baskısını tespit ederek, o ülkenin gerçek stratejik hedeflerinden ne kadar uzaklaşıp uzaklaşmadığı uzaklaşmışsa bunun derecesini tespit edebilir.¹²⁸

Politik istihbarat ve analizin yaşamsal önemi değişik somut örneklerde ortaya çıkmıştır. Mart 1936'da askerden arındırılmış Rhineland'i işgal eden Alman ordusunun generalleri Hitler'i Fransa'nın Almanya'dan çok üstün olan askerî gücü konusunda uyardıklarında, Hitler cevaben Alman generallerin dikkatini ulusal gücün önemli unsurları olan Fransız yasal yapısındaki karışıklıklara ve Fransız hükûmetinin bir strateji ve bu stratejiyi uygulayabilecek "irade gücüne" çekmiştir.¹²⁹

II.2.1.10. Propaganda Faaliyetleri

İncelenen ülkenin propaganda hedefleri ve stratejisi de ayrıca izlenmesi gereken konular arasında yer almaktadır.

¹²⁸ M. Herman, a.g.e., s.50.

¹²⁹ D. Jablonsky, a.g.e., s.12.

II.2.1.11. İncelenen Ülkede İstihbarat ve Polis Servislerinin Konumu

Siyasal istihbarat çerçevesinde incelenen ülkedeki polis ve istihbarat servislerinin etkinliği, tarafsızlığı, rejim içindeki konumu ve iktidara karşı tutumu, bağlılığı incelenmelidir.

II.2.2. Askerî İstihbarat

General Wellington, "Askerlik mesleği sadece tepenin arkasında ne olduğu tahmin etmektir" demektedir. Bu ifade askerlik ile istihbarat arasındaki çok önemli bağın altını çizer. Askerî istihbarat, bir ülkenin askerî kapasitelerini, savaş yeteneklerini, çarpışma gücünü ve yeteneklerini anlamak için yapılan istihbarattır. Daha teknik bir dille ifade eder isek, askerî istihbarat, yabancı ordular ve hava, deniz ve karalardaki harekât bölgeleri ile ilgili, arazi ve iklim koşullarını da kapsayıcı şekilde yapılan istihbarat faaliyetidir. Uygarlık tarihinin her yüzyılının % 87'sinin savaşlar ile geçtiği geriye kalan % 13'ünün ise savaş hazırlıklarına ayrıldığı düşünülür ise askerî istihbaratın önemi kendiliğinden ortaya çıkar.¹³⁰

Askerî istihbarat, istihbaratın en büyük ağırlık noktasını oluşturmuştur ve oluşturmaya devam etmektedir. 1994'te ABD'deki istihbarat örgütleri toplam 28 milyar Dolar (Savunma harcamalarının % 10'nundan fazla) harcamışlardır ve harcanan her 6 Dolar'ın 5 Dolar'ı askerî istihbarata ayrılmıştır.¹³¹ Askerî istihbarat harcamaları göreceli olarak azalmasına rağmen hâlen birinci sırayı almaktadır. Soğuk Savaş sonrasında askerî istihbaratın doğasında da temel bir değişiklik gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş boyunca askerî gelişmeler genel bir istikrar içinde gelişirken Soğuk Savaş sonrasında düşük yoğunluklu çatışmaların artması ve dünyanın değişik bölgelerinde çatışmanın/düşük yoğunluklu çatışmanın/savaşın olduğu bir ortamda, askerî istihbaratın zamanında ve doğru istihbarat üretmesi zorlaşmaya başlamıştır.

¹³⁰ Dr. Mesut Hakkı Caşın, "Askerî İstihbaratın Politik ve Stratejik Yapısındaki Boyutsal Değişim", Strateji Dergisi, 1996/1, ss.93-94; Askerî istihbarat için iyi bir kaynak olarak bkz. Peter Gudgin, *Intelligence-A History*, Sutton Publishing 1999 Büyük Britanya; Bu kitabın özellikle s.106-127 arasındaki "Sources of Military Intelligence" bölümü iyi bir özet.

¹³¹ John Hollister Hedley, *Checklist for the Future of Intelligence*, s.3-4.

Askerî istihbaratın tarihsel gelişimine göz attığımızda tarihin çok büyük bölümünde insanî istihbaratın temel istihbarat kaynağı olduğunu görmekteyiz. Ancak askerî istihbarat tarihin her döneminde zannedildiği kadar önemli olmayabilir. Şöyle ki, Sir Edward Creasy'a göre Maraton Savaşı'ndan Waterloo Muharebesi'ne kadar gerçekleşen 15 kesin sonuçlu meydan savaşından on dördünde askerî istihbaratın verdiği bilgiler, sonuç üzerinde bir rol oynamamıştır. Ancak bu durumun 19. yüzyılın başından itibaren kesin olarak değişmeye başlamıştır.¹³²

19. yüzyılın sonunda sahra telefonunun devreye girmesi ve sahra telefonlarının çatışan güçler tarafından karşılıklı olarak dinlenmeye başlanması ile iletişim-istihbaratı askerî istihbarat üretmeye başlamıştır. Böylelikle 19. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar süren ve günümüzde de devam etmekte olan teknik istihbarat toplama sürecinin askerî istihbarat analizlerini desteklemek için milyonlarca veriyi günlük olarak topladığı sürece girilmiştir.

İlkel sinyal istihbaratını fotoğraf makinesinin önce balonlara sonra uçaklara takılması ile fotoğraf istihbaratı izlemiştir. Düşman hatları üzerinde yapılan uçuşlar sırasında elde edilen fotoğraflardan etkin kullanılabilen bilgiler elde edilmiştir. Yine I. Dünya Savaşı sırasında telsiz dinlemesinin başlaması ile sinyal istihbaratı gelişmiştir. Sinyal istihbaratının bir muharebenin sonucunu belirlemesi, ilk kez 26 Ağustos 1914'de Kuzeybatı Rus Ordu Grubu Komutanı General Yakov Jilinsky'nin radyo vericisi ile Birinci ve İkinci Rus Ordularına Doğu Prusya'yı işgal emrini verdiğini tespit eden Alman ordularının bu bilgiyi etkili şekilde önlem almak için kullanması sonucunda gerçekleşmiştir.¹³³

Stratejik istihbarat üretiminde etkin olarak kullanılan sinyal istihbaratı da fotoğraf istihbaratı gibi II. Dünya Savaşı sırasında hızla gelişmiştir. Keza II. Dünya Savaşı radyo sinyallerinin kullanımı ile önemli bir taktik istihbarat kaynağı olan radar-istihbaratını geliştirmiştir. Elektronik istihbarat ki, radar aktarımlarından kaynaklanan elektromagnetik

¹³² D. Kahn, a.g.e., s.3.

¹³³ E. Volkman, Casusluk, 20 Yüzyılın En Büyük Casusluk Operasyonları, Truva Yayınları İstanbul, 2004, 121-123.

yayından elde edilir, teknolojiadaki hızlı gelişmenin bir sonucu olarak askerî istihbarat için yeni bir kaynak olmuştur.

Optik ve termal kameralar askerî istihbarata yeni birer kaynak olarak eklenmişlerdir. Optik kameralar mevcut ışığı binlerce kez yoğunlaştırarak yöneldikleri hedefi gün ışığında imiş gibi gösterirler. Termal kameralar ise daha hassastır ve ultraviyole alanda hareket ederek, cisimlerdeki ısı farkından istifade ederek gösterirler. Uçaklardan kullanılarak, taktik istihbarat; yine uçaklardan ve uydulardan kullanılarak stratejik istihbarat elde edilmektedir. Termal kamera ile çalışan veya terk edilmiş fabrikalar, boş veya dolu petrol tankları, gerçek veya maket askerî araçlar fark edilmektedir.

Soğuk Savaş döneminde elektronik-istihbarat büyük bir gelişme kaydetmiştir. Bir başka gelişme 1956'da ABD'nin U-2 uçağının devreye girmesi ile fotoğraf-istihbaratının yeni bir boyut kazanmasıdır. U-2 uçağının 1960 Haziran'ında Sovyetler tarafından düşürülmesi üzerine ABD U-2'lerden daha gelişmiş olan SR-71 (Blackbird) uçaklarını hizmete almış ve onu da A-11 uçakları izlemiştir.

İstihbaratta gerçek devrimi Ocak 1961'den itibaren yörüngeye giren istihbarat uyduları gerçekleştirmiş ve uydu-istihbaratı başlamıştır. 1961'de yörüngeye oturan SAMOS uydusunun 150 km yüksekten çektiği ilk fotoğrafta aşağıda futbol maçı yapan futbolcular tanınabilmekte, fakat futbol topu görülmemekteydi. Kullanılan ultraviyole fotoğraflar ile sis ve bulutu aşma imkânı doğmaktaydı. Bu casus uydular askerî istihbarata yaptıkları büyük katkıya rağmen bazı eksiklikleri de vardı. Uydular belirli bir yörüngede hareket ettikleri için hedefin üzerinden geçtikleri kısıtlı sürede görüntü alabilmekteydiler. Ayrıca kısa yaşamları olduğu gibi, bulutlu havada da görüntü alma yeteneklerine rağmen başarıları havanın iyi olmasına bağlıydı. Sabit yörüngeleri tespit edildiğinde geçiş sırasında hedefler kamufla edilebilmekteydi.

II. Dünya Savaşı sırasında şifre çözümü amacı ile kullanılmaya başlanan ilkel bilgisayarlardan sonra bilgisayarın askerî istihbarattaki macerası hızla gelişti. Uydu istihbaratı da elektronik istihbaratta bilgisayara eklenmiştir. Bilgisayar, askerî istihbarat sürecinde toplayıcı, depolayıcı, tasnif edici ve analiz edici bir araç hâline gelmiştir. Ulaşılan aşamada askerî istihbarat dev teknolojik atılımlar ve kaynaklar-

la bu teknolojilere sahip milletlere diğer milletler karşısında çok büyük bir üstünlük sağlamaktadır.

David Kahn, istihbaratın kazanılmasına yardımcı olduğu muharebeleri incelerken, askerî istihbaratın saldırı savaşlarından çok savunma zaferlerine yardımcı olduğunu ileri sürmektedir.¹³⁴ Kahn'ın bu tespiti özellikle 20 yüzyılın son 10 yılında buyana gerçekleşen savaşlar için doğru değildir. Özellikle "Askerî Devrim" diye anılan askerî teknolojiler ile bilgi teknolojilerinin birleşmesinin ürünü olan süreç ile birlikte istihbarat saldıran tarafın emrinde çok daha etkili bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Değişik kaynakların kullanımı ile toplanan veri, malumat ve bilgiler, askerî istihbaratın üç bölümünün analizlerini desteklemek amacı ile elde edilir. Bunlar sırası ile a) Muharebe istihbaratı, b) Askerî stratejik istihbarat, c) İstihbarata karşı koymadır.

II.2.2.1. Muharebe İstihbaratı

Askerî harekâtların, operasyonların, savunma ve saldırı muharebelerinin planlanması ve gerçekleştirilmesi amacıyla düşman birlikleri hakkında ve hava ve arazi koşulları ile ilgili bilgi toplama faaliyetlerine muharebe istihbaratı denilmektedir. Muharebe istihbaratının detayları aşağıda ele alınacaktır.

II.2.2.2. Askerî Stratejik İstihbarat

Askerî stratejik istihbarat, millî ve uluslararası politika zemininde, bir ülkenin millî gücünün somutlaşması olan silahlı kuvvetlerini nasıl geliştirmesi, hangi silahları üretmesi, hangi eğitimi vermesi, hangi savaş doktrinini benimsemesi gerektiğini belirleyebilmek için yapılan istihbarattır. Askerî stratejik istihbarat, ayrıca yabancı orduların imkân ve yetenekleri ile güçlü ve zayıf yanlarını tespit ederek, izleyeceği politikayı belirlemeye çalışır.¹³⁵

¹³⁴ A.g.e., s.6.

¹³⁵ Alan Dupont, Askerî Alanda Devrim diye adlandırılan bilişim alanındaki gelişmelerle silah teknolojilerinin birleşmesi ve bunun askerî stratejiye uygulanması sürecinin istihbaratın mimarisini değiştirdiğini ve askerî stratejik istihbarat ile taktik istihbarat arasındaki farkı daha belirsiz ve şekilsiz hale soktuğunu ileri sürmektedir. Alan Dupont, "Intelligence for the Twenty-First Century", Intelligence and National Security, Vol 18, No 4. Winter 2003, s.15.

II.2.2.3. İstihbarata Karşı Koyma

Bir ordu rakip ordularla ilgili bilgi toplarken, kendisi hakkında bilgi toplanmasını engelleme çalışmaları gerçekleştirir. İstihbarata karşı koyma, askerî anlamda diğer orduların silahlı kuvvetlere yönelik istihbarat faaliyetini engellemek için yapılan karşı-istihbarat faaliyeti-dir. Askerî karşı istihbarat, stratejik, operasyonel ve taktik düzeyde olmak üzere üç boyutta gerçekleşir.

Yukarıda ele aldığımız muharebe istihbaratı değişik istihbarat türlerinden oluşur. Bu türler aşağıda sıralanmıştır:

- a) Muharebe gözetleme istihbaratı,
- b) Keşif,
- c) Harekât bölgesinin askerî bakımdan değerlendirilmesi,
- d) Muharebe kuruluş istihbaratı,
- e) İstihbarat durum muhakemesi.

aa) Muharebe Gözetleme İstihbaratı: Muharebe gözetleme istihbaratı, taktik kara istihbaratı için gerekli bilgiyi toplamak amacı ile birliğin sorumlu olduğu muharebe alanını her hava koşulunda 24 saat sistemli bir şekilde gözetlenmesi faaliyetidir. Gözetlemenin ana amacı düşmanı etkili bir biçimde ateş altına almak, dost birliklerin manevralarını kontrol altında bulundurmak ve düşmanın baskın şeklinde bir saldırı ile gerçekleştirmeye çalışacağı “**taktik sürprizi**” engellemektir. Gözetleme, önceden tespit edilen sabit mevkilere yapılır. Gözetleme faaliyeti; çıplak gözü, optik ve kızıl ötesi araçlarla karadan ve havadan yapılan gözetlemeyi, radar ve sonik cihazlarla yapılan hedef saptamayı kapsar.¹³⁶

ab) Keşif Harekâtı: Askerî birliklerin harekât sahası, harekât sırasında dost ve düşman birliklerin konuşlanmış pozisyonları, harekât sahasının düşman ve dost birliklere sağladığı imkânlar, arazi ve hava koşulları ile ilgili bilgi toplamak için yapılan bilgi toplama faaliyeti, keşiftir. Keşif, gözetleme ve araştırma, kara ve hava keşfi olmak üzere üç yoldan yapılır.¹³⁷

¹³⁶ Türk askerî istihbarat kurs belgesi.

¹³⁷ A.g.k.

ac) Harekât Bölgesinin Askerî Bakımdan Değerlendirilmesi:

Askerî harekât bölgesinde arazi ve hava koşullarının kapsamlı incelenmesi ile bölgede yerleşik halkın ekonomik, sosyal şeklini ve psikolojik incelemesini içeren bu değerlendirmede iklim ve hava şartlarının yanına, arazi ile ilgili bitki örtüsü, zemin, sun'î arızalar yer alır. Ayrıca, arazinin askerî anlamda taktik değeri, gözetleme ve ateş sahası, örtü ve gizleme, engeller, kritik arazi arızaları, yaklaşma istikametleri incelenir.¹³⁸ Bu istihbarat türünün stratejik ve taktik alanda farkları vardır.

aç) Muharebe Kuruluştan İstihbaratı: Muharebe kuruluş istihbaratının amacı, düşman veya dost asker birliklerin kimliği, kuvveti ve komuta yapısı ile personelinin, birliklerinin ve donatımının tertiplenme şeklini tespit etmektir.¹³⁹

ad) İstihbarat Durum Muhakemesi: İstihbarat durum muhakemesi, komutanın elindeki mevcut veriler ve muharebe istihbaratının bütün araçlarının sağladığı bilgiler ile kendisine verilen görevi yerine getirmesini etkileyen bütün faktörleri değerlendirerek, düşman için en muhtemel imkân-kabiliyet belirlenir.¹⁴⁰

II.2.2.4. Askerî Stratejik İstihbarat

Bir devletin ve ulusun incelenmesi ancak millî güç unsurlarına yönelik başarılı bir istihbarat, dengeli, objektif bir analiz yapılması durumunda gerçekleşir. Millî güç askerî, coğrafi, ekonomik, sosyal ve politik güçlerin bir bileşkesi olduğu için, sadece askerî güce yönelik olarak yapılacak muharebe istihbaratı bir milletin stratejik kapasitelelerini ortaya koymaktan uzak olacaktır. Yapılması gereken, diğer millî güç unsurlarını göz önüne alan askerî stratejik istihbarattır.¹⁴¹

Örneğin İran İslâm Devrimi'nden hemen sonra İran Ordusu hızlı bir dağılma sürecine girmiş, generallerin hepsi İran'ı terk etmiş; tamamen ABD kaynaklarından silah temin eden İran Ordusu yedek malzeme sıkıntısı içine girmiştir. Böyle bir ortamda Saddam Hüseyin anı bir saldırı ile zayıf İran Ordusu'nu yeneceğini ve iradesini Tahrân'a kabul ettireceğine inanmıştır.

¹³⁸ A.g.k.

¹³⁹ A.g.k.

¹⁴⁰ A.g.k.

¹⁴¹ A.g.k.

Herhangi bir stratejik istihbarat ve askerî stratejik istihbarat çalışmasına dayanmayan ve büyük bir ihtimal ile operasyonel düzeydeki bir muharebe istihbaratı kapsamını aşmayan bir yaklaşımın sonucu olarak İran'ın nüfus potansiyeli, ekonomik kaynakları ve nihayet devrimin ortaya çıkardığı dinamizmi dikkate almayan bir tavır sergilenmiş; bunun yanlış olduğu kısa bir süre sonra ortaya çıkmıştır. Saddam Hüseyin İran'da devrimi sadece zayıflatıcı bir unsur olarak görmüştür.

Oysa Bağdat'ta karar alıcılar, İran'a saldırma kararı almadan önce sadece İran potansiyel millî gücünü değil, Fransız Devrimi ve Rus Devrim tarihi inceleselerdi, İran Devrimi'nin de ortaya ciddi bir fanatizm ve dinamizm koyacağını ve İran'ı bir "Yıldırım Savaşı" ile yenmesinin mümkün olmadığını öngörürlerdi. Bu değerlendirmeyi yapmayan Bağdat uzayan savaşı kaybetme noktasına gelmiştir.

Stratejik boyutta askerî kapasitenin değerlendirilmesinde yapılan yanlış da yapan milletler için felaketlere neden olabilmektedir. İngiliz istihbaratçısı M. Hermann, II. Dünya Savaşı sırasında Berlin, Sovyet askerî kapasitesini olduğundan az değerlendirip, İngiliz-Amerikan gücünü ise olduğundan çok zannedince çok büyük bir hata yaptığını, Alman Ordusu yanlış savaş düzeni aldığını ileri sürmektedir. Hermann, Hitler'in Batı cephesine gereğinden fazla asker kaydırıldığını, Rus Ordusu'nun karşısına ise gereken sayıda birlik yollayamadığını belirtmektedir.¹⁴²

Ekonomik kaynakların zenginliği, siyasal ittifaklar; nüfus, sağlığı ve eğitim durumu; halkın ulusal hedeflere ne derece yönelik olduğu ve ülkenin hedeflerine ulaşabilmek için barış ve/veya savaşı seçme konusunda ne kadar kararlı ve yetenekli olduğu, stratejik askerî istihbarat ile ilintili olarak araştırılması gereken hususlardır.

Bir ülkenin askerî gücü sadece askerî kapasitelerinin toplamı ile de ölçülemez. O ülkenin amaçlarına ulaşmada askerî gücü kullanmaya ne kadar hazır olduğu da askerî güç çerçevesinde ele alınması gereken bir husustur. Bir ekonominin F-16 uçaklarını yapabilecek mi, yoksa sadece satın alabilecek güce mi sahip olduğu, ülkenin sahip olduğu

¹⁴² M. Hermann, a.g.e., s.146; M. Hermann'ın göz önünde tutmadığı husus Alman Ordusu'nun Alman anavatanını ve anavatanın özellikle Batı Almanya'daki sanayi tesislerini korumak zorunda olduğudur. Bu anlamda Alman Ordusu için Batı Cephesi'nde geri çekilebileceği stratejik derinlik yoktur. Doğu Cephesi'nde ise Almanya ile Rusya arasında Polonya ve büyük bir stratejik derinlik vardır.

teknolojik seviye ve nihayet ülkenin politik kültürü hep birlikte ele alınması gereken hususlardır. Komutanlar arasında ilişkiyi, önceden değiştirip değişmeyeceği konusunda bilgi sahibi olunmalıdır.

Bütün bunlar aşağıda stratejik askerî istihbarat kapsamında incelenecektir. Stratejik askerî istihbarat, muharebe istihbaratından farklı olarak, belirli bir dar alan veya zamanda çatışma ihtimali ile karşı karşıya gelen dost-düşman unsurların birbirleri ile ilgili bilgi toplaması değil, savaş ve barışta bir ulusun diğer ulusun bütün askerî yetenekleri ile ilgili sürdürdüğü istihbarattır.

a) Askerî İstihbaratta Uyarı: Askerî istihbaratta uyarı; stratejik uyarı, operasyonel uyarı ve taktik uyarı şeklinde üç başlık altında toplanır. Stratejik askerî istihbaratın görevi düşman daha saldırmadan saldıracağına dair uyarıları tespit edip gereken önlemleri almaktır. Stratejik askerî istihbaratta uyarılar belirli bir silah modelinin üretimine başlanmasından düşman ordularının sınır boyunda saldırı için konuşlanmaya başlamasına kadar uzanan dönem içinde yapılır. Ancak askerî istihbaratın stratejik planda tam olarak yapılabilmesi için *askerî istihbaratın stratejik planda yapılması gerekmektedir.*

Örneğin 1973 yılında Arap-İsrail savaşında, İsrail istihbaratı, bir yandan Mısır Ordusu'nun savaş için birlik kaydırmalarını Mısır Ordusu'nun yıllık olağan askerî manevrası olarak algılama hatası yapmanın yanında; Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın Suriye ve ılımlı Arap devletlerine yaptığı seyahati yanlış yorumlayınca Arap saldırısını ancak 10 saat önce anlamış ve böylece bir seferberlik için 72 saate gerek duyan İsrail Ordusu yeterince hazırlık yapamamıştır.

Askerî stratejik istihbarat bir silahlı kuvvetin çevre faktörleri ile ilgilendiği gibi doğrudan orduyu hedef alan istihbarattır. Askerî stratejik istihbarat, barışta ve savaşta ordunun a) Personel yapısı, b) Savaş düzeni, c) Malzeme, d) Lojistik, e) Strateji birleşenlerine yönelik olarak yapılır.

ba) Personel Yapısı: Askerî istihbarat çerçevesinde ilk incelenmesi gereken husus askerî gücün özünü oluşturan silahlı kuvvetlerin insan yapısının incelenmesidir. Silâh kullananların toplam nitelikleri anlaşılmadan bir ordunun etkinliğinin doğru olarak değerlendirilmesine imkân yoktur.

Bir ordunun personel yapısının sadece silah altındaki asker ve subaylar olduğunu düşünmek yanlıştır. Fiziksel ve psikolojik olarak askerlik yapabilecek bütün yetişkinler bir ordunun potansiyel insan kaynağını oluştururlar. Askerî istihbarat bu potansiyel içinden hangi cinsin, güvenilmeyen hangi etnik grup üyelerinin askere alınmadığını, alınsa bile geri hizmette çalıştırıldığını; askere alma sistemini, askere alınmak için gereken fiziksel ve mental şartları, ihtiyaçları bilmek zorundadır.¹⁴³

bb) Savaş Düzeni: Savaş düzeni istihbaratı, yabancı ordunun gücü, konumu, yapısı, silahları, personel dağılımı ile ilgili bilgidir. Bu istihbaratı örgütsel yapı, taktik silah ve operasyon coğrafyası ile ilgili bilgiyle doğru bir şekilde birleştirirsek, ordunun operasyon kapasitesi ile ilgili hayli bilgi elde ederiz.¹⁴⁴ Savaş düzenini inceleyen analizci, yapılarıdaki değişimleri ve kullanıma alınan yeni silahları hemen kaydetmelidir. Savaş, seferberlik veya kısmi seferberlik gibi durumlarda tam da bu tür bilgiler en gerekli olduğunda orduların aldığı karşı önlemlerden dolayı bu tür bilgileri de geçirmek daha da zorlaşır.

Alman Ordusu'nun 1940'da Batı Cephesi'nde gerçekleştirdiği ve savaş tarihine "Blitzkrieg" (Yıldırım Savaşı) diye geçen harekâtın sadece Alman tank ve mekanize birliklerinin ve Alman Hava Kuvvetleri'nin müşterek muharebede üstünlüğünden/Alman savaş doktrininin üstünlüğünden değil, Alman askerî istihbaratının Fransız Ordusu'nun savaş düzeni hakkında sağlam bir istihbarat oluşturmuş olmasına da bağlıdır.¹⁴⁵

bc) Malzeme: Orduların ellerinde silah ve silah destek sistemleri kalitesi, sağlamlığı ve etkinliği açısından sürekli bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Bu sayede düşmanın kullandığı silahlara karşı ne tür silahlar kullanılacağı/kullanılması gerektiği tespit edilir. Özellikle gelişmiş silahları sadece birkaç ülkenin ürettiği için ülkelerin elindeki silah sistemlerinin karışımının ve değişik kaynaklardan gelen sistemlerin birlikte etkinliğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu tür bir analiz bir devletin yüksek teknolojiyi kabul etme ve kullanma yeteneğini ortaya koyar. Ayrıca aynı silah sistemlerine sahip iki ülke, bunları

¹⁴³ Türk askerî istihbarat kurs belgesi.

¹⁴⁴ A.g.k.

¹⁴⁵ E. Volksman, a.g.e., s.74-75.

çok farklı şekillerde kullanabilirler. Eğitim, strateji ve taktikteki başarı, bir ordunun güç etkinliğini kat ve kat artırabilir.

bd) Lojistik: Lojistik, askerî güçlerin hareketleri, malzeme destek sistemleri ile ilgilenir. Askerî operasyonlar gerçekleştiren birliğin boyutu ne olur ise olsun tüm birlikler lojistiğe ihtiyaç duyarlar ve bunun da dikkatle planlanması gerekir. Bir ordunun temel ihtiyaçları, yani lojistik tarafından sağlanması gerekenler sırası ile a) Yiyecek, b) Cephane, c) Akaryakıt, d) Dayanıklı mallar, yani silah-donanım, e) İstihkam malzemesidir.

Lojistik istihbarat bütün bunların düşman veya muhtemel düşman ve dost güçler tarafından nasıl temin edildiğini ve nasıl yerine ulaştırıldığını tespit etmek zorundadır. Bundan dolayı yabancı güçlerin karşılaştıkları lojistik sorunlarını ve bunları aşma yollarını incelemek, silahlı kuvvetlerin etkinliğini ve değişik koşullar altındaki zayıflıklarını tespit etmek büyük önem kazanır. Lojistik analizciler analizlerini değişik istihbarat kaynaklara dayandırmak zorundadır. Ekonomik, coğrafi, ulaşım ve telekomünikasyon istihbaratı, lojistik değerlendirmeler için vazgeçilmezdir.

Ekonomik istihbarat, üretim kapasitesi ve sivil üretimin askerî üretime dönüştürülme ölçülerini verir. Coğrafi istihbarat, arazi, hava ve nüfus dağılımı ile ilgili bilgileri sağlar. Ulaşım ile istihbarat, lojistik analizcileri için en önemli bilgi kaynağıdır. Kara yolları, demir yolları, bunlar üzerindeki tünel, benzin istasyonu gibi yerler, limanlar, hava alanları, petrol boru hatları, su yolları, değerlendirme için bilinmesi gereken hususlardır.

be) Strateji: Strateji, belirli bir hedefe ulaşmak için kullanılan amaçları, yolları ve araçları bir araya getiren içsel bütünlüğü olan bir süreçtir.¹⁴⁶ Bir diğer ifade ile konulan hedefe, en kısa zamanda, en az güç harcaması ile, en başarılı şekilde ulaşmak için kurulan amaç, araç ve yol bağlantısına strateji denilir. Gerçekleşebilir bir strateji için amaç, araç ve yol üçlüsü arasında bir dengenin olması kaçınılmazdır. Bir ulusun ulaşmayı hedeflediği politik hedefin ve buna ulaşmak için benimsediği stratejisinin, ulusun sahip olduğu mevcut ve potansiyel millî güçle orantılı olması lazımdır. Coğrafyanın da bir ulusun strateji-

¹⁴⁶ Arthur F. Lykke, Jr. (ed.) **Military Strategy, Theory and Applications**, (Carlisle, U. S. Army War College), s.3.

sini belirlemesinde büyük önemi vardır. Stratejiyi belirlemeye, anlamaya çalışan askerî istihbaratçı incelediği ordunun personel yapısı, silah sistemleri, eğitimi tarihi, doktrini gibi hususların tamamını inceleyerek ne tür strateji benimsemiş olduğunu, askerî olmayan faktörleri de göz önünde tutarak saptamaya çalışır. Bu süreçte istihbarat konusu olan ordunun tarihi, girdiği savaşlar muhakkak incelenmelidir.¹⁴⁷

Teknolojide gerçekleşen hızlı değişim ve gelişme özellikle muharebe istihbaratının doğasını değiştirmiştir. Uyduların etkin kullanımı sonucunda özellikle Amerikan Ordusu'nda komutanları çatışma alanında multimedya istihbaratı eş zamanlı olarak elde etmektedirler. Bu tür bir istihbarat akışı Amerikan Ordusu'nu özellikle Kosova Savaşı'nda 1990'ların başında diğer Batılı orduların önüne geçirmiştir. Ancak bu tür bir istihbarat akışı hem birlik komutanlarına hem de alt kademelere aktığı için komutanın birliği üzerinde kontrol kurmasını zorlaştırmaktadır.

II.2.3. Ekonomik İstihbarat

Ekonomik istihbaratın amacı, bir ülkenin amaçlarına ulaşip ulaşamayacağını tespit için ülkenin sahip olduğu ekonomik kaynakların incelenmesidir.¹⁴⁸ Ekonomik istihbarat gerçekleştirilirken seçilen temel istihbarat alanları ülkenin genel ekonomik durumu, tarım, sanayi, ticaret, stratejik maddeler, para politikaları, finans yapısı, stoklar ve ekonominin kontrolünün kimin /kimlerin elinde olduğudur.¹⁴⁹ Bu hususlarda yapılan istihbaratı şöyle izah edebiliriz:

Tarımsal alana yönelik olan istihbarat bir ulusun ziraî, hayvansal üretimlerinin çeşitliliği, yeterliği konusunda bilgi toplar. Sanayi istih-

¹⁴⁷ Orduların incelenmesi ve stratejileri arasındaki bağlantının tespiti konusunda James A. Mowbray'in önerdiği "Mowbray Strategy/Process Analysis Model" geçmişe yönelik tespitler konusunda faydalı bir model olarak kullanılabilir. Bkz. James A. Mowbray, "A Primer on Strategy Analysis" www.au.af.mil/au/awcgate/radings/mowbray/mowbmodl.htm

¹⁴⁸ Ekonomik istihbarat ile ilgili Türkçedeki en iyi çalışmalardan birisi için bkz. Hasan Köni, "İstihbarat Pazarlaması ve Dış Politika", *Avrasya Dosyası, İran Özel Sayısı*, Cilt 2, Sayı 1, İlkbahar 1995, s.236-250; Türkçede bu konuda kapsamlı çalışma için bkz. Ahmet Tarık Miman, *Küreselleşmenin Ordusu Ekonomik İstihbarat*, IQ Yayınları, İstanbul 2007; Ayrıca bkz. Sean Gregory, *Economic Intelligence in the Post-Cold War Era: Issues of Reform*, 10 February 1997.

¹⁴⁹ Ekonomik istihbarat konusunda başarılı analitik bir değerlendirme için bkz. L. K. Johnson, a.g.e., s.146-173.

baratı ise, bir ülkenin sanayi kapasitesini, sanayinin teknolojik gelişmişliğini tespitiye yönelik olarak yapılır. Ticarete yönelik istihbaratla da bir ülkedeki ticaretin hacmi, niteliği, dünya pazarına nasıl eklemlendiğini tespit ederiz. Stratejik maddeler ve stoklara yönelik istihbarat ise bir ülkenin elinde tuttuğu, ürettiği stratejik maddeler ile kriz ve/veya savaş durumunda dış alımın veya üretimin durması durumunda devreye sokulacak stokları, bunların nerelerde stoklandığını ve ne kadar yeteceğini inceler.¹⁵⁰

Ekonomik istihbarat ilk anda görüldüğünden çok daha sofistike ve sonuçları itibarı ile etkili bir istihbarat biçimidir. Ekonomik istihbarat stratejik planda veriler kazandırabileceği gibi ülkelerin ekonomik kazanç sağlamasına da yardımcı olabilir. Bir ülkenin açık olarak ortaya koyduğu veya gizli bir şekilde izlediği politikayı analiz edebilmede kullanılacak en etkili araştırma mekanizmalarından birisi ekonomik istihbarattır. Örneğin, Türkiye 1990'ların başında Kafkasya ve Orta Asya (Batı Türkistan) bölgelerinde açık bir etkinlik politikası izlemeye başladığı zaman Batılı ve Doğulu istihbarat servislerinin yaptığı ilk analizlerden birisi, Türkiye'nin böyle bir politika izlemek için yeterli ekonomik kaynağı olup olmadığını araştırmak olmuştur.

Öte yandan 1990'larda CIA uyduları Çin'in tahıl ekimi yapılan alanlarında yeraltı sularının seviyesinin azaldığını tespit etmişlerdir. Bunun üzerine yapılan analizlerden Çin'de tahıl üretiminin azalacağı ve Pekin'in azalan kadar tahılı dünya piyasalarından almak üzere devreye gireceği ve bunun da dünya tahıl fiyatlarını artıracığı tespiti CIA tarafından yapılmıştır. Bir başka örnek olarak, Kasım 1971'de Fransız İstihbarat Servisi'nin Fransa Cumhurbaşkanı'na Aralık 1971'de ABD'nin Dolar'ı devalüe edeceği haberini vermesi üzerine Fransa elindeki Dolarları satarak dünya piyasalarından Frank toplamıştır. Görüldüğü gibi ekonomik istihbarat iki boyutlu olarak kullanılabilmiştir. Bu boyutları artırmak mümkündür.

Ayrıca ekonominin kimin, hangi iş gruplarının kontrolünde olduğu, bu grupların yapısı ve bağlantıları da ekonomik istihbaratın konusu-

¹⁵⁰ Teorik olarak çok kolay olduğu düşünülen ekonomik istihbarat ve analizin Soğuk Savaş döneminde verilerini kapalı tutan ekonomilere karşı gerçekleştirilmesinin çok zor olduğu görülmüştür. Gertrude Schroeder, "Soviet Reality", *Studies in Intelligence*, Cilt 12, Sayı 2, İlkbahar 1968, s.43-51.

dur. Böylece gerekli durumlarda istihbarat servisleri hangi grupları veya kişileri, hangi araçları kullanarak baskı altına alabileceğini bilir. Bu çerçevede bir örnek vermek gerekirse bir dönem İngiltere'nin en büyük şirketlerinden birisine sahip olan Kıbrıslı Türk Asil Nadir'in firmasının batırılması öncesinde çok büyük bir ihtimalle bu tür bir istihbarat çalışması yapılmış, bütün bağlantıları incelenmiş, ondan sonra operasyon başlamıştır.

Ekonomik istihbarat yapılması görece kolay olan bir istihbarat türüdür.¹⁵¹ Çünkü ekonomik verilerin çok büyük bir kısmı açık kaynaklardan elde edilebilir. Ancak bazen ülkeler belirli ekonomik verilerini gizleme veya yanlış veri açıklama yoluna gitmektedirler. Örneğin ekonomik verilerini gizleyen Çin, 1996 yılında finans haberlerinin Çin'den aktarılmasına da kısıtlama getirmiştir.¹⁵²

20. yüzyılın son on yılında ekonomik istihbaratın doğası hızlı bir değişme göstermiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte ekonomik istihbaratın yeni yapısı ile hızla ön plana çıktığı görülür. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB'nin karşılıklı gerçekleştirdikleri, sosyalist ve kapitalist sistemlerin ekonomik kapasitelerini anlamaya yönelik istihbaratın, Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen politik çerçevede pek de işe yaramadığı ortaya çıkmıştır. Carver, daha 1990'da Amerikan istihbaratının artık Batı Avrupa'ya yönelmesi gerektiğini söylerken, Turner, ABD'nin Japonya ve AB'ye yönelik ekonomik istihbarat yapması gerektiğini söylemiştir.¹⁵³

CIA kuruluşundan itibaren düzenli olarak, dünya petrol üretimi, stratejik ziraî ürünler, dünya ticaretinin genel eğilimi hakkında bilgi toplamış ve istihbarat raporları üretmiştir. Ama bu tür bir istihbaratın önemi ancak son on yılda artmıştır. ABD'de 1990'lı yıllarda ekonomik istihbarat faaliyetleri toplam faaliyetlerinin %9.40'ını oluşturmaya başlamıştır.¹⁵⁴ Daha 1991'de CIA direktörü Robert M. Gates, CIA'den istenen ekonomik istihbaratın bütün diğer istihbarat türlerini aştığını söylemiştir. 1990'lı yıllarda devletler ile özel sektör arasındaki işbirliği artmaya başlamış, bu da devletlerin özel sektör hesabına casusluk

¹⁵¹ Mark Llyoyd, *The Guinness Book of Espion*, a.g.e., New York 1994, s.193-208.

¹⁵² N. Polmar, T. B. Allen, a.g.e., s.183.

¹⁵³ M. Herman, a.g.e., s.125.

¹⁵⁴ A.g.e., s.51.

yaptığı suçlamasını artırmıştır. Örneğin 1993'te Clinton'ın, Amerikan Devleti'nin General Motors, Ford ve Chrysler ile birlikte mevcut otomobillerden üç kat daha gelişmiş, bir model üzerinde çalışacağını açıklaması bu tür endişeleri arttırmıştır.¹⁵⁵

1994'te Amerikan istihbarat servisleri, Amerikan firmalarına girdikleri uluslararası ihalelerde rakip firmaların ihale kazanmak için verdikleri rüşvetler konusunda bilgi vermiştir. Yukarıda bahsedilen otomobil projesinin Enerji Bakanlığı kısmının koordinasyonunu gerçekleştiren Susan Tiermey, CIA'nın başka ülkelerin hangi alanlarda araştırma yaptıklarını bildirdiğini belirtmiştir.

Ekonomik istihbaratın amacı sadece diğer ülkelerin ekonomik durumları ile ilgili istihbarat yapmak değil, bu istihbarat doğrultusunda düzenlenecek ekonomik örtülü operasyonlarla rakip veya düşman olarak algılanan ülkelerin ekonomilerine ağır zarar vermektir.¹⁵⁶

ABD istihbaratının gittikçe ekonomik-teknolojik istihbarata kayması bir tesadüf değildir. Bu gelişme, 1993'te ABD Başkanı Clinton'un ABD'nin bazı sanayi dallarında rekabet yeteneğini artırmak için Millî Ekonomik Konseyi kurması ile yakından ilgilidir. Millî Ekonomik Konsey, CIA'yı kendi karargâhı gibi görmüştür.¹⁵⁷ Ancak şurası vurgulanmalıdır ki, uluslararası finans ve ticarete etkin olan hazineler, merkez bankaları ile her tür ekonomi uzmanı ve bürokratıdır. İstihbarat servisleri hâlâ ekonomik politikaları belirleyecek veya sermaye piyasasında ne tür hareketlerin gerçekleşeceğini söyleyebilecek durumda değildirler.¹⁵⁸ CIA bu sorunu kısmen aşabilmek için kompleks istatistik ve ekonometrik modeller geliştirmiştir.¹⁵⁹

Ekonomik istihbarat sadece yabancı ülkelere yönelik olarak değil, iç kaynaklara yönelik olarak da yapılmalıdır. Çünkü böylece iki ülke arasında gerçek bir mukayese yapma imkânı ortaya çıkacaktır. Ekonomik istihbaratın değişen doğası, ekonomik istihbarat ile teknolojik istihbarat

¹⁵⁵ N. Polmar ve T. B. Allen, a.g.e., s.183.

¹⁵⁶ Bu konuda çok iyi bir çalışma için bkz.Barrett J. Riordan, "State-sponsored Economic Deception and Its Determinants", Intelligence and National Security, Vol.17 No 4 (Winter 2002), s.1-30.

¹⁵⁷ RobertDreyfuss: **CompanySpies**, www.mojones.com/mother_jones/MJ94/dreyfuss.html.

¹⁵⁸ M. Herman, a.g.e., s.126.

¹⁵⁹ Bruce D. Berkowitz ve Allan Goodman, **Strategic Intelligence for American National Security**, Princeton, s.21.

arasındaki çizginin gittikçe incelmeye neden olmaktadır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, ekonomik istihbaratın nerede bitip teknolojik istihbaratın nerede başladığına karar vermenin zorlaştığı bir dönemden geçmekteyiz. Ancak ilerleyen sayfalarda bilimsel ve teknolojik istihbarat konusunda ayrıntılı bilgi verilecek ve aradaki fark teorik olarak izah edilmeye çalışılacaktır.

Ekonomik istihbarat ve bilimsel teknolojik istihbaratın Soğuk Savaş sonrasında yoğun bir hızla gelişmesi ve yayılması neticesinde bu istihbarat türlerine karşı en açık hedef durumuna gelen ABD’de önlemler konusunda ciddi adımlar atılmaya başlamıştır. Bu arada ABD’ye karşı yürütülen istihbarat çalışmalarında kullanılan önlemler de bilimsel araştırmalara konu olmaktadır.

II.2.4. Sosyal İstihbarat

Toplumsal yaşam, insanların kendi aralarındaki ilişkiler ile doğa ile olan ilişkilerinin bütünü olarak en yalın şekilde tanımlanabilir.¹⁶⁰ Toplumunu inceleyen bilim ise sosyolojidir. Sosyoloji toplumu, toplumsal, toplumsal davranışları, kurumları inceler ve bunların ötesine geçerek toplumsal evrimin yasalarını araştırır. Evrimde rol alan güçleri tahlil eder. Dinlerin, dünya görüşlerinin, ideolojilerin çatışmasını insan iradesinin toplumsal süreci nasıl etkilediğini araştırır.¹⁶¹

Bazen bütün bir insanlık, bazen kutsal büyüklükte coğrafi alanlar, bazen de dinsel belirlenimli kültür alanları ortak/sosyolojik özellikler taşımak ile birlikte her ülkenin kendisine özgü bir sosyolojik yapısı vardır. Sosyal istihbarat bu yapının çözümlenmesi için gereken veri toplama ve analiz sürecini kapsar. Sosyal istihbarat sekiz temel alana yönelir. Bunlar:

- 1) Nüfus (Yerleşim, artış oranı, yaş ve cinsiyet, yapısı, iş gücü göç askerlik çağındaki erkek nüfus, ırk grupları, etnik gruplar);
- 2) Sosyal karakteristikler (Etniklilik, aşiretçilik, sosyal skala, resmî ve gayriresmî örgütler, sosyal hareketlilik, mülkiyet düzeni uygulaması);
- 3) Kamuoyu ve bu çerçevede basın-yayın araçları;

¹⁶⁰ Ergun Doğan: **Sosyoloji ve Tarih-Sosyolojide Yöntem Sorunu**, Der Yayınları Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1982, ss.15-16.

¹⁶¹ A.g.e., s.15.

- 4) Eğitim;
- 5) Din (Dinin yapısı, dinî grupların karar alma süresine etkileri, dinî gruplarla devlet arasındaki çatışmalar, dinî gruplar arası ilişkiler);
- 6) Sağlık ve sosyal güvenlik sistemi;
- 7) Genel kültürel özellikler;
- 8) Zihniyet analizi.

II.2.4.1. Nüfus, İş Gücü ve İş

Uluslararası ilişkiler disiplininde Realist ekolün kurucusu Hans Morgenthau, coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askerî hazırlık, millî karakter, millî moral ve hükûmetin kalitesi ile birlikte nüfusu yapısı, kalitesi, özellikleri açısından millî güç unsurlarından birisi olarak kabul edilir.¹⁶²

Realist teorisyenler tarafından kabul edilen bu yaklaşım sosyopolitik gerçek ile uyum içindedir. Nüfus yapısı, kalitesi, özellikleri açısından bir millî güç veya zaaf unsuru olabilir. 1961’de gerçekleşen Çin-Hint savaşında Çin ordusunun sınırı geçmesi karşısında gülen Hintli aydınlar, “Çin, Hindistan’ı işgal edecekmiş?” esprisini yapmaktaydılar. Hintli aydınları bu özgüvene sevk eden, Hindistan’ın Çin’den sonra dünyanın ikinci büyük nüfusuna sahip olması idi. Nüfus hiç de küçümsememesi gereken bir millî güç unsurudur. Hatta Hindistan’da olduğu gibi çoğu zaman yük olan ve kalitesi yüksek olmayan bir nüfus bile belirli şartlar altında belirleyici bir millî güç unsuru olmaktadır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı nüfus artışları da Batı dünyasında görülen yaşlanan nüfus sendromunda ciddi stratejik tehditleri doğasında barındırmaktadır. Nüfus istihbaratı bütün bunlardan dolayı gerçekleştirilmesi kaçınılmaz olan istihbarattır.¹⁶³

Demografik istihbarat, nüfus sayımlarını kullanarak nüfusun yapısını, dağılımını tahlil eder. Bu analiz birçok ülke nüfus sayımı sonuçla-

¹⁶² Hans Morgenthau, *Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace*, Sixth Edition, Revised by Kenneth W. Thompson New York 1985, s.73.

¹⁶³ Brian Nichiporuk, *The Security Dynamics of Demographic Factors*, RAND Cop., Santa Monica 2000 bu konuda yapılan ilginç çalışmalardan birisini oluşturmaktadır; Türkçede benzer bir çalışma için bkz. Lester R. Brown, Hal Kane, *Yarını Düşünmek-Dünyanın Nüfus Kapasitesinin Yeniden Değerlendirilmesi*, TÜBİTAK-TEMA Vakfı Yayınları, Ankara 1999.

rını analizli olarak yayımladığı için kolaydır. Ayrıca gizli olmayan birçok kaynak nüfus analizlerini yaptığı için demografik istihbaratın ilk aşaması oldukça kolaydır. Ancak daha sonra nüfusun yapısı ile onun ekonomik, kültürel, politik, askerî ve sosyal özellikleri arasında ilişki kurmak aşaması daha zordur.

Nüfusun incelenmesinin stratejik bilgi oluşturması gerçeğini somutlaştırmak için aşağıdaki iki örneği verebiliriz: 2025 yılında Batı Avrupa'da nüfusun %22.4'ü 65 yaş ve üzerinde olacaktır. Bu veriden hareketle Avrupa'da geleceğe yönelik ekonomik, askerî ve politik analizler yapılabilir. Örneğin, nüfusun %22.4'ünün 65 yaş üstü olması, çalışan nüfusun emekli nüfusu desteklemesinin zorlaştığı bir yapı anlamına gelir. 2050'de AB, 75 milyon göçmene ihtiyaç duyacaktır. Bu veri Avrupa Birliği ordularının yapısı ile ilgili bilgi üretmeye yardımcı olacak bir veridir.¹⁶⁴ Öte yandan Türkiye'nin AB tam üyesi olması ve Türkiye ile AB'nin diğer ülkelerinde mevcut nüfus artışının devam etmesi durumunda her dört AB vatandaşından birisinin Türk olacağını belirten Helmut Schmith, Türkiye'nin AB tam üyeliğine bu gerekçe ile karşı çıkmaktadır.¹⁶⁵

AB-Türkiye ilişkilerinde de demografik faktörün önemli bir rol oynayacağı ileri sürülmektedir. AB'nin genç nüfus açığını Türkiye'den sağlayacağını belirtilmektedir. Bu tezin daha somut bir zemin üzerine oturtulması için, Ukrayna ve Balkan ülkelerindeki nüfus artış ve nüfus kalitesinin de ayrıca tahlil edilmesi gerekmektedir.

Çok çarpıcı demografik verilere yönelik bir stratejik istihbarat çalışması da Washington Post yazarlarından Joel Garreau'nun "The Nine Nations of North America" (1981) adlı kitabıdır. Kitap Kuzey Amerika'daki etnik grupların yoğunlaştığı bölgelerin analizini yaparak, ABD'nin parçalanması durumunda ortaya çıkacak etnik devletleri öngörmüştür. Ünlü Amerikalı siyaset bilimci ve stratejist Prof. Dr. Samuel Huntington'un yazdığı "Biz Kimiz?" adlı kitapta ABD'de değişen etnik nüfus dengelerinin ABD için stratejik bir tehdit olduğunu ileri sürmektedir.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Simon Jenkins, The Times, 6 Haziran 2001.

¹⁶⁵ Helmut Schmith, *The Selbstbehauptung Europas, Perspektiven für das 21. Jahrhundert*, Deutsch Verlags-Anstalt, Münih 2000.

¹⁶⁶ Samuel Huntington, *Biz Kimiz?*

Bu noktada göz önünde tutulması gereken bir hususta ülke coğrafi olarak büyüdükçe ve nüfus arttıkça ülke ve nüfus geneline yönelik değerli haber toplamanın zorlaşacağıdır. Bu noktada istihbaratın odaklanması kaçınılmazdır.

II.2.4.2. Halkın Özellikleri

Bir ulusun millî bütünlüğünü sağlamlaştıran veya ulusal bütünlüğünün dağılmasını sağlayan özellikler en önemlileridir. Konuşulan dillerin sayısı ve dağılımı, bunların konuşulmasına karşı ön yargı olup olmadığı, sosyal skala ve bununla ilişkili olarak gelir dağılımı, etnik sosyal grupların kompozisyonu ve büyüklüğü incelenmelidir. Eğer sosyal parçalanmalar ekonomik ve coğrafi parçalanmalar ile desteklenirse politik istikrarsızlık olasılığı artar.

Halkın özelliklerinden yola çıkılarak yapılan bir istihbarat çalışması örneği olarak, Tunus'taki İspanyol Yahudilerinin İslâm öncesi dönem dili ile ilgili yapılan çalışma gösterilebilir. Bu çalışmanın çıkış noktasını, milletlerin dili ve dini değişir, ama karakteri değişmez varsayımı oluşturmuştur.¹⁶⁷

Halkın özelliklerini, politik eğilimlerini dikkate almadan hareket etmek galip işgalci orduların işini bile çok zorlaştırabilir. Örneğin Rusya seferinin ilk aylarında Alman ordularını kurtarıcı gibi karşılayan Slav halklar, Alınan-Nazi ırkçılığı tarafından aşağı ırk muamelesi görüp ezilmeye başlanınca tekrar Stalin'i desteklemeye başlamışlardır.¹⁶⁸

Doğu Türkistan'ı işgale hazırlanan Japon ordusu 30.000 askerini bir tören ile Müslümanlığa geçirmiş ve Doğu Türkistan'a kurtarıcı niteliğinde bir ordu olarak girmeyi tasarlamıştır. Bu hareket Doğu Türkistan'daki Müslüman halka yönelik psikolojik operasyondur ve temelinde halkın inançlarının tanınması vardır. Irak'ta ABD operasyonuna destek vermek üzere bulunan Güney Kore askerlerinin bir bölümü Irak'a yollanmadan önce Müslüman olmuşlardır. Bu da Araplarla iyi ilişki kurmak için yapılan bir psikolojik operasyondur.

¹⁶⁷ Bu çalışmayı Tunus'da dil okulunda Arapça öğrenen bir öğrencim tespit etmiş ve aktarmıştır.

¹⁶⁸ R. Gehlen, a.g.e., s.57.

Sosyolojik istihbaratın mükemmel örneklerinden birisi Albay Norvelle B. De Atkine tarafından ve Arap ordularının neden başarılı olmadıklarını inceleyen **"Why Arabs Lose Wars?"** başlıklı incelemedir. Araştırmada Arap ordularındaki yapılanma, a) kültürün rolü, b) bilgi güçtür, c) eğitim sorunu, d) subay ve askere karşı, e) karar verme ve sorumluluk, f) müşterek harekât, g) güvenlik ve paranoya, h) güvenlik hususunda kayıtsızlık başlıkları altında incelenmiştir.

Araplar, Avrupa'da şövalye geleneğinden gelen yüz yüze çarpışma yerine ağırlıklı olarak aldatma ve hile üzerine kurulu bir savaşma geleneğine bağlıdırlar. Bundan dolayı modern orduların askerlerinin sahip olması gereken düşman ateşi altında ölüme yürürken ortak hareket etme yeteneğine sahip değildirler. Ayrıca Arap ordularındaki komuta kadrolarının muhabere yeteneği yeterli değildir ve aşırı merkezileşmiş, inisiyatifli öldüren, bilginin maniple edilmesi ve genç subayların liderliklerinin öldürülmesine dayanan bu sistem Arap kültüründen kaynaklanmaktadır.

Bilginin güç olduğunu bilen Arap subaylar bilgiyi paylaşmayıp te-kellerinde tutmakta ve vazgeçilmez olmaya çalışmaktadır. Bu tavır bilginin yaygınlaşmasını engellemektedir. Eğitim sistemi ise kurallar dışında düşünmeyi yasaklayan yaratıcı düşünceyi engelleyen bir yapıya sahiptir. Arap subayları taktik düzeyde ve silah teknolojisinde iyi sayılabilecek bilgiye sahip olmakla birlikte liderlik yeteneğine sahip değildirler.

Subaylar ile erler arasında subayın sosyal statüsünü fazlası ile vurgulamasından kaynaklanan bir uçurum vardır ve bu uçurumu aşacak bir astsubay sınıfının olmaması, subaylarına güvenmeyen birliklerin muharebe stresi ile dağılmasına neden olmaktadır. Antidemokratik bir atmosferin yaşamın bütün alanlarına taşıdığı bir ortamda sorumluluk ve karar alma yeteneğinin gelişmesi anlaşılır nedenler ile Arap yöneticilerin, özellikle de subayların arzuladığı bir husus değildir.

Müşterek harekât da Arapların güçlü bir yanı değildir. **Birebir çarpışmada İsraili askerlerden hiç de geri olmayan Arap askerî, topçu, hava kuvvetleri, piyade, zırhı birlikleri kapsayan müşterek harekâtı başarılı olarak gerçekleştirememektedir.** Bunun üç kültürel/sosyolojik nedeni vardır. Birincisi, Araplar aileleri dışında hiç kimseye güvenmezler. Oysa müşterek harekât katılan unsurların kar-

şıklı güvenine dayanır. İkinci neden etnik, aşiret ve mezhepsel farklılıklardır ve bunların iktidar alanına olduğu gibi orduya yansımaları, müşterek harekâtı güçleştirir. Üçüncü olarak Arap yöneticiler kendi ordularını da “böl ve yönet” ilkesi ile yönettikleri için müşterek harekâtı gerçekleştirmesi gereken birlikler birbirlerine rakip hâline gelir.

Araplarda güvenlik meseleleri bir paranoya hâline gelmiştir ve bu da bilgi akışını engelleyen bir diğer husustur. Ayrıca bu tavırla tam bir tezat hâlinde birey olarak askerin veya birliğin güvenliğine karşı ciddî bir ilgisizlik söz konusudur.¹⁶⁹ Özetle Arap yöneticileri Arap kültürünün de sağladığı uygun zemini kullanarak, rakip orduları yenmek değil, kendi halklarını kontrol etmek üzere ordularını yetiştirmektedirler. Bu tür bir sosyolojik istihbarat çalışmasının askerî değeri Arap ülkelerine yönelik askerî bir planlama yapacak bir ülkenin komuta kademesi için ortadadır.

II.2.4.3. Kamuoyu

Kamuoyu, belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hâkim olan kanattır.¹⁷⁰ Bu tanımdan çıkaracağımız sonuç, her ülkede değişik zaman dilimlerinde değişik konular etrafında farklı kamuoylarının oluşabileceğidir. Bundan dolayı kamuoylarının oluşum nedenleri, kamuoyu önderleri, önderlerin motifleri, oluşan kamuoylarının arkasında bir yabancı bağlantının olup olmadığı incelenmelidir. Ancak bu sürekli değişim içinde olan kamuoylarının etnik, dinî veya mezhepsel olanları da vardır. Bu tür yapılara mensup insanlar değişik olaylar karşısında aidiyet duygusu ile benzer tepkileri gösterirler.

Toplum düşünce üzerinde oybirliğinden çok farklı görüşlerin etrafında parçalanmaya kadar değişik aşamalarda bölünmüş olabilir. Stratejik analizci bu durumlarda özellikle örgütsel yapıları, politik veya ekonomik güçleri, paramiliter güçleri, kişisel ilişkileri ile hükûmeti veya toplumu etkileyebilecek olan grupları, grupların özelliklerini incelemelidir. Stratejik analizci bu inceleme sırasında tarafsız kalmaya

¹⁶⁹ Norville de Atkine, **Why Araps Lose Wars?** MERIA, Vol.4 No.1, March 2000.

¹⁷⁰ M. Kapani; a.g.e., s.147.

devam etmelidir. Onun için önemli olan kimin haklı olduğu değil, bu haklılığın doğuracağı politik/toplumsal sonuçlardır.

Bu çerçevede önemli bir istihbarat hedefi de özellikle ulusal medyadaki baş aktörlerdir. Bundan dolayı basın, televizyon, filmler, eğitim kurumlarının ürünleri sürekli analiz edilmektedir. Stratejik analizci elinde bulunan o ülkeye ait ulusal hedef, politik yapı, jeopolitik durum ile ilgili bilgilerle medya haberlerini birlikte tahlil ederse, medyada çıkan şüpheli haber/yorumların gerçek olup olmadığını anlayacaktır.

II.2.4.4. Eğitim

Eğitime yönelik istihbarat sürekli izlemeyi gerektiren ve tespit ettiği verilerin, bilgilerin sonuçları ancak uzun vadede alınabilen bir istihbarat türüdür. Eğitime yönelik bir istihbarat ile hedeflenen, bir milletin geleceğe yönelik planlarının anlaşılmasıdır. Devletin hangi alanlarda eğitimi teşvik ettiği, ilerde hangi alanlara yatırımların aktarılacağına bir göstergesidir. Örneğin, atom mühendisliği eğitimi yapan yeni fakültelerin açılması, öğrencilerin bu konuda yüksek lisans ve doktora teşvik edilmesi ve yurt dışına eğitime yollanması incelenen ülkenin atom enerjisi ve atom silahlarına yatırım yapacağını açık bir göstergesidir.

Eğitimin, eğitime yapılan yatırımın incelenmesinin bir ülkenin kalkınmasının alacağı yönün kestirilmesi, uzun süreli ekonomik büyümesinin yönünün belirlenmesi için çok önemli bir araçtır. Ancak eğitim Acem kılıcı gibi iki tarafı keskin bir araçtır. Eğer modern eğitim sürecinden geçen kitlelere iş bulunur ise ekonomik gelişmeler büyüyerek devam eder, ancak eğitilmiş kitleler işsiz kalırsa bunlar hükûmete yönelik bomba olur. Diğer bir ifade ile modern eğitim sürecinin incelenmesinden çıkarılabilecek bir sonuç da eğitilmiş insanlara iş bulunamamasının orta ve uzun vadede sosyal patlamalara neden olabileceğidir.

Stratejik analizci eğitimin genel karakteri ile eğitimin kalitesini de incelemelidir. Yurt dışında okuyan öğrenciler, ne okudukları, uluslararası yarışmalarda aldıkları dereceler, beyin göçü nedenleri tespit edilmelidir. Yabancı dil eğitimi ve seviyesi ayrıca araştırılmalıdır.

II.2.4.5. Din

Din, insanların ve toplumların yaşamlarını şekillendiren en önemli toplumsal müesseselerden birisidir. İnsanlar dindar olsunlar veya olmasınlar ait oldukları toplumların inandıkları dinler tarafından günlük yaşamlarında, düşüncelerinde, estetik zevklerinde büyük ölçüde şekillendirilirler. Bir toplumun dinsel yapısının analizi yapılmadan o toplumun anlaşılması mümkün değildir.

Bunun için stratejik analizci, dinin, dinsel kurumların ve öğretilerin toplumsal ve politik etkinliğini anlamalıdır. Kutsal kitaplar, dinler tarihi, bir istihbarat analizcisi için zorunlu okumalardır. Örneğin Ortadoğu'daki gelişmeleri Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerim'i derinlemesine okumadan ve anlamadan doğru tahlil etmek çok mümkün değildir.

İstihbarat analizcisi, dinin kendisini, felsefi yapısını, tarihsel ve teolojik süreç içinde onu etkileyen kaynakları ve öngördüğü insan modelini incelemelidir. Ülkedeki değişik dinlerin/ mezheplerin varsa büyüme hızı, rejime karşı tavırları, hükûmetin dinî gruplara karşı tavri tespit edilmelidir.

Özellikle 21. yüzyılın başında uluslararası ilişkilerde dinin öneminin arttığı düşünülür ise din ile ilgili ciddi bir temel bilgi, doğru analiz için kaçınılmazdır.¹⁷¹ 1970'lerin sonunda doğru bir Şia/İslam analizi yapamayan CIA İran'da Şah'ın devrileceğini ve İslami rejimin kurulacağını öngörememiştir. Oysa CIA'nın 1955'de doğru bir din zeminli analiz yaparak 1 milyona yakın Kuzey Vietnam'da yaşayan Katolik Vietnamlı'yı Güney Vietnam'a getirerek Güney Vietnam'da rejime güç kazandırdığı görülmüştür.¹⁷²

Stalin'in Rus Ortadoks kilisesine yerleştirdiği KGB ajanı rahipler aracılığı ile Ortadoğu'ya sızma girişimleri üzerine Fener-Rum Ortadoks Kilisesi'nin başına ABD vatandaşı olan Başpiskopos Athenogoros Türk vatandaşı yapılarak 29 Ocak 1949'da geçirilmesi ve böylece Sta-

¹⁷¹ Her Türk aydınının dün ve uluslararası ilişkiler bağlantısını anlaması için muhakkak okuması gereken iki kitap için bkz. Prof. Dr. Nadim Macit *Küresel Güç Politikaları, Türkiye ve İslam*, Fark Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2008 ve Prof. Dr. Nadim Macit, *İmparatorluk Politikalarında Teo-stratejiler ve Türkiye*, Fark Yayınları, Ankara 2008, Bu konuda Türkçede başarılı bir çalışma için ayrıca bkz. Selçuk Arı ve Okan Arslan, *Uluslararası İlişkiler ve Din-Tanrı tarafsız mı?*, Platin Yayınları, Ankara 2005.

¹⁷² J. J. Treasus, a.g.e., s.393.

lin'in stratejisine karşı Fener-Rum Ortadosk Kilisesinin kullanılması da bir istihbarat operasyondur.¹⁷³ Bu tür örnekler artırılabilir.

Misyonerlikte bu çerçevede her iki anlamda da bir istihbarat konusudur. Daha açık bir ifade ile Türkiye'de yapılan misyonerlik çalışmaları Türkiye'ye karşı istihbarat faaliyeti niteliği taşımaktadır ve Türkiye'nin buna karşı-istihbarat faaliyet ile cevap vermesi gerekmektedir. Misyonerlik çalışmaları "Avrupa'da yaşayan Türkler de kendi camilerini yapıyorlar. Orada da birçok Avrupalı Müslüman oluyor" şeklinde naif bir tespit ile geçirilemez. Çünkü Batı kaynaklı misyonerlik "siyasi ve örgütlü" bir misyonerliktir. Eğer Türkiye Avrupa'da örgütlü ve siyasi hedefli İslam misyonerliği yapsa idi Avrupa istihbarat servislerinin buna müsaade etmesi söz konusu olmazdı.

21. yüzyılda dinler arası mücadelenün öneminin artacağından hareketle bütün dünyada istihbarat servislerinin bu özel alanın gerekleri ile başa çıkabilmek için ya ilahiyatçı kökenli istihbaratçılar yetiştirilmesi ya da istihbaratçıları ilahiyatçı yapması gerekmektedir. İkinci yol daha kolay ve sağlıklı gibi görünse de değildir. Bir istihbaratçının ilahiyatçı olmasındansa bir ilahiyatçının istihbaratçı olması daha kolaydır.

II.2.4.6. Sağlık ve Sosyal Güvenlik

Sağlık ve sosyal güvenlik sisteminin güçlülüğü, bir halkın devletini sahiplenmesinin en önemli kriterlerinden birisidir. Sağlık ve sosyal güvenliğin zayıflaması, halkın devlete olan güveninin azalmasına, devlete yabancılaşmaya, ulusal hedeflerin ortadan kalkmasına veya oluşturulamamasına neden olacaktır.

Sağlık ve sosyal güvenlik ile ilgili istihbarat, kamu sağlığı, sosyal sigorta, yaşam koşulları, evsizler, boşanma, uyuşturucu kullanımı, suçluluk oranı ve bütün bunlarla mücadele konularında bilgi toplar ve analiz yapar. Bir ulusun canlılığının / zindeliğinin en önemli kriterlerinden birisi yaşam uzunluğudur. Bu aynı zamanda sağlık sisteminin güçlülüğünü de gösterir. Ancak uzun yaşamın düşük doğum oranları ile birlikte gelişmesi ortaya daha önce dikkat çektiğimiz güvenlik sorunlarını çıkaracaktır.

¹⁷³ N. Macit, *İmparatorluk Politikalarında...*, s.288.

II.2.4.7. Genel Kültürel Özellikler

Sosyal istihbarat kapsamında din, eğitim ve kamuoyu incelenir. Ancak halkın demografik ve etnik özellikleri bağlamında kültürel yapı da tahlil edilmelidir. Klâsik istihbarat literatüründe bu yol tercih edilmektedir. Ancak bu kitapta kültürel yapının ayrı bir başlık altında incelenmesinde fayda görülmüştür. Hatta, stratejik istihbarat sürecinde kültürel istihbaratın ayrı bir uzmanlaşma dalı olarak ele alınmasında büyük fayda vardır. Hâlihazırda kültür, yeterli ölçüde stratejik bir değer/unsur olarak algılanmamakta, Paul M. Belbutowski'nin dikkat çektiği gibi, stratejik planlamaya yüzeysel olarak dâhil olmaktadır.¹⁷⁴

Oysa en az ekonomi gibi stratejik bir değer olan kültürün analizi gerçekleşmeden tam bir stratejik analizin yapılması mümkün değildir. Örneğin CIA'nın Küba'da Castro'ya karşı yaptığı darbe girişimlerinin başarısızlığa uğramasının nedenlerinden birisi olarak Küba kültürünü yeterince tanımamak gösterilir.¹⁷⁵ Şehadetin Türk kültürü içindeki yerini analiz etmeden Türk Ordusu'nun savaş yeteneğini anlamak mümkün değildir. Kamikaze pilotları ancak Japon dinsel törenleri ile değil, daha geniş bir Japon ulusal kültürü çerçevesinde ele alındığında izah edilebilir. Bir Amerikan askerî analizinde Amerikan askerî istihbaratçıların Japonların Pasifik Okyanusu'nda gerçekleştirdikleri bütün stratejileri 2. Dünya Savaşı öncesinde bir istisna ile öngördüğü kaydedilmektedir. Bu istisna Kamikaze uçaklarıdır. Kültür, düşünce yapısının temel belirleyicilerinden birisi belki de birincisidir.¹⁷⁶

II. Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre önce, Paris'teki Türk askerî ataşesi Ankara'ya verdiği bir raporda, Paris'teki bir kafede yaşadığı bir olaydan yola çıkarak Fransa'nın çıkacak bir savaşı kaybedeceğini yazmıştır. Türk askerî ateşe, kafede garsonların Fransız subaylara karşı davranışlarından yola çıkarak, subaylarına saygısız davranan bir halkın savaşı kaybedeceği sonucuna ulaşmıştır.

¹⁷⁴ Paul M. Belbutowski, "Strategic Implications of Cultures in Conflict", Parameters, Bahar 1996, s.2.

¹⁷⁵ E. Volkman, a.g.e., s.65.

¹⁷⁶ A. B. Bozeman, a.g.e., s.1.

II.2.4.8. Zaman Anlayışı

Zaman kavramı kültür-bağımlı bir kavramdır ve bütün kültürlerin farklı zaman anlayışları vardır. Milletlerin zaman anlayışlarının tarih içindeki konumları ile yakından ilgisi vardır. 4000 senelik bir tarihe sahip olan bir millet ile 2000 senelik bir tarihe sahip olan bir milletin ve ancak 200 senelik bir tarihi olan milletin zaman algılamaları aynı değildir ve olamaz.

Bu 40, 20 ve 2 yaşındaki üç erkeğin tepkilerinin farklılığı gibidir. Türk milletin “ayranının geç kabarması” Türk milletin zaman algılamasını en iyi anlatan cümlelerden birisidir. Zaten Türk milleti gibi 4000 senelik bir milletin ayranı hızla kabarması mümkün değildir. Bu milletin bir çok tarihsel badireyi atlatmış olmasının verdiği özgüven ile de yakından ilgilidir. Bir diğer ifade ile Türk milletin tepkileri geç değil, tarihsel derinliği ile orantılıdır. “Türk sabanın sesi ile tavşanı uyutur ve avlar” şeklindeki Yunan atasözü Türklerde zaman kavramını bir başka şekilde ifade etmektedir.

Batı dünyasında zaman kemiyetsel/kantitatifdir. Oysa Uzakdoğu, Ortadoğu, Hint kültürlerinin zaman anlayışı farklıdır. Zaman anlayışının farklılığı ve anlaşılmasında durumunda, stratejik değerlendirmelerin yüzeyselliği tehlikesi ortaya çıkacaktır. Örneğin Amerikan askerleri Vietnam’da Vietkonglu gerillaların sabrını ve nihaî zafer için bugünün galibiyetinden vazgeçebilmesini anlamamıştır.¹⁷⁷

II.2.4.9. Savaş Anlayışı

Savaş ile kültür arasındaki diğer bir çarpıcı ilişkide Batılılar ile Doğu ve Ortadoğuluların savaşa bakışları arasındaki fark kendisini ortaya koymaktadır. Batılılar savaşı Clausewitz’in anlattığı anlamda; başka bir aracın kalmadığı ortamda düşmanı yenerek irademizi kabul ettirmek amacı ile yapılan bir eylem olarak görmektedirler. Oysa Doğu ve Ortadoğu’da savaş askerî olarak kazanılmasa dahi politik olarak kazanılması mümkün bundan dolayı da yenilgi söz konusu olabileceği hâlde başvurulması gereken bir yöntem olarak algılanır.¹⁷⁸ Doğu ve Ortadoğu’nun genel kültürel yapısını bilmeyen Batılı analizcinin bir

¹⁷⁷ P.M. Belbutowski, a.g.e., s.5.

¹⁷⁸ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.240.

Arap devlet adamının hangi çerçevede karar alacağını kestirmesi mümkün değildir.

II.2.4.10. Zihniyet Analizi veya Zeit Geist

Yukarıda sosyolojik istihbarat çerçevesinde incelenen bütün alt inceleme unsurlarının tetkikinin getireceği nokta toplumsal zihniyet analizidir. Zihniyet analizinin amacı dinsel ve töresel inançlardan hareketle yaşayış tarzı ve etnik kalıpları; düşünce estetik zevk ve davranış kalıplarından, politik inanç ve eylemlerden hareket ile, incelenen topluma hâkim olan genel zihniyeti, özellikle de yönetici sınıfına hâkim olan genel zihniyeti analiz etmektir.¹⁷⁹ Zihniyet analizinin temel amacı, zihniyetten hareket ile karar alıcıların düşünce ve karar alma yapılarını analiz etmek, alacakları kararları öngörmektir.

Sosyolojik istihbaratın neden önemli olduğunu Amerikan istihbarat servislerinin analiz yanlışlıklarının giderilmesi üzerinde çalışan Jeffrey R. Cooper'ın şu tespiti ortaya koyuyor. Cooper'a göre; Amerikan istihbaratı hâlâ Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi merkezi bürokratik devlet yapılarına sızarak istihbarat toplama üzerine kurgulanmış bir yapıya ve analiz anlayışına sahip. Oysa içinden geçilen dönemde istihbaratın hedefi, bürokratik yapılara veya birkaç lidere sızmak değil, gruplara, sosyal şebekelere ve bütün bir kültüre sızmak olmalı. Cooper'a göre Amerikan istihbaratı bunu yapmada başarısız.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Sabri F. Ülgener: **İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası**, Der Yayınları, İstanbul 1981, s.13-15; Genel zihniyet analizi teorisi olduğu kadar istihbarat kapsamında zihniyet analizi ve teorisi ve pratiği açısından Türkçede bulunan en iyi kaynak Dr. Erol Göka'nın **"Topluluklar ve Zihniyetleri-Grup-Varlık olarak İnsan"**, Odak Yayınları, Ankara 2004 adlı çalışmasıdır. Yazar, grup psikoterapisi ve psikanaliz literatürüne dayanarak, insanın grup-varlığının nasıl ele alınması gerektiği ile ilgili bir bakış açısı geliştirmek için yola çıktığı kitabında bunun sınırlarını çok aşıyor, istihbarat analizi için çok önemli bir çerçeve oluşturuyor.

¹⁸⁰ Jeffrey R. Cooper, **Curing Analytic Pathologies, Pathways to Improved Intelligence Analysis**, Center for the Study of Intelligence, December 2005, s.5.

II.2.5. Coğrafi İstihbarat

"Ben siyasî meseleleri de askerî vaziyetleri gibi harita üzerinde mütalaa ederim"

Mustafa Kemal 1924¹⁸¹

Coğrafya, dünya karaları ve denizcilerinin ve bir ölçüde atmosferinin, bunlar üzerindeki bitkilerin, hayvanların ve insanların bilimidir. Coğrafya, değişik fen ve sosyal bilimlerin ürettiği verileri kullanır ve bu verileri yer ve hareket çerçevesinde inceleyerek harita hâline getirir. Coğrafya, millî güç unsurlarını haritaya işleyen bir bilimdir.¹⁸² Hem fen hem de sosyal bir bilim olan coğrafya, tanımlayıcı olmanın ötesine geçerek, değerlendirmeler ve gelecek ile ilgili öngörüler gerçekleştiren bir bilimdir.¹⁸³

Bir komutan, bir stratejik analizci, bir siyaset bilimci veya uluslararası ilişkiler uzmanı bir ülkeyi, bir ülke ile ilgili herhangi bir sorunu ele alacağı zaman yapacağı ilk şey, o ülkenin içinde bulunduğu bölgesel coğrafyaya bir şekilde gösteren bir siyasî ve bir coğrafi haritada incelemektir. Haritaya bakmak değil ama haritayı görmek bir komutana, stratejik analizciye çok şey öğretecektir. Geçmişte ve günümüzde birçok büyük askerî lider, topoğrafya, hava koşulları ve iklimin sadece genel stratejiyi değil, muharebe ve takviye planlarını da etkilediğini görmüşlerdir. Tarih, coğrafyayı yeterince dikkatte almayan asker ve sivil lidere çok ağır cezalar vermiştir.¹⁸⁴

¹⁸¹ Burhan Cahit, **Gazi Mustafa Kemal**, 1932, s.74.

¹⁸² Polonya Harp Okulu'nda SSCB tanımı şu şekilde yapılmış: Rusya, Çin ve Polonya arasında bir tampon devlettir. Bu siyasal espride bile coğrafyanın önemi gizlidir. Polonyalı subaylar Harp Akademisi'nde, Çin'in Polonya'ya saldırması durumunda Polonya Ordusu'nun batıya doğru çekilerek, Çin Ordusu'nun Doğu Polonya'yı işgal etmesine izin vereceğini, sonra saldırarak Çin Ordusu'nu Polonya sınırları dışına çıkaracağını, böylece Çin Ordusu'nun Rusya'dan iki defa geçeceğinin hesabını yaparlarmış. Bir Polonya'ya gelirken, ikincisi de Çin'e geri dönerken. Bu Polonya esprisi de coğrafyanın ulusların tarihe bakışını yansıtmaktadır.

¹⁸³ İsmet Görgülü: **Askerî Coğrafya**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, İstanbul 1992, s.1-2.

¹⁸⁴ John M. Collins: **Military Geography**, Profesyoneller ve Kamu İçin, Brassey's Baskısı, Washington 1998, s.XIX.

Bir ülkenin coğrafi olarak nerede olduğu ile o ülkenin siyasal kaderi arasında birebir ilişki vardır. Bir ülkenin genişliği veya küçüklüğü, nüfusunun homojen veya heterojen oluşunu, İspanya gibi toplu ve sıkışık ve kısa hudutlu oluşu kolay savunulabilmesini veya uzun ve dar oluşu sınırlarının kolay savunulamamasını beraberinde getirir.¹⁸⁵ Haritayı okuyabilmek, bir ülkenin ulusal stratejisini, imkânlarını, rakiplerini anlamak anlamına gelecektir.

II.2.5.1. Askerî Coğrafya İstihbaratı

“İlk hasım doğadır. Bir ordu önce doğayı yenmelidir.” Askerî coğrafya, askerî bir operasyonu etkileyebilecek olan bütün fiziksel ve kültürel unsurlardır; yani sınırlar, yeryüzü şekilleri, yerleşim yerleri. Diğer istihbarat çalışmaları genellikle askerî coğrafya dediğimiz coğrafyanın üzerine yerleşen güçlerle ilgilidir.

Görgülü, askerî coğrafyanın ilgi alanını dokuz temel başlık altında toplamıştır. Bunlar sırası ile;

- 1) Gelecekteki muhtemel savaşların stratejik bakımdan hangi eksenler üzerinde ve nasıl gerçekleşeceği;
- 2) Ana güç unsurlarının hangi coğrafi eksenler üzerinde ve hangi coğrafyalara yöneleceği;
- 3) Hangi coğrafi faktörlerin ne gibi şartlarda kullanılarak zafere ulaşılacağı;
- 4) Bir ülkenin veya o ülke içerisindeki coğrafi bölgelerdeki güç ve kuvvet kaynaklarının neler olduğu;
- 5) Bir coğrafi bölgede gerçekleştirilecek askerî harekâta kullanılması gereken birliklerin niteliklerinin belirlenmesi;
- 6) Askerî coğrafyanın dikte ettirdiği çerçevede bu coğrafya da kullanılacak birliklerin eğitim, teçhizat ve teşkilâtlarının belirlenmesi;
- 7) Yeni donanımın belirlenmesi;
- 8) Stratejik konularda millî menfaatlerin belirlenmesine, ulaşmak istenen hedeflerin askerî strateji açısından belirlenmesi;
- 9) Taktik konularda ise doktrin geliştirilmesi için coğrafi çevrenin etkisinin incelenmesi.¹⁸⁶

¹⁸⁵ M. Şenel ve T. Şenel, a.g.e., s.73.

¹⁸⁶ İ. Görgülü, a.g.e., s.8-9.

II.2.5.2. Coğrafya ve Askerî Operasyonlar

Askerî analizci öncelikle doğal yapının askerî operasyon üzerindeki etkilerini inceler. Önemli coğrafi özelliklerin analizi, hareketin hedeflerine nasıl ve ne zaman ulaşılacağını belirler. Özellikler ekonomik merkezleri (ulaşım, üretim, madenler ve depolar), politik merkezler (her türlü siyasal karar merkezi, valilik, kaymakamlık gibi), sosyolojik merkezler (nüfus yoğunlaşmasının olduğu yerler) ve askerî merkezler, askerî harekât alanları incelenir. Askerî hedeflerin savunulabilirliği ve vurulabilirliği aşağıdaki faktörlerin analiz edilmesine bağlıdır:

- a) Yer ve yer şekilleri, sınırlar,
- b) Kıyılar ve çıkarma alanları,
- c) Hava koşulları,
- d) Topoğrafı,
- e) Kentsel alanlar,
- f) Askerî coğrafya bölümleri,
- g) Stratejik alanlar ve iç yollar.

a) Konum, Şekil ve Yer Şekilleri, Sınırları

Bir ülkenin coğrafi konumu, dünyanın önemli merkezleri ile coğrafi ilişkisi, ticaret yolları veya temel hammadde kaynaklarına yakın olması/üzerinde olması (Mısır/Süveyş kanalı ve Basra Körfezi ülkeleri) bir ülkenin kaderini etkiler. Bir ülkenin fizikî büyüklüğü diğer faktörler ile birlikte göz önüne alındığında önemli bir husustur. Nüfus yoğunluğuna sahip küçük bir ülkede gelişmiş bir ulaşım sistemi vardır. Ama diğer yandan nüfusun tümü ya da büyük bir bölümü ülkenin bir kısmında toplanmış olan bir ülkede askerî bir operasyon düzenlenmesini küçük bir ülkede düzenlenmesinden pek farkı yoktur. Geniş bir ülkenin sağladığı koruma modern ve üst düzey hareketli ordu karşısında önemini yitirebilir. Savunma günümüzde coğrafyadan çok askerî kapasitenin yeteneğine bağlıdır.

Özellikle diğer topoğrafik özelliklerle birleştiğinde bir ülkenin şekli askerî operasyonların niteliğini kökten etkileyebilir. Düzgün, kısa sınırlar, uzun ve düz sınırlardan daha kolay savunulurlar. Aynı derecede önemli olan husus, **Etkin Ulusal Bölge (EUB)** kavramı ile ifade edilen, ülkenin en yoğun nüfusuna sahip ve en gelişmiş bölgesidir.

EUB dışında kalan alanlar, izole, nüfusu az, ekonomik olarak verimsiz, politik olarak önemsiz alanlardır. **EUB'yi ele geçiren bütün bir ulusu kontrol edebilir.**

Sınırların uzunluğu ve ülkenin konumu askerî operasyonları etkiler. Dairesel bir şekle sahip olan ülke, sınırları içinde, sınırları kısa olmasına rağmen büyük bir kara parçası bulundurabilir. Ve bir ülkenin sınırlarının şekli dairesele olmaktan çıktıkça savunmak zorunda kaldığı sınırlar uzar. Ayrıca dağlar ve göller/nehirler gibi doğal engellerden oluşan sınırların savunulması kolaylaşır.

b) Kıyılar ve Çıkarma Bölgeleri

Çıkarma harekâtlarını planlayanlar kıyılar ve çıkarma alanları ile ilgili olarak ayrıntılı ve doğru bilgi sahibi olmak zorundadırlar. Çıkarma harekâtları bir saldırı sırasında limanları ele geçirmenin ilk adımını oluşturur. Gerekli olan bilgiler, çıkarma sahili ile ilgili yer bilgisi, engelleri de göz önünde tutan kıyıya çıkarma gemilerinin ne kadar yaklaşabileceğine dair bilgiler, gelgit hareketleri ile ilgili bilgiler, sahilin uzunluğu ve derinliği, eğilim ve sahilin hemen sonrasındaki alan ile ilgili bilgilerdir. Çıkarma bölgeleri ile ilgili istihbarat sahil yollarını, demir yollarını, hava alanlarını, liman ve yakın yerleşim yerlerini kapsar.

c) Hava ve İklim Koşulları

Hava, kısa dönemli meteoroloji koşulları ifade ederken iklim, uzun vadeli meteoroloji koşulları ifade eder. Sıcaklık, nem, sis, rüzgar gibi hava koşulları askerî operasyonları ve birlikleri, silahların performansını etkiler. Bir ordunun savaşa hazırlanırken dikkate alacağı en önemli hususlardan birisi de coğrafya ile birlikte hava ve iklim koşullarıdır. Dünyanın en güçlü ordularının hava/iklim koşullarının yeterince dikkate almadığı durumlarda sonuç savaşın yitirilmesi olmaktadır. Örneğin 2. Dünya Savaşı'nda Alman Ordularını Rus Cephesinde önce durduran sonra mağlubiyete sürükleyen en önemli faktörlerden birisinin "General Kış" olduğunun söylenmesi boşuna değildir.

ABD'nin Tahran Büyükelçiliğinde rehin tutulan Amerikalı diplomatları kurtarmak için düzenlenen 1979 yılındaki "Kasım Fırtınası"

adlı Amerikan özel operasyonunun sonucu başarısız olmasında hava koşulları ile ilgilidir.

d) Topoğrafı

Topoğrafı, arazi, bitki örtüsü ve drenajın hepsi askerî operasyonların başarısı için gerekli olan toprağın taşıyabilirliğini belirlemede çok önemlidir. Arazi özellikleri birliklerin hızını ve nasıl sevk edileceklerini, hangi silah ve taktikleri kullanacaklarını belirler. Askerî analizci bir arazinin yüksekliklerini, düzlüklerini, eğilimlerini, drenajları değerlendirmesine katmalıdır. Böylece harekâtı planlayanlar birliklerin hareketinin önündeki engelleri tespit ederek, ilerleme veya geri çekilme için gereken en iyi yolu belirlerler.

Drenaj alanları gölleri, ırmakları, (çöllerdeki kurumuş nehir yatakları da dâhil olmak üzere) insan yapımı kanalları kapsar. Mevsime bağlı olarak oluşan derinlikler, akıntılar, dip özellikleri, buzlanma, kıyı bitki örtüsü hep dikkatle incelenmesi gereken hususlardır. Ordular çok su tükettikleri için içilebilir su kaynakları, bunların mevsimsel özellikleri bilinmesi gereken hususlardır. Bitki örtüsü birliklerin hareket yetenekleri üzerinde etkilidir.

e) Şehir Yerleşim Alanları

Dünya nüfusunun gittikçe daha fazla bir kısmı şehirlerde yaşamaktadır ve terörizm ile şehir terörist hareketleri gittikçe arttıkça, şehirlerle ilgili istihbaratın önemi de artmaktadır. Yerleşim alanları ile ilgili istihbarat şunları kapsar:

- 1) Endüstriyel, ticarî, yönetsel, dinlenme ve yaşam merkezleri,
- 2) Şehir içi ulaşım ile şehri dış dünyaya bağlayan ana merkezler,
- 3) Radyo ve TV istasyonları, telefon ve telgraf istasyonları, uydu istasyonları, elektronik santral ve ana aktarım hatları, yakıt depoları, su şebekesi
- 4) Şehir nüfusunun dağılımı, yoğunluğu, büyüme hızı, aldığı göç, seks, ve etnik özellikleri.

f) Askerî Coğrafya Bölgeleri

Askerî coğrafya bölgesi, çevresel koşulların yeterince benzer olması nedeni ile askerî operasyonun bütün bölge boyunca aynı koşullar içerisinde yapılabildiği bölgedir. Bu tür bölgelerin sınırlarının belirlenmesi sadece çevresel faktörlerin değil, askerî operasyonların da anlaşılmasını gerektirir. Bir ülkenin büyüklüğü o ülkedeki askerî coğrafya bölgelerini tek başına belirlemez. Daha da önemli olan coğrafyanın kompleks bir yapıya sahip olup olmadığıdır. Yani büyük ama coğrafyası yeknesak olan bir ülkenin daha az askerî coğrafya bölgesi varken, küçük ama coğrafyası yeknesak olmayan bir ülke daha fazla askerî coğrafya bölgesine sahiptir. Örneğin Türkiye’de birçok askerî coğrafya bölgesi mevcuttur.

g) Stratejik Alanlar, Yaklaşımlar ve İç Yolları

Millî kapasite/güç ve zayıflık değerlendirmeleri stratejik öneme sahip alanlara üzerinde yoğunlaşır. Bu değerlendirmelere bir ekde iç değerlendirmesidir. Bir ülkenin stratejik alanları yavaş değişirken ulaşım sisteminin yapımı ve bozulması hızla gerçekleşir ve sürekli izlemeyi gerektirir.

II.2.6. Biyografik İstihbarat

Romalı Polybius, “Bir gemiyi baş dümencisinden mahrum ederse- niz, bu gemi bütün mürettebatıyla birlikte düşmanın eline geçer. Bunun gibi, savaşta da bir ordunun komutanını zeka veya manevra alanında alt ederseniz, çok kere bütün düşman ordusunu elinize geçirmiş olursunuz” demiştir.¹⁸⁷ Biyografik istihbarat, başdümencilere yönelik istihbarattır.

Biyografik istihbarat, bir ülkenin politik, ekonomik, kültürel, askerî yönden toplumun yaşamında mevcut veya potansiyel önem taşıyan kişilerle olduğu kadar şüpheli ve gizli ilişkiler içinde olan bireylerle ilgili olarak toplanan özel ve kamusal nitelik taşıyan bilgileri içerir. Bazı istihbarat sorunları ancak biyografik istihbarat ile çözülebilir. Şüpheli ve gizli ilişkileri tespit edilen kişiler ile ilgili biyografik istihbarat bu kişilerin içinde olduğu ilişki ağı konusunda bilgi vermesi açısından

¹⁸⁷ B. H. L. Hart, a.g.e., s.19.

dan önemlidir. Özellikle mafya ve terör örgütlerinin liderleri hakkında yapılan biyografik istihbarat çok faydalı bir bilgi temeli oluşturmaktadır.¹⁸⁸

Ancak biyografik istihbarat sadece taktik ve operasyonel istihbarat için değerli kanıtlar üreten bir istihbarat alanı değil, onun çok ötesinde stratejik istihbarat içinde veri temin edebilen bir istihbarat türüdür. Örneğin Troçki'nin I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında faaliyetlerini izleyen, mektuplarını okuyan İngiliz İstihbarat Servisi MI 5, Troçki'nin Rusya'da Leninistlerle birleşmesi durumunda ülkeyi devrime götürebileceğini öngörmüştür.¹⁸⁹

Siyasî liderlerin zayıflıkları, güçlü yanları, bağlantıları, okudukları kitaplar, günlük bilgi kaynakları, kişisel sorunları istihbaratçıların onların eylemlerini öngörmeleri için temel oluşturmaktadır. Biyografik istihbarat ancak uzun ve yorucu çalışma sonucunda, küçük parçaların bir araya getirilmesi ile oluşturulan ve ancak kişinin ölmesi ile sonuçlanan bir istihbarat türüdür.

Biyografik istihbarata sanıldığından daha büyük bir önem verilmektedir. Örneğin ABD dış politikasında, yabancı politik liderler ek-senli bir politik ilişki anlayışını kurumsal ilişkiye tercih edildiğinden, CIA tarafından yapılan istihbaratta biyografik istihbarata büyük bir önem verilmektedir.¹⁹⁰ Karar alıcılara yönelik olarak yapılan biyografik istihbarat ile amaçlanan, karar alıcının ruhsal yapısını, fikrî çerçevesini, karakterinin güçlü ve zayıf yanlarını analiz etmektir.

Biyografik istihbarat, uzun zaman alan, detayın çok önemli olduğu, parçaların zaman içinde toplandığı ve bir yap-bozda olduğu gibi birbirini tamamladığı bir istihbarat türüdür. Bu süreçte değişik istihbarat yaklaşımları uygulanır. Örneğin, bir istihbarat servisinin izlediği, yükselme süreci içinde olan bir politikacı **“Öngürücü İstihbarat Raporları”** kapsamında izlenir. Ancak izlenen kişi bir iktidar makamında ise **“Cari İstihbarat Raporlarının”** konusu olmaktadır. Söz konusu

¹⁸⁸ Türkçede biyografik istihbarat çalışmaları içinde Thomas Ormestad'ın **“Psikoloji ve CIA: Liderlerin Kişilik Analizi”**, Strateji, 1996/2, s.115-132 en dikkat çekici olanıdır.

¹⁸⁹ The Associated Press, 5 Temmuz 2001.

¹⁹⁰ Loch K. Johnson, a.g.e., s.22.

emekli bir politikacı ise artık **“Temel İstihbarat Raporlarının”** konusu olmuştur.¹⁹¹

Biyografik istihbarat hedefin niteliğine göre açık kaynaklarla yapılabileceği gibi örtülü metotlar ile de gerçekleştirilebilir. Diğer bir ifade ile bir kişi bir istihbarat servisinin inceleme alanı içine girdikten sonra bu kişi ile ilgili olarak hem geçmişine yönelik hem de mevcut durum için istihbarat toplama çalışması başlar. Çalışmanın niteliğini o kişinin yaşam tarzı belirleyecektir. Her gün basın önünde olan bir politikacı ile karanlıktaki bir mafya lideri hakkında yapılacak olan biyografik istihbarat çalışması farklı nitelik taşıyacaktır.

Liderler ile ilgili toplanan açık ve kapalı bilgilere dayanılarak psikanaliz çalışmaları yapmak mümkündür ve yapılmaktadır. Ancak bazı analizciler bu tür çalışmaların belirsizlik ve spekülasyon ile yüklü olduğunu, kendi gerçekliklerimizi analiz konusu olan lidere taşıyarak analiz yapılmasının bir çıkmaz sokağa girmekle benzerlik taşıdığını ileri sürmektedir.¹⁹² Oysa bütün mahsurlarına rağmen liderlerin psikanalizi, karar sürecine etkili ve faydalı bir veri olarak katkıda bulunacaktır. Liderlerin analizinden kesin olmasa dahi hangi koşullarda nasıl hareket edecekleri, ne tepkiler verecekleri konusunda ipuçları elde edilecektir.

Bir liderin karar verme sürecinin analizi çok önemlidir. Eğer bir lider ekip çalışmasına önem veren, kararlarını ekibinden aldığı görüşler doğrultusunda oluşturan bir kişi ise muhakkak ekibin de analizi yapılmalı, her bir ekip üyesinin lideri nasıl etkileyebileceği tespit edilmelidir. Liderin düşünce ve duygu dünyasının doğru analizi, entelektüel gıdalarını nereden temin ettiğine, bilgi kaynaklarının ne olduğuna da bağlıdır. Bunların analiz edilebilmesi için liderin ne olduğu, ne dinlediği, neden hoşlandığı analiz konusu edilmelidir. Totaliter liderler bir süre sonra kendilerine bazı insan üstü özellikler atfederek, mistik bir yaklaşımla kendilerini çevrelerinden soyutlayarak kararlarını bir meditasyon ve trans atmosferinde verirler. Hitler ve Saddam Hüseyin bu tip liderler için en iyi örneklerdir.

Açık kaynaklardan yapılacak istihbaratta yapılacak ilk şey, hedef kişinin daha önce yayımlanmış biyografileri var ise temin etmektir.

¹⁹¹ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.25.

¹⁹² D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.235.

Bunu izleyen adım, açık kaynaklarda ilk hedef kişi ile ilgili çıkmış bilgileri yapısal bilgi hâline sokmaktır. Yani önceden hazırlanmış olan biyografik istihbarat fişine elde edilen bilgileri işlemektir. Bu bilgiler ancak zaman içinde tamamlanacak, belki bir kısım bilgiye ulaşmak hiç mümkün olmayacaktır. Biyografik istihbarat formu hazırlanırken bir devlet başkanının, bir generalin veya mafya liderinin hakkında gereken temel bilgiler çok farklı değildir. Aşağıda ayrıntıya girmeyi hedeflemeyen bir biyografik istihbarat formu örnek olarak hazırlanmıştır.

Adı	
Soyadı	
Anne-Baba adı	
Doğum yeri ve yılı	
Boy, kilosu	
Saç ve ten rengi	
Hangi vatandaşlığı taşıdığı	
Etnik ve dînî/mezhepsel kimliği	
Aşiret/klân mensubiyeti (varsa)	
Eğitimi	
İdeolojik geçmişi ve konumu	
Mensup olduğu siyasal parti, dernek ve gruplar	
Cinsel eğilimi ve seks yaşamı	
Psikolojik durumu	
Geçirdiği kazalar	
Geçirdiği hastalıklar	
Kalıcı hastalığı var mı	
Yabancı servislerle ilişkisi var mı	
Yakın çevresindeki şahsiyetler	
Okuduğu gazeteler	
En çok sevdiği yazarlar	
Hobileri	
Fobileri	

Mossad'ın Suriye Lideri Hafız Esad'ın idrarını çalarak analize tabi tutup, hangi ilaçları aldığını tespit etmesi, ilaçlardan yola çıkarak ne

kadar ömrünün kaldığını ve kalan ömründe Golan Tepeleri konusunda ne yapacağını görmeye çalışması, biyografik istihbaratın mükemmel denecek örneklerindendir.

Biyografik istihbaratın ne kadar önemli olduğunun çok çarpıcı bir diğer örneği ise İran Devrimi sırasında yaşanmıştır. Şah Rıza Pehlevi İran Devrimine tekadüm eden günlerde kanser hastasıdır ve Fransız doktorlar tarafından tedavi edilmektedir. Öte yandan Amerikan istihbaratı, Ortadoğu'da bir yöneticinin ordu, polis ve istihbaratı denetim altında tutması durumunda ona karşı başarılı bir ayaklanma olamayacağı önkabulünden hareket etmektedir. Oysa bu ön kabul ancak sağlıklı bir liderin varlığı durumunda uygulanabilecek bir teorik çerçevedir. Fransız doktorların Şah Pehleviye verdikleri ilaçların Şahın iradesini zayıflattığı ve karar alma yetisini ortadan kaldırdığının farkında olmayan CIA, İran analizlerinde olağanüstü ölçüde yanılmıştır.¹⁹³

Örneğin, oldukça uç bir örnek vermek açısından yabancı bir ülkede bulunan evli ve eşi o sırada ülkesinde bulunan bir ateşemiliter çalıştığı büyükelçilikte görevli bir bayan diplomat ile buluşmaya giderken bir eczaneye girer ve prezervatif alırsa bu kayda geçmelidir. Çünkü bu ateşemiliter daha sonraki yıllarda çok büyük bir ihtimal ile yükselecek, komuta kademesinde yer alacaktır. Ateşemiliterin özel yaşamı hakkında bilgi toplamak gelecekteki komutan hakkında bilgi toplamaktır.

Biyografik istihbarat konusunda bu uç örneğin dışında göz önünde tutulması gereken bir başka örnek, istihbarat analizcilerinin en içine kapalı, gizemli liderin analizinde onların geçmişlerinden, konuşmalarından, yazdıklarından, alhabları ile paylaştıklarından yola çıkarak çok mesafe aldıklarıdır.¹⁹⁴ Biyografik istihbaratta toplanan veriler toplandıkları anda çok bir şey ifade etmeyebilirler. Ancak, zaman içinde biriken görünürde ilişkisiz bilgi parçaları bir gün anlam ifade edebilirler. Bu da biyografik istihbaratın zor yanıdır.

¹⁹³ Stephen E. Ambrose, *Dünyaya Açılım-1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası*, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992, s.264

¹⁹⁴ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.223; İsrail makamları Irak uzmanı olan bir İsrailli öğretim üyesini Irak'tan kaçan üst düzey yetkililerle bir araya getirerek Saddam hakkındaki biyografik istihbarat yapmasına imkân vermektedir.

II.2.7. Ulaşım ve İletişim İstihbaratı

Ulaşım istihbaratı, bir ülkenin askerî ve ekonomik nakil gücünü tespit için demir yolu, kara yolu, iç su yolları, boru hatları, limanlar, hava meydanları gibi ulaşım yollarına ve yolların taşıma kapasitesine yönelik bilgi toplar ve analiz yapar. Barış döneminde nerede ise tamamen sivil amaçlı kullanılan ulaştırma alt yapısı bir savaşın başlaması ile orduların savaş alanlarına aktarılmasını sağlayan ana damarlara dönüşürler. Bu ana damarlar ile ilgili olarak elinde yeterince bilgi olmayan bir genelkurmay karargâhının düşman genelkurmayın ne zaman nereye ve ne güçte askerî yığınak yapacağını kestirmesi, diğer bir deyişle savaşın akışını öngörmesi mümkün değildir. Ulaşım ağının bütün sivil görünümüne rağmen askerî özü, List'in Almanya'yı demir yolu ile birleştirme projesinin temelinde ordunun içeriden sınırlara hızla nakli ve böylelikle Almanya'yı duvarları olmayan bir kaleye çevirme düşüncesinde somut bir şekilde ifade edilmektedir.¹⁹⁵

İletişim istihbaratı ise radyo, televizyon, telefon, telgraf, denizaltı kablo ve ilgili iletişim medyası da dâhil olmak üzere sivil ve askerî iletişim merkezi ve sistemlerine yönelik olarak yapılan istihbarattır. İletişim istihbaratının amacı, sistemin kapasitesi ve zayıf yanları ile elimizdeki sistemlerden daha üstün olup olmadığını tespit etmektir. İletişim ve ulaşım sistemlerinin büyüklüğü ve gelişmişliği bir ulusun ekonomik gelişmişliği ile yakından ilgilidir. Gelişmiş ülkelerdeki ileri ve yaygın iletişim, sistemi geçici kesintilere açık hâle getirmekle birlikte, esnek ve bol olması nedeni ile sistem bu kesintileri kolayca aşar. İletişim istihbaratı teknolojinin gelişmesi ile çok kapsamlı bir istihbarat alanına dönüşmüştür.

Bilgi çağında çatışmada, bilgi akışının kesilmesinden çok bilginin manipule edilmesi hedef hâline gelir. Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türk Hava Kuvvetleri'nin bir elektronik harp saldırısına maruz kalarak Türk Deniz Kuvvetleri'ne bağlı bir gemiyi batırması ile akla gelen örneklerden birisidir.

¹⁹⁵ Edward Mead Earle, *Modern Stratejinin Yaratıcıları*, (Çev. Demirhan Erdem, Çiğdem Erdem, Gülçin Ülpezen) ASAM Yayınları, Ankara 2003, ss.196-197.

1970'lerde ABD'nin istihbaratının %54'ü askerî; %15'i teknik ve bilimsel (ki bunların büyük bir bölümü Kızıl Ordu'ya yönelik olarak gerçekleşmiştir), %3'ü politik, %3'ü ekonomik ve %25'i geneldir.¹⁹⁶

II.2.8. Bilimsel ve Teknik İstihbarat

Bilimsel ve teknik istihbarat, bir milletin bilimsel ve teknik kapasite ve faaliyetlerini tespitiye yönelik istihbarat faaliyetleridir. İlke olarak bilimsel-teknik istihbarat, orduların yeni silah ve donanımlarını ve etkinliklerini incelemek için yapılmak ile birlikte Soğuk Savaş sonrasında nitelik değiştirerek ekonomik sektöre eklenmiş ve firmalar içinde yapılmaya başlamıştır. Silâh sistemleri sofistike hâle geldikçe, bilim adamlarının geliştirdiği araştırma programlarının silah sanayiine uygulanabilirliğinin incelenmesi gerekir.

Bilimsel istihbaratın amacı sadece rakip devletin elindeki bilim-teknoloji-silah sistemleri üçlüsünü tespit etmek değil, aynı zamanda yapılacak casusluk ile laboratuvar araştırmalarına ciddi bir harcama/yapmadan çalınan veriler ile rakip devletle silah yarışını sürdürmektir. Örneğin, Alman Hava Kuvvetleri 1939'daki seviyesine Nikolaus Ritter adlı bir ajanın Amerikan hava sanayinden yaptığı teknoloji casusluğu sayesinde ulaşabilmiştir.¹⁹⁷ 2. Dünya Savaşı öncesinde Almanya dışında değişik ülkelerde çalışan 2500 Alman mühendis yaptıkları teknoloji casusluğu ile Almanya'nın hızlı teknolojik ilerlemeler gerçekleştirmesini sağlamışlardır.¹⁹⁸

1965'den itibaren Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Brejnev, Kızılordu'nun Amerikan Ordusu ile silahlanma rekabetini sürdürebilmek için elinde yeterli ekonomik kaynak olmadığı için KGB ve Sovyet askerî istihbaratı GRU'ya teknoloji casusluğu faaliyetlerini yoğunlaştırma emri vermiştir.¹⁹⁹ Ancak James Rusbirdger, Batılı istihbaratlar servislerinin KGB ve GRU'nun teknolojik istihba-

¹⁹⁶ M. Herman, a.g.e., s.49.

¹⁹⁷ E. Volkman, a.g.e., s.109-111.

¹⁹⁸ Kurt Riess, **Topyekun Casusluk**, 2. Baskı, Ankara 1958, s.164 vd.

¹⁹⁹ J. J. Treasus, **CIA'nın Gizli Tarihi**, Pegasus Yayınları s.373. Ancak Sovyetler 1930'lardan itibaren ABD dahil batı dünyasında sanayi casusluğu yapmaktadırlar. Katherine A.S. Sibley, **"Soviet Industrial Espionage against American Military Technology and the US Response, 1930-1945"**, Intelligence and National Security, Vol. 14 Yaz 1999, No. 2, s.94-122.

rat konusundaki başarılarını abarttıklarını ileri sürmekte, Rusların ve müttefikliklerinin açık kaynaklardan zaten çok büyük ölçüde bilgiye ulaşabildiklerini belirtmektedir.²⁰⁰

Klasik istihbarat literatüründe ekonomik istihbaratın dışında ele alınan sanayi casusluğunun da son dönemde ekonomik istihbaratın doğasında ortaya çıkan gelişmeler neticesinde bu tür istihbaratın bir parçası hâline geldiği gözlemlenmektedir. Eskiden firmalar arası bir casusluk olan sanayi casusluğu, artık ulusların birbirlerine yönelik olarak gerçekleştirdiği, istihbarat servislerinin dâhil olduğu bir süreç hâline gelmiştir.

Sanayi casusluğu, ekonomik istihbaratın aksine, açık kaynaklardan gerçekleşmediğinden, istihbarat servislerinin bu süreçte dahil olması 1990'larda yoğun bir istihbarat faaliyetini başlatmıştır. Bazı çevrelerde sadece ulusal menfaat için yapılan ekonomik istihbarattan firma menfaatleri için yapılan ekonomik casusluğa geçilmiştir. CIA ve FBI, 1990'lı senelerde ABD'ye karşı yapılan sanayi casusluğuna karşı daha yoğun olarak karşı koyarken, 1994'ten itibaren "Millî Karşı-İstihbarat Merkezi" ABD'ye karşı yapılan sanayi casusluğu ile mücadeleyi eşgüdümlemeye başlamıştır.

Sanayi casusluğu büyük ölçüde siyasî anlamda müttefik olan ülkeler arasında gerçekleşmektedir. CIA, 1987'de Japonya'nın istihbarat kaynaklarının %80'ini ABD endüstrisine yönelttiğini açıklamıştır. 1992'de FBI, Fransız istihbaratının IBM ve Texas Instruments'e karşı operasyon düzenlediğini açıklamıştır. Fransız ekonomik istihbaratının gerçekleştirilmesinde Fransız Deniz Kuvvetleri önemli rol oynamaktadır.²⁰¹ Aynı sene Amerikan Ordusu için üretim yapan Recon/Optical fabrikası, İsrail'i bir casus kamerayı çalma girişimi ile suçlamış; İsrail meselenin mahkemeye intikal etmemesi için 3 milyon Dolar ödemiştir.

1993'te CIA, Amerikan uçak ve uzay firmalarının Fransız istihbaratının hedefi olduğunu açıklamıştır. Bazı hesaplara göre, yoğun olarak ekonomik istihbarat ve sanayi casusluğuna yönelen Fransızlar %80, açık %20 gizli kaynaklardan bilgi toplamaktadırlar. CIA Direktörü (1977-1981) Amiral Turner, CIA'nin askerî amaçlar ile sanayi casuslu-

²⁰⁰ James Rusbridger, *The Intelligence Game, Illusion and Delusions of International Espionage*, IB Tauris, New York-London, 1989, s.32-33.

²⁰¹ Intelligence News Letter, no 373, 6 Ocak 2000.

ğu yaptığını söylese de bu bilgileri Ticaret Bakanlığı'nın düzenlediği toplantılarda Amerikan iş adamları ile paylaşmıştır. Daha sonraki yıllarda CIA, sanayi casusluğu yapmayı reddettiğini ileri sürse dahi, 1990'larda yukarıda vurguladığı gibi sanayi casusluğuna geri dönmüştür.²⁰² Esasen Clinton'un başkan olduğu yıllar Amerikan istihbaratının ağırlıklı olarak ekonomik istihbarata yöneldiği yıllardır.²⁰³

İngiliz istihbarat servisi, MI6'nın, Fransız ve Alman sanayine yönelik olarak gerçekleştirdiği istihbarat faaliyetleri, ekonomik istihbaratın sadece AB ile ABD arasında değil, aynı zamanda AB içinde gerçekleştiğini de göstermektedir.²⁰⁴

II.2.9. Siber İstihbarat ve Enformasyon Savaşı

Standart istihbarat kitaplarında alanlarına göre istihbarat tanımlamaları yapılırken temel olarak yukarıda izah edilen sekiz istihbarat alanı sayılır. Siber istihbarat diye bir alandan bahsedilmez. Oysa gelişen teknoloji internete bağlı bilgisayar, online sistemleri, veri tabanlarını enformasyon merkezlerini özetle siber alanı hedef alan bir istihbarat yapısının gelişmesine neden olmuştur. Bu ve bütün toplumsal bilgi alanına yönelik istihbarat, karşı istihbarat, saldırıları ve savunmaların tümüne “**enformasyon savaşı**” denilmektedir.

Zengin milletler siber istihbarat veya enformasyon savaşına çok büyük paralar harcamaktadırlar. Siber istihbarat çok büyük bir hızla gelişmektedir. **Enformasyon savaşına hazırlanmayan milletler, 21. yüzyılda enformasyon savaşına hazırlanan milletler karşısında kızilderilerililerin kovboylar karşısında düştüğü durumdan daha kötü duruma düşeceklerdir.**²⁰⁵

²⁰² N. Polmar ve T.B. Allen, a.g.e., s.277-278.

²⁰³ Paul Todd ve Jonathan Bloch, **Global Intelligence-The World's Secret Services Today**, 2003, s.75-78.

²⁰⁴ Intelligence News Letter, no 398-25 Ocak 2001.

²⁰⁵ Enformasyon savaşı konusunda Batıda olağanüstü hızla büyüyen bir literatür mevcuttur. Kavramlar henüz oturmamıştır ve bu yeni dalın sınırları henüz çizilmiş değildir. Bu konuda kapsamlı bir inceleme için bkz. Alan D. Campen ve Douglas H Dearth (ed.) “**Cyberwar 2.0: Myths, Mystries and Reality**”, Virginia 1998. Bu konuda iki yazarın daha sonraki bir tarihte derledikleri “**Cyberwar 3.0: Human Factors in Information Operations and Future Conflict**”, Virginia 2000'de önemli bir çalışma. Türkçede konu ile ilgili olarak bkz. Eşref Özdemir, **Bilgi Savaşları**, IQYayınçılık, İstanbul 2003; L.V. Scott ve Peter Jackson tarafından hazırlanan **Understanding Intelligence in the Twenty -First Century** içinde John

II.3. Beş Aşamalı Politik İstikrarsızlık Çıkarma Modeli

Bu noktada bir ülkeye yönelik olarak yapılacak politik istihbarat ve sonrasında yapılacak **“Beş aşamalı politik istikrarsızlık çıkarma modeli”** üzerinde çalışılacaktır.²⁰⁶ Bu çalışma bize politik istihbarat çalışmasını daha somut uygulama/anlama ve geliştirme imkânı verecektir.

II.3.1. Birinci Aşama: Anayasal Sistemin Anatomisi

Öncelikle anayasal yapıdan hareketle devlet örgütlenmesi ve bu örgütlenmenin hiyerarşik biçiminin incelemesiyle aşağıdaki sorulara cevap aranmalıdır:

a) İncelenen devlet örgütlenmesinde tanımlanmamış görevler var mıdır ve var ise nelerdir? Çünkü eğer var ise bu sistem içinde kullanılabilir bir zayıflık anlamına gelebilir;

b) Sivil ve askerî birimler arasındaki etkileşimi sağlayan hukuksal model nedir? Bu modelin asker ve sivillere yönelik analizinden neler elde ediliyor? Asker-sivil ilişkileri istikrarsız bir zeminde ise veya hukuksal çerçeve ile politik gerçeklik birbirine uymuyor ise bu muhakkak göz önünde tutulmalıdır;

c) Politik kurumlar arasında hukuksal veya fiilî yetersizlikten kaynaklanan yetki ihtilâfları var mıdır ve var ise bunlar nelerdir? Sistemi çatlatabilecek bütün ihtilaf noktaları tespit edildikten sonra nasıl kullanılabilirliği incelenmelidir;

d) Muhalefetin değişmesini en çok istediği hukuksal normlar, kanunlar nelerdir? Muhalefetin talepleri incelenmelidir;

e) Merkezin, ülkenin değişik köşelerinde icra etmekte pratik olarak en çok zorlandığı konular nelerdir? Politik sistemin ulaşamadığı noktaları ve hangi konularda ulaşamadığını tespit etmek gerekmektedir;

Ferris, “Netcentric Warfare, C4ISR and Information Operations: Toward a Revolution in Military Intelligence?” Routledge Newyork 2004, s.54-77; Gültekin Avcı, **İstihbarat Teknikleri, Aktörleri-Örgütleri ve Açmazları**, Timaş Yayınları, İstanbul 2004, s.36-40; Nedret Ersanel, **Siber İstihbarat-Sanal ve Dijital Casusluğun Anatomisi**, ASAM Yayınları, Ankara 2001 siber istihbarat konusunda Türkçede erken dönemde yapılmış başarılı bir çalışmadır.

f) Devletin hiyerarşik yapısında yaşanan çatışmaların tespit edilmesi gerekmektedir. Örneğin sivil -asker, molla-seçilmiş çatışması gibi çatışmalar var mıdır? Var ise çatışma ne noktalarda gerçekleşmektedir ve nasıl gerçekleşmektedir.

Bu inceleme yapılarak anayasal sistemin anatomisi yapıldıktan sonra ikinci aşamada politik güçlerin anatomisine geçilebilir.

II.3.2. İkinci Aşama: Politik Güçlerin Anatomisi

Bu aşamada siyasal yapının sosyolojik ve politik analizinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Burada amaç politik güçlerin yapısının ve karşılıklı ilişkilerinin incelemesidir. Öncelikle iktidar güçlerinin, sonra muhalefetin incelemesi iki aşamada yapılmalıdır.

İktidar gücü/güçleri, a) Hangi etnik temele dayalıdır? b) Hangi dinsel yönelime sahiptir? c) Hangi coğrafi veya bölgesel tanıma bağlıdır? d) Nasıl bir süreç sonucu güç merkezi hâline gelmiştir? e) Baskın bloğun temel tehdit algılaması nasıl, bu algılamada kimler vardır? f) İdeolojik yapılanması nasıldır? g) Uluslararası sisteme nasıl eklemlenmektedir? h) İktidar güçleri iktidar oyunundan hangi kurum-araç vd. kullanıyor? ı) Hangi tür ekonomik araçları kullanıyor? i) İktidar gücünü hangi temel politika ile süreklileştiriyor?

Bundan sonra iktidarın yapısal çözümlemesine geçilebilir. Yani a) İktidarı ayrıştıran temel faktörler nedir? (İlimli, radikal/yerel, evrensel vd.) b) İktidar içindeki güç mücadelesinin çözülmesi ne göstermektedir? c) Uluslararası sistemle daha yakın olan kesimin çözülmesi, d) İktidarın en sert ve militan kesiminin tanımlanması, e) İktidar içinde sosyal ve siyasal farklılık nedenleri var mı? f) Bir dinsel, mezhepsel vd. nedenle baskın grup içinde tabakalaşma var mı? Bu aşamada artık muhalif grupların incelemesine geçilebilir.

Muhalefetin çözümlemesine geçildiğinde ise tespiti a) Muhalefetin oluşumunun nedenlerini tespit ederek başlamalıyız. b) Sonra muhalefet etnik, dini, ekonomik ve siyasal muhalefet kategorilerine ayrılabilir ise ayrıştırılarak tasnif edilmeli; c) Muhalefetin iktidarı hedefleyiş şekli ve yöntemleri, radikal, reformist, muhafazakâr şeklinde tanımlanmalıdır. d) Ayrılıkçı yapılar tespit edilmelidir. e) Ülke/kuruluş ve kişilerin muhalefete ne ölçüde destek verdikleri incelenmelidir.

Muhalefetin sosyal çözümlemesine geçtiğimiz zaman ise a) muhalefetin herhangi bir coğrafi bölgede yoğunlaşıp yoğunlaşmadığını, b) kendi içinde uzlaşan muhalefet ve kendi içinde çatışan muhalefeti tespit ederek uzlaşma ve çatışma nedenleri belirlenmelidir. Çözümlemenin bu aşamasından sonra devlet yapısının çözümlemesine geçilebilir.

II.3.3. Üçüncü Aşama: Siyasal Alanın Analitik Çözümlemesi

Bu aşamada ordu, sivil bürokrasi ve siyasal yaşamın analitik çözümlemesi yapılmalıdır. Bu üç kurum şu açılardan ele alınacaktır: a) Bir etnik, kabilesel veya mezhepsel, dinsel temele göre standardizasyon söz konusu mu? b) Ülkedeki güç sahibi her azınlığın (eğer dikkati çekecek ölçüde var ise) siyasal sistemdeki yeri nedir? c) Ülkedeki güç sahibi olmayan grupların siyasal sistemdeki yeri nedir? d) Siyasal yaşam ve ordu, sivil bürokrasi arasındaki ilişkiler nasıl şekillenmektedir?

Bu aşamada siyasal sistemin bir parçasının, örneğin bir bakanlığın analizini gerçekleştirebiliriz.

Bu analizde a) Bakanlığın personelinin etnik, dinsel, mezhepsel, bölgesel tanımlanması; b) Kurum ile kurum dışından ekonomik iş ortaklığına girmiş kişilerin aynı biçimde tanımlanması; (Söz gelimi yol yapan kamu kurumuna malzeme sağlayan firmalar). c) Kurumun faaliyetlerinin coğrafi olarak tanımlanması mümkün müdür? Nereye ilgi gösteriyor? Kimleri daha kolay işe alıyor?

II.3.4. Dördüncü Aşama: Siyasal Çatışmaların Anatomisi

Analizin bu aşamasında sistem içindeki siyasal çatışmaların incelenmesine geçilebilir.

a) Belirli bir dönem itibarıyla (10 yıl - 20 yıl vd.) Söz konusu olan bütün siyasî cinayetler,

b) Öldürülenlerin siyasal kimlikleri ve mevcut güç konfigürasyonu içinde kim tarafından öldürüldüğü-öldürülmüş olabileceğinin tespit edilmesi,

c) Kimler öldürüldü? Öldürülenlerin kimlik açısından geri bırakıkları kabileler, partiler, aileler, tarikatlar vd. şimdi ne yapıyor?

d) Öldürme fiilinin nasıl icra edildiği; Bizzat karşı grup tarafından, başka bir grup vasıtası ile icra edilip edilmediği. Yurt dışı bağlantıları ne düzeydedir?

e) Öldürme olayı sonrası ülkedeki kısa dönemde ortaya çıkan gelişmeler nelerdir?

f) Hangi tür suikastlar sonucu ulusal istikrar en çok sarsıldı?

h) Hangi tür suikastlar sonucu ulusal bütünlük havası oluştu?

g) Ülkedeki suikastları gerçekleştirmekle genelde sorumlu tutulan halkın belirlediği bir yer/merci/grup var mı?

ı) Öldürülenlerin tasnifi: Sanatçı, siyasetçi, gazeteci.

i) Öldürülenlerin akrabaları, çocukları bugün ne yapıyor?

II.3.5. Beşinci Aşama: Uluslararası Sistem İçindeki Konum

Bu aşamada incelenen politik sistemin uluslararası sistem ile ilişkileri ve bu sistem içindeki yeri tespit edilecektir.

a) Ülkenin uluslararası ilişkiler profili çıkarılmalıdır. Bu profil ekonomik, kültürel ve güvenlik merkezli olarak üç açılı olmalıdır. Ülkenin örneğin güvenlik merkezli uluslararası profili şunları içerir:

1. Ülkenin geleneksel olarak güvenlik açısından işbirliği yaptığı ülkeler;
2. Ülkenin silahlanmasını ne tür yollardan karşıladığı;
3. Silahlanmaya dayalı ekonomik ilişkiler;
4. Tehdit algılamasının şekli.

b) Dış politik hedeflerine ulaşmak için kullandığı ve kullanmayı göze alabileceği şu araçlar göz önünde bulundurulmalıdır:

1. Bir ülkeye karşı bir uluslararası platform kullanma yöntemi; örneğin, BM ve bu yöntemde oluşturulacak karşı blok konusunda ne kadar ısrarcı olduğu araştırılmalıdır;
2. Bir ülkeye karşı ikili ilişkiler yoluyla karşı blok oluşturma konusundaki yaklaşımı tespit edilmelidir;
3. Ülke içinde işbirliği yapabileceği grupları oluşturma ve/veya
4. Terör örgütlerini dış politikasının bir aracı olarak kullanma konusundaki yaklaşımı incelenmelidir.

Bütün bu analitik çözümleme neticesinde incelenen devlet sisteminin güçlü ve zayıf yanları tespit edilecektir. Sistemin karar alma yapısının nasıl işlediği, hangi şartlar altında nasıl kararların alındığını/alınabileceğini öngörmek böyle bir analizin yapılmasına bağlıdır. Bu tespitler, aynı zamanda incelenen sisteme yönelik bir örtülü operasyonun, politik, psikolojik savaşın yürütülmesinin temel verilerini oluşturacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İstihbarat Toplama Teknikleri (Veri, Haber ve Bilgi)

Genellikle yanlışlıkla istihbarat toplama diye de anılan bu süreç; veri, haber veya bilginin açık veya kapalı kaynaklardan, kanunî, kanun dışı veya kanun ötesi yolların kullanılarak, hedefin bilgisi ve/veya işbirliği olmadan toplanmasıdır. “İstihbarat toplama”, bu anlamda bir yandan hedefin açık ve gizli yapısı içine sızmayı, diğer yandan muharebe/ taktik istihbaratta olduğu gibi daha açık eylemliliği veya tamamen açık faaliyetleri bir bütün hâlinde yapmayı gerektirir. Değişik istihbarat toplama tekniklerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

Hemen şunu ifade etmeliyiz ki, istihbarat toplama teknikleri aşağıda anılanlarla sınırlı değildir ve milletlerin teknolojik gelişmişlik seviyesine göre kullanılan tekniklerin sayısı artmaktadır.

- a) İnsanî (Humint) istihbarat,
- b) Fotoğraf istihbaratı,
- c) Sinyal istihbarat,
- d) Nükleer istihbarat,
- e) Radar istihbarat,
- f) Akustik istihbarat,
- g) İç güvenlik nedenli izleme,
- h) Muharebe istihbaratı (keşif, gözetleme, ele geçirilen malzemeler, dokümanlar, uzmanlaşmış kişilerce incelenmesi)²⁰⁷

Bütün bu istihbarat toplama yöntemlerini temel olarak iki ana başlık altında toplayabiliriz. İnsanî istihbarat ve biraz da sınırları zorlama ile telepati istihbaratından oluşurken, değişik teknik yöntemlerin kullanıldığı bütün istihbarat yöntemlerini ifade eder. İstihbarat süre-

cinde vazgeçilmez bir bilgi kaynağı ise istihbarat teşkilatlarının arşivi-
dir. İstihbarat teşkilatının arşivi olmadan analizcilerin kurumsal veya
biyresel hafızalarından söz etmek mümkün değildir. Arşiv olmadan
yeni gelen verilerin, haberlerin ve bilgilerin geçmiştekilerle karşılaştı-
rılması mümkün olmaktan çıkar. Bir üniversite için kütüphane ne ise
istihbarat servisi içinde arşiv odur. Ayrıca, istihbarat servisinin arşivi
çok güçlü bir kütüphane ile desteklenmelidir.

III.1. İnsanî İstihbarat (Humint-İnis) veya Casusluk

Türk istihbarat servislerinde de “humint” denilen İngilizce, human
intelligence’in kısaltması olan insanî istihbarat insan eksenli, insana
dayanan en eski tür istihbarat toplama yoludur. Bu noktada kısaca
Türk istihbarat servislerinin İngilizce’den kavram devşirme geleneğini
kısaca eleştirmek gerektirmektedir. Örneğin İngilizce “human intelli-
gence” yani insani istihbarat kavramının kısaltılması olan “humint”
Türkçede de kullanılmaktadır. Oysa bunun Türkçede “casusluk” şek-
linde bir karşılığı vardır. Ayrıca casusluğunun yerine insani istihbara-
tın kısaltılmış hâli “inis”de kullanılabilecek bir kavramdır.

Üstelik Türk istihbarat kavramlarının hiç de az olmadığı görülmek-
tedir. Örneğin düşman adına çalışan ve bugünün kavramları ile kendi-
lerine karşı stratejik istihbarat ve psikolojik harekât yapan casuslara
Türkler, “**çaşıt**” demişlerdir. Düşman adına operasyonel ya da taktik
istihbarat yapanlara ise Türklerin “**körig**” veya “**tıgrak**” demişlerdir.
Keza bir anlamda karşı-istihbarat yapan, baskınlara karşı çıkarılan
öncülere ise “**kargu**” ya da “**yelme**” demişlerdir.²⁰⁸ Sonuç olarak, Türk
istihbarat kavramlarının Türkçeleştirilmesi ve tarihsel kavramlarda
kullanılarak zenginleştirilmesi çok önemlidir. Çünkü kavramlar zihnin
yapı taşlarıdır ve istihbarat zihinler savaşır.

İnsanî istihbarat, insanı unsuru kullanarak, yabancı karar alma sis-
temine sızma yöntemiyle yabancı sistemin güç ve zayıflıkları, amaç ve
niyetleri konusunda bilgi toplamaktır.²⁰⁹ Tabii ki bu tanımda verilen

²⁰⁸ B. İyiat, a.g.e., s.10-11.

²⁰⁹ İnsani istihbarat konusunda dev bir literatür mevcuttur. Bu konudaki Türk resmi kaynak-
larında ne olduğunu bilmiyoruz. Ancak Eylül 2006 Amerikan Silahlı Kuvvetleri tarafından
yayınlanan **FM 2-22.3 (FM 34-52) Human Intelligence Collector Operations-For Official
Use Only**, internetten ulaşılabilir çok kapsamlı ve aydınlatıcı bir çalışmadır.

yabancı karar alma sistemine yönelik insanî istihbarat, stratejik istihbarattır. Oysa insanî istihbarat operasyonel ve taktik istihbaratta çok yoğun olarak kullanılır.²¹⁰

İnsanî istihbarat hem açık hem kapalı/gizli bilgi toplamayı kapsamaktadır. Açık insanî istihbarat diplomatların ve diğer devlet görevlilerinin yabancı ülkelerde yaptıkları çalışmalarıdır. Kapalı/gizli insanî istihbarat ise casusluk faaliyetlerini gerektirir. İnsanî istihbarat ile toplanan bilgi, teknik istihbarat ile toplanandan daha az da olsa genellikle önemli olanları oluşturur.²¹¹

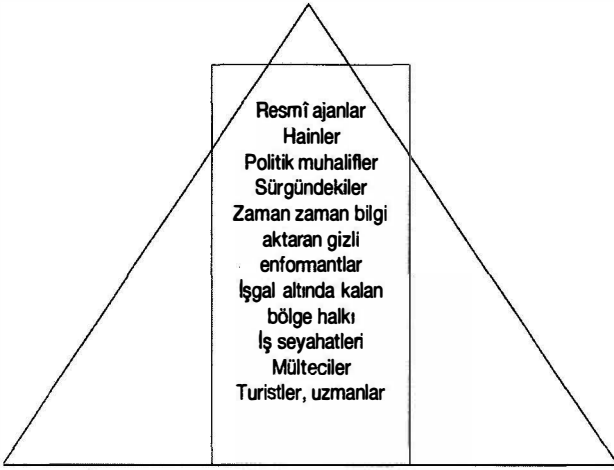
İnsanî istihbaratın birçok zorluğu vardır. Potansiyel ajanların tespiti, devşirilmesi, güvenilirliklerinin denetlenmesi zaman alır. Ajanlarla onları kontrol edenler arasındaki ilişki/iletişim sınırlıdır ve her an ortaya çıkma riski vardır. Bilgi alışış genellikle yavaştır. Ajanların gözlemleri ve toplama faaliyetleri her türlü insanî yanılığa açıktır. Ajanların tam anlamı ile kontrolü zordur veya iki taraflı ajan olup olmadıkları hiçbir zaman bilinemez. CIA'nın Castro'ya karşı kullandığı Kübalı ajanların çoğunun çift taraflı çalıştığı meydana çıkmıştır. İnsanî istihbaratın yöneticileri bir yandan kaynaklarını korumaya çalışırken diğer yandan da onların güvenilirliğini ispatlamaya çalışırlar.²¹²

Bütün zorluklarına ve teknik istihbarattaki bütün ilerlemelere rağmen insani istihbarat/casusluk vazgeçilemez bir yöntemdir. Teknik istihbarat yöntemleri ile toplanan bilgilerin tek başına yetmediği bir çok kez görülmüştür. Örneğin, ABD, El Kaide'ye karşı Başkan Clinton döneminde geniş bir bütçe ve kadroya sahip bir özel istihbarat teşkilatı kurmuş olmasına rağmen, insanî istihbarat eksikliğinden dolayı 11 Eylül saldırıları engellenememiştir veya engellenmesi engellenmiştir.

²¹⁰ White Paper, Army CI/HUMINT XXI "Concept of operations: Providing A Seamless Linkage_Strategic to Tactical".

²¹¹ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.51.

²¹² M. Herman, a.g.e., s.65 ve Gudgin, P., a.g.e., 95 ss.106-107.

İnsanî-istihbarat piramidinde kaynağın hassaslığı, kalitesi ve değeri Herman, s.53'den naklen)

Espiyonaj/casusluk olarak da bilinen insanî istihbaratta istihbaratı yapan bir devletin memuru olabileceği gibi istihbarat faaliyetine hedef olan ülkenin değişik nedenlerle diğer devlete hizmet etmeyi kabul etmiş bir yurttaşı da olabilir. Kendini beğenmiş, pasif, özgüveni eksik ve kolay etkilenebilir tipler kolaylıkla devşirtilebilen insan tipleri olarak belirmektedirler. Bir başka ülke için casusluk yapmanın değişik nedenleri vardır ve para bu nedenlerin başında gelmektedir.²¹³ Ancak paranın tek neden olduğu söylenemez. İntikam duygusu, ideoloji, fanatizm ve milliyetçilik de insanı casusluk yapmaya iten nedenler arasındadır. Soğuk Savaş döneminde bir çok Amerikalı ve Avrupalı komünist oldukları için SSCB istihbarat servisleri için çalışmışlardır. Bir millete karşı içinde gizli şekilde intikam duygusu besleyen kişinin de o millete karşı casusluk yapması kolaydır. Sadece son üç neden güvenilir casuslar üretir. İstihbarat tarihinden çıkarılan casus profili şöyledir:

- 21-35 yaş arası kadın veya erkek,
- Üniversiteden ortalama bir öğrenci olarak mezun,
- Kısa süreli değişik işlerde çalışmak,
- Para sıkıntısı çeken düşük gelirli,

²¹³ Lynn F. Fisher, **Espionage, Why Does H. Happen**, Security Awareness Bulletin 4-94; <http://www.dtic.mil/dodsi/researe2.htm> /

- Askerî istihbarat deneyimi,
- Yalnız yaşayan adam veya kadın,
- Ehliyeti olan ama genelde deneyimsiz sürücü,
- Romantik hobiler, yazarlık, fotoğrafçılık, dalgıçlık,
- Devlet güvenlik örgütlerinin riskli unsur olarak tanımlamadığı bir şahsiyet,
- Paramiliter yazına ilgili, (gerilla savaşı, kent gerillası vs.)
- Silahla ilgili ve genellikle silah taşıma talimi yapan tip,
- Satranç, müzik, matematiğe ilgi.²¹⁴

Böyle bir profil karşı istihbaratçılara araştırmaya başlamak için bir çıkış noktası vermektedir. İnsanî istihbarattan kasıt, sadece kimliği düşman tarafından bilinmeyen casusların topladığı istihbarat değildir. İnsanî istihbarat bunun ötesinde metotlar ile de toplanabilir. Vietnam Savaşı sırasında kurulan ve **"Studies and Observation Group"** adını alan özel bir operasyon birliğine verilen görev, düşmanı yoğun bir şekilde taciz, siyasal baskı uygulama, esir alma, imha, istihbarat toplama, propaganda yapmaktır. Bu operasyonları klasik askerî keşif operasyonu olarak görmek mümkün değildir. Özetle, insanî istihbarat sadece casuslar tarafından değil, asker, diplomat, gazeteci, akademisyen, turist istihbarat ve polis mensupları tarafından da toplanan bilgidir.

İnsanî istihbaratın etkili bir şekilde gerçekleşmesi, rakip devlet ve toplum sistematğine etkin bir şekilde sızmış, iyi örgütlenmiş bir casus ağı ile mümkündür. Bu tür ağlar, aynen terör örgütleri gibi hücre şeklinde örgütlenirler ve her hücreden ancak yönetici konumundaki kişinin diğer hücrelerle ilişkisi vardır.

İnsanî istihbaratın etkin olarak toplanabilmesi için istihbarat ağı'nın rakip devletin ve toplumun örgütlü yapısına, askerî ve sivil bürokrasiye, partilere, öğrenci ve işçi kuruluşlarına yerleşmiş olması lazımdır. Bankalar istihbarat toplamak için verimli topraklardır. Batı istihbarat servisleri ellerindeki geniş teknolojik imkânlardan dolayı, insani istihbaratı yüksek değerli bilgi üretmekle birlikte, düşük ölçekli yani

²¹⁴ Bir insanı ülkesine karşı casusluk yapmak için ikna etmek için geliştirilen Amerikan teknikleri konusunda bkz. Wilhelm Marbes, **"Psychology of Treason"**, Studies in Intelligence, Cilt 30, Sayı 2, Yaz 1986, s.1-11.

az miktarda bilgi üreten bir istihbarat branşı olarak değerlendirme eğilimi içindedirler.

Ancak teknoloji ne kadar ilerler ise ilerlesin insani istihbaratı tamamen gereksiz hale getirmesi mümkün değildir. Özellikle 21. yüzyıl savaş şekli olan düşük yoğunluklu çatışma ve terörizm ile mücadelede özellikle insanî istihbarata olan ihtiyaç daha da artmaktadır.²¹⁵ Ayrıca insanî istihbaratın teknoloji ne kadar ilerler ise ilerlesin onun da bir parçası olmaya devam edeceği görülmektedir.²¹⁶

III.2. Telepati İstihbaratı

Paranormal yollarla elde edildiği düşünülen istihbarat çeşididir.²¹⁷ Sovyetler'in başlattıkları parapsikoloji temelli istihbarat, Amerikalıları etkilemiştir. Parapsikolojik istihbarat CIA içinde ilk kez 1972'de hızlanmaya başlamıştır. Fakat Watergate skandalının baskısı altındaki CIA bunun duyulmasının rezalete neden olacağını düşünerek operasyonu durdurmuştur. Gerçi bundan sonra da küçük operasyonlar yapılmış; ancak 1976'da CIA Direktörü George Bush'un emriyle çalışmalar tekrar başlamıştır.²¹⁸

1980'de Savunma İstihbarat Merkezi, Stargate programını başlatmış ve proje 1995'te durdurulana kadar 20 milyon Dolar harcanmıştır. Bazı yetkililer bu süre içinde telepatistlerin 19 başarılı tespit yaptığını söylemişlerdir. Örneğin 1979'da bir telepatist Moskova'nın 100 gün içinde büyük bir denizaltıyı suya indireceğini söylemiştir. Gerçekten 120 gün sonra iki yeni Sovyet denizaltısı tespit edilmiştir.²¹⁹

Son yıllarda insanî istihbaratın değerinin bazı istihbarat çevrelerinde küçümsenmeye başladığı görülmektedir. İnsanî istihbaratı fazlası ile subjektif, güvenilirmez bularak, teknik istihbaratın objektifliğini

²¹⁵ DYÇ'de insani istihbarat için bkz. "HUMINT/CI", call.army.mil/spc_prod/humint/humint.htm.

²¹⁶ White Paper 1 September 1997, **Army CI/HUMINT XXI Concept of Operations: "Providing a Seamless Linkage-Strategic to Tactical"** www.fas.org/irp/doddir/army/wht-ppr.htm.

²¹⁷ Türkçede kapsamlı bir kaynak için bkz. Bkz. Hakan Çebi, **Metafizik İstihbarat-İstihbarat Örgütlerinin Parapsikolojik Operasyonları**, NK, İstanbul 2007; Sheila Ostrander ve Lynn Schroeder, **Parapsikolojik Savaş** Q Matris Yayınları, İstanbul 2003.

²¹⁸ John Elliston, *The Rise and Fall of the CIA's Psychic Spies*.

²¹⁹ N. Polmar, T.B: Allen, ss.452-453. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Operation Stargate: US Intelligence and Psychic Spies, www.parascope.com/en/articles/StarGateReport04.html

vurgulayan analizcilere ve araştırmacılara rastlanmaktadır. Oysa, insanî istihbarat vazgeçilmezdir ve teknik istihbaratda insani istihbarat tarafından yorumlanmak zorundadır. Birçok istihbarat hedefine karşı istihbarat çalışması ancak insanî istihbarat çerçevesinde yapılabilir. Örneğin politik istihbarat, ekonomik istihbarat nerede ise tamamen insanî istihbarat ile toplanıp yorumlanırlar. Bu tabii ki bu hedeflere yönelik teknik istihbarat toplanması yapılmaz anlamına gelmez.

Öte yandan, foto-istihbaratı da insanî istihbaratın yorum / değerlendirmesine ihtiyaç duymaktadır. İnsanî istihbaratın dezavantajlarını şu başlıklar altında toplayabiliriz; Çoğunlukla tehlikeli ve kanunsuz faaliyet ile elde edilir; genellikle güvenilmez ve nihayet kolaylıkla yönlendirilebilir ve yavaştır. Ancak, bütün bunlar insanî istihbaratın şu avantajlarını da ortadan kaldırmaz: Görece ucuzdur; niyetleri, davranışları ortaya çıkarabilir.²²⁰ Özetle; insanî istihbarat bundan sonra da istihbaratın vazgeçilmez bir parçası olarak kalacaktır.

III.3. Teknik İstihbarat

Teknik istihbarat, bir dizi teknik yöntemin kullanılarak istihbarat toplanmasıdır. Teknik istihbarat, 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde telefonların dinlenmesini içeren sinyal istihbaratı ile başlamış, 1960'ların başında ilk casus uyduların yörüngeye oturmasına değin geçen takriben 100 yıl içinde çok büyük ilerleme kaydetmiştir. Teknik istihbarat kullanımının gittikçe artması bazı çevrelerde insanî istihbaratın ihmal edildiği tezini ortaya çıkarmıştır.

Mark M. Lowenthal, 1970'lerden beri var olan bu görüşü ispatlayan herhangi bir ampirik veri olmadığını ileri sürmektedir.²²¹ Ancak şurası kesindir ki, teknik istihbarat ile yapılan toplama sonucunda toplanan bilgi, insanî istihbarat ile toplananla mukayese edilemeyecek kadar çoktur. Aşağıda en önemli teknik istihbarat yöntemleri teker teker ele alınmıştır:

²²⁰ D. H. Dearth ve R.T.Goodden, a.g.e., s.52; Telepati istihbaratı için bkz. Sheila Ostrander ve Lynn Schroeder: **Parapsikolojik Savaş**, Q-Matris Yayınları, İstanbul 2003.

²²¹ Lowenthal Mark, M., s.16.

III.3.1. Sinyal İstihbarat

Sinyal istihbaratı, hedef devletin muharebe elektronik sistemleri tarafından yayımlanan elektromanyetik enerjinin alınması, kaydedilmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması ile elde edilen istihbarattır.

Sinyal istihbaratı bir anlamda devletlerin ilk resmî dokümanlarını kaleme almaları ve diğer devletlerin de bunları ele geçirme çalışmaları ile başlamıştı. Dokümanlardaki bilgileri korumak amacı ile şifreli yazıların ve şifre çözme tekniklerinin geliştirilmesi sinyal istihbaratının başlangıcı sayılabilir. 19. yüzyılda istihbarat servislerinin rakip hükûmetlerin telgraf haberleşmelerini deşifre etmeleri ile başlayan **modern sinyal istihbaratı, 20. yüzyılın en verimli istihbarat kaynağı olmuştur.**²²²

Modern sinyal istihbaratı deniz, kara ve hava kuvvetlerinde radyo ve telsizin yanı sıra kullanılmaya başlamıştır.²²³ Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yılında İskoçya kıyılarına sıkıştırılan İngiliz filosuna Alman donanmasının hareketleri hakkında önceden haberdar ederek yeniden hareket yeteneği kazandıran, Alman şifrelerinin çözülerek telsiz görüşmelerinin dinlenmesiydi.²²⁴ Sinyal istihbaratının etkin kullanımı savaşların kaderini değiştirecek şekilde etkide bulunmaktadır. İngiliz tarihçileri, 2. Dünya Savaşı'nda İngiliz ve Amerikan istihbaratının Alman kodlarını kırarak Alman haberleşmesini dinlemesinin Avrupa'da savaşı üç-dört sene kısalttığını ileri sürmektedirler.²²⁵

Soğuk Savaş döneminde elektronik teknolojisindeki gelişmelere koşut olarak sinyal istihbarat büyük ilerleme kaydetmiştir.²²⁶ Doğu ve Batı blokları birbirlerine yönelik olarak küresel kapsamlı bir sinyal istihbaratı başlatmışlardır. Batı'nın sinyal istihbaratı bütün Sovyet ve

²²² M. Herman, a.g.e., s.66-67. Bkz. bu konuda çok verimli bir kaynak için **Intelligence and National Security, Vol. 16 No 1, İlkbahar 2001, Special Issue on Secrets of Signals Intelligence during the Cold War and Beyond.**

²²³ M. Herman, a.g.e., s.67.

²²⁴ M. Herman, a.g.e., s.148; İngiliz sinyal istihbaratı çalışmaları için bkz. Richard J. Aldrich, **Espionage, security and intelligence in Britain 1945-1975**, Manchester University Press, 1998, s.36-58.

²²⁵ M. Herman, a.g.e., s.145; 2. Dünya Savaşı sırasında sinyal istihbaratının gelişi için bkz. **Intelligence and national Security, Vol. 14. No. 1 İlkbahar 1999, "Special Issue on Allied and Axis Signals Intelligence in World War II".**

²²⁶ Sinyal istihbaratının uluslararası ilişkilere etkileri için bkz. James Der Derian, **"Anti-Diplomacy, Intelligence Theory and Surveillance Practice"** (ed) Wesley K. Wark, **Espionage, Past-Present-Future?**, Frank Cass, London 1994, s.29-51.

pro-Sovyet coğrafyanın kenar kuşağına konuşlanarak bu kızıl coğrafyaya yönelik olarak gerçekleşirken, Moskova da kendi coğrafyası, Doğu Avrupa ve Üçüncü Dünya'daki dostlarının topraklarında kurduğu tesislerle Batı dünyasını izlemeye almıştır. Ayrıca her iki tarafta uzun menzilli uçaklar ve gemiler ile bu istihbarat sürecini desteklemiştir.

1950'lerden başlayarak ABD ve SSCB uzaya yolladıkları uydular ile izleme kapasitelerini genişletmişlerdir. 1989'da yapılan bir araştırmaya göre, SSCB sınırları içinde ve dışındaki 500'den fazla yer istasyonu, 62 ülkedeki diplomatik tesislerdeki istasyonları, 63 istihbarat gemisi, 20 istihbarat uçağı ile, en güçlü sinyal istihbarat ağını kurmuştur.²²⁷

Sinyal istihbaratı ile elde edilen bilgiler çok kapsamlı ve yönlü olabilir. Bunlar, a) Silâhlı kuvvetlerin kuruluş ve karargâh birliklerinin yerleri, b) Olanak ve yetenekleri, c) Silâhlarının nitelikleri, ç) Destek güçleri, niyetleri, d) Uçak ve gemilerinin cins ve miktarları, e) Hava alanları ile deniz üslerinin miktar ve yerleri, f) Radarların cinsleri, yerleri ve kullanma araçları, g) Mermi güdüm sistemleri, ğ) Muharebe elektronik sistemleri, h) Yeni teknolojik sistemleri, ı) Hava durumu, i) Personelin eğitim ve moral durumudur.

Sinyal istihbaratı, önce iletişim istihbaratı ve elektronik istihbarat olmak üzere ikiye ayrılır. İletişim istihbaratı, yapılan iletişimi kod kurarak dinleme, elektronik istihbarat ise iletişimsel olmayan yayınları dinlemektir.²²⁸ Ancak muhabere istihbaratı da sinyal istihbaratının üçüncü bileşeni olarak karşımıza çıkar. Muharebe istihbaratı, hedef ülkenin muhabere sistemlerinden yayılan elektromanyetik enerjinin dinlenmesi, kaydedilmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması yoluyla istihbarat elde edilmesidir. Muharebe istihbaratının kaynakları a) Ses dinlemesi, b) Mors dinlemesi, c) Telem dinlemesi, ç) Faksimile cihazı, d) Parmak izi, e) Yön bulma, f) Taklidi muharebe aldatmasıdır.

Sinyal istihbaratının bir boyutunu da **"sinyal trafik analizi"** oluşturur. Eğer düşman kodları çözülemez ise sinyallerin uzunluğu, sıklığı, dalga boyu, yayın saatinden yola çıkılarak anlamlandırma yapılmaya çalışılır. Düşmanın bu tür bir yorum yapmasını engellemek için alınan

²²⁷ M. Herman, a.g.e., s.68.

²²⁸ A.g.e, s.69.

önlem ise anlamsız sinyal yığını içine gerçek mesajı sıkıştırmaktır.²²⁹ Karşı sinyal istihbaratı da sinyal istihbaratına karşı yapılan bir karşı-istihbarat çalışmasıdır.²³⁰

Sinyal istihbaratındaki önemli iki örnek operasyon Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Berlin'de gerçekleşen CIA'nın Viyana'da yaptığı "Gümüş" kod adlı operasyondur. Her iki operasyonda da Batılı servisler Sovyet askerî birliklerinin altına tünel kazarak girmişler ve yaptıkları dinlemler sayesinde stratejik istihbarat elde etmişlerdir.²³¹

Ancak bütün istihbarat tarihi boyunca sinyal istihbaratı hususundaki en başarılı operasyonlarından biriside "Crypto A.G." operasyonudur. Crypto A.G. dünyanın en meşhur kriptoloji makinelerini üreten bir isveç firmasıdır ve 120'ye yakın ülkeye kriptoloji makineleri vermektedir. 1992'de İran gizli servisinin Crypto A.G.'nin bir elemanını tutuklaması ve dokuz ay sorguya çekmesi sonucunda NATO ile İsviçre arasında yapılan bir anlaşma çerçevesinde ABD'nin Crypto A.G.'nin ürünlerini kullanan 120 ülkenin şifreli bütün teleks, radyo, faks görüşmelerini izlediğini, Crypto A.G. ürünü ile çekilen bir mesajın derhal bir örneğinin Washington'a gittiği öğrenilmiştir.²³²

Ancak hiçbir sinyal istihbaratı operasyonu "Echelon" operasyonu kadar başarılı ve büyük değildir. ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda istihbarat servislerinin ortak operasyonu olan bu dev dinleme sistemi, esas olarak dünyadaki bütün sivil telefon, faks, teleks, ve e-posta trafiğini dinlemektedir. Dünyanın çevresine yerleştirilen entegre dinleme sistemleri ile Echelon belirli hedefleri değil, dünyada gerçekleşen bütün iletişimi dinlemekte ve bilgisayara entegre olan sistem daha önceden girilmiş olan şifre kelimelerin geçtiği konuşmaları kayda alarak çözmektedir. Her istihbarat servisi kendisi için kayıt yapmakla birlikte, işbirliği içinde diğer servisler için de kayıt yapılmakta ve iletilmektedir.²³³

²²⁹ N. Polmar, T. B. Allen s.555.

²³⁰ FM 34-60 Appendix B, "Counter-Signals Intelligence Techniques and Procedures", www.adtdl.army.mil/cgi-bin/atdl.dll/fm/34-60/appb.htm.

²³¹ Peter Gudgin, a.g.e., ss.122-123.

²³² Wayne Madsen: "Crypto A.G.: The NSA's Trojan Whore?", <http://mediafilter.org/CAQ/caq63/caq63-madsen.html>.

²³³ Echelon için bkz. Enis Coşkun: *Küresel Gözaltı*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2000, s.96-100 ve Ali Çimen: *Echelon İstihbarat Dünyasının Perde Arkası*, Timaş Yayınevi, İstanbul 2002.

ABD'nin Echelon sistemi ile mayınların bütün dünyada yasaklanması için çalışan Lady Diana'yı, görüşlerinden hoşlanmadığı Rahibe Teresa'yı, Greenpeace, Amnesty International gibi örgütleri izlediği öne sürülmüştür.²³⁴

Echelon sisteminin teknik gelişmeler neticesinde etkinliğini yitirmekte olduğu ileri sürülmektedir. Örneğin Echelon sisteminin internette gerçekleşen e-mail trafiğini tespit için çok uygun olmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca bakır tel üzerinden yapılan iletişimi tespit için başarılı olan Echelon sistemi, aynı başarıyı, üzerinden aynı anda binlerce görüşmenin aktarıldığı fiberoptik hatların dinlenmesinde gösteremediği iddia edilmektedir. Fiber optik hattan bilgi alınabilmesi için hat ile fiziksel temas şarttır. Bir diğer iddia çok kısa konuşmaların yapıldığı cep telefonu görüşmelerinde de Echelon'un verimli olmadığıdır.

Sinyal istihbaratının güçlü yanları olduğu gibi, zayıf yanları da vardır. Pahalı, ileri teknoloji ve uzman personele gerek duyan bu sistem uzun zaman alır, planlama ve arşivlemesi zordur. Üstelik hedef ülkenin muharebe elektronik sistemleri ile diğer iletişim sistemlerinin çökmesi/susması hâlinde bilgi toplanması mümkün olmaz. Terör örgütleri özellikle lider kadroları telefon, telsiz vb. sinyal istihbaratına yakalanmayan araçlar kullanmadıkları zaman ulaşılmalrı/tespit edilemeleri çok zor olmaktadır.

III.3.2. Fotoğraf İstihbaratı

Ağırlıklı olarak savunma amaçlı bir istihbarat türü olan fotoğraf istihbaratı, en basit uçaklara takılan fotoğraf makineleri ile başlayıp uzaya yollanan uydulardaki gelişmiş fotoğraf makineleri ile çekilen fotoğraflarla devam etmiştir. Bu tür bir istihbaratın amacı, düşman ordusunun konuşlanışı, silah üretimi, hareketini sağlayan kara ve demir yollarının yapısını tespit etmektir.²³⁵ Ne kadar gelişmiş teknolojiler kullanılır ise kullanılsın, fotoğraf istihbaratı büyük ölçüde fotoğraf yorumlayan istihbaratçılara bağımlıdır. Fotoğraf yorumlayıcılarının

²³⁴ Hürriyet, 4 Haziran 2001.

²³⁵ M. Herman, a.g.e., s 82.

beş temel kriteri vardır: a) büyüklük, b) şekil, c) gölge, d) renk tonu ve e) çevresindeki objeler.²³⁶

Fotoğraf istihbaratı 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında çift kumanda uçaklarda arka kokpitte oturan pilot tarafından elle kullanılan 21-102 cm'lik kameralarla fotoğraf çekilmesi ile başlamıştır. Almanlar I. Dünya Savaşı sırasında 2.047 uçağı foto istihbaratı amacı ile kullanmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sırasında çok objektifli, geniş açılı hava keşif kameralarının uçakların gövdelerine yerleştirilmeleri gerçekleşmiştir.²³⁷

İkinci Dünya Savaşı'nda foto istihbaratına dayanılarak yaşamsal öneme sahip kararlar alınmıştır. Örneğin Japonya'da hangi kentlere atom bombası atılacağı foto istihbarat ile tespit edilmiştir. Kore ve Vietnam Savaşları, keşif uçuşlarında foto istihbaratının yoğun olarak ve sonuç alıcı bir şekilde kullanılmasına sahne olmuştur. U-2 uçaklarının yanı sıra, RF-101 Voodoo, Deniz Kuvvetlerine bağlı PZV, F-8U keşif uçakları, SR-71 yüksek irtifa stratejik keşif uçakları kullanılmıştır. SR-71'ler, bir saatte 259 bin km²'lik bir alanı tarayabilmekte, havada ikmal yapabilmekteydiler.

Fotoğraf istihbaratını sınırlandıran bir husus, fotoğrafların enstante fotoğraftan veya bir dizi fotoğraftan oluşmasıdır. Yani süreklilik yoktur. Sürekli görüntü ancak televizyon kamerası ile donatılmış uzaktan kumandalı uçaklarla mümkündür. Ancak fotoğrafların çoğunluğunu uçaklardan veya uydulardan çekilen fotoğraflar oluşturur. Ayrıca fotoğraf istihbaratı çoğu kez foto-istihbarat analizcileri tarafından yorumlanmadan kullanılamaz.²³⁸ Bu noktada askerî istihbarat başlığı altında kısaca değindiğimiz fotoğraf istihbaratında temeli oluşturan uydulara ve uydu istihbaratına değinmek gerekir.

²³⁶ M. Herman, a.g.e., s.76; Fotoğraf istihbaratında analiz sorunları için bkz. Dino A. Brugioni, "The Unidentifieds", Studies in Intelligence, Cilt 13, Sayı 3, Yaz 1969, s.1-20.

²³⁷ Mesut Çaşın: Askerî İstihbarat, ss.97-98.

²³⁸ Foto-istihbaratın yorumlanması konusunda bkz. Eski bir çalışma için Henry Rubenstein, "DC Power and Cooling Towers", Studies in Intelligence Vol 16. No 3, Sonbahar 1972, s.81-86. Bu çalışma için ayrıca bkz. H. Bradford Westerfield, **Inside CIA's Private World-Declassified Articles from the Agency's Internal Journal**, 1955-1992, Yale University Press, New Haven ve Londra, 1995, s.3-8.

III.3.3. Uydu İstihbaratı

Amerikan Ordusu 2001 sonunda Afganistan'a saldırıya başlamadan önce geliştirilmiş U-2 istihbarat uçakları, RC-135 Rivet Joint sinyal istihbaratı uçakları, Joint-STARS radar gözlem uçakları, Deniz Kuvvetleri'nin EP-3E sinyal istihbaratı uçakları dışında Afganistan'a odaklanan 50 uydunun topladığı bilgileri incelemiştir.²³⁹ Uydu istihbaratı, istihbarat teknolojisinde bir sıçramayı temsil eder. İlk uydu KH-11 serisi 1976'da yörüngeye yerleşerek istihbarat toplamaya başlamıştır. Bunu KH-11/Ikon adlı gelişmiş uydu modeli izlemiştir. Bu uyduların çektiği fotoğraflardan analizciler üzerindeki okuyamasalarda arabaların plakalarını görebilmektedirler.

Bunu balistik füzelere karşı erken uyarı sistemi görevi yerine getiren uyduların yörüngeye yerleştirilmesi izlenmiştir. Üçüncü nesil uydular sinyal istihbaratı ve elektronik istihbarat amacı ile üretilmiştir. Dördüncü nesil uydularda kimyasal, biyolojik, akustik istihbarat amaçlı üretilmiştir. Görüntü veren uydu istihbaratı Basra Körfezi Savaşı sırasında taktik istihbarat üretimi için kullanılmaya başlamıştır.²⁴⁰

Uydu istihbaratının sorunsuz olduğu düşünülmemelidir. Yörünge-deki sabit uydular fotoğraf çekebilmek için çok yüksektedirler. 130 kilometre yukarıdan fotoğraf çeken uydular sinyal uydularına göre daha alçak yörüngede uçarlar. Bundan dolayı herhangi bir hedefteki değişikliği ancak o yörüngeden tekrar geçtiğinde saptarlar.

Ayrıca uydu istihbaratı ile tamamen bilinmeyen yeni bir askerî tesisi, fabrikayı tespit etmek güçtür. Çünkü KH-11'ler ile karşılaştırıldığında 2000'li yıllardaki uyduların yetenekleri sekiz kat daha artmış olsa da alttaki yüzeyin genişliği ve uydu istihbaratın ancak odaklanma ile başarı yüzdesini artırması bir arada dezavantaj oluşturmaktadır. Amerikan uyduları, Hindistan'ın nükleer programını Hintlilerin yaptığı başarılı kamuflej çalışmalarından dolayı tespit edememişlerdir.²⁴¹ Ayrıca uydu istihbaratı binaların içini, bulutların altını göstermez ve

²³⁹ Aynı dönemde CIA'nın sadece bir tane Afganistan uzmanı vardır.

²⁴⁰ A. Dupont, a.g.m., s.16-18.

²⁴¹ Gregory F. Treverton, *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*, Rand, Cambridge University Pres, 2001, s.3-4.

Avrasya kıtası yılın %70'inde bulutlarla kaplıdır.²⁴² Ayrıca uydu istihbaratının karar alıcıların eline geçmesi her zaman yeterince hızlı olmayabilir.

III.3.4. Nükleer İstihbarat

Nükleer istihbaratta uydulardan yeryüzündeki nükleer patlamalar, yeraltı sismografik hareketler, atmosferdeki radyoaktif maddeler, gama ışınları tespiti yapılır.²⁴³ Amerikan Hava Kuvvetleri 1947'de aldığı emir ile nükleer istihbarata başlamış ve ilk istihbarat bir Amerikan B-29 uçağının Japonya'dan Alaska'ya uçarken 1949 yılında bir Sovyet nükleer testini tespit etmesi ile gerçekleşmiştir.

III.3.5. Radar İstihbaratı

Radar istihbaratı, ufuk ötesini izlemeye yönelik radarla yapılan istihbarattır. Radar istihbaratı, Soğuk Savaş sırasında erken uyarı sistemi olarak gelişmiştir.²⁴⁴

III.3.6. Akustik İstihbarat

Akustik istihbarat, deniz altındaki askerî nitelikli faaliyetler, deniz altı hareketleri ile ilgili bilgi toplama faaliyetidir.

III.3.7. Elektronik İstihbarat

Hedef ülkenin muhabere sistemleri, nükleer patlamalar ve radyoaktif kaynaklar dışında kalan diğer elektromanyetik yayınların dinlenmesi, kaydedilmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması yolu ile istihbarat toplanmasıdır.

Elektronik istihbarat radyo iletişiminden değil, elektromanyetik yayından elde edilir. Elektronik istihbaratın temel kaynağı radar aktarımlarıdır. Savaş gemileri, denizaltılar ve özel istihbarat uçakları bu tür istihbaratın toplanmasında kullanılırlar.²⁴⁵ Elektronik istihbaratın kaynaklarını radarlar ve güdüm füzeleri oluşturur.

²⁴² D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.49.

²⁴³ M. Herman, a.g.e., s.78.

²⁴⁴ A.g.e., s.79.

²⁴⁵ N. Polmar, T. B. Allen, a.g.e., s.185.

III.3.8. Elektronik Manyetik İstihbarat

Sinyal istihbaratından farklı olarak elektromanyetik hareketlerin optik izlenmesinden elde edilen istihbarattır.

III.3.9. Tıbbi İstihbarat

Yabancı tıp, biyoloji ve çevre bilimi kaynaklarından rakip ordular ve savaş alanı ile ilgili toplanan ve askerî planlamacıların işine yarayacak bilgiler tıbbî istihbarat kapsamına girer.

Yukarıda izah edilen ve ayrıca Hollywood filmleri ile son on sene içinde sinema salonlarına, evlerin oturma odalarına aktarılan teknik istihbarat yöntemleri insanlara, teknik istihbaratın soluk yeteneklerini sergilemektedir. Oysa teknik istihbarat yöntemlerinin de bünyesel zayıflıkları mevcuttur. Bunları temel olarak beş başlık altında toplayabiliriz:

a) Teknik istihbarat (özellikle foto istihbarat), genellikle düşmanın niyetlerini tespit edemez. Niyetleri tespit için daha faydalı alanlar, elde edilebildiği takdirde resmî belgeler, dokümanlardır. Ancak, Küba'ya yerleştirilen Rus füzelerinin tespitinde olduğu gibi düşmanın niyetlerinin tespitini sağladığı durumlar da vardır.

b) Gözlemlenen şeyin önemi her zaman aşıkâr değildir. Fotoğrafların, sinyal dinlemelerinin ve telemetrinin öneminin anlaşılabilmesi için ek analitik çabalara ihtiyaç vardır.

c) Teknik istihbarat sistemlerinin kendilerine neyi hedef alacaklarını tespit edebilmeleri için insanî veya teknik diğer sistemlerin yardımına ihtiyaç vardır.

d) Teknik toplama özellikle casuslukla uzlaştırıldığında aldatma tekniklerine karşı zayıftır.

e) Teknik toplama genellikle pahalıdır ve her zaman elde edilmez.

Öte yandan teknik istihbaratın faydalarını da şöyle özetleyebiliriz: Teknik istihbarat, girmenin yasak ya da mümkün olmadığı alanlara nüfuz etmeyi sağlar. Düşük risk ile gerçekleşir. Hızlı gerçekleşir. Sınırsız bilgi toplamayı sağlar.²⁴⁶

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Ölçeklerine Göre İstihbarat

İstihbaratta cevabı aranan soruya göre bir istihbarat ölçeği karşımıza çıkar. Modern istihbaratta dört türlü istihbarat ölçeği vardır. Bu farklı istihbarat ölçeklerinin kapsama alanları ve zaman algılamaları farklıdır. Bunlar sırası ile,

- IV.1. Stratejik istihbarat,
- IV.2. Operasyonel istihbarat,
- IV.3. Taktik istihbarat ve
- IV.4. Entegre istihbarattır.

Aşağıda bu dört istihbarat türü ayrıntıları ile ele alınmıştır.

IV.1. Stratejik İstihbarat

Stratejik istihbaratın teorik temellerini atan ve bir bilimsel disiplin olarak kurucusu olan Prof. S. Kent, "Stratejik İstihbarat" adlı kitabında stratejik istihbaratı, karar alıcıların hatalı planlama ve hareketleriyle kendi politikalarına veya taahhütlerine zarar vermeyecek şekilde diğer devletlerle ilgili olarak sahip olmaları gereken bilgi türüne verilen addır diyerek tanımlanmaktadır.²⁴⁷ Eğer, Kent'in ifadesini açarsak, **stratejik istihbarat, bir devlet için gelecekte ortaya çıkabilecek fırsatları, tehditleri araştırıp tespit ederek ve öngörerek, karar alıcıların önüne olabilecekler ile ilgili seçenekler koyarak onların siyaset üretme sürecini daha doğru bir zemine çekmek**

²⁴⁷ 5. Kent, a.g.e., s.11; Stratejik istihbaratın yöntemsel kurucuları arasında en ön sıralarda yer alması 5. Kent'in ABD için yaşamsal öneme sahip konularda dahi yanılmayan birisi olduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin 5. Kent'in başında bulunduğu CIA Ulusal Tahminler Kurulu, SSCB'nin Küba'ya füze yerleştirmek gibi bir riske giremeyeceğini savunmuş fakat 14 Ekim 1962'de U-2 Uçaklarının çektiği resimler füzeleri Küba'da konumlanmış olarak tespit edince Kent ve ekibinin yanlışlığı ortaya çıkmıştır. J. J. Toronto, a.g.e., s.309.

amacı ile yapılan istihbarat türüdür, diyebiliriz. Stratejik istihbarat ulusal seviyede karar alma yetkisine sahip olan karar alıcılar ve bu kararların oluşma sürecine doğrudan katkıda bulunmuş olan kararlıcılar ve bürokratlar için üretilir.²⁴⁸ Stratejik istihbaratın amacı büyük resmi ve uzun vadeli öngörüü yapabilmektir.²⁴⁹

Bu açıdan bakıldığında stratejik istihbarat, siyasal karar alıcılar için barış zamanında dış politika ve ulusal güvenlik politikasını oluşturmak için; savaş zamanında ise kuvvet seferberliği, hedef tespiti ve nihaî hedefe ulaşma yollarını belirlemek için yapılan istihbarattır.²⁵⁰

Stratejik istihbarat, a) şimdiki ve gelecekteki politik, askerî, ekonomik, kültürel, kriminal, dış politik genel eğilimler, b) bir ülkeye, ittifaka veya şirkete yönelik muhtemel tehditler ve bu tehditlerdeki muhtemel değişimler konusunda istihbarat sağlar. Stratejik istihbaratın amacı, orta ve uzun vadede rakibin imkân ve yetenekleri ile zaaf ve eksikliklerini tespitten hareket ile izleyeceği muhtemel politikayı tespit etmektir. Bu hususları aşağıda teker teker ele alacağız.

A) İmkân ve Kabiliyetler: Bir ülkenin sahip olduğu ve sahip olabileceği tüm fiziksel ve manevî değerlerin/ unsurların tamamı bir ülkenin imkân ve yeteneklerini oluşturur. Stratejik analizci, bir ülkenin imkân ve yeteneklerini incelerken bunların mevcut ve potansiyel olmak üzere iki başlık altında dikkate almalıdır. İmkân ve yeteneklerin zaman içinde değişebileceği de sürekli göz önünde tutulmalıdır.

B) Zaaf ve Eksikler: Bir ülkenin millî amaçlarını gerçekleştirme konusunda sahip olmadığı ve/veya ileride de sahip olma olasılığı olmayan tüm fiziksel ve manevî değerler/unsurlar o ülkenin zaaf ve eksikliklerini oluştururlar.

C) Muhtemel Politikalar: Stratejik istihbaratın hedefi devletin imkân ve kabiliyetler ile zaaf ve eksikliklerinden hareket ile, rakibin rasyonel bir aktör olduğunu varsayarak ve diğer tüm çevre koşullarını (ilgili ülkenin diğer devletlerle, uluslararası kuruluşlar ile ilişkilerini) dikkate alarak, izlemeye çalışacağı politikalar ile ilgili öngörülerini kapsar.

²⁴⁸ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.25.

²⁴⁹ B. Berkowitz ve A. E. Goodman, a.g.e., s.4.

²⁵⁰ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.77.

Bir ülkenin sahip olduğu imkân ve yeteneklerin toplamından zaaf ve eksikliklerinin toplamını çıkardığımız zaman o ülkenin gerçek gücünü bulmuş oluruz. Buna o ülkenin niyet/amacı eklendiğinde muhtemel politikalar ortaya çıkar. Niyet ve amacın anlaşılması ise incelenen ülkenin imkân ve kabiliyetlerinin tespit edilmesi ile başlayacak bir süreçtir.

Stratejik istihbaratın karar alıcılara sağladığı bilgileri şu şekilde toplayabiliriz.

1) Silahlı çatışmaya kadar uzanabilecek olan ülke menfaatlerini tehdit edici gelişmeleri önceden haber verir,

2) Örtülü operasyonlar düzenlemeye, yabancı liderleri etkilemeye, ülkeler arasındaki çatışmalara diplomatik ve askerî yollarla müdahale etmeye, imkân verecek türde bilgiler sağlar.

3) Yeni teknolojik gelişmelerin gidebileceği yönü ve ülke için oluşturabileceği fırsat ve tehditleri öngören türde istihbarat üretir.

4) Diplomatik müzakereleri desteklemeye faydalı olacak türde bilgiyi temin eder.

5) Karşı istihbaratın yönünü belirlemeye faydalı olacak türde istihbarat oluşturur.

Bir Türk stratejik istihbarat kaynağında ise stratejik istihbarat, millî politikayı belirlemek ve millî hedeflere ulaşmak maksadıyla, doğru kararların verilmesi ve/veya askerî harekâtın icrasını sağlayacak planları yapmak üzere meydana getirilen düşman veya düşman olması muhtemel ülkelerin millî güç unsurlarının imkân ve kabiliyetleri ile kuvvetli, zayıf ve hassas taraflarını tespit eden, değerlendiren istihbarattır” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁵¹

Stratejik istihbarat ne kadar başarısız olur ise gelecekler ilgili plan, politika ve kararlarımız o kadar başarısız ve acı verici olacaktır. Geleceğin hazırladığı sürprizler artacaktır.

Örneğin askerî stratejik istihbaratın amacı, silahlı kuvvetlere mevcut ve potansiyel rakip ordulara karşı beş ile on yıl, bazen daha uzun

²⁵¹ Erdiñ Karagöz, “Stratejik İstihbaratın Anlamı, Önemi ve Konuları”, Stratejik İstihbarat Bülteni, Aralık 2003, Sayı 1, s.13.

bir süre önceden hazırlık yapabilmek için “stratejik hazırlık” zamanı kazandırmaktır.²⁵²

Stratejik istihbarat, a) uzun vadeli politikaları, çevre koşullarını, yani rakip ve müttefik bütün unsurların politikalarını dikkate alarak seçenekli olarak geliştirmeyi sağlar, b) Operasyonel istihbarata gelecekte neler olabileceği hakkında bilgi vererek, taktik istihbaratın gideceği yönü belirler.²⁵³

Yukarıda tanımlandığı şekli ile, yani bir ülkenin imkân ve kabiliyetleri ile zaaf ve eksiklerini tespit ederek izleyebileceği muhtemel politikaları tespit etmek için kapsamlı bir değerlendirme kaçınılmazdır. Böyle bir değerlendirmenin yapılabilmesi için bizim **“Hedeflerine Göre İstihbarat”** başlığı altında ele aldığımız istihbarat alanlarına yönelik olarak stratejik istihbarat metodolojisi kullanılarak istihbarat çalışması yapılması gerekmektedir.

Aşağıda anılan alanlar üzerinde yapılacak araştırma stratejik istihbaratın millî gücü ortaya çıkarması için gereklidir.

- 1) Politik,
- 2) Ekonomik,
- 3) Sosyolojik,
- 4) Askerî,
- 5) Coğrafi,
- 6) Bilimsel ve Teknolojik,
- 7) Biyografik
- 8) Taşıma ve İletişim
- 9) Siber Alan.

Yukarıda da vurgulandığı gibi bu istihbaratların alanlarının salt bir toplamını stratejik istihbarat olarak anlamak da yanlıştır. Stratejik istihbarat kavramında “stratejik” vurgusuna yüklenen anlam, analizin perspektifinin zaman ve konudaki derinliği ile yakından ilgilidir. Diğer bir ifade ile, yukarıda anılan istihbarat alanlarında yapılacak taktik ve/veya operasyonel istihbaratın toplamı stratejik istihbarat anlamına gelmez.

²⁵² McDowell, a.g.e., s.36.

²⁵³ A.g.e., s.22-23.

Stratejik istihbarat bütün devletler tarafından yapılmak ile birlikte, stratejik istihbarata verilen önem ve ayrılan kaynak ülkelerin büyüklükleri ile de yakından ilgilidir. Britanya ve diğer NATO ülkelerinin stratejik istihbarata harcadıkları kaynak, ABD'ninkine oranla çok küçüktür ve savunma harcamalarının %3-5'i civarındadır. ABD'de ise stratejik istihbarata taktik istihbarattan ayrı kaynak tahsis edilmiştir ve 1976'da CIA hariç savunma sektöründe 100.000 kişi sadece stratejik istihbarat süreci içinde görev yapmaktaydı.²⁵⁴ Bu noktada sadece bir karşılaştırma yapmak için, 1994'te üç İngiliz servisinde GCHQ, SIS ve Security Service'de 10.500 kişi çalışmakta ve yılda 1.8 milyar Dolar harcanmaktadır.²⁵⁵

Stratejik istihbarat ile taktik istihbarat arasındaki fark, taktik istihbaratın bir olaya yönelik iken stratejik istihbaratın sorunun yapısını, amacını, nedenlerini ve geleceğini anlamaya yönelik olmasıdır. Taktik istihbarat açısından önemli olmayan bilgiler stratejik istihbarat açısından çok önemlidir.²⁵⁶ Taktik istihbarat hemen kullanılması gerekirken, stratejik istihbarat ise uzun vadelidir. Ayrıca, taktik istihbaratta konu, konu ile uğraşanlar tarafından çok iyi bilinir; oysa stratejik istihbaratta konu genellikle stratejik analizcinin bildiğinin ötesindedir.²⁵⁷ Bu hususun iki değişik alandan örnek ile açılmasında fayda vardır.

Örnek 1: Ankara Emniyet Müdürlüğü İstihbarat Şubesi elemanları Yüksel Caddesi'nde uyuşturucu elemanlarına karşı istihbarat faaliyetine başladıkları zaman yapılan taktik istihbarattır ve amacı uyuşturucuyu kimin kimden alarak kime satacağına dairdir. Bu tür bir taktik istihbaratta amaç **"yanlış yapma"**, yani uyuşturucu satıcısını tespit etmektir. İstihbarat elemanları için mesele daha başlarken açıktır, bulunacak tek husus isimlerdir.

Örnek 2: PKK'nın Türkiye içine ilkbahar ile birlikte tekrar Kuzey Irak'tan sızacağı Jandarma İstihbarat tarafından bilinmektedir. Şubat ayı içinde başlayan istihbarat faaliyetlerinin amacı sadece sızmanın nerelerden olacağını belirlemeye yöneliktir.

²⁵⁴ M. Herman, a.g.e., s.36.

²⁵⁵ A.g.e., s.37.

²⁵⁶ M. Şenel ve T. Şenel, a.g.e., s.26.

²⁵⁷ McDowell, a.g.e., s.20.

Özetle taktik seviyedeki istihbaratta istihbaratçı daha işe başlarken konusuna çok daha yakındır. Oysa, aşağıdaki örnekte stratejik istihbarat gerekmektedir ve stratejik analizci çok bilinmeyenli bir denklem ile karşı karşıyadır.

Örnek 1: “Putin’in iktidardan uzaklaştırılması durumunda, yerine Rus askerî veya sivil eliti içinden çıkacak liderin kim olacağı” sorusu verilebilir. Bu sorunun cevabı ancak stratejik politik istihbarat ile bulunabilir. Stratejik istihbarat sadece Putin’in yerine geçecek kişinin belirlenmesini tespit etmekle kalmayıp, bunun ötesinde Putin’in yerine kim gelir ise Türkiye’nin menfaatlerine olur sorusunun da cevabını bulmalıdır. Bu sorunun cevabı bulunduktan sonra stratejik istihbarat yapan unsurlarla operasyonel ve taktik istihbarat unsurları eşgüdümlü bir faaliyet ile Türkiye’nin desteklemesi gereken lider adayını destekleyici bir operasyon geliştirebilirler.

Stratejik istihbaratın taktik istihbarattan bir farkı da araştırmanın planının kapsamıdır. Stratejik istihbaratta kapsamlı bir ön araştırma süreci ve planlama şarttır. Oysa, taktik istihbarat devam eden bir süreçtir ve geniş bir planlama gerektirmez, ancak operasyonel istihbaratın bir parçası olarak belirir.²⁵⁸

Stratejik istihbarat ile taktik istihbaratın bilgi toplama konseptleri de farklıdır. Taktik istihbarat, kişi, olay ve bunların yakın çevrelerine yönelir. Stratejik istihbarat ise çok kapsamlıdır.²⁵⁹ Stratejik istihbarat üst düzey kadrolar için gereken bilgiyi sağlarken, operasyonel istihbarat, orta ve alt kademeler için gereken bilgiyi üretir. Walter Lipmann, “Eğer dış politika devlet için bir kalkan ise stratejik istihbarat o kalkanı tam zamanında doğru yere koyabilen şeydir” diyerek, stratejik istihbaratın devlet yönetimi için önemini ortaya koymuştur.²⁶⁰

S. Kent, stratejik istihbaratın yedi aşaması olduğunu belirtir. Kent bu yedi aşamayı şöyle sıralamaktadır:

1) Bir stratejik istihbarat grubunun dikkatini çekecek bir sorunun doğuşu,

2) Bu sorunun hangi aşamalarının ülke için önemli olduğunu tespit için analizin ve hipotezin geliştirilmeye başlanması,

²⁵⁸ A.g.e., s.20.

²⁵⁹ A.g.e., s.20.

²⁶⁰ M. Şenel ve T. Şenel Stratejik İstihbarat, s.14.

- 3) İkinci aşamada ortaya konulduğu şekli ile sorun yani hipotez ile ilgili bilgi toplama,
- 4) Toplanan bilginin tasnifi ve analizi, hipotezlerin test edilmesi,
- 5) Dördüncü aşamadaki bilginin özünü tespit için tekrar değerlendirme,
- 6) Olası başka hipotezlerin ortaya çıkması durumunda daha fazla bilgi toplanarak hipotezin doğrulanması veya yanlışlanması için sona gidiş,
- 7) Son hipotezin belirlenmesi.²⁶¹

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde stratejik istihbaratta analiz teknikleri/süreci daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Girift bir yapıya sahip olan stratejik istihbaratın otuz yıldan bu yana bir doktrine sahip olan operasyonel ve taktik istihbarattan farklı olarak ancak 1990'lardan itibaren bir doktrin geliştirmeye başladığı ileri sürülmektedir.²⁶²

IV.1.1. Stratejik İstihbarat Gerekleri

Görevlendirme	İç Protokol	Fiziki Çevre	Yönetim Rolü ve Destek
Sadece araştırma işlemine değil, örgütsel menfaatlere de hizmet eder	Örgütsel istihbarat yapısı ile bütünleşir	Çalışma için uygun alan	Araştırmayı kolaylaştırıcı şartlar oluşturma
Görevlendirme örgütsel öncelikleri de menfaatlere de hizmet eder	Örgütün veri tabanına giriş	Beyin fırtınası için yer	Hedef koyma ve süreci inceleme
Kontrol etme ve istihbarat araştırmaları için konu tespitine yetkilidir	Örgüt dışındaki araştırma yapma yetkisi Operasyonel ve taktik istihbarat için ortak çalışma yetkisi	Bilgisayar sistemleri, bilgi sistemleri, büro makineleri	Performansı inceleme ²⁶³

²⁶¹ S. Kent, a.g.e. s.7.

²⁶² McDowell, a.g.e., s.6.

²⁶³ A.g.e., s.75.

IV.2. Operasyonel İstihbarat

Belirli bir amaca veya amaçlar bütününe yönelik olarak, içiçe geçmiş uyumlu taktik istihbarat eylemlerinden oluşturulmuş olan istihbarat operasyonu operasyonel istihbarattır.²⁶⁴ Örneğin, bir çetenin amaçları, örgütlenme biçimi, çalışma biçimi, gelir kaynakları, yurt içi ve yurt dışı, legal ve illegal bağlantılarını ortaya çıkarmak amacı ile düzenlenen istihbarat çalışması operasyonel istihbarat diye adlandırılır. Askerî anlamda operasyon el istihbarat söz konusu olduğunda ise, savaş zamanında cephedeki gelişmeler ile ilgili olarak gerçekleştirilen istihbarattır. Barışta askerî operasyonel istihbarat tatbikatları, askerî keşif uçuşlarını kapsar.

Operasyonel istihbarat, Prusyalı yönetici Von Bülow tarafından 1792'de ortaya atılmış bir kavramdır. Bununla kasıt, oldukça yüksek mevkide bulunan, fakat nihaî siyasal karar alıcı olmayan kişilerin yaptığı istihbarattır. Bu çerçevede Von Bülow, büyükelçileri ve ordu ve başkomutanlarını operasyonel istihbaratçı olarak nitelendirmiştir.²⁶⁵

IV.3. Taktik İstihbarat

Taktik istihbarat, süren bir operasyonu desteklemek için yapılır ve taktik istihbaratı sürdüren kişi operasyon yöneticisine hemen aldığı bilgiyi verir. Taktik istihbarat düşmanın aktüel amaç ve kapasitelerini anlamaya yönelik olarak toplanan istihbarattır.

Askerî anlamda taktik istihbaratta gereken bilgiler sekiz ana başlık altında toplanabilir. Bunlar;

- 1) **Sayı:** Silâh adet ve tipi ile birlikte düşman güç miktarı,
- 2) **Ad ve Alamet:** Düşman gücün adı. 28. Zırhlı Tugay gibi,
- 3) **Düşmanın Mevkii:** Bulunduğu coğrafya, bu coğrafyaya yayılışı,
- 4) **Organizasyon:** Düşmanın örgütlenmesi, örneğin tugayın kaç bölüğü olduğu, bunların işlevleri,
- 5) **Malzeme ve Teçhizat:** Düşman birliklerinin üniforma, silah, ulaştırma ve muhabere vasıtalarının tipi, modeli, sayısı, özellikleri,

²⁶⁴ A.g.e., s.12-13.

²⁶⁵ A. Yakın, a.g.e., s.44.

6) Taktik Konsept: Düşman birliğinin taktik hareket doktrini nedir?,

7) Muharebe Kabiliyeti: Gücü, lojistik durumu, morali, personel ve malzeme kayıpları,

8) Birlik hakkında özel bilgi: Birliğin tarihçesi ve kilit personeli ile kumanda kademesi hakkında bilgi.²⁶⁶

Taktik muharebe istihbaratı savaş sırasında harekât alanından toplanır ve derhâl kıymetlendirilerek dağıtılır.²⁶⁷

Stratejik istihbarat, taktik istihbarat ve muharebe istihbaratında kaynakları, denetimi ve kullanıcıları arasında farklar vardır.

Stratejik İstihbarat	Taktik İstihbarat	Muharebe İstihbaratı
Millî istihbarat kaynakları (Devletin bütün kaynakları)	Taktik istihbarat kaynakları	Kurumun, birliğin imkân ve yetenekleri
Merkezi stratejik denetim	Mahalli operasyonel denetim	Operasyonel denetim
İhtiyaca göre üst düzey kullanıcı için	Operasyonel ve taktik kumanda için	a) Derhal kullanım veya operasyonel uyarı için gereklidir, b) Kullanımı istihbaratçılara bağlı değildir, c) Veri istihbaratçılara istihbarat analizi için aktarılır

Stratejik, operasyonel ve taktik istihbarat farklı karar alıcı gruplara farklı nitelikte bilgiler temin etmek amacı ile gerçekleştirilir. Aynı alana yönelik olarak da ortaya farklı bilgiler çıkarılırlar. Stratejik istihbaratın Türk asker karar alıcıları ve sivil karar alıcıları için örneğin Suriye ordusu ile ilgili ortaya çıkaracağı bilgiler farklı olacaktır. Askerler açısından önemli olan Suriye Ordusu'nun zaman ve mekânda operasyon sürdürme yeteneğidir. Hükûmet için ise Suriye'nin askerî gücü ile bağıntılı olarak müttefikleri ve önemli dış ilişkileridir.

²⁶⁶ M. Şenel ve T. Şenel, Stratejik İstihbarat, s.23-24.

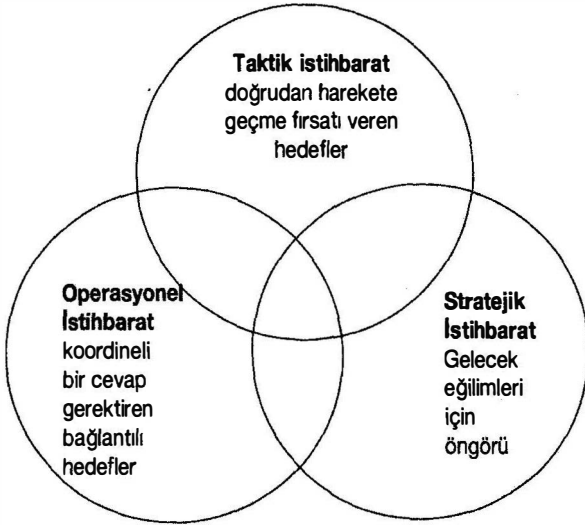
²⁶⁷ M. Şenel ve T. Şenel, a.g.e., s.24.

Her iki grup da Suriye coğrafyasına yönelik stratejik istihbarattan aynı şeyi beklerler. Suriye jeopolitiğinin imkânları ve zenginlikleri stratejik, operasyonel ve taktik istihbarata, burada teknik istihbarat diye nitelendireceğimiz istihbaratı da ekleyebiliriz. Teknik istihbarat, Suriye Ordusu'nun, ulaşım sisteminin ve klimanın anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

	Askerî	Sivil	Coğrafi
Stratejik	Zaman ve mekanda operasyon sürdürme/Jeopolitik yer veya gerçekleştirme yeteneği	Müttefikler/Stratejik önemli dış ilişkiler	Mekân (Stratejik malzeme kaynağı)
Operasyonel	Kullanılabilirlik, kullanılabilir askerî gücün kalitesi	İstikrarsızlık, iç dönüşümün şartları	Kaynaklar, kendi kendine yeterliliği sağlayan kaynakların büyüklüğü
Taktik	Güvenilirlik, eğitim ve muhafazanın var olan kapasiteler üzerindeki etkisi	Psikoloji, bağlılık ve etkileyen iç grup dinamikleri	Arazi, ulaşımı, operasyonu etkileyen şartlar
Teknik	Öldürücülük, silah kapasitelerinin etkinliği	Altyapı, taşıma, enerji iletişim ve diğer alt yapılar	Atmosfer, sistem etkileyen klima

IV.4. Entegre İstihbarat

Stratejik, operasyonel, taktik ve teknik istihbaratlar aynı araştırma değeri/istihbarat hedefi üzerinde bilinçli şekilde yoğunlaşır ise ortaya **Entegre İstihbarat** süreci çıkar. Entegre istihbarat, askerî bir konuda olabileceği gibi, politik bir konuda da gerçekleşebilir.

Entegre İstihbarat Analizi Suriye tank birliklerinin genel etkinliğini ölçmede kullanılarak, şu sonuca ulaşır; Suriye tank birliklerinin çok uzun zamandan beri yeni tank ve yedek malzeme yokluğundan dolayı, stratejik düzeyle zaman ve mekânda uzun süreli operasyon sürdürme (sürdürülebilirlik) yeteneği düşüktür.

Operasyonel açıdan kullanılabilirlik yeteneği orta seviyededir. Taktik seviyede eğitim ve muhafazanın var olan kapasiteler üzerinde etkisi (güvenilirlik) düşüktür. Teknik seviyede silah kapasitelerinin öldürücülüğü (öldürücülük) yüksektir.

Böylece karşımıza Suriye zırhlı birliklerini “**Entegre İstihbarat**” analizinin sonucunda şu çerçeve çıkmaktadır:

Stratejik açıdan	Düşük seviyede sürdürülebilirlik
Operasyonel açıdan	Orta seviyede kullanılabilirlik
Taktik açıdan	Düşük seviyede güvenilirlik
Teknik açıdan	Yüksek seviyede öldürücülük

BEŞİNCİ BÖLÜM

Karşı-İstihbarat İstihbarata Karşı Koyma

Uluslar bir yandan diğer uluslar ile ilgili bilgi toplarken, diğer yandan kendileri ile ilgili bilgi toplanmasını engellemek isterler. **Bu faaliyetin adı karşı-istihbarat veya Türkçe askerî terminolojide ifade edildiği gibi istihbarata karşı koyma (İKK), Millî İstihbarat Teşkilatı terminolojisinde ise kontrespiyonajdır. Her iki kavramın yerine Türkçe “Karşı-çaşıtlık” kavramının kullanılması mümkündür.** Karşı-istihbarat, bir ülkenin kendisi ile ilgili yapılan sabotajlara, kendi vatandaşlarına karşı yapılan suikastlere ve terörist eylemlere karşı uyguladığı istihbarat faaliyetidir. Karşı-istihbaratın tanımı konusu sanıldığı gibi sorunsuz değildir.

Bir kısım istihbaratçı ve istihbarat literatürü devlet dışı aktörler olan etnik ve dinî kökenli terörist örgütlerin, mafyanın da karşı istihbaratın kapsamına alınması gerektiğini söylemektedirler. Karşı istihbaratın sınırlarını daha da genişleterek istihbaratın düşmanın saldırı ve savunma stratejisi ile uyumunu tespit işini de karşı istihbarat kapsamında yorumlayan uzmanlar vardır.²⁶⁹

Bütün bunlardan hareket ile karşı istihbaratın kapsamının istihbaratın kapsamı kadar geniş olduğunu söyleyebiliriz. İstihbarat toplayarak, rakiplerin, muhtemel rakiplerin ve dostların amaçlarını, planlarını, niyetlerini, kapasitelerini öğrenmek ne kadar önemli ise rakiplerin ve dostların bizim amaçlarımızı, planlarımızı ve kapasitelerimizi öğrenmelerini engellemek de o kadar önemlidir. **Karşı istihbarat, bir ulusun ulusal güvenliğinin sağlanabilmesi için vazgeçilmez bir faktördür.**

Karşı-istihbaratın istihbarattan ayrı bir branş olduğu, ayrı bir eğitim gerektirdiği, farklı bir meslekî yaklaşımı temsil ettiği göz önünde tutulmadan istihbarat ile karşı-istihbarat arasındaki fark anlaşılmaz. Karşı-istihbaratçıların pozitif istihbarat toplama konusunda deneyimsiz ve bundan dolayı da beceriksiz oldukları ifade edilmektedir.²⁷⁰ Oysa bu oldukça haksız bir tespittir. Karşı istihbarat ile karşılaştırıldığında istihbaratın daha kolay olduğu bile söylenebilir. Üstelik istihbaratta ortaya çıkan sonucu teşkilat içinde ve dışında “satmak” daha kolaydır. Karşı-istihbaratta başarı ve böylece kariyer yükselmesi daha zordur. Özet olarak karşı istihbarat daha nankör bir istihbarat branşıdır.

Bir devletin istihbarat sistematigi ne kadar gelişmiş olur ise olsun eğer etkin bir karşı istihbarat anlayışı ve sistemi zayıf ise istihbarat savaşında yenilmeye mahkum olur. Örneğin her iki dünya savaşında da karşı-istihbaratın değerini daha iyi anlayan Londra, Berlin’i yenmeye muvaffak olmuştur. Bütün önemine rağmen istihbarat geleneği içinde karşı istihbaratın dünyanın hiçbir yerinde gereken prestij ve önemi kazandığını söyleyemeyiz. Karşı-istihbaratçılık bir çeşit meslektaşlara karşı yapılan ispiyonculuk gibi algılanmış, yeterli kaynağı hiçbir zaman elde edememiştir.²⁷¹

Ocak 2006’da Amerikan istihbarat servisleri tarafından karşı-istihbarat eğitim konusunda hazırlanan bir raporda daha ilk sayfada yer alan şu tespitler, karşı-istihbaratın durumu ile ilgili kapsamlı bilgi vermektedir.”Karşı-istihbarat istihbaratçının uzun süreli eğitimini destekleyecek bir eğitim programından mahrum olduğu için karşı-istihbaratta çalışanlar için kabul edilmiş bir kariyer planlaması yoktur. Karşı istihbarat büyük ölçüde saygın bir millî güvenlik mesleği olarak kabul edilmez. Bundan dolayı karşı istihbarata yapılan atamalar bir kariyer gelişimi olarak kabul edilmez. Karşı istihbaratta birçok üst düzey pozisyonlarda önemli ölçüde karşı istihbarat deneyiminden ve eğitimden mahrum kişiler bulunmaktadır.²⁷²

²⁷⁰ J. J. Trento, a.g.e., s.135.

²⁷¹ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.6.

²⁷² **Fundamental Elements of the Counterintelligence Discipline**, Universal Counterintelligence Core Competencies, Volume 1, January 2006, s.4.

Özellikle Türkiye gibi yoğun istihbarat hedefi olan ülkelerde karşı-istihbaratın en az istihbarat kadar önemli olduğu ve aynı ölçüde imkân ve kaynak ayrılması gerektiği ortadadır. Türkiye’de batı istihbarat literatüründe karşı-istihbarat ile ilgili olumsuz en azından karşı-istihbaratın istihbarata göre kötü durumda olduğunu belirten kayıtların aksine bilgilere raslanmaktadır. Diğer bir ifade ile Türkiye’de istihbarat kültürü içinde karşı-istihbaratın sahip olduğu yer her şeye rağmen daha saygın görünmektedir.

Örneğin; Soğuk Savaş’ın en yoğun yaşandığı dönemde CIA’da James Jesus Angleton’un karşı-istihbarat bölüm başkanlığı yaptığı dönemde CIA’nın karşı-istihbarat bölümü çok kötü bir üne sahipti. CIA’nın beceriksiz unsurları karşı-istihbarat bölümünde toplanmıştır. Bundan dolayı Sovyetler Birliği en önemli Amerikan sırlarına CIA’nın karşı-istihbarat bölümü üzerinden sızmışlardır.²⁷³

Karşı-istihbaratçılar hiçbir şey olmasa da sürekli kendi örgütlerine sızıldığı şüphesini canlı tutmak zorunda olan “profesyonel paranoyaklardır.” Üstelik unutulmamalıdır ki, aksi ispat edilmediği sürece paranoya en sağlıklı ruh hâli olabilir. Bir Yunan atasözü, “Başımıza gelen bunca bela, kuruntulu yaptı bizi” demektedir. Karşı-istihbaratçıların görevi başlarına bela gelmemesi için kuruntulu olmaktır. Karşı istihbarat, pasif ve aktif olmak üzere iki başlık altında toplanır. Pasif karşı istihbaratın temel amacı, yabancı istihbarat servislerinin bir ülkenin ulusal güvenliği için yaşamsal öneme sahip gördüğü bilgileri ele geçirmesini engellemektir.²⁷⁴

V.1. Pasif Karşı-İstihbarat

Pasif karşı istihbarat neyin, kimin yabancı istihbarat servislerinin eline geçmesinin engelleneceğinin tespiti ile başlar. Bu çerçevede önce bilgilerin güvenliğinin sağlanması amacı ile bilgilerin kategorileştirilmesi gerekir. Bu amaçla, ulusal güvenlik açısından hassas olan bilgiler, bu hassaslık seviyelerine göre çok gizli, gizli ve hatta hizmete özel gibi

²⁷³ J. J. Trento, a.g.e., s.128-129.

²⁷⁴ Shulsky N. Abram, **Silent Warfare**, Brassey’s Inc. Washington D.C. Second Edition, 1993, s.99.

kategorilere yerleştirilirler. Çok gizli ve gizli bilgileri görebileceklerin sayısı oldukça azdır.²⁷⁵

Karşı-istihbaratta bilginin korunması ile ilgili diğer pasif önlemler kişisel güvenlik önlemleri ile fiziksel güvenlik önlemleridir. Karşı istihbarat terminolojisinde kişisel güvenlik ile kasıt, bir kişinin devletin güvenlik birimlerinde görev almadan önce ve aldıktan sonra sürekli olarak devlete sadakati ve yabancı istihbarat servisleri tarafından bir şekilde casusluk konusunda ikna edilip edilmediğinin tespitidir.

V.2. Aktif Karşı-İstihbarat

Karşı-istihbarat tabii ki sadece binaların korunması değildir. Aktif eylemlerde de karşı istihbarat çalışmaları yapılır. Karşı-istihbaratta insanî istihbaratın ne kadar önemli bir yer tuttuğu ve ne kadar yıkıcı sonuçlara yol açtığı göz önünde tutulduğunda, kişisel güvenliğin önemi hemen anlaşılır. Kişisel güvenlik önlemleri süreci, birisinin devletin güvenlik birimlerinde görev almak için başvurusu ile başlar. Başvuru sahibinin geçmişi, ülkeye sadakati, şüpheli ilişkilerinin olup olmadığı, baskı altında kalmaya müsait bir zaafının olup olmadığı iyiden iyiye araştırılır. Bu tür araştırmaların her zaman verimli olduğu söylenemez ama yapılması kaçınılmazdır. Bazı ülkelerde kişi yalan makinesi kullanımı ile de sorgulanmaktadır. Kişisel güvenlik önlemleri kişinin güvenlik yapılarına kabul edilip çalışmaya başlamasından sonra da devam eder.

CIA'nın karşı-istihbarat şefi J. J. Angleton "karşı-istihbarat işinde insan sezgilerine güvenmeye başlar, çünkü gerçekleri çarpıtmak kolaydır" derken eldeki istihbarat ile karşı-istihbarat analizcisinin ulaştığı yargı arasında fark olduğu zaman analizcinin düşüncelerinin istihbarattan daha önemli olabileceğinin altını çizmektedir.²⁷⁶

Güvenlik örgütü mensuplarının yabancı istihbarat servisleri tarafından kancalanıp kancalanmadığını ortaya çıkarmak için sürdürülen çalışmalarda bazı uyarı sistemleri oluşturulmuştur. Servis mensubunun kaynağını açıklayamayacağı bir şekilde fazla para harcaması, ciddiye alınması gereken bir uyarıdır. Niteliği belli olmayan cinsel

²⁷⁵ A.g.e., s.101-101.

²⁷⁶ J. J. Trento, a.g.e., s.343.

ilişkiler, açıklanması zor tatiller, servis içinde görev kapsamı dışındaki alanlar ile ilgili sorular birer uyarı sinyali olarak değerlendirilebilir.

V.3. Karşı Espiyonaj / Karşı Casusluk

Karşı istihbarat sadece pasif değil, aktif eylemleri de içerir. Bu eylemler Counterespiyonaj/karşı casusluk diye bilinir. Karşı casusluğun amacı pasif eylemlerin engellemeye çalıştığı şeyi gerçekleştirmek, yani yabancı devletlerin karar alıcılarının ve istihbarat servislerinin düşünce, niyet, planlarını ve çalışma sistemlerini deşifre etmektir. M. Herman; karşı istihbarat ile karşı casusluk arasındaki ilişkiyi tanımlarken, karşı istihbaratın örneğin yabancı istihbarat servislerinin içinden eleman devşirerek yabancı servislere saldırı anlamını taşıırken, karşı casusluğun ise yabancı servislerin benzer saldırılarını tespit ve imha/etkisizleştirme olduğunu ifade etmektedir.²⁷⁷ Karşı casusluk eylemlerini, a) gözlem operasyonları, b) ikili ajan operasyonları ve c) ilticacı ajan operasyonları başlıkları altında toplayabiliriz.

V.3.1. Gözlem (Keşif ve Gözetleme) Operasyonları

Eski Türkçede ve Türk istihbarat literatüründe “tarassut” diye geçen gözlem operasyonlarının amacı, ülkede açık veya kapalı kimlik ile bulunan yabancı istihbarat servisi üyelerini takip ederek, kimlerle görüştüklerini, ne mesajlar verdiklerini ve ne tür bilgiler topladıklarını tespit etmektir. Gözlem operasyonu pahalı ve zor bir operasyon olduğu için genellikle yabancı istihbarat ağının şefi tespit edilerek onun faaliyetlerinin izi sürülür.²⁷⁸

V.3.2. İkili Ajan Operasyonları

Karşı casusluğun temel operasyonlarından birisi de ikili ajanlar bulmaktır. İkili ajanlar, bir ülkenin ajanı olarak görevliken, kendi ülkeleri, kendi servisleri ile ilgili bilgiyi rakip servise aktaran kişilerdir. İkili ajanlar üçe ayrılırlar. Birinci tip, yukarıda izah edildiği şekli ile herhangi bir istihbarat servisinin elemanı iken, karşı istihbarat servisi adına çalışmaya başlayandır. İkinci tip, bir istihbarat servisi

²⁷⁷ M. Herman, a.g.e., s.53.

²⁷⁸ A. N. Shulshy, a.g.e., s.109-110 ve G. Avci, a.g.e., s.41-43.

adına çalışırken diğer bir servis adına çalışmaya gönüllü görünüp çalışmış gibi yaparken kendi servisine sadık kalan ajandır.²⁷⁹ Üçüncü tip çift taraflı ajan ise yabancı bir servis tarafından kendisine yapılan ajanlık önerisini kendi servisine bildirip, kendi servisi tarafından yabancı servis ile flört etmeye teşvik edilen ajandır.

Bu sayede öğrenilecek ilk şey, rakip istihbarat servislerin sahip olduğu bilgilerden önce çalışma teknikleri ve operasyon yöneticileridir. Bunu rakip istihbarat servisin ne tür bilgilere ihtiyaç duyduğunun tespit edilmesi izler. Öte yandan önemli bir konuya ilgisiz görünmesi rakip istihbarat servisinin bu konuda yeterli kaynağa ulaştığının göstergesi olabilir. Rakip servis kullandığı ikili ajan sayesinde yeterince bilgi topladığına inanırsa başka ikili ajanlar ikna etme çabalarına girişmez. İkili ajan kullanımı sayesinde karşı istihbarat servisini yönlendirir, yanıltıcı bilgi verilerek yanlış sonuçlar çıkarması ve sonuçsuz operasyonlara girmesi sağlanabilir.

İkili ajanlar, rakip servise zaman zaman doğru ve önemli bazı bilgiler aktarmak zorundadır. Aksi takdirde rakip servis çok kısa süre sonra ikili ajanı devre dışı bırakacaktır. Bu durumu engellemek için ikili ajanlar rakip servisin başka yollar ile zaten elde ettiğini bildiği/inandığı gizli bilgileri verebilir. "Tavuk yemi" diye adlandırılan hassas ama çok önemli olmayan bilgiler de karşı tarafa aktarılır.

Bir başka ikili ajan kullanım metodu ise rakip servisin analitik yapısını tahrip etmek için, ikili ajanı aynı konuda doğru ve yanlış bilgiler ile besleyerek karşı tarafa bu bilgilerin aktarılmasını sağlamaktır. Böylece rakip servis kararsızlık içine itilecek, bir sonuca varması engellenecektir.

V.3.3. İlticacı Ajanlar

İkili ajan ile yapılan insanî karşı istihbaratın dışındaki bir diğer insanî karşı istihbarat türünde rakip servis mensuplarını iltica etmeye,

²⁷⁹ 1930'lu yıllarda İzmir Müstahkem Mevki Komutanı General Hüseyin Hüsnü Kılıç'a İtalya istihbaratı müstahkem mevkiinin planlarını satması için 1 milyon lira önermiştir. Kılıç, teklifi reddetmemiş, düşünme için süre istemiş ve teklifi Atatürk'e bildirmiştir. Atatürk teklifi kabul etmesini, 2 milyon lira istemesini ve müstahkem mevkiinin eski planlarını İtalyanlara vermesini istemiştir. İtalyanlar 2 milyon liraya eski planları satın almışlardır. Alınan 2 milyon lira müstahkem mevkiinin güçlendirilmesi için harcanmıştır. Avni Altın, *Her Yönüyle Atatürk*, Cilt II, s.412 Bu da bir tür ikili ajan operasyonudur.

ülkesini terk ederek bir başka ülkeye ve servise hizmet etmeye ikna etmektir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde ideolojik motiflerle gerçekleşen iltica eylemleri sayesinde servisler birbirleri hakkında derinlemesine bilgi edinmişlerdir. Karşı tarafa iltica eden ajan iltica sırasında birçok doküman götürerek iltica ettiği servise yararlanmaya ve fiyatını yükseltineye çalışır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra gizli servisler arasında iltica nitelikli ajan geçişleri oldukça azalmıştır.

V.4. Askerî Karşı İstihbarat ve Casusluk

Askerî karşı-istihbarat/casusluk çalışmalarının ortak operasyonları özellikle Düşük yoğunluklu çatışma sürecinde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Askerî-karşı istihbarat/casusluk çalışmaları ile hedef, birliklerin operasyonel ve taktik düzeyde istihbarat ile desteklenerek risk almadan hedefe ulaşmalarını sağlamaktır. Amerikan ordusu, Somali, Panama, Haiti, Makedonya, Afganistan ve Irak'ta Ruanda'da askerî karşı istihbarat/casusluk önlemlerini uygulamaya koymuştur.²⁸⁰

V.5. Karşı-İstihbaratın On İlkesi

Genel anlamda başarılı bir karşı-istihbarat çalışması için yerine getirilmesi gereken bazı temel ilkeler vardır. Bu temel ilkelerin bazıları aşağıda sıralanmıştır. Bu ilkeler yerine getirilmeden gerçek bir karşı istihbarat çalışması yapmak mümkün değildir.

1) Saldırgan Ol: Karşı-istihbarat saldırgan bir tavır ile gerçekleştirilmelidir. Oturup beklemek karşı-istihbaratta sonuç getirmez. Karşı-istihbaratçı bir şeylerin olmasını beklemeden arayış içinde olmalıdır. Çünkü, düşman zaten içimize sızmış ve bünyemize ağır darbeler indirmektedir.

2) Karşı-İstihbaratçıya Saygı Göster: Karşı-istihbaratçılar, istihbarat çevrelerinde özellikle popüler değildirler. Çünkü, siz onun muhtemel hedefisinizdir. Ancak, karşı-istihbaratın istihbarat kadar önemli olduğunu düşünerek karşı-istihbarata saygı duyun.

3) Sokaklara Hâkim Ol: Sokaklara hakim olmak başarı için zorunludur. Çünkü tarassut sokakta gerçekleşir. Bu basit gibi görünen iş çok zor ve pahalıdır. Ona gerektiği önem verilmelidir.

²⁸⁰ L. T. C. Perkins, "CI and Humint", http://call.army.mil/call/spc_prod/humint.htm.

4) Tarihini Bil: Karşı-istihbaratçı yaptığı işin tarihini iyi bilmelidir. Bu sürekli okumakla olur. Karşı-istihbaratçı, istihbaratçı gibi, gi-deceği kursların okumanın yerini tutacağını düşünmemelidir. Burada tekrar vurgulamalıyız ki, güçlü bir entelektüel zemini olmayan iyi bir istihbaratçı veya karşı-istihbaratçı olamaz.

5) Analizin Önemini Asla Unutma: Nasıl istihbaratın kalbi analiz ise karşı-istihbaratın kalbi de analizdir. Bazı karşı-istih-baratçılar, analize gereken önemi vermeme eğilimi içindedirler. Bu başarısızlığa atılan ilk adımdır. Karşı-istihbarat analizini sokağa hâkim olan karşı-istihbaratçılar değil, karşı-istihbarat analizcileri yapmalıdır.

6) Diğer Servislerle Çalışmaya Açık Ol: Karşı-istihbaratçı, dost istihbarat birim ve kurumları ile çalışmaya açık olmalıdır. Karşı-istihbaratı kapalı bir kurum kültürü olarak geliştirmemelidir. İşini ve kültürünü, seçkin bir üstünlük kaynağı hâline getirip kendisini soyutlamamalıdır. Bu ilke istihbarat servislerinin tamamı için geçerlidir.

7) Sürekli Eğitim Yap: Karşı istihbarat, istihbaratta olduğu gibi sürekli eğitimi ve alt uzmanlaşmayı gerektirir. Bu ise uzun bir eğitim demektir. Karşı-istihbaratçı, analitik yenilikler, yeni bakış açıları getiren eğitim süreçlerine hevesli olmalıdır.

8) Köşeye İtilmeye İzin Verme: İstihbarat camiasında ve siyasal elitin içinde karşı-istihbaratın önemini yeterince anlamayan ve takdir etmeyenlerin sayısı hiçte az değildir. Karşı-istihbaratçı onların kendisini köşeye atmasına izin vermemelidir.

9) Bu İşte Çok Uzun Kalma: Karşı-istihbarat sürekli yeni duygu ve düşüncelerle beslenmelidir. Bir açıdan reklamcılığa benzer ve genç kadrolarla beslenmelidir. Çok uzun süre kadrolu paranoyak olarak çalışmanın kaçınılmaz sakıncaları olabilir. Karşı-istihbaratçı bunları hissettiği an görevden ayrılmalıdır.

10) Asla Vazgeçme: Karşı-istihbarat uzun soluklu olmayı ve direnmeyi gerektirir. Eğer karakterin uygun değilse karşı-istihbarata hiç başlama.²⁸¹

²⁸¹ James M. Olson: **The Ten Commandments of Counterintelligence**, file: [//C:/WINDOWS/TEMP/OLSON-The Ten Commandments of Counterintelligence.htm](http://C:/WINDOWS/TEMP/OLSON-The Ten Commandments of Counterintelligence.htm)

Karşı-İstihbaratçının Özellikleri

Bu ülkeleri uygulayacak olan karşı-istihbarat elemanında olması gereken temel kabiliyet ve özellikler olarak ise aşağıdaki özellikler sayılmaktadır:

- 1) Eleştirisel düşünce yeteneği,
- 2) Mükemmel insanî ilişki yeteneği,
- 3) Hem yazılı hem sözlü olarak mükemmel iletişim yeteneği,
- 4) Temelden ileri eğitime kadar bütün karşı-istihbarat tekniklerine hâkimiyet,
- 5) Düşman istihbarat servisinin kültür, kapasite ve operasyon metodları ile ilgili kapsamlı bilgi sahibi olmalı,
- 6) Mensup olduğu istihbarat servisinin tarihi ve misyonu ile ilgili bilgi sahibi olmak,
- 7) Düşman istihbarat servislerinin karşı istihbaratlarının ne tür bilgi aradıkları hakkında bilgi sahibi olmak,
- 8) Değerli bilgiyi düzgün şekilde rapor etme yeteneği,
- 9) Servisler arası çevrede operasyon yapma istek ve yeteneği,
- 10) Elde edilebilir araştırmacı, operasyonel ve analitik araçlar hakkında bilgi sahibi olmalı,
- 11) Özellikle gizli ve gizli olmayan bilgisayar ağları hakkında bilgi sahibi olmalı,
- 12) Karşı istihbaratın hukuki zemini ile ilgili bilgi sahibi olmalı,
- 13) Enformasyon teknolojilerinin kullanımı ve güvenlik zaafıları ile ilgili bilgi sahibi olmalı,
- 14) Yabancı operasyon ortamlarında çalışma yeteneğidir.²⁸²

V.6. Multi Disipliner Karşı İstihbarat

Aktif karşı istihbarat sadece karşı casuslukla sınırlı değildir. Karşı istihbarat, fotoğraf istihbaratından sinyal istihbaratına kadar birçok istihbaratı karşı istihbarat amacı ile kullanır. Bu eyleme multidisipliner karşı istihbarat (MDKİ) adı verilir. MDKİ'nin ilk amacı düşmanın sahip olduğu istihbarat teknolojilerinin etkinliğini tespit etmektir.

Buradan hareket ile her istihbarat servisi kendi sistemini daha iyi koruyabilmenin yollarını bulur.²⁸³

V.6.1. İletişim Güvenliği

Nasıl sinyal istihbaratı istihbarat toplamının ana kaynaklarından birisi ise sinyal istihbaratına karşı korunma da karşı istihbaratın temel görevlerinden birisidir. Bu koruma iki hususta yoğunlaşır. Birincisi kablo diğeri ise radyo dalgaları üzerinden yapılan iletişimin dinlenmesi ve dinlenmesinin engellenmesi.²⁸⁴

Kablo üzerinden yapılan dinlemeyi engellemek için kabloya bir alıcının konulup konulmadığının tespiti ile başlanabilir. Ancak radyo sinyallerinin korunması mümkün değildir. Hatta mikrodalga sinyaller bile uygun bir dinleyici ile izlenebilir. Radyo sinyallerinin korunmasının en iyi yolu sinyalleri şifrelemektir. Yazılı mesajlar gönderilmeden önce şifrelenebilir. Eski mesajlar ise “güvenli telefonlar” ve “karıştırıcılar” kullanılabilir. Böylece dinleme yapan sadece bir yığın cızırtı kaydeder. Güvenli karıştırıcı cihazlar çok pahalıdır ve sadece devletlerin elinde bulunur. Fiberoptik hatlar üzerinde dinleme yapmak zordur. Çünkü aynı anda çok fazla konuşmayı iletirler.²⁸⁵ Karşı istihbarat kendi iletişim sistemine yönelik bütün saldırıları düzenli bir şekilde izleyerek, sistemdeki zayıflıkları tespit ederek, takviye etmelidir.

V.6.2. Yayılım Güvenliği

Her elektrikli araç dışarıya elektromanyetik dalgalar yayar. Teorik olarak bu dalgaları yakalayarak bu dalgalara neden olan elektrik sinyallerinin doğası tespit edilebilir. Bu dalgalara “yayılım” adı verilir. Bu yayılımların tekrar metin hâline getirilmesi mümkündür. Karşı istihbarat bu yayılımların tespit edilmesini engellemelidir.²⁸⁶

²⁸³ A. N. Shulsky, a.g.e., s.115-116.

²⁸⁴ Karşı istihbaratın iletişim güvenliği için bkz. “FM-3460 Appendix B, Louter-Signals Intelligence Techniques and Procedures”, <http://www.adtll.army.mil/cgi-bin/atdl.dll/fm/34-60/appb.htm>.

²⁸⁵ A. N. Shulsky, a.g.e., s.116-117.

²⁸⁶ A.g.e., s.117.

V.6.3. Diğer Teknik Karşı Önlemler

Teknik karşı önlemlerin uydu veya uçakla yapılan fotoğraf istihbaratı ile elektronik ve telemetristik istihbarata karşı da uygulandığını görürüz. Uyduların yörüngelerinin ve geçiş aralıklarının tespit edilmesi, uçakların gerçekleştirdiği keşif uçuşlarına karşı kamuflaj önlemleri, teknik karşı önlemlerdir.

V.7. Karşı-İstihbarat Analizi

Çoğu kez karşı istihbaratın bir araştırma ve toplama işi olduğu düşünülür ve karşı istihbaratta analizinin önemi pek anlaşılmaz. Oysa karşı istihbaratta analiz de, istihbaratta analiz gibi vazgeçilmezdir. Karşı istihbarat analizi ile ilgili yapılacak ikinci tespit, analizciler ile ilgili olmalıdır. CIA'daki bir deyim, karşı istihbaratçıların KGB'nin CIA'ya baştan aşağı sızdığına inanan profesyonel paranoyaklar olduklarını söyler.²⁸⁷

İstihbarat analizcisi “düşmanı bizim nasıl gördüğümüz ve nasıl görmemiz gerektiği ile uğraşır.” Oysa karşı istihbaratçı “düşmanın bizi nasıl gördüğü ile ilgilidir”. Karşı istihbarat analizcisinin temel amacı düşman gibi düşünerek düşmanın ne yaptığını anlamaya çalışmak, düşmanın geliştirdiği yöntemlere karşı yöntemler geliştirmektir. Karşı istihbaratçı;

- a) Rakip istihbaratların istihbarat toplama kanallarını,
- b) Rakip istihbaratların istihbarat toplama yeteneklerini,
- c) Dost servislerin zayıflıklarını,
- d) Alınması gereken karşı önlemleri,
- e) Rakip istihbaratların zayıf noktalarını tespit eder.

Karşı istihbarat analizi de bir süreçtir ve bu sürecin beş aşaması vardır. Bunlar; 1) tehdit değerlendirmesi, 2) zayıflık değerlendirmesi, 3) karşı istihbarat önlemlerinin geliştirilmesi, 4) karşı istihbarat önlemlerinin uygulaması ve 5) karşı istihbarat sonuçlarının ele alınması aşamalarıdır. Bu beş aşamanın her biri hem bir ürün, hem bir süreçtir ve aynen istihbarat çarkı gibi, bir karşı istihbarat çarkı oluştururlar.

²⁸⁷ Gaetano Joe Hardi: “Counter Intelligence and the Intelligence Process”
www.thepalmerpress.com/Art09.html.

Şimdi teker teker askerî amaçlı karşı istihbarat analizlerini ele alalım.

V.7.1. İnsanî İstihbarat Kaynaklı Karşı İstihbarat Analizi

İnsanî karşı istihbarat, sadece yabancı servislerin faaliyetlerini değil, onun ötesinde bu servislerin yaptıkları istihbarat çalışmalarının sonucunda ortaya çıkan istihbaratlara da yönelik olarak gerçekleşen bir faaliyettir. İnsanî karşı istihbarat, yabancı servislerin istihbarat çarkına; toplama, analiz, üretim, hedefleme ve yabancı servis elemanlarının kimliğinin tespit ve kontrolüne yönelmelidir. Tam bir sonuç alabilmek için, multi-disipliner karşı istihbaratçı, geniş bir veri tabanı ve kaynağa sahip olmalıdır. Bir Amerikan askerî istihbarat talimnamesinde multi-disipliner karşı istihbaratçı, yıkıcı faaliyetler, casusluk, sabotaj, terörizm, yıkıcı eylemler, ihanet, çengel atma ve sabotaj tehditleri tespit eder denilmektedir.²⁸⁸

V.7.2. Sinyal Karşı İstihbarat Analizi

Sinyal karşı istihbaratı, yabancı servislerin dost güçlere yönelik gerçekleştirdiği sinyal istihbaratını tespit ve etkisiz hâle getirmeyi hedefler. Bunun yapılabilmesi için yabancı servislerin sinyal istihbaratı faaliyetleri, zayıf ve güçlü yanları, kendi sistemindeki zayıf noktaları tespit etmelidir.²⁸⁹

V.7.3. Fotoğraf Karşı İstihbaratı

Fotoğraf karşı istihbarat analizcisi, karşı servisin çalışma teknikleri, kullandığı askerî ve sivil uydular ve yetenekleri, yörüngeleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Ayrıca, fotoğraf karşı istihbarat analizcisi, video kaydı, fotoğraf çekimi yapan insanî istihbarat tarafından desteklenmelidir.²⁹⁰

²⁸⁸ FM 34-60, Chapter 5 "Counterintelligence analysis and Production", <http://adta.army.mil/cgi-bin/atdl.dll/fm/34-60/Ch5.htm>.

²⁸⁹ A.g.k.

²⁹⁰ A.g.k.

V.8. Karşı İstihbaratta Aldatma ve Karşı Aldatma

“Savaş, aldatmadır.”

Sun Tzu

Karşı istihbaratın görevi, sadece bilgileri aktif ve pasif karşı istihbarat eylemleri ile savunulması ile sınırlı değildir. Karşı istihbarat bunun ötesine geçerek, rakibi arzu ettiği gibi düşünceye sevk ederek yanıltmakla da görevlidir. **Karşı istihbarat literatüründe aldatma, rakip istihbarat analizini karşı karşıya olduğu ekonomik, politik, askerî, teknolojik durum ile ilgili olarak yanlış, yanlış bilgi verecek veya doğru bilginin akışını engelleyerek yanıltma ve onun kendi zararına eylemlere sürüklenme faaliyetlerine verilen isimdir.** Diğer bir ifade ile gerçeğin mukayeseli üstünlük kazanmak amacı ile çarpıtılmasıdır.²⁹¹ Aldatma, savaşta olabileceği gibi barış zamanında da sık sık kullanılır.²⁹²

Aldatma operasyonlarının üç temel amacı vardır: İlk hedef rakibin düşünce ve inançlarını yönlendirerek belirlemektir. İkinci hedef rakibin eylemlerini arzu edilen yöne çevirmektir. Üçüncü hedef ise rakibin yönlendirilmiş eylemlerinden faydalanmaktır. Bu üç süreç gerçekleşmeden başarılı bir aldatma operasyonundan bahsedilemez.²⁹³

Bir aldatma operasyonunun olması için gereken şeylerin birisi de hedefin/kurbanın düşünce dünyasını, mental tutumunu ama aynı zamanda duygularını çözeabilen analizcilerin varlığıdır.²⁹⁴ Ancak hedefi/kurbanı tanıyan, tepkilerini şekillendirebilecek, yönlendirecek kadar onun zihnine nüfuz edebilen zihinlerle aldatma operasyonları başarılı olarak yürütülebilir. Örneğin Sovyetler hesabına İngiliz istihbarat servisinde çalışan Kim Philby, Sovyetler Birliği'ne iltica ettiği zaman elinde Moskova'ya verebileceği çok önemli sırlar yoktur. Ancak CIA karşı-istihbarat şefi J.J. Angleton ve FBI Direktörü

²⁹¹ Katherine L. Herbig ve Donald C. Daniel: **Strategic Military Deception**, içinde Dearth ve Goodden s.263.

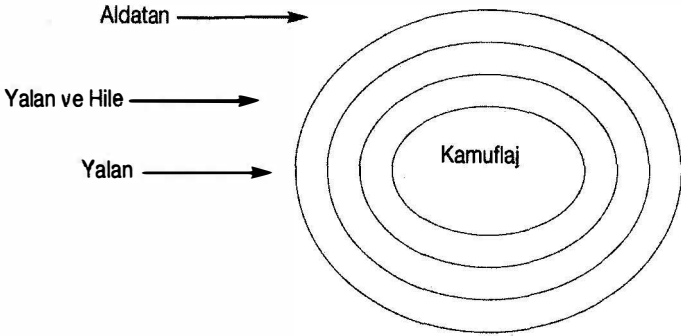
²⁹² A. N. Shulsky, a.g.e., s.118-119; Bu tür bir aldatma operasyonu için bkz. “CIA Goes Hollywood-A Classic Case of Deception”, <http://www.cia.gov/csi/studies/winter99-00/art1.htm>.

²⁹³ D. H. Dearth ve R.T. Goodden, a.g.e., s.185.

²⁹⁴ A.g.e., s.275.

Hoover'ın düşünce yapısını ve sistematığını çok iyi biliyordu. Bu sayede KGB, CIA ve FBI'a ağır darbeler vurmuştur.²⁹⁵

Aldatma operasyonları kamuflaj, yalan ve hileyi kapsamakla birlikte onların ötesindedir. Kamuflaj kavramı aldatmada merkezî öneme sahiptir ve doğru bilginin alınmasını engelleme anlamı taşır. Yalan ise kamuflajı da kapsar. Yalan sadece gerçeği gizlemez aynı zamanda sahte bir gerçeklik yaratır. Hile ise kurbanı bu sahte gerçekliğe çekmeye çalışır.²⁹⁶

297

V.8.1. Aldatmanın Alt Kavramları

Aldatma operasyonlarının iki temel tipi vardır: **“Belirsizlik Üretici”** A tipi aldatma operasyonları düşman önüne en az iki seçenek çıkararak, düşmanın bunlardan en az birine yönelmesini sağlar. Aldatma operasyonunu düzenleyen, düşmanın kendinden emin olmadığı, kararsız olduğu süreci kendi lehine kullanır.²⁹⁸

“Yanılıcı Aldatma” (M-tipi aldatma) operasyonunun amacı ise hedefi/kurbanı kararsızlığa değil, aksine hızla yanlış karara sürüklemektir. Yanılıcı aldatma, hedefe/kurbana ikna edici ancak bir o kadar da çekici ve baştan çıkarıcı bir yalan söylemelidir ki, hedef/kurbandüşman kaynaklarının büyük bir bölümünü bu noktaya yöneltsin.²⁹⁹

Yanılıcı aldatmanın en az üç tipi vardır: **M-1 tipi aldatmanın amacı hedefi/kurbanı zaten doğru kabul ettiği şeyi yapmaya ikna etmek-**

²⁹⁵ J. J. Trento, a.g.e., s.390.

²⁹⁶ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.263.

²⁹⁷ A.g.e., s.264.

²⁹⁸ A.g.e., s.185-186 ve 264.

²⁹⁹ A.g.e., s.185-186 ve 264.

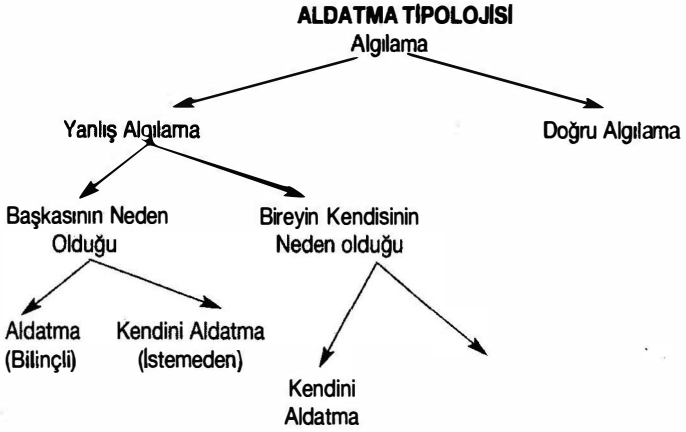
tir ve bu en kolay yanıltıcı aldatmadır. Bunun için hedefin/kurbanın politik/askerî amaçları bilinmeli ve onun inançlarında güçlendirici sinyaller yollanmalıdır. Hedef/kurban bu tür sinyalleri derhal algılayacaktır ve bu sinyaller onun inancını da güçlendirecektir. M-1 tipi aldatmaca operasyonunda hedefin/kurbanın mevcut politikası/inancı/gerçekleştireceği eylem operasyonu düzenleyenin menfaatinedir. Örneğin Alman askerî istihbaratı Sovyet birliklerinin Alman cephesinin en güçlü olduğu noktaya saldıracağını istihbar etmiş ise bu saldırıyı teşvik edici sinyaller yollayarak, Sovyet kumandasını karardında ne kadar haklı olduğu konusunda güçlendirir.

M-2 tipi aldatma ise kurbanı fikrini değiştirerek aldatma operasyonunu düzenleyen empoze ettiği görüşü, yani yanlış kabul etmeye ikna etmektir ve en zor yanıltıcı aldatmadır. Bir devletin, bir sistemin, bir askerî karargâhın belirli bir süreç içinde oluşmuş olan bir politikasını/görüşünü değiştirmesi için hedefin/kurbanın politikasını/görüşünü değiştirmesi için gereken ortamı hazırlamalıdır. Önemli kararların alındığı dönemlerde kişiler/örgütler üç farklı ruh hâliindedir. Birinci ruh hâli kişinin/örgütün rahat/huzurlu olduğu dönemdir. Çünkü bu dönemlerde üzerlerinde hiçbir baskı yoktur. İkinci ruh hâli kontrollü gerilim veya tetikte olunan dönemdir. Çünkü kişi/örgüt bir karar alma zorunluluğu ile karşı karşıyadır ancak, bu kararı alması için yeterince zamanı olduğu için karar krizine girmez. Üçüncü ruh hâli ise yüksek tansiyon ortamıdır. Kişi/kuruluş zaman baskısı altında önemli bir karar vermek zorundadır. Psikologların yaptığı araştırmalar birinci ve üçüncü durumlarda kişi/kurumların fikir değiştirmekten kaçındıkları ve mevcut görüşlerini koruma eğilimi içinde olduklarını göstermektedir. Özetle ikinci durum yani kontrollü bir gerilim ortamı aldatma operasyonunu düzenleyen için hedefin/kurbanın görüşünü değiştirmede en uygun ortamı oluşturmaktadır.³⁰⁰

M-3 tipi aldatmacada ise kurbanın herhangi bir önyargısı yoktur.³⁰¹ M-3 durumunda hedefin/kurbanın önce ilgisini uyandıracak, sonra da ikna edecek sinyaller yollayarak onu görüş oluşturmaya itecektir.

³⁰⁰ A.g.e., s.186.

³⁰¹ A.g.e., s.276-277.

Aldatma operasyonlarında kurbanın aslında kendi düşünce sistemiğinin kurbanı olduğu da önemle vurgulanan bir husustur. Stratejik sürpriz konusunda yaptığı araştırmalar ile tanınan Roberta Wohlstetter, sürpriz ataklarda ve aldatmalarda kurbanların “kendilerini doğrulayıcı inançlara” ve “arzu ettiklerini düşünmeye” yönelmelerinin sonucu hazırladığını ifade eder.³⁰²

Aldatma operasyonunun vazgeçilmez bir yönü de, aldatma operasyonunu yürütenin kurbanı doğru bilgi ile yanlış bilgiyi iç içe aktarma zorunluluğudur. Bu karşı tarafın analizcilerinin bilgiye güven duymalarına öte yandan ise doğru ile yanlış ayırmada zorluk çekmeleri anlamına gelecektir. Öte yandan bilgiyi elde etmek için çok çalışan kurbanın analizcileri, çalışmalarının bir karşılığı olarak bulduklarının doğruluğuna inanmaya eğilimli olacaklardır. Tehlikenin bilincinde olan analizciler, gelen bilgilere aksi ispatlanana dek şüphe ile bakarlar. Bu da aldatma operasyonlarına karşı en uyanık olan analizcilerin çok çabuk aldatılmaları sonucunu doğurur.³⁰³

Aldatma operasyonunda öncelikli hedefler yukarıda zikredilen analizcilerin çalıştığı istihbarat servisleri ve ordulardır. İstihbarat servisleri ülkelerinin ön savunma hatları olarak düşmandan ve dosttan gelen her türlü mesajı algılama, tespit, analiz konusunda öncelikle görevli oldukları için önce istihbarat servisi aldatılmalıdır. İstihbarat servisi karşısında başarısız olan bir aldatma operasyonu başarısız bir operasyondur. Aldatma operasyonunda rakibin aldatılmasında kullanılacak sinyaller, rakibe değişik kanallar ile ve rakibin gözünden kaç-

³⁰² A.g.e., s.265.

³⁰³ A.g.e., s.192.

mayacak şekilde iletilmelidir. Rakip servisin izlediği ve yazdıklarına önem verdiği bir gazeteci aldatıcı bilgi ile beslenerek bilgi kanala sokulabilir.

Karşı tarafa çalışan bir casusa veya çift taraflı ajana bilgi aktararak, düşmanın çözdüğü bilinen şifreleri kullanarak haber iletilir. Böylece rakibin arzu edildiği şekilde bilgilenmesi sağlanır. Örneğin; rakip istihbarat servisinin sınıra yakın bölgedeki bir barajı havaya uçuracağını haber alan bir istihbarat servisi, bir depremde bu barajın yıkılacağı durumunda ortaya çıkacak sel baskını konusunda bir rapor hazırlar ve bu raporda komşu ülkenin de böyle bir selden en az barajın bulunduğu ülke kadar zarar göreceği bilimsel olarak ortaya konulur ise geriye yapacak tek şey olarak; bu raporu uygun bir kanaldan rakip servise iletmek kalır. Böylece belgeyi “büyük zorluklarla” ve “gizlice” ele geçiren rakip servis belgeyi inceledikten sonra barajı havaya uçurmaktan vazgeçecektir. Bu başarılı bir aldatma eylemidir.³⁰⁴

İki özellik aldatma operasyonlarının temelinde aldatmaya yol açan faktör olarak alınmalıdır. Bu faktörler, içinde bulunan askerî durum ve askerî/sivil liderlerin kişisel özellikleridir. Bir komutanı aldatma operasyonu düzenlemeye sevk eden amillerin başında, kontrol ettiği birliklerin karşı karşıya olunan düşman karşısındaki gücü, oranı, operasyonun gerçekleşeceği askerî coğrafya, askerî harekâtın ilerleme hızını artırma arzusu, daha az kayıp verme arzusu, sahip olunan kültür, belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkar.

Komuta edilen birliklerin gücüne tam anlamı ile güvenememe veya komuta edilen birliğin düşman ordusundan daha küçük olması bir komutanı aldatma operasyonları uygulamaya sevk eden amillerin başında gelir. Aldatma operasyonunun sonucunda ortaya çıkacak sürprizin yaratacağı çarpan etkisi ile aradaki güç farkı kapatılmaya ve aşılmaya çalışılacaktır. Türk orduları tarih içerisinde bir çok savaşı sayıca az olmasına rağmen üstün aldatma taktikleri ile yenmeyi başarmıştır. 1071 Malazgirt, 1364 Sırpsındığı, 1389 Kosova, 1396 Niğbolu, 1444 Varna, 1448 2. Kosova ve 1526'da Mohaç'ta Türk ordusu düşman orduları üzerindeki etkinliğini esas olarak aldatma taktikleri ile kazanmıştır.³⁰⁵

Operasyonun gerçekleştiği coğrafya da aldatma operasyonunu teşvik eder. Örneğin bir ordunun saldırıya en hassas olduğu operasyon

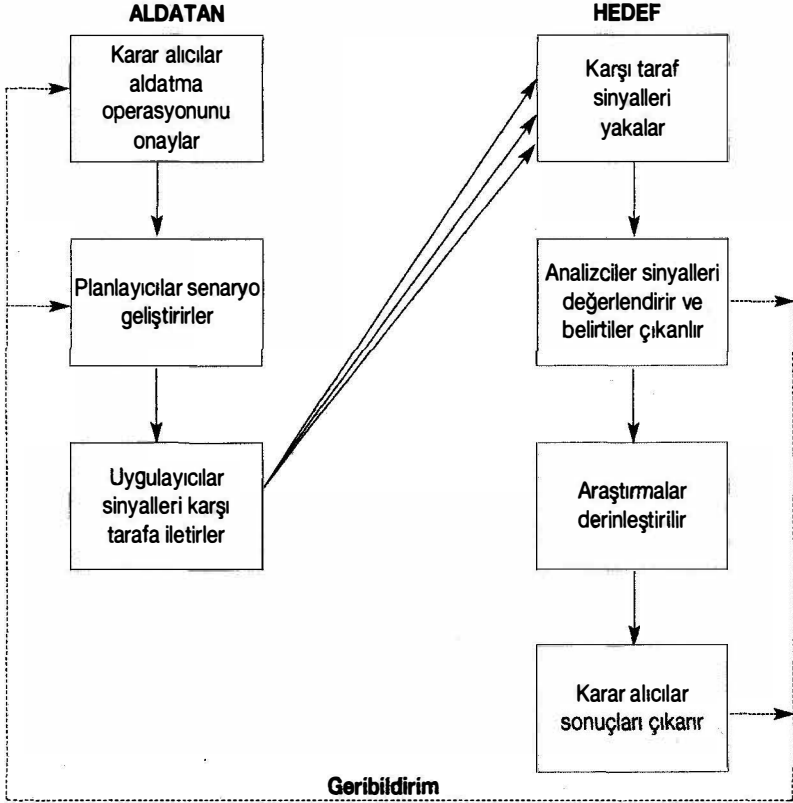
³⁰⁴ A.g.e., s.220.

³⁰⁵ Muzaffer Özdağ, *Stratejik Düşüncenin Sivil ve Askeri Hayatta Kullanılması*, ASAM Yayınları, Ankara 2000, s.22-23; Geniş bir inceleme için bkz. Ahmet Özdal, *Türklerin Savaş Sanatı-Aldatıcı Taktikler ve Farklılaşan Stratejiler*, Doruk Yayınevi, İstanbul.

türü olan çıkarma ve indirme operasyonları sırasında aldatma operasyonu yapması, çıkacağı veya ineceği yer konusunda yanlış izlenim vererek çok kayıp vermeyi engellemeye çalışması gibi.

Aldatma operasyonu bir operasyonun mümkün olan en hızlı şekilde yürütmesi için de gerçekleştirilebilir. Düşmandan daha güçlü olan bir ordu böylece çok büyük bir üstünlük ele geçirecektir.

ALDATMA SÜRECİNDE ALDATAN VE HEDEF

306

Ordular zaman zaman askerî politik durumun belirsizliğinde de aldatma operasyonlarına başvururlar. Böylece karşı tarafın tepkileri ölçülür, durumun netleşmesi için zaman kazanılır. Örneğin 1968'de

Çekoslovakya'yı işgalden önce Sovyet ordusu Çekoslovakya sınırında yaz boyunca manevra yapmış ve askerî/politik durumun kendi açısından netleşmesinden sonra müdahale etmiştir.³⁰⁷

Askerî kültürün de aldatma operasyonunun yapılması ve tarzı üzerinde etkisi vardır. Örneğin Arap askerî kültüründe aldatma ve hileyi yoğun şekilde görürüz.³⁰⁸ Çinlilerin de askerî kültüründe Sun Tzu'nun ortaya koyduğu gibi aldatma operasyonlarının önemli bir yeri vardır. Sovyet askerî kültüründe 1970'lere kadar stratejik sürprize büyük önem verilmeyerek,³⁰⁹ aldatma operasyonlarının karakteri de belirlenmiştir. Sovyet aldatma operasyonları düşmanın korkutulması ve kendisini zayıf hissetmesine yol açacak tedbirlere dayanmıştır.³¹⁰

Politik sistemin işleyişinin de aldatma operasyonlarını teşvik ettiği belirtilmektedir. Herbert Goldhamer, politik liderlerin askerî aldatma operasyonlarını teşvik ettiğini ileri sürmektedir. Örneğin Churchill, 2. Dünya Savaşı'nda savaş hileleri planlamak amacı ile kendi merkez bürosunda "London Controlling Section" adlı bir bölüm kurmuştur. Bu büro aldatma operasyonları amacı ile kurulan ilk bürodur.³¹¹ Kişilerin neden aldatma operasyonlarına başvurduğuna ise henüz bilimsel olarak cevap verilememiştir.³¹²

V.8.2. Aldatma Operasyonunun Zorlukları

Aldatma süreci her aşamasında zorluklar içeren bir eylemdir. Eylemi tasarlayan ve/veya uygulayanın en küçük hatası veya hedef unsurun dikkatliliği ve zekâsı operasyonun başarısızlığıyla sonuçlanır. Aldatma operasyonu düzenleyenin hatası veya hedefin zekasından dolayı operasyonun başarısızlığı, operasyonun üç aşamasından birisinde yani, a) sinyalleri aldığı aşamada, b) sinyalleri yorumladığı aşamada, c) sinyalle-

³⁰⁷ A.g.e., s.269.

³⁰⁸ N. De Athine, a.g.m.

³⁰⁹ D. H. Dearth ve R.T Goodden, a.g.e., s.252.

³¹⁰ A.g.e., s.269.

³¹¹ James W. McLendon, **Enformasyon Savaşı, Etkiler ve Kaygılar**, Avrasya Dosyası, Cilt 8, Sayı 2, s.192. Bu makale aldatma operasyonları ile ilgili dikkat çekici bir makedir.; Churchill'in istihbarat konusuna yaklaşımı için bkz. Christopher Abdraw, **"Churchill and Intelligence"** (ed.) Michael Handel, **Leaders and Intelligence**, Frank Cass, London 1968, s.181-193.

³¹² D. H. Dearth ve R. T. Goodden, s.268.

re göre hareket etmesi gerektiği, yani aldatma sürecinin tamamlandığı aşamada gerçekleşebilir.³¹³

Aldatma operasyonlarında zaman zaman hedef/kurban, operasyoncunun düşünmediği ve amaçlamadığı şekilde kendisine gelen verileri yorumlamaya başlar. Böyle bir durumda operasyoncunun oyun alanı çok dardır. Sürece aşırı müdahale etmesi durumunda operasyon ortaya çıkacaktır. Yapılacak tek şey riski göze alarak hedefi/kurbanı tekrar arzu edilen noktaya getirecek sinyal akışını sağlamak olabilir.

Aldatma operasyonlarında operasyonu gerçekleştirenin yolladığı sinyalleri hedefin/kurbanın nasıl yorumlayacağını belirleyen iki faktör vardır ki, bunların öngörülmesi oldukça zordur. Bunlar sırası ile hedefin/kurbanın psikolojik algılaması ve hedef/kurban istihbaratın örgütsel sürecinin yani sinyali alışı yorumlama sürecinin niteliğidir.

Her analizcinin belirli süreçte oluşmuş bir mental tutumu vardır ve bu mental tutumun yollanan sinyali nasıl yorumlayacağını kestirmek zordur. Sinyali yollayan tarafın bunu algılamaması büyük bir ihtimaldir.³¹⁴ Bunu aşmak için yapılması gereken, hedefin/kurbanın mental tutumunu önceden tespit etmeye yönelik biyografik istihbarat çalışmalarının yanında zaman zaman belirli bir operasyonun parçası olmayan sinyaller yollanarak hedef/kurban analizcilerin tepkisi incelenmelidir.

Örgütlerin de insanlar gibi, zaman içinde oluşan mental tutumları ve tehdit algılamaları vardır. Yollanacak sinyallerin bunları göz önüne almaması durumunda, hedef sinyalleri algılamaz veya yanlış yorumlayabilir.³¹⁵

Operasyonu düzenleyenin yolladığı sinyallerin algılanması ve hedef/kurban tarafından operasyonu düzenleyenin arzu ettiği şekilde yorumlanması durumunda bile hedef/kurban herhangi bir neden ile eyleme geçmeyebilir. Hedefi/kurbanı eyleme sevk etmek için yeni bilgilerin/sinyallerin aktarılması durumunda hedef / kurban beklenmedik bir tepki gösterebilir. Ayrıca operasyonun başlamasından sonra

³¹³ A.g.e., s.270.

³¹⁴ A.g.e., s.270.

³¹⁵ A.g.e., s.271.

geçen sürenin uzaması ve politik/askerî şartlarda ciddî bir değişiklik olması durumunda operasyon başarısız olur.³¹⁶

Bütün bu zorluklara rağmen, askerî aldatma operasyonlarında saldırgan tarafın aldatma operasyonu düzenlemesine sık rastlanırken, savunmada olan tarafın aldatma operasyonu düzenlemesi ise oldukça nadir görülen bir husustur. Çünkü saldırgan taraf saldırının ne zaman nerede olacağını bildiği için aldatıcı haber üretebilir. Saldırgan tarafın düzenlediği aldatma operasyonları da ancak muharebenin ilk safhalarında geçerlidir. Oysa savunmada olan tarafın bu tür bir şansı yoktur veya çok azdır. Ama yeterli zaman ve kaynak olduğu zaman savunmadaki güçler de etkili aldatma operasyonları düzenleyebilirler. Savunmadaki aldatma operasyonları kamuflejdan, düşmanı savunmanın en güçlü olduğu noktaya yöneltmeye kadar uzanabilir.³¹⁷

Aldatma operasyonlarında göz önünde tutulması gereken bir husus da, operasyonun kapsamına göre bir tavır alınarak operasyonun kontrol altında tutulmasıdır. Değişen şartlara göre sinyal beslemesi yapılarak, hedef/kurbanın operasyondan kurtulması engellenmelidir. Sinyal beslemesi sırasında hedefin/kurbanın tepkileri ölçülmelidir. Bu ölçme doğrudan veya dolaylı kontrol ile yapılmalıdır. Dolaylı kontrol sistematik gözlem ile elde edilebilir. Ancak stratejik bir aldatma operasyonunda dolaylı kontrol yeterli olmayabilir. Çünkü özellikle askerler tepkilerini gizleme konusunda titiz davranırlar ve dolaylı kontrol yetmeyebilir ve dolaysız kontrol kaçınılmaz hâle gelir. Dolaysız kontrol ancak düşman kampına sokulan ajanlar ile gerçekleştirilir. Bu sayede içten gözlenen kurbanı daha rahat ve daha yoğun yalan söylenebilir. Aslında bu durumda daha fazla sinyal vermek gereklide olabilir. Çünkü içerden bir ajan aracılığı ile gelen bilgiler daha fazla tepki göstermeye itebilir.

Sinyal beslenmesinin bir diğer özelliği, önceden görülemeyen durumları aşmaya yardımcı olmasıdır. Olayların normal seyrinde geliştiği zamanlarda dolaylı kontrol, sinyal beslenmesinin amaç ve yoğunluğunu tespit için yeterli olabilir. Ancak herhangi bir kriz durumunda

³¹⁶ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, s.271.

³¹⁷ A.g.e., s.274.

hemen yönlendirme ve tepki gereklidir ve bu ancak dolaysız kontrol ile yapılabilir.³¹⁸

Bir ordunun sağ kanattan saldırarak gibi görünüp sol kanattan saldırması, 1974'te Kıbrıs Harekâtı sırasında Türk filosunun Magosa'dan çıkarma yapılacak izlenimi verip, Girne'den çıkartma yapması savaşlarda hep uygulanan aldatma eylemleridir. Her ne kadar aldatma ile savaş daha sık birlikte düşünülse de barış sırasında yapılabilecek aldatma faaliyetleri çok geniş bir alana yayılır. Düşmana olduğundan daha güçlü görünmek, geliştirmekte olduğu silah sistemlerinin ilgisiz olduğu izlenimi vermek vs.

Barış sırasında gerçekleştirilen mükemmel bir karşı istihbarat operasyonu iyi bir aldatma eylemi; KGB'nin öncülü olan ÇEKA'nın 1921-1927 arasında Batı Avrupa'daki anti-Bolşevik unsurları etkisiz hâle getirmek için kurduğu "Trust" örgütüdür. Görünürde Bolşeviklere karşıt olan bu örgüt sayesinde ÇEKA Avrupa'daki bütün muhalefetlere sızmış, onların bütün Rusya içi bağlantılarını açığa çıkardığı gibi, eylemlerini de etkisiz hâle getirmiştir.³¹⁹ Keza 2. Dünya Savaşı sonrasında Polonya'da CIA tarafından da desteklenen anti-Sovyet direniş grubu WiIN'in de KGB tarafından kurulmuş olduğu meydana çıkmıştır.³²⁰ CIA'nın Castro'yu devirmek için gerçekleştirdiği operasyonlara karşı Küba istihbarat servisinin düzenlediği karşı-istihbarat operasyonları büyük başarı kazanmıştır.³²¹

Aldatma operasyonunun burada ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız stratejik sürpriz ile yakından ilgisi vardır. Çünkü stratejik sürprize ancak değişik aldatma yöntemleri ile ulaşılabilir. Başarılı bir aldatma operasyonu ancak yoğun ve başarılı bir istihbarat faaliyeti ve yaratıcı bir liderlik ile gerçekleşir.³²² Esasen stratejik aldatmada politik liderlerin oynadığı önemli rolün yanında, üst düzey diplomatlar, iş adamları, gazeteciler de çok önemli rol oynarlar. Pearl Harbor baskınının öncesinde bütün bir Japon devlet yönetimi böyle bir rol oynamış, Japon filosu saldırı için son hazırlıklarını yapar iken Japon diplomatlar, Washington'da barış görüşmeleri yapmaya gelmişlerdir.

³¹⁸ A.g.e., s.278.

³¹⁹ N. A. Shulsky, a.g.e., s.119; Bu konuda Türkçede bkz. E. Volkman, a.g.e., s.37-55.

³²⁰ J. J. Trento, a.g.e., s.232.

³²¹ E. Volkman, a.g.e., s.57-71.

³²² D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.17.

V.8.3. Aldatma ve Baskın / Sürpriz

İstihbaratın 20. yüzyılda bu kadar yoğun bir şekilde gelişmesinde stratejik sürprizden kaçınma çabası çok önemli rol oynamıştır. **Savaşta baskın/sürpriz, "akılcılığın temel ilkelerinin ihlal edilmesi" üzerine kuruludur.**³²³ Baskınlar/sürprizler stratejik ve taktik olarak ikiye ayrılır. Bu noktada stratejik sürpriz ile taktik sürpriz arasındaki farkı şu basit örnek ile gösterebiliriz: Ahmet ve Mehmet ortaklırlar. Ahmet bir gün işe geldiğinde Mehmet'i kasadan para çalarken yakalar. Mehmet şaşırır. Ancak onun için bu baskın/sürpriz, taktik bir baskın/sürprizdir. Çünkü o ne yaptığını ve neden yaptığını biliyordu, ancak Mehmet'in onu yakalayacağını ummuyordu. Ahmet'in şaşkınlığı ise çok daha büyüktür. Onun olan biten hiçbir şeyden haberi yoktur. Bu onun için stratejik bir sürprizdir.³²⁴ Her sürpriz, baskın değildir, ancak her baskın sürprizdir.

Stratejik baskın/sürprizleri üç ana başlık altında toplayabiliriz.³²⁵ Bunlar sırası ile, a) diplomatik baskın/sürpriz, b) teknolojik baskın/sürpriz ve c) askerî baskın/sürprizdir. Aşağıda bu üç stratejik sürpriz türünü istihbarat teorisi ile olan ilişkisi açısından ele alarak inceleyeceğiz.

A) Diplomatik Baskın / Sürpriz

Diplomatik baskın/sürpriz bir ülkenin genel dış politikasındaki veya bir ülke ile olan ilişkilerindeki ani ve beklenmedik değişikliğin diğer ülke veya ülkeler üzerinde yaptığı etkidir.³²⁶ Michael Handel ise diplomatik baskın/sürprizi, "uluslararası sistem üzerine önemli etkisi olan beklenmedik hareket olarak" tanımlanmaktadır.³²⁷

Diplomatik sürprizlerde amaç baskın/sürpriz değildir. O sadece bir yan sonuç olarak belirir. Gizlilik ve şok gibi iki unsur da diplomatik sürprizin iki sürecidir. Eski ve alışlagelmiş bir politik gizlilik içinde yapılan çalışmalardan sonra ani bir adım ile tarihe kavuşurken yerine

³²³ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.23; Stratejik sürpriz konusunda muhakkak okunulması gereken bir kaynak için konunun önde gelen uzmanlarından Michael I. Handel, "Intelligence and Problems of Strategic Surprise" (ed.) Richard K. Betts, ve Thomas G. Mahnken, *Paradoxes Of Strategic Intelligence*, Frank Cass, London 2003, s.1-59.

³²⁴ Bu konuda çok önemli bir çalışma için bkz. James J. Wirtz, "Theory of Surprise" (ed.).

³²⁵ Mark M. Lowenthal, *Intelligence*, s.3.

³²⁶ Bkz. Benzer bir anlatım için Dearth ve Gooddens, s.175.

³²⁷ Michael Handel, "Diplomatic Surprise" in *War, Strategy and Intelligence*, (Londra, Frank Cass and Co., Ltd., 1989), s.285.

gelen yenisi bu yeni politikanın dolaylı olarak muhatabı olan devletler komplo olarak algılayabilirler. Hangi gelişmelerin diplomatik sürpriz olarak nitelenebileceğini 20. yüzyıldaki bazı gelişmeleri inceleyerek gösterebiliriz.

a) 1939 Sovyet-Nazi Saldırmazlık Anlaşması: Nazi Almanyası ile SSCB arasında 2. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde yapılan bu anlaşma, iki ideolojik düşman arasında yapılmış olması olduğu kadar, 1930'lu yıllar boyunca İngiliz-Fransız-Sovyet ortaklığı Almanya'yı muhasara altına alan ve durduran güç olduğu için de Londra ve Paris üzerinde tam bir diplomatik sürpriz olmuştur.

ab) 1977'de Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın Kudüs'ü Ziyareti: 1948, 1967 ve 1973'te üç Arap-İsrail savaşından sonra ve İsrail'de Menahim Begin gibi uzlaşmaz bir politikacı başbakan iken Enver Sedat çok kısa bir ön hazırlıktan sonra İsrail'i ziyaret ederek Ortadoğu'da Arap-İsrail barışına giden yolu açarak tam bir sürpriz gerçekleştirmiştir.³²⁸

ac) 1971 Çin-ABD İlişkileri: 1949'dan itibaren Çin'deki komünist rejimin zamansız düşmanı olan ABD, Kissenger'in ABD Dışişleri Bakanının olmasından sonra Amerikan dış politikasının eksenini ideolojiden reel politikaya kaydırması neticesinde ABD, SSCB'yi güneyden de çevrelemek amacı ile Pekin ile görüşmeleri başlatarak küresel ölçekli bir sürpriz gerçekleştirmiştir.³²⁹

Diplomatik sürpriz bazı açılardan askerî sürprizden farklıdır. Askerî sürprizde sadece sürprizi başlatan taraf kazançlı çıkarken diplomatik sürprizde belirli pazarlıklar ile herkes kazançlı çıkabilir.³³⁰ Keza, diplomatik sürprizin doğasında olumlu sonuçlar olma ihtimali vardır ve uzun vadeli. Öte yandan askerî sürpriz doğası gereği yıkıcı ve kısa vadeli.³³¹

B) Teknolojik Sürpriz

Silâh teknolojisinde yeni keşif ve uygulamalar anlamına gelen teknolojik sürprizi, Handel şöyle tanımlamaktadır: Yeni bir silahın (veya bilinen bir silahın yeni bir kullanım şeklinin) kullanılmaya başlanması ile bu silahın varlığından haberdar olmayan veya zaman gerektirdiği

³²⁸ D. H. Deearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.175-177.

³²⁹ A.g.e., s.178.

³³⁰ M. Handel, Diplomatic Surprise, s.284-285.

³³¹ A.g.e., s.192.

için etkili karşı önlemler alamayan düşmana karşı kazanılan tek taraflı avantaja teknolojik sürpriz denir.³³²

Teknolojik sürprizler özellikle 19. yüzyıldan itibaren hızlanmaya başlamıştır. Bu anlamda demir yolu, hem teknolojik hem de yol açtığı sonuçlar itibarıyla askerî bir sürprize neden olmuştur. Ancak teknolojik sürpriz gerçek anlamına 20. yüzyılın ikinci yarısında hızlanmış ve değişik görünümler almaya başlamıştır. Almanların 1940'ta Belçika'da plânörü kullanmaları, 1941'de Girit'e ilk kez paraşütçü birlikleri indirmeleri nasıl teknolojik sürpriz ise, atom bombasının kullanılması da öyle bir teknolojik sürpriz sayılmaktadır. Öte yandan 1973 Arap-İsrail savaşında Arapların İsrail'e karşı anti-zırh füzeleri ile yerden havaya füzeleri entegre ediş ve kullanım şekli, Arapların bu silaha sahip olduklarını bilmeyen İsrail ordusu için önemli bir sürpriz olmuştur.

1940'dan Bu Yana Teknolojik Sürprizler	
Sürprizler	Tarihi
Belçika'da Alman Planör Operasyonu	1940
Girit'te Alman hava indirme operasyonu	1941
Alman V 1/V 2 roketleri	1944
Alman Me-262 jet uçakları	1943
Japon zero savaş uçağı	2. Dünya Savaşı
Rus T-34 Tankı	2. Dünya Savaşı
İngiliz kod kırma operasyonu	2. Dünya Savaşı
İngiliz radar üretimi	2. Dünya Savaşı
Amerikan atom bombası	1945
Sovyet Sputnik füzesi	1957
Kuzey Vietnam SA 75	1972
Mısır SAM 5 ve ATGMS	1973
İsrail hava savaşı yöntemi	1982
ABD SDI	1980'ler ³³³

³³² Michael Handel: "Technological Surprise in War" in War, Strategy and Intelligence, s.133.

³³³ Dearth ve Goodden, s.178.

Teknoloji-sürpriz ikilisinde önemli bir unsur da zamandır. Yeni teknolojilerin keşfi ile askerî teknolojiye uygulanması arasında geçen süre gittikçe daha kısalmaktadır.³³⁴

C) Askerî Baskın / Sürpriz

Ünlü askerî stratejiysen B.H. Liddle Hart, “İnsanın tasarladığı amaç veya güttüğü maddî hedefe ulaşmak üzere, hasım tarafından normal olarak beklenen bir hareket tarzı çerçevesindeki dolaysız bir tutum uygulaması, olumsuz sonuçlar vermeye mahkumdur” demektedir. Böyle davranmamak ise baskın/sürpriz yaratmaktadır.³³⁵ Askerî baskın/sürpriz, düşman gücünün önemli bir bölümünü çok az bir maliyet ile imha ederek, düşmanın en zayıf noktasına saldıran ordunun en güçlü yanlarını ön plana çıkararak yapılan ve yeri ve zamanı ile ilgili olarak düşmanı tam bir bilgisizlik içinde bırakan saldırı askerî baskın/sürprizdir. Askerî baskın/sürpriz, saldıran tarafın güçleri için bir çarpan etkisi yaptığı gibi savaşın akışını belirleme, direnme gücünü kırma imkânı verebilir. Askerî baskın/sürpriz, düşmanın üstünlüğüne son verirken, saldıranın zayıflığını da örter.³³⁶

Askerî sürpriz olarak önemli bir aldatma operasyonunu 1918’de Varşova önlerinde 3 milyonluk Bolşevik Rus Ordusu’nun bir milyonluk Polonya Ordusu’nun yenmesi oluşturmuştur. Polonya Ordusu asıl güçlerini kanatlara kaydırması olmasına rağmen merkezde yığınak yaptığı intibahı vermiştir. Varşova üzerine yürüyen Bolşevik Ordusu, Polonya Ordusu’nun kısılcında kalarak ezilmiştir.³³⁷

Askerî baskın/sürpriz için 26 Ağustos 1922’de gerçekleşen ve silah ve sayı açısından kendisinden kat kat üstün olan Yunan ordusunu tamamen yok ederek İzmir’e 9 Eylül’de giren Türk hücumu mükemmel bir örnek teşkil etmektedir. Mustafa Kemal Atatürk, çok geniş bir cepheye yayılmış iki ordu arasındaki mücadeleyi dar bir alanda sürpriz unsuru ile “dolaylı tutum” yani düşmanın en zayıf yanı ile hücumla geçen tarafın en güçlü yanını karşı karşıya getirerek yok edici bir ye-

³³⁴ A.g.e., s.179.

³³⁵ B. H. L. Hart, a.g.e., s.3.

³³⁶ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.180; Handels I. Michael, “Intelligence and the Problem of Strategic Surprise”, Paradoxes of Strategic Intelligence, Richard K. Betts ve Thomas G. Mahnken (ed.), London 2003, s.3.

³³⁷ Kazım Karabekir, *Gizli Harp İstihbarat*, Kamer Yayınları, s.64-65.

nilgiye uğratmıştır. Bunun için, Türk ordusu, gizli olarak önce Afyon ile Çiğiltepe arasındaki 40 kilometrelik mesafede karşı cephedeki Yunan birliklerinin üç katı olacak şekilde mevzilenmiştir. Kalecik ile Tınaztepe arasındaki 12 kilometrelik hücum hattında Türk birliklerinin sayısal üstünlüğü Yunan birliklerinde altı kat fazla hâle gelmiştir. Bu noktada yapılan saldırı Yunan ordusunun yok oluş sürecini başlatmıştır.³³⁸

Stratejik baskının anlamını göstermek açısından 1930'lu yıllarda Atatürk'ün Harp Akademisi'nde kurmay subay adayları ile yaptığı bir tartışmada kurmay subay adaylarının Büyük Taarruz'daki askerî stratejiyi yanlış bulduklarını ifade etmeleri üzerine, Atatürk'ün "Hayatta yaptıklarımı okulda yapsaydım sınıfta kalırdım" cevabını vermesi çok önemli bir örnektir.³³⁹

Stratejik baskın ancak sıra dışının yapılması durumunda mümkün olmaktadır. Örneğin; 1974 Kıbrıs Barış Harekatı başlamadan bir hafta önce o ana kadar geçerli olan çıkarma için çok uygun olan Magosa civarından Kıbrıs'a çıkarma yapma yapma planları değiştirilmiş ve çıkarma için hiç uygun olmayan Girne plajı seçilmiştir. Türk çıkarmasını Magosa civarında bekleyen ve bu amaçla tertiplenmiş Yunan ve Rum Ordusu için bu tam bir stratejik baskın sonucunu vermiştir.

Alexander George, "**Warning and Response: Theory and Practice**" adlı makalesinde askerî sürprizin beş bileşenini şöyle sıralamaktadır;

- 1) Saldırı baskın/sürpriz midir?,
- 2) Ne tür bir saldırı düzenlenecektir?,
- 3) Neye saldırılacaktır?,
- 4) Ne zaman saldırılacaktır?,
- 5) Ne için saldırılacaktır?³⁴⁰

Eski İsrail Genelkurmay Başkanı Tümgeneral Chaim Bar-Lev ise askerî sürprizi;

³³⁸ Turgut Özakman, **Şu Çılgın Türkler**, Bilgi Yayınları, Ankara 2005.

³³⁹ Bu konuşmaya herhangi bir kaynakta raslamadık ancak Türk Ordusu subayları arasında bu olay anlatılmaktadır.

³⁴⁰ Alexander George, "**Warning and Response: Theory and Practice**", D. H. Dearth ve R. T. Goodden, içinde s.182.

1) Yöntem/kuvvet baskını/sürprizi,

2) Mekân baskını/sürprizi,

3) Zaman baskını/sürprizi olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır.³⁴¹ Her üç unsur, yani beklenmeyen kuvvetle, beklenmeyen zamanda ve beklenmeyen yerde gerçekleşen askerî bir saldırı mükemmel bir baskındır. Ancak bunlardan sadece birisi veya ikisi de gerçekleşebilir. Örneğin; Türk Ordusu'nun 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı tam bir mekân baskınıdır. Türk Ordusu çıkarma yapmak için hiç müsaite olmayan ve bundan dolayı Yunan ve Rum Ordularının önlem almadığı Girne sahillerinden çıkarmayı başlatarak bir mekân baskını/sürprizi gerçekleştirmişlerdir.

Askerî baskın/sürprizin, sürprizi yapan taraf için zayıf yanı ise başarı kazanması durumunda zafer sarhoşluğu içine girmesi ve önüne çıkan fırsatı sonuna kadar değerlendirememesidir. Zafer ve başarı karşısında başı dönen baskıncı/sürprizci taraf, zaferin kendisinin önüne daha önce öngöremediği fırsatları koyduğunu idrak edemez ve bunları kullanma konusunda inisiyatif geliştiremez. Bunda baskın/sürpriz yapan tarafın savaş öncesi plan hedeflerine sadık kalma konusunda ısrarcı davranması gibi bir tahassub da rol oynayabilir. Başkomutanlık, zaferi aşırı derecede kullanma durumunda kendi ordusu üzerindeki denetimi yitirebileceği ve zaferin kayba dönebileceği endişesi ile "bu kadar galibiyet" yeter şeklinde bir anlayışa kapılabilir.

Örneğin, Pearl Harbour'da Amerikan deniz filosunu vuran Japon filosu, adadaki yakıt yanklarını ve diğer limanları vurmak gibi bir fırsatı varken bunu kullanmamıştır. Bu Japonya adına kaçırılmış bir fırsat olmuştur. 1973'de Mısır ve Suriye orduları İsrail karşısında savaşın ilk günlerinde büyük bir başarı kazanmışlardır. Ancak her iki orduda savaşın önlerine çıkardığı fırsatları değerlendirmeyip, liderlik yoksunluğu gösterince ilk planlarına sadık kalıp durmuşlar ve İsrail'in toparlanmasına fırsat vermişlerdir.³⁴²

Bu noktada askerî sürpriz/baskın ve istihbarat başarısızlığı arasındaki bağı incelemek için iyi bir örnek olan Yom Kippur ya da 1974

³⁴¹ Ma'ariv, 1 Ağustos 1975'den nakleden Avi Shlaim: "Failures in National Intelligence Estimates: The Case of Yom Kippur War", World Politics, Cilt 28, Sayı 3, Nisan 1976, s.348.

³⁴² Handels I. Michael, "Intelligence and the Problem of Strategic Surprise, s.2.

Arap-İsrail Savaşı'nı inceleyebiliriz. Yom Kippur Savaşı, Mısır Ordusu'nun saat 14.00'de Süveyş Kanalı'nı geçerek Sina Yarımadası'ndaki İsrail mevzilerine, Suriye Ordusu'nun ise aynı saatte tank birlikleri ile Golan Tepeleri'ndeki İsrail mevzilerine saldırması ile başlamıştır. Suriye tankları iki gün içinde 80 kilometre ilerlerken, savaş başlamadan önce Suvey'i geçerken 10 bini ölü olmak üzere 26 bin kayıp vereceğini düşünen Mısır Ordusu'nda sadece 208 kayıp vererek Sina'da ilerlemeye başlamıştır.

Ancak toparlanan İsrail Ordusu Suriye Ordusu'nun geri püskürtmüş ve savaşın başladığı noktadan 15 kilometre geriye iterken Suriye Ordusuna kendi kayıplarının sekiz katı kayıp verdirerek 1400 Suriye tankını imha etmiştir. Sina Yarımadası'nda da 3. Mısır Ordusu başlangıçtaki üstünlüğünü doğru değerlendiremeyince İsrail Ordusu tarafından tamamen kuşatılmıştır. Bu şartlarda ateşkes anlaşması yapılmıştır.³⁴³

İsrail Ordusu'nun her iki cephede de tam bir baskın ile karşı karşıya kalması İsrail istihbaratının bir dizi yanlış analizinin sonucudur. Bu yanlış analizler üzerinde durmak öğretici olacaktır. İsrail, 1967'de "6 Gün Savaşı"nda Mısır, Suriye ve Ürdün hava kuvvetlerinin uçaklarını daha havalanmadan, yerde imha etmiş ve savaş sırasında büyük bir üstünlük ele geçirmişti. İsrail komutanlar savaşı bu hava üstünlüğünden dolayı kazandıklarını düşünüyor ve Mısır'ın İsrail ile eşit hava gücü oluşturmadan İsrail'e saldırmayacağını düşünüyorlardı. Oysa Mısır Ordusu 6 Gün Savaşı'nı İsrail'in hava üstünlüğünden dolayı değil, Mısır Ordusu'nun kötü yönetilmesinden dolayı kaybettiğini düşünüyorlardı. **Analizde Birinci Hata:** İsrail istihbaratı istihbarat analizinde "Ayna İmajı" denilen hatayı yapmakta, kendi düşüncelerini rakibine yansıtmakta, sonra rakibinin de kendisi gibi düşündüğünü zannetmektedir.

İsrail Ordusu, 1948, 1956 ve 1967'de Arap Ordularını üç kez yendikten sonra Arap askerinin askerî değerini küçük görmeye başlamıştır. İsrailli komutanlar Arap ordularının İsrail karşısında yenik olmaya mahkum olduğuna inanmışlardır. Bu inancın İsrailli askerî analizcilere de yansıdığı görülmektedir. Bu ruh hâli İsrail Ordusu'nun istihbarat

³⁴³ Robert S. Bolia, "Overreliance on technology in warfare: The Yom Kippur War as a case study", Parameters, 2004.

örgütü olan AMAN'lı istihbarat analizcilerine de yansımıştır. **Analizde İkinci Hata:** İstihbaratta etnosentrik yaklaşım bir analizcinin muhakak kaçınması gereken bir hatadır. Etnosentrik yaklaşım bir millete karşı önyargılı olmak demektir.

Etnosentrik yaklaşım içindeki AMAN analizcileri Mısır Ordusu'na yönelik gerçekleştirdikleri sinyal istihbaratı sırasında Mısır karşı istihbaratının düzenlediği aldatma operasyonuna inandılar. Mısır Ordusu, AMAN'ın dinlediğini bildiği mesajlarda bazı Mısır birliklerinde izinleri yeniliyor, bir çok subaya ise Hacca gitmek için izin veriyordu. Mısır Ordusu'nun saldıramayacağı inancı içinde olan AMAN analizcileri için bu düşüncelerinin kanıtı kabul edilmiştir. Hatta bir süre sonra AMAN, Mısır Ordusu askerlerine verilen oruç tutmama emrini yakalamış olmasına rağmen bu emrin doğru analizini yapamamıştır. Bu ve benzer hatalar İsrail Ordusu'nun kapsamlı bir baskına uğraması ile sonuçlanmıştır.

V.8.4. Başarılı Aldatma Operasyonun Ön Şartı

Bir aldatma operasyonunun başarılı olabilmesi için yerine gelmesi gereken bazı ön şartlar vardır. Aldatma eylemini gerçekleştiren taraf, karşı tarafa doğru sinyallerin/mesajların gitmesini engelleyerek tasarlanmış yanlış mesajların ulaşmasını sağlar. Burada sinyalden kasıt, değişik durumlarda uygulanan değişik yanıltmalardır. Örneğin, zırhlı birliklerin sayısını çok göstermek ve düşmanın yanlış hedefleri bombalamasını sağlamak için yapılan maket tanklar ile tasarlanmış yanlış bir sinyal verilir. Rakip devletin eline geçen yanlış sonuçlar çıkarması için hazırlanan belgelerin aktarılması durumunda sinyaller bu sahte dökümanlardır.

Başarılı aldatma için iki temel hedef, sinyal akışının güvenliğini sağlamak ve yanlış sinyal üretebilmektir. Sinyal akışının güvenliği, doğru bilgilerin gitmesinin engellenmesidir. Eğer her şeye rağmen düşman doğru sinyaller almış ise başka doğru ve yanlış sinyalleri birlikte yollayarak düşmanın analiz gücünü yanılgıya sürüklemek lazım-

dır. Başarılı bir şekilde bilgi akışı güvenliği sağlayabilmek için, düşmanın bütün bilgi toplama kapasitelerinin bilinmesi gerekmektedir.³⁴⁴

İkinci temel hedef, yanlış sinyallerin doğrusundan ayırt edilemeyecek kadar iyi tasarlanmış olması gerekliliğidir. Rakip servislerin istihbarat analizcileri yanlış bir sinyali doğrusundan hemen ayıracaklar ve kendilerine yönelik bir aldatma operasyonu yapıldığını fark edeceklerdir. Bilginin/sinyalin nasıl iletildiği de çok önemlidir. Eğer sinyal karşı tarafın eline şüpheli bir şekilde geçerse, yine aldatma operasyonu ortaya çıkacaktır.

Bir aldatma operasyonu sırasında göz önünde tutulması gereken üç husus vardır:

- a) Gerçek sinyallerin gitmesi engellenmiş midir,
- b) Sahte sinyaller düşmana ulaşmış mıdır,
- c) Düşman sinyallerimizden istediğimiz sonuçları çıkarmış mıdır?

Aldatma operasyonunu en hızlı ve etkili başarıya ulaştıran husus, rakibin beklentilerine uygun bir yanlış sinyal yollamaktır. Örneğin Hitler, müttefiklerin Manş Kanalı'nın en dar yerinden çıkarma yapacaklarını beklemiş, Müttefik istihbaratı da bu beklentiye güçlendirici sinyaller vermiştir.³⁴⁵ Dikta rejimleri ortak akı kullanmayı reddettiği ve bir kişinin görüşleri hâkim olduğu için dikta rejimlerine karşı aldatma operasyonu daha kolay olabilir.

Efraim Kam ise sürpriz saldırının sahip olması gereken üç unsuru şöyle sayar: a) Saldırı kurbanın beklentilerine uymamalıdır; b) Saldırının gerçekleşmesi kurbanın erken uyarı sisteminin başarısız olduğunu ortaya koyar. Sürpriz saldırı kurbanın saldırıya karşı uygun cevap geliştirme konusundaki yetersizliğini ortaya koyar.³⁴⁶ George, Kam'ın kurbanın bakış açısından yaptığı bu tespitlere saldırganın bakış açısını ekler. Saldırgan da kurbanın beklentilerini bilmelidir.

³⁴⁴ Erken uyarı ve sürpriz arasındaki ilişkiyi 1973 Yom Kippur Savaşı örneğinde başarılı bir şekilde inceleyen başarılı bir teorik çalışma için bkz. Ephraim Kahara, "Early Warning versus Concept" Intelligence and National Security, Cilt 17, Sayı 2, Yaz 2002, s.81-104.

³⁴⁵ A. N. Shulsky, a.g.e., s.121-122: Askeri sürpriz ve Hitler konusunda bkz. David Jablonsky, "The Paradoxes of Duality: Adolf Hitler and the Concept of Military Surprise", (ed) Michael Handel Leaders and Intelligence, Fank Cass, London 1989, s.55-117.

³⁴⁶ Ephrim Kam: **Surprise Attack: The Victim's Perspective**, (Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1988), ss.8-9.

Erken uyarı sistemindeki eksiklikler ve zayıflıklar hakkında bilgi sahibi olmalıdır.³⁴⁷

Nihayet sürpriz bir saldırıya nasıl cevap vereceği konusunda fikir sahibi olmalıdır. Örneğin Arjantin 1982’de sürpriz bir saldırı ile Falkland Adalarını ele geçirdiği zaman Londra’nın nasıl bir cevap vereceği konusunda doğru tahminde bulunmamıştı. Keza Irak liderliği de iki kez sürpriz saldırı konusunda hatalı değerlendirme yapmıştır. İran’a yapılan 1980’deki saldırıda İran’ın direniş gücü ile 1990’da Kuveyt’e yapılan saldırıda ABD’nin alacağı tavır kestirilememiştir.

Askerî sürprizi Zui Lahir iki temel kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; a) durumsal sürpriz ve b) temel sürprizdir. Durumsal sürpriz kurbanın öngörü ve tahminlerindeki yanlışlıklarından kaynaklanır; ancak temel konseptlerinin yanlış olduğu anlamına gelmez. Durumsal sürpriz taktik sürpriz ile benzerlik gösterir. Bu durumda saldırı kurbanı olan taraf ilk zorluklardan sonra durumu lehine çevirebilir. Temel sürpriz durumunda ise temel güvenlik konsepti yıkılır ve ortaya ulusal boyutta bir kriz çıkar. Temel kriz stratejik krizin bütün özelliklerini taşır.³⁴⁸

Sürpriz saldırının çekiciliği yukarıda da değinildiği gibi, saldırının büyük başarıya, çok az bedel ödeyerek ulaşma beklentisidir. Sürpriz saldırıya sadece zayıf devletler mi başvururlar? Bu soruyu olumlu cevaplamak mümkün değildir. Güçlü devletler de kendilerinden zayıf devletlere yönelik sürpriz saldırılar gerçekleştirebilirler.³⁴⁹ Ancak stratejik sürprizin zayıflar için doğal bir çekiciliği vardır. Güçlüler ise stratejik sürpriz için bilinçli bir çaba içinde değildirler.

³⁴⁷ Alexander George, “Warning and Response: Theory and Practice”, D. H. Deane ve R. T. Goodden, içinde s.182.

³⁴⁸ A. George, a.g.m s.182.

³⁴⁹ A.g.m., s.180.

1940'lar Bu Yana Askerî Baskınlar/Sürprizler	
Askerî Baskınlar/Sürprizler	Yılı
Fransa'ya yönelik Alman Yıldırım Savaşı	1940
Almanya'nın Rusya'ya saldırması	1941
Pearl Harbor'a Japon saldırısı	1941
Singapur'a Yapılan Japon çıkarması	1941
Müttefiklerin Kuzey Afrika çıkarması	1942
Müttefiklerin Sicilya ve İtalya çıkarması	1943
Müttefiklerin Normandiya çıkarması	1944
Rus Ordusu'nun Doğu Cephesi'nde karşı saldırısı	1942-44
Ardenler'de Alman saldırısı	1944
Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırısı	1950
Hindin'e ABD çıkarması	1950
Hindistan'a Çin saldırısı	1962
İsrail'in Araplara saldırısı	1967
Vietkong'un "tet" Saldırısı	1968
SSCB'nin Prag'ı işgali	1968
Araplar'ın İsrail'e saldırısı Yom Kippur Savaşı	1974
Irak'ın İran'a saldırısı	1980
Arjantin'in Falkland'ı işgali	1982
Irak'ın Kuveyt'i işgali ³⁵⁰	1990

Askerî baskın/sürpriz taktik düzeyde tarihin her döneminde görülen bir unsur olmakla birlikte, stratejik askerî sürpriz ancak 19. yüzyılda yoğun olarak görülmeye başlamıştır.³⁵¹ Ancak tarihin eski dönemlerinde de nadir de olsa derin sonuçlar doğuran stratejik sürprizler vardır. Örneğin Polonya Ordusu'nun 1683'de Viyana'yı ikinci kez kuşatan Türk Ordusu'na yönelik saldırısı sonuçları ayrı ayrı Türk, Leh ve Avrupa tarihi açısından çok büyük olan tam bir stratejik baskın/sürprizdir.³⁵²

³⁵⁰ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.183.

³⁵¹ A.g.e., s.214.

³⁵² Polonya Ordusu'nun Türk Ordusu'na gerçekleştirdiği baskın neticesinde Türk gücü Orta Avrupa'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Bu Rusya ve Almanya üzerindeki baskıyı azalttığı

Sürpriz aynı anda değişik seviyelerde elde edilebilir. Saldırının zamanlaması, yeri, kuvvetlerin hareketliliği, kullanılan teknolojiler, yeni askerî doktrin ve/veya yenilikçi taktikler hatta savaşın askerî-politik hedeflerini oluşturabilirler. Bu unsurlardan birisi, birkaçı veya zor da olsa teorik olarak hepsi bir arada gerçekleşebilir.³⁵³

Düşmanın karargâhlarına, hava alanlarına, iletişim ve ulaşım merkezlerine, yol/köprü ve sevk noktalarına aniden saldırı düzenleme yeteneğine sahip olan hava kuvvetlerinin varlığı stratejik askerî sürprizi teorik bir ihtimal veya çok zor bir pratik olmaktan çıkarıp büyük bir olasılık hâline getirmiştir. Ayrıca hava kuvvetleri ile müşterek harekât yaparak, karadan düşmanın derinliğine girme operasyonlarını da desteklemektedir.³⁵⁴

Düşmanın bir sürpriz saldırı yapıp yapmayacağının analizi yapılırken yanlış bir değerlendirme yapmamak için göz önünde tutulması gereken bazı hususlar vardır. Eğer bir düşman saldırı için gereken bütün alt yapıya sahip değil ise bu onun herhangi bir saldırıya geçmeyeceği; bir "çılgınlık yapmayacağı" anlamına gelmez. Düşman üç farklı şekilde düşünebilir;

1) Düşman kendi gücünü değerlendirmede veya rakibin gücünü değerlendirmede bir hata yapar ve kendisini olduğundan güçlü/rakibi olduğundan güçsüz zanneder. Bu hatayı Sovyet Rusya'ya saldıran Hitler 1941'de ve İsrail'e saldıran Araplar 1967'de İsrail'i değerlendirirken yapmışlardır.

2) Rakip politik baskı veya politik kazanç uğruna küçük çaplı askerî bir yenilgiyi göze alır. Ancak konuyu da dünya kamuoyunun gündemine getirmiş olur.

3) Rakip zayıf olduğunu bilir, ancak sürpriz bir saldırının kuvvet çarpanı yaptığından hareket ile saldırıyı göze alır.

Ayrıca şu da göz önünde tutulmalıdır ki, bir devleti savaşa itenindeki silahların niteliğinden çok, onları kullanmaya yönelik politik niyetinin ne denli ciddî olduğudur.³⁵⁵

için anılan iki devlet Polonya'yı aralarında rahatlıkla paylaşmışlardır. Avrupa ise Viyana'nın düşmesi durumunda Türk Ordusu'nun durdurulamaza dönüşecek olan ilerlemesinden kurtulmuştur.

³⁵³ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, s.215.

³⁵⁴ A.g.e., s.215.

³⁵⁵ Dearth ve Goodden, s.225.

Bir devleti saldırıya iten hususlardan birisi de saldırıdan başka çıkar yol kalmadığını düşünmesi ve amacına ulaşmak için saldırıyı tek çare olarak görmesidir. Örneğin Japon Genelkurmay Başkanlığı Pearl Harbour'u büyük tartışmalar ve itirazlardan sonra bombalamaya karar vermiştir. Çünkü Japon generaller ABD'nin er geç sahip olduğu ekonomik kapasite ile Japonya'yı köşeye sıkıştıracağını düşünmüştür.

Ancak şaşırtıcı olan Japon Genelkurmay Başkanlığı'nın Pearl Harbour'a saldırmasından çok bunun ABD için baskın/sürpriz olmasıdır. Çünkü, Amerikan Deniz Kuvvetleri 7 Şubat 1937 Pazar günü Pearl Harbour'da bir savaş oyununda Japon Hava Kuvvetleri'nin Pearl Harbour'a saldırarak Amerikan Pasifik filosunu yok etmesini gerçekleştirmiştir. Bundan birkaç yıl sonra General Billy Mitchel, Hawaii'nin Japon casusu kaynadığını ve Japonların bir pazar sabahı Pearl Harbour'a saldırabilecekleri uyarısında bulunmuştur.³⁵⁶ Bu da göstermektedir ki, en iyi istihbarat değerlendirmesi dahi dikkate alınmadıkça önemli değildir.

Analizci riskin çok büyük olduğunu ve bundan dolayı düşmanın herhangi bir eylemde bulunmayacağını düşündüğünde önemli bir yanlış yapabilir. Çünkü **bir saldırı ne kadar az bekleniyor ise bu saldırının girdiği riski o kadar azaltır**. Zaten stratejik sürprizin nedeni de budur.³⁵⁷ Öte yandan yapılan bütün çalışmalara rağmen, stratejik sürprizi öngörme konusunda çok büyük ilerleme kaydedilmemiştir.

V.8.5. Sürpriz Saldırı Öncesi Önlemler

Sürpriz saldırının her an gerçekleşeceği düşüncesi ile önceden belirli temel önlemlerin alınmış olması bir sürpriz saldırı ile başatmenin en iyi yoludur. Bu da "Düşman-İmkân-Kabiliyetler" (DİK) değerlendirilmesinin doğru yapılması ile mümkündür. İstihbarat analizcisi, sürprizi engellemek için gerçekleşme ihtimali zayıf olan gelişmelerle ilgilenirken, olayın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini düşünmekten çok, nasıl gerçekleşeceğini düşünmelidir. Aşağıda sayılan önlemler alınabilecek olanların sadece bir kısmıdır:

³⁵⁶ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.61.

³⁵⁷ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.226-227.

a) Askerî birliklerin özellikle de komuta ve ara komuta kademe-
lerinin psikolojik olarak her zaman her türlü saldırıya hazır olmaları,
saldırı durumunda paralize olmalarını engelleyecek ve derhal tepki
vermelerini sağlayacaktır;

b) Bir sürpriz saldırı durumunda saldırının niteliğine göre ne ya-
pılacağına bilinmesi gerekmektedir. Bunun için önceden bir saldırıya
nasıl cevap verileceği planlanmalıdır;

c) Bir sürpriz saldırıda etkin cevabın verilebilmesi, ana karar-
gahların, iletişim merkezlerinin, hava alanlarının, cephane ve yakıt
depolarının, ilk darbeyi mümkün olduğunca hasarsız atlatması gere-
kir. Bunun için bu gibi merkezler her zaman özel olarak korunmalıdır;

d) Sürpriz saldırı durumunda uygulanacak seferberlik planları
ayrıntılı olarak hazır olmalıdır;

e) Sürpriz saldırıya karşı uygulanacak teknik ve operasyonel
karşı önlemler hazır olmalıdır.³⁵⁸

V.8.6. Karşı Aldatma

Aldatmayı anlamak, aldatılmaktan nasıl kaçınabileceğimizi görme-
nin de ilk adımını oluşturur. Aldatmayı kolaylaştıran unsurların neler
olduğunu anladığımızda, aldatılma ihtimaline karşı daha uyanık olu-
ruz ve uyarı sinyallerini tanımlayabiliriz. Bir devletin, örgütün veya
kişinin ne kadar az bilgi kanalı var ise aldatılma ihtimali o kadar yük-
sek olur.³⁵⁹

Karşı-aldatma operasyonu aldatma operasyonundan da zordur.
Çünkü karşı aldatma operasyonu düzenleyen, yani hedefini/kurbanını
sürekli ve dikkatli işleyen bir servise karşı kurban tarafından gerçek-
leştirilir. Karşı-aldatma için önce aldatmayı tespit etmek sonra engel-
lemek gerekir. Sonra da karşı aldatmaya operasyonuna geçilir.

Aldatma operasyonlarının çoğunlukla hedefin/kurbanın önün-
deki iki hedeften birisine yöneltmek olan "A" tipi aldatma veya zaten
kurbanın doğru kabul ettiği görüşü destekleyen "M-1" tipi aldatma
operasyonu olduğu için kurbanın operasyonu tespit etmesi çok zor-
dur. Kurbanın belirli bir avantajının olduğu tek tip aldatma, görüşü-

³⁵⁸ A.g.e., s.249.

³⁵⁹ A. N. Shulshys, a.g.e., s.124.

nün değiştirildiği/değiştirilmeye çalışıldığı “M-2” tipi aldatma operasyonudur.

Aldatma operasyonlarının tespitinde psikolojik faktör de büyük bir rol oynar. Bir analizcinin aldatma operasyonunu tespit etmesi kolay olmayabilir. Eğer ikna edici kanıtlar ileri süremez ve şüphesini tekrar tekrar dile getirir ise analizci “yalancı çoban” durumuna düşebilir.

Aldatma operasyonunun tespit edilmesi ve servisin aldatma operasyonuna maruz kaldığına ikna olması durumunda kurban servis iki yol izleyebilir. Birinci yol olarak, aldatma operasyonunu anladığını açığa vurur ve böylece operasyon düzenleyen taraf operasyonu sona erdirir. İkinci yol ise kurbanın aldatıldığını keşfettiğini gizleyerek bir karşı aldatma operasyonu düzenleme çabasıdır.

V.8.7. Aldatılmayı Sağlayan Koşullar ve Hatalarımız

Rakibi aldatmak için geliştirilen teknikler ne kadar iyi olur ise olsun, eğer rakip doğru bir mental tavır içerisinde ise aldatılması çok zordur. Ancak genellikle aldatılmayı kolaylaştıran önyargılar en az hazırlanan aldatma teknikleri kadar aldatılma sürecini kolaylaştırır. John Macartney, sürpriz saldırıyı tehlike hâline getiren şeyin istihbarat eksikliği değil, istihbaratçının önyargısı olduğunu söylerken bu noktaya dikkat çekmektedir.³⁶⁰

Eski bir askerî istihbaratçı ve bir tarihçi olan T. L. Cubbage, “**German Misapprehensions Regarding Overlord: Understanding Failure in the Estimated Process**” adlı kitabında dört tür önyargıdan bahsetmektedir. Bunlar;

- a) Kültürel önyargılar,
- b) Kendini yansıtmı,
- c) Bilimsel önyargılar ve
- d) Cari beklenti unsurlarıdır. Şimdi bunları teker teker ele alabiliriz.³⁶¹

³⁶⁰ Dearth ve Goodden, s.55.

³⁶¹ Jay Lee Hatton: We Deceive Ourselves: The Role of Preconception in Operational Deception, www.ndu.edu/inss/books/essaysch2.html.

a) Kültürel Önyargılar: Kültürel önyargılar bir analizcinin içine doğduğu ve büyüdüğü, benimsediği, kültürel çevreden **kaynaklanan** önyargılardır. Bu tür önyargılar, Arapların “pis ve aptal” **olduğu**, Rusların vahşi olduğu gibi iki ulus arasındaki olumsuz ilişkileri ortaya çıkarır. Analizci bu tür önyargılarını analizine taşıdığı zaman yanlış sonuçlara ulaşır. Örneğin, “Araplar aptal olduğu için çok akıllıca bir planı gerçekleştiremezler” şeklinde düşünen analizci, Arapların gerçekten böyle bir planı gerçekleştirdiklerini gözden kaçırır.

b) Kendini Yansıtma: İnsan psikolojisindeki “herkes benim gibi olmalı” yaklaşımı, uluslararası ilişkilerde ve stratejik analiz pratiklerinde çok tehlikeli sonuçlara neden olabilir. Bu tür bir yaklaşım, incelenen insanın ve/veya ulusun çok daha farklı bir tarihsel arka plana, bu tarihsel arka planın yoğurduğu ulusal psikolojiye ve kültürel çerçeveye sahip olduğunu göz ardı etmektedir. Bu yaklaşım etnosentrik bir yaklaşımdır ve bir analizcinin kendi inanç sistemini, kalıplarını rakibine taşıyarak, “Ben onun yerinde olsa idim ne yapardım?” şeklinde düşünmesidir. Oysa yapılması gereken “o nasıl düşünüyor” sorusuna cevap aramak olmalıdır.

Bu ise analizcinin kendisini incelediği ülkenin gündemine oturması ile mümkündür. Bunun için analizci, incelediği ülkenin televizyonlarını izlemeli, fıkralarını bilmeli, gazetelerini okumalı, filmlerini seyretmeli, önemli yazarlarının roman dahil her türlü kitaplarını okuması ve mümkün ise o ülkeye sık sık gitmesi ile mümkündür. Bütün bunlar “o nasıl düşünüyor” sorusuna daha kolay cevap verme imkânı verecektir.

c) Bilimsel Önyargılar: Bilgisel faaliyetler düşünme ve akıl yürütme ile ilgilidir. Cabbage, bilgisel önyargılar aklın düşünme şeklinden kaynaklanır, belirli bir karara yönelen herhangi bir entelektüel veya duygusal yetenekten dolayı değil demektedir. Daha basit bir dil ile ifade edersek, herhangi bir durumda ulaştığımız sonuç, sadece ele aldığımız verilerin değil, düşüncelerimizin ve mantıksal yaklaşımımızın da bir sonucudur. Böylece, bir olayla karşı karşıya kaldığımızda çoğu zaman bildiklerimizin oluşturduğu önyargı ile yaklaşır, bir şeyin olup olmayacağına karar vermek isteriz.

d) Cari Beklenti Faktörü: Cari beklenti faktörü, analizcinin beklentisi, önyargı ve bilgileri ile uyumlu olan verileri daha kolay algıladığı, düşünce kalıplarına ters olanları ise göz ardı ettiğini veya değerini

küçümsediğini ortaya koyar. Bir analizcinin beklentilerinin kaynakları değişiktir. Eğitimi, geçmişte yaşadığı deneyimler, pratik görüşü, çalıştığı kurumun yaklaşımları ayrı ayrı ve/veya birlikte analizcinin beklenti setini oluştururlar.³⁶² T. L. Cubbage'nin tespit ettiği bu dört önyargıya aldatılma koşullarını oluşturan beşinci bir faktör olarak "Bilgi Uyumsuzluğu Teorisini" ekleyebiliriz.

e) Bilgi Uyumsuzluğu Teorisi: Analizcinin yanlıgısını kolaylaştıracak kültürel önyargılar, kendini yansıtmama, bilgisel önyargılar, cari beklenti faktörü unsurlarının yanında analizcinin yanlıgısını kolaylaştıran bir faktör olarak da "bilgi uyumsuzluğu teorisi" ileri sürülmektedir. Bu teori, 1930'lu yıllarda Kurt Lewin tarafından ileri sürülmüş ve 1950'lerde Leon Festinger tarafından geliştirilmiştir.

Bu teorisinin temelindeki yaklaşım insan psikolojisinin, insan beynindeki mevcut "şema ile uyumlu olmayan bilgileri şemaya uyumlu hâle sokmak için çaba harcadığına" dayanır. Festinger bu teoriyi öyle izah etmektedir: "Diyelim ki birisi bir şeye bütün yüreği ile inanıyor. Ve bu inancına dayanarak geri adım atamayacağı, değiştiremeyeceği işler yapıyor. Sonunda bu kişiye inancının yanlış olduğuna dair kesin kanıtlar sergileniyor. Bu insan nasıl bir tepki verecektir? Birçok kere sinde insanların yanlış inançlarına daha fazla sarıldıkları ve yapılan yanlışları başka faktörler ile izah etmeye çalıştıkları görülmüştür."

Bilgi Uyumsuzluğu Teorisi'nde izah edilen durumun biraz daha ileri hâlidir. (Ani beklentiler faktöründe analizci değişik önyargılar ile kendi zihinsel/duygusal şemasına uygun verileri daha hızlı algılar iken uygun olmayan verileri algılamaz. Bilgi uyumsuzluğunda ise Festinger, kişinin aksi deliller olmasına rağmen görüşünü değiştirmeme konusunda direnç gösterdiğini söyler, Örneğin; Stalin, 1941 yazı boyunca Sovyet istihbaratının kendisine verdiği, Alman ordusunun saldıracağına dair raporları bu yaklaşım ile reddetmiştir. ABD askerî istihbaratından General Perroots, "İstihbarat işinin en zor yanı, işverenlerimize duymak istemedikleri şeyi söylemektir." derken herhâlde Stalin karşısında GRU analizcilerinin düştüğü durum anlatmak için kullanılabilecek en iyi ifadeyi kullanmıştır.

³⁶² Faylee Hatton, We Deceive Ourselves, www.ndu.edu/inss/books/essaysch2.html.

Politikacılar, bir politikaya ne kadar çok bağlanırlar ise bu konuda görüşlerini değiştirmek o kadar zorlaşır. Bu sadece diktatörlüklerde olan bir şey değildir. Çin ile iyi ilişkiler peşinde olan Nehru, Hint istihbaratın verdiği Çin'in saldırgan politikasına dair bilgileri görmezlikten gelmiştir. Politikacıların kendilerini destekleyen veriler istemeleri üzerine Amerikan istihbarat servisleri Vietnam'da ve Humeyni Devrimi öncesinde İran'da Beyaz Saray'ın hoşuna gidecek verileri toplamaya yönelmişlerdir.³⁶³

Bazı durumlarda ise analizci yeni bilgiyi gerçekten ifade ettiği anlamda değil, ama kendi mevcut analizine uyabilecek şekilde uyarlar. Bazı durumlarda ise daha da ileri gidip kendi analizlerine uymayan verileri, düşmanın "aldatma operasyonu" olarak nitelendirir. Örneğin Hitler, askerî istihbarat servisi Abwehr'in kendisine sunduğu ve görüşleri ile uyuşmayan bilgileri, düşmanın Alman istihbaratını aldatma operasyonları olarak nitelendirmiştir.³⁶⁴

V.8.8. Aldatma Süreçlerinde Taktik Belirtiler ve Stratejik Farzlar

Abraham Ben-Zvi, stratejik sürprizlerin oluşum sürecinde, sürprize muhatap olacak olan tarafın analizcilerinin ve karar alıcılarının içine düştüğü zihinsel hataları anılanların sahip olduğu **"stratejik farzlar"** zaviyesinden tahlil etmiştir. Stratejik farz, bir gelişme ile ilgili olarak nihai bir öngörüye sahip olmak anlamına gelmektedir. Örneğin, "İran İslâm Devrimi sahip olduğu istihbarat ve ordu desteği sayesinde asla rejim dışı bir muhalefetin silahlı muhalefeti ile yıkılamaz" şeklinde bir stratejik farz geliştirilebilir.

"Taktik Belirti" ise analizcinin kullanacağı başlı başına stratejik farzları ortadan kaldırma gücüne sahip olmayan bir veri, malumat veya bilgidir. Ben-Zvi, gerek karar alıcıların gerek analizcilerin kendi düşünce kalıplarının esiri olmalarının neticesinde çok açık olan taktik belirtileri gözardı ettiklerini ortaya koymuştur.

Pearl Harbour baskını mümkün kılan istihbarat eksikliği değil, Amerikalıların 1) Japonya'nın ABD'nin ekonomik ve askerî üstünlüğünü gözönüne alarak ABD'ye karşı savaş açmayacağına ve 2) Aksini

³⁶³ D. H. Dearth ve R. T. Goodhen, a.g.e., s.142-143.

³⁶⁴ Jay Lee Hatton, We Deceive Ourselves.

gösteren savaş oyunlarını gerçekleştirmiş olmalarına rağmen Japon anakarasından bu kadar uzakta Amerikan hedeflerine saldırmayacaklarına dair stratejik farzları idi. Bu stratejik farzlar aksi taktik belirtileri dikkate almamalarına yol açtı. İsrail, Arapların hava üstünlüğünü ele geçirmeden İsrail'e saldırmayacağına dair bir stratejik farz geliştirmişti. Bundan dolayı, İsrail istihbaratı taktik belirtileri yeterince değerlendirmemiş, 1973 Arap saldırısı Tel Aviv için gerçek bir sürpriz olmuştur.

Pakistan'ın 1998'de yaptığı ve sürpriz olarak nitelenen nükleer testin sürpriz sayılmasının nedeni, stratejik farzın Pakistan'ın ABD'nin ekonomik ambargosundan korkarak nükleer silah yapmayacağı şeklinde olmasıydı. Bu tür örnekleri artırabiliriz. **Stratejik farzlar, gereklidir ancak akıllı çalışmaz hâle getirmemelidir.**

Ben-Zvi, stratejik farzlar ve taktik belirtiler aynı noktayı gösterir ise derhal önlem alınması gerektiğini söyler. Taktik belirtiler, stratejik farzlar ile uyuşmayan gelişmelerin gerçekleşeceğini ortaya koyuyor ise analizciler çok dikkatli davranmak ve stratejik farzlarını gözden geçirmelidirler.³⁶⁵

³⁶⁵ Abraham Ben Zvi, "Hindsight and Foresight: A Conceptual Framework for Analysis of Surprise Attacks", World Politics, Nisan 1976.

ALTINCI BÖLÜM

Enformasyon Savaşı, Psikolojik Savaş-Harekât, Örtülü Operasyon ve Propaganda

İnsanlık tarihinin çok büyük bir bölümünde gerçekleşen “Birinci Dalga” savaşlar toprak elde etmek için yapılmıştır. 19. yüzyıl savaşlarının ancak yüzyılın sonuna denk düşenleri ve 20. yüzyıl savaşları “İkinci dalga” savaşlardır ve amaçları ekonomik kapasiteleri kontroldür. 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında gelmekte olan “üçüncü dalga” savaşta ise amaç bilginin kontrolüne yöneliktir.³⁶⁶ Bilgi üzerinde hakimiyet için verilen savaşa ise enformasyon savaşı denilmektedir. Bu anlamda George Stein’in, enformasyon savaşı, düşünce ve epistemoloji ile ilgilidir, yani insanların düşünce şekilleri ve karar alma biçimlerini denetim altına almak için yapılan savaştır, şeklindeki tanımını özlü bir izahtır.³⁶⁷

İnsanların düşünce şekilleri ve karar alma biçimlerini denetim altına almak için tarih boyunca savaşta ve barışta milletler ve devletler birbirlerine yönelik değişik kapsamlarda operasyonlar geliştirmişlerdir. Enformasyon savaşı konsepti ile bu operasyonlar birbirinden kopuk, tesadüfi bir yapıdan çıkıp yeni, iç bütünlüklü bir savaş anlayış ve uygulaması haline gelmiştir. Çünkü bu savaş toplumsal davranışlar oyununun nihai amacı olan istikrarı bozmak, bir ulusun ya da bir kurumun ortak inanışlar bütününe parçalamak, tutunma bağlarını koparmak, psikolojik eğilimler ve bağdaşma imkanlarını yok etmek, hedef topluma karşı uygulanan saldırıları ve savaşı meşrulaştırmak,

³⁶⁶ George J. Stein, “Information War-Cyberwar-Netwar”, www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/chp6.html. Bu makalenin Türkçesi için bkz Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8 Sayı 2 si 167-182.

³⁶⁷ George J. Stein, “Information Warfare”, *Airpower Journal*, Spring 1995

hatta rasyonelleştirmek, güvenliği sağlayan kurumların ve kişilerin işlevlerini bulandırmak, tartışmalı hale getirmek; kendi enformatik etkinliğini artırmak için toplumsal örgütlenme biçimini değiştirmek, kendi hamlelerine uygun hale getirmek gibi unsurları kapsayan yeni bir savaş konseptidir.³⁶⁸

VI.1.Enformasyon Savaşının Tarihi Gelişimi

Enformasyon savaşı, tarihin ilk günlerinden buyana savaşın değişen ölçüde bir parçası olmuştur. Ancak 20. yüzyılın sonunda teknolojinin geçirdiği hızlı evrim neticesinde savaşın parçası olmaktan çıkmış ve bizatihi savaşın gerçekleştiği alanın ve üzerinden savaşın gerçekleştiği araçların kendisi olmuş, şimdiye kadar olduğundan daha etkin uygulanan ve askerî düşünce üzerinde hakimiyet kuran bir konsept hâline gelmiştir.³⁶⁹

Enformasyon savaşı kavramı ilk kez 1976'da o tarihte Boeing şirketine çalışan Thomas Rone tarafından "Weapons Systems and Information War" adlı makalede kullanılmıştır. Rone, enformasyon savaşının "Dışarıdan bilgi akışına yapılan karşı-müdahaleler öyle gelişecektir ki, bunlar gelecekteki angajman-larının sonuçlarını etkileyecektir" şeklinde ifade etmiştir.³⁷⁰ T. Rona, 1978'de Amerikan Hava Kuvvetleri için çalışan RAND düşünce kuruluşunun önde gelen araştırmacısı Andrew W. Marshall ile birlikte RAND bünyesinde enformasyon savaşı üzerine çalışmalarına başlamıştır.

Enformasyon savaşının beşikte olduğu dönem olan Birinci Körfez Savaşı sırasındaki uygulamalar, T. Rona ve enformasyon savaşı üzerine çalışan diğer Pentagon yetkililerini çok rahatsız etmiştir. Rona, dünyayı çok etkileyen Amerikan akıllı silah sistemlerinin Irak Ordusu tarafından alınacak bazı küçük önlemlerle devre dışı bırakılabileceğini

³⁶⁸ Zihniyetin oluşturulması ve işlevleri ve yönlendirmeleri açısından bakınız Alex Mucchielli, **Zihniyetler**, (Çev. Ahmet Kotil), İletişim Yayınları, İstanbul

³⁶⁹ Enformasyon teknolojilerindeki dönüşümün bir evrim mi yoksa bir devrim mi (Revolution in Military Affairs) olduğu konusundaki tartışmalar için bkz. Thomas X. Hammes: **The Sling and the Stone, On War in the 21. Century**, Zenith Press, 2004).

³⁷⁰ Thomas P. Rona, "Weapons Systems and Information War", Seattle: Boeing Aerospace Company, July 1976, s.1-2'den nakleden Bruce Berkowitz, **The New Face of War-How War Will Be Fought in the 21. Century**, New York 2003, s. 30

belirtmiş ve savaşı Amerikalılar akıllı oldukları için değil, Iraklılar aptal oldukları için kazandıklarının altını çizmiştir.³⁷¹

T. Rona, Savunma Bakanlığı'nda Komuta-Kontrol-İletişim ve İstihbarattan sorumlu bakan yardımcısı olan Duane Andrews'in desteği ile yeni bir enformasyon savaşı anlayışı geliştirme projesi dönemin Amerikan Genelkurmay Başkanı Org. Colin Powell'in onayı ile 21 Aralık 1992'de "çok gizli" proje olarak başlamıştır. Proje, 1996'da "gizli" projeye dönüştürülmüş ve 2002'de de açık proje halini almıştır.³⁷²

Bu projede üzerinde çalışılan enformasyon savaşı orduların komuta-kontrol-iletişim ve istihbarat mekanizmaları ile birlikte bir ülkenin bütün iletişim sistemini hedef alarak etkisiz bırakmayı ve/veya yok etmeyi hedefleyen askeri enformasyon savaşıdır.³⁷³

Enformasyon savaşı, askeri alandaki etkinliğini her geçen gün hızla yetkinleşerek artırmaktadır. 1990 sonrasında bilgi teknolojilerinde kaydedilen gelişmeler baş döndürücü bir süratle savaş alanlarında enformasyon merkezli imha teknolojilerinin sergilenmesine izin vermektedir.³⁷⁴

VI.1.1. Enformasyon Savaşının Tanımı

Bilgi savaşı da denilen enformasyon savaşı bir gerçek olmakla birlikte katlettiği gelişmeye rağmen hâlâ bir doktrinden yoksun, sınırları net olarak çizilmemiş bir savaş biçimidir. Çünkü baş-langıçta sadece orduların komuta-kontrol-iletişim ve istihbarat mekanizmaları ile birlikte bir ülkenin bütün iletişim sistemini elektronik anlamda hedef alan savaş biçimini ifade ederken, daha sonraki dönemde sivil dahil her türlü enformasyon üzerinde kurulmaya çalışılan hakimiyette enformasyon savaşının parçası olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bundan dolayı D. E. Denning, enformasyon savaşı, "düşmana yönelik olarak bazı hedeflere ulaşmak için bazı enformasyon araçlarını hedefleyen veya sömüren operasyonlardır. Enformasyon savaşı, bilgi-

³⁷¹ B. Berkowitz, age, s.59-60

³⁷² age, s.62-65

³⁷³ Joint Pub 3-13.1, Joint Doctrine for Command and Control Warfare (C2W), Joint Chiefs of Staff, 7 February 1995

³⁷⁴ George Stein, "A Theory of Information Warfare: Preparing for 2020", Airpower Journal, İlkbahar 1995, Cilt 9, Sayı 1.

sayar casusluğu ve sabotajı, istihbarat ve casusluk operasyonları, iletişim dinlemesi, algı yönetimi ve elektronik savaşı da kapsayan bir dizi faaliyetten oluşur” derken, enfor-masyon savaşının saf askeri olmayan doğasına da dikkat çekmektedir.³⁷⁵ Amerikan Silahlı Kuvvetleri’ne bağlı National Defense University’de Enformasyon Savaşı ve Strateji Okulu yöneticisi John Alger’in enformasyon savaşı tanımı, bu savaşı sadece dar askeri alana sınırlı olmaktan kurtarmaktadır. Alger’e göre enformasyon savaşı, “ bir düşmana karşı zafer kazanmak veya önemli bir başarı kazanmak için enformasyonu ve enformasyon kaynaklarını koruma, sömürme, bozma veya tahrip etme amacı ile yapılmış eylemlerdir” demektedir.³⁷⁶

Enformasyon savaşı bilgisayar ve bilgisayar ağları üzerinde gerçekleştirilen savaşlardan daha fazla bir şeyi ifade eder. Irak Savaşı’nı anlatan Org. Wesley K. Clark, savaş öncesi yaptıkları, yanlış bilgi yayma, düşman haberleşmesini dinleme, madya üzerinden yapılan psikolojik operasyonlar, Iraklı liderlere e posta yollama ve doğrudan görüşmeleri, 500 civarında iştirilmiş gazeteciyi de Irak Ordusu’nun komuta-kontrol sistemlerine müdahale gibi, enformasyon savaşı kapsamında değerlendir-miştir.³⁷⁷

Enformasyon savaşının örneklerinden birisi de 2008 Ağustosunda Rusya ile Gürcistan arasındaki savaş sırasında gerçekleşmiştir. Gürcü Ordusu 8 Ağustos’da Güney Osetya’yı bombalarken, Güney Osetya’daki bütün internet siteleri de bir siber saldırı ile kapatılmıştır. Bunu Rus internet gazetelerine yönelik bir ikinci siber saldırı izlemiştir. Ruslar bu saldırıya Gürcü devlet sitelerine aynı anda 500 merkezden yaptıkları karşı saldırı ile cevap vermişlerdir. Gürcüler ilk saldırı yapan adreslere yönelik önlem alınca başka adresler üzerinden ikinci Rus saldırı dalgası başlamıştır.

Moskova’da enformasyon savaşı uzmanları Gürcü-Rus savaşı sonrasında Rusya’nın enformasyon savaşında daha yeterli hale gelebilmesi için örgütsel, idari ve analitik anlamda özel enformasyon savaşı birimleri kurmalarının gerektiğini belirtmişlerdir. Bu enfor-

³⁷⁵ Dorothy E. Denning, **Information Warfare and Security**, New York 1999, s.xiii

³⁷⁶ Winn Schwartau, **Information Warfare**, 2. baskı, Thunder’s Mouth Pres, 1996, s. 12

³⁷⁷ Wesley K. Clark, **Winning Modern Wars, Iraq, Terrorism and the American Empire**, New York 2004, s.12 ve 36

masyon savaşı birliklerinin amacının **uluslar arası enformasyon evrenini** Rusya'nın menfaatleri doğrultusunda şekillendirmek olduğu açıklanmıştır. Enformas-yon savaşı bir-liklerinin öncelikleri olarak, stratejik analiz, enförmasyon etkisi yaratmak ve enformasyon müca-delesi vermek şeklinde tanım-lanmıştır.³⁷⁸

Enformasyon savaşı, her çeşit bilgi ve bilgi kaynağı üzerinde ve bu bilgi, bilgi kaynaklarından neşet edecek bilgileri karar alma sürecini yönlendirici şekilde müdahale etmeyi (saldırı enformasyon savaşı) veya yapılan müdahaleyi durdurmayı hedefleyen (savunma enformasyon savaşı) savaş türüdür.³⁷⁹

Savunma Operasyonlarından oluşan enformasyon savaşının amacı düşmanın karar alıcılara, enformasyon sistemlerine, iletişim ağına, halkın zihnine yönelik gerçekleştirdiği enformasyon saldırılarının başarılı olmasını engellemektir. Dikkat edilirse bu savaş türü bilginin ve bilgi üzerinden sağlanan verilerden hem müdahale hem de savunma yapmaya dönüktür. Enformatik alanda yaşanan savunma krizi bilgi donanımı ve teknolojik yetersizliği içerdiği için doğrudan saldırıdan daha fazla zarar verir. Çünkü bu tür bir savunma krizi psikolojik çöküşe ve takiben cephenin çökmesine yol açar.

Saldırı operasyonlarından oluşan enformasyon savaşının amacı düşmanın karar alıcılarının, enformasyon sisteminin, iletişim sisteminin ve halkının düşünme ve karar alma yeteneklerini saldırıyı gerçekleştiren gücün istekleri doğrultu-sunda etkileyecek enformasyon saldırıları düzenlemektir.

Böylece enformasyon savaşı sadece askerî değil, bir total niteliğe sahip olmuştur. Enformasyon savaşı sadece bir tankı havaya uçuracak olan uzaktan güdümlü füzenin hedefine kilitlenmeden önce düşmanın kendisini savunmada kullanacağı iletişim sistemlerinin kullanılmaz hale getirilmesi değildir. Enformasyon savaşı, toplumlar ve zihinler üzerinde hakimiyet amacı ile de gerçekleştirilen bir savaşın da adıdır.

³⁷⁸ Anatoly Tsyganok, "Information Warfare- a Geopolitical Reality", Strategic Culture Foundation, 10.11.2008, en.fondsk.ru/print.php?id=1714

³⁷⁹ D. E. Denning, age, s. 12

380

Yukarıdaki tablonun gösterdiği üzere ile enformasyon savaşı; insan zihni başta olmak üzere enformasyon varlık ve sistemlerine yönelik saldırılar ve bu sisteme yönelik saldırıları durdurma eylemleri gerçekleştirmektedir. Enformasyon savaşı, konvansiyonel olmayan savaş konseptinin bir parçasıdır.³⁸¹ Ve konvansiyonel savaş sürecine eklenmiştir. National Defence University's School of Information Warfare and Strategy tarafından yayımlanan "Definitions for the Discipline of Information Warfare and Strategy" adlı çalışma enformasyon savaşını, bir sistemin, kendi enfor-masyon sisteminin bütünlüğünü imhaya, tahribe ve istismar etmeye yönelik hareketleri/saldırıları durdururken, aynı zamanda rakip enformasyon sistemlerini imha, tahrip ve istismar ederek, kuvvet kullanımında enformasyon üstünlüğü sağlamayı amaçlayan eylemler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Enformasyon savaşı aynı zamanda millî askerî stratejiyi desteklemek amacı ile enformasyon üstünlüğü sağlamak için gerçekleştirilen eylemlerdir.

³⁸⁰ **Psychological Operations, Air Force Doctrine Document, 2-5.3, 27 August 1999 United States Air Force, s.5.**

³⁸¹ Kershner, Michael R.; "Special Forces in Unconventional Warfare", Military Review Ocak-Şubat 2001, Cilt 81, Sayı 1, s.1.

Bu tür savaşı genel çerçevesini ise **“neyin doğru, neyin yanlış, neyin tiksinti verici ve zararlı, neyin beğenilen”** olması gerektiğini kabul ettirecek olan bir hakimiyetin sağlanması oluşturur. Bundan dolayı İngilizce literatürde olmamasına rağmen bu çalışmada enformasyon savaşı sivil enformasyon savaşı ve askeri enformasyon savaşı olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenecektir. Çünkü sivil ve askeri alanlarda gerçekleştirilen enformasyon operasyonlarında amaç, hedeflenen insanların karar alma süreçlerini etkilemek olmakla beraber kullanılan araçlar ve teknikler birbirinden farklıdır.

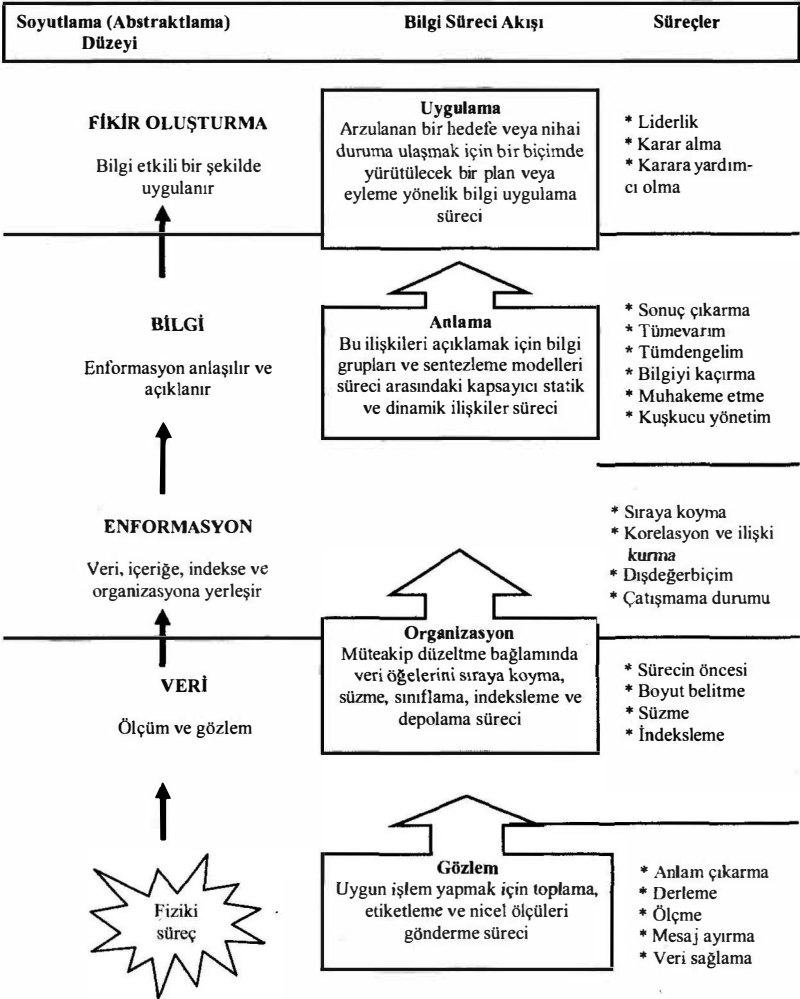
Burada önce enformasyon savaşının toplumsal yada sivil boyutta gerçekleşme şekli üzerinde durulacak daha sonra askeri anlamda uygulaması incelenecektir.

VI.1.2. Sivil Enformasyon Savaşı

Sivil enformasyon savaşı hedef toplumun/grubun **“algı sistemini yönetmek”** amacı ile yönelik olarak yapılan aklına yapılan enformasyon savaşıdır. Diğer ifadeyle bir toplumun/grubun nasıl düşünmesi, hissetmesi, duyumsaması, karar vermesi isteniyor ise bu sonucu ortaya çıkarmak gayesiyle insan akıl ve vicdanına karşı onun algılama sistemini ele geçirerek yön-lendirmek amacı ile sürdürülen savaşa sivil enformasyon savaşı adı verilir. Sivil enformasyon savaşı; bir grubun ya da toplumun açık ve örtülü bilgi kaynaklarını kontrol etmek ve denetim oluşturmaktır. Kontrol ve denetim biçimi iki yönlü işleyişe sahiptir. Birincisi:Toplumun değerleri, normları, inanışlarına yönelik olarak işletilen denetim; İkincisi üretim, hayat tarzları ve araçları kullanma biçimlerine yönelik denetim. Bunların tümü bir toplumun düşünce ve eylem modelini ifade eder. İşte sivil enformasyon; bizim tanımımıza göre “bir toplumun, grubun, kurumun düşünce ve eylem modelini kontrol etmektir.” Diğer bir deyişle bir toplumun, grubun, kurumun zihniyetini, yani içselleştirilmiş kültürünü, psikolojik tutumun bağlarını, varoluşsal kimliğini denetim altına almaktır. Bir topluma, gruba ve kuruma ilişkin bilginin şifrelerini çözümleyerek ve yerine “sahte bilgi kırıntıları yerleştirerek” “algıda nesnelliği bozmak” kendi görüşünü, stratejik planını konuşturmadır.

“Bilgiyi veren yargıyı belirler” ilkesi gereği, toplumun gerçekten ne olduğunu değil, enformasyon savaşının toplumun gerçekliği nasıl algılaması gerekiyor ise o tür bilgiler ile toplumsal zihin bombardımana tabii tutulmalıdır. Bir zihniyetin veya anlayışın toplumun bilme ve anlama ihtiyacını kendisinin karşıladığı a) başkalarını iktidar etmek için hazırladığı akılcı söylem, b)bu çerçevede ürettiği yargı biçimlerini

haklılaştırma yoluna girmesi sivil enfomasyon savaşının başladığını gösterir. Yukarıda da sunduğunuz bütün veriler çerçevesinde süreci şematik olarak aşağıdaki gibi göstermek mümkündür.

Sivil enfomasyon savaşı, kazandığı kapsam açısından psikolojik savaşı da içene alan bir yapıya kavuşmuştur.

Sivil enfomasyon savaşının en önemli boyutlarından birisini de algı yönetimidir. Algı yönetimi, hedef toplum, grup veya kişinin duygu,

akıl yürütme, karar alma, ve eylemlerini belirlemek/etkilemek amacı ile yapılan enformasyon eylemleridir. Bu tür enformasyon eylemleri psikolojik savaş ve hareket süreçleri ile yakından ilişkilidir fakat onlardan daha kapsamlıdır.

Sivil enformasyon savaşının algı yönetimi amacı ile bilgi evrenindeki veri malumat veya bilgiye yapılan müdahale ile söylenilen yalan ve yapılan tahrifat ile yeni bir gerçeklik oluşturmaya ve bu gerçeklik ile zihinler kurgulanmaya çalışılır. Ulaşılan teknolojik seviye, değil belgelere, konuşmalara ve resimlere montaj yapmayı, hatta montaj filmler üretmeyi mümkün kılmaktadır. Böylece algı yönetimi yapılmaktadır. Bu konudaki en başarılı örneklerden birisi 1990'da Roman-ya'da Çavuşesku rejimine karşı direnenlerin kurşuna dizildiğini göstermek için hastane morglarından çıkarılan ve giydirilen cesetlerin sokaklara atılması, filmlerinin çekilerek dünya medyasına servis edilmesidir. Son yıllarda gerçekleşen en etkili ve kapsamlı enformasyon savaşları ise Turuncu Devrimler ve onların bir parçası olan KKTC'nin ortadan kaldırılmasını hedefleyen Annan Planı süreci olmuştur.

Algı yönetimi sürecinde kullanılan enformasyon savaş olgularını şu şekilde sıralamak mümkündür: a)Psikolojik savaş, b)Çarpıtma/Manipulasyon, c)Haber/Bilgi Üretme, d)Hile Yapma, e)Sosyal Mühendislik, f)Suçlama, g)Komplo Teorileri, h)Karalama, ı)Taciz, i)Reklam, j)Sansür, k)Aldatma gibi 12 ayrı başlık altında incelenebilir.

a) Psikolojik Savaş

Bir milletin bütün kaynaklarını kullanarak ordusu ile diğer milletin ordusuna saldırmasının amacı savaşılan milleti/orduyu karşıt güç olmaktan, etkili bir engel olmaktan çıkarmak, uyumlu ve bağımlı hale getirmek veya yok etmektir. Bu eyleme genellikle konvansiyonel veya nizami savaş denilir. Ancak bir milletin düşman olarak gördüğü, milleti karşıt güç olmakta çıkarmak, uyumlu ve bağımlı hale getirmek hatta yok etmek için muhakkak ordusu ile saldırması, konvansiyonel bir savaş sürdürmesi şart değildir. Hasım gücün iradesi başka yöntemler-

le eritmek, çürütmek, çözmek ve tahrip etmekte mümkündür. Hasım gücün iradesine yönelik sürdürülen savaşa psikolojik savaş denir.³⁸²

M. Megret psikolojik savaş zihinlere yönelik zorbalık ve zorbalığın sistemleştirilmesidir derken çok önemli bir hususu vurgulamaktadır.³⁸³ M. Özdağ, "Savaşlar önce dimağda ve yürekte kazanılır veya kaybedilir. Hiçbir zırh, hiçbir tahkimat nihai zafere, ilgili milletin yüksek onur ve seciyesinden, birlik ve dayanış-masından, askerin şuurlu sabır, metanet ve cesaretinden daha önemli bir etkili olamaz" demektedir.³⁸⁴ Bundan dolayı bir milleti ve milletin içinden çıkardığı orduyu yenmek için psikolojik savaş kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Soğuk Savaş döneminde psikolojik savaş iki blok arasındaki mücade- lenin en önemli parçalarından birisi hâline gelmiştir. Bu süreçte, psikolojik savaş geliştirilen yeni yöntemlerle büyük ölçüde yetkinleş- tirilmiştir. Halen psikolojik savaşın bir bilim olduğunu rahatlıkla söy- leyebiliriz. Soğuk Savaş sonrasında görülen temel çatışma türü olan gerilla savaşı ve terörizm ile mücadelede psikolojik savaş çok önemli bir rol oynamaktadır. Psikolojik savaşın etkili olabilmesi, savaş öncesi, sırası ve sonrasında etkili bir istihbarat çalışması ile desteklenmesine bağlıdır.³⁸⁵ Psikolojik savaş ileri ki sayfalarda kapsamlı olarak ele alın- caktır.

b) Çarpıtma/Manipulasyon

İnsan zihninin manipulasyona muhatap olması bir çeşit fetih gibi- dir.Çarpıtma/manipulasyon Güçlerin ya da toplumda etkin ve seçkin grupların kitleleri kendi amaçları doğrultusunda biçim-lendirmesinin araçlarından birisidir.³⁸⁶ Çarpıtma yöntemi ile bilgi anlamı, gerçek içeri- ği dışında bir başka zemine kaydırılır. Ger-çekleşen bir hadise, söylen- miş bir söz vardır.Bu veri çarpıtma eylemini bilinçli olarak gerçekleştirenler tarafından gerçek içe-riğinden koparılarak kendi amaçları için ve

³⁸² M. Özdağ, Örtülü..., s.9.

³⁸³ Maurice Megret, *Psikolojik Savaş*, (çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, Ankara 1972, s.6 ve 10

³⁸⁴ Muzaffer Özdağ, *Stratejik Düşüncenin Sivil ve Askeri Hayatta Kullanılması*, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s.32.

³⁸⁵ David M. McElroy: "PSYOP-The Invisible Battlefield", Military Intelligence Professional Bulletin, Temmuz-Eylül 1990, Cilt 16, Sayı 3, s.22.

³⁸⁶ Paula Freire, *Pedagogy of the oppressed*, New York, 1971, Herder and Herder, s. 144

ona uygun bir anlam yüklenerek bilgi evrenine sokulur. P. Freire göre, çarpıtma, bir bilgiyi, bir veriyi, anlamı, bir haberi gerçek içeriği dışında bir alana kaydırma, yeni bir içerik giydirme faaliyetidir. Çarpıtma yönteminin diğer bir boyutu: farklı sosyal programları, etkinlikleri devre dışı bırakmak için bazı kişileri ve öncüler için gerçek dışı etiketler üretmek, övücü mitler geliştirmek, insanların uyanmasını ve gerçekleri fark etmesini önlemektir.³⁸⁷

Çarpıtmanın bir çok yolu vardır. Haber akışını kontrol altında tutmak, beyinleri amaca uygun ideallerle doldurmak, hatalı yönlendirmek en etkili koşullandırma biçimleridir. Birinci Körfez Savaşı öncesinde ABD istihbarat servisinin denizde petrole bulanmış ve bir kısmı ölmüş kuşları Saddam Hüseyin'in Basra Körfezi'ne bıraktığı petrolden ölen kuşlar diye bütün dünya medyasına servis yapması çarpıtmanın en başarılı örneklerinden birisidir. Bosna Savaşı sırasında bir Sırp televizyonu Birleşmiş Milletler ile yapılan anlaşmaya rağmen, BM sözcüsünün tele-vizyona yaptığı açıklamayı dublajda çarpıtılmış ve BM sözcüsünün söylemediği şeyler söylemiş gibi yapılmıştır. Bunun üzerine televizyon BM güçleri tarafından havaya uçurulmuştur.³⁸⁸ Bu da başarısız bir çarpıtma uygulamasıdır.

c) Haber/Bilgi Üretme

Haber üretmede algı yönetiminin çok önemli bir boyutudur. Yalan ve tahrifattan farkı hiç olmayan bir şeyin üretilmesidir. Haber ve bilgi üretme, orduların ve istihbarat servislerinin bir-birlerini yanıltmak amacı ile yüz yıllardan buyana başvurdukları bir yöntemdir. Ancak enformasyon savaşı kapsamında algı yönetimi toplumsal boyutta gerçekleştirilmektedir. Örneğin 1980'lerin sonunda Saddam Hüseyin'in bütün Avrupa ülkelerini vurabilecek bir "cehennem topu" projesi sürdürdüğünü ileri sürüp, petrol boru hatlarında kullanılan boruların fotoğraflarını bu topun parçaları olarak yayınlamak bilgi/haber üretme eylemidir.

Algı yönetiminin önemli unsurlarından birisi olan yalan bilgi ve haber üretme çift yönlü işletilen bir süreçtir. Birinci yönü: yanlış bilgi vermek, mevcut durumu abartmak ya da tam tersine küçültmek, yok-

³⁸⁷ age, s.145

³⁸⁸ D.E. Denning, age, s. 104-106

muş gibi göstermektir. Bu yönlendirme biçimi yanlış bir gerçekliğe ihtiyaç duyar. Yanlış bilgiyle yönlendirmenin ve yönetmenin sürdürme imkanını veren kavram çoğu kez tarafsızlıktır. Kendi amaçlarını gerçekleştirmeye dönül olarak zihinleri yönetmek için tarafsız olduğunu, siyaset-üstü durduğunu/siyasete karışmadığını telkin etmesi ve inandırması gerekir. İkinci yüzü: Hiçbir gerçekliği yani hiçbir varlığı olmayan haber/bilgi üretmedir ki, bunun adı yalan haberdur. Günümüzde yalan haber, zaman-mekanı kenetleyen iletişim ağlarıyla servis edilmekte ve "iktidar alanı" genişletilmektedir.

d) Hile:Tuzak ve "Oyun"

Hileler korku yaymak amacı ile üretilen haberlerdir. İnternet bu tür haberleri yaymak amacı ile çok uygun bir kaynaktır. Bir anda binlerce kişiye bu bilgi ulaşır. Bu bilgiye inanmayanlar dahi bilgiyi başkalarına iletmeye devam ederler.³⁸⁹ Bu tür bilgilerin sistemli bir şekilde bir merkez tarafından farklı bir algılama yaratılmak amacı ile yapılması durumunda söz konusu olan bir enformasyon savaşıdır.

d) Sosyal Mühendislik

Sosyal mühendislik operasyonları ile kastedilen, bazı insanları/grupları eğer gerçeği bilselerdi yapmayacakları eylemleri bir dışarıdan yanıltıcı müdahalede bulunarak yapmaya sevk etmektir. Sosyalistler, sosyal mühendislik kavramını bütün bir toplumu yanıltmak anlamında kullanmışlardır.³⁹⁰ Sosyal mühendislik doğrudan müdahalenin sıkıntılı olduğu dönemlerde dolaylı olarak özel kavramlar, tanımlar, psikolojik imgeler, duyguları harekete geçiren aracı aktörler bularak dolaylı gündem oluşturma tekniklerinin toplamı olarak da tanımlanabilir. Böyle bir yöntemin uygulanması hedef toplumun kültürel ve psikolojik genetiğini iyi bilmek, yani toplumun olaylara nasıl baktığını, nasıl tepki gösterdiğini, neden zevk aldığını, neden dertlendiğini bilmek, sosyal mühendisliğin stratejik kaynağını oluşturur.

³⁸⁹ age, s.108-111

³⁹⁰ age, s.111

e) Suçlama

Suçlamalar da enformasyon savaşının önemli bir parçasını oluşturur. Suçlamalar ile yapılan rakibin saygınlığının yok edilmesi, iftira etmek, şeytanlaştırmak veya bütün kötülüklerin kaynağı olarak göstermek, canavarlaştırmak suçlama operasyonlarının temel araçlarıdır. Suçlama operasyonları ile rakip baskı altına alınır, halkın/çevrenin desteğinden soyutlanır ve/veya savunulan bir başka kişi veya programa dolaylı olarak destek sağlanır. Suçlama operasyonları söylentilere, yalanlara veya komplo teorilerine dayanabilir.³⁹¹ Suçlama, doğal olmayan bir güvenle ya da planlanan bir talebi gerçekleştirmek için bir toplumu, grubu, kurumu kendisinden aşağı ve düşük olduğunu ilan ederek onun edüt edilmesini sağlamaktır. Suçlama yapmak ve bunun kamuoyu önünde geçerliliğini sağlamak hüküm vermektir. Diğer bir değişle değerinin üzerinde güç olduğunu ilan etmektir. Ayrıca suçlamanın yaygın bir şekilde genişlemesi yani bir toplumsal düzenlemenin devreye sokulduğunu gösterir. Üzerinde düşünülerek belli bir amaca bağlı olarak kasıtlı düşman üretmeye yarayacak bilgi üretme faaliyetidir.³⁹²

f) Komplo Teorileri

Komplo teorileri, siyasal, sosyal, diplomatik ve ekonomik gelişmeleri görünürde izah etmek amacı ile yapılmış, büyük iddialar içermekle beraber, sağlam bir mantıksal kurguya dayanan, genellikle somut herhangi bir delil ortaya koymayan ve gerçek amacı hedef alınan objeyi suçlamak olan izahlardır.

g) Karalama

Suçlamanın bir şekli olan karalama ile yapılan şey, bir kişi, kuruluş, devlet veya halkın şöhret ve itibarına saldırı düzenlemektir. Böylece kişi, kuruluş, devlet veya halkla ilgili yeni bir imaj oluşturulur.³⁹³

³⁹¹ age, s.112-114

³⁹² Elias Canetti, **Kitle ve İktidar**, (çev. Gülşat Aygen) Ayrıntı Yayınları, İstanbul

³⁹³ age, s.116-118

h) Taciz

Taciz, hedef alınan kişiye yönelik psikolojik savaş boyutu güçlü olan bir operasyondur.³⁹⁴ Taciz, telefon, e-posta veya yüz yüze yapılabileceği gibi kişi, kuruluş veya ülke/devlet aleyhine ilanlar vermek, afişler yapıştırmak, televizyon ve gazetelerde haberler yapmak yolu ile de yapılabilir.

ı) Reklam

Reklam eğer bir ürünün tanımının ötesine geçip, algı yönetimi yaparak, pazarlamaya çalıştığı ürünün sahip olmadığı özellikleri varmış gibi gösteriyor veya sahip olduğu bazı özellikleri gizliyor ise artık bir enformasyon savaşından bahsedebiliriz.³⁹⁵ İletişim tekniğinin bizzat kendisi yönlendirme stratejisine bir boyut katar. Reklam, bir ürünün, bir düşüncenin, bir kişinin topluma satımı noktasında bilinç kontrolünün emsalsiz bir ifadesidir. Gerek ulusal gerek uluslar arası düzeyde yaygın olarak kullanılan bu teknik,

- a) Dikkatleri bazı konular kişiler ve gruplar üzerine çekmek,
- b) Bölünmüşlüğü/arzuları eğilimleri yoğunlaştırma yolu ile belirleme amacına katkı sağlamak;
- c) Yoğun reklam yoluyla belli bir görüşün ve kişilerin ön plana çıkmasını ve gündemde yer tutmasını sağlamak;
- d) Farklı görüşleri sıradanlaştırmak için seçilen ve üzerinden tasarlanan kişilerin karşısında zayıf duruma düşürmek,
- e) Seçilen konuların güncelliğini sağlamak, enformasyon savaşının reklam boyutunu gösteren unsurlardır.

i) Sansür

Devlet veya medya kartelleri tarafından uygulanan hukuki veya fiili sansür uygulamaları da enformasyon savaşı kapsamına girmektedir. Devletin uyguladığı sansür, enformasyon savaşında hem saldırı hem de savunma operasyonudur. Çünkü sansür uygulayarak devlet halkın bir bölümünün bilgiye ulaşmasını engeller. Bu bilgiyi üretenlerin bilgiyi halka ulaştırmalarını yasaklar. Bu şekli ile saldırı operasyonundan bah-

³⁹⁴ age, s.118-120

³⁹⁵ age, s.120

sedilir. Eğer devlet, toplumun kültürel yapısını korumak veya yönetilebilirliğini sağlamak amacı ile psikolojik operasyon malzemesi olarak gördüğü bilgilere sansür uyguluyor ise söz konusu olan savunma operasyonudur.³⁹⁶ Örneğin, Bush'un Irak'tan gelen Amerikan askerilerinin tabutlarının görüntülerinin televizyonlarda gösterilmesinin yasaklanması bir savunma sansürüdür.

j) Aldatma Operasyonları

Bu kitap çerçevesinde aldatma operasyonları karşı-istihbarat operasyonları kapsamında ele alınmıştır. Ancak son yıllarda aldatma operasyonlarının da enformasyon savaşı kapsamında incelenmeye başladığı görülmektedir. Bu çalışmada aldatma operasyonları karşı istihbarat konsepti içinde ele alındığı için burada sadece bu yeni konumu anılmakla yetinilecektir.

VI.1.3. Enformasyon Savaşında Medya ve Medya Savaşı

Enformasyon Savaşında uygulanan ve yukarıda anılan tekniklerin büyük bölümü basın-yayın organları aracılığı ile yaşama geçirilir. Sosyal psikolojik teorisindeki gelişmeler ve ampirik araştırmalar ile psikolojik savaş tekniklerinin birleşmesi, televizyon ve gazete teknolojilerindeki ilerleme ve sermaye temerküzü ile birleşince ortaya çok büyük bir enformasyon savaşı gücü olarak basın-yayın sektörü gücünün çıktığı görülmüştür.³⁹⁷ Bu savaş mekanizması olmadan yukarıda sayılan enformasyon savaşı tekniklerinin büyük bir etkinlik ile uygulanması söz konusu dahi olamaz. Bu anlamda medya, enformasyon evreninin büyük bir bölümünü oluşturan yapı olarak hem bir silah hem bir hedeftir. Bundan dolayı, hedef ve silah olarak sürekli genişleyen, büyüyen ve etkinleşen medya savaşı, enformasyon savaşının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu anlamda bir ülkede medyanın yabancı sermayenin eline geçmesi ile bir başka ülkenin ordusunun o ülkede askeri üs kurması açısından pek bir fark yoktur. Hatta medya ile yapılan güç projeksiyonu askeri üssün yapacağından daha etkili olabilir.

³⁹⁶ age, s. 124-126

³⁹⁷ W. Hutchinson, age, s. 215-216

VI.1.4. Enformasyon Savaşı'nın Parçası Olarak Etki Merkezli Harekat

Yukarıda da belirtildiği gibi, psikolojik savaş enformasyon savaşının çok önemli bir parçasıdır. Psikolojik savaşın başarılı olabilmesi için psikolojik operasyon noktalarının bir başka ifade ile psikolojik siklet merkezlerinin çok iyi belirlenerek baskının psikolojik savaşta **“Etki Merkezli Operasyon”** (EMO) diye adlandırılan uygulamalarla bu merkezler üzerinde uygulanması başarı şansını artıracaktır.³⁹⁸

Amerikan Hava Kuvvetleri talimnamesinde “siklet merkezi, bir milletin, ittifakın veya askerî gücün stratejik, operasyonel veya taktik bir bağlamda hareket özgürlüğü, fiziksel güç veya savaşma iradesi elde ettiği, temel bir manevi kaynak (politik liderlik, sosyal dinamik, kültürel değerler veya din) veya fiziksel güç (askerî, ekonomik veya endüstriyel) olabilir” şeklinde tanımlanmaktadır.³⁹⁹ Ve Amerikan Genelkurmay Başkanlığı düşman ve dostların siklet merkezlerinin tanımlanmasını operasyon sürecindeki en önemli görevlerden birisi olarak tanımlamaktadır.⁴⁰⁰

Siklet merkezleri, stratejik, operasyonel ve taktik düzeyde karşımıza farklı görünümelerde çıkabilir ve bir milletin bir değil bir çok siklet merkezi vardır. Stratejik olarak siklet merkezi, millî irade, çok önemli bir ekonomik kaynak veya ülkenin çok önemli bir sanayi bölgesi olabilir. Operasyonel siklet merkezi düşmanın çok önemli bir komutanı olabilir. Taktik olarak önemli bir tepe veya liman olabilir.⁴⁰¹

Siklet merkezlerinin ifade edilmesi kolay ancak tespit edilmesi zordur. Gizemli doğasından ötürü siklet merkezini tespit etmenin bilimden öte bir şey olduğu ifade edilir.⁴⁰² Bu psikolojik savaş istihbaratına düşen bir görevdir.

³⁹⁸ Psikolojik harekâtlarda siklet merkezi konusunda bkz. Wendy H. Burkett, “Assesing the Results of Effects-Based Operations (EBO): The Relationship Between Effects-Based Operations and the Pyschological Dimension of Warfare”, U.S. Army War College, Pennsylvania.

³⁹⁹ Rudolph M. Janiczek, **A Concept at the Crossroads: Rethinking the Center of Gravity**, October 2007 www.StrategicInstute.army.mil.

⁴⁰⁰ Joint Pub 5-0 Joint Operational Planning.

⁴⁰¹ W. H. Burkett, a.g.e., s.6.

⁴⁰² Dale C. Eikmeier, **A Logical Method for Center of Gravity Analysis**, Military Review, September-October 2007, s.62.

Jim Caldwell, "Etki merkezli operasyonlar düşmanla savaşta yeni bir düşünce şeklidir. Etki merkezli operasyonlar bir dizi askerî ve kurumsal (inter agency) asimetrik üstünlüğümüzü düşman sisteminin eklem noktalarına bu noktaları kırarak bütünlüğünü parçalamak amacı ile sürekli yoğunlaştırmaktır. Erken kurumsal (inter agency) müdahale düşman üzerindeki etkimizi, caydırıcılığımızı ve eziciliğimizi ve operasyonlara ha-zırlanma ve icramızın etkisini artırır. Etki merkezli operasyonlar, savaş bilim ve sanatını bir dönüşüme sokmuştur" demektedir.⁴⁰³

Enformasyon savaşı çok boyutlu bir savaş niteliği taşımaktadır. Bir yandan ağırlıklı olarak askerî olmayan alanda gerçekleşir iken diğer taraftan askerî alanda da **eş zamanlı olarak** yoğun bir enformasyon savaşı **yaşanabilmektedir**. Esasen, enformasyon savaşında askerî alan ile askerî olmayan alan arasında belirgin bir sınır yoktur. Askerileştirilen bir sivil alanın varlığından söz etmek daha doğrudur. **Bu askerileşen sivil alanda gerçekleşen enformasyon savaşının sivil alan ile sınırlı kalmayıp peşinden konvansiyonel ve nükleer savaşı getirmesi muhtemeldir.** V.I. Tsymbal, bir Rus yetkili, Moskova'nın ekonomik veya askerî hedeflerine yapılacak bir stratejik enformasyon saldırısına karşı nükleer silah kullanabileceğini belirtmiştir.⁴⁰⁴ Şimdi askeri alanda enformasyon savaşını inceleyebiliriz.

VI.1.5. Askeri Enformasyon Savaşı

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Körfez Savaşı askeri alanda uygulanan modern enformasyon savaşının emekleme dönemi olarak nitelendirilebilir.⁴⁰⁵ Bu savaşta yeni nesil silahların savaş alanında ilk kullanımı gerçekleşmiştir. Amerikan silahlı kuvvetleri, Irak Ordusu'nun ve bütün Irak'ın iletişim sistemine karşı bilinçli bir saldırı enformasyon savaşı sürdürmüştür. Irak hava savunma sistemi şebekesi antiradyasyon silahlarla devre dışı bırakılmıştır. Bağdat'taki merkezi telefon santral sistemi yok edilmiştir. Hatta Irak'taki bir çok

⁴⁰³ Jim Caldwell, "MCO2 experiment extends C4ISR to all services" <http://www.army.mil/USAR/news/2002/07Jul/mcos-2.html>.

⁴⁰⁴ T. L. Thomas, a.g.e., s.3.

⁴⁰⁵ Richard H. Wright: "Information Operations: Doctrine, Tactics, Techniques and Procedures", Military Review, Mart/Nisan 2001, Cilt 81, Sayı 2.

bilgisayara Amerikan istihbarat servisleri tarafından hazırlanan bir virus bulaştırılmıştır.⁴⁰⁶

Ancak savaş sonrasında Pentagon başlayan çalışmalar sonucunda 1990'ların sonunda gerçekleşen Amerikan Hava Kuvvetlerinin Balkan operasyonları enformasyon sistemlerinde geçen on yıldan kısa bir süre içinde çok ciddi bir ilerleme olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin Körfez Savaşı sırasında Amerikan komuta kontrol mekanizmaları saniyede 2400 bit enformasyon aktarımı yapabilirken, Bosna'da bu sayı saniyede 23 milyon bite çıkmıştır. **1991'de ancak bir saatte yollanan bilgi 1998'de 1 saniyede yollanmaktaydı.** 2003'de gerçekleşen ABD-Irak Savaşı ise ABD'nin gelişmiş enformasyon teknolojileri ve savaş konseptleri ile tam bir enformasyon üstünlüğü kurarak yürüttüğü bir savaş olmuştur.⁴⁰⁷

Enformasyon merkezli askerî teknolojilerin ürünleri olarak tarama kapasiteleri geliştirilmiş AWACS ve ISTARs'lar, insansız hava araçları, akıllı silahlar, elektro-optik uydular, entegre, yüksek hızlı muharebe iletişim GBS'leri (Küresel iletişim/yayın sistemleri) ve GCCS'ler (küresel kumanda ve kontrol sistemleri) hızla gelişerek çağdaş Batılı ordularda günlük askerî yaşamın bir parçası olmaktadır. Dijital üç boyutlu bir kamera ile savaşan birlik, içinde bulunduğu coğrafyada dost ve düşman birliklerin yerleşimini ve yer değiştirmelerini görmektedir. Uydu veya insansız hava aracındaki dijital kamera ile bağlantılı bir dizüstü bilgisayar GBS desteği ile kullanıcısı olan askere naklen yayın yapabilmektedir.⁴⁰⁸ Bütün bu değişikliklerin askerî doktrinde ortaya ciddi değişiklikler çıkarması kaçınılmazdır.⁴⁰⁹

Amerikan Ordusu 1990'ların başından itibaren enformasyon savaşını ABD için tehdit olarak algılanmaktadır. Siber alanda da gerçekleşen bu savaş için Amerikan Ordusu, "Computer Network Attacks" adlı bir birim kurarken Rus ve Çin Orduları da ilk çalışmaları-

⁴⁰⁶ D. E. Denning, age, s. 5

⁴⁰⁷ John Ferris, "A New American Way of War? C4ISR, Intelligence and Information Operations in Operation Iraqi Freedom: A Provisional Assessment", Intelligence and National Security, Vol. 18, No 4, Winter 2003, s.155-174.

⁴⁰⁸ Ryan Henry ve C. Edward Peartree, *Military Theory and Information Warfare*, Parameters, Sonbahar s.4.

⁴⁰⁹ Nick Cullather, "Bombing at the Speed of Thought: Intelligence in the Coming Age of Cyberwar", Intelligence and National Security, Vol. 18, No 4, Winter 2003.

nı başlatmışlardı. Alman Ordusu savaş doktrinine “enformasyon operasyonu” kavramını eklemiştir. Enformasyon savaşı Amerikan Ordusu’nun 2000 sonbaharında 1. Uzak Taburu’nu kurması ile yeni bir aşamaya erişmiştir. 1. Uzak Taburu’nun görevleri arasında enformasyon savaşı da bulunmaktadır ve bu görev tabura bağlı “Ordu Uzak Destek Bölüğü” tarafından yerine getirilecektir.⁴¹⁰

Enformasyon savaşı ile enformasyon ve iletişim ağı ve süreci üzerinde hâkimiyet amaçlanmaktadır. **Bir Amerikan askerî yayınında belirtildiğine göre enformasyon savaşı, savaş zamanında geleneksel askerî savaş alanı içinde veya ötesinde gerçekleştirilen savaştır.** Komuta-kontrol hedeflerine karşı gerçekleştirilir. Ancak komuta kontrol da (psikolojik operasyonlar, aldatma, operasyon güvenliği, elektronik savaş) uygulanan kapasite ve disiplinler ile enformasyon sistemlerine yönelmiş olup daha az geleneksel olanlar komuta kontrol hedefinin dışında bulunan enformasyon savaşı hedeflerine karşı kullanılabilir.⁴¹¹ Görüldüğü gibi, askerî literatürdeki bu tür kesin çizgiler çekmeye çalışan tanımlar çok başarılı olmaktan uzaktırlar.

Askerî alanda enformasyon hâkimiyetinin ise üç kaynağı vardır.

1) Düşmanın savaş alanında nerede olduğunu ve ne zaman-hangi operasyonları gerçekleştirme imkân ve yeteneklerine sahip olduğunu bilmeye yarayan “komuta-kontrol” üzerinde hâkimiyet;

2) Düşmanın özelliklerinden konumuna kadar onu tek darbede vurmaya yetecek bilgiyi temin edecek istihbarat;

3) Düşmanın enformasyon sistemlerini değişik noktalarda etkisiz kılarken, kendi enformasyon sistemlerini koruyabilme yeteneği.⁴¹²

Enformasyon savaşını tanımlamaya ve enformasyon savaşı doktrininin temelini oluşturmaya çalışan üç teorik açılıma enformasyon savaşını değişik açılardan ele almaktadırlar. John Arguilla ve David Ronfeldt, “Cyberwar is Coming!” adlı çalışmalarında⁴¹³ ve her iki yazarın “Information, Power and Grand Strategy: In Athena’s Camp”

⁴¹⁰ Intelligence News Letters, no.373, 6 January 2000.

⁴¹¹ R. Henry ve C. E. Peartree, s.6.

⁴¹² Martin C. Libicki: **Information Dominance**, November 1997, Number 132, Institute for National Strategic Studies.

⁴¹³ John Arguilla ve David Ronfeldt; “**Cyberwar is Coming!**” *Comperative Strategy*, 12 (Nisan-Haziran 1993).

adlı makalelerinde geliştirdikleri⁴¹⁴ “Siber Savaş” ve “Net Savaşı” kavramları ile konuyu izaha çalışmaktadırlar. Siber savaş, gelecekteki askerî çatışmalarda enformasyon ve enformasyon teknolojilerinin daha yoğun kullanımını ifade etmektedir.

Arguilla ve Ronfeldt “Net Savaşı” için ise sivil alanda gerçekleşen ve rakiplerin algılama süreçlerini etkilemeye çalışan bir savaştır tanımını yapmaktadırlar. Siber savaşta, enformasyon savaşçıları düşmanın enformasyon merkezlerine anî, kesin saldırılar yapar. Oysa net savaşı daha ziyade düşmanın algılamasını etkileyerek savaşı engellemeyi amaçlar. Bu açıdan bakıldığında net savaşı internet ortamında psikolojik savaş diye de adlandırılabilir.

Maxwell Hava Üssü’ndeki Hava Üniversitesi’nde görevli üç akademisyen çoğunlukla “**Air Power Journal**”da yayımladıkları çalışmalarında enformasyon savaşını enformasyonun/bilginin hem ağırlık merkezi hem de en güçlü silah olduğu bir savaş biçimi olarak tanımlamaktadırlar. Bu teorik açılıma göre enformasyon konvansiyonel silahlar ile birlikte kullanılmanın ötesinde bir boyut kazanarak otonom bir alan oluşturacak, kendi operasyonel yapısı olacaktır. Enformasyon savaşı gelişmiş teknolojilerin kullanımı ile gelişmiş bir psikolojik savaş; propaganda ile düşman beynini, algılamasını hedefleyecektir.

Üçüncü teori ise National Defence Üniversitesi’nden Martin Libicki tarafından öne sürülmektedir. Libicki, enformasyonun küresel bir şeffaflık sağlayarak, bir savaşı muhtemel olmaktan çıkarabileceğini ileri sürmektedir. Bunun içi her türlü askerî hareket izlenerek, komşuların askerî olarak tehdit edebilecek her türlü gelişmeye karşı ortak önlem alınabilecektir demektir.⁴¹⁵

Martin Libicki’ye göre altı farklı türde enformasyon savaşı mevcuttur. Bunlar sırası ile C2 savaşı, elektronik savaş, çengelci savaşçılar, siber savaş, istihbarata dayalı savaş ve ekonomik savaştır.

a) C2 komuta-kontrol savaşı, iletişim sistemine orduların sevk ve komutasını engellemek için yapılan saldırılardan oluşur;

⁴¹⁴ John Arquilla ve David Ronfeldt, “**Information, Power and Grand Strategy: In Athena’s Camp,**” The Information Revolution and National Security, der. Stuart J.D. Schwartzstein, Washington CSIS, 1996.

⁴¹⁵ Martin Libicki; “**The Emerging Primacy of Information**”, Orbis, Bahar 1996, Cilt 40, Sayı 2.

b) Elektronik savaş, elektron ve enformasyon akışını kesmek, dinlemek, artırmak amacı ile kullanılan tekniklerdir;

c) İstihbarata dayalı savaş, alıcıların, yayıcıların, gözleme, dinleme hedef tespit ve hasar tespit sistemlerine entegre edilerek kullanılmasıdır;

d) Siber savaş, enformasyon sistemlerinin sanal ortamda kullanılmasıdır;

e) Çengel savaşçılar, kullandıkları tekniklerle enformasyon sistemlerini tahrip eden, istismar eden uzmanlardır ve bir çeşit enformasyon savaşı gerçekleştirmektedirler;

f) Ekonomik savaşın iki türü vardır. Birincisi enformasyon akışının önemli bir arz olduğunu kabul ederek, enformasyon ambargosu anlamında ekonomik savaş ve ticaretin savaş olduğu kabulünden yola çıkan enformasyon hegemonyasıdır.

T. L Thomas'a göre enformasyon savaşı ortaya beş tür tehdit çıkarmaktadır. Şimdi sırası ile bu tehditleri ele alabiliriz.

a) Enformasyon teknolojilerinin hızla yayılması ve görece ucuz olması, devlet dışı aktörlerin, mafya, terörist grupların, hatta bağımsız bireylerin ve küçük devletlerin de enformasyon savaşı sürecine geçmesini kolaylaştıracaktır;

b) Enformasyon savaşı hususunda henüz bir hukukî düzenleme yoktur. Uluslararası anlaşmaların olmaması onu daha da etkili hâle getirmektedir;

c) Bu alanda uluslararası anlaşmaların yokluğu ortaya bir diğer tehdit unsurunun çıkmasına neden olabilir: Algılamayı, duyguları, menfaat ve tercihleri etkileyebilecek, yönlendirecek yeni teknolojilerin ortaya çıkması;

d) Enformasyon savaşında saldırıların gelişme hızı, kriz yönetimi sürecine izin vermemektedir;

e) Eskiden herkese açık olmayan enformasyon artık hemen herkes için neredeyse açıktır.⁴¹⁶

Modern bir toplumda ulaşım ve iletişim alt yapısının üç sıklet merkezi vardır. Bunlar elektrik kaynakları, iletişim alt yapısı ve taşıma alt

⁴¹⁶ Timothy L. Thomas, "Deterring Information Warfare: A New Strategic Challenge", Parameters, Cilt 26, Sayı 4, Kış 1996-97, s.4-7.

yapısı. Enformasyon savaşı bütün bu sistemlere yönelik olarak gelişmektedir. Enformasyon savaşının yoğunluğu bazı analizcileri kara, deniz ve hava kuvvetlerinin yanında bir dördüncü güç kurmaya, yani enformasyon savaşı güçleri oluşturma konusunda tavsiyelere itmektedir.

ABD enformasyon altyapısının 1995 senesinde 250.000 saldırıya maruz kaldığı ve bunların 162.500' ünün (günde 445) başarılı olduğu düşünülür ise konunun önemi daha iyi anlaşılabilir. Amerikan yönetimi 7 Ocak 2000'de National Plan For International Systems Protection adlı bir planı kabul ederek dört istihbarat birimini Amerikan siber alanını düşman saldırılara karşı korumak için görevlendirmiştir.⁴¹⁷ CIA'nın teknolojiden sorumlu başdanışmanı Lawrence Gershwin, Haziran 2001'de Kongre'de yaptığı bir konuşmada, Çin ve Rusya'nın ABD enformasyon altyapısına saldırmak için yazılım geliştirdiğini ileri sürmüştür. Bu açıklama her geçen sene enformasyon savaşının nasıl büyük bir tehdit hâline geldiğini göstermektedir.⁴¹⁸

ABD'de dost, düşman ülkelere yönelik olarak enformasyon savaşı gerçekleştirmektedir. Örneğin GATT görüşmelerinden önce Avrupa Parlamentosu ve Komisyonunun sistemi Amerikan istihbaratçıları tarafından boşaltılmıştır.⁴¹⁹ Amerikan Genelkurmay Başkanlığı 6 Mayıs 1993 tarih 30 sayılı Politika Memorandum'u ile enformasyon savaşının, rakibin "duyguları, motifleri, objektif akıl yürütmesi ve doğrudan davranışını" etkileyecek psikolojik operasyonları kapsayacak şekilde genişletilmesine karar vermiştir.

Askerî alanda enformasyon savaşının hedefi düşmanın muharebe alanına ait bütün unsurlarla ilgili olarak bilgi sahibi olmasını engeller iken rakip hakkında muharebe alanı ile tam bilgiye sahip olmaktır.

ABD Genelkurmay Başkanlığı'nın Mart 1999'da hazırladığı "Informations Opereations" adlı broşürde Genel Kurmay Başkanı General Henry H. Shelton öyle demektedir: "Enformasyon operasyonları ve enformasyon üstünlüğü, askerî reformlarımızın ve gelecekteki müşterek savaş ile ilgili vizyonumuzun özünü oluşturmaktadır.... Bir

⁴¹⁷ Intelligence News Letter, No 374, 20 Ocak 2000.

⁴¹⁸ Radikal, 1 Temmuz 2001.

⁴¹⁹ BrianC.Lewis, Information Warfare, www.fis.org7irp7eprint7snyder7infowarfare.htm.

düşmanın muharebe alanı ile ilgili algılamasına nüfuz etmek, maniple etmek ve bilgi almamasını sağlamak çok önemlidir.”⁴²⁰

Enformasyon savaşının askerî alanda uygulanmaya başlaması ile Amerikan Ordusu ile CIA arasındaki işbirliği artmış, “geçmişten bir kopuş yapacaklarını” söyleyen dönemin CIA direktörü John Deutch, örgütün şimdiye kadar olduğundan farklı olarak sadece stratejik değil, muharebe içindeki komutanlara farklı olarak uydu ve uçak sistemleri ile doğrudan taktik istihbarat aktaracağını söylemiştir.⁴²¹

VI.1.6. Stratejik Enformasyon Savaşı

Enformasyon savaşı ile stratejik savaş unsurlarının bir araya gelmesi stratejik enformasyon savaşının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Stratejik enformasyon savaşının özellikleri R. C. Molander ve Andrew S. Riddle tarafından altı yedi ana başlık altında ele alınmıştır. a) Stratejik enformasyon savaşının temel araçları olan bilgi teknolojilerinin maliyeti düşüktür. b) Stratejik enformasyon savaşında geleneksel sınırlar geçerli değildir. c) Stratejik enformasyon savaşında devlet dışı unsurların da savaş alanında yeri ve işlevi vardır. d) Stratejik enformasyon savaşı yeni stratejik istihbarat modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. e) Stratejik enformasyon savaşında taktik düzeydeki ikazların/hucumların anlaşılması çok zordur. Saldırının arkasında kimin olduğunu bilmek imkânsızdır. f) Stratejik enformasyon savaşında tarafların birbirlerinden bilgi gizlemesinden dolayı ittifak oluşturmak zordur.⁴²²

Enformasyon savaşının bir önemli parçasını da istihbaratın en önemli aşamalarından birisi olan psikolojik savaş oluşturmaktadır. Esasen psikolojik savaş enformasyon savaşından çok daha eski olmasına rağmen psikolojik savaşta bir tür enformasyon savaşı olduğu için bu tür bir bağlantı çok garip değildir.

⁴²⁰ Thomas Timothy, “Kosova and The Current Myth of Information Superiority”, Parameters; U. S. Army War College, Bahar 2000, Cilt 30, Sayı 1, s.1.

⁴²¹ Army Times, 7,10,1995, Cilt 55, Sayı 50; ABD’nin enformasyon savaşı konusundaki endişeleri için bkz. James Adams, “Virtual Defence-The Weakness of a Superpower”, Foreign Affairs, Mayıs/Haziran 2001, Cilt 80, Sayı 3.

⁴²² Mustafa Sağsan, “Bilgi Savaşı, Siperlerden Klavyelere Taşınan Harekatın Anatomisi”, Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8 Sayı: 2, s.213-232.

VI.2. Psikolojik Savaş

Düşmanın kendi rızasıyla teslim olması en iyisidir.

Saldırıp yenmek bundan daha az önem taşır.

Sun Tzu

Bu noktada yukarıda enformasyon savaşı kapsamında kısaca değindiğimiz psikolojik savaş olgu ve sürecini kapsamlı bir incelemeye alabiliriz. Bir milletin bütün kaynaklarını kullanarak ordusu ile diğer milletin ordusuna saldırmasının amacı savaşılan milleti/orduyu karşıt güç olmaktan, etkili bir engel olmaktan çıkarmak, uyumlu ve bağımlı hale getirmek veya yok etmektir. Bu eyleme genellikle konvansiyonel veya nizami savaş denilir. Ancak bir milletin düşman olarak gördüğü, milleti karşıt güç olmakta çıkarmak, uyumlu ve bağımlı hale getirmek hatta yok etmek için muhakkak ordusu ile saldırmayı, konvansiyonel bir savaş sürdürmesi şart değildir. Hasım gücün iradesi başka yöntemlerle eritmek, çürütmek, çözmek ve tahrip etmekte mümkündür. Hasım gücün iradesine yönelik sürdürülen savaşa psikolojik savaş denir.⁴²³

M. Megret psikolojik savaş zihinlere yönelik zorbalık ve zorbalığın sistemleştirilmesidir derken çok önemli bir hususu vurgulamaktadır.⁴²⁴ M. Özdağ, "Savaşlar önce dimağda ve yürekte kazanılır veya kaybedilir. Hiçbir zırh, hiçbir tahkimat nihai zafere, ilgili milletin yüksek onur ve seciyesinden, birlik ve dayanışmasından, askerin şuurlu sabır, metanet ve cesaretinden daha önemli bir etkili olamaz" demektedir.⁴²⁵ Bundan dolayı bir milleti ve milletin içinden çıkardığı orduyu yenmek için psikolojik savaş kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Soğuk Savaş döneminde psikolojik savaş iki blok arasındaki mücadeleden en önemli parçalarından birisi hâline gelmiştir. Bu süreçte, psikolojik savaş geliştirilen yeni yöntemlerle büyük ölçüde yetkinleştirilmiştir. Halen psikolojik savaşın bir bilim olduğunu rahatlıkla söy-

⁴²³ M. Özdağ, Örtülü..., s.9.

⁴²⁴ Maurice Megret, **Psikolojik Savaş**, (çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, Ankara 1972, s.6 ve 10

⁴²⁵ Muzaffer Özdağ, **Stratejik Düşüncenin Sivil ve Askeri Hayatta Kullanılması**, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s.32.

leyebiliriz. Soğuk Savaş sonrasında görülen temel çatışma türü olan gerilla savaşı ve terörizm ile mücadelede psikolojik savaş çok önemli bir rol oynamaktadır. Psikolojik savaşın etkili olabilmesi, savaş öncesi, sırası ve sonrasında etkili bir istihbarat çalışması ile desteklenmesine bağlıdır.⁴²⁶

V.2.1. Psikolojik Savaş İstihbaratı

Psikolojik savaş sürdürmek amacı ile öncesinde yapılan istihbarata **"Psikolojik Savaş İstihbaratı"** (PSİ) denilmektedir. Oğuz Kalelioğlu, PSİ'yi "Bir devletin diğer devlet üzerinde millî menfaatlerini gerçekleştirmek üzere uyguladığı psikolojik harpte kullanacağı her alandaki (siyasî, askerî, ekonomik, sosyal, ideolojik, teknolojik vd.) zafiyetlerin ve hassasiyetlerin sistematik tarzda tespiti, tasnifi, yorumlanması ve istihbarat hâline getirilmesidir" demektedir.⁴²⁷

PSİ, topyekun bir istihbarattır. Amacı, düşmanın / rakibin / dostun bütün toplumsal özelliklerine nüfuz ederek, onun bütün güçlü ve güçsüz yanlarını anlamaktır. Hedef unsurun stratejik zekasını ve toplumsal psikolojisini çözecek şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Kültürel doku analizi, dini yaşam ve inançlar, seçkinler özellikle incelenmesi gereken alanlardır. Başarılı bir PSİ için başarılı stratejik politik ve sosyolojik istihbarat şarttır.

VI.2.2. Psikolojik Savaşın Gelişimi

Psikolojik savaşın tarihi muhtemelen savaşın tarihi kadar eskidir. Ve psikolojik savaş alanında devlet yöneticileri ve askerler yüzlerce yıl önce bugün hâlâ imrenilen bir ustalık kazanmışlardır. Filleri bir psikolojik savaş taktiği olarak kullanan Kartacalı Hannibal ve Cesar dünya tarihinin gördüğü önemli psikolojik savaş ustalarıdır. Cengiz Han dünya tarihinin en önemli psikolojik savaş dehasıdır denilebilir. Uyguladığı psikolojik savaş yöntemleri ile rakip orduları daha karşılaşmadan yıldırma başarılmıştır.

⁴²⁶ David M. McElroy: "PSYOP-The Invisible Battlefield", Military Intelligence Professional Bulletin, Temmuz-Eylül 1990, Cilt 16, Sayı 3, s.22.

⁴²⁷ Oğuz Kalelioğlu, "Psikolojik Harp İstihbaratı", Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8, Sayı 2, s.100.

Tarihteki en önemli psikolojik savaş araçlarından birisi genellikle bu açıdan bakılınasa da Köktürk kağanlarının diktiği Orhun Yenisey veya Köktürk Abideleridir. Abidelerde Türk millî kimliği, devletin misyonu ve tarihi, devlete ve millete başta Çin olmak üzere yönelik tehditler ortaya konulmuş ve sonra alınması gereken önlemler izah edilmiştir. Sun Tzu, Savaş Sanatı adlı eserinde psikolojik savaş temel aksiyonlarını ortaya koymuştur. Bir başka yazılı psikolojik savaş unsuru ise Machiavelli'nin "Hükümdar" adlı kitabıdır. Machiavelli, Hükümdar'da psikolojik savaş iktidara gelme ve iktidarda kalmanın aracı olarak ele almıştır.⁴²⁸

Örgütlü, sürekli ve sistemli psikolojik savaşın başlama tarihi ise Ocak 1622'dir. Bu tarihte Papa 15. Gregory Katolikliğin propagandasının yapılması amacı ile asıl görevi Protestanlığa karşı psikolojik savaş sürdürmek olan sürekli bir propaganda örgütü oluşturmuştur.⁴²⁹

Psikolojik savaşın önemi ve çok boyutluluğu 20. yüzyılın başında tekrar anlaşılmaya başlanmış ve kurumsallaşmaya doğru gidilmiştir. Ancak psikolojik savaşın gerçek bir kurumsal altyapı ve ayrı bir bilimsel disiplin haline gelmesi 2. Dünya Savaşı öncesinde başlamış ve 1940'lardan başlayarak büyük bir hızla gelişmeye devam etmiştir. Hatta M. Megret, çağdaş anlamda psikolojik savaşın ABD'nin 2. Dünya Savaşına katılımı ile yaşıt olduğunu ileri sürmektedir.⁴³⁰

M. Megret'e göre, ABD, 2. Dünya Savaşına girince Amerikan Üniversitelerinin en seçkin sosyal bilimcilerini üç amaca ulaşmak için bir araya getirmiş ve çalıştırmıştır. Bu amaçlar, a) Amerikan silahlı kuvvetlerinin maneviyatının artırılması, b) müttefik kamuoyuna haberlerin ulaştırılması ve c) düşman maneviyatına saldırmaktır. Megret, Amerikalıların yapmış oldukları psikolojik savaşın Sovyetlerin "agit-prop" tekniğinde, Alman Ordusu'nun 1935'de başladığı psikolojik çalışmalardan ve İngilizlerin "political warfare" dedikleri çalışmalardan daha farklı olduğunu altını çizmektedir.⁴³¹

⁴²⁸ M. Megret, age, s.17

⁴²⁹ Finch Lynette: "Psychological Propaganda: The War of Ideas on Ideas During The First Half of the Twentieth Century, "Armed Forces and Society, Bahar 2000, Cilt 26, Sayı 3, s.1.

⁴³⁰ M. Megret, age, s.52

⁴³¹ age, s.53

Soğuk Savaş döneminde Amerikan ve Sovyet küresel mücadelesi döneminde psikolojik savaş her iki tarafında bu alana yaptıkları çok geniş yatırımlar ve araştırmalar sonunda daha önce tahayyül edilmeyen bir etkinlik kazanmıştır. Bu aşamada psikolojik savaş kimi zaman askeri faaliyetleri destekleyen bir ek işlem aracı, kimi zaman politikanın bir kategorisi kimi zamanda topyekun savaşın son ucundaki bilim olarak anlaşılmıştır.⁴³²

21. yüzyıl psikolojik savaşın kazandığı imkân ve kabiliyetler düşünüldüğünde insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar bu savaş türünün etkin olacağını göstermektedir. Üstelik sadece zengin uluslar değil, ucuz psikolojik savaş yöntemleri fakir ulusları hatta devlet dışı aktörleri saldırı ve savunma anlamında başarılı psikolojik savaş uygulama imkânı vermektedir.

Psikolojik savaş sadece savaşın kazanılmasının yardımcısı değil, aynı zamanda savaş sonrasında barışın kazanılmasının da yöntemlerinden birisidir. Bundan dolayı, psikolojik savaş başlı başına saldırı ve savunma konularında araştırma konusu yapılması gereken bir husustur.

VI.2.3. Psikolojik Savaşın Değeri

Konvansiyonel savaşlar durur ancak konvansiyonel savaş sırasında sürdürülen psikolojik savaş hiç kesilmeden barış ortamında da devam eder. Bu anlamda psikolojik savaş kesintisiz savaştır. Barışı ve Mütarekesi yoktur. Lenin, "Barış savaşın başka yöntemlerle devamıdır" derken, Mao Tse Tung, "politikayı kansız savaş, savaşı kanlı politika" olarak tanımlarken psikolojik savaşın bu niteliğine dikkat çekmişlerdir.⁴³³

Ulusların içinde oldukları askerî, politik, ekonomik ve kültürel mücadelede dayandıkları ulusal güçlerinin iki temel unsuru vardır. Bunlar sahip olunan maddî ve manevî değerlerdir. Millî gurur, devlet ve topluma karşı bireylerde yüksek sorumluluk duygusu, dayanışma, eğitim seviyesinin yüksekliği, devlete/sisteme inancı ve bağlılığı, çalışkanlık, dürüstlük gibi özellikler bir ulusun manevî değerleridir.

⁴³² M. Megret, age, s.5

⁴³³ A.g.e., s.14.

Maddî değerler ise sahip olunan bütün yer altı ve yer üstü kaynaklarıdır.⁴³⁴

Maddî güç ölçülebilir. Manevî güç ise maddî gücün insanî çarpanıdır. Kat sayısıdır. Manevî güç, maddî gücü kullanan insanın, insanî imanı, bilgisi ve becerisidir. Manevi güç kat sayı olduğu için maneviyanın zayıflaması, maddî güçlerde zayıflama olmasa dahi toplam gücün zayıflaması sonucunu doğurur. Hatta manevî güç “sıfır” ise maddî güç de “sıfır” a yakın olur.⁴³⁵

Psikolojik savaş maddî unsurları değil, maddî unsurları kullanan manevî unsurları hedef alarak, maddî unsurlarında hasım tarafından başarı ile kullanılmasını engeller. Psikolojik savaş ile hasmın zihni bulandırılır, şuur kaybına sevk edilir, menfaatlerini doğru tespit etmesi engellenir. Psikolojik savaş ile hasmın kendi savunma, düşmanını doğru tanımlama yetenekleri elinden alınmaya çalışılır. Psikolojik savaşı, kitlesel hipnotizma faaliyet olarak nitelemekte mümkündür.⁴³⁶

Sahip olduğu özellikler, bir ulusun psikolojisini en az silah sistemleri kadar saldırılara açık hâle getirir. Bu saldırıların bütünü psikolojik savaşı oluştururlar. Psikolojik savaş Amerikan askerî istihbarat sahıra talimnamelerinde “Yabancı halkları/ hedef kitleleri, duygularını, hareket gerekçelerini, objektif değerlendirmelerini ve doğrudan yabancı hükûmetlerin, grupların ve kişilerin davranışlarını seçilmiş bilgiler ve kanıtlar yollayarak, etkilemeyi hedefleyen planlı operasyonlardır. Psikolojik operasyonların amacı, hedef alınan yabancıların tavır ve davranışlarını (psikolojik savaşı) düzenleyenin hedefleri doğrultusunda değiştirmektir” şeklinde tanımlanmıştır.⁴³⁷

Bir NATO belgesinde ise psikolojik savaş “Onaylanmış hedef kitlelere yönelik iletişim metodlarını ve diğer araçları hedefin politik ve askerî hedeflere ulaşmasını etkileyen algılamasını, duruş ve davranışını etkilemek amacı ile kullanılan planlanmış psikolojik faaliyetlerdir” şeklinde tanımlanmıştır.⁴³⁸

⁴³⁴ Psikolojik savaş konusunda Türkçede teori ve pratiği birleştiren en iyi kaynak için bkz. Dr. Tahir Tamer Kumkale, **Beynimizi Kimler ve Nasıl Yönetiyorlar**, Pegasus Yayınları, İstanbul 2006.

⁴³⁵ M. Özdağ, **Stratejik...**, s.34.

⁴³⁶ M. Özdağ, a.g.e., s.10-11.

⁴³⁷ **JP-102 DOD Dictionary of Military and Associated Terms.**

⁴³⁸ **Joint Doctrine Manual-Psychological Operations B-GJ-005-313/FP-001.**

Psikolojik savaşı hedefi özetle, bir Amerikan belgesine göre düşmanın iradesi zayıflatmak, moral gücünü kırmak, gücünün verimliliğini azaltmak, düşman saflarında şüphe, memnuniyetsizlik ve karışıklık yaratmaktır. Bu süreçte bir yandan tarafsız olan ve karşı tarafa angaje olmayan unsurların destek ve işbirliği sağlanmaya çalışılırken öte yandan dost güçlerin de morali yükseltilmeye çalışılır.

Konu ile ilgili çalışan bilim adamlarının psikolojik savaş konusundaki tanımları da aynı eksen üzerine oturmaktadır. Paul, M.A. Linebarger, psikolojik savaş, düşmana karşı propagandanın, gerektiğinde bunu tamamlayacak diğer askerî, ekonomik ve siyasi nitelikli araçlarla destekleyerek yapılması” şeklinde tanımlamaktadır.⁴³⁹ Propaganda konusunu bilim hâline getiren H. D. Laswell’de psikolojik savaşın amacının düşmanın direnme gücünü eldeki savaşma kapasitesinin en sınırlı kullanımı sonucu kırılarak kazanılması olduğunu ifade etmektedir.⁴⁴⁰

Psikolojik savaş, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasî, askerî, teknolojik millî güç unsurlarına dayanılarak bir devletin veya devletler grubunun diğer devlet veya devletler grubuna yönelik olarak iradesini dayatmak amacı ile gerçekleştirdiği, konvansiyonel savaşı gerektirmeyen faaliyetler diye de ifade edilebilir.⁴⁴¹ Korkut, psikolojik savaşı, çeşitli nedenlerle sınırlardan silahlı saldırı hâlinde harekete geçmeyen düşmanın diğer araçlarla millî bünyeye, vatan sathına girerek ve vatandaşların değişik araçlarla ikna edebildiklerinden istifade ederek içten bölücü ve yıkıcı metodları uygulamak suretiyle devleti sarsmak ve ele geçirmek hususundaki bütün faaliyetleri kapsayan bir savaş şeklinde tanımlamaktadır.⁴⁴²

Psikolojik savaş/operasyon ile amaçlanan, muhatabın duygu ve düşüncelerini etkileyerek eylemlerinin yönünü belirlemektir. “Kitle Psikolojisi” adlı kitabın yazarı Gustav Le Bon, “Kullanılması bilinirse

⁴³⁹ Paul, M. A. Linebarger, *Psychological Warfare*, New York, 1954, s.40’dan nakleden, Arsev Bektaş, *Siyasal Propaganda, Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2002, s.123.

⁴⁴⁰ Harold D. Lasswell, “*Political and Psychological Warfare*”, (ed.) Daniel Lerner, *Propaganda in War and Crisis*, New York, s.261’den nakleden A. Bektaş, a.g.e., s.124.

⁴⁴¹ Bkz. Benzer tanım için Necati Alkan: *Psikolojik Harekât, Terörizm ve Polis*, Ankara 2000, s.7.

⁴⁴² Refik Korkut, *Psikolojik Savunma*, Ankara 1975, s.1.

psikolojinin tersanelerinde dünyanın en kudretli toplarından daha etkili silahlar dökülebilir” derken, psikolojik savaşın etkin kullanımının rakip güç üzerinde ne kadar derin ve ağır sonuçlara yol açabileceğini dile getirmiştir.⁴⁴³

Özetle, psikolojik savaş ve onun önemli bir uygulama aracı olan psikolojik harekât, rakip veya dost ülkenin (psikolojik savaşın dostluğu sürdürmek amacı ile de olsa dostlara karşıda sürdürülmesi gereği göz önünde tutulmalıdır) karar alacılarına ve halkına yönelik zihinsel etkileme eylemidir.⁴⁴⁴

Psikolojik savaş uygun şekilde kullanıldığı takdirde çok etkili sonuçlar alan, maliyeti düşük, savaşan ordunun zaferine çok büyük katkıda bulunan ve bazen de bir ordunun tek bir kurşun dahi atılmadan yenilmesini veya ağır kayıplar vermesini sağlayacak kadar olağanüstü bir savaş türüdür. Psikolojik savaşın ne kadar önemli olduğunu, bir Rus uzman, askerî araştırmalar dergisinde şöyle ifade etmiştir: **“SSCB hiçbir savaşı kaybetmediği hâlde yenilmiştir. Çünkü politik ve askerî önderliği savaşın gerçek doğasını anlamamış, savaşı çok dar bir anlamda yorumlamış ve bunun neticesinde yaşamsal bir alan, Sovyet halkının psikolojisi güvence altına alınmamıştır. Bu hata SSCB’nin dağılmasına neden olmuştur.”**⁴⁴⁵ Rus bilim adamının tespiti yanlış değildir. SSCB’nin çökme sürecine dev bir mekanizma olan Amerikan psikolojik savaş makinesi çok boyutlu saldırıları ile büyük ölçüde katkıda bulunmuş ve Sovyet sisteminin çökme sürecini hızlandırmıştır.⁴⁴⁶

Gerçekten de Reagan, ABD Başkanı olduktan sonra Washington Moskova’ya karşı çok kapsamlı bir psikolojik savaş başlatmıştır. Baş-

⁴⁴³ İlhan Bardakçı; **İhtilal Tekniği**, İst.1968, s.18; Bu konuda Türkçedeki diğer çok önemli bir kaynak için daha önce de dikkat çektiğimiz bkz. J. A. C. Brown, **Beyin Yıkama**, (çev.Behzat Tunç), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1973.

⁴⁴⁴ Psikolojik savaşın önemli bir boyutu olan beyin yıkama operasyonları konusu üzerinde bu kitabın kapsamı içinde durulmayacaktır. Ancak bu konuda Türkçede son dönemde gittikçe daha fazla entelektüel çalışma yapılmıştır. Bkz. Erdal Şimşek, **İstihbarat Servislerinde Beyin Yıkama Operasyonları**, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2005.

⁴⁴⁵ Konapatov SN, Yudin V.V., **“Traditional Concept Of War is Absolute”**, Military Thought, 2001, Cilt 10, Sayı 1.

⁴⁴⁶ ABD’nin çok boyutlu psikolojik operasyon yeteneği konusunda üzerinde durulması gereken bir kaynak için bkz. David L. Robb, **Hollywood Operasyonları**, Güncel Yayıncılık, İstanbul 2005; bu çalışma CIA ve Pentagon’un Amerikan film sanayini nasıl kendi hedefleri konusunda denetlediğini ve yönlendirdiğini ortaya koyan iyi bir çalışmadır.

kan Reagan, bu psikolojik savaşın başladığını 1982’de şöyle açıklamıştır: “Küresel çatışmanın son sözü söyleyecek olan bombalar ve füzeler değil, ancak iradenin ve ülkülerin test edilmesi olacaktır.”⁴⁴⁷ 1982’den sonra 1990’lı yıllar boyunca Amerikan psikolojik savaş mekanizması SSCB’nin çökmekte olduğu tezini işlerken, Amerikan savunma sanayi-ne yapılan yatırımlarla Sovyetler Birliği adeta daha fazla askerî har-cama yapmaya zorlanmıştır. Sonunda SSCB’yi ekonomik çözülme ve askerî harcama kıskakları arasına alan Amerikan psikolojik savaş me-kanizması ciddi bir başarı sağlamıştır. Rus yöneticiler, yukarıda da görüldüğü gibi bunu ancak SSCB’nin yıkılmasından sonra anlamışlar-dır.

Buraya kadar anlatılanlardan psikolojik savaşın askerî boyutunun ihmal edilebilir olduğu ve psikolojik savaşın daha çok barış dönemle-rinde sürdürülen savaş türü olduğu düşünülmemelidir. Aksine psiko-lojik savaş konvansiyonel savaş döneminde de çok yoğun olarak sür-dürülen bir savaş türüdür. Doğru sürdürülen bir psikolojik savaş düşmanın yenilmesini kolaylaştıracak ve konvansiyonel savaşın süre-sini kısıltacaktır. Nitekim Amerikan Deniz Kuvvetleri “Vision... Pre-sence... Power: A Guide to U.S. Navy Programs” adlı 2002 yılı çalışma-sında Amerikan donanması “düşmanın kritik zayıf noktalarına hızla saldıracak, güçlü yanlarından sakınacak, ve siklet merkezlerini tahrip edecektir. Donanma düşmanın sadece fiziksel varlığına saldırmakla kalmayıp, düşmanın bakış açısı, iradesi ve inanç yapısını hedefleyen etki merkezli operasyonlar düzenleyecektir” denilmektedir.⁴⁴⁸

VI.2.3.1. Psikolojik Gücün Önemi ve Psikolojik Savaş

Manevî değerlerin en önemlilerinden birisi de bir milletin psiko-lojik gücüdür. Psikolojik güç, bir milletin direnme gücü, yaşama olumlu bakışı, kendine güveni, ilkelerinin doğruluğuna inanmasının toplamı-dır. Bu özellikleri ile psikolojik güç, bir millî güç unsuru, bir ulusal değerdir.⁴⁴⁹ Şurası unutulmamalıdır ki, bir ordunun moral gücü ancak içinden çıktığı toplumun moral gücü kadardır.

⁴⁴⁷ W. H. Burkett, a.g.e., s.15.

⁴⁴⁸ A.g.e., s.2.

⁴⁴⁹ Yu M. Zelenkov, “Morale and The Country’s Defence Capacity”, Military Thought, 2000, Cilt 9 Sayı 2, s.75.

Bu noktada 1930'ların sonunda iki değişik milletin moral güçlerinin sonuçlarının incelenmesi moral gücün öneminin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. 13.5 milyon nüfuslu, gelişmiş bir sanayi altyapısına sahip olan Çekoslovakya, bağımsızlığını ve onurunu kendi ordusuna ve millî haysiyetine dayandırmak yerine İngiltere ve Fransa'nın desteğine dayandırınca, Hitler'in komutasındaki Alman Orduları tek kurşun atmadan Çekoslovakya'yı işgal etmişlerdir.⁴⁵⁰ Çekoslovakya'nın Hitler orduları karşısında tek kurşun atmadan çökmesinin bir boyutunu Çekoslavakların psikolojik zaafı oluştururken, diğer yanını ise Hitler'in İspanyol iç savaşından başlayarak Avrupa'da başarı ile uyguladığı ve rakiplerini oldukça sarsan psikolojik taarruzların teşkil ettiği tartışılmaz bir gerçektir.

Öte yandan 3.5 milyon nüfuslu ekonomisi orman ürünlerine dayanan Finlandiya'dan Stalin, Leningrad şehrinin ve SSCB'nin Baltık sahillerinin güvenliğini sağlamak için 1066 mil karelik bir şeridi 2134 mil karelik bir şerit ile değiştirme önerisinde bulununca Finlandiya herhangi bir müttefik güç desteği aramadan Stalin'in teklifini reddetmiştir. Savaş mevcudunu 175 bin askere yani 10 tümene çıkarabilen Finlandiya'ya Stalin, 45 tümen, 3000 tank, 2500 uçakla saldırmıştır. Fin Ordusu kendisinden kat kat üstün olan Kızılordu ile 3.5 ay aktif savunma yaparak, cüretkar taarruzlar düzenleyerek, savaştır.⁴⁵¹

Fin Ordusu 25 bin ölü, 44 bin yaralı verirken, Kızılordu 200 bin kayıp vermiştir. 1600 Rus tankı ve 684 Rus uçağı imha edilmiştir.⁴⁵² Finlandiya Savaşı kaybetmiştir; ancak Fin halkı bağımsız yaşama iradesini ortaya koymuştur. Bundan dolayı, 2. Dünya Savaşı sonunda Çekoslovakya, Rus işgali altına girmiş, Finlandiya ise bağımsızlığını muhafaza etmiştir.

Psikolojik savaşta, hedef alınan ülkeye karşı çoğu kez açık düşmanlık faaliyeti sürdürülmez. (Örneğin ABD'nin 1990'lar da Irak ve 1990 ve 2000'lerde açık düşmanlık politikası yürüttüğü Irak ve İran'a karşı sürdürdüğü psikolojik savaş başarısız olmuştur.) Aksine eleştirilerin dostluk, iyi niyet, ortak çalışma uğruna yapıldığı ileri sürülerek, hedef

⁴⁵⁰ M. Özdağ, *Stratejik...*, s.30-31.

⁴⁵¹ A.g.e., s.31.

⁴⁵² A.g.e., s.31.

ülkenin uyanması ve kendisini korumak için önlem alması engellenmeye çalışılır.

Düşman, kendi sistemini en adil, en üstün, en demokratik ve en fazla refah getiren sistem olarak överken, hedef aldığı ülkenin sistemini ise insanlık dışı, adil olmaktan uzak, antidemokratik ve halkı fakirliğe mahkum edecek sistem olarak karalar. Hasım ülkenin yönetici sınıfı, karamsarlık, ve teslimiyet duygusuna itilmeye çalışılır. Psikolojik savaş bir anlamda milletlerin ülküleri arasındaki savaştır. Ülküsünü yitirmiş millet veya psikolojik savaş neticesinde yanlış ülkü tespit ettirilmiş olan millet psikolojik savaş yitirmiştir.⁴⁵³ "Tefrika girmeden bir millete, düşman giremez. Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez" mısralarının yazan şair, psikolojik savaşın özünü kavramıştır.

Psikolojik savaş, yukarıda da dikkat çekildiği gibi hasmı dışlayıcı değil kazanıcı olmalıdır. Örneğin 2. Dünya Savaşı'nın yaklaştığı bir dönemde Atatürk iki önemli psikolojik savaş hamlesi gerçekleştirmiştir. Bunlardan birisi, 1936'da Recep Peker'e yazarak Çanakkale Muharebelerinin yıldönümünde okumasını istediği metinde Çanakkale Muharebelerinde hayatlarını kaybeden İngiliz, Fransız, Avustralya ve Yeni Zelandalı annelere yönelttiği ve "Sizin evlatlarınız artık bizim evlatlarımız" şeklindeki mesajdır. Böyle bir mesajı alan Batı kamuoyları ikinci kez evlatlarını Çanakkale önüne yığma konusunda oluşacak muhalefeti göz önünde tutmak zorunda kalacaklardır.

Atatürk'ün ikinci psikolojik harekâtı, yine 1936'da Ayasofya Camii'nin müzeye dönüştürülmesidir. Böylece Atatürk, düşman psikolojik operasyon karargahlarının elinden İstanbul'un "neden" işgal edilmesi gerektiği ile ilgili bir argümanı almayı hedeflemiştir.

Düşmanın savaşma iradesini savaşmadan ortadan kaldırmanın yani başarılı bir psikolojik savaşın çarpıcı bir örneğini Ömer Seyfettin "Vire" adlı hikayesinde anlatmıştır. Bir kaleyi kuşatan Osmanlı Ordusu kaleye saldırmaz fakat saldırmak için büyük bir topun beklediği haberleri yayılır. Günler sonra o dönemde hiç görülmeyen büyüklükte bir top kalenin önüne getirilir. Topu gören Hristiyan şövalyelerin komutanı "Vire" yani kaleyi çatışmasız teslim etme karşılığında terk

⁴⁵³ M. Özdağ, Örtülü., a.g.e., s.11-12.

izni ister. Çünkü psikolojik olarak yıkılmış, savaş isteğini ve direnme umudunu yitirmişlerdir. Osmanlı komutanı isteği kabul eder. Şövalyeler kaleden ayrılırken topu daha yakından görmek için izin isterler. Sonra topun aslında çok kalın bir kütük olduğunu anlarlar.

Psikolojik savaşın önem ve etkisi açısından 2. Dünya Savaşından verilen bir örnekle bu konuya son verebiliriz. 1944-1945’de Amerikan Hava Kuvvetleri’nin 2 filosu ve 4500 asker Alman Ordusu’na karşı yürütülen psikolojik savaşı sürdürmekle görevlendirilmişlerdir. General Eisenhower, “kağıt mermi”nin “savaşın en özel ve tercih edilen silahı” olduğunu söylemiştir.⁴⁵⁴

Eldeki kanıtlarda General Eisenhower’ın tespitini desteklemektedir. Alman savaş esirlerinin %75’inin Amerikan Ordusunun attığı “teslim ol” broşürlerinden etkilenerek teslim olduğu tespit edilmiştir. Uzakdoğu Cephesi’nde de birçok Japon askerinin Amerikan Ordusu’nun attığı “Ben direnmeyi bırakıyorum” broşürlerinden etkilenerek teslim olduğu belirlenmiştir.⁴⁵⁵

VI.2.3.2. Psikolojik Savaşın Özellikleri

Psikolojik savaşın özelliklerini bazı ana başlıklar altında toplamak mümkündür.

1) Psikolojik savaş, konvansiyonel savaştan farklı olarak belirgin bir cepheye veya cephelere sahip değildir. Psikolojik savaşta fethedilecek, şehirler veya aşılacak nehirlerde yoktur. Psikolojik savaşta her yer cephedir. Ancak modern psikolojik savaşta psikolojik hareketler, “etki merkezli operasyonlar” şeklinde “toplumsal siklet merkezleri” diye niteliyebileceğimiz sosyal kolonlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bundan dolayı, psikolojik savaşa karşı savunma saldırının kendisi gibi bütünsel bir nitelik taşıırken, siklet merkezlerinin savunulmasına özel bir önem verilmelidir.

2) Psikolojik savaş, konvansiyonel savaştan farklı olarak, sona ermez sadece şiddeti azalır ancak sürekli devam eder.

3) Psikolojik savaşta düşmanı üniformasından ve elindeki silahlardan tanımak mümkün değildir. Psikolojik savaşta düşman üniformasız

⁴⁵⁴ Lynette Finch, **Psikolojik Propaganda 20 Yüzyıl**, Avrasya Dosyası Yaz 2002, Cilt 8, Sayı 2, s.84.

⁴⁵⁵ A.g.e., s.85.

hedef toplumla aynı dili kullanan ve bu dili ortamının çok üstünde iyi derecede kullanan kişilerden oluşur.

4)Psikolojik savaşta,kullanılan silahlar öldürücü değil, beyinleri ve vicdanları ele geçirmeyi hedefleyen, sözcükler, semboller, sloganlardan oluşan silahlardır.

5)Psikolojik savaşta zaiyat hemen belirginleşmez, çünkü psikolojik savaşın verdiği zararını genellikle çok geç farkına varılır.⁴⁵⁶

6)Psikolojik savaşta bu savaşın bombalarının hedefleri, askeri tesisler, köprüler, fabrikalar değil, bir milleti ayakta tutan temel manevi değerler ve özgüvenidir. Bir milletin özgüveni ağır bir yara alır veya yıkılır ise psikolojik savaş başarıya ulaşmış demektir.

VI.2.3.3. Psikolojik Savaşın Sürdürülmesinin İlkeleri

Psikolojik savaşın başarılı şekilde yürütülmesi belirli temel ilkelere titizlikle uygulanmasına bağlıdır. Bu ilkeleri şu şekilde özetleyebiliriz.

1) Psikolojik savaş bir uzmanlık konusudur ve uzmanları tarafından yürütülmelidir.

2) Psikolojik harekât uzmanlığı, disiplinler arası bir çalışma üzerine kuruludur. Bu disiplinler öncelikle, psikoloji, sosyoloji, psikiyatri, siyaset bilimi, reklamcılık gibi disiplinler olmalıdır.

3) Başarılı bir psikolojik savaş ancak başarılı bir psikolojik savaş istihbaratı sonrasında gerçekleştirilebilir.

4) Başarılı bir psikolojik savaş yapılabilmesi, psikolojik savaşın hedeflerinin çok iyi tanımlanmasına, toplumsal/psikolojik sıklet merkezlerinin doğru tespit edilmesine bağlıdır.

5) Bu sıklet merkezlerine uygun araçlarla uygun psikolojik harekâtların yapılmasına bağlıdır.

6) Psikolojik savaşın süresi konusunda sabırlı olunmalıdır. En zor yenilen insan organı beynidir.

7) Psikolojik savaş devam ederken, sürekli olarak hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı konusunda değerlendirmeler yapılmalı ve gerekiyor ise yeni araç düzenlemelerine gidilmelidir.

⁴⁵⁶ Terence H. Quaelter, **Propaganda ve Psikolojik Savaş**, Ankara 1973, s. 27s

VI.2.3.4. Psikolojik Savaşın Seviyeleri

Psikolojik Savaş stratejik, idari, takviye edici ve savunucu psikolojik savaş olmak üzere dört farklı seviyede sürdürülür.⁴⁵⁷ Aşağıda kısaca bu farklı seviyelerin özellikleri ortaya konulacaktır.

1)Stratejik Psikolojik Savaş:Stratejik düzeyde psikolojik savaş, bir ülkenin veya bir örgütün milli dış politik veya örgütsel hedeflerine ulaşmak amacı ile bu hedefler önünde engel olarak gördüğü devlet veya devletler grubuna karşı sürdürüğü, planlanmış, uzun vadeli psikolojik hareketlerin bütünüdür. 1945-1990 arasında ABD'nin Sovyetler Birliğine ve NATO'nun Varşova Paktı'na karşı sürdürmüş olduğu psikolojik savaş stratejik psikolojik savaştır. Ancak bu tanım yapılırken, göz önünde tutulması gereken bir hususta 1990 öncesinde arkalarında bağımsız bir Ermenistan olmamasına rağmen 1965'den itibaren Türkiye'ye karşı sürdürüğü psikolojik savaş stratejik psikolojik savaş kapsamında değerlendirilmelidir.⁴⁵⁸

2)İdari Amaçlı Psikolojik Savaş: İdari amaçlı psikolojik savaş, konvansiyonel savaş veya düşük yoğunluklu çatışma bölgelerinde çatışmaların sürdürüğü sırada, denetim altına alınan bölgelerde kanunu hakimiyetini ve düzeni sağlamak, lojistik güvenliğine askeri birlik ayırmamak için yerel halka yönelik olarak yapılan psikolojik savaştır. Buna artık halkla ilişkiler denilmektedir.

3)Takviye Edici Psikolojik Savaş: Savaş sonrasında denetim altına alınan bölgede yerel halkın yeni yönetime uyum sağlamasını, isyan etmemesini sağlamak amacı ile yapılan psikolojik savaşa takviye edici psikolojik savaş denilmektedir. Bu tür psikolojik savaşa da artık halka ilişkiler denilmektedir.

4)Savunucu Psikolojik Savaş:Savunucu psikolojik savaş, sürdürülen bir psikolojik savaşa karşı alınan psikolojik savaş önlemlerini içeren psikolojik savaş türüdür.

Özetlersek, psikolojik savaş doğası gereği kapsayıcı, uzun vadeli, sürekli ve farklı araçlarla farklı hedeflere gerektiği zaman eş anlamlı, gerekirse farklı zamanlarda yönelen bir savaş türüdür. Psikolojik savaş, konvansiyonel bir savaşın hazırlık dönemini de oluşturabilir. Bu

⁴⁵⁷ Bkz. Bu konuda ayrıca Nurettin Yıldırım, **Psikolojik Savaş Teknikleri-Kore-İrak Örneği**, IQ Yayınları, İstanbul 2007, s. 143-146

⁴⁵⁸ Ümit Özdağ ve Özcan Yeniçeri, **Ermeni Psikolojik Savaşı**, Kripto yayınları, Ankara 2009

aşamada psikolojik savaşa hedef olan ulusun dimağı hem bilinç hem bilinçaltı düzeyinde hedef alınır. Toplumsal geçmişe, yani millî tarihe saygı hedeflenir; millî kültüre bağlılık ve kültürel özgüven sarsılmaya çalışılır. Millî direniş ortadan kaldıracak her türlü eylem desteklenir.⁴⁵⁹

Psikolojik savaşta etkili sonuç alabilmek için seçilen hedefi dar bir alana sıkıştırmak ve bu alana yönelik yukarıda dikkat çektiğimiz Etki Merkezli Operasyonlar geliştirmek başarı şansını artıracaktır. Diğer bir ifade ile bütün bir halkı hedef almaktansa ekonomik ve kültürel seçkinleri hedef almak daha çabuk sonuç getirebilir. Çünkü böylece harekâtı daha az maliyetle, daha kısa sürede daha kolay yönlendirerek sürdürmek mümkündür. Ekonomik ve kültürel seçkinler üzerinde sonuç alındıktan sonra onların kendi siyasal seçkinlerine karşı harekâtın bir parçası oldukları görülecektir.

VI.3. Psikolojik Harekât

Psikolojik harekât (ki taktik düzeyde psikolojik savaşta denilebilir) ise savaş veya barış döneminde dost veya düşman hedef toplumların tutum ve davranışlarını etkileyerek politik ve askerî hedeflerin elde edilmesini desteklemek için, millî güç unsurlarından ekonomik, sosyal, kültürel, siyasî, askerî, teknolojik-biriyle planlanarak uygulanan tüm faaliyetlerdir.⁴⁶⁰

NATO belgelerinde psikolojik harekâtın üç kademesi vardır. Bunlar, a) Stratejik Psikolojik Harekât, b) Operasyonel veya Krize Yanıt Veren Psikolojik harekât, c) Taktik veya Muharebe Psikolojik Harekâtı. Stratejik psikolojik harekât, yüksek seviyede bir ülkenin bir başka ülkeyi hedefleyerek yaptığı uzun süreli, çok boyutlu harekâttır. Operasyonel veya Krize Yanıt Veren Psikolojik Harekât konvansiyonel savaş dışındaki askerî çatışmalarda halkı kazanma operasyonudur.

⁴⁵⁹ A. Bozeman, a.g.e., s.4; Türkiye'nin psikolojik savaşa karşı alması gereken önlemler konusunda bkz. Tahir Tamer Kumkale, *Türk İnsan Mühendisliği-Türkleri Motive Etmek*, Pegasus Yayınları, İstanbul 2006.

⁴⁶⁰ Y.Toker, S. Dilmaç, *Psikolojik Harekât ve Propaganda*, Emniyet Gn. Md. Yayınları, Ankara, s.38; Dr. Serhat Tezsever, *Millî Güvenliğimiz İçinde İstihbarat*, İstanbul 2000, 2. Baskı, s.77-87.

Taktik veya muharebe psikolojik harekâtı çatışma alanında düşman birliklerin çatışma iradesini kırmayı hedefler.⁴⁶¹

Amerikan askerî literatüründe ise stratejik psikolojik harekât, küresel ve bölgesel çerçevede Amerikan politik hedeflerini destekleyen operasyonlar diye tanımlanırken, operasyonel psikolojik harekât belirli bir coğrafi bölgedeki Amerikan psikolojik operasyonlarını tanımlamada kullanılmaktadır. Taktik psikolojik harekât ise muharebe psikolojik harekâtıdır.⁴⁶²

Psikolojik harekâtlar sadece sivillere karşı değil, askerlere karşı da uygulandığı gibi hem bir savaş hem barış dönemi uygulamasıdır. Amerikan Devrimi sırasında, Amerikalı devrimciler İngiliz ordusunu etkisizleştirmek için İngiliz soylularının / subaylarının İngiliz çalışan sınıflarını nasıl ezdiğini anlatan broşürler dağıtmışlardır.⁴⁶³ İngiliz Ordusu, 1917'de Suriye cephesinde çarpışan Türk Ordusu'na yönelik teslim olmasını, orduyu terk etmesini öneren bildiriler attırmıştır. Türk Ordusu ise Irak Cephesinde Arap aşiretlerini kazanmak için propaganda operasyonları geliştirmiştir.⁴⁶⁴

1941 yılında Almanya'da Propaganda Bakanlığı içinde bir Amerikan dairesi kurulmuş ve Amerikan toplumu incelenmeye başlamıştır. ABD'nin savaşa girmesinden sonra Naziler, Amerikan ordusundaki zencileri hedef alarak, beyazlar tarafından nasıl ezildikleri ve bir Alman galibiyeti sonrasında zencilerle eşit haklar verileceği temasını işlemiştir.⁴⁶⁵

Çarpıcı bir psikolojik harekât operasyonu ise 2. Dünya Savaşı'nda Rusya Cephesi'nde Rus partizanların Alman askerlerine yönelik uyguladığı bir operasyondur. Ele geçirdikleri Alman askerlerini yiyen ya da yemiş gibi yaparak kalıntıları Almanların bulacağı şekilde bırakan Rus partizanları Alman askerlerin yüreğine esaslı bir korku salmışlardır. Bu korkudan dolayı Rus cephesine sevk edildiğinde intihar eden veya

⁴⁶¹ Joint Doctrine Manuei-Psychological Operations.

⁴⁶² Psychological Operations, Air Force Doctrine Document 2-5.3, 27 August 1999.

⁴⁶³ F. Lynette, a.g.e., s.6.

⁴⁶⁴ Servet Avcı, "Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde Arap Aşiretlerini Kazanmaya Yönelik Propaganda Faaliyetleri", Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl 1 Şubat 2003, Sayı 1, s.117-134.

⁴⁶⁵ F. Lynette, ss.6-7.

kendisini yaralayan bir çok Alman askerî olmuştur.⁴⁶⁶ Selçuklu Ordusu'nun da muharebe öncesinde düşman orduları arasında yaptığı psikolojik hareketin bir parçası, Selçukluların düşmanlarını yediği şeklindedir.

Psikolojik harekâtın olağanüstü zengin olabileceğini göstermek amacı ile son bir örnek vererek bu bölümü bitirebiliriz. Türkçe'ye de tercüme edilerek yayınlanan Conan adlı çizgi romanda "Turanlılar iki nehrin üzerine inşa ettikleri barajlarla aşağı coğrafyada yaşayan halkları hem susuz bırakmakta hem de ezmekte, yok etmektedirler. Turanlıların ülkesinde minareler görülmektedir. Kötü, çirkin ve vahşi Turanlıları Batıdan yüce ve soylu bir beyaz, Conan gelerek yok eder." 9-15 yaş grubuna hitap eden bir çizgi romanla Batı psikolojik operasyon karargahları kendi gençlerinin kafalarına Türkü, İslâmı, Güneydoğu Anadolu Projesi'ni nefret edilecek şeyler olarak kazırlar. İlginç olan bu çizgi romanların Türkçe'ye tercüme edilerek Türk çocuklarına okutulmasıdır.

VI.4. Düşük Yoğunluklu Çatışmalarda Gerilla Örgütlerinin Psikolojik Harekât Çalışmaları

Psikolojik harekâtın sadece daha güçlü propaganda araçlarına, kaynaklara sahip olan devletler tarafından gerçekleştirilebileceği düşünülmemelidir. Aksine terörizm, gerilla savaşı, barış operasyonu, istikrar operasyonu gibi farklı türleri olan düşük yoğunluklu çatışmada zayıf tarafı oluşturan gerilla, terör veya direniş örgütleri de psikolojik savaş ve harekâtı büyük bir etkinlikle uygularlar. Hatta, bu örgütler düşük yoğunluklu çatışmanın siyasi doğasını çatıştıkları devletten daha iyi anladıkları için askerî boyuttan çok psikolojik harekât boyutuna önem verirler.

Burada 1994-1996 arasında gerçekleşen Rus-Çeçen Savaşı'nda Çeçen gerilla örgütlerinin Rusya'ya karşı yürüttükleri ve kazandıkları psikolojik savaş örnek olarak ele alınmıştır. Dr. D. Searle, Çeçen psikolojik harekâtlarını şu başlıklar altında toplamıştır:

⁴⁶⁶ Franklin Mark Osanka (ed.) **Modern Guerrilla Warfare-Fighting Communist Guerrilla Movements**, 1941-1961, New York 1962, s.57-131.

a) Rus askerî konvoy ve taktik birliklerinin hareketleri çoğunluğunu kadınların oluşturduğu insan barikatları tarafından engellenmiştir.

b) Çeçenler Rus askerî üniformalarını veya Kızılhaç görevlisi elbiselerini hızlı yer değiştirme ve baskınlar için kullanmış, Rus birliklerinin moralini bozmuşlardır.

c) Çeçenler Rus radyo yayınlarına sızarak, dezenformasyon yapmışlardır.

d) Rus subayları ailelerinin öldürüleceği baskısı ile tehdit edilmişlerdir.

e) Çeçen gerillalar ölü veya yaralı Rus askerlerini pencerelere bağlayarak Rus Ordusu'nun bu binalara ateş açmasını engellemişlerdir.

f) Rus askerlerinin kafası kesilmiş ve Rus konvoylarının geçeceği yollara direklere oturtulmuşlardır.

g) Ölü Rus askerlerinin vücutları mayınla tuzaklanmıştır.

h) Çeçen gerillalar Rus kamuoyunu da nükleer ve biyolojik saldırı ile tehdit etmişlerdir.

İ) Çeçen gerillalar işgale ettikleri Rus radyo ve televizyonlardan yayın yapmışlardır.

i) Çeçenistan'ın Rus Ordusu tarafından kuşatılmaması, Çeçen gerillalara Çeçenistan dışına sızarak Budennovsk, Kızılyar ve Pervomaiskoye gibi bazı Rus şehirlerine baskın yapma ve gerek Rus kamuoyunun gerek Rus Ordusu'nun psikolojik olarak ağır darbe indirmişlerdir.

k) Budennovsk'da Rus özel timlerinin gerillalara yaptığı baskından dolayı Rus Hükümeti tarafından açık bir şekilde suçlanması Rus özel birliklerinin moralini iyice bozmuştur.⁴⁶⁷

Dr. Searle'nin bu tespitlerine Rus Ordusu'nun Çeçenistan'da yıkmaya ve yakmaya dayanmanın ötesinde herhangi bir ciddi plana dayanmayan kaba stratejisini ve Rusya'nın Kafkaslarda sıkıntıya girmesine sevinen Batılı ülke basın-yayın organlarının kısmen de olsa Çeçen

⁴⁶⁷ Deane Searle, *Low Intensity Conflict: Contemporary Approaches and Strategic Thinking*, 2006, Waikato Üniversitesi/Yeni Zelanda, Yayınlanmamış Doktora tezi, s.37-39.

yanlısı yayınlarını eklemek gerekmektedir. Netice olarak, 1994-1996 arasındaki savaşı Çeçen gerillalar psikolojik anlamda kazanmışlardır.

VI.4.1. PKK'nın Yürüttüğü Psikolojik Harekât

PKK'nın stratejik nitelikli psikolojik savaş konusunda zaman içinde büyük deneyim kazandığı ve özellikle örgüt denetimindeki parti ve sivil toplum örgütleri aracılığı ile etkili bir psikolojik savaş yürüttüğü görülmektedir. Burada konunun detaylarına girmeden 7 Şubat 1990-24 Şubat 1990 tarihleri arasında yapılan "Serhat Eyaleti II'nci Konferansı'nda alınan ve **"Düşmana Karşı Yürütülecek Psikolojik Savaş İlişkin Kararlar"** başlığı altında toplanan kararlar üzerinde durulacaktır. Daha sonra ki yıllarda PKK'nın psikolojik savaş tekniklerini daha da yetkinleştirdiği göz önünde tutulmalıdır.

PKK dokümanında şöyle denmektedir: "Psikolojik savaş; düşman güçler tarafından karşılıklı olarak yürütülen ve moral bozukluğu, şaşkınlık, panik ve bozgun yaratmayı hedefleyen bir savaş biçimidir. Gelişi güzel ve her zaman değil, uygun zaman ve ortamlarda gerek düşman gücü, gerekse de kendi gücümüz hakkında, içinde gerçekleri de taşıyan propagandalar çeşitli yöntemlerle yaygınlaştırıldığında ve diğer psikolojik savaş yöntemleri geliştirildiğinde amacımız doğrultusunda olumlu sonuçlar alınacaktır. Bunun için;

- a. Daha çok kitleler aracılığıyla, içinde gerçekleri de taşıyan ve düşmanı manevi alanda çökertmeyi hedefleyen propagandalar yayılmalıdır.
- b. Sahte eylem ya da faaliyet planları hazırlayarak düşmanın eline geçmesi sağlanmalıdır.
- c. Ulaşma olanaklarımızın çok zor olduğu ajan ve işbirlikçilerin isim listelerini hazırlayarak ellerine geçmeleri sağlanmalıdır.
- d. Bizim tarafımızdan açığa çıkarılan ve etkisizleştirilen ajan ve işbirlikçiler aracılığıyla düşmana yanlış bilgiler aktarılmalıdır.
- e. Açığa çıkarılan ve yargılanması yapılan düşman ajanlarının itirafları yayınlanmalıdır.
- f. Düşmanın askerî ve siyasi yöneticileri, zayıflıkları tespit edilerek şantaj ve tehdit yoluyla sürekli baskı altında tutulmalıdır.

g. Düşmanın güvenlik güçleri içinde bulunan Kürt kökenli öğeler aracılığıyla güvensizlik, inançsızlık, cesaretsizlik yayma gibi amaçları hedefleyen propagandaların yapılması sağlanmalıdır.

h. Düşman güçlerine hitap eden bildiriler dağıtılmalı ve pullamalar yapılmalıdır.

i. 1. Düşman güçleri içinde örgütlü olduğumuz imajı yayılmalıdır.

j. Gerçekleştirilen eylemlerden bazıları henüz kurulmamış birlikler ve komutanlıklar adına üstlenilmelidir.

k. Kitleler aracılığıyla gücümüz hakkında abartılı haberler yayılmalıdır.

l. Psikolojik savaş yürütülürken kitlelerin mücadelemize olan inanç ve güvenlerinin zayıflamasını getirecek haberleri yaymaktan kaçınılmalıdır.

m. Düşmanın psikolojik savaşı hakkında kitleler bilinçlendirilene-
lidir.”⁴⁶⁸

PKK'nın daha sonraki senelerde taktik psikolojik savaşını örgütte destek veren ülkelerin düşman genelkurmay başkanlıkları ve istihbarat servislerinin desteği ile etkili bir stratejik psikolojik savaş zemini-
ne yükselmiştir.

VI.5. Psikolojik Savaş ve Harekât İle Mücadele

Psikolojik savaş ve psikolojik operasyonun uygulandığının tespit edilmesi, onunla başarılı bir şekilde mücadele edebilmek için yeterli değildir. Psikolojik savaş/operasyonda bilerek veya bilinçsiz bir şekilde düşman servisler tarafından kullanılan kişi veya kurumlar ikaz edilmeli veya etkisiz hâle getirilmelidirler. Psikolojik savaşta yapılması gereken bir diğer husus, düşman servisin karar alıcılara veya halka yönelik olarak hangi mesajları verdiğinin tespit edilmesidir.

Psikolojik savaş/operasyonda verilen mesajlar değişik nitelikler taşıyabilirler. Bir bölge halkının bulunduğu ülkeye sadakatini azaltmaya yönelik mesajlar verilebilir. Bir dış politik eylem öncesinde kamuoyu oluşturmak için politikalar uygulanabilir. Halkın kendisine ve

⁴⁶⁸ Kendi ifadesiyle PKK Kimdir Ne Yapmak İstiyor, Millî Güvenlik Kurulu Yayınlarından No.3, Ankara 1994, s.247-248; PKK'nın yürüttüğü psikolojik savaş ile ilgili önemli bir kaynak için bkz Hasip Kaplan, *İstanbul'dan Botan'a*, Sel Yayıncılık, İstanbul 1992.

devlete güvenini azaltmak için psikolojik operasyonlar yapılabilir. Psikolojik savaşta uygulanan bir teknik de bir ülkenin karar alıcılarını çaresizliğe sevk ederek, kendilerini çaresiz, zayıf ve mağlûp hissettirmektir. Bu durumda ülke kaçınılmaz olarak bir gerileme, dağılma sürecine girecek, halkın devlete özgüveni ortadan kalkacaktır.⁴⁶⁹

Psikolojik harekâtta en önemli saldırı noktalarından birisi toplumu bir arada tutan kavramlardır. Kavramlar toplumları milletleştiren, onları biyolojik yığınlar olmaktan kurtarıp, tasada, sevinçte, kıvançta bir araya getiren duyguların dil için kodlanmasıdır. Kavramlara yönelik saldırının arkasında aslında toplumu bir arada tutan, tasada, kıvançta, sevinçte bir araya getiren bağları çözerek, milleti yığınlaştıran çözme girişimidir.⁴⁷⁰ Bundan dolayı psikolojik harekâtlara karşı verilecek mücadelede kavramların yıpratılmasının engellenmesi konusunda ciddi önlemler almak gerekmektedir.

Her devlet psikolojik savaşta, psikolojik savunma stratejileri ile kendisini savunur. Psikolojik savunmada kullanılan temel ilkeler,

1. Devletin varlığı, milletin ve vatanın bütünlüğü, anayasal düzenin varlığının savunulması;
2. Millî menfaatlerin tanımlanmasına imkân vermeyecek düşman psikolojik operasyonlarının etkisiz kılınması;
3. Ülkenin izlediği millî hedeflerin belirsizleşmesi ve/veya yok edilmesinin engellenmesi;
4. Yurttaşların millî hedeflere bağlılığını ortadan kaldırmayı hedefleyen düşman psikolojik operasyonlarının yok edilmesi için çalışılmalıdır.
5. Olaylar uzmanlara tahlil ettirilerek halkın sürekli doğru bilgilendirilmesi için çalışılmalıdır. ⁴⁷¹

⁴⁶⁹ İstiklal Harbi sırasında uygulanan psikolojik harp operasyonları için analitik bir değerlendirme için bkz. (e) Tuğg. Cemal Akbay, "Türk İstiklal Savaşında Taraflarca Uygulanan Stratejik ve Taktik Harp Oyunları" Stratejik Edütler Bülteni, Sayı 87, Eylül 1992, s.13-27.

⁴⁷⁰ Türkiye'de kavramlara yönelik psikolojik harekât için bkz. Özcan Yeniçeri, **Türkiye'ye Yönelik Psikolojik Operasyonlar**, Fark Yayınları, Ankara 2008.

⁴⁷¹ R. Korkut, a.g.e., s.78-80.

VI.5.1. Psikolojik Savaş ve Harekâta Türkiye

Türk toplumu dünyanın en yoğun psikolojik savaşına maruz kalan toplumlarından birisidir. Üstelik Türk devleti psikolojik savaşa genel stratejisi içinde büyük önem vermediği gibi kendi milletini de düşman psikolojik savaşından korumak için alınması gereken önlemler konusunda olağanüstü zayıf kalmaktadır.

Türkiye'yi yoğun olarak maruz kaldığı psikolojik savaş saldırıları karşısında çökmek ve mağlup olmaktan koruyan Türk devletini yöneten siyaset adamlarının, askerî ve sivil güvenlik bürokrasisinin aldığı önlemler değil, Türk milletinin 4000 senelik yüksek seviyesi ve bu seviyenin İstiklal Harbi ve Cumhuriyetimizin ilk 15 yılında çok güçlü şekilde yenilenerek güçlenmiş olmasıdır.

Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde alınan kararlar ile Türkiye kendi eli ile psikolojik savaş yeteneklerini ortadan kaldırmıştır. Millî Güvenlik Kurulu Toplumla İlişkiler Merkezi'nin dağıtılması çok vahim bir süreci tetiklemiştir. Psikolojik savaş görevinin İçişleri Bakanlığı'na verilmesi ve valiler/kaymakamlar aracılığı ile yapılmasının öngörülmesi zaten sıkıntıları olan psikolojik savaş sürecini tamamen zaafa sokmuştur. Oysa Türkiye gibi 25 yıldır düşük yoğunluklu çatışma sürecinden geçen ve sürekli psikolojik savaş saldırılarına maruz kalan bir ülkenin çok daha etkili bir psikolojik savaş anlayış ve mekanizmasına ihtiyacı vardır.

VI.5.2. Türkiye'de Düşük Yoğunluklu Çatışma ve Psikolojik Harekât

Düşük Yoğunluklu Çatışmanın özü, kullandığı insanlık dışı yöntemler ve bu yöntemleri çok uzun süre uygulayarak, devleti ve toplumu yıpratarak teslim olmaya zorlayan bir psikolojik savaş oluşudur. Bir diğer ifade ile düşük yoğunluklu çatışma silahın %10, psikolojik savaş unsurlarının %90'ı oluşturduğu bir mücadeledir. Devlet, PKK'ya karşı verilen psikolojik savaşın doğasını anlasa dahi uygulamakta ne kadar başarısız ise örgütte psikolojik savaşta o kadar başarılı olmuştur. Devletin halkı kazanmak için yaptığı girişimler büyük ölçüde amatörce kalmış, "**halk dalkavukluğuna**" dönüşmüştür. Bazı çok başarılı çalışmalar ise genellikle kişisel başarı olarak kalmış, kurumsal bir nitelik kazanmamıştır.

PKK'nın sosyal mühendislik yaklaşımının bir aracı olan seçilmiş travma mekanizmalarının kullanılarak oluşturulan **"mağduriyet"** ve **"mazuriyet"** psikolojileri dikkate alınmadan yapılacak hiçbir çalışmanın, bunları dikkate almayan hiçbir stratejinin başarılı olma şansı yoktur.⁴⁷² Bundan dolayı, yapılacak çalışmaların temelinde bölgede **"mağduriyet"** duygusunu kaldıracak önlemler olmalıdır. Siyasetçilerin el yordamı ile anladıkları **"mağduriyet-mazuriyet sürecine"** karşı üretebildikleri tek çözüm çok fazla bir şey ifade etmeyen **"Türkiye'de yaşayan herkes birinci sınıf vatandaştır"** söylemi olmuştur.⁴⁷³

Ancak bunun söylendiği kadar kolay olmadığını göz önünde tutmalıyız. Çünkü, mağduriyet psikolojisi içinde olan toplum, çelişkili gibi görünse de mağduriyetinin ortadan kaldırılmasını arz etmez ve mağduriyetini ortadan kaldıracak önlemlere direnir. Örneğin Cumhuriyet tarihinin en büyük yatırımı olan GAP'taki bölge insanının mağduriyet psikolojisinin ortadan kalmasına en ufak bir olumlu etkisi bulunmamaktadır. Aksine bölgenin Türkler tarafından sömürüldüğü düşüncesini uyandırmaktadır.⁴⁷⁴ Bu konuda örgütün çok yoğun bir psikolojik ve politik çalışma içinde oldukları görülmektedir.

Bunun için bölgede psikolog, psikiyatrist ve sosyal-psikologların öncülüğünde bir çok kapsamlı araştırmanın yapılması şarttır. PKK'nın kurduğu psikolojik tuzak ve mekanizmalar iyi tespit edilmelidir. Toplumsal rehabilitasyon önlemleri için a) Bölgede rehabilitasyon ve b) Bölge dışında göç neticesinde oluşan gettolarda rehabilitasyon olmak üzere iki genel çerçeve oluşturmak gerekmektedir.

Altı bin güvenlik görevlisinin şehit edildiğini söylerken, çok daha dar bir nüfus içinden yirmi bin PKK'nın öldürüldüğünü ifade etmekteyiz. Şehitlerin nasıl anne ve babaları başta olmak üzere yakın aile

⁴⁷² PKK'nın gerçekleştirdiği psikolojik savaş konusunda bkz. Ahmet Çeşme, Psikolojik Harekat ve PKK-Kansız Mücadelenin Kanlı Yönü, IQ Yayınları, İstanbul 2005.

⁴⁷³ Mağduriyet psikolojisi kökenleri örgüt öncesine gitmektedir. 1978 yılında devlet tarafından bölgedeki üst düzey bürokratlarla görüşülerek yapılan görüşmelerde bölge halkının "kendilerini terk edilmiş kişiler" olarak hissettikleri tespiti yapılmıştır. Sacit Adalı, **Doğu'da Hizmet Gören Mülki İdare Amirleri**, Erzurum 1978; Türk aydınlarının da terör örgütünün beslediği mağduriyet psikolojisinin tuzağına bu psikolojiyi besleyici şekilde düştüğü görülmektedir. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisi için bkz. Mebuse Tekay, **Kürtler ne yaşar, ne ister, merak ettik mi?** Radikal İki, 16 Nisan 2006.

⁴⁷⁴ Çevik, Abdülkadir, **Etnik Terörizmin İdeolojisi ve Terörle Mücadeledeki Önemi**, Hukuki Perspektifler Dergisi, Aralık 2005, Sayı 5, 98.

zeminleri var ise aynı şekilde ölen PKK'lılarda anne ve babaları ile birlikte yakın bir aile zeminine sahiptirler. Devlet, bu ailelere sahip çıkmamış, onları PKK'nın eline terk etmiştir. Bu zeminin bugün örgütün en militan tabanını oluşturması tesadüf değildir.

Derhal bu zemine yönelik olarak kapsamlı rehabilitasyon çalışmaları başlatılmalıdır. Bu insanlar, düşman olarak görülmemeli, kendilerine öyle davranılmamalıdır. Terör ile mücadele hemen antidemokratik önlemler bütünü ve terör sürecinin yaşandığı coğrafyanın insanlarını potansiyel suçlu olarak görmemek gerekir. Özellikle PKK'lı gençlerin anneleri ve babaları bu konuda kazanılmalı, çocuklarını PKK'dan geri almak üzere yönlendirilmelidir. Bu çerçevede özellikle "Cumartesi anneleri" gibi örgütün politikleştirerek istismar ettiği gruplar doğru tahlil edilerek terör örgütünden koparılmalıdır.

Terörden ilk ve doğrudan mağdur olanın bölge halkının kendisi olduğu unutulmamalıdır. Hatta PKK'nın ürettiği yapısal şiddet altında ezilen halk, zaman zaman **örgüt tarafından** ezildiğinin farkında bile olamayabilir. Güvenlik bürokrasisi politika ve önlemlerini bu durumun bilinci içinde geliştirmelidir. Böyle bir uygulamanın başarılı olabilmesi için güvenlik bürokratlarının profesyonel bir politik-psikolojik destek alması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile rehabilitasyonun çift taraflı olması gerekmektedir.

Mevcut HADEP seçmeninin siyasal, kültürel ve ekonomik profilini çıkararak, Türkiye'ye karşı içinde bulunduğu tutumu tespit edecek bir araştırma gerçekleştirilmelidir. Bu seçmenini tamamı düşman olarak görülmemelidir. Bu insanların büyük bir bölümü Türkiye Cumhuriyeti devletinden kopmuş olmak ile birlikte "Türkiye fikrinden" kopmuş değildirler. Türkiye Cumhuriyeti'ne tekrar kazandırılmaları mümkündür.

Esasen bazı anketler ve derinlemesine gözlemler mağduriyet psikolojisinin çok derinliklerde oturmadığını yüzeysel bir zemine yayıldığını göstermektedir. Prof. Dr. Doğu Ergil tarafından yapılan "Türkiye Sorunlu Güneydoğu: Fırtınanın Gözünde Demokrasi" isimli sorulan sorulara verilen cevaplar oldukça öğretici görünmektedir.

"Ülke yönetimine katıldığınıza veya etkilediğinize inanıyor musunuz?" sorusuna "evet" cevabını verenlerin oranı Batı illerinde %44.30 iken Doğu illerinde %46.90'a ulaşmaktadır. Keza "Demokrasi adalet

sağlıyor mu?” sorusuna “evet” cevabını verenlerin oranı Batı illerinde %39.10 Doğu illerinde %38.40’dır. Bu iki cevaptan okunması gereken Doğu illerinde yaşayanların kendilerini “dışlanmış” hissetmedikleridir.⁴⁷⁵

Ancak bu ve benzeri sonuçlar meseleyi hafife almamıza neden olmamalıdır. Hakkarili bir yaşlı köylünün şu ifadesi devlete bakışın bir çerçevesini göstermektedir: “Senelerce batıda kızdığınız memurları sürgün yeri diye buraya gönderdiniz. Burası vatan değil mi? Orada zararlı olan burada nasıl faydalı olacak? Üstelik buradan sonra gidecek yer yok diye, devletin hizmetini vatandaşa doğru dürüst yansıtmadıkları gibi her türlü olumsuz propagandayı da yaptılar.”⁴⁷⁶ Öte yandan bir başka 8 çocuğu olan bir başka Hakkarili şöyle demektedir: “Devlet onlara bakmaya mecbur, ne lazımsa devlet versin, devlet okutsun. Devlet bunları yapmaya mecbur.”⁴⁷⁷

Bu yaklaşımlar neticede devletin bölge insanı için hiçbir şey yapmadığı gibi sağlıksız ve doğru olmayan bir ruh hâlini beslemektedir. Bunun için öncelikle insanların başına gelen her olumsuzluğun nede-ninin “Kürt” oldukları fikrisabitinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Böylece terörün sosyal zemininin ortadan kaldırılmasında veya zayıflatılmasında büyük yol alınacaktır.

VI.5.2.1. Örgüt Tabanının Zayıflatılması

Güvenlik güçleri veya örgüt tarafından öldürülen PKK’lıların ailele-ri devlet tarafından dışlanmama, düşman olarak görülmemelidir. Bu ailelere yönelik olarak PKK’nın gerçekleştirdiği psikolojik operasyonun etkisinin kırılması için karşı mücadele geliştirilmelidir. PKK’nın kitle oluşturmak için uyguladığı strateji gizli değildir. Konuyu içeriden gözleyen bir yazar şöyle demektedir: “PKK bu işi iyi biliyor, iyi yapı-yordu. Giderek gerilla eylemleri çoğaldı. Gerilla babaları çoğalınca eylemler arttı. Eylemlerde gerillalar öldü. Şehitler arttı. Şehitler artınca cenazeler, taziyeler arttı. PKK bu şekilde kitlelerin desteğini sağladı.

⁴⁷⁵ Doğu Ergil, *Türkiye Sorunlu Güneydoğu: Fırtınanın Gözünde Demokrasi, Toplumsal Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2006.*

⁴⁷⁶ Alaettin Parmaksız, a.g.e., s.199.

⁴⁷⁷ A.g.e., s.253.

Halk ise şaşkındı. Bir yanda çocukları, PKK, diğer yanda devlet.”⁴⁷⁸

Devletin PKK’nın kurduğu ve devletin sürekli düştüğü bu tuzağı bozmak için bir karşı strateji geliştirmesi mücadeleyi kazanmak için şarttır. Bu süreçte değerlendirilecek en önemli sivil toplum örgütlerinin başında şehit aileleri yardımlaşma dernekleri gelmektedir. Özellikle de bölgedeki şehit aileleri yardımlaşma dernekleri bu konuda etkili bir işlev üstlenebilirler.

Bu sürecin psikolojik zorlukları ortada olmak ile birlikte önemi kaçınılmazdır. Böylece örgüt şimdiye değin istismar ettiği en önemli taban ile doğrudan ilişkide zorlanacaktır. Devlet görevlileri bu aileleri ziyaret ederek, çocuklarının kaybına devletin değil, örgütün insanları istismarının yol açtığını anlatmalıdırlar.

VI.5.2.2. Devlet ile Halk Arasında Sıcak İlişkiler

Bölge halkı ile güvenlik güçleri arasında güçlü bir organik bağ oluşturmak gerekmektedir. Bunun için uygulanabilecek birçok yol vardır. Bunun için yapılması gerekenlerden birisi de dînî bağın vurgulanmasıdır. Bir askerî birliğin bir köye girdiği zaman camide namaz kılması, Ramazan’da komutanların iftar vermesi, cuma namazlarına subayların katılması bu alanda olumlu bir örnek teşkil edecektir. Radikal dinciliği karşı TSK tarafından zaman zaman sergilenen radikal laikçi uygulamalar sadece ve sadece radikal dincilerin zeminini güçlendirmekte, Türk ordusunu olduğundan farklı göstermektedir.

Diyanet İşler Başkanlığı teşkilatına da toplumsal rehabilitasyon sürecinde çok önemli görevler düşmektedir. Ancak Başkanlığın mevcut yapısı ve klasik görev zihniyeti ile böyle bir görevin üstesinden gelmesi mümkün değildir. Başkanlığın bu noktada devletin ilgili kurumları ile daha etkili bir dayanışma içinde olunması gerekmektedir.

Özellikle silahlı kuvvetler veya emniyet teşkilatın örgütlediği toplu sünnet düğünleri, gençlik şöenleri, toplu nikah şahitlikleri, Mehmetçik dershaneleri, okul inşa projelerine katkılar, spor karşılaşmaları sistimli hâle getirilmelidir.⁴⁷⁹ Bütünleşmenin sağlanmasında en azından

⁴⁷⁸ Hasip Kaplan, *İstanbul’dan Botan’a, Olağanüstü Bölge Notları*, İstanbul 1992, s.193.

⁴⁷⁹ Hakkari Dağ ve Komando Tugayı benzer bir çok uygulamaya imza atarak başarılı sonuçlar almıştır. Bu tür uygulamaların aslında sadece Güneydoğu Anadolu bölgesi ile sınırlı tutulmayıp bütün Türkiye’de uygulanmasında millî birliğin güçlendirilmesi açısından bu-

şimdilik mümkün olan yerleşim yerlerinde asker ve polis ailelerinin lojmanlardan halk ile iç içe oturacakları apartmanlara taşınmalarında büyük fayda olacaktır. .

Öğrencilerin Güneydoğu Anadolu'dan Batı'da Ankara, Bursa, Çanakkale ve İstanbul'a düzenlenecek, bazı kasaba ve köyleri de kapsayacak, tarihi ve sosyal gerçeklikleri görecekleri turlar, geleceğe yönelik olarak mağduriyet sorununun çözümüne yardımcı olacaktır.

VI.5.2.3. Hayatın Normalleştirilmesi

Mağduriyet psikolojisinin aşılmasında en önemli önlemlerden birisi de güvenlikten taviz vermemek kaydı ile günlük yaşamı herhangi bir batı ilinde şekillendirmektir. Öncelikle isimleri değiştirilen yerleşim yerlerine eski isimleri verilmelidir. Esasen isim değiştirme işlemi daha ilk günden yanlış bir uygulamadır. İhtisası olmayan veya olduğu düşünülen kişiler Kürtçe zannettikleri yer isimlerini değiştirmişlerdir. Oysa yapılan bilimsel araştırmalar değiştirilen isimlerin Türkçe köklü isimler olduğunu göstermektedir.⁴⁸⁰ Esasen bu isimler değiştirmek bölgenin tarihi Türk karakterini değiştirmek demektir.

Bu önlem sadece Güneydoğu Anadolu'da değil bütün Türkiye'de düşünülmesi gereken bir önlemdir. Çünkü bu tahribat Türkiye'nin her yerinde gerçekleştirilmiştir. Örneğin İçel'in Mut ilçesine bağlı "Hocantı" köyünün adı Ermenice zannedilerek "Derinçay" olarak değiştirilmiştir. Oysa isim Karamanoğulları'ndan olan Hocenti Bey'den gelmektedir, Türk ismidir.⁴⁸¹

Alınan güvenlik önlemleri mümkün olduğunca istihbaratî nitelikli olmalıdır. Asker ve polisin kamusal alanda görünümüne dayalı önleyici güvenlik anlayışı terk edilmelidir. Bunun için asker ve polis güvenlik

yük yarar vardır.

⁴⁸⁰ Bu konuda 1960'ların sonunda itibaren Türkiye'yi uyarayan Prof. Dr. Mehmet Eröz'ün Doğu Anadolu'nun Türklüğü" Ankara 1982 adlı kitabının s.163-246 arası bu konuya örnekleri ile ayrılmıştır. Bu konuda bir çok araştırmaya imza atan Dicle Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Mehmet Salih Polat'ın makaleleri de büyük önem taşımaktadır. Bkz. "Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI Yüzyılda Midyat", "XVI. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarından Tahrir Defterlerine Göre Nusaybin", "XVI. Yüzyılda Siverek Sancağında İskan ve Nüfus" "XVI Yüzyılın Başlarında Diyarbekir Eyaletinde Viran Köyler Meselesi", "Ergani'deki Ziyaretgahlar ve Bu Ziyaretgahların Günümüzdeki Durumu".

⁴⁸¹ Sıtkı Soylu, Köy Adlarının Değiştirilmesinde Ölçü", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi Mart 1972 No. 272, s.1.

güçlerinin profesyonel eğitim ve destek alması gerekmektedir.

VI.5.2.4. Herkes Mağdur

Mağduriyet psikolojisinin aşılmasında kullanılabilecek hatta kullanılmasında stratejik bir fayda olan bir diğer husus ise ulaşılan aşamada Türk halkının geniş kesimlerinin kendisini artık PKK tarafından değil de “Kürtler tarafından mağdur edilmiş” hissetmeye başladığı gerçeğinin gündeme getirilmesidir.⁴⁸²

Diyarbakır’da 2006 ilkbaharı’nda gerçekleşen olaylar bu kentte ilk kez “Türk Sorunu”nun yanlış şekilde de olsa algılanmasına neden olmuştur. Kentte çok değişik katmanlar devlet güçlerinin olayların ilk üç gününde gösterdiği tepkisizliği devletin Güneydoğu Anadolu’dan Türklerin Kürtlerden vazgeçtiği şeklinde yorumlanmış ve bu büyük bir endişe yaratmıştır.

Bu tehlikeli bir gelişme ve süreçtir. Karşılıklı mağduriyet psikolojisinin yükselmesi sonuçta istenmeyen neticeler ortaya çıkarabilir. Ancak bu tehlikeli süreç iyi değerlendirildiği takdirde ortaya büyük bir yararda çıkarabilir. Kendisini mağdur hisseden Kürtlerin, Türklerin de kendilerini “onlardan dolayı” mağdur hissettiklerini anlamaları durumunda kendi mağduriyetlerini gözden geçirerek, sahte mağduriyetlerin tuzağına düşmekten uzak duracakları düşünülebilir.

VI.5.2.5. Göç-Gettolar ve Olumsuz Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması

Terör sürecinin yoğun olduğu 1984-1997 yıllarında ve tedricen daha sonraki yıllarda terörünün dolaylı ve dolaysız etkileri sonucunda Güneydoğu Anadolu illerinden bütün Türkiye’ye ancak özellikle Mersin, Adana, Bursa, İstanbul, Sivas İzmir, Kayseri, İzmit, Ankara ve Tokat illerine yoğun bir göç gerçekleşmiştir ve göç devam etmektedir. Göç sadece bölge dışına değil, bölge içinde de gerçekleşmiştir. 1999 yılına kadar sadece 350 bin kişi Diyarbakır, Van, Bingöl ve Muş il merkezlerine göç etmiştir. Toplam göç konusunda 2 ile 3 milyon arasında

⁴⁸² Bu konuda tek yanlı ve taraflı bir çalışma olmasına rağmen İrfan Aktar, “Zehir ve Panzehir-Kürt Sorunu: Faşizmin Şartı Kaç?” Dipnot Yayınları, Ankara 2006 oldukça önemli görünmektedir.

rakamlar ileri sürülmektedir.⁴⁸³ Terörün durması ve Avrupa Birliği sürecinde yapılan köye geri dönüş “baskılarının” sonucunda bir kısım vatandaşımız köylerine geri dönmüşlerdir.

Bu süreçte devlet ekonomik hayatı geliştirmek için Merkez köy projelerini ortaya atmıştır. Diyarbakır ve Van’da iki deneme gerçekleştirilmiştir. Terörden zarar görenlere malî yardım gerçekleştirilmiştir. Ancak “köye geri dönüşü” teşvik sosyolojik yasalara aykırıdır. Köyden kente göçen her ne neden ile göçer ise göçsün göçen insanlar geçici bir dönem zorluklarla karşılaşsalar da toplumsal olarak ileri bir aşamaya geçmişlerdir.

Bu anlamda sorunun çözümü köye dönüşün teşviki değil, kentlere özellikle de Batı Anadolu’daki kentlere yönelik göçün sağlıklı bir şekilde düzenlenmesidir. Şu ana kadar büyük şehirlere göç büyük ölçüde plansız ve önlemsiz gelişmiştir. Bunun sonucu olarak, Mersin, Adana, İstanbul, İzmir gibi kentlere göçen insanlar, bu kentlerin organik dokusunun bir parçası olmak yerine kanserli doku gibi kente ilişmekte ve kentte yabancı vücut tepkisine neden olmaktadır.

Bu kentlerin kenarlarında “hastalıklı” Siirtler, Mardinler, Diyarbakırlar oluşmaktadır. Bu gettoların oluşmasının nedeni şehrin yerleşik nüfusunun yeni gelenleri içine kabul etmemesi değil, yeni gelenlerin ekonomik ve sosyal nedenlerle birlikte olma isteği sonucunda bitişik düzen yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Ekonomik anlamda gelişenlerin ilk yaptıkları kendilerini getto dışına atmak olmaktadır. Bu gettolarda biriken kızgın, umutsuz, seçilmiş travma operasyonuna maruz kalmış kitleler, kitle tüketiminin yoğunluğu ve kendi yoksulluklarının kıskacında örgüt tarafından istismara uygun hale gelmektedirler.

Yapılması gereken mevcut gettolardaki sorunları aşacak ve yeni gettoların gelişmesini engelleyecek bir tedbirler bütünüdür. Aksi halde mevcut getto yapılaşması ile İstanbul’dan başlayarak, İzmir üzerinden Adana’ya kadar uzanan şeritte yeni Çorumların, Kahramanmaraşların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Türkiye, pimi çekilmiş bir el bom-

⁴⁸³ Esasen terör hiç olmasaydı da 1980 ve 90’lı yıllarda Batı Anadolu’ya büyük bir göç gerçekleşecekti. Bunu Türkiye’nin o yıllarda gerçekleşen ekonomik kalkınmasının ortaya çıkardığı iş gücü açığı gerektirmekteydi. Üstelik teröre kaynak aktarılmadığı bir ortamda ekonomik kalkınma daha büyük olacağından iş gücü talebi de daha fazla olacaktı.

basının üzerinde oturmaktadır. Bu el bombasının etkisiz hale getirilmesi için gereken önlemlerin derhal alınmaya başlaması gerekmektedir.

Mevcut gettoların tasfiyesi için en önemli önlem Türk ekonomisinin yüzde 10'luk bir hızla kalkınarak yeni istihdam alanları ve zenginlik yaratmasıdır. Ancak bunun dışında alınabilecek bazı önlemlerde bulunmaktadır. Özellikle genç nesillerin, örgütün veya örgütün uzantısı olan sivil toplum örgütlerinin eline geçmesini engelleyecek önlemler geliştirilmelidir. Bunun için kentlerin çevrelerindeki okulların aşırı kalabalık olmaması sağlanmalıdır. Genç öğrencilerin kötümserlik sarmalı içine düşmesini engelleyecek ve gelecek vaat eden bir yaklaşım aşılanmalıdır.

Okullarda spor faaliyetleri teşvik edilmelidir. Millî Eğitim Bakanlığı'na verilecek yetki ile bu bölgelerde spordan sorumlu Devlet Bakanlığı ve ilgili belediye ile eşgüdüm içerisinde futbol, basketbol, voleybol sahaları inşa edilmelidir. Gettolarda her türlü kaçakçılığın önlenmesini hedefleyen örgütlü suçla mücadele Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı işbirliği ile yürütülmelidir. Özellikle gençlerin PKK bağlantılı mafyanın denetimine girmeleri engellenmelidir.

Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı meslek edindirme kursları bu bölgelerde hızla açılmalı ve değişik eğitim seviyesindeki gençlerin toplum ile bütünleşmeleri onları iş sahibi yaparak sağlanmalıdır.

Gettolaşmanın engellenmesi için gecekondu yapımına karşı etkili bir mücadele başlatılmalıdır. Gecekonduların tasfiyesi görevi belediyelerde kalmalıdır ancak gecekonduyla etkili bir şekilde mücadele edemeyen/etmeyen belediyelere karşı etkili önlemler alınmalıdır. Bu çerçevede bu belediyelerin İller Bankası'ndan alacaklarının ödenmesinden belediye başkanının görevden alınmasına ve tekrar adaylığını koyamamasına kadar uzanan bir dizi önlem alınmalıdır.

Bundan sonra gerçekleşecek göçlerin artık patlama noktasına gelmiş bölgelerde gerçekleşmesi engellenmelidir. Örneğin İstanbul, Adana ve Mersin'e bundan sonra gerçekleşecek göçler Türkiye'nin geleceğini karartabilecek bir niteliğe sahip olabilir. **Bu üç ile ve ilçelerine Türkiye'nin her tarafından yeni göçler 2015'e kadar yasaklanmalı, bu amaç ile yasal bir düzenleme yapılmalıdır.** Bu kentlere yeni

yerleşim için iş kurulması ve evlenme gibi şartlar getirilmelidir.

Türk sanayisinin de Çanakkale ve Balıkesir alanına yönlendirilmesi ile Çanakkale ikinci bir İstanbul'a dönüştürülmelidir. Bu bölgenin serbest ticaret bölgesi hâline getirilmesi yabancı sermayenin de bu iki ile akmasına neden olacaktır. Böylece *bütün Anadolu'dan gerçekleşen göç, yeni alanlara kayacaktır. Ancak yeni göç süreci baştan aşılamayacak hukuki düzenlemelerle sağlıklı bir şekilde düzenlenmeli, yeni gettoların oluşması engellenmelidir.*

Gettoların üzerinde önemle durulması gereken bir başka boyutunu ise Özdemir İnce, Mersin örneğinde ortaya koymaktadır. İnce, Mersin'de Güneydoğu Anadolu'dan gelen Kürt nüfusun kentin yerleşik nüfusu tarafından rahatlıkla kabul edildiğini ve Kürt yerleşim bölgelerinin gecekondulu değil, tapulu-ruhsatlı alanlar olduğunu kaydetmektedir. Altyapı hizmetlerinin sağlandığı bu bölgelerde eğitim ve sağlık hizmetleri tamdır.

Kentin geri kalan kısmı ile ticari doku anlamında bütünleşme sağlanmıştır. Kentin içinde olan bütün bayilikler bu semtlerde de bulunmaktadır. Güvenlik güçlerinin bu semtlerde oturanlara yönelik her hangi bir baskısı söz konusu değildir. Kentin ekonomik yaşamı ile bütünleşen Kürtler yavaş yavaş Mersin'in ekonomisinde etkin olmaktadır. Lokantalar, kahveler, büfeler Kürtler tarafından satın alınmaktadır. Mersin pazarı üzerindeki denetim %99 oranındadır. Fırıncıların %80'i, seyyar satıcıların %100'ü Kürt kökenlidir.⁴⁸⁴

İnce'nin tanımladığı süreç, ilk aşamada Mersin'deki gettoların aynı zamanda suç ve terör yatağı olma gerçeği ile birleşince Mersin'in yerli halkı arasında çok büyük bir tepkiye neden olmaktadır. Ancak Mersin'de sosyolojik olarak bütünleşme süreci başlamıştır. Bir süre sonra Kürtler arasında radikalizm azalacak, terör örgütünün etkisi kırılmaya başlayacaktır. Bu aşamada yapılması gereken yukarıda vurgulandığı gibi örgütün etkisinin azalmasını sağlayacak önlemlere devam etmektedir.

VI.5.2.6. Geçici Köy Koruyuculuğu ve Psikolojik Harekat

Geçici köy koruculuğu sistemi (GKKS) devletin terörle mücadelede

⁴⁸⁴ Özdemir İnce, "Mersin'de cevapsız kalan soruların cevabı", Hürriyet, 7 Nisan 2006.

en zor günlerden geçtiği günlerde, terör örgütüne ortaya çıkardığı bütün aksaklıklara rağmen önemli darbeler vurmuştur. GKKS vasıtasıyla devlet ile bölgede yurttaşlar arasında bir hedef ortaklığı sağlanmıştır. 1999 sonrasında GKKS'nin mensupları devlet yetkileri tarafından ihmal edilmeye başlanmıştır. GKK'ların Türkiye Cumhuriyetine olan inançları gittikçe ortadan kalkmaktadır.

Bu ihmal ve dışlama politikası çok yanlıştır ve ülkenin gelecekteki zor günlerinde yanında yurttaşlarını bulmasını zorlaştıracak bir davranış biçimidir.

GKKS, önümüzdeki dönemde sadece bir güvenlik aracı olarak değil aynı zamanda geleceğin tasarlanması ve toplumsal bütünleşmenin hızlandırılmasında bir model olarak kullanılmalıdır. GKKS, devletin yanında olmanın ödülünün, devlete karşı olmanın ise cezasının olduğunun gösterilmesi olarak kullanılmalıdır. Ancak sistemin değişen koşulları göğüsleyebilecek şekilde yeniden yapılandırılması edilmesi gerekmektedir.

Sistem içine sızmış, örgüte yakın unsurlar, çeteleşmiş yapılar hızla GKKS dışına çıkarılmalıdır. Terör süreci başladığı zaman 40 yaşında GKK olan kişi bugün 60 yaşına ulaşmıştır. Yaşlanan sistem gençleştirilmelidir. Gönüllü GKK'lara verilen silahlar ve GKK'lara kaydedilen ağır silahlar son yıllarda toplanmıştır. Terör örgütünün önümüzdeki süreçte içine gireceği faaliyet düşünüldüğünde GKK'ların kısmen de olsa tekrar ağır silahlarla donatılması faydalı olacaktır.

Terörle mücadele süreci içinde GKKS mensupları tüketici bir yapıya dönüşmüşlerdir. Onlar maaşla yaşamının rehabetine dönerken, örgüt yanlısı unsurların zenginleştikleri görülmüştür. GKKS önümüzdeki dönemde sadece köy ve yol güvenliği için değil, daha geniş kapsamlı bir toplumsal güvenlik ve psikolojik karşı operasyon için kullanılmalıdır.

VI.5.2.7. Toplumsal Önlemler

PKK'nın başarısı, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana sürdürülen millî bütünleşme projesi çerçevesinde henüz ulusal bütünlüğe tam olarak eklemlenememiş yurttaşlarımız ile ulusal bütünleşmeyi sağlamış olan yurttaşlarımızın bir kısmını ulusal bütünlük sürecinden kopararak, Kürt "etnik gruplaşması" sürecine sokmuş olmasıdır. Bölge

insanın kafasında kendisine Kürt oluşundan ötürü farklı davranıldığı tezi oluşmuş olması, etnikleşmeyi güçlendirmektedir.

Esasen millî bütünleşme projesi 1980'lerde GAP projesinin devreye girmesi ile dev adımlarla hızla sonuca doğru gidecek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin millî bütünlüğü sosyolojik olarak tamamlanacaktı. Bundan dolayı GAP'ın millî bütünleşmeyi tamamlayıcı işlevinin devreye girmesinden hemen önce PKK'nın faaliyetlerine başlamış olmasının bir tesadüf olduğunu söylemek mümkün değildir.

Varılan noktada PKK ve sayısı hiçte küçümsenemeyecek olan bir Kürtçü aydın/politikacı/işadamları grubu, son yirmi yılda ortaya çıkan Kürt etnik kimliğinin devlet tarafından resmen kabulünü sağlayarak, "Kürt kimliğini" daha da rahat ve Türk millî bütünlüğünden ayrı gelişebileceği bir mecraya oturtmak istemektedirler. Bu aşamada Cumhuriyetin kuruluş ilkelerinden en küçük bir taviz vermeden millî bütünleşme politikası sürdürülmelidir.

Türkiye'nin millî bütünleşme politikalarının sürdürülmesi konusunda da en ufak bir komplekse kapılmasına gerek yoktur. Çünkü bütün millî devletler, tarihsel süreç içinde toplumsal bütünleşme, yerleştirme ve üretilen modern bir hâkim kültür etrafında asimilasyona ve/veya bütünleşmeye öncelik vermişler, çatışma ve gerilimleri azaltıcı politikalar izlemişlerdir.

Şu nokta da önemle göz önünde tutulmalıdır ki, Kürt kimliğinin sadece kendilerini Türklükten ayrı olarak Kürt hissedenler tarafından ifade edilmesi Türkiye'den kopuş anlamında başarılı olmaları için yetmez, ancak bu kimlik konusu Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından da teyit edilmesi hâlinde kendi içinde sağlıklı bir zemine oturacak ve muhtemel kopuş için uygun zemin hazırlayacaktır.

Etnik kimliğin devlet tarafından tanınması masum bir istek değildir. Bir siyaset bilimcimizin tespiti ettiği gibi, "etnik kimlik, adeta yeni siyasi toplumun tutkalı olarak hayal edilmiştir." Bu yeni siyasi toplumun oluşmasında bir ara adımı teşkil edecek olan etnik milletleşmeyi zorlaştıran hususun devletin direnişi olduğu unutulmamalıdır. Kopenhag Kriterleri ile kabul edilen bireysel haklar başlığı altında empoze edilmeye çalışılan hakların da politik bir öz taşıdığı ve ayrı milletleşmeyi hızlandırdığı gözden kaçırılmamalıdır.

Yukarıda da vurgulandığı gibi Türkiye Cumhuriyeti ile terör örgütü arasındaki mücadelenin özü askerî değil, siyasîdir. Örgüt, Türk siyasal bütünlüğüne karşı alternatif bir proje ile çıkmıştır. Bundan dolayı örgütü askerî olarak mağlubiyete uğratmak mutlak bir gereklilik olmak ile birlikte gerçek sonuç politik alanda sunulan projenin ortaya çıkardığı neticelerin, yani Türk ulusal bütünlüğünde yaratılan tahribatın tam anlamı ile tasfiye edilmesi ile alınacaktır.

Yapılması gereken, bölücü ideolojinin ulaştığı bütün başarıları ortadan kaldıracak bir politikayı bilimsel esaslara dayandırmaktır. Özetle, örgütün etnik tarih inşası engellenmeli, sosyolojik ve psikolojik bölünmeyi tamir edici, toplumsal bütünleşmeyi geliştirici politikalar geliştirilmelidir. Aşağıda bu konuda bazı somut öneriler getirilmiştir.

PKK, Güneydoğu Anadolu'daki çatışmaları bir Türk-Kürt çatışması eksenine oturtmada bütün çalışmalarına rağmen ancak kısmen başarılı olmuştur. Son yıllarda çatışmalar sadece Kürt kökenli yurttaşlar tarafından değil, sayıları gittikçe artan oranda diğer Türk yurttaş tarafından da bir Kürt-Türk çatışması olarak algılanmaktadır. Esasen politik bir milliyetçilik olan ve Atatürk tarafından formüle edilen Türk milliyetçiliği, kavrayıcı ve bütünleştirici bir siyasal milliyetçilikten dışlayıcı ve tepkili bir milliyetçiliğe kaymaktadır.

Bu gelişme büyük bir tehlike ortaya çıkarabilir. Kürtçü bölücülüğün "Kürtler, Türk değildir" tahrikine ve terör sürecine büyük bir bilinç ile 20 sene "Türk-Kürt birdir, kardeştir. PKK Ermeni oyunudur" diyen Türk kitleleri, kızgınlık ile "Evet, Türk-Kürt ayrıdır. Kardeş değildir. Kürt Kürt'tür. Türk, Türk'tür. Bizi birbirimize karıştırmayın" şeklinde tepki verebilir. Böyle bir tepkinin ilk işaretleri görülmeye başlanmıştır. Bir travma yaşayanlar sadece Güneydoğu Anadolu'da yaşayanlar değil, Türk halkının tamamıdır.

Bu sürecin geri çevrilmesi için, PKK tarafından öldürülen asker, sivil, korucu Kürt kökenli yurttaşlarımız ön plana çıkarılmalı, devlet tarafından bu insanlarımıza sahip çıkılmalı, zıtlık, bir Türk-Kürt geriliminden uzaklaştırılarak PKK ve diğer yurttaşlar gerilimi eksenine oturtulmalıdır.

Bölgedeki belirli mekanlar Türklüğün ve bölge insanının ortak tarihsel değerleri hâline getirilmelidir. Örneğin Malazgirt Meydan Muharebesi kutlamalarına daha büyük bir önem verilmesi ve doğudan batı-

dan insanların katılımı ile kutlanması bu doğrultuda atılabilecek en kolay adımlardan birisidir.

Bölgede Türk millî kimliğini geliştirici uluslararası spor müsabakalarına yer verilmelidir. Bölge mensubu spor takımlarının mensuplarının da millî takım içinde yer alması güçlendirici etki yapacaktır.

Devletle halk arasında bütünleşmeyi sağlamak açısından millî/millîleşmiş bir yerel elit şarttır. Bu elit devletin bölgede dayanacağı temel payanda olacaktır. Son on beş yıllık süreç içinde bu elit mensuplarının büyük bir bölümü bölgeden ayrılmışlardır. Bu elit gereken ekonomik ve siyasal önlemler alınarak, tekrar inşa edilmelidir.

Bölgede örgütün etkisine direnen sivil toplum örgütleri ile devlet, etkili ve yapıcı bir diyalog geliştirmelidir. Atatürkçü Düşünce Derneği, şehit aileleri dernekleri ve toplumsal üretime olumlu katkı veren bütün STO'lar desteklenmelidir. Bu tür sivil toplum örgütlerine, terör örgütünün sızması engellenmelidir. Devlet, örgütün sızmaya çalıştığı sivil toplum örgütleri ile de ilişki içine girerek, terör örgütünü dışlayıcı bir strateji izlemelidir.

Teröre karşı alınacak toplumsal önlemler arasında demografik yapı ile ilgili düzenlemelerde yer almalıdır. Öncelikle Kuzey Irak'tan Türkiye'ye sızmanın kolaylığı yüzünden güvenliğin sağlanmasının hemen hemen hiç mümkün olmadığı bazı ilçelerin ülkenin iç kesimlerine taşınması gerekmektedir.

Şemdinli ve Çukurca bu çerçevede akla ilk gelen ilçelerdir. Mezra yerleşimi kesinlikle yasaklanma, mevcut mezralar köylerle birleştirilmelidir. Çünkü mezraların dağınık yapısı korunmalarını mümkün olmaktan çıkarmakta, örgütün lojistiği için elverişli bir alt yapı oluşturmakta ve devleti alt yapı anlamında büyük harcamalara zorlamaktadır.

Alınacak bir diğer etkili önlem, iç turizmin artırılmasıdır. Bunun için devlet ve özel sektörün yapacağı, kurumsal geziler yanında, okulların düzenleyeceği okul turları ve kardeş okullar sistemi önem kazanmaktadır.

Spor, toplumsal rehabilitasyonun gerçekleşeceği önemli bir alandır. Aynı zamanda dostça bir rekabetin kendisini ifade edebileceği bir alan olarak da ayrı bir önemi vardır. Bu noktada bölgede başta futbol

olmak üzere sporun tabana inmesi ve kent futbol takımlarının süper ligde temsil edilmesi için özel bir program izlenmelidir.

VI.6.Örtülü Operasyonlar

İstihbaratın karşı tarafın niyet ve kapasitelerini öngörme ve öğrenmenin ötesine geçip karşı tarafın eylemlerinin yönünü belirleme hedefine yönelmesi, yeni bir tür istihbarat çalışması gerektirir. Psikolojik savaşın bir parçası olan bu tür çalışmalara örtülü operasyon denebilir. Örtülü operasyonlar öyle planlanır ve gerçekleştirilir ki, destekleyicisi gerektiğinde gayet ikna edici bir şekilde inkâr edebilir.⁴⁸⁵

Eski CIA direktörü Stransfield Turner “Örtülü operasyon, yabancı bir ülkedeki gelişmelerin seyrini rolümüz ortaya çıkmadan etkilemek için gösterdiğimiz çabaları nitelendirir.” dedikten sonra; “Örtülü operasyon görevleri, arkasında bizim olduğumuz belli olmayan propaganda faaliyetleri, politik eylemler ve gizli paramiliter destek gibi, CIA’ya verilir” diye eklemektedir.⁴⁸⁶ Bir kısım istihbarat literatüründe örtülü savaşın bir istihbarat faaliyeti değil, uygulanan bir politika olduğu görüşü sunulsa da bu tezi kabul edenlerin sayısı azdır.⁴⁸⁷

Örtülü operasyonlar, istihbarat altyapısı ve kapasitelerini, yabancı hükümetleri, olayları, örgütleri ve kişileri örtülü operasyonu düzenleyen ülkenin dış politik hedefleri doğrultusunda etkilemek için kullanılarak yapılan faaliyetlerdir.⁴⁸⁸ İngiliz istihbarat literatüründe, “**özel politik eylem**”, Rus istihbarat literatüründe, “**etkin önlem**” diye adlandırılan örtülü operasyonlar kültürel faaliyetlerden bir ülke içinde düzenlenen sabotaj ve suikastlere kadar geniş bir alana yayılırlar.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ Allan E Goodmin, “Reforming US Intelligence” Foreign Policy, Yaz 1987, s.130; Örtülü operasyon için Türkiye’de kapsamlı bir çalışma için bkz. Muzaffer Özdağ, “Örtülü İstila ve Psikolojik Savaş”, Toplu Eserler 3, Avrasya Bir Vakfı Yayınları, Ankara 2003; Michigan State Üniversitesinden Doç. Dr. John Jacob Nutter’in “Demokrasi, Dış Politika ve Örtülü Operasyonlar” adlı dersinin notlarından oluşan “CIA’nın Karanlık Operasyonları” Güncel Yayınları, İstanbul 2005, çok canlı ve öğretici bir yayındır.

⁴⁸⁶ Stansfield Turner, *Secrecy and Democracy: The CIA in Transition*, Boston: Houghton Miffling, 1985, s.75.

⁴⁸⁷ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, s.44.

⁴⁸⁸ Örtülü operasyonların dış politik üzerindeki etkisi için bkz. A. B. Bozeman, a.g.e., s.78-125 ve Örtülü Operasyonların kapsamlı bir değerlendirmesi için çok iyi bir analitik değerlendirme için bkz. L.K. Johnson, a.g.e., s.60-87.

⁴⁸⁹ www.ndu.edu/ndu/inss/sa96/sa96cho6.html; Örtülü operasyonların alabileceği değişik boyutlar için bkz. Alexander Cockburn ve Jeffrey StClair, *Kirli Beyaz-CIA, Uyuşturucu*,

Konvansiyonel olmayan savaş, gerilla savaşın da olduğu gibi, örtülü veya gizli diğer doğrudan saldırı operasyonları ile dolaylı, yıkıcı eylemleri, sabotaj, uyuşturucu kaçakçılığının desteklenmesi, mafyanın desteklenmesi ve istihbarat faaliyetleri kapsar.

Örtülü operasyonların bu niteliklerini gizlemek, gerçekleştirdikleri, ülke aydın ve halkının dikkatinden kaçmak için kullandıkları temel bir yöntem, “komplo teorisi” tezini yerleştirip, özellikle aydınların zihnine perde çekmektir. Aydınlar, sosyal yaşamın dış müdahaleler ile şekillendirilemeyeceği gibi bir ön kabul ile hareket ederek, modern politikanın bir parçası olan komplolara, daha baştan rasyonel değil, psikolojik bir tavır ile karşı çıkmakta; yapılan izahları ne kadar mantıklı olur ise olsun “komplo teorilerinin ilk özelliği mantıklı olmalarıdır” diyerek reddetmekte ve böylece içinde yaşadıkları komployu algılayamamaktadırlar. Ancak, hayatı sadece komplolardan ibaret gören, her olayı bir örtülü operasyon, yabancı müdahale olarak izah eden yaklaşım da en az birincisi kadar, hatta belki de daha fazla zararlıdır.⁴⁹⁰

Konvansiyonel olmayan savaş kavramının nerede bittiği, örtülü operasyon kavramının nerede başladığını belirlemek hiç de kolay değildir. Çünkü, konvansiyonel olmayan savaşta hemen hemen bütün operasyonlar örtülü bir nitelik taşırlar.

Yukarıda da dikkat çekildiği gibi, konvansiyonel olmayan savaş ve örtülü operasyon kavramları, kavramlar hiyerarşisinde alt ve üst sıralarda yer alan, bir diğerini kapsayan kavramlar olmanın ötesinde, iç içe kavramlardır. Fakat, askerî literatürde konvansiyonel olmayan savaş üst kavram olarak konulabilir. Konvansiyonel olmayan savaş kavramı ile savaşın klâsik tanımının dışına çıkmaktadır.

Savaş, geniş kapsamlı, eksiksiz tanım ve uygulaması ile iki ordunun karşılaşması ve çatışması ile sınırlı değildir. Savaş, devletlerin rakip veya dost devletlere her türlü güç uygulaması sonucunda iradelerini

Medya, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.

⁴⁹⁰ Batı dünyasında komplo teorisi yaklaşımları bilimsel araştırma konusudur. Bu konuda bkz. Mark Fenster, **Conspiracy Theories: Secrecy and Power in American Culture**, University of Minnesota Press, 1999; George Marcus, **Paranoia within Reason: A Casebook of Conspiracy as Explanation**, University of Chicago Press 1999; Timothy Melly, **Empire of Conspiracy: The Culture of Paranoia in Postwar America**, Cornell University Press, 2000; İyi bir makale için bkz. Jodi Dean, **“Theorizing Conspiracy Theory”** <http://muse.jhu.edu/journals/theory/-8event>; Türkçede bu konuda iyi bir kaynak için bkz. Atilla Akar, **Komploların Yüzyılı, Yüzyılın Komplosu**, Timaş Yayınları, İstanbul 2003.

kabul ettirme mücadelesidir. Orduların kullanılması, geniş kapsamlı savaşın sadece bir aşamasını oluşturur. Ancak geniş kapsamlı savaşın ustaca yönetilmesi, son aşamaya, silahlı çatışma aşamasına gerek bırakmayabilir. Etkili bir örtülü savaş, psikolojik-ideolojik saldırı, hedef alınan ülkeye silahlı kuvvetleri kullanmadan, sıcak savaş durumu yaratmadan yerleşmeyi, davetli gibi girmeyi sağlar.

Hedef seçilen, hasım alınan devleti, toplumu, öz varlığını, hayatî menfaatlerini korumaya yeterli, düzenli bir güç oluşturabilme imkânından, hak ve onurunu savunma şuur ve iradesinden, emel ve karar birliğinden, millî dayanışmadan yoksun kılarak boyun eğme eğilim ve çaresizliğine sevk eden her eylem ve etkinlik; orduları, donanmaları, hava kuvvetlerini harekete geçirmese, klasik silahlarını ateşlemese dahi başarılı bir geniş kapsamlı özel savaş operasyonudur. Etkin bir düşmanlık eylemidir.

Hedef alınan milletin birliğini, ahlâkını, moral gücünü, sağlığını, iç dayanışmasını, iş disiplini, düzenli aile hayatını, öz değerlerine saygı ve bağlılığını, genç nesillerin nitelikli eğitim ve gelişimini zedeleyen; toplumu kötü alışkanlıklara, çalışmadan, üretmeden parazit yaşamaya, lüks tüketime, tembelliğe özendiren; hedonizmi, eşcinselliği, fuhşu, kumarı, talih oyunlarını, içki ve kumar oyunlarını teşvik eden; devleti ve görevlilerini, millî savunma hizmetlerini, askerliği, yurttaşlık görevlerini aşağılayan psikolojik savaş faaliyetleri dolaylı veya doğrudan örtülü savaşın bir parçasıdır.

Örtülü operasyon teknikleri çok boyutludur. Örneğin, örgütlü seks ve fuhuş bunlardan birisidir. Türk gücünün Anadolu içinde hızla ilerlemesi karşısında çaresiz kalan Bizans, Hassan Sabbah'ın katiller ve suikastçiler ordusunu ayakta tutmak için oluşturduğu sahte cennete binlerce sahte huri sağladığı bilinmektedir. Bu Hassan Sabbah çetesi Nizam-ül Mülk'ü bir suikast ile şehit etmeyi başarmıştır. Bu suikastten 30 gün sonra Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah da, Hassan Sabbah çetesinin karıştığı ileri sürülen bir suikast ile zehirlenerek öldürülmüştür.⁴⁹¹ Bu iki suikast ile 15 milyon km²'ye yayılan Büyük Selçuklu İmparatorluğu bir kaosa girmiş ve yıkılışa sürüklenmiştir.

⁴⁹¹ Osman Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, 8 Baskı, İstanbul 2003, s.217-217.

Seks merkezli bir başka örtülü operasyon 1703 yılında Osmanlı sarayında ortaya çıkarılmıştır. Papalık ve Venedik tarafından örgütlenen bir operasyon ile bir çok Avrupalı kadının cariyeler olarak Osmanlı haremine yerleştirildikleri tespit edilmiştir. Casus cariyeler tutuklanmış ve Yedikule Zindanı'na atılmışlardır. Ancak soruşturma devam ederken, casus cariyeler etkili makamların müdahalesi ile zindandan kaçırılmışlardır.⁴⁹²

Ülkemize karşı 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında uygulanan bir Yunan örtülü operasyonu oldukça çarpıcıdır. 1897 Türk-Yunan savaşında ağır bir yenilgiye uğrayan Yunan Genelkurmay Başkanlığı, Türk Ordusu'na karşı bir biyolojik savaş sürdürmek amacı ile Yunan istihbaratına İstanbul'da Galata ve civarında frengili Rum fahişelerin çalıştırıldığı genelevler kurdurmuştur. Bu genelevlerde çalışan fahişeler yıllarca Anadolu'dan ve özellikle Kuzey Batı Anadolu'dan İstanbul'a çalışmak üzere gelen genç erkeklere hastalık bulaştırmışlardır. Fuhuş parasının Yunanistan'a aktarıldığı çok sonra tespit edilmiş, bir Rum fahişe millî görev olarak 3000 Türk'e frengi bulaştırdığını ifade etmiştir.⁴⁹³

1908'de Bosna Hersek'i ilhak eden Avusturya-Macaristan'da Müslüman Boşnakları göçe zorlamak amacı ile ilhak ettiği topraklarda bir dizi gazino, kabare, birahane, kumarhane ve genelev kurarak Müslüman Boşnakların ahlâki kaygılarla paniklenerek Anadolu'ya göç etmelerini sağlamıştır.

1990'lı yıllarda Türkiye'de patlayan ve 2000'lerde de devam eden "Nataşa Seksi" konusunda da Aytunç Altındal, Nataşaları Ortadoks Kilisesi'nin gönderdiğini ileri sürmüştür. Altındal, Rusya'da değişimden sonra bazı papaz ve iş adamları kiliseyi canlandırmak için "Ortodoks Kardeşler" adlı bir örgüt kurduğunu ve bu örgüte kaynak sağlamak için Nataşaları, hayat kadınlarını organize ederek, Türkiye'ye Bahreyn'den Malezya'ya kadar uzanan İslam ülkelerine gönderdiklerini, her Nataşa'nın kazandığı 100 Dolar'ın 65-70 Doları'nı bu örgüte

⁴⁹² Muzaffer Özdağ, **İdeolojik, Psikolojik Savaş, Dolaylı Saldırı, Örtülü Saldırı**, Stratejik Araştırmalar Dosyası, Aylık Strateji Dergisi, 2000/5, s.25.

⁴⁹³ M. Özdağ, a.g.e., s.21-22; İstiklal Harbi sırasında BMM'nin gerçekleştirdiği psikolojik harp faaliyetleri için bkz. Namık Kemal Tepecik, "**Millî Mücadele Dönemi BMM'nin Propaganda, Psikolojik Harekat Faaliyetleri**", Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 2001, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları.

verdiğini açıklamıştır.⁴⁹⁴ İngiliz dergisi The Economist'in rakamlarına göre 500 bin Rus fahişenin olduğunu bunun %10 yani 50 bin'inin Türkiye'de çalıştığını söyleyen Prof. Dr. Hurşit Güneş, Türkiye'nin fuhuş sektörü üzerinden Rusya'ya yılda 600 milyon Dolar para transfer ettiğini söylemektedir. Güneş, fuhuş yapan Rus kadınların Rusya'ya ayda 1000 Dolar transfer ettiğini, bunun ayda 50 milyon Dolar yılda ise 600 milyon Dolara ulaştığını açıklamıştır.⁴⁹⁵

Örtülü operasyonlar açısından Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB'nin gerçekleştirdikleri örtülü operasyonlar oldukça öğreticidir. Örneğin 1953'te bir İran milliyetçisi olan İran Başbakanı Muhammed Musaddık'ı devirmek için ABD'nin düzenlediği örtülü operasyon, başarısı nedeni ile diğer örtülü operasyonları da teşvik etmiştir.⁴⁹⁶

1954'te Guatemala'da Başkan Jacobo Arbenz Guzman'ın devrilmesi, CIA'nın muhalefete verdiği askerî destek ile gerçekleşmişti.⁴⁹⁷ Ancak Küba'da 1961'de Castro'yu devirmek için gerçekleştirilen Domuzlar Körfezi Çıkarması tam bir başarısızlık ile sonuçlanmıştır.⁴⁹⁸ Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından 1980'de işgali de 1970'lerde başlayan ve amacı Afgan Ordusuna sızmak olan örtülü bir operasyon sonucunda hazırlanmıştır. İstihbarat örgütleri tarafından düzenlenen örtülü operasyonlar neticesinde hükûmetlerin devrilmesinden ekonominin alt üst olmasına ve politik suikastlerin gerçekleşmesine kadar uzanan süreci John Le Carre "**jeopolitik simya**" adını takmıştır.⁴⁹⁹

Fakat örtülü operasyonlar sadece hükûmet darbeleri ile özdeşleştirilmemelidir. Bunlar örtülü operasyonların zirvesini oluşturur. Ancak zirveye çıkana değin birçok örtülü operasyon türü vardır. Ancak örtülü operasyonları anlamak için önce propagandayı anlamak gerekmektedir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁴ Akşam, 6 Şubat 1996.

⁴⁹⁵ Hürriyet, 15 Haziran 2008.

⁴⁹⁶ Deborah Kisatsky, "**Voice of America and Iran, 1949-1953: US Liberal Developmentalism, Propaganda And the Cold War**", Intelligence and National Security, Vol. 14 No. 3 Sonbahar 1999, s.160-185; Atilla Akar, **Komploların Yüzyılı Yüzyılın Komploları**, Timaş Yayınları, İstanbul 2003, s.111-113.

⁴⁹⁷ David Wise ve Thomas B. Rosa, **Görünmeyen Hükümet CIA**, Onur Yayınları, Ankara 1976, s.88-102.

⁴⁹⁸ A. Akar, a.g.e., s.125-145.

⁴⁹⁹ E. Volkman, a.g.e., s.19.

⁵⁰⁰ Intelligence and National Security dergisi Kış 1999 Vol 14 No 4'ü "**The Clandestine Cold**

VI.6.1. Örtülü Operasyonlar Türleri

Örtülü operasyonların temel olarak beşe ayrıldığı söylenmektedir. Bunlar sırası ile

- 1) Yardakçıların saptanması,
- 2) Politik operasyonlar,
- 3) Propaganda ve yanlış bilgilendirme,
- 4) Ekonomik savaş,
- 5) Yarı-askerî operasyonlar şeklinde sayılmıştır.⁵⁰¹ Ancak bu sıralama çok daraltıcı bir sıralamadır ve örtülü operasyonların canlı ve fantezileri zorlayan yapısını izah etmek konusunda çok başarılı değildir. Bundan dolayı burada örtülü operasyonlarla ilgili farklı bir sistematik geliştirilmiştir.⁵⁰² Örtülü operasyonları önce alanlarına sonra ise sürelerine göre belirli başlıklar altında toplamak mümkündür.

VI.7. Alanlarına Göre Örtülü Operasyonlar

1) Sosyolojik veya Kamuoyu Şekillendirme Örtülü Operasyonları: Bir ülkenin diğer ülke kamuoyunu kendi menfaatlerini, politikalarını destekler hâle getirmek amacı ile düzenlenen politik, sosyal ve kültürel operasyonlar bu kapsama girer. Kamuoyu şekillendirme operasyonları kamuoyunun tepkisini yönlendirmeyi amaçlayan kısa vadeli operasyonlar olabileceği gibi, uzun vadeli, kamuoyu üzerinde kalıcı etkiler yapmayı amaçlayan operasyonlar da düzenlenebilir. Kamuoyu şekillendirme operasyonları tüm bir toplumu hedef alabileceği gibi, farklı toplumsal grupları ve/veya referans gruplarını, siyasal örgütler ve partileri hedef alabilir. Sanatçılar, işçi sendikaları, işveren örgütleri gibi örgütler örtülü operasyonların hedefleri arasındadır.

2) Kişi ve Kuruluşlara Yönelik Örtülü Operasyonlar: Bu tür operasyonlar ile hedef alınan toplumdaki bir kişi veya kuruluşun toplumsal/politik/ekonomik konumu güçlendirilebilir veya tam aksine

War in Asia, 1945-65: Western Intelligence, Propaganda and Special Operations" sayısını yaparak, Örtülü operasyon, psikolojik savaş ve propagandanın iç içe geçtiğini göstermektedir.

⁵⁰¹ Loch K. Johnson, **America's Secret Power: The CIA in Democratic Society**, Oxford University Press, New York 1989, s.9.

⁵⁰² Örtülü operasyonlar konusunda bkz. Ayhan Hadi Gündoğdu ve Ali Cemil Çelebi, **Gizli Harp Misyonu ve Dezenformasyon**, IQ Yayınları, İstanbul 2005.

zayıflatılabilir. Kişilere yönelik operasyonlarda birkaç gün içinde sonuç alınabilir veya operasyon çok uzun süre de devam edebilir. Kuruluşlara yönelik operasyonlar ise uzun süreli örtülü operasyonları gerektirir.

3) Politik Operasyonlar veya Bir ülkenin Menfaatine Olan Eylemleri Destekleyici Operasyonlar: Bu tür eylemleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- a) Yabancı ülkelerdeki politik lider ve etkili çevrelere politik telkinler,
- b) İlerde devlet yönetiminde etkili olacağı düşünülen kişilerle önceden iyi ilişkiler geliştirme ve onları etkileme,
- c) Siyasal örgütlere malî yardım,
- d) Gençlik örgütleri, dernekler, meslek odaları vs. sivil toplum örgütlerine malî destek,
- e) Yabancı gazeteci ve medya kuruluşlarının yardımı ile örtülü propaganda yapmak,
- f) Dost gizli servislere teknik eğitim ve yardım vermek için ilişki kurmak,
- g) Gerekli olduğu zaman yabancı devletlere kaynağında hangi devletin olduğu ortaya çıkmadan, dolaylı malî yardım yapılması,
- h) Dost rejimlere isyancı güçlere karşı mücadele edebilmeleri için teknik/askerî yardımın örtülü olarak yapılması,
- ı) Düşman güçlere karşı muhalif grupları destekleme,
- i) Bir bürokratik sistemde bazı devlet kuruluşları üzerinde yoğunlaşarak etkili bağlantılar kurmak.⁵⁰³

Örtülü operasyonların Soğuk Savaş sonrasında en az Soğuk Savaş esnasında olduğu kadar, hatta daha yoğun, gerçekleştirilmesi gereği ileri sürülen bir husustur. Irak, Kosova gibi çatışma alanlarında Batı'nın özellikle de ABD'nin yüksek teknolojiye dayanan hava savaşlarından ziyade yerel muhalefeti etkinleştirmeyi amaçlayan örtülü operasyonlar yapması gerektiği belirtilmektedir.⁵⁰⁴

⁵⁰³ John M. Oseth: **Republating U.S. Intelligence Operations: A Study of the National Interest** Lexington; University Press of Kentucky, 1985, ss.27-28.; Yukarıda sayılan operasyon türleri için bkz. Jim Keith, **CIA'den Madyaya Kitlelerin Kontrolü**, NK Yayınları, İstanbul 2005.

⁵⁰⁴ H. Thomas, agm, s.1-2.

4) Ekonomik Örtülü Operasyonlar: Ekonomik örtülü operasyonların amacı bir ülke veya bir şirketi ekonomik olarak ağır sıkıntıya sokmak veya ekonomik olarak menfaat sağlamaktır. Ekonomik örtülü operasyonlarda gerekçe ve sonuç ekonomik değil esas itibarı ile politiktir. 1960'ların başında ABD'nin Küba'nın SSCB'ye yaptığı şeker ihracatını sabote etmek için şekerleri zehirlemesi bir ekonomik örtülü operasyondur.⁵⁰⁵ Kıbrıslı Türk işadamı Asil Nadir'in KKTC'de Cumhurbaşkanı Denktaş'ı desteklemek ve KKTC'nin üzerindeki ekonomik ambargoları kaldırmak amacı ile yaptığı ticarî girişimler üzerine, Asil Nadir'in sahip olduğu firmaların uluslararası haber ajanslarında yapılan manüplasyonlarla birkaç gün içinde iflasa sürüklenmesi de bir ekonomik örtülü operasyondur.

1999-2002 yılları arasında Türkiye-IMF ilişkilerinin Türkiye'ye yönelik bir ekonomik örtülü operasyon niteliği taşıdığını ekonomist Selim Somçağ "Türkiye'nin Ekonomik Krizi" adlı kitabında kapsamlı olarak ortaya koymaktadır.⁵⁰⁶

5) Yarı-Askerî Örtülü Operasyonlar: Yarı-askerî örtülü operasyonlar bir istihbarat servisi tarafından bir başka ülkede gerçekleştirilen ve paramiliter nitelik taşıyan operasyonlardır. Paramiliter operasyonlar çerçevesinde bir başka ülkede mevcut hükûmete veya devlet yapısına karşı savaşılabilecek bir gerilla örgütü kurulabildiği gibi mevcut bir terör veya gerilla örgütü askerî, mali, lojistik anlamda desteklenebilir.

Soğuk Savaş döneminde SSCB ve ABD birbirlerinin hayati önem verdikleri bölgelere doğrudan girmek yerine muhalif paramiliter yapıları destekleme yoluna giderek, örtülü operasyonlar gerçekleştirmişlerdir. Türk istihbaratının örneğin 1980 senesinde Suriye'nin Kamışlı ilçesinde Türkiye'den kaçan Kawa adlı örgütün lider kadrosunu ortadan kaldırmak amacı ile düzenlediği askerî baskın bir askerî örtülü

⁵⁰⁵ S. Yılmaz, a.g.e., s.160-161.

⁵⁰⁶ Selim Somçağ, *Türkiye'nin Ekonomik Krizi-Oluşumu ve Çıkış Yolları*, 2006 Yayınevi, Ankara 2006; Bu çalışma Türkiye'nin yakın tarihini anlamak isteyen herkes için bir başyapıt niteliği taşımaktadır. Ne yazık ki, bu çalışma da bir psikolojik harekât olan ve Karl Marks'ın "sessizlikle öldürmek" diye nitelendirdiği görmemezlikten gelinerek öldürülmeye çalışılmıştır.

operasyondur.⁵⁰⁷ Yarı-askerî örtülü operasyonlarda çoğu kez hiçbir şey “örtülü” değildir. Her şey, herkes tarafından çok açık bir şekilde bilinmektedir. Ancak hukuken bir şey ispatlamak zordur.

VI.8. Sürelerine Göre Örtülü Operasyonlar

Şimdi kısa vadeli ve doğrudan tüm toplumu hedef alan örtülü operasyonlar ile uzun vadeli ve referans grupları/siyasal parti ve örgütler aracılığı ile bütün toplumu şekillendirmeyi amaçlayan operasyonları ele alabiliriz.

a) Kısa Vadeli Operasyonlar: Bu tür operasyonlarda yabancı bir ülkenin kamuoyu (bazen de ulusal kamuoyu) belirli bir politikayı desteklemeye zihinsel olarak yönlendirilirler. Kısa vadeli operasyonlarda özellikle yazılı ve görsel yayın araçları ile fikrî önder kişi/kuruluşlar etkin bir şekilde kullanılır.

Kamuoyuna verilmek istenen fikir doğrudan değil, dolaylı bir şekilde, ancak sistematik bir biçimde verilir. Örneğin, bir ülkeye karşı herhangi bir önlem alınacak ve uluslararası toplumun buna destek vermesi isteniyor ise o ülkenin uluslararası barış için nasıl bir tehdit oluşturduğu fikri işlenecektir. Bunun için bilimsel makale ve kitaptan popüler kitap çalışmalarına, gazete ve televizyon yayınlarına kadar her şey hazırlanacaktır. Hedef seçilen devlet saldırgan, uzlaşmaz ve tehlikeli olarak dünya/bölge kamuoyuna sunulacaktır.

Kısa vadeli örtülü operasyonlar birkaç gün içinde de gerçekleştirilebilir. Hedef alınan kişi, kurum, ülke ile ilgili olumsuz/olumlu görüşler ortaya konulabilir. Örneğin, NATO 2. Komutanı iken Federal Almanya'nın NATO'dan, Doğu Almanya'nın da Varşova Paktı'ndan çıkarak birleşmelerini ve ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB tarafından kontrol edilmesini teklif eden Alman Generali Kiesling'e karşı yapılan bir operasyon ile generalin homoseksüel olduğu haberi gazetelerde yayımlanmış, general soruşturma geçirmeden emekliye sevk edilmiştir. Ancak çok kısa bir süre sonra bu haberin örtülü operasyon olduğu meydana çıkınca General Kiesling'den Alman Savunma Bakanlığı özür dilemiştir.

⁵⁰⁷ Hakkı Öznur, Derin Sol, Alternatif Yayıncılık, Ankara 2004,

b) Uzun Vadeli Operasyonlar: Uzun vadeli örtülü operasyonlarda kısa vadeli operasyonlara oranla çok daha kalıcı ve derin şekilde kamuoyunun etkilenmesi hedeflenir. Uzun vadeli operasyonlar iç içe geçmiş ve çok boyutlu eylemlerin sistemli uygulanmasıdır. Uzun vadeli operasyonlarda bir devlet içinde kalıcı dostluklar yaratılmaya; siyasal karar alıcılar, askerî ve sivil bürokraside güçlü müttefikler bulunmaya ve/veya oluşturulmaya çalışır. Ülke halkı, bir çok kez kendi zararına operasyonu uygulayan ülkenin “dostu” hâline getirilir.

Bu kapsamlı hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için edebiyatta, medya, politik yaşamdan ekonomiye toplumsal yaşamın bütün alanlarında hedef alınan toplumu operasyon düzenleyen toplumun yandaşı hâline getirecek, onun karşısında etkisiz kılacak eylemler gerçekleştirilir. Bu tür operasyonlar sadece veya doğrudan gizli servisler tarafından da değil sivil toplum örgütü görünümündeki kuruluşlar tarafından yapılabilir. Örneğin 1983’te ABD’de kurulan ve Soğuk Savaş sonrasında demokrasinin geliştirilmesi faaliyetlerini yürüten “National Endowment for Democracy”, CIA’nın Soğuk Savaş sırasında yürüttüğü görevi devir almıştır.⁵⁰⁸

Uzun vadeli operasyonların kullandığı araçlardan birisi de “korku hipnozu” diye anılan operasyonlardır. Prof.Dr. Ayhan Songar, bu konuda “Günümüzde politik propaganda vasıtası olarak kullanılan beyin yıkama metodları son derece ilmi ve ince, esaslı birtakım teknikler hâlinde geliştirmiştir... Biz buna sosyal psikolojide korku hipnozu diyoruz... Yine beyin yıkama sonucu insanların neyin doğru neyin yanlış olduğu hükmünün, değer yargısı kaybı ve kavram anarşisi doğması beklenen kaçınılmaz bir sonuçtur.

Sürekli olarak değişen düşman hedefler, art arda verilen sloganlar ile kitleler şaşkınlık yaratılmakta, insanlar birbirine düşürülmekte ve sonuçta pasif, aldırılmaz, reaksiyon vermez hâle getirilmektedir. Toplum, içine girdiği kaos hâlinde telkin edilmek istenilen yeni fikirleri

⁵⁰⁸ Henriksen Thomas: **Covert Operations, Now More Than Ever**, Orbis, Kış 2000, Cilt 44, Sayı 1, s.1-2; Türkiye’ye yönelik kamuoyu şekillendirme operasyonları konusunda oldukça başarılı ve kapsamlı bir çalışma için Yıldırım, Mustafa: **Şifre Çözücü: Project Democracy, Sivil Örümeğin Işığında**, İstanbul 2004.

zararlı da olsa, önceleri tamamen reddettiği şeylerde ibarette bulunsa da pasif bir itaatkarlık içinde kabul etmektedir” demektedir.⁵⁰⁹

Bir Hollywood filminde bir kişi, kurum veya halka yönelik uzun vadeli bir örtülü operasyonun temel hedefi çok açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Filmin konusu Karaippler’de bir adada Amerikan yanlısı bir darbenin gelişimidir. Amerikan istihbarat servisi CIA adadaki diktatöre karşı darbe hazırlığı içerisinde. Mevcut diktatör devrilecek ve yerine adanın önde gelen ailelerinden birisinin oğlu yeni “demokratik” lider olarak geçirilecektir.

CIA’da bu operasyondan sorumlu olan istihbaratçı, operasyonun gerçek yöneticisi olan üst düzey CIA yöneticisine filmin bir sahnesinde operasyonun akışı ile ilgili bilgi vermektedir. İlk önce adadaki durumu anlatır. Sonra devrilecek diktatör ve nihayet yeni demokratik liderle ilgili bilgi verir.

Yeni lider adayının ailesinin adadaki etkin konumundan bahseder. Lider adayının Harvard Üniversitesinde tarih eğitimi aldığını, ihtirashı olduğu söyler ve ekler: **“Ve fikirlerini kendisine ait zannediyor.”** Bu cümle psikolojik operasyondaki en son ulaşılan noktadadır. Bir insana veya topluma aşıladığınız fikirleri onun kendi fikirleri olduğunu zannettirseniz artık savaşı kazanmışsınız demektir.

Psikolojik operasyonları başarıya ulaştıran faktörlerden birisi de psikolojik operasyona muhatap olan kişi, kuruluş veya toplumun sağlam, iç tutarlılığı olan bir fikre, inanca sahip olmamasıdır. Bu durumda, operasyonun başarıya ulaşması daha kolay olur. Fikir ve inanç kalıpları boş olan kişi, kurum veya topluma daha kolay aşılama yapılır.

VI.8.1. Kapsamlı Bir Örtülü Operasyon: Batı Avrupa Kamunun Oluşturulması

Soğuk Savaş dönemi dünya tarihinin en yoğun örtülü operasyon dönemine sahne olmuştur. Bu siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüştürme niteliği taşıyan operasyonlar zaman zaman on yıllarca sürmüş, yüz milyonlarca Dolar operasyonların gerçekleştirilmesi için harcanmıştır. Amerikan istihbaratının Soğuk Savaş’ın ilk yıllarında Batı Avrupa müttefiklerinin kamuoylarına karşı başlattığı ve yıllarca süren

⁵⁰⁹ Ercan Çitlioğlu, **Psikolojik Harekat**, Cumhuriyet-Strateji, 26 Aralık 2005.

politik, ekonomik, sosyolojik ve kültürel boyutlu örtülü operasyon, bir örtülü operasyon klâsîği sayılabilir. Frances Stonor Saunders, **"Who Paid THA Piper?: The CIA and the Cultural Cold War"** adlı eserinde bu operasyonu bütün yönleri ile araştırmıştır.⁵¹⁰

Aşağıda ana hatları özetlenen kitaba göre Amerikan kültürel-ideolojik operasyonunun temel amacı, Batı Avrupa aydınları arasında Marksizm-Leninizm çekiciliğini kırmak ve pro-Amerikan ve kapitalizm yanlısı bir entelektüel alt yapı oluşturmak olan operasyon içice geçmiş bir dizi eylemin yaşama geçirilmesi ile gerçekleşmiştir. Aşağıda bu eylemlerin genel çerçevesi, bir politika-kültürel operasyonu izah amacı ile özetlenmiştir.

ABD, kültürel operasyonları, bir yandan maddî kaynakları Washington kadar zengin olmadığı için ama öte yandan Marksizm-Leninizmin ideolojik üstünlüğüne büyük bir inanç duyan Moskova'nın bütün Batı Avrupa'da ve Almanya'da başlattığı ideolojik savaşa karşı yürütülürken diğer yandan da Almanya'da Nazizmin kalıntılarına karşı sürdürülmek amacı ile örgütlenmiştir.

Amerikalılar operasyonda kullanmak için Avrupa'dan yakın zamanda ABD'ye göç etmiş ve Amerikan vatandaşı olmuş kişileri seçmişlerdir. Bu insanlar, Batı Avrupa ülkelerinde istihbaratta ve psikolojik savaşta kullanıldılar. Onların Avrupa tecrübeleri, yetenekleri ve Avrupa dillerini konuşma yetenekleri vardı. Almanya'dan göçen insanlar Alman medyasındaki Nazilerin temizlenmesinde için kullanıldı.

Bu unsurlar müziği bile Nazizmi yok etmek, demokrasi için istek oluşturmak amacıyla yönlendirmişlerdir. Nazileri Alman müzik dünyasından kovmak, "temiz" Almanları yerleştirmek ve müziğin milliyetçiliğe kaymasını önlemek amaç edinildi. Almanya'dan ABD'ye göç eden, Almanya'ya da Beyaz Rusya'dan daha önceden göç etmiş olan Nicholas Nabokov bu iş için görevlendirilmiştir. Tüm kültürel alanlarda, Amerikan istihbaratı politik ve kültürel çalışmalarında hedef olarak "medya, müzik gibi, yani her dalda faaliyet gösterip, oralarda var olacak ve başarılı olacaksınız" ilkesini benimsemiştir. CIA, KGB'nin yandaş kamuoyu oluşturmak için yaptıkları çalışmaları etkisizleştir-

⁵¹⁰ Kitabın Türkçesi için bkz. Frances Stonor Saunders, **Parayı Veren Dündüğü Çalar CIA ve Kültürel Savaş**, (Çev. Ülker İnce) Doğan Kitap, İstanbul 2004.

mek için sendikaları, kadın hareketlerini, genç gruplarını, kültürel meseleleri, yayıncılığı ve medyayı hedef seçmiştir.

ABD’de konferans, tiyatro programları, müzik etkinlikleri, sanat galerileri oluşturma, sanat sergileri düzenleme gibi faaliyetlerde bulundular. Amerikan kültürel savaşında zenci şarkıcıları kullanmak, onları ortaya atmak önemli bir öncelik hâline gelmişti. Bu Sovyetler’in zencilerle ilgili ABD’ye eleştirilerine cevap niteliğindeydi. Büyük kitap yayın programı hazırlanmıştır. Bazıları ABD’de, yayımlanan kitaplarından çeviriler yapılmıştır. Önemli düşünürlerin kitapları Avrupa’da dağıtıldı.

Avrupalı yazarlar antikomünist yazılar, kitaplar yazmaya teşvik edilmiştir. CIA’nın felsefesi şuydu: “Işık yay, halk kendi yolunu bulur.” Yani halk komünizme karşı bilinçlendirilecektir. Farklı alanlarda (dergi, kitap gibi) yayınlar yaparak sanatta, edebiyatta, felsefede ve kültürün her yönünde ABD’nin gücünü göstermek amaç edinilmiştir. American Review, Avrupa ve Almanya’da ABD’nin dış politika gayelerini destekleme amacına hizmet etmiştir. Der Manat, adlı aylık bir dergi çıkarılmış ve bununla Amerikan ve Alman aydınları arasında ideolojik köprü kurmayı amaç edinmiştir.

Mali yardımın (Marshall Programının) kültürel savaş ile takviye edilmesi gerektiğine inanılmıştır. Amaç, Batı Avrupa aydınını kazanmak ve Amerikan yanlısı yapmaktır. Batı Avrupa’da ünlü zengin kişileri ile ABD ajanları evlendi. Mellon ailesinden bir zamanlar dünyanın en zengin kadını olarak bilinen Alisa, 2. Dünya Savaşı’ndaki Amerikan istihbarat servisi OSS’nin Londra’daki yöneticisi David Bruce ile evlenmiştir.

Avrupa’da komünizme karşı Hristiyanlık güçlendirilmeye çalışılmıştır. Komünizme karşı sadece maddî ilerleme yeterli görülmemiş, “Komünist olmayan sol” CIA’nın komünizme karşı geçerli olan stratejisi hâline gelmiştir. Siyasî operasyonlar için 50 yıllık dönemde teorik temel olmuştur. Avrupa’daki komünist olmayan solu CIA elemanı Wisner yönetti. Amaç bu grupları yıpratmak veya baskı altında tutmak değildi. Fakat saygılı bir yakınlık sağlamak ve düşünceleri yönlendirmek amaç ediniliyordu. Eğer gruplar radikalleşmeye başlarsa onların faaliyetlerinde, yayınlarında son bir veto hakkını elinde bulundurmak için yönetim bu şekilde elde tutuluyordu.

CIA, komünistlere “The God That Failed” gibi komünizmi eleştiren, kendi itiraflarını, pişmanlıklarını içeren kitaplar yazdırmıştır. Eski komünistlere komünizm aleyhtarı konferanslar verdirilmiştir. Zaten “her zehrin panzehiri kendi içinde olur” mantığı gereği, o çevrenin içerisinde bir silahla o çevreyi vurmaya daha etkili olacak şekilde düşünüldü. Sovyetler’e ve faaliyetlerine karşı CIA’nın amacı sanatçıları, yazarları, müzisyenleri, bunları takip eden herkesi komünizme karşı birleştirmek, Batı ve ABD fikirlerini benimsemiş, fikir açıklama hürriyetine, entelektüel başarıya kendini adanmış, kendisine yapılacak, “şunu yaz bunu çiz” gibi zorlamaları reddedecek bir entelektüel tip oluşturmak amaçlanmıştır.

Kültürel değişim programları Amerikalılar için sızmanın, ajanlığın, propaganda programlarının bir aracı olarak kullanıldı. Avrupalıların kültürel faaliyetleri güvenlik kredileri adıyla finanse edildi. Vakıflar kanalı ile ilişkilere geçildi. CIA, ABD’nin kültür bakanlığı rolünü üstlendi. CIA, Avrupa’ya onlarca milyon dolar para akıttı. 1950’de 10 milyon dolar ayırarak Berlin’de Radio Free Europe’u CIA kurdu. RFE 29 istasyondan 16 dilde yayın yapıyordu.

CIA, Avrupa’ya para aktarma işini örtülü bir şekilde, aklayarak yapmaya çalıştı. Ford, Rockefeller gibi kuruluşları bu paraları veriyormuş gibi gösterdi. Aktarılan bu finansmanla gençlik grupları, işçi sendikaları, üniversiteler, yayınevleri ve diğer özel kuruluşlar 1950’den sonra etki altında tutulmaya çalışıldı. Faaliyetlerini yaparken CIA çok para harcamaktan kaçınmadı. Örneğin, Avrupalı gençlik grupları arasında birleşik Avrupalılık fikrini savunan bir kişiye fazla araştırma yapmadan elli bin Dolarlık bir çek verildi. Örtülü propaganda olarak, CIA 1952’de büyük bir sanat festivali düzenledi. Amaç propaganda yapmaktır.⁵¹¹ Özetle, ABD 1945 sonrasında 20 yıl süre ile Batı Avrupa’da çok kapsamlı bir operasyon yürütmüştür.⁵¹²

ABD’nin Batı Avrupa’ya 1945 sonrasında başlattığı büyüklükte bir psikolojik operasyona Avrasya ülkelerine yönelik olarak 2000’lerde

⁵¹¹ ABD’nin SSCB’ye karşı yürüttüğü örtülü operasyonlar konusunda iki önemli çalışma için bkz. Peter Grose, *Operation Rollback: America’s Secret War behind the Iron Curtain*, Boston 2000; Gregory Mitrovich, *Undermining the Kremlin, America’s Strategy to Subvert the Soviet Bloc, 1947-1956*, Cornell Press 2000.

⁵¹² <http://www.africa2000.com/PNDX/theory.htm> “Propaganda in theory and praxis” Türkçesi için bkz. Avrasya Dosyası Cilt 8, Sayı 2, Yaz 2002, İstihbarat Özel, s.65 vd.

başlatılan Turuncu Devrimler operasyonudur. Ancak Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde başlatılan Turuncu Devrimler operasyonları birinci operasyon kadar başarılı olamamıştır. Bu konuda Türkçede Sinan Oğan tarafından derlenen “Turuncu Devrimler-Soros’un Yeni Dünya Düzeni: İkinci El Demokrasi ve Neo-Conlar” adlı çalışması bu kapsamlı operasyonu yetkinlikle değerlendirmektedir. Öte yandan Mark MacKinnon’un “Yeni Devrimlerin Sırrı: Yeni Soğuk Savaş” adlı çalışmada aynı konu ile ilgili başarılı bir incelemedir.⁵¹³

ABD’de psikolojik savaş uygulamalarının başarısız olduğunun bilinci içinde Haziran 2007’de “Stratejik İletişim ve Kamu Diplomasisi Siyasa Eşgüdüm Komitesi” psikolojik savaş konusunda yeni bir millî strateji yayınlamıştır. Bu planda ABD psikolojik savaşının (belgede kamu diplomasisi ve stratejik iletişimi denmektedir) gençliği, kadın ve genç kızlar ve ırkî ve dînî azınlıkları hedef alacağını açıklamaktadır.⁵¹⁴ Sonuç olarak, Amerikan psikolojik savaş mekanizması, yenilgi üzerinde düşünmek için çok vakit kaybetmeden hızla yeni arayışlar içerisine girmiştir.

Bu noktada Türk kamuoyuna yönelik bir kamuoyu şekillendirme operasyonunu birazda eğlenceli bir teorik çerçeve içine oturtarak ele alabiliriz. Ancak burada kullanılan eğlenceli teorik çerçevenin Amerikan istihbarat literatüründen alındığı göz önünde tutulmalıdır.

VI.8.2. Örtülü Operasyonda Mükemmel Bir Örnek: Suriye’nin Türkiye’ye Saldırısı

Örtülü operasyonlar tarihinin en başarılı örneklerinden birisi ABD’nin 2. Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin Batı Avrupa’ya yönelik örtülü operasyonu ise bir diğer başarılı örnekte Suriye’nin 1960’lı yılların ortalarından 1998’e kadar Türkiye’ye yönelik olarak uyguladığı, örtülü operasyon teknik ve politikalarının hemen hemen tamamının kullanıldığı kapsamlı bir örtülü operasyondur.

⁵¹³ Sinan Oğan (der.) **Turuncu Devrimler-Soros’un Yeni Dünya Düzeni: İkinci El Demokrasi ve Neo-Conlar**, Birharf Yayınları, İstanbul 2006 ve Mark MacKinnon, **Yeni Devrimlerin Sırrı: Yeni Soğuk Savaş**, Destek Yayınları, Ankara 2008.

⁵¹⁴ **U. S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication**, June, 2007, s.4-5.

Suriye'nin Türkiye'ye yönelik örtülü savaşının temel nedeni, "İzmir sizin içine ne anlama geliyor ise Hatay (Sancak) bizim için o anlama geliyor" diye ilan ettiği Hatay'ın Türkiye'den koparak Suriye'ye bağlanmasının şartlarını yaratmaktadır. İkinci neden ise Türkiye'nin Keban Barajı ile başlayan Dicle Nehri üzerinde baraj inşa ederek Suriye'de akan suları denetim altına alma politikasını zora sokmaktır.

Burada Suriye'nin Türkiye'ye yönelik stratejik örtülü operasyonunda kullandığı bazı temel araçlar anılacaktır. 1960'lı yıllarda Filistinli radikal örgütler Türkiye'ye karşı doğrudan kullanılmışlardır. Keza 1960'lı yıllar ve 1970'lerin başında Türkiye'de Marksist eylemci gruplara doğrudan veya dolaylı destek verilmiştir. 1970'li yıllarda Ermeni terör örgütü ASALA'ya destek sağlanmıştır. Keban Barajı'nın havaya uçurulması projesi geliştirilmiş, proje Türk istihbarat servisi-ri tarafından akim bırakılmıştır.

Şam, 1970'lerin sonu 1980'lerin başında Türkiye'ye karşı kullana-cağı en etkili araç olan PKK'yı bulmuş ve 1998'e kadar kullanmıştır. Türkiye bu süre içinde binlerce insanını kaybetmiş, 1984-1998 sürecinde 50 milyar Dolara yakın malî kayba uğramıştır. Suriye Ordusu ve istihbaratı tek kurşun atmadan Türk Ordusu'nu Yunanistan'ın üç katı büyüklüğünde bir alanda Sivas'tan Hakkari'ye düşük yoğunluklu çatışmanın içine sokmuştur.⁵¹⁵

VI.8.3. Türkiye'nin Kıbrıs Operasyonu ve Kıbrıs'da Türkiye'ye Operasyon

Türkiye'nin 1958-1974 seneleri arasında Kıbrıs Türklerinin varlığını korumak amacı ile gerçekleştirdiği ve Kıbrıs Türklerinin kendilerini Rum ve Yunan Ordusu'na karşı koruyabilme yeteneğini kazandırmayı hedefleyen yarı askerî örtülü operasyon kapsamına giren Türk Mukavemet Teşkilatı'nın kurulması ve desteklenmesi operasyonu sonuçları itibarı ile çok başarılı olmuş bir örtülü operasyondur. Bu

⁵¹⁵ Ne yazık ki Suriye'nin Türkiye'ye karşı sürdürdüğü savaş yeterince incelenememiştir. Bu konudaki az sayıda çalışma için bkz. Türel Yılmaz/Mehmet Şahin (ed.) *Ortadoğu Siyasetinde Türkiye*, Platin Yayınları, Ankara 2004 ve Erdem Erciyes, *Ortadoğu Denklemine Türkiye-Suriye İlişkileri*, IQ Yayınları, İstanbul 2004.

örtülü operasyonun ciddi bir araştırma konusu hâline getirilerek, gelecek için dersler çıkarılması lazımdır.⁵¹⁶

Türkiye'nin 1974 Barış Harekâtı sonrasında Kıbrıs'da oluşturduğu düzen Batı ülkeleri tarafından bir Hristiyan ülkenin topraklarının bir kısmının Müslüman Türkler tarafından işgal altında tutulması olarak anlaşılmış ve sona erdirilmek için çalışılmıştır. Bu amaçla 1974 sonrasında gerçekleşen Batı dünyasının bir çok girişimi Türkiye ve Denktaş siyaset bloğunun ortak karşı çıkışı ile başarısızlığa uğratılmıştır.

3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra AKP'nin iktidara gelişi ile bu bloğun Türkiye ayağı kırılmıştır. AKP hükûmeti, "40 yıllık sonuçsuz politikalardan" vazgeçtiğini açıklayarak, KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ı yalnız bırakmıştır. Böylece Annan Planı örtülü operasyonu açığa çıkararak devam etmiştir. Aslında Annan Planı örtülü operasyonunun kökleri 1990'lı yıllara geri gitmektedir. Aşağıda bu örtülü operasyon uygulanan psikolojik harekâtlar çerçevesinde analitik bir şekilde incelenecektir.

Rumların kurduğu Kıbrıs Komünist Partisi AKEL'in Türk mensuplarının partisi olan Cumhuriyetçi Türk Partisi'nin 1990'lı yıllarda KKTC'de hükûmete ortak olması ve Eğitim Bakanlığı'nı alması sonucunda Türk okullarında tarih derslerinden Rum katliam ve politikaları sistemli olarak çıkarılmaya başlanmıştır. Böylece Kıbrıslı Türk çocukların tarih hafızası silinmeye çalışılmıştır. Bu süreçte CTP/AKEL yanlısı bir çok öğretmen çok olumsuz işlev üstlenmiştir. **(Gençliğe yönelik geçmişî unutturucu psikolojik harekâtı)**

Aynı dönemde Avrupa Birliği fonları ile başlatılan bir başka psikolojik harekât ile Kıbrıslı Rum öğrenciler ve Kıbrıslı Türk öğrenciler Avrupa'da değişik eğitim kurumlarında bir araya getirilerek aynı yurtlarda ve ortak odalarda kalmaya teşvik edilerek "iki halkın" bir arada yaşayabileceği propagandası yapılmaya başlamıştır. **(Gençliğe yönelik psikolojik harekât)**

AB kaynakları ile KKTC'de değişik sivil toplum örgütleri kurulmuş ve desteklenmiştir. Bu sivil toplum örgütlerinden beklenen, Kıbrıs

⁵¹⁶ Bu konuda bkz. İsmail Tansu, *Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu*, Ankara 2004 ve Remzi Halluma, *Mehmet Ali Tremeşeli'nin Anıları*, Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı'nın anlaşılması için teşkilatı 1962-1967 yılları arasındaki komutanı Yarbay (Tuğgeneral) Kenan Çoygun'un mücadele yıllarının çok iyi incelenmesinde fayda vardır. Bu konuda bkz. Cüneyt Öztürk, "Kod Adı Bozkurt" 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Özel Rapor, Mart 2008.

Türkleri arasında a)gelecekle ilgili umutsuzluğu beslemek, b) AB'ye girerek refaha kavuşma arzusunu tahrik etmekle görevlendirilmişlerdir. Bu süreçte düşman psikolojik istihbaratının seçtiği siklet merkezlerinin doğru tespit edildiği görülmektedir.

1974 sonrasında Türk-Rum görüşmelerinin devam etmesi Kıbrıs Türklerinin **“geleceği belirsiz sürekli zihni göçebe”** bir toplum olmasına yol açmıştır. Bir gün Rumlarla bir anlaşma yapılacak ve onlarca seneden buyana içinde yaşamasına rağmen **“koçanı”** (tapusu) kendisinde olmadığı için evinden çıkarılarak başka bir yere yerleşmeye zorlanacaktır. Bu ne kadar geç olur ise gelecek o kadar belirsiz olmaya devam edecektir. Bundan dolayı aslında Rumlarla birlikte yaşamaya gönüllü olmayan ve Annan Planı'nı kabullenmeyen bir çok Kıbrıs Türkü Annan Planı'na **“evet”** demıştır.**(Toplumu huzursuzluğa sevk eden/huzursuzluğu güçlendiren psikolojik harekât)**

Kıbrıs Türk toplumu esas itibarı ile özellikle de Türkiye ile karşılaştırılınca refah düzeyinin yüksek olduğu bir toplumdur. 263 bin nüfusa 217 bin aracın düştüğü bir toplumun gelir seviyesinin düşük olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Ancak Rus kara parası, Avrupa fonları ve turizm gelirleri ile beslenen Kıbrıs Rum kesiminde gelir seviyesi KKTC'nin üstündedir. **“Geleceği belirsiz sürekli zihni göçebe”** topluma karşı sürekli AB'ye girince **“sizde Rumlar kadar zengin olacaksınız”** propagandası yapılmıştır. **(Topluma daha iyi bir gelecek vaad eden psikolojik harekât)**

Türkiye'de AKP'nin iktidara gelme sürecinde Kıbrıs Rum kesimi ile şahsi menfaatleri olan bir BM temsilcisi Türk toplumunun önüne gelecek olan Annan Planı'nı Rum kesimi ile beraber hazırlamış, plan ile ilgili onaylarını almış ve plan bundan sonra açıklanmıştır. **(Örtülü operasyon)**

Planın açıklanması için Cumhurbaşkanı Denktaş'ın New York'ta kalp ameliyatı geçirdiği dönem seçilmiş ve Kıbrıs Türk kesimi siyasal bir şoka maruz bırakılmıştır.**(Psikolojik operasyon)**

Annan Planı'nın varlığının açıklanması ile birlikte Türk ve dünya basınında planın sorgusuz sualsiz bir propagandasını hedefleyen psikolojik harekât başlamıştır. Daha planın içeriği gizli iken Türk televizyonlarında planı okumamış akademisyenler planın içeriğinin ne kadar

adil ve kabul edilebilir olduğunu anlatmaya başlamışlardır. (**Basın-yayın psikolojik harekâtı**)

Cumhurbaşkanı Denktaş'ın hastanede iken yaptığı ve Annan Planı'nın birinci versiyonunu reddeden açıklamalarından sonra ABD merkezli olarak Denktaş ile ilgili olarak "Mr. No" lakabı ile psikolojik harekât başlamış, Denktaş herkesin arzu ettiği barışın önündeki tek engel olarak gösterilmeye başlamıştır. (**Kişiyeye yönelik psikolojik harekât**)

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye dönmeye razı olan Türkiye'den göçmen Türklere büyük ekonomik yardımlar yapacağı propagandası yapılmıştır. (**Şaiya psikolojik operasyonu**)

Turuncu Devrim diye anılan ve yukarıda da kısaca değindiğimiz sürecin ilk provasası KKTC'de yapılmış, başlarını öğretmen sendikalarının çektiği on binlerce öğrenci ve AB merkezli sivil toplum örgütleri sokağa dökülmüş, "Yes be anacığım" sloganı ile psikolojik harekât yeni bir aşamaya taşınmıştır. (**Siyasal iktidarı ve kitleleri etkilemeye yönelik, yandaş kitleleri mobilize etmeye yönelik psikolojik harekât**)

Sonuçta Annan Planı %65 "evet" oyu almıştır. Ancak Annan Planı'nın %65 "evet" oyu almasında en büyük etkenlerden birisi Annan Planı'nın başlamasından sonra Türk karşı-psikolojik harekâtının ciddi bir çaba göstermemesi ve planın oylanmasından bir gün önce dönemin Genelkurmay Başkanı'nın yaptığı açıklamada plana karşı tavır almaması da gösterilmelidir. Böylece Annan Planı'na "hayır" oyu verecek bir kısım kitlede de "Türk devleti plana evet dememizi istiyor" düşüncesi doğmuş ve plana "evet" oyu tırmanmıştır.

VI.8.4. Ermeni Soykırımı Psikolojik Operasyonu

"Ayda Petrol Var" oyunu teorik çerçevesi içinde Ermeni sözde soykırımı tezini Türk toplumuna kabul ettirmek için çalışmalar başlamıştır. Türklerin Ermenileri soykırım ile yok etmek için planlı bir süreci 1915'te yürürlüğe koyduklarının propagandası Türk toplumuna bir psikolojik harekât kapsamında kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin gündeminde Ermeni meselesi değişik boyutlarda yer alacaktır. Türk devlet ve toplumu sözde soykırımı kabul edecek şekilde olgunlaştırılmaya çalıştırılacaktır.

Her şey kitabına uygun olarak yapılmıştır. Sözde Ermeni soykırımı operasyonunda psikolojik operasyon yönetmenliklerinin mutlak anlamda uygulandığını görüyoruz. Önce Türkiye’de Ermeni soykırımı tezini savunan kitapevleri kurulmuştur. Birkaç yıl içinde birinci hamlede 70’in üzerinde Ermeni tezini dolaylı ve dolaysız destekleyen kitap yayınlanmış. Son bir sene içinde bu kitap sayısı 2006’da 100’ü aşmıştır.

Aynı süreçte, “millî mazoşist” diye nitelendirebileceğimiz, temel nitelikleri komünizm veya liberalizm arkasına sığınarak Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş felsefesini ortadan kaldırmak olan bir kısım “okumuş” Türkiye dışında düzenlenen Ermeni toplantılarında eğitilmişlerdir. Bazıları ise doğrudan yabancı gizli servislerin yönlendirmesi ile Ermeni konusu ile ilgili akademik çalışmaya “sevk edilmiştir.” Böylece Türkiye içinde yapılacak psikolojik operasyon için bir entelektüel zemin oluşturulmuştur.

Bunu Avrupa Birliği’nin “Ermeni soykırımını kabul etmeniz tam üye olmak için şart değil ama, kabul ederseniz iyi olur” açıklaması izlemiştir. Fransa ise “Benim için Ermeni soykırımının Türkiye tarafından kabul edilmesi ön şarttır” açıklamasını yapmıştır. Sonra AB üyesi ülkeler, tek tek Fransa’nın Ermeni meselesine benimsediği tutumunu kabul ettirme sürecine girdiler. Böylece sorun AB dışında AB ülkelerinde Türkiye’nin aleyhine çözülecek bir zemin oluşmuştur. Almanya ise “tek soykırımcı ülke” niteliğinden kurtulmak için iyi polis görevini üslenmiştir. Oysa Almanya AB içinde Ermeni soykırımı tezinin gizli motorudur. AB ülkeleri Türkiye’ye karşı, “Tarihinizle yüzleşin” şeklinde bir kampanya başlatmışlardır.⁵¹⁷

AB süresince Türkiye’ye gelen batılı operasyoncular, Ermeni meselesiyle ilgili tespitlerini Türk toplumuyla paylaşmaya başlamışlardır. Örneğin, 2001-2004 yılları arasında Türk-Ermeni uzlaşma komisyonu başkanı David L. Phillips’in yani görünürde tarafsız olduğu iddia edilen bir kişinin tespitlerini şu şekilde özetlemek mümkündür.

1. Ne yapmış olurlarsa olsun, mağdur taraf Ermenilerdir.
2. Ermenilerin Ruslarla iş birliği yapmış olduklarını kabul etsek dahi masum Ermenilerin öldürüldüğü şüphe götürülmez.

⁵¹⁷ Bu kampanyanın iç yüzünü ortaya koyan bir çalışma için bkz Cumhuriyet, 24-25 Nisan 2008, Türkaya Ataöv, “Geçmişler Yüzleşmek” Ne Demek?”

3. Mesele Türkiye'nin iddia ettiği gibi tarihçilerin değil, siyasetçilerin işidir. 17 Aralık sonrasında AB - Türkiye ilişkilerinde yeni bir şart hâline gelmiştir.

4. Ermeni diasporası ve Türkiye'deki suçlular bir rant ekonomisi oluşturmuşlardır. Bunlar çözüm istemiyorlar.

5. Ermeni ekonomisinin kurtuluşu Türkiye'nin kapılarını açmasına bağlıdır.

6. Türkiye büyük devlet olarak bu jesti yapmalıdır.

7. Kars ve Iğdır halkı Ermenistan ile sınır kapısının açılmasını istemektedir.⁵¹⁸

Bu gerekçelerle birlikte üçüncü adım atılmıştır. İçerden ve dışardan müdahalelerle psikolojik operasyonun alt yapısının oluşturulmasından sonra aniden AB ermeni meselesinin tartışıldığını ve sanki bütün televizyonlarımızda Ermeni meselesi tartışılmaya başlandı. Sanki Ermeni televizyonunda Türk tezi anlatılıyormuş gibi objektiflik adına Ermeni soykırımını, sözde soykırımı, savunan bilim, yani operasyon adamları ortada dolaşmaya başlamıştır. Bazı üniversitelerde alternatif Ermeni konferansı düzenleme kararı alındı ve toplantı bir süre sonra gerçekleştirildi. "Evet, biz yaptık. Biz Türkler çok kötüyüz. Ermenileri kestik" hezeyanlarıyla bilimsel toplantı görünümünde bir toplu ayının sergilenmiştir ve sergilenmeye devam edilmektedir.

Bir toplumun uygun propaganda teknikleri kullanıldığı zaman kendisinden nefret ettiği deneysel olarak ispat edilmiş bir husustur. 1980'de ABD'de zenci çocuklara yapılan bir dizi telkin sonucunda zenci çocukların tümü açık tenli oyuncak bebeklerin koyu renkli olanlardan daha cazip olduklarına inandırılmışlardır. Buna sosyal davranışlarla "kendinden nefret ettirme" denilmektedir.⁵¹⁹

Aynı şey Türk toplumuna, kendisinden ve milletinden nefret eden "**zenci Türk aydınları**" diyebileceğimiz işbirlikçi grup tarafından yapılmak istenmektedir. Nitekim çok tartışma uyandıran "Ermeni Konferansına" davet metninde şu satırları okumakta hiç şaşırtıcı değildir. "Konferans düzenleyicileri bu yeni oluşumun ortak faydasını vicdani bir sorumluluğun idraki olarak ifade ediyorlar. Bu yalnız bilimsel gerçeklikte açısından veya dünya vatandaşlığı nezdinde bir

⁵¹⁸ Hürriyet, 19 Mart 2005, Cüneyt Ülsever, "Ermeni Meselesi".

⁵¹⁹ Teoride ve Pratikte Propaganda, Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8 Sayı 2, s.68.

sorumluluk değil, ülkemize, toplumumuza ve demokrasimize karşı da bir sorumluluktur.” Ancak toplantı toplumdaki gelen tepki üzerine iptal edilince toplantıyı düzenleyen profesörlerden bir tanesi şu açıklamayı yapmıştır: “Biz amacımıza ulaştık”. Demek ki, amaç konferans değilmiş. Çünkü şu ana kadar ben dünya tarihinde hiç düzenlenmeden amaca ulaşan profesör, bilimsel konferans hatırlamıyorum. Bu ancak psikolojik operasyon sonucu.

Kıbrıs'ta Annan Planı sürecinde yapılan, şimdi Ermeni meselesinde karşımıza konulmaya çalışılmaktadır. Sonunda Ermeni sözde soykırımının kabulü Türkiye için ön şart hâline gelecektir. Dışarıda bu çalışmalar devam ederken, içeride de süreç devam edecektir. Türk siyasetçileri, asker ve sivil bürokratlar buna hazırlanmak, halkı ise tepkisiz hale getirmek için bir süre daha yanlış çalışması gerektiriyor. Bu amaçta önümüzdeki dönemde Türk tarihine yönelik kapsamlı bir karalama kampanyasının başlayacaktır.

Ermeni psikolojik operasyonunu amacı açısından tam anlamı ile anlayabilmek için 1875'de Sırp ordularını düzenlemek amacı ile Çar tarafından yollanan Rus generali Çernayev'in çara gönderdiği raporda yazdığı şu satırlar çok önemlidir: “Burada kısa yoldan ordular yaratmak, bu orduları ölüme sevk etmek mümkün. Fakat yarattığım her güç Türkler tarafından ezilmektedir. Ölümden korkmayan Türkler ecdatlarının hatıralarını incitmekten çekiniyorlar. Türkler zaferi bir defa kazanıyorlar, hatıralarını nesiller boyu hafızalarda yaşıyorlar. Anlıyorum ki, Türkleri yenmek için tarihlerini yenmek lazım.”⁵²⁰

Ermeni sözde soykırımı konusu kapsamlı, uzun vadeli, ısrarcı ve bilimsel yöntemler kullanılarak uygulamaya konulan bir psikolojik harekattır. Karşınızdaki olanlar bilim ve hakikat aşığı bir kaç bilim adamı değil, yabancı istihbarat servislerine değişik nedenlerle çalışan emperyalizmin kiralık ajanlarıdır. Meselenin bir demokrasi ve fikir özgürlüğü meselesi olarak sunulması büyük bir soytarılıktır.⁵²¹

⁵²⁰ M. Özdağ, a.g.e., s.31.

⁵²¹ Küresel boyuttaki Ermeni psikolojik savaşı için bkz. Erdal İliter, “Geçmişten Günümüze Ermeni Psikolojik Harekat Stratejileri”, 21 Yüz Yılda Türk Dünyası Jeopolitiği, Muzaffer Özdağ'a Armağan-2. Cilt, Ankara ASAM Yayınları, Ankara 2003, s.287-295.

Psikolojik savaş bölümünü teorik bir çerçeve ile sona erdirmek meselenin biraz daha açıklık kazanmasına yardımcı olacaktır. Bu amaçla devam eden bölümde Ay'da petrol bulacağız.

VI.8.5. "Ay'da Petrol Var" Örtülü Operasyon'un Teorik Çerçevesi Anlamak

Ay'da petrol bulunduğuna dair bir haber okursanız, bunun derhal yalan olduğunu düşünebilirsiniz, ki doğru düşünüyorsunuz demektir. Çünkü petrolün oluşması için bitkilerin fosilleşmesi gerekir. Ay'da ise bitki yoktur ve olmamıştır. Öyle ise Ay'da petrol olmaz. Bu çok açık bir gerçekten siz eğer insanların "Ay'da petrol olduğuna" inanmalarını sağlamak isterseniz, yine de bunu yapabilirsiniz. Bunun için gereken doğru teknikleri kullanmanız yeter. Önce bazı uzmanları Ay hakkında bildiklerimizin yeterli olmadığını, Ay'daki doğal kaynakların dünyadaki doğal kaynakları sıkıntı için bir çare olabileceği konusunda bir makaleler yazarlar. Bu makaleler gazetelerde haber yapılır.

Sonra Ay'daki doğal kaynaklarla ilgili sempozyumlar düzenlenir ve böylece kamuoyunun kafasında Ay-doğal kaynaklar ikilisi konusunda bir zihinsel hazırlık bir aşamaya taşınmış olur. Bu döneme "ön propaganda dönemi" diyebiliriz. Bu dönem gerçekleştirdikten sonra ikinci aşamaya geçilir ve ikinci aşamada sanayideki gelişmenin dünyanın her yerine yayılması sonucunda petrol kaynaklarının küresel talebi karşılamadığı doğrultusunda yayınlar ve televizyon konuşmaları yapılırken, makaleler yapılır, yazılır, röportajlar yapılırken Ay'da petrol bulunması ihtimali olduğu tartışmaları kamuoyuna yoğun bir şekilde taşınmaya başlanır. Bu süreçte özellikle "Ay'da petrol olamaz" diyen bilim adamları ve politikacıların görüşlerinin yetersiz, bilimsel değil ve ilerlemenin karşısında olduğu şeklinde kamuoyuna bir intiba verilmesi gerekir.

Aynı süreçte değişik basın, yayın organlarında ay yüzeyinde petrol benzeri bir maddenin bulunduğuna dair düzenli olarak da haberler yayınlanmasında fayda vardır. Kamuoyu bu süre içerisinde Ay'da petrol görüşüne daha fazla alışacaktır. Bu süreçte yine bazı bilim adamlarına aydaki petrolü araştırmaları için geniş mali kaynaklar oluşturulur. Bu bilim adamlarının yaptıkları ayda petrol olduğuna dair ihtiyatlı ve ihtiyatsız açıklamalar basında abartılı şekilde yer almalıdır. Hatta "Ay'da Petrolü Sevenler Derneği" diye bir dernek kurulabilir, T-

shirt'ler yapılabilir, sevilen bazı markalar ile "Ay'da petrol var" görüşü bir araya getirilebilir. "Ayda petrol olduğu" görüşünün ders kitaplarına konulması içinde artık baskıların yapılmasına başlanılabilir.

Bu arada "Ay'da petrol olduğu" görüşünü savunanlar basında birbirlerine atıfta bulunarak tezlerinin doğruluğunu kanıtlamaya başlarlar. Yani "Ay'da petrol var" görüşünü savunan Mehmet aynı görüşü savunan Ahmet'i tezinin doğruluk kaynağı olarak gösterebilir ve ayda bulunan petrolün dünya ekonomisinin yapacağı katkılarının hayatı nasıl ucuzlatacağı, üretimin ucuzlamasıyla gelirlerin nasıl artacağı, küresel bir refah döneminin nasıl başlayacağına dair ekonomik araştırmalar artık yayınlanır ve televizyon programlarında tartışmaya açılır.

Kuracağımız psikolojik baskı ile "Ay'da petrol olduğu"na inanmayanları dahi bu görüşleri açıklamaktan korkar hale getirmeliyiz. Hatta bir kısmı "Tamam Ay'da petrol var, ancak arayacak isek de bunu onumuzla arayalım" demeli, bu noktaya gelmelidirler. Artık zafer bizimdir, çünkü doğru dürüst karşımızda kimse kalmamıştır. Enerji sektöründen emekli olan ve Ay'da petrol olduğunu savunanların desteğinin alınması önemlidir.

Ancak inanmayanların görüşlerinin kamuoyu ile inanmayanların ayda petrol olduğuna görüşlerini kamuoyu ile paylaşmaları rahatsızlık vericidir. Onların mümkün olduğu kadar az bu görüşlerini dile getirmeleri sağlanmalı. "Yazık işte böyleleri de var. Ne yapalım? Onlarda sonunda gerçeği görecekler" şekilde onlara acıyarak bakılmalı ve bunların ayda petrol bulunmamasından çıkarı olan çevrelere mensup olduğu sürekli ve sürekli tekrarlanmalıdır.

Halkın Ay'da petrol olup olmadığı konusunda ne düşündüğünü de ilgili olarak kamuoyu araştırmaları yapılmalı, bu araştırmalarda derneklerde "Ay'da petrol bulunursa iyi olur mu?" sorusu sorulmalı, "evet, olurdu" diyenlerin "Ay'da petrol bulunduğuna" inandıkları tekrar ve tekrar basında açıklanmalıdır.

Üniversitelere verilecek fonlarla üniversite öğrencilerinin bu konuda yazacakları makalelerle ilgili yarışmaları düzenlenmelidir. "Ay'da petrol olduğunu" ileri sürenler malî olarak ödüllendirilmelidir. Onlar, bu görüşlerinde samimi olmasalar dahi, bir süre sonra bu görüşe inanmak ve hatta Ay'da petrol olduğunun kesin savunucuları olmak zorunda kalacaklardır. Aksi halde vicdanları kendilerini rahatsız eder.

Böylece tezimizin en güçlü savunucularının da zaman içerisinde ortaya çıktığını göreceğiz. Aslında halkın çoğunluğu bütün çabamıza rağmen bize inanmayacaktır. Ama kimse bize karşı örgütlü bir direnci temsil edemeyecektir. Aydınların büyük bir kısmı Ay'da petrol olduğuna inanmayacaktır ama toplum içinde yaptıkları açıklamalarda "Ay'da petrol bulunursa çok iyi olur" diyeceklerdir. Artık sonuca vardığımızı söyleyebiliriz".

VI.9. Propaganda

*"Propaganda sayesinde iktidarı elimizde tuttuk,
yine onun sayesinde dünyayı fethedeceğiz."*

Adolf Hitler

Propaganda, gerçekleştiren odağa yarar sağlamak amacıyla, belirli bir grubun duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını özetle bilincini ve bilinç altını etkilemek, yönlendirmek, değiştirmek için hazırlanmış, bütün bilgiler, fikirler, doktrinler veya özel çağrılarının hedef seçilen toplum, topluluk veya kişiye yönelik olarak sistematik bir şekilde, uygun araç ve teknikler kullanılarak iletilmesi ve benimsetilme girişimidir.⁵²² Başkalarının görüşlerini değiştirme çalışması daha yazı bulunmadan önce yani insanlık tarihlerinin derinliklerinde başlamıştır.⁵²³

Propaganda Latince, yeni fikirler üretmek, yeni fidanlar dikmek anlamına gelen "propagare" kelimesinden kaynaklanır.⁵²⁴ Dr. Hans Speir, propagandanın amaçlarını a) boyun eğdirme, b) bozgunculuk, c) işbirliği, d) Yoksulluk duygusunu aşmak, e) Panik yaratmak diye anlatırken oldukça radikal fakat özünde doğru bir tanımlama yapmaktadır.⁵²⁵

⁵²² Nevzat Tarhan, **Psikolojik Savaş-Gri Propaganda**, Timaş Yay. 6. Baskı, İstanbul 2004, s.36.

⁵²³ Brown, J.A.C. Siyasal Propaganda (çev. Yusuf Yazar), İstanbul 1992, s.9'dan aktaran, Savaş Özdağ, **"Propaganda Üzerine"** 21. Yüz Yılda Türk Dünyası Jeopolitiği-Muzaffer Özdağ'a Armağan, (der. Ümit Özdağ, Yaşar Kalafat) ASAM Ankara 2003, s.269.

⁵²⁴ Tahir Tamer Kumkale, **Derin Devlet Nedir**, Pegasus Yayınları, İstanbul 2007, s.133.

⁵²⁵ Mustafa Mutlu, **Savaşlarda Kamuoyunun Oluşumu**, s.112.

Propagandanın amacı, fikirlerin başkaları tarafından öğrenilmesi, kabul edilmesini, hafızalarda yer almasını, ve sonunda fikri benimseyenlerin fikrin amaçları doğrultusunda aktif çalışma içine girmelerini sağlamaktır.⁵²⁶ Propagandayı modern siyaset biliminin konusu hâline getiren Harold D. Lasswell, propagandayı “ seçeneklerin ve davranışların diğer koşulları değiştirmek yerine, sosyal fikirler ileri sürerek doğrudan manipulasyon yoluyla yönetilmesidir” diyerek, tanımlamıştır.⁵²⁷

Tarihin başından beri uygulandığını bildiğimiz kayıtlı propaganda tekniklerine eski Yunan’da Sofistlerin hitabet tekniklerinde rastlarız. Sokrates ile Sofistler arasındaki mücadele bir propaganda savaşıdır. Atinalı bir sofist olan Gorgiyas, propagandanın gücünü anlatmak için şu örneği verir: “Bir hatiple bir hekim, bir şehre gitsinler. Bir meydan da bunlardan hangisinin hekim olduğuna ilişkin bir münazara açılrsa, hatibin kendisini hekim gibi göstermeye muvaffak olacağını söyleyebilirim. Zira retorik sanatını bilen bir kimsenin, halk karşısında herhangi bir sanat adamından daha ikna edici bir şekilde bahsedemeyeceği bir konu yoktur.” Roma’da propagandanın etkili kullanıldığı bir kültürdür. Hatta ünlü hatip Çıçero’nun kardeşi Quintus’un bir seçim propaganda-sı kitabı yazdığı bilinmektedir.⁵²⁸

19. yüzyılda yavaş yavaş gelişen propaganda teknikleri ve uygulamaları kapitalizm ve serbest piyasa ekonomisi ile birlikte yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır. 1850’lerden itibaren ABD ve İngiltere propagandayı bir siyasal araç olarak uluslararası ilişkilerde etkili bir şekilde kullanmaya başlamışlardır.⁵²⁹

Propaganda, 20 yüzyıl boyunca geçirdiği evrim ve gelişme sonucunda artık bir kısım ikna ve pazarlama tekniklerinin ötesine geçerek, türdeş bir toplum oluşturmak ve düşman görülen toplumları psikolojik olarak çökertmek amacı ile kullanılan bir araç, gelişmiş bir bilim hâline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra SSCB, Almanya, ABD ve İngiltere’de propaganda çalışmaları yeni gelişen psikoloji biliminin

⁵²⁶ S. Özdağ, agm, s.269.

⁵²⁷ Harold D. Lasswell, **Propaganda Technique in World War**, Cambridge, MA The MIT Press, 1973, s.9; Türkçede propagandanın tanımı ve kaynağı konusunda iyi bir kaynak için bkz. A. Bektaş, a.g.e., s.17-64.

⁵²⁸ S. Özdağ, a.g.m., s.272.

⁵²⁹ Propagandanın tarihi konusunda bkz. A. Bektaş, a.g.e., s.65-92.

ışığında hızla bilimsel araştırma konusu olmuştur. Propagandaya yönelen bu yoğun ilginin arkasında propagandanın 1914-1918 arasındaki etkisinin büyük olması önemli rol oynamıştır.⁵³⁰

Eugene Hadamovksy, NAZİ rejiminin propaganda bakanı Goebels'e verdiği raporda, "Almanlar yetersiz, silahlar, askerlerin güçsüzlüğü ve yöneticilerinin yetersizliği yüzünden tüm dünyaya karşı savaş kaybetmişlerdir. Alman halkı savaş meydanında yenilmemiş ancak ruh kırıldığı için sözcüklerin savaşına yenilmiştir. Almanlar bu ölümcül savaşa, düşmanları gibi "Hunlara karşı" ve "Milletler Cemiyeti için" gibi tek bir sloganla gitmemişlerdir." denilmektedir.⁵³¹

Propagandanın değerini en iyi kavrayanlardan birisinin Mustafa Kemal Atatürk olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal'in İstiklal Savaşı başında Anadolu Ajansı'nı kurması ve Avrupa'da Ankara dostu bir yapı oluşturmak için sistemli çalışmalar gerçekleştirdiği bilinmektedir.⁵³²

Propagandanın değerini en iyi kavrayanlardan olan Adolf Hitler "Generaller, harpten çıkarılan dersleri uygulamak yerine, şövalye ruhlu bir silahşor gibi davranmak isterler ve savaşın Orta Çağ'daki çarpışmalar gibi olması gerektiğini düşünürler. Şövalyelerin bana hiçbir faydası yoktur. Ben, ihtilallere muhtacım" derken, propaganda'nın piyade hücumuna geçmeden yapılan topçu ateşi gibi olduğunu vurgulamaktadır.⁵³³

Bu inanç ile propaganda bilimsel yöntemler ile uygulanarak gelişen kitle iletişim araçlarından istifade eden bir araç olarak bir millî güç unsuruna dönüşmüştür. Kendi millî hedefleri doğrultusunda etkili propoganda yapamayan ve dost/rakip/düşman güçlerin propogandalarını etkisiz hale getiremeyen milletlerin millî hedeflerini gerçekleştirmeleri mümkün olmayacaktır.

⁵³⁰ İngiltere'nin 1914-1918 arasında Türkiye, Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan karşı uyguladığı propaganda savaşı konusunda bkz. Servet Aşar, "Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası", Kim Yayınları, Ankara 2004 çok iyi ve propaganda savaşını anlamak isteyenler için önemli bir eserdir.

⁵³¹ A.g.e., s.54-55.

⁵³² Bu konuda bkz. Örneğin Bayram Küçükoglu, **Millî Mücadeleden Günümüze Silahsız Terör Propaganda**, IQ Yayınları, İstanbul 2006, Kitabın adı içeriği ile örtüşmediği gibi olağanüstü yanlış anlamaya uygun şekilde seçilmiştir.

⁵³³ B. H. L. Hart, a.g.e., s.169.

Jean-Marie Domenach, “Tarih bir fikre gerçekten inananların daima diğer insanları da inandırma çareleri aradıklarını gösteriyor... Propagandanın özünde, millî hareketleri destekleyen hemen de biyolojik bir inanç mevcuttur. Propaganda kendine, gelişmesine ve geleceğine güvenen toplulukların tabiatından doğan bir faaliyettir” derken çok önemli bir gerçeğin altını çizmektedir.⁵³⁴

VI.9.1. Propaganda ve Toplumsal Psikoloji

Propagandanın hedefi temel hedefi, insanın aklı değil ruhudur. Ve propagandanın temel hedefi de birey olarak insan değil, kitle içindeki insandır. Çünkü kitle içindeki insan, birey hâlindeki insandan daha kolay ikna ve sevk edilebilen bir ruh yapısına sahiptir. Kitle, sevk edilmesi kolay, propagandaya açık bir topluluk olarak, bireyden daha kolay “nasıl düşünmesi gerektiği değil, ne düşünmesi gerektiği” söyle-nilebilen sosyal varlıktır.⁵³⁵

Toplumsal psikolojiyi dikkate almayan bir propagandanın başarı şansı yoktur. Toplumsal psikolojide ölçü aydınlar değil, ortalama insandır. İkna edilmesi gereken odur. Ancak onun ikna sürecinde de iki fikir kategorisinin olduğu göz önünde tutulmalıdır. Bunlardan birisi adeta kişiliğini oluşturan derin inanışları diğer ise geçici, sathi, değişebilir, etkiye açık fikirleridir. Propagandanın ilk hedefi önce ikinci kategorideki düşünceleri hedef alarak değiştirmektir.⁵³⁶ Ancak propaganda her zaman burada kalmaz. Çoğu kez insanın kişiliğini oluşturan kategorideki fikir ve inançlarını da değiştirmeye çalışır. Bunu özellikle din ve ideoloji propagandaları hedeflerler.

Her ne kadar istihbarat servisleri kendilerini doğrudan propaganda yapmakla sorumlu görmeseler ve kendi görevlerini istihbarat faaliyetleri, psikolojik savaş ve örtülü operasyon olarak tanımlasalar da

⁵³⁴ Dimitri Kitsikis: **Yunan Propagandası**, Meydan Neşriyat, İstanbul Basım yılı belli değil, s.13; Bu kitap 1919-1920 sürecinde Yunan propaganda mekanizmasının I. Dünya Savaşı'ndan galip çıkmış müttefik güçleri Türkiye'nin Batı vilayetlerini Yunanistan'a verme konusunda ikna çalışmalarını anlatan Paris Üniversitesi'nde 1964'de verilmiş bir doktora tezidir. Propaganda konusunda çalışanların muhakkak okuması gereken bir baş yapıt niteliği taşımaktadır.

⁵³⁵ Halil E. Ergene, **Neden Hedef Türkiye?**, Ankara 1993, s.127-128'den nakleden S. Özdağ, a.g.m., s.274.

⁵³⁶ S. Özdağ, a.g.m., s.275.

propaganda psikolojik savaş ve örtülü operasyonların ayrılmaz bir parçasıdır.⁵³⁷

VI.9.2. Propagandanın Ana İlkeleri⁵³⁸

Propaganda bilimsel esaslara dayanarak sürdürülmesi gereken bir faaliyettir. Etkili bir propaganda faaliyeti ancak belirli ilkeler gözönünde tutularak gerçekleştirilebilir.⁵³⁹ Propagandanın başarılı olması için uygulanması gereken ilkeler şu temel başlıklar altında toplanabilir:

1) İnanılır ve Güvenilir Olmalıdır

Propagandanın ilk hedefi güvenilir olmayı başarmaktır. Eğer propaganda hedef toplumun arasında inandırıcı olmaz ise etkili de olamaz. İnanırlık uzun vadede ve hedef toplumun gerçek kabul ettiği veya gerçek kabul etme ihtimalinin yüksek olduğu hususlar üzerinde durarak sağlanır. Örneğin İngiliz ve Amerikan propaganda mekanizmasının Birinci Dünya Savaşı'nda "Alman barbarlığı" propagandasını abartmaları, 2. Dünya Savaşı sırasında gerçek Alman barbarlığı konusunda yapılan propagandaların Amerikan ve İngiliz halkını ikna etmesini engellemiştir.⁵⁴⁰

2) Hedef Toplumun Kültürel Yapısına Uygun Olmalıdır

Hedef toplumun içinde bulunduğu koşullar, yakın geçmişi, gelenek ve görenekleri ve kültür düzeyi, eğilimleri, en ince ayrıntılarına kadar bilinmelidir. Ayrıca propaganda dolaylı veya dolaysız olarak hedef toplumun değer verdiği temel inanç ve geleneklere saldırmaktan ka-

⁵³⁷ S. Yılmaz, a.g.e., s.150.

⁵³⁸ Bu bölümden propaganda konusunun sonuna kadar kullanılan ana kaynak kitabın yazarı tarafından kaleme alınmamış, sadece kitabın yazarı tarafından zenginleştirilmiştir. Ana kaynak bir devlet kuruluşunun ders notlarıdır.

⁵³⁹ Türkçede bulunan sınırlı sayıda iyi propaganda çalışması için bkz. İsmail Kayabal ve Cemender Arslanoğlu: **Propagandanın Sosyo-Psikolojik Temelleri**, Ankara 1983; Yukarıda anılan Arsev Bektaş, **Siyasal Propaganda**, Bağlam Yayınları, İstanbul 2002, belli değil; Mustafa Mutlu'nun **"Vietnam'dan Körfeze Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu"**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2003 propoganda konusunda iyi bir çalışmadır. J.A.C Brown, **Beyin Yıkama ve İkna Metodları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1973 propaganda konusunda çalışanların muhakkak okuması gereken kaynaklardan birisidir.

⁵⁴⁰ L. Finch, a.g.e., s.98.

cınılmalıdır.⁵⁴¹ Aksi bir çizgi izlendiği takdirde hedef toplum daha ilk aşamada yapılan propagandaya kendisini kapatacak, refleks geliştirecek ve propaganda etkisiz olacaktır.

3) Onurlu / Olumlu Bir Öneride Bulunmalıdır

Propaganda, hedef aldığı kitleyi ikna edebilmek için kitlenin onurlu/olumlu olduğuna inandığı değerlere uygun bir öneride bulunmalıdır. Örneğin Türkiye'ye yönelik bir AB propagandası açık bir şekilde Türkiye'nin millî-üniter devletten çok etnikli-federal bir yapısına kayması gerektiğini söyleyemez. Bunun yerine "demokratikleşme" gibi kimsenin karşı çıkamayacağı, sınırları çizilmemiş bir öneri getirmesi gerekir. Zaman içinde aşama aşama halk son propaganda hedefine doğru sürüklenmelidir.

4) Dikkati Üzerine Çekmelidir

Propaganda hedef kitlenin dikkatini çekecek şekilde formüle edilmelidir. Halkın dikkatini çekmeyen propagandanın hiçbir önemi yoktur. Ses, müzik, slogan üçlüsü veya verilen mesajlar, propagandaya hedef olan kitleyi dikkatlerini propagandanın verdiği mesajlara çevirmeye yönlendirmelidir.⁵⁴²

5) Sürekli Olmalıdır

Propaganda, sürekli olmalı, hedef kitlenin ilgisini çekip, ikna edip, ikna sürecini devam ettirmelidir. Çünkü hedef kitle başka ve muhtemelen düşman propagandalarında hedefidir. Bundan dolayı, propaganda süreci kitlenin tekrar tekrar kazanılması anlamında devam etmelidir.

6) Basit Olmalıdır

Propaganda herkesin ilk duyduğunda anlayacağı kadar basit olmalıdır.

⁵⁴¹ Propaganda-kültür değişimi ilişkisi için bkz. Şeref Ateş, "Kültür Değişiminde Propagandanın Rolü", Kastamonu Eğitim Dergisi, Ekim 1999, Cilt 7 No.2, s.73-88.

⁵⁴² T. T. Kumkale, a.g.e., s.145.

7) Bir İhtiyacı Ortaya Çıkarmalıdır

Propaganda kişi ve kitlelerin değişik nedenlerle şuur altına baskıladıkları/erteledikleri bir ihtiyacı zamanında önce gündeme getirmeye kişiyi ve kitleyi zorlamalıdır. Bunun için propagandacının toplumu çok iyi tanınması ve incelemesi gerekmektedir.⁵⁴³

8) Bir İhtiyaca Cevap Vermelidir

Propagandanın toplumun ilgisini çekmesi için aynı zamanda bir ihtiyacını dile getirmesi, cevaplaması lazımdır.⁵⁴⁴

VI.9.3. Propaganda Türleri

Propaganda alanı olağanüstü zengin bir alandır ve anlaşılması için propaganda çok çeşitli faktörlere göre sınıflandırılmıştır.

Bu sınıflandırmaları,

1. Seviyesine göre propaganda türleri,
 2. Konusuna göre, propaganda türleri,
 3. Yönetimine göre, propaganda türleri,
 4. Amacına göre, propaganda türleri,
 5. Hedef topluma göre, propaganda türleri,
 6. Kapsamına göre propaganda türleri,
 7. Düzlemine göre propaganda türleri,
 8. Kaynağına göre propaganda,
- olarak sekiz kategoride sınıflandırmak mümkündür.

VI.9.4. Seviyesine Göre Propaganda

a) Stratejik Propaganda: Uzun bir zaman içerisinde, uzun vadeli amaçlara yönelen ve en üst düzeyde planlanan propagandadır. Stratejik propagandanın en üst hedefini hedef toplumun kültürel değişimi oluşturur. Stratejik propaganda her çeşit propagandanın çekirdeğini ana fikrini oluşturur. Ermenilerin “sözde” soykırım iddialarını kabul ettirmek için yaptıkları propaganda stratejik propagandadır. 2. Bush döneminde gerçekleştirilen “İslami terör” propagandası stratejik içerikli bir propaganda olmuştur.

⁵⁴³ A.g.e., s.145.

⁵⁴⁴ A.g.e., s.145-146.

b) Taktik Propaganda: Durum gereği olarak ortaya çıkan ara hedeflere ve kısa vadeli amaçlara yöneltilen propagandadır. Elastiki olup, değişen koşullara hızla uyar ve fırsatları değerlendirir. Recep Tayip Erdoğan'ın 2008'de Davos Zirvesi'nde hafızalarda "One Minute" seslenişi ile kalan İsrail Cumhurbaşkanı Ş. Peres'e karşı çıkışı taktik bir propagandadır.

VI.9.5. Konusuna Göre Propaganda

a) Ticarî Ekonomik Propaganda: Bu tür propagandaya reklam da denilir. Toplumun gereksinimlerinden yararlanarak veya tüketim mallarına karşı gereksinme yaratarak yapılır.

b) Dinsel Propaganda: Bir dini veya mezhebi yaymak amacıyla yapılan propaganda türüdür. Misyonerlik faaliyetleri bir tür dinsel propagandadır. İran'ın Şia mezhebini yaymak için gerçekleştirdiği sistemli çalışmalarda dinsel propaganda olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu iki propaganda türünün siyasal içeriği çok güçlüdür.

c) Siyasal Propaganda: Günümüzde propaganda sözcüğü neredeyse sadece siyasal propagandayı anlatmak için kullanılmaktadır. Siyasal düşünce ve doktrinleri yaymak ve taraftar toplamak amacını güder. Günümüzde, her tür propagandanın içerisinde siyasal propagandanın izlerini bulmak mümkündür. Hatta siyasal propaganda, insanlık ve ahlâk kurallarını da bir yana iterek öğretim ve eğitim faaliyetlerini bile propaganda amacı hâline getirmiştir.⁵⁴⁵

d) Askerî Propaganda: Silahlı kuvvetlerle ilgili, yani askerî konuların kullanılması yoluyla yapılan propaganda türüdür. Askerî geçit törenlerinden Hollywood filmlerinde kullanılan savaş sahnelerine kadar uzanan bir alanda kullanılan görüntüler bu kapsama girer.

VI.9.6. Yöntemine Göre Propagandanın Tasnifi

a) Korkutucu-Yıldırıcı Propaganda: Hedef toplumun gözünü korkutma, yıldırma ve pes ettirme yöntemleriyle yürütülür. Anarşi ve terör olaylarıyla toplumu yıldırma ve zorla taraftar toplamayı amaçlar.

⁵⁴⁵ Siyasal propaganda konusunda bkz. A. Bektaş, a.g.e., s.198-199.

b) İkna Edici Propaganda: Hedef toplumun akıl ve mantığına hitap ederek onu ikna etme yolunu kullanır.

c) Kışkırtıcı Propaganda (Ajitasyon): Hedef toplumun duygularına, içgüdülerine ve bilinçaltındaki doyurulmamış isteklerine hitap etme yöntemini kullanır. Kitle psikolojisinin oluşturulmasında ve kitlenin yönlendirilmesinde başlıca yöntemlerden biridir.⁵⁴⁶

VI.9.7. Amacına Göre Propaganda

a) Propaganda veya Asıl Propaganda: Doğrudan doğruya düşman hedef toplumu üzerine yöneltilen propagandadır. Amaç düşmanın duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını etkilemektir.

b) Karşı Propaganda: Düşman propagandasını etkisiz kılmak amacını güden ve ona propagandayı etkisiz hale getirmek amacı ile yürütülen propagandadır. Karşı propaganda en az propaganda kadar önemlidir. Çünkü karşı propagandanın amacı düşman politikaları ya tamamen etkisiz hâle getirmek ya da düşman politikaların açtığı yaraları gidermek amacı ile yapılır. Meşhur bir Türk yazarın “Türkün Türke propagandası” diyerek aşağıladığı propaganda türü aslında dünyada en yaygın olan propaganda türüdür. Ve Batılı uluslar, Türkün kendisine yaptığı propagandadan çok daha yoğununu kendi kendilerine “Amerikalı’nın Amerikalı’ya propagandası” vs. şeklinde gerçekleştirmektedir. Yapılacak şey “Türkün Türke propagandası”ndan utanmak değil, Türkün Türke propagandasını çok daha yoğun, bilimsel, etkili biçimde gerçekleştirmektir.

VI.9.8. Hedef Topluma Göre Propaganda

a) İstikrarıcı Propaganda: Dost hedef toplumlara, gruplara, ülkelere yöneltilen propagandadır. Amacı dost halkın inanç ve bağlılığını güçlendirmek ve bunu sürdürmektir. Örneğin, Türkiye’nin Pakistan halkının Türkiye’ye olan dostluğunun muhafaza edilmesi için Pakistan halkına yönelik istikrarıcı bir propaganda izlemelidir. Aksi halde zaman içinde Pakistan halkının Türkiye’ye olan sevgisi zaman içinde eriyecektir.

⁵⁴⁶ Kışkırtıcı propaganda konusunda bkz. A. Bektaş, a.g.e., s.199-201.

b) İkna Edici Propaganda: Tarafsız hedef toplumlara yöneltilen ve taraftar toplamayı amaçlayan propaganda türüdür. Türkiye'nin teröre karşı mücadelesini başarılı olarak sürdürebilmesinin şartlarından birisi de başta Avrupa Birliği ve Arap ülkeleri olmak üzere dünya kamuoyuna terör ile mücadelesini anlatma çabası ikna edici propaganda olarak nitelendirilebilir. Ne yazık ki, Türkiye bu konuda olağanüstü zayıf davranmaktadır.

c) Yıkıcı-Bölücü/Sübversif Propaganda: Düşman hedef toplumlara yöneltiler ve hedefi bölmek, birbirine düşürmek ve zayıflatmak suretiyle bütünüyle yıkmayı amaçlayan propaganda türüdür.

VI.9.9. Kapsamına Göre Propaganda

a) Genel Propaganda: Toplumun tamamına yöneliktir.

b) Sınırlı Propaganda: Belirli bir bölge, sınıf, zümreye yöneliktir.

c) Ferdi Propaganda: Kişilere yönelik propagandadır⁵⁴⁷

VI.9.10. Düzlemine Göre Propaganda

a) Dikey Propaganda: Propaganda yukarıda planlanarak aşağıya (kitleye) doğru gerçekleştirilir. Dikey propaganda propagandanın yaygın şeklidir.⁵⁴⁸

b) Yatay Propaganda: Yatay propaganda daha çok küçük gruplar içerisinde uygulanan, grup içerisinde bir kişinin tetikleyici olarak işlev gördüğü ancak daha sonra gruba mensup bireylerin eşit bir konumda birbirlerine yönelik olarak propagandaya devam ettiği bir süreçtir.⁵⁴⁹ Yatay propaganda Çin Halk Cumhuriyeti'nde uygulanan bir teknik olarak propaganda olduğu kadar siyasal eğitim karakterine de sahiptir.

VI.9.11. Silahlı Propaganda

Silahlı propaganda genel olarak terör örgütlerinin şiddet eylemleri ile varlıklarını duyurma ve kitleye güçlerini sergileme amacı ile yaptıkları eylemleri nitelendirmek için kullanılmaktadır. Ancak daha

⁵⁴⁷ M. Kutlu, a.g.e., s.117.

⁵⁴⁸ A. Bektaş, a.g.e., s.201-202.

⁵⁴⁹ A.g.e., s.202.

özelde silahlı propaganda Maoist gerilla savaşının ön gördüğü stratejik savunma, stratejik denge ve stratejik saldırı adlı üç aşamanın birinci aşaması olan stratejik savunmanın kendi içinde birinci dönemidir. Bu dönemde terör örgütü, silahlı propaganda, gerilla ve hareketli savaş adlı üç aşamadan geçmeyi öngörür.

VI.9.12. Kaynağına Göre Propaganda

a) Beyaz Propaganda: Kaynağı açıkça belli olan ve resmen yapılan propagandadır. Propaganda konusu olarak ele alınan konu gerçektir. Örneğin Kızılordu'nun Stalingrad'ı Alman Ordusu'ndan geri alması ve 6. Alman Ordusu'nun Hitler tarafından son anda inhatar etmesi için mareşalliğe terfi ettirilen komutanı Friedrich Paulus'un teslim olmasını Sovyet propaganda mekanizmasının kullanması beyaz propaganda'dır.

b) Gri Propaganda: Kaynağı belli olmayan ve hedef toplumun yorumuna bırakılmış olan propaganda türüdür.

c) Kara Propaganda: Başka bir kaynağın adını kullanarak yapılan propaganda türüdür. Kaynak faktörüne göre yapılan tasnifte, propaganda konusunun doğru veya yalan olmasının önemi yoktur. Aşağıda kaynağına göre propaganda türleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde duracağız.

VI.10. Gizli Propaganda Harekâtı

Gri ve kara propaganda yoluyla yürütülen propaganda çalışmalarına "**gizli propaganda harekâtı**" denir. Gizli propaganda harekâtı istihbarat servisleri tarafından yürütülür. Gizli propaganda harekâtında gizli servisler sızdıkları basın organlarını veya devşirdikleri gazetecileri etkili bir şekilde kullanırlar. Eski CIA Direktörlerinden Harry Rositzke, "Üçüncü Dünya'daki gizli propaganda operasyonları aslında bir basın savaşıydı. Yabancı editörler ve köşe yazarları çalıştırılıyor, magazin ve gazetecilere para desteği sağlanıyor, basın hizmetleri destekleniyordu. Propagandacılar, ödenekli ajanlardan işbirlikçilere kadar geniş biçimde bulunuyordu.. Dost yayın kuruluşlarında yeni maka-

leler yayınlatılıyor ve tüm dünyada tekrarlanıyordu” derken, istihbarat-basın-propaganda üçlüsünün altını çizmektedir.⁵⁵⁰

Gri propaganda iç-siyasette siyasi partilerin birbirlerine karşı çok yoğun kullandıkları bir yöntemdir. Ancak gri ve kara propaganda esas sonuçları uluslararası ilişkiler alanında alan bir propaganda şeklidir. Propagandayı geliştiren ve uygulayan odak gizli kalmaya çalışır. Açığa çıktığı taktirde bu faaliyetle ilişkisi olmadığını ileri sürebilir. Basını kullanılan yapılan propagandayı daha da etkili hale getirmek ve bir bilgi tekeli oluşturmak amacı ile CIA, AP, Reuters, UPI gibi Amerikan haber ajansları ve CBS gibi televizyon kanallarını denetlemektedir.⁵⁵¹ Böylece tek tek gazete ve gazeteci ile uğraşmak yerine haberi kontrol etmek büyük zaman ve para tasarrufu sağladığı gibi ortaya daha etkili sonuçlarda çıkarmaktadır.

Gizli propaganda çalışmaları için iki başarılı örnek Romanya’da Çavuşesku rejimi devrilirken, morglardan alınan cesetlerin yollara konulması ve Çavuşesku’ya bağlı Securitat adlı istihbarat servisi tarafından öldürüldüğü iddiasının bütün dünyaya bütün saygın yayın organları tarafından yayılması olmuştur. Keza İngiliz petrol şirketlerinin faaliyette bulunduğu Kuzey Denizi’nde petrol atıklarının öldürdüğü bir kuşun filmini Saddam Hüseyin’in Basra Körfezi’ne bıraktığı petrol-den ölen deniz kuşları diye dünya televizyonlarında göstermek bir başka gri propaganda çalışmasıdır.

Genel bir kural olarak açık ve gizli propaganda faaliyetleri bir merkezden planlanmalı fakat ayrı yürütülmelidir.

Soğuk Savaş döneminde gizli propaganda harekâtının başlıca vasıtaları olarak a. Gizli radyo, b. Bildiri ve afişler, c. Dedikodu ve söylenti, d. Fıkra ve nükte, e. Sloganlar, f. Çeşitli yerlere yazı yazmak ve resim yapmak, i. Basın-yayın organlarına sahte haberler göndermek, j. Sahte mektuplar, k. Rüşvet, l. Şantaj ve tehdit yöntemleri ön plana çıkmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrasında yukarıda verdiğimiz örneklerde gördüğümüz gibi bağımsız olması gereken basın yayın organları da devletlere “iliştirilmiş”likleri güçlenerek devam etmektedir.

⁵⁵⁰ S. Yılmaz, a.g.e., s.150.

⁵⁵¹ A.g.e., s.151.

VI.11. Gri Propaganda

Gri propaganda kaynağı belli olmayan propagandadır. Gri propaganda dedikodu ve söylentileri/şaiyaları sistemli şekilde kişi ve kurumları yıpratmak amacı ile kullanır. Gri propaganda yalan olduğu kanıtlanamadığı, kanıtlanırsa dahi yapılan olumsuz propagandanın etkileri tamamen ortadan kaldırılamadığı için güçlü bir propaganda yöntemidir. Gri propagandanın üstün tarafları, a) “Düşman propagandası” damgasını yemeden inanılabilirliğini sağlayabilmesi, b) Propagandayı geliştiren merkeze zarar vermeden her türlü hassas temayı kullanabilmesi, c) Düşmanı kendi içinde ihanet edenlerin olduğuna inandırabilmesidir. Öte yandan gri propagandanın zayıf yanları da vardır. Kaynağı gizli tutmak zorunluluğu propagandanın kullanılmasını sınırlar. Genellikle hedef ülkede bazı gruplarla işbirliği yapmayı gerektirir. Propagandist unsurlar için güvenlik sorunları yaratır.⁵⁵²

VI.12. Kara Propaganda

Başka bir kaynağın arkasına gizlenilerek yapılan propagan çalışmaları kara propaganda olarak nitelendirilir. Gerçek kaynak anlaşıldığı zaman propaganda etkisini yitireceği için büyük bir gizlilik ile sürdürülmesi gerekir. Kara propaganda herhangi bir etik sınır tanımayan ve her türlü konuyu sonuna kadar istismar etmekten çekinmeyen, kan akmasına yol açabilecek bir propaganda türüdür. Kara propagandanın büyük gizlilik ile sürdürülmesi gerekir. Kara propaganda, a) Hedef aldığı toplumun inandığı bir kaynağın adını kullanarak azamî etki sağlayabilir, b) Her türlü temayı açıkça kullanabilir, c) Hedef toplumun içinde çalışıldığı durumlarda, kısa sürede uygun mesajlar hazırlanabilir.

Bunlar kara propagandanın etkili yanlarıdır. Öte yandan kara propagandanın bazı sıkıntıları da vardır. a) Kara propagandayı sürdürenler, tanınmayı önlemek için azamî dikkat sarf etmek zorundadırlar. b) Hedef ülkede bazı gruplarla, bilhassa yeraltı unsurları ile işbirliğini gerektirebilir, c) Düşman bölgesinde çalışılıyorsa keşfedilme ve imha

⁵⁵² Bu konuda ayrıca bkz. N. Tarhan, a.g.e., s.38-39.

edilme tehlikeleri mevcuttur. Bu nedenle sık sık yer değiştirmek gerekir.⁵⁵³

VI.13. Propagandayı Sınırlayan Engeller

a. Siyasal Engeller: Bir ülkenin izlediği propaganda stratejisi genel politikasındaki önceliklere bağlıdır. Bir ülke belirli bir konuda propaganda yapmak istese de ulusal politikasındaki önceliklerinden dolayı propagandayı ertelemek, çok dolaylı veya tonu düşük olarak yapmak zorunda kalabilir. Özellikle müttefikleri ile arasında gerilim yaratacak konularda böyle davranmak zorunda kalır. Bunun en iyi örneklerinden birisi ABD'nin "bağımsız Kürdistan" politikasıdır.

ABD, Ortadoğu'daki dengelere bağlı olarak, 1950, 60 ve 70'lerde Türkiye ve İran, 1980 ve 90'larda Türkiye olan müttefiklik ilişkisinden dolayı, açık bir bağımsız Kürdistan propagandası izleyememiştir. Bu durum 2008'e kadar tedricen değişmiştir. Önümüzdeki yıllarda ABD'nin açık bir bağımsız Kürdistan propagandası yapması büyük bir ihtimaldir.

b. Güvenlik Düşüncesinden Doğan Engeller: Bir ülkenin güvenliği açısından da bazı propaganda konularını açık bir şekilde izlemesinde sakıncalar olabilir. Bu tür durumlarda ülkeler bu konulara ya hiç dokunmamakta ya da dolaylı yollarla konuyu gündeme getirmektedirler.

c. Haberleşme Araçlarından Doğan Engeller: Propagandanın iletilmesinde kullanılan kitle iletişim araçlarının imkân ve kabiliyetler ülkenin sahip olduğu kaynaklarla sınırlıdır. Örneğin Türkiye'nin Pakistan'a yönelik yapacağı istikrarıcı politika ile ABD'nin Pakistan'a yönlendireceği istikrarıcı politikada iki ülkenin imkân ve yetenekleri arasında çok büyük farklar olması doğaldır. Türkiye bu durumda, elindeki kaynakların ölçüsünde yapacağı şekillendirmelerin ürünü olan değişik haberleşme/propaganda araçlarını değişik ölçüler içinde aynı anda kullanılmak zorundadır.

d. Hedef Toplumun Yapısından Doğan Engeller: Propagandaya hedef olan toplumlar büyük ölçüde homojen olmadıkları için onlara yönelik tek tip bir propagandanın bütün topluma ulaşması mümkün

olmayabilir. Bundan dolayı, propaganda toplumsal siklet merkezleri seçilerek o gruplar üzerinde yoğunlaştırılmalıdır.

e. Personel Yetersizliğinden Doğan Engeller: Propaganda çalışmalarının başarılı şekilde sürdürülmesi, yeterli derecede uzman personelin olmasına bağlıdır. Propagandanın önemini anlamayan uluslar, propaganda için yeteri kaynak ve personel ayırmazlar.

f. Düşmanın Aldığı Önlemlerden Doğan Engeller: Propaganda teorik olarak boş bir alanda gerçekleşmez. Her propaganda düşmanın karşı-propaganda önlemlerini dikkate almak zorundadır. Ancak ABD ve AB ülkeleri propaganda için çok büyük kaynaklar ayırırken, bu propagandaya maruz kalan bir çok ülkenin bu proaganda çalışmalarını göğüsleyecek karşı propaganda imkânları çok sınırlıdır.

VI.14. Propaganda Teknikleri

Propaganda üretiminde kullanılabilecek bazı yardımcı teknikler vardır. Bu teknikler sayesinde propaganda mesajları daha etkili bir şekilde hazırlanabilirler. İster yazılı, ister sözlü, ister görüntülü şekilde olsun propaganda mesajları incelendiğinde, aşağıda anlatacağımız bir veya birkaçından yararlanıldığı görülecektir. Propagandanın üretiminde kullanılan belli başlı teknikler şunlardır:

- a. Parlak ve genel anlamlı sözcük ve deyimlerin kullanılması,
- b. Tanık gösterme,
- c. Basitleştirme,
- d. Halk adamı yaklaşımı,
- e. Amaçlı seçim,
- f. Kaçınılmaz zafer yöntemi,
- g. İma yöntemi,
- h. İsim takma,
- i. Eğlendirme yöntemi.

a) Parlak ve Genel Anlamlı Sözcük ve Deyimlerin Kullanılması

Toplumların kültür özelliklerine ve değer yargılarına bağlı olarak bazı sözcükler sempati, bazıları da antipati yaratır. Bu olay düşünmeksizin ve içgüdüsel olarak meydana gelir. Mesela barış, kardeşlik,

özgürlük, adalet, eşitlik gibi kelimeler sempati; zulüm, namussuzluk, şerefsizlik, cinayet, işkence gibi kelimeler antipati yaratır. Psikolojik savaş mesajları güdülen amaca göre sempati veya antipati yaratan bu şekildeki parlak kelimeler kullanılarak hazırlanır.

Parlak ve genel anlamlı sözcük ve deyimlerle, karmaşık olan siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlar basit şekilde ifade edilmeye çalışılır. Belirsiz, fakat hoş giden sözcük ve deyimler, ilk anda saçma gibi görünen bazı inanç ve davranışların gösterilmesine hizmet edebilir.

b) Tanık Gösterme (Testimonial) Yaklaşımı

Bu teknik, özellikle saygın kişilerin ama zaman zamanda başka bazı canlı ve cansız varlıkların tanık olarak kullanılmasıdır.⁵⁵⁴

a. Canlı Varlıklar: Bilinen ve güvenilen yetkili kişilerin propagandacının görüşlerini onayladığı bildirilir. Böylece, propagandacının görüş ve inançları, bilinen ve güvenilen kişilerin görüş ve inançlarıymış gibi hedef toplumda etki yaratabilir ve kabul görür. Bu amaçla yararlanılacak kişiler şunlardır.

1) Düşman liderleri: Halkların düşman liderlerin kendi ülkeleri ile ilgili söylediği olumlu sözlerle daha çok inanma olasılığı vardır. Örneğin Napolyon Bonapart'ın "Türk askerî öldürülebilir fakat yenilemez" cümlesi, Türk devletinin kullanabileceği bir propaganda cümlesine dönüştürülebilir.

2) Dost liderler: Dost liderlerin, savaşın amacı ve savaştan sonraki döneme ait görüşleri özellikle önemlidir,

3) Ünlü bilim adamları, yazar düşünür, sanatçılar: Bu kişilerin görüşleri, propaganda mesajlarında geniş şekilde kullanılabilir,

4) Asker kişiler: Ortak yönleri nedeniyle askerler arasında, birbirine inanma eğilimi daha fazladır.

b. Cansız Varlıklar: Toplum için kutsal anlam taşıyan şeyler propaganda mesajlarına dâhil edilir. Örneğin, bayrak, sancak, cami, kilise, kutsal kitaplar vs. gibi.

⁵⁵⁴ M. Mutlu, a.g.e., s.124.

c) Basitleştirme

Propaganda mesajı açık, kısa ve inanılır şekilde ifade edilmelidir. Örneğin; “hemen hemen” “aşağı yukarı” gibi sözcükler hiç kullanılmamalıdır. Basitleştirmede dikkat edilecek hususlar şunlardır:

a. Mesaj kısa olmalıdır: Birkaç kelime ile konunun can alıcı noktasına parmak basmalıdır.

b. Ortalama düzeye hitap etmelidir: Mesaj, hedef toplumun orta yetenek ve kültür düzeyindeki kimseler tarafından kolayca anlaşılmalıdır.

c. Hedef grubun kişiliğini desteklemelidir: İnsanlar genellikle, kendi işleri dışındaki diğer uğraşların önemini kabul etmek istemezler. Bunun nedeni bilinçaltı özlemlerdir. Örneğin, “Modern sanat saçmalıktır.” “Doktorlar hatalarını gömerler.” “Tüccarlar avantadan para kazanırlar.”, “Avukatlar gösterişli sözlerle yasaları dejenere ederler.”, “Öğretmenler sekiz ay çalışır dört ay yatarlar”, “Yargıçlar rüşvet alırlar.” gibi cümleler kolayca taraftar bulabilir. Çünkü insanların bilinçaltındaki özlemleri, yapmadıkları veya bilmedikleri konuları küçük görme eğilimi yaratır.

d) Halk Adamı Yaklaşımı

Halkın konuştuğu ve yazdığı biçimde, halkın anlayacağı ve benimseseceği biçimde propaganda yapma tekniğidir. Seçim dönemlerinde çok sık uygulanır. Bu teknik aşağıdaki amaçları sağlamaya yönelir.⁵⁵⁵

a. Propagandanın tanınmasını sağlamak: Halk adamı yaklaşımı propagandacıya, hedef toplumla kendisi arasında iyi bir bağ kurmayı, hedef toplumun sempatisini kazanmayı ve böylece hedef toplumca tanınmayı sağlar. Hedef toplum tarafından tanınmak, onu etkilemek için gerekli en önemli koşullardan biridir.

b. Askerî ve sivil kişilerin tanınmasını sağlamak: Halk adamı yaklaşımı, propaganda yapan tarafın askerî ve sivil personelinin halktan gelen, halk kökenli, halkı seven, namuslu, alçakgönüllü ve barışsever kimseler olduğu fikrini yaymaya çalışır. Böylece, karşı propagandanın yaymış olduğu, “kana susamış, barbar, vahşi, ahlâksız, namussuz, zalim” gibi sıfatlarının etkisi yok edilmeye çalışılır.

c. Halk adamı yaklaşımında göz önünde tutulması gereken önemli hususlar şunlardır:

1) Yerli dil, argo, deyim ve nükteleriyle birlikte doğru olarak kullanılmalıdır,

2) Uygun lehçe kullanılmalıdır. Telaffuz ve aksan uygunluğu çok önemlidir,

3) Yuvaya ve köye ait sözcük, konu ve semboller kullanılmalıdır. Bu sözcükler her yerde sempati uyandırır ve olumlu duygusal tepkiler yaratırlar.

e) Amaçlı Seçim

Hedef topluma iletmek istediğimiz mesajı destekleyen ve kanıtlayan bütün belgelerin seçilerek sunulması yöntemidir. Bu teknikte, konu ile ilgili bütün materyal toplanır ve bunların arasından propaganda mesajını en etkili şekilde destekleyenler seçilir. Bu teknik iki aşamada uygulanır. İki aşamada propagandacı, emin olduğu gerçekleri ve bunları hedef topluma sunarak uygun bir zihinsel ortam oluşturmaya çalışır. İkinci aşamada ise propagandacı bu gerçekleri temel olarak kullanmak suretiyle kendi tasarladığı görüşleri kabul ettirmeye çalışır.

Amaçlı seçim tekniğinin değişik bir uygulaması da aksini sunma yoluyla yapılır. Yalnızca “şu doğrudur, bu yanlıştır” şeklinde yapılan propaganda inandırıcı olmayabilir. Bu taktirde, hedef toplumun duyarlı yanları veya düşman propagandasının ileri sürdüğü hususların tam tersi ortaya konulur. Eğer düşmanın yapacağı propaganda önceden tahmin edilir veya haber alınabilirse ona karşı çürütücü deliller önceden toplanabileceği için, düşman propagandasının etkisi büyük ölçüde azaltılmış olur.

f) Kaçınılmaz Zafer Yöntemi

Bu teknikte propagandacı kendi görüşlerini büyük kitlelerin görüşleri olarak sunar. Kendi propagandasının kaçınılmaz bir kitle hareketinin ifadesi olduğunu ileri sürer. Böylece, karşı grupların halk oyuna katılmalarını, kamuoyuna boyun eğmelerini ister. İnsanlar normal olarak “kazanan tarafta olmayı” arzu ederler. Propagandacı, ileri sürdüğü görüşlerin büyük halk kitlelerinden kaynaklandığını ve kaçınıl-

maz olarak zafere ulaşacağını hedef toplumlara empoze ederek onların parçalanmasını ve bir bölümünün kendi saflarına geçmesini amaçlar. Kaçınılmaz zafer yöntemi kullanılırken, hedef toplumu daha küçük parçalara bölmek uygun olur. Küçük grupları etkilemek daha kolaydır. Hedef toplumu bölmek için kullanılan etkili tekniklerden birisi de, hedef toplumun kabul ettiği bazı görüşlerin onların nefret ettiği bazı kaynaklardan çıktığı izlenimini yaymaktır. Kaçınılmaz zafer yöntemi üç ana amaca yöneliktir:

- a. Dost grupları fikren güçlendirmek,
- b. Taraftarsız grupları kazanmak,
- c. Düşman grupları bölmek ve aralarında anlaşmazlık çıkarmak.

g) İma/Dolaylı Anlatım Yöntemi

Bu yöntem, hedef toplumda bazı düşünce, kişi ve gruplara karşı kuşku yaratmak için kullanılır. Hedef toplumda artan sorunların asıl suçlularının kendi liderleri olduğunu ima etmek suretiyle, hedef toplumun nefretini kendi liderleri üzerine kaydırmaya çalışır. Bu konuları üstü kapalı ele alır ve hedef toplumun kendi yargılarını kendilerinin vermesini bekler. Bu yöntemde tema (konu) seçilirken, hedef toplumda esasen gizli olarak var olan kuşku ve tereddütler ortaya çıkarılmalı ve konular anlaşmazlıklar hâline dönüştürülmemelidir. Hedef toplumun ima yoluyla etkilenmesinde kullanılan bazı usuller şunlardır:

a. Belirli cevaplara götüren sorular sorma: Bu usulde, sadece tek yanıtı olan sorular sorulur. Yanıtı hedef toplumu bulur. Örneğin “Etrafınız tümüyle sarıldı. Yapılacak başka ne kaldı?” sorusu, teslim olmaktan başka izlenecek mantıklı bir yol kalmadığını ima yoluyla anlatmaktadır.

b. Mizah yoluyla ima etmek: Etkili ima yollarından birisi de mizahıdır. Düşman hakkında düzenlenmiş fıkralar, geniş bir dinleyici kitlesi bulabilir. Bilhassa liderler hakkında anlatılan fıkralar hızla yayılır. Burada önemli olan husus, nüktayı kültürel düzeye ve yeteneğe göre ayarlamaktır.

c. Açık nedenler ileri sürerek ima etmek: Bu yöntemde, açık ve bilinen bazı gerçekler veya olaylar anlatılır. Bunların nedenleri ve suçluları ima yoluyla bildirilir.

d. İlişki kurma yoluyla ima etmek: Bu yöntemde propagandacı, bir fikri, kişiyi veya grubu hedef toplumun nefret ettiği diğer gruplara bağlamak suretiyle, yani aralarında bir ilişki kurmak suretiyle, o fikir, kişi veya grup hakkında ima yoluyla antipati yaratmaya çalışır.

e. Söylenti yoluyla ima etmek: Çeşitli söylentiler yayarak belirli fikir, kişi ve gruplar hakkında kötü izlenimler yaymak etkili bir ima yoludur.

f. Resim ve karikatürle ima etmek: Ses, üslup ve davranışları benzeterek yapılan imalar, yalnız sözlü veya yazılı imalardan etkili olurlar.

h) Lakap Takma Yöntemi

Propagandacı, isim takma yoluyla, hedef toplumda bazı kuruluş, kişi ve gruplara karşı olumlu veya olumsuz bir ön yargı yaratmayı amaçlar. Bunun için, hedef olarak seçilen kişi, grup ve kuruluşlara, toplumun nefret ettiği, korktuğu, güvenmediği veya alaya aldığı isim ve etiketler yakıştırılır. Böylece hedef toplumda bazı kişi, grup ve kuruluşlar hakkında nefret ve güvensizlik oluşturulmaya çalışılır. Bu duygular zamanla hedef toplumunda, farkına varılmayan ön yargılar hâline dönüşür. İsim takma tekniklerinde başlıca iki yöntem kullanılır:

a. Doğrudan isim takma: Hedef toplumun propaganda kaynağına karşı tutumu olumlu ise, yani hedef toplum kazanılmış ise bu yol kullanılır. Bu yol açıkça yapılan bir saldırıdır.

b. Dolaylı isim takma: Eğer hedef toplum kazanılmamış ise, doğrudan isim takma yolu kullanıldığında toplumun aleyhimize dönmesi muhtemel ise, bu taktirde dolaylı isim takma yöntemi kullanılır. Örneğin; bir grup asker komutanlarını sevmeyebilir ve ona çeşitli isim takabilirler. Fakat bu davranış düşmandan geldiği zaman ters tepki doğurabilir. Bu nedenle dolaylı isim takma yolu gri ve kara propaganda aracılığıyla yapılmalıdır.

İster doğrudan ister dolaylı olsun, isim takma yöntemi söz, yazı, resim, karikatür vs. gibi her türlü araç kullanılarak yapılabilir. Fakat isim takma yöntemi çok sık kullanılırsa etkisini kaybedebilir.

g) Eğlendirme Yöntemi

Bir topluluğu kazanmak ve elde tutmak için eğlendirme yöntemi etkili bir yoldur. Günümüzde bütün radyo-televizyon programlarında uygulanmaktadır. Bu eğlence programları esnasında zaman zaman, hedef topluma iletilmek istenen mesajlar sunulur. Hedef toplum bu mesajları farkına varmaksızın kabul eder. Burada mesajın hedef topluma göre dozunu ayarlamak önemli bir husus arz eder.

VI.15. Propagandaya Karşı Koyma

Propagandaya karşı koyma, düşman veya diğer yabancı grupların propagandalarının etkilerini yok etmek veya en az düzeye indirmek için düzenlenen ve onlara yöneltilen propaganda⁵⁵⁶ Karşı propagandanın bir amacı da propaganda faaliyetlerimiz açısından düşman propagandasından yararlanmaktır. Yukarıda da değindiğimiz “Türk’ün Türk’e” “Rus’un Rus’a” veya “Amerikalı’nın Amerikalı’ya” propagandası aslında propagandanın ve karşı propagandanın özünü oluşturur.

Kendisine yönelik olarak sağlıklı propaganda yapan milletler, böylece kendilerine karşı yapılacak yıpratıcı ve yıkıcı propagandayı etkisiz hale getirecek karşı-propaganda konusunda da ön almış olacaktırlar. Üstelik “Türk’ün Türk’e” “Rus’un Rus’a” veya “Amerikalı’nın Amerikalı’ya” propagandası gerekli olduğu kadar doğal ve insanîdir de.

Bu propagandanın özünde sabah evi terk etmeden aynaya bakan ve kendi kendisine “güzel” veya “yakışıklı” olduğunu fısıldayan kadın ve erkeğin yaptığından çok farkı yoktur. Bu narsizme kaymadığı sürece sağlıklı bir ruh hâlidir. Aynı şey milletler içinde geçerlidir. Milletlerin de kendi kendilerine yaptıkları propaganda “millî narsizm” zereinden insanlığa düşmanlığa/ırkçılığa kaymadığı sürece gereklidir. Üstelik “Rus’un Rus’a” “Amerikalı’nın Amerikalı’ya” veya “Çinli Çinli’ye” propaganda ve hepsi Türke karşı propaganda yaparken, “Türk Türk’e” propaganda yapmaz ise bu akıl dışı olur.

Etkili bir propagandaya karşı koymanın gerçekleştirilmesi için “propaganda analizinin” gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Propaganda analizinin beş aşaması vardır. Bunlar sırası ile,

⁵⁵⁶ Bu konuda bkz. Şeref Ateş, “Bir Siyasal İletişim Tarzı Olan Propagandanın Tanınması ve Propaganda Metinlerinin Çözümlemesi”, bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 13, İlkbahar 2003, s.117-132.

1) Kaynak Analiz: Propagandayı yapan kaynak, örgütsel yapısı, tarihi, misyonu, propagandayı düzenleyen şahıslar açısından incelenir.

2) Araç Analizi: Propagandanın gerçekleştirilmesinde kullanılan araçların tespiti ve tahlili gerçekleştirilir. Propagandada kullanılan basın ve yayın organlarının tespiti bu çerçevede gerçekleştirilir.

3) İçerik Analiz: Propagandanın içeriği, vermek istediği temel mesajların tespit edilmesi içerik analizidir.

4) Toplum Analizi: Propagandanın hedef aldığı toplumsal doku tahlil edilir. Propaganda bir çok kez toplumun belirli bir bölümünü hedef alarak gerçekleştirilir. Propagandaya karşı koymada hedef alınan kesimin tespit edilmesi önemlidir.

5) Etki Analizi: Propagandayı düzenleyen tarafın propagandadan beklentileri ve yapılan propaganda sonucunda ulaştığı noktayı anlamak için etki analizi yapılması gerekmektedir.⁵⁵⁷

Karşı propaganda her ne kadar düşman propagandasının etkilerini sınırlamak için alınan bir savunma tedbiri gibi görünse de, olumsuz bir anlamda savunma hareketi değildir. Bir psikolojik uygulayıcı, hayal gücünü kullanarak iyi planlanmış bir karşı propaganda ile taarruz yapabilir.

VI.16. Propagandaya Karşı Koymanın Kullanılması

Karşı propagandanın ne zaman kullanılacağına saptanmasında daima göz önünde bulundurulacak husus, hedef üzerinde meydana getirilecek etki ve karşı propagandanın psikolojik harekât kampanyasının başarısına sağlayacağı katkının ne olacağıdır. Bu hususta verilecek karar, psikolojik harekâtı destekleyen istihbarata ve propaganda analizine dayanılarak verilmelidir. Aynı zamanda bu karar düşman propagandasının potansiyel veya gerçek etkisi ve karşı propaganda gayretlerimizin olası başarıları nazarıdikkate alınarak verilmelidir. Karşı propaganda topyekûn psikolojik harekât kampanyasına kesin olarak fayda sağlayacağından emin olmadıkça kullanılmamalıdır. Savunma tedbirleri üzerinde fazla durmak suretiyle inisiyatifin elden kaçırılacağı daima göz önünde bulundurulmalıdır. Eğer karşı propagandanın

⁵⁵⁷ A. Çeşme, a.g.e., s.111-117.

sonuçları belirsiz veya tehlikeli gözüküyorsa, düşman propagandasını dikkate almamak uygun bir harekât tarzı olabilir.

VI.16.1. Propagandaya Karşı Koyma Teknikleri

Karşı propagandada kullanılan çeşitli teknikler vardır. Kullanılacak tekniğin seçimi, içinde bulunulan duruma ve arzu edilen toplam etkiye bağlıdır.

a. Önleme Teknikleri: Önleme; düşmanın kendi propagandasında yararlanabileceği bir konuda, o konuda yararlanmaya başvurmasından ve konuyu kendi amaçları için kullanılmasından önce, o konuyu yakalama ve kendi çıkarlarımız için kullanma işlemidir. Bu tekniği etkili bir şekilde kullanabilmek için bir psikolojik uygulayıcı düşman propagandacısının bu durumdan haberdar olduğu zaman ne şekilde tepki göstereceğini bilmelidir. Buna ek olarak karşı propaganda zamanında yapılmalı, düşman propagandacısı durumdan yararlanma olanağı elde etmeden yeterli zaman önce, karşı propaganda hedef topluma sunulmuş bulunulmalıdır.

b. Doğrudan Doğruya Çürütme: Doğrudan doğruya çürütme; düşman propagandasındaki suçlamaları noktası noktasına reddetmekle yapılır. Düşmanın yaptığı bu suçlamalar o şekilde tam ve etkili çürütülmelidir ki, bu suçlamalar düşmanın daha sonra yapacağı propagandayla pekiştirilmemelidir. Bu tekniğin sakıncası şudur: Onu tekrarlamak suretiyle düşman propagandasına ayrıca kuvvet kazandırmak, daha çok duyulma şansı ve daha çok güvenilirlik şansı vermektir. Bu tekniğin etkili olması için düşman propagandasının yanlış olduğunu kanıtlayabilmek amacı ile konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmak gerekir. Ayrıca çürütme, hedef toplumun açısından inandırıcı olmalı ve mümkün olduğu kadar çabuk ve geniş şekilde dağıtılmalıdır. Hedef toplumun düşman propagandasındaki fikirleri doğru olarak kabul etmelerinden önce, gerçek bilgileri onlara ulaştırmak için dağıtımın çabuk olması gereklidir.

c. Dolaylı Çürütme: Dolaylı çürütme, ima ve ikna yoluyla düşmanın iddialarını çürütmeye hizmet edecek ve düşman propagandasının içeriği ile ilgili bir takım yeni temaların sunulmasıyla yapılır. Bunu yapmakla psikolojik uygulayıcı, doğrudan doğruya çürütme tekniğinin

de olduğu gibi düşman mesajlarını yayma veya kuvvetlendirme ile karşı karşıya kalmaz.

d. Başka Yöne Saptırma Tekniği: Başka yöne saptırıcı karşı propaganda, hedef toplumun dikkatini düşman propagandacısının asıl konusundan başka tarafa çekme girişimidir. Bu husus bir tema kullanarak veya etkili oldukları ispatlanmış olan temaların yoğun bir şekilde kullanılmalarıyla sağlanır.

e. Sessizlik: Eğer karşı propagandada düşmana karşı kullanılacak tema başarılı bir sonuç vaat etmiyorsa ve bu konu çürütmeyi gerektirecek kadar önemli değilse, hiçbir şey yapmayıp sessiz kalmak bir çözüm yolu olabilir. Bu tekniği kullanmadan önce psikolojik uygulayıcı, sessizliğin hedef toplumu üzerinde meydana getireceği etkiyi takdir etmelidir. Karl Marx, bu konuda “sessizlik ile öldürmek” kavramını kullanmaktadır. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin talepleri veya değişik konulardaki propaganda girişimlerine karşı sık sık kullandıkları bir tekniktir sessizlik ile öldürmek. Kitle iletişim araçları üzerindeki denetimleri buna imkân vermektedir.

f. Bağışıklık Kazandırma/Aşılama Tekniği: Karşı propagandada kullanılan bağışıklık kazandırma tekniği, hedef topluma ve bilgi veren öğretici programlar düzenleyerek toplumu şartlandırmak ve dolayısıyla onların düşmanın yaptığı propagandaya karşı olan duyarlılığını azaltmak veya bağışıklık kazandırmaktır. Bu tekniğe aşılama da denir.

g. Kısıtlayıcı Tedbirler: Düşman propagandasının hedef topluma ulaşmasını önlemek için kısıtlayıcı tedbirlerin kullanılması, propaganda karşı koymada kullanılan diğer bir tekniktir. Ancak, bu tekniğin kullanılması hedef toplumun düşmanın gösterdiği faaliyetlere karşı ilgisini artırabilir ve hedefi gizlice düşman propagandasını dinlemeye ve okumaya teşvik edebilir. Yeterli güç olmadığı ve kısıtlamanın eksiksiz olarak uygulanamayacağı hâllerde bu teknik başarılı olmaz. Bu teknik çoğunlukla zararlıdır, çünkü hedef toplumun desteğini ve işbirliğini sağlamak için düzenlenen psikolojik harekât ile çelişkiye düşülmüş olur.

h. Konuyu Önemsememek: Düşman propagandasının etkilerini azaltmak için kullanılabilecek diğer bir teknik de, konunun önemsenmemesidir. Bu teknik aşağıda gösterildiği gibi üç şekilde uygulanır:

1) Propagandada olumlu hususlar üzerinde durmakla,

2) Konuya ait gerçeklerin açıklanmasına hâlihazır zamanın uygun olmadığı, fakat olayların zamanla düşman propagandasının hatalı veya en azından yanlış olduğunu kanıtlayacağını ima etmek suretiyle,

3) İnanırlılığı sağlamak için, kısaca düşman suçlamalarına deyiniip sonra konuyu değiştirmekle.

i. Taklit Edici Aldatma: Bu teknik, düşman propagandasının inanırlılığını çürütmek veya azaltmak için kullanılabilir. Düşman propagandasını hafifçe değiştirerek bu tür propagandanın sonuçtaki etkisini değiştirmek olanağı vardır.

Propaganda uzun süreli gerçekleştirildiğinde ve belirli bir sosyal veya politik değişikliği gerçekleştirmeyi hedeflediği zaman “Politik Savaş” diye adlandırılan bir işgal politikasının parçasıdır. Bu tür propagandalar bir ülkenin seçkinlerine siplomatik baskı, ekonomik faaliyetler, kültürel aracılık ve gizlice izleme gibi faaliyetlerle birlikte yürütülür.⁵⁵⁸

VI.17. Propagandadan Politika Analizine

Düşman, tarafsız veya dost güçlerin propaganda çalışmalarının durdurulması, etkisiz kılınması, millî hedeflere hizmet etmesi için yönlendirilmesi karşı-propagandanın tek hedefi değildir. Düşman propagandasının incelenmesinden hareket edilerek düşmanın/rakibin/dostun hal ve gelecekle ilgili politikaları konusunda tespitler yapmak ve öngörüler geliştirmek mümkündür. Çünkü, düşman/rakip/dost, izlediği propaganda stratejisi ile sadece güncel politikasını değil, gelecekle ilgili hedeflerini de dış vuracaktır.⁵⁵⁹

⁵⁵⁸ Teoride ve Pratikde Propaganda, s.68.

⁵⁵⁹ Bu konuda bkz. Alexander L. George: “Prediction of Political Action By Means of Propaganda Analysis”, Public Opinion Quarterly, Cilt 20, Sayı 1, ilkbahar 1956.

YEDİNCİ BÖLÜM

İstihbarat Sürecinde Bilgi

İstihbarat analizine alacağı bilgileri büyük bir bilgi yığını içinden ve farklı kaynaklardan derleyen, farklı bilgi türlerine dayanarak ne kadar çok bilgi var ise tasnif eden istihbarat analizcisinin doğru analiz yapma ihtimali hem yüksektir hem de zor. Yüksektir, çünkü analizcinin farklı kaynaklardan bilgi edinirse, karşılaştırma ve kıyaslama yapma ve daha az yanılma ihtimali vardır. Ancak ne kadar fazla kaynaktan bilgi gelir ise onları işlemek, teknik bir anlatım ile istihbarat çarkı içine almakta o kadar zor hâle gelir. Bir anlamda analizci **“bilgi kirliliği”** altında ezilir.

Bundan kaçınmanın en etkili yolu önce bilgiye seçici bir tarzda yaklaşmak ve bilginin tasnif edilmesidir. Bilginin tasnif edilmesi için analizci öncelikle bilginin doğası üzerinde çalışmalıdır. Bu bölümde analizci-bilgi ilişkisinin ilk aşaması üzerinde yoğunlaşılacaktır.

VII.1. Stratejik Bilgiye Giden Yol

Stratejik bilgi, karar alıcılara genel stratejik değerlendirme yanı sıra muhtemel veya devam eden çatışmaların kültürel, teknolojik ve coğrafi unsurlarının tamamıyla anlaşılmasını da kapsayan çok boyutlu bir değerlendirme içeren bilgidir.⁵⁶⁰

Stratejik bilgiye giden süreçte geride bırakılması gereken uzun bir yol vardır. Bu yol üzerinde öncelikle ele alınması gereken iki husus, **“bilgiye yaklaşım”** ve **“bilginin kategorileştirilmesidir”**. A) **“Nasıl bildiğimizi”** ve B) **“Neyi bildiğimizi”** bilmeden stratejik bilginin oluşturulması mümkün değildir.⁵⁶¹

⁵⁶⁰ Robert David Steele, **Virtual Intelligence**, s.2.

⁵⁶¹ Her analizcinin ve sosyal bilimcinin okuması gereken temel kitaplardan birisi de Susan Hekman, **Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik-Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida**, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999'dur.

a) Bilgiye Yaklaşma

İnsan-bilgi ilişkisinde beş temel yaklaşım mevcuttur. **Birinci yaklaşım**, insanın bir şeyin doğruluğuna, doğru bilgi olduğunu sorgulamadan inanmasıdır. Bu yaklaşımda insan bir şeyin doğruluğuna inandığı için, aksine kanıtlar karşısına konulsa da fikrini değiştirmez. Mesela “gördüğün kötü rüyayı anlatırsan rüya gerçekleşir”, türündeki bilgi bu tür bir bilgidir.

İkinci tür bilgi, otoriteye inançtan kaynaklanır. İnsanlar, genelde değişik nedenlerle otorite olarak kabul ettikleri insanların söylediklerine inanırlar. Bu tür bilginin araştırma için faydası, yapılan bazı tespitlerin araştırmacı tarafından araç olarak kullanılmasıdır.

Üçüncü yaklaşım ise rasyonalist yaklaşımdır. Rasyonalist yaklaşımda düşünme ve çıkarsama bilginin oluşmasına katkıda bulunur. Mantık akıl yürütme, henüz gözlemlenmeyen şeylerle ilgili tespitler yapma imkânı verir. A, B’ye neden olursa ve B de C’ye; bu A’nın C’ye neden olduğu anlamına gelir. Rasyonalist yaklaşım bize, teori oluşturmamamız, genellemeler yapmamız imkânı verir.

Dördüncü yaklaşım, derinlemesine gözlemdir. Derinlemesine gözlem yöntemi ile ancak kendi gözlemlerinden yola çıkarak doğru genellemeler ve sonuçlar çıkarabilen kişiler çalışabilir. Bu yöntem sistematik değildir. Bu yöntem, ancak daha sistemli araştırmaya temel oluşturması için gereken gözlemlerin ve soruların hazırlanmasında faydalı olur.

Beşinci yöntem ise bilimsel yöntemdir. Bilimsel yöntemde, gözlemlerin, verilerin, malûmatın sistematik olarak toplanması, tasnifi ve analizi ile bilgiye ulaşılır. Bilimsel yöntemde bilgi sürekli kendi kendisini düzeltir. Bilgi yenilenmeye açıktır.⁵⁶²

Bir analizci asla bilgiye birinci ve ikinci yöntemler çerçevesinde yaklaşmamalıdır. Üçüncü ve dördüncü yöntemler ise beşinci yani bilimsel yöntemi kullanan bir analizciye çalışmalarında yardımcı olabilir.

b) Bilginin Kategorileştirmesi; Veri, Haber, Bilgi

Stratejik araştırmacı karşı karşıya olduğu ve kelimenin en genel anlamı ile günlük ifade edildiği şekli ile “bilgiyi” sadece kendi açısın-

⁵⁶² Gary Anderson, *Fundamentals of Educational Research*, s.3-4.

dan değil, türü açısından da kategorileştirmelidir. Çünkü tür açısından kategorileştirilmeyen bir “bilginin” analiz sürecinde anlamlı bir şekilde değerlendirilmesi de mümkün değildir.

Genel anlamda “bilgi” kavramı ile ifade edilmeye çalışılan malzeme, stratejik analizde dört ana başlık altında ele alınır. Veri, haber, bilgi, istihbarat.

Veri, başka bir malûmat veya bilgi ile ilişkisi olmayan, bağımsız bir bilgi parçasıdır. Veriye örnek olarak bir otomobil parkındaki oto sayısı, bir ülkedeki enflasyon oranı, bir kurumdaki çalışan sayısı başka bir bilgi ile irtibatsız hâlde veridir.

Haber ise bir anlam bütünlüğü sağlamak amacı ile bir araya getirilmiş verilerden oluşur. Haber ilk bakışta değerli görünse dahi haberden hareket ile istihbarat üretilmez. Haber örnek olarak şunları verebiliriz: Örnek 1: Artan üretim maliyetlerine, araba parklarındaki azalan araba sayısına ve artan işçi sayısına bakarak Opel otomobil fabrikalarının zor durumda olduğu söylenebilir.” Örnek 2: Ankara Esenboğa hava alanındaki görüş mesafesi 15 km; gökyüzü tam kapalı bulutlu, rüzgar doğudan saatte 45 km hızla esiyor, -10 derece.

Bilgi, anlamı olan, analiz edilmiş malumdur. Yukarıdaki örneklerden hareket edersek, “Artan işsizlik ve park yerinde daha az otomobil, Opel fabrikalarının zayıfladığı ve bunu değiştirmek için hâlen bir şey yapmadığı anlamına gelmektedir” cümlesi bilgi içermektedir.

İkinci örnekten hareket edersek, “Deneyler bu hava koşullarında uçuşların birçoğunun ertelendiğini gösteriyor” cümlesi bazı verileri birleştirip, analiz ederek bir sonuca varmakta ve bilgiye dönüştürmektedir.

İstihbarat analizlerinde bilgi, 1) Doğrudan elde edilen bilgi, 2) Dolaylı elde edilen bilgi ve 3) Gerçek şeklinde üç ayrı başlık altında incelenebilir.

1) Doğrudan elde edilen bilgi: Kaynağın doğası, kaynağın bilgiye doğrudan erişimi, bilginin içeriğinin doğrulanabilir olmasından dolayı detayların gerçeklere dayandığı düşünülen inceleme altındaki bir istihbarat meselesiyle ilgili bilgi,

2) Dolaylı elde edilen bilgi: Detayların hem gerçeğe dayanma hem de dayanmama ihtimali bulunan bilgi, kaynağı şüpheli güvenilir-

liğin kaynağın doğrudan erişiminin olmamasının ve içeriğin karmaşık karakterinin birleşimini yansıtan şüphe,

3) Gerçek: Doğrulanmış bilgi.

İstihbarat ise toplanmış, tasnif edilmiş, kontrol edilerek doğrulanmış veri, malûmat ve bilginin karar alış sürecini destekleyecek şekilde formüle edilmesi sonucunda ulaşılan bilgidir. İstihbaratın dört bileşeni sırası ile a) maliyeti, b) kaynağı, c) yöntemi ve d) hedefidir. Bu bileşenler istihbaratî bilginin yapısını oluşturur.

a) Maliyet: İstihbaratî bilgi pahalı bir bilgi türüdür. Elde edilebilmesi için, sürekli izleme, toplama, tasnif ve analizi gerektirir. Bütün bu işlemlerin yapılması uzmanlaşmış örgüt, kişi ve sistemleri gerektirir.

b) Kaynak: İstihbaratın bilgi kaynakları her şeyden önce güvenilir, doğru (her ikisi aynı anlama gelmez) ve zamanında olmalıdır.

c) Yöntem: İstihbarat bilgisi insanî ve teknik istihbaratın değişik toplama yöntemleri ile elde edilir.

d) Hedef: Her istihbarat bir hedefe yönelik olarak gerçekleştirilir. Bazı hedefler ile ilgili bilgi toplamak kolay, bazıları ile ilgili bilgi toplamak ise zordur.

Birinci örnekten hareket edersek, “Opel fabrikalarının finansal krizde olduğunu tespit eden rakip firmalar ortak bir girişim ile Opel’i satın almak için operasyon başlattılar” cümlesi bir istihbarat cümlesidir.⁵⁶³

Veri, haber, bilgi istihbarat tanımlamasının farklı bir biçimini Robert Steele; veri, haber, istihbarat üçlemesi çerçevesinde yapar. Steele şöyle demektedir: “Bana, istihbarat, haber ve veri, arasındaki ayrımı yapmamda üç şahsî tanım olanak sağlıyor. Veri kategorisi brüt olan kısmı oluşturuyor. Bunlar yazılı metin, resim veya sinyaldir. Haber ise, bir çıkar jeneriği olarak görülen ve tespit edilmiş verilerin birlikteliğidir. Analiz veya istihbarat, belirli bir zamanda ve tayin edilmiş bir kişi tarafından alınacak özel kararlarda kendisine yardımcı olması amacı ile işlenmiş malûmat tarafından oluşturulmaktadır.”⁵⁶⁴

⁵⁶³ M. Cook ve C. Cook, *Competence Intelligence* ss.5-7; David J. Skyrme, *Knowledge Networking*, ss.46-47.

⁵⁶⁴ Christian Malis: *Enformasyon çağında Stratejik İstihbarat, Silahlanma Dergisi No 60, Aralık 1998, s.28-39.*

Stratejik analizde karşılaştığımız önemli bir sorunda “**soft/yumuşak veri**” (söylentiler, düşünceler, anekdotlar, yorumlar) ile “**hard/sert veri**”den (olgular, istatistikler, olaylar) gelen ve bazen birbirlerine bütünleştirmek zor olan malumat türleri kullanılmaktadır. Bazı analizciler soft verilerin hiç kullanılmaması gerektiğine inansalar da bu doğru bir yaklaşım değildir.

Hard/sert veri-soft/yumuşak veri karşılaştırmasını yaparken hard/sert verilerin ölçebildiğimiz görebildiğimiz veriler olduğunu bilmekteyiz. Örneğin Güney Kıbrıs’a yerleştirilen ve Türkiye’ye yönelik olan S-300 füzelerini tespit ettiğimizde bunlar bizim için hard/sert veridir. Ancak bizim için bunların ne amaçla yerleştirildiğini öğrenememek için soft veriyi yorumlamamız gerekmektedir. Türkiye’ye yönelen bu silahlarla ilgili olarak Kıbrıs Rum Kesimi ve Atina’nın gerçekten ne planladığının analizini yapabilmek için Rum ve Yunan karar alıcıların düşünce dünyasına girmek gerekmektedir. Bunun iki yolu vardır. a) Bütün açık ve kapalı kaynakları kullanarak Rum-Yunan karar alıcıların düşünce dünyasının analizini yapmak; b) Rum-Yunan bürokrasisine sinyal istihbaratı yaparak belge ve konuşmaları ele geçirerek yorumlamak. b şıkkını gerçekleştirdiğimiz zaman soft veriye, b şıkkına vardığımız zaman ise hard veriye ulaşacağız.

Gerek herhangi bir operasyon / proje gerek ise herhangi bir normal izleme döneminde olsun, analizcinin derlediği bilgiler iki türe ayrılır. Bunları, a) temel bilgiler ve b) dinamik bilgiler şeklinde ikiye ayırabiliriz.

VII.2. Temel Bilgiler

Temel bilgiler, bir konu ile ilgili, elementer nitelik taşıyan, değişmeyen veya uzun vadede ve yavaş değişen bilgilerdir. Bu bilgilerin başlıcaları:

- a) Bir ülkenin coğrafi durumu,
- b) Bir ülkenin nüfus yapısı,
- c) Bir halkın sosyal durumu,
- d) Bir halkın politik yapısı,
- e) Bir halkın eğitimi,

f) Bir halkın dinî, moral ve ahlâkî değerleridir.⁵⁶⁵

Analizci bu tür bilgileri bir kez edindikten sonra, bunları ancak orta ve uzun vadede gözden geçirir; Örneğin, çok büyük bir yangın çıkarak ülkenin büyük ormanlarını yok etmesi, bir baraj inşası sonucunda oluşan baraj gölü sonucunda coğrafi durumda, değişiklik olur. Her gün gelen yeni dinamik bilgiler ancak elimizdeki temel bilgilerle ilişkilendirilir ise anlam kazanır.

Temel bilgilerin ansiklopedik bir mahiyeti vardır. Temel bilgiler, stratejik analizciye ilgili ülkeyi bir inceleme, bir mücadele ve bir savaş alanı olarak kabul edilmesi için gereken yeterli bilgiyi verir.⁵⁶⁶

VII.3. Dinamik Bilgiler

Temel bilgileri yenileyerek sürekli güncel durum ile ilgili en son verileri değerlendirirken, dinamik bilgiler incelenen ülkenin potansiyel güçlerini, siyasetin gelecek ile ilgili hedeflerini bulmaya yöneliktir.⁵⁶⁷ Dinamik bilgiler geleceğin getireceği olanaklar ve olasılıklarla ilgilidir. Dinamik bilgi, ilgili ülkenin stratejisini yaşama geçirmek için potansiyelini nasıl kullanacağını, ne zaman, hangi yollardan ve hangi etkinlik ile kullanmaya çalışacağı ile ilgilidir. Dinamik bilgi, betimsel niteliğe sahip olan temel bilgiden farklı olarak analiz, değerlendirme, tasavvur sonucu elde edilen bilgidir.⁵⁶⁸

VII.4. Açık Kaynak İstihbaratı

Temel bilgilerin büyük bir bölümü açık kaynaklardan elde edilebilir bilgilerdir. Açık kaynak ile kastedilen gazete, dergi, kitap, broşür, veri tabanları, internet, CD rom veya ikili görüşmeler sırasında elde edilenler de dâhil olmak üzere kamunun kullanımına açık olan her türlü veri, haber, bilgidir. Bilimsel dergilerde, gazetelerde, radyo ve TV'lerde, internette ve kütüphanelerde bulunabilecek bilgiler için casus kullanmaya, uydulardan fotoğraf çekmeye gerek yoktur.

Üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve özellikle düşünce kuruluşları istihbarat kuruluşlarının olağanüstü faydalı açık kaynak bilgileri devşirdiği merkezlerdir. Özellikle stratejik araştırma merkezleri/düşünce kuru-

⁵⁶⁵ Sherman Kent, *Stratejik İstihbarat*, ASAM Yayınları, Ankara 2002, s.14.

⁵⁶⁶ A.g.e., s.19-20.

⁵⁶⁷ S. Kent, a.g.e., s.15.

⁵⁶⁸ S. Kent, s.20.

luşları devlet ile sivil toplum arasında gri bir alanda konumlanmakta ve çoğu zaman kaliteli stratejik bilgi üretmektedirler. Bir İngiliz subayın bir Rus subaya, bir Fransız diplomatın bir Çinli diplomata veya bir Alman istihbaratçının Ukraynalı bir istihbaratçıya söyleyemeyeceği görüşlerini/analizlerini aynı ulusların stratejik araştırma merkezi çalışanları birbirleri ile rahatlıkla paylaşabilirler.

Türkiye’de 1999’da Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi’nin kurulmasından sonra bu konuda kaydedilen ilerlemeye rağmen hâlâ stratejik araştırma merkezlerinin önemi yeterince anlaşılamamıştır. Oysa ABD, AB ülkeleri, Japonya, Çin, İran, İsrail gibi ülkeler, bu alanda önemli yatırımlar gerçekleştirmekte ve çalışmalar yapmaktadırlar.

Gerçek istihbaratçı kahramanın James Bond değil, Sherlock Holmes olduğu tespiti, açık kaynağın istihbarat sürecindeki yerini ve önemini ortaya koyması açısından önemlidir. Çünkü Sherlock Holmes, James Bond’un aksine, hiç şiddete başvurmadan; gizli belgeleri bularak değil, herkesin gözünün önünde olan ama göremediği verileri bularak gerçeğe ulaşır.

İstihbarat teşkilatlarının sinyal, fotoğraf istihbaratı ve casusluk sonucu elde ettikleri bilgi haricinde kullandıkları bilgilerin büyük bir bölümünü oluşturan açık kaynakların istihbarat analizindeki önemi küçümsenmemelidir. Yine de istihbarat çevrelerinde açık kaynaklardan gelen bilgilere psikolojik olarak daha az değerli gözü ile bakıldığı ileri sürülmektedir.⁵⁶⁹ Oysa açık kaynakların bileşenlerini analiz ettiğimizde birçok üstünlüğünü görürüz. Maliyet açısından bakıldığında açık kaynak istihbaratı ucuzdur. Kaynak açısından ise olağanüstü bir zenginlik söz konusudur. Ancak bu kaynak bir avantaj olabileceği gibi, yanlış veya yanıltıcı amaçlı bilginin sisteme daha rahat girmesini sağladığı için dezavantaj da olabilir. Doğru ile yanlış ayırmak zorlaşır. Metot açısından bakıldığında açık kaynak istihbaratı uygulaması en kolay olan toplama yoludur ve her hedef ile ilgili açık istihbarat kaynağı ziyadesi ile mevcuttur. Açık kaynak bilgileri istihbarat analizinde kullanılan bilgilerin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Açık kaynak ile söylenebilecek bir başka şey ise her açık kaynağın kolay ulaşılabilir kaynak olmadığıdır.

⁵⁶⁹ “Open Source Intelligence: A Strategic Enabler of National Security” CSS Analyses in Security Policy, Vol. 3 No. 32, April 2008, s.1.

Örneğin Telafer’de Türkmen direnişçilerin duvara astıkları bildiriler bütün Telaferliler, Telafer’deki Amerikan askerleri ve işgalci peşmergeler için açık kaynak iken Telafer ile ilgili bir araştırma yapan Ankara’daki bir gazeteci için aynı ölçüde kolay ulaşılabilir bir açık kaynak değildir.

Açık kaynak istihbaratı ilgili temel kavramlar şunlardır.

a) Açık Bilgi: Gizlenmesine ihtiyaç hissedilmeyen ve hiçbir gizlilik derecesine haiz olmayan veri, malumat ve bilgidir.

b) Açık Kaynak Bilgisi: Kaynağı tarafından gizlenmeyen veya istendiği halde gizlenemeyen bilgileri içerir. Açık kaynak bilgileri, basılı veya elektronik ortamda halka açık bilgileri içerir.

c) Açık Kaynak İstihbaratı: Açık kaynaklardan toplanan her türlü bilgi ve haberlerin işleme tabii tutularak elde edilen istihbarattır.

d) Haber/Bilgi Kaynağı: Kendisinden istenilen konuda haber ve bilgi edilen kişi, doküman, sistem, kurum veya faaliyettir. İki tip kaynak vardır.

da) Kontrollü Kaynaklar: Kontrol altında olup, soru sorulan, cevap alınan veya bilgi toplamakta görevlendirilen kaynaklar,

db) Kontrolsuz Kaynaklar: Kontrol altında olmayan fakat bilgi temin edilen kaynaklardır. Bütün basın ve yayın kaynaklı bilgiler, web sayfaları, haber ajansları, televizyon, radyo bu kapsamda değerlendirilir.

Sadece açık kaynaklara dayanılarak ortaya çıkarılan bilgiler uzman istihbaratçıları şaşırtacak ciddi bilgiler içerebilir. Hatta sadece açık kaynaklara dayanarak sonuçta “çok gizli” olarak tasnif edilebilecek bilgilere dahi ulaşılabilir

Örneğin, 20 Mart 1935’de Berthold Jacop adlı bir Alman gazeteci İsviçre’nin Basel kentinde bir lokantadan Alman askeri istihbaratı tarafından kaçırılarak Berlin’de sorgulanmıştır. Sorgulanma konusu gazetesinin Alman Genelkurmay Başkanlığı hakkında yazdığı çok ayrıntılı ve gizli bilgileri içeren kitap için kimlerden bilgi aldığıdır. Sorgu sonucunda gazetecinin yıllarca açık kaynaklardan gazete ve dergilerden Alman ordusu ile ilgili haberleri keserek incelediği ve analitik bir süzgeçten geçirdiği ve kitaplaştırdığı ortaya çıkmıştır.⁵⁷⁰ Türkçede sadece açık kaynaklar kullanılarak yapılan ve çok başarılı olan bir araştırma gazete-

⁵⁷⁰ Ladislav Farago, War of Wits, The Anatomy of Espionage and Intelligence, New York, 1954, s.55-58.

ci Nezih Tavlâş'ın "Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri" başlıklı makalesidir.⁵⁷¹

General Gehlen, anılarında 1942 yılında ABD'nin gizli silahlanma planı ile ilgili bilgileri Amerikan gazetelerinden aldığı bilgilerle raporlaştırdığını kaydetmekte, Gehlen Örgütü kurulurken açık kaynak kullanımına büyük önem verdiklerinden bahsetmektedir.⁵⁷² Bir CIA analizcisi, CIA'nın kullandığı kaynakların %60'ının bilimsel dergiler, bilgisayar veri tabanları, televizyon ve gazete yayınları gibi açık kaynaklardan geldiğini, %25'inin yarı açık "gri-malûmat" denilen diplomat raporları, CIA tarafından malî destekle yaptırılan araştırmalar olduğunu ve sadece %15'inin teknik ve insanî istihbarat ile toplanan gizli bilgi olduğunu belirtir.⁵⁷³

ABD'nin eski Cezayir Büyükelçisi L. Craig Johustone, Cezayir'de gerçekleşen Arap Ligi Konferansı'na Yaser Arafat'ın katılıp katılmayacağına Washington tarafından bilinmediğini, Cezayir'deki Amerikan Büyükelçiliği'nin de bütün çabalarına rağmen bilgi edinemediğini kaydeder. Toplantının başladığı gün evine erken giden Büyükelçi Johnstone bir yandan da CNN seyretmeye başlar; o sırada Washington'dan Dışişleri Bakanı'nın sekreteri arar ve Yaser Arafat'ın katılıp katılmayacağı konusunda ellerinde bilgi olup olmadığını sorar. Büyükelçi tam "Hayır" diyecekken CNN, Yaser Arafat'ın toplantı salonuna girişini canlı olarak yayımlar. Bunun üzerine Büyükelçi, "Kesinlikle katılacak" cevabını verir. Ertesi gün Dışişleri Bakanlığında aranır ve bu doğru istihbarat için tebrik edilir.⁵⁷⁴

Soğuk Savaş'ın sona erdiği döneme hemen hemen denk düşen enformasyon teknolojisindeki devrim, özellikle internet aracılığı ile gerçekleşen bilgi patlaması sonucunda açık kaynak istihbaratının önemi artmıştır.⁵⁷⁵ Hatta enformasyon teknolojisindeki patlama açık kaynak istihbaratını çok kolaylaştırdığı için, karar alıcılar zaman zaman istihbarat unsurlarını devreden çıkartarak doğrudan açık kaynaklardan kendi istihbaratlarını toplamaktadırlar.

⁵⁷¹ Bkz. Nezih Tavlâş, **Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkisi**, Avrasya Dosyası, Cilt 1, Sayı 3, Sonbahar 1994, s.5-35.

⁵⁷² R. Gehlen, a.g.e., s.30 ve 33-34.

⁵⁷³ Loch K. Johnson, a.g.e., s.4.

⁵⁷⁴ Richard S. Friedman: **Open source Intelligence**, s.1.

⁵⁷⁵ Bu konuda bkz. Bir NATO çalışması için "Internet Exploitation of the Internet" 2002'de yapılan çalışma çok iyi bir yol göstericidir.

Açık kaynak istihbaratı sadece haber anlamında değil, zaman zaman yorum anlamında da istihbarat teşkilatlarına üstünlük sağlamaktadır. Açık kaynak istihbaratı konusunda dünyada önde gelen isimlerden birisi olan eski bir deniz kuvvetleri istihbarat analizcisi Robert Steele CIA ile girdiği bir "istihbarat yarışını" kazanarak bunu göstermiştir. 1995'de 3 gün içinde Burundi'deki olaylarla ilgili tam bir istihbarat raporu hazırlamak için CIA ve Robert Steele çalışmalara başlamışlardır. R. Steele, 3 gün boyunca sadece açık kaynakları kullanarak, CIA'dan önce CIA'nın tespit ettiği her şeyi içeren bir raporu CIA'dan önce bitirmiştir.⁵⁷⁶

Hatta 2015 yılında halen uydu teknolojisine sahip olmayan bir çok ülkede ticarî uydulara parasını ödeyerek ABD, Fransa, İngiltere, Çin, İsrail gibi ülkelerin çok büyük harcamalar yaparak ürettikleri istihbaratı açık kaynaklardan çok daha ucuza temin edebileceklerdir.⁵⁷⁷

Açık kaynak istihbaratında televizyonun önemi büyüktür. Ancak açık kaynak istihbaratının bilinçli ve bilinçsiz yanıltıcı boyutu göz önünde tutulmalıdır. Örneğin BBC istihbarat için güvenilir bir kaynakken CNN için aynı şeyi söylemek zordur.⁵⁷⁸ CIA'nın işlediği bütün verilerin %80'nin açık kaynaklardan geldiği ileri sürülmektedir.⁵⁷⁹

Açık kaynak istihbaratındaki patlamanın üç nedeni vardır. Birinci neden istihbarat hedeflerinin Soğuk Savaş sonrasında çok fazla artmasıdır. İkinci neden internet başta olmak üzere bilgi teknolojilerinde çok önemli gelişmeler sağlanmasıdır. Üçüncü neden ise 11 Eylül sonrasında ABD istihbaratının açık kaynak çalışmalarına daha büyük önem vermesidir. Kasım 2005'de Director of National Intelligence bağlı bir Open Source Center'ın kurulmasıdır.⁵⁸⁰ MİT'de 2008 senesi içinde yeniden yapılanırken, Açık Kaynaklar Daire başkanlığı kurarak açık kaynakların istihbarat süreci içindeki yerini önemli bulduğunu göstermiştir.

Açık kaynaklar bütün avantajlarına rağmen sınırları vardır. Bu noktada ne tür bilgilerin açık kaynaklarda tam anlamı ile bulunamayacağını hatırlatmak gerekmektedir. a) Sürpriz saldırı hazırlıkları, b)

⁵⁷⁶ Lars Nelson, "Little Guys Counters CIA's Outdated Ways", New York Daily News, December 16, 1996

⁵⁷⁷ A. Dupont, agm, s.27.

⁵⁷⁸ Robert David Steele, **The New Craft of Intelligence: Reconstruction and Globalization**, www.oss.net/Papers/white/CASIS2000.rtf.

⁵⁷⁹ A. Dupont, agm, s.26.

⁵⁸⁰ Open Source Intelligence: A Strategic...

Nükleer silahlanma, c) Silâh kontrolü, d) Terörizm, e) Rüşvet ve şantaj, f) Uyuşturucu kaçakçılığı.

Bu konularda dahi deneyimli analizcilerin açık kaynaklardan belirli ölçülerde bilgi toplaması mümkündür. Örneğin, bir ülkenin diğerine yönelik olarak hazırladığı bir sürpriz saldırı ne kadar gizli olur ise olsun saldırıyı planlayan ülkenin gerek yönetici sınıfının gerekse halkının psikolojik bir hazırlık süreci içinde olmaları kaçınılmazdır. Dikkatli bir analizci bir saldırıyı öngöremezse dahi bir şeylerin yolunda gitmediğini basın taramaları veya doğrudan temaslar ile anlayabilir.

Temel bilgiler, siyasî ve ekonomik savaş içinde kullanılır. Bu tür savaşın amacı, düşmanın azını ve mukavemet kapasitesini zayıflatmak ve dost tarafın azim ve kazanma kapasitesini artırmaktır.⁵⁸¹

İlgili devlet içinde siyasî ve ekonomik savaş sürecinde çok geniş bir potansiyel hedefler silsilesi vardır. Silâhlı kuvvetler ve moral durumu, siyasal muhalefet, birbirleri ile çelişen sosyal sınıf ve gruplar, değişik nedenler ile kendisini ezilmiş veya sömürülmüş hisseden gruplar, etnik, dinî azınlıklar, işçi liderleri, barışseverler, mesihler, kolay aldatılabilecek bürokratlar.

Stratejik bilginin, sürekli yenilenmesi gerekmektedir. Sürekli bilgi yenilemesinde iki temel yaklaşım olmalıdır. Birincisi, ilgili ülkenin stratejisiyle alâkalı menfaatlerin bilinen veya önceden tespit edilmiş olan önceliklerine göre izleme yapmak. İkincisi ise genel silahlanma-silahsızlanma, küresel ekonomideki gelişmeler konusunda araştırmaları sürdürmek.⁵⁸²

VII.5. Açık Kaynaklardan Farklı İstihbarat Ölçeklerinde Faydalanma

Açık kaynakların öneminin vurgulanması açısından askerî istihbarat-ta stratejik operasyonel ve taktik düzeylerde nasıl kullanılabileceğini burada göstermekte yarar olacaktır. Üstelik bazı durumlarda istihbaratı açık kaynaklardan toplamının başka faydaları da vardır.

Bir komşu ülkede veya uzak bir ülkede (Irak veya Afganistan) yapılacak bir operasyon öncesi başvurulacak en hızlı ve ilk kaynak açık

⁵⁸¹ S. Kent, a.g.e., s.29.

⁵⁸² A.g.e., s.41.

kaynaklardır. Birinci avantaj hızdır. İkinci avantajı, bu tür araştırma çok ucuz olması ve ucuz olmasının kalitesini azaltmamasıdır. Nihayet açık kaynakları kullanmak ulusal istihbarat kaynaklarının gereksiz yere kullanılmasını engeller. Bu noktada açık kaynakların askerî istihbaratta nasıl stratejik, operasyonel, taktik ve teknik seviyelerde kullanılabileceğini gösterebiliriz.

VII.5.1. Stratejik Seviyede Açık Kaynak Kullanımı

Açık kaynaklar stratejik seviyede askerî istihbarat için gerekli olan politik, kültürel, demografik, askerî ve sivil ve coğrafi bilgileri sağlayabilir. Açık kaynaklardan sağlanan stratejik istihbarata 2. Dünya Savaşı sırasında Japonya ile ilgili araştırma yapmakla görevlendirilen Dr. Robert Strauss-Hupe'un çalışması iyi bir örnek oluşturur. Hupe, Japonya'nın savaş sırasında sıkıntı çekmeden tarımsal üretime devam ettiğini; bunun için gereken ziraî gübreyi ise Cezayir ve Fas'tan temin ederken bu iki ülkenin müttefiklerin işgali altına girmesinden sonra buradan ziraî gübre satışının durmasına rağmen ziraî gübre sıkıntısı çekmediğini tespit ederek kaynağını araştırmaya başlamıştır. Hupe, bunun kaynağını araştırırken bir ansiklopediden Pasifik Okyanusu'ndaki Nturu Adasında fosfat bulunduğunu okumuş ve adanın bombalanmasını önermiştir. Adanın Amerikan uçakları tarafından bombardımandan sonra Japonya'da tarımsal üretim düşmüştür.⁵⁸³

Stratejik seviyede açık istihbarat ile CIA'nın ulaştığı bir başka istihbaratta 1991 Ağustos'unda Gorbaçov'a karşı bir darbe düzenleneceği bilgisi olmuştur. CIA bu bilgiyi Başkan Bush'a bildirecek kadar kendisine güvenmiştir.⁵⁸⁴ PKK yandaşı bir gazetede 1990'ların başında çıkan bir haber yorumunda PKK'nın Karadeniz bölgesinde "TC'nin Karadeniz'in etnik zenginliği üzerine döktüğü betonu kırarak altından Karadeniz'in etnik gruplarını çıkaracağı" ifadesi, PKK'nın daha sonraki yıllarda izleyeceği bilgiyi vermesi açısından stratejik bir istihbarat ifade etmiştir.

⁵⁸³ Aziz Yakın, *İstihbarat, Casusluk ve Casuslukla Mücadele*, Dış İşleri Akademisi Yayını, Ankara, 1969, s.25.

⁵⁸⁴ Harold Stukman (ed) *Agents for Chance, Intelligence Services in the 21. Century*, İngiltere, 2000, s.100-101.

VII.5.2. Operasyonel Seviyede Açık Kaynak Kullanımı

Açık istihbarat kaynakları operasyonel seviyede gereken ısı, görüş mesafesi, su kaynakları, yerleşim yerleri ve özellikleri köprülerin taşıma kapasiteleri, operasyon bölgesindeki önemli kişi, aileler konusunda bilgi sağlayacaktır. Örneğin, 1943-44 kışında İtalya'da güneyden kuzey ilerleyen Amerikan Ordusu, Alman Ordusu'nun "Gustav Hattı" adını verdiği savunma hattında durdurulmuştur. Rapido Nehri ve Liri Vadisi'ne yukarıdan bakan ve tarihî Monte Casino Manastırı'nı eksen olarak alan bu savunma hattını manastırın olağanüstü sağlam yapısından dolayı Amerikan Ordusu'nun bombardıman ile aşması mümkün olmamıştır. Bunun üzerine 4. Indian Tugayı Komutanı Tuğ-general F.I.S. Toker, güneyde Naples kentine giderek bir kitapçıda manastır ile ilgili bir kitap bulmuştur. Kitabın incelenmesi sonucunda manastırın mimarisinde zayıf noktaları tespit edilmiş, o noktalara yoğunlaştırılan topçu ateşi ile manastır ve Gustav Hattı çökertilmiştir.⁵⁸⁵

VII.5.3. Taktik Seviyede Açık İstihbarat Kullanımı

Açık kaynaklardan taktik seviyede özellikle kamuya açık haritalara dayanılarak faydalanılır. Ayrıca gazete, dergi, internet siteleri taktik seviyede açık istihbarat için değerli kaynaklardır.

VII.5.4. Teknik Seviyede Açık İstihbarat Kullanımı

Açık kaynaklardan teknik seviyede istihbarat çerçevesinde bölgedeki askerî amaçlarla kullanılabilecek sivil teknolojik kapasitelerin tespiti sağlanmaya çalışılır. Bilgisayar kapasitelerinden köprülerin taşıma kapasitelerine kadar her şey bu çerçevenin içindedir.⁵⁸⁶

VII.6. Açık Kaynak İstihbarat ile Gizli İstihbarat Verilerinin Kalite Karşılaştırması

Bu noktada özellikle insanî istihbarat tarafından üretilen gizli bilgiler ile açık kaynaklar arasında istihbarat literatüründe pek de yapılmayan bir karşılaştırmaya değinmekte fayda vardır. İnsanî istihbarat

⁵⁸⁵ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.18-19.

⁵⁸⁶ Robert D. Steele, *Open Source Intelligence: What is it? Why is It Important to the Military*.

ile elde edilen kapalı bilginin yanlış, eksik olma ihtimalini artıran üç husus vardır. Birincisi, elde edilen bilgi daha kaynağında bozulabilir. Bu bozulmanın nedeni, ajanın dikkatsiz, korku içinde, dejenere hatta çift taraflı oynuyor olması olabilir. İlettiği dokümanlar önemsiz, gecikmiş veya sahte olabilir. İkinci olarak, elde edilen bilgi yanlış yorumlanabilir. Baskı altında olan veya önyargıları ile hareket edenler bilinçli veya bilinçsiz önyargılarını ön plana çıkarırlar. Üçüncü olarak, bilginin akışı gecikebilir.

George Shultz da açık istihbarat ile gizli istihbaratı karşılaştırırken şu tespiti yapmaktadır: “Dışişleri Bakanlığı raporları, açık kaynakların kullanılması, gözlemler, insanlarla yapılan görüşmeler bize temel görüntüyü verir. Bazen gizlice aldığınız şeyler sizi yanıltabilir. Onu gizli aldığınız için önemini abartabilirsiniz. Aslında gizli bilgiler açık bilgiler kadar önemli değildirler.”⁵⁸⁷

Açık kaynaklardan sağlanabilecek bilgi olağanüstü fazla olmasına rağmen, bu durum gizli yöntemlerle bilgi toplama ihtiyacını her zaman ve her alanda ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü, bazı konularda açık kaynaklardaki bilgi yeterli değildir. Terör örgütleri, mafya, örtülü operasyonlar konusunda muhakkak gizli yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Ayrıca bazı ülkeler ile ilgili olarak her türlü bilginin bulunmasında sıkıntı vardır ve bunların elde edilmesi için gizli yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Örneğin Kuzey Kore, Suriye, Irak gibi ülkeler bütün ülkelerin açık bilgi olarak değerlendirdiği, kendi haklarındaki bilgileri gizli bilgi saymakta ve gizlemektedir.

Gizli bilgilerin elde edilmesinde hiçte sık olmamak üzere başvuru yöntemlerinden birisi işkencedir. İşkence yolu ile elde edilen istihbaratı bilgiler çok büyük ölçüde taktik ve operasyonel istihbarat düzeyindedir.⁵⁸⁸

⁵⁸⁷ Shukman, H. (ed.) a.g.e., s.107.

⁵⁸⁸ CIA'nın işkenceyi sistemli bir bilgi kaynağı olarak kullanması konusunda bkz. Aldrew W. McCoy, *CIA İşkenceleri-Soğuk Savaşın Günümüze CIA Sorgulamaları*, Pegasus Yayınları, İstanbul 2006.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Stratejik Analizci

İstihbarat sürecinde bilginin muhatabı; analizi yapan kişi olan, stratejik istihbarat analizcisidir. İstihbarat sürecinde nasıl analiz, istihbarat döngüsünün kalbi ise istihbarat örgütünün kalbini de stratejik analizciler oluşturur. İstihbarat analizcileri olmadan istihbarattan bahsetmek mümkün değildir. Ancak onlar daha çok James Bondların tanındığı istihbarat sürecinde arka planda kalırlar. Oysa istihbarat analizcileri olmadan James Bondların yapacağı tek şey elde ettikleri bilgilerle ne yapacaklarını bilmez halde kumsalda güneşlenmekten öteye gitmez. Ayrıca Stratejik analizcileri, Hollywood filmlerinin son dönemlerde çizmeye çalıştığı “analizci-Bond” tiplemesinin çok dışındadırlar.

Analizciler, istihbarat aleminin “entelektüel motorlarıdır”. Analizciler, entelektüel motorlar olarak bir çok istihbarat başarısızlığının temel sorumluları olarak da nitelendirilirler. Örneğin Irak’ın işgalinden sonra ortaya çıkan Saddam Hüseyin’in sahip olduğu iddia edilen kitle imha silahları skandalını araştıran komisyon raporunda “Bu istihbarat başarısızlığı büyük ölçüde analitik eksikliklerin sonucudur. İstihbarat analizcileri Saddam’ın niyetleri hakkındaki zanlarına fazla bağlı kalmıştır” diyerek analizcileri suçlamışlardır.⁵⁸⁹ Kimse bu hatada Irak üzerinde onbinlerce uçuş yapıp her türlü teknik istihbaratı toplayanları suçlamamıştır.

Ancak bu entelektüel motorların kendi önemlerini her istihbarat teşkilatında “istihbarat analizcisi” olarak anladıkları söylenemez. Örneğin CIA’da yapılan bir araştırmada istihbarat analizcilerinin büyük bir bölümü kendilerini istihbarat analizcisi olarak tanımlama yerine “narkotikçiyim, karşı-terörcüyüm, askerî analistim, ekonomistim,

⁵⁸⁹ G. F. Treverton ve C. B. Gabbard, a.g.e., s.iii.

siyaset bilimciyim” şeklinde tanımlamaktadırlar.⁵⁹⁰ Bu yaklaşımın temelinde büyük bir ihtimal ile stratejik istihbarat teorisinin tamamlanmamış olması yatmaktadır.

Eğer, bir stratejik analizci bir istihbarat teşkilatında görev almasaydı muhtemelen üniversitede öğretim üyesi, araştırmacı gazeteci, araştırma merkezinde uzman olarak çalışırdı. Ancak analizci eşittir, akademisyen ve istihbarat analizi eşittir, akademik çalışma demek mümkün değildir. İstihbarat analizi ile akademik çalışma arasında büyük farklar vardır. Bir bölüm sonra ele alacağımız istihbarat çarkına geçmeden önce bu çarkın en önemli unsuru olan analizciyi anlamamız açısından bu farkları anlamamız gerekmektedir.

Akademik çalışma bir amaca yönelen, sistemli ve ortaya yeni bir bilgi veya bilginin yeni yorumunu koymayı hedefleyen bir çalışmadır. Akademik çalışma düşünce yeteneğini, karar verme kabiliyetini, entelektüel dürüstlüğü ve bilimsel objektifliği de içermelidir. Bu nitelikleri ile akademik çalışma istihbarat analizinin temelini oluşturur.

İstihbarat analizcisi geniş kültür ve uzmanlık bilgisi yanında analiz metodolojileri konusunda yetkinlik ve ciddi bir meslek deneyimi gerektiren bir meslektir. Analizci geniş bir veri tablosu içinden benzer verileri görebilecek, aralarındaki bağı kurabilecek, girift sorunları çözebilecek yeteneğe/bilgiye ve gelecek ile ilgili öngörüler geliştirecek entelektüel cesarete sahip olmaktadır.⁵⁹¹ İstihbarat analizcisinden beklenen şey, rakiplerin, müttefiklerin ve diğer yabancı oyuncuların güçlü ve zayıf yanlarını, hedeflerini ⁵⁹² ve motiflerini tespit etmesidir.

Farklılıklarına gelince özellikle daha önce de vurguladığımız, a) Analizci üzerindeki zaman baskısı vardır. Çalışmasını akademisyene göre çok daha kısıtlı bir zaman diliminde gerçekleştirir. b) Akademisyeni incelediği konunun faktörleri yanıltmak için özel yöntemler geliştirmezler. Oysa analizci sürekli incelediği konu tarafından bilinçli eylemlerle yanıltılmak ve yönlendirilmek tehlikesi ile karşı karşıyadır. c) Akademisyen bir konuda yeterli veri yok ise çalışmayı iptal edebilir veya erteleyebilir. Analizcinin böyle bir şansı yoktur, eldeki veri ile çalışmak zorundadır. d) Akademisyen sürekli yüksek kaliteli veri ile

⁵⁹⁰ R. Johnston, a.g.e., s.26.

⁵⁹¹ A.g.e., s.61.

⁵⁹² İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8, Sayı 2, s.23.

çalışır. Güvenilmez kaynak ve bilgiler bilimsel olmadığı gerekçesi ile gözardı edilebilir. Oysa analizcinin böyle bir şansı yoktur. Güvenilmez kaynak ve bilgilerle de çalışmak zorundadır. e) Analizci geleceğe yönelik öngörüler geliştirir.

Akademisyenler ise daha çok geçmiş ve bugün üzerine çalışırlar. f) Analizciler, akademisyenlerin sahip olduklarından çok daha geniş bir bilgi ağına sahiptirler. g) Analizciler güvenlik nedenleri ile çalıştıkları konu hakkında akademisyenlerin sahip olduğu akademik tartışma özgürlüğüne sahip değildirler.⁵⁹³

Ve son olarak söylenecek şey, akademisyenlerin analizlerinde hata yapmaları durumunda bedeli meslektaşları tarafından eleştirilmeleridir. İstihbarat analizcisinin hatasının bedeli ise kan ile hem de çok fazla kan ile ödenebilir.

Stratejik analizci, bir ülkeyi, bir sanayi sektörünü, bölgesel veya küresel ekonomiyi izleyerek, açık, gri ve gizli kaynaklardan gelen bütün **“veri”**, **“haber”** ve **“bilgiyi”**, bir diğer ifade ile **“doğrudan elde edilen bilgiyi”**, **“dolaylı elde edilen bilgiyi”** ve **“gerçeği”** istihbarat döngüsü çerçevesinde inceleyerek ortaya siyaset yapım sürecini destekleyecek istihbaratlar koyan kişidir. Stratejik analizcinin, ülkelerin gelecek ile ilgili niyet ve planlarını doğru bir şekilde tespit edebilmesi için özel yetenekleri olması gerekir. Bir ülkenin plan ve niyetlerinin nedenlerini anlayabilmesi; özellikle tarihsel nedenleri anlayarak gelecekte nasıl davranacağını tespit edebilmesi gereklidir.

Ancak kendilerinden gelecek ile ilgili doğru öngörülerinde bulunması beklenen 200 değişik branştan analizci üzerinde yapılan bir araştırma, analizcilerin bu konuda çok da iyi olmadıklarını ortaya koymuştur.⁵⁹⁴ Bunun değişik nedenleri olabilir. Değişik nedenlerin başında analizcinin bürokratlaştıkça köreldiği, gerçeklere/olgulara bağlı kaldıkça geleceği görme yeteneğini yitirdiğidir. Analizcinin geleceği **“daha iyi”** görmesini sağlayan sadece **“diğer insanlarda olmayan bilgi”** olmamalıdır.

⁵⁹³ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.37-46.

⁵⁹⁴ R. Dames, D. Faust, and P. Meehle, **“Clinical versus Actuarial Judgment”**, W. Grove and P. Meehl, **“Comparative Efficiency of Informal (Subjective, Impressionistic) and Formal (Mechanical, Algorithmic) Prediction Procedures”**.

Örneğin hâkim Ahmet Bey ve eşi 30 yıldan buyana her cumartesi tiyatroya gidiyorlar ise gelecek cumartesi de gidecek olmaları %100'e yakın bir ihtimaldir. Ancak bu soruya muhatap olan analizci Hüseyin, hâkim Ahmet Bey'in perşembe akşamı bacağı kırıldığını biliyor ise (diğer insanlarda olmayan bilgi) hâkim Ahmet Bey'in tiyatroya gitmeyeceğini öngörebilecektir.⁵⁹⁵ Ancak olması gereken analizci üstünlüğü bu fazla bilgiden değil, analizcinin toplam bilgi, yöntem ve ruh hâlin-den kaynaklanmalıdır.

Analizcilerin geleceği öngörme konusunda “neden zayıf” olduğunu araştıran araştırmacılar bunun insan doğasından kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Bu araştırmacılara göre analizcilerde iki farklı karakter önplana çıkmaktadır. Bunlar davranış önyargıları/**pattern bias** ve deneme/yanılma yöntemli önyargılar/**heuristic bias** olarak ikiye ayrılmaktadır. Davranış önyargılarına eğilimli olan analizciler hipotezleri yanlışlayanlardan çok doğrulayan veriler arayan ve/veya eksik verileri eski deneylerden aldıkları verilerle dolduran analizcilerdir. Deneme/yanılma yöntemli önyargılar ise gelecek öngörüsü için uygun olmayan yöntemler kullanırlar.⁵⁹⁶

Stratejik analizcilik herhangi bir bilinen üniversite eğitimi sonucunda elde edilen bir meslek değildir. Belirli bir entellektüel birikim ve yeteneğin uygun şekillendirilmesi ile öğrenilebilecek bir “**zanaat**” olduğu dahi söylenebilir. Nitekim istihbarat servislerinde “usta-çırak” ilişkisi çerçevesinde verilen analizcilik eğitiminin altının çizilmesi de analizciliğin bu zanaat niteliğinin kabullenildiğini göstermektedir. Usta-analizci, çırak analizciyi istihbarat raporlarında aranması gereken a) ne, b) kim, c) nerede, d) nasıl sorularının cevaplarının bulunması konusunda eğitir. Usta-çırak ilişkisinin mahsurlu yanı bilginin kurumsallaşması ve yapılandırılmasını engellemesidir. Ayrıca, başarılı ustanın kariyerde yükselmesi sonucunda idari görevler üstlenmesi onun eğitim ile ilgilenmesinü mümkün olmaktan çıkaracağı için iyi analizcilerin yetişmesinin zorlaşması anlamına gelecektir.

Stratejik analizci belirli bir entellektüel birikim ve yeteneğin ötesinde belirli özelliklere sahip olmalıdır. Bu noktadan toparlarsak, bir

⁵⁹⁵ R. Johnston, a.g.e., s.65.

⁵⁹⁶ A.g.e., s.65-66.

stratejik analizcide olması gereken nitelikler aşağıdaki şekli ile özetlenebilir:

Stratejik Analizcide Olması Gereken Nitelikler

a) Güçlü Bir Millî Kimlik ve Devletin Kuruluş Felsefesine Sadakat: Bir istihbarat analizcisinin öncelikle sahip olması gereken güçlü bir millî kimliktir. Çünkü istihbarat millî bir faaliyettir. Toprak Mahsulleri Ofisi'nde görevli analizci ile bir Türk İstihbarat Teşkilatı'ndaki veya stratejik araştırma merkezindeki (SAM) analizci çok farklıdır. Bir taşlı tarlayı taşsız tarladan ayırmak ile millî olanı gayri-millî olandan ayırmak farklı şeylerdir. Toprak Mahsulleri Ofisi bir Alman ziraat mühendisini bünyesinde istihdam edip verimli arazilerin tespiti konusunda kendisinden tam randımanlı sonuç alabilir.

Ancak bir Türk istihbarat servisi veya SAM'ında bir Alman istihbarat analizcisinin millî hedeflerin tespit ve tayin edilme sürecinde istihdam edemez. Millî olmanın sadece ölçülebilir bilgi ile ifade edilemeyeceğini, onun bir duygu olduğu da ifade edilmelidir. İstiklal Marşı'nı yazabilmek için bir Türk, bir Mehmet Akif olmak lazımdır. "Deutschland über Alles" mısralarını yazabilmek için de bir Alman olunması gerekir. Bir Alman istihbarat analizcisinin bir Türk istihbarat servisi veya SAM'ın da yapabileceği şey Türk ve Alman servislerinin bir ortak operasyonu sırasında kısa zamanlı ve Türk analizcilerle birlikte çalışmaktır.

Analizcinin millî kimliğinin güçlü olması ise sadece istihbarat teşkilat öncesi yaşamındaki özelliklerine dayandırılmaz. Teşkilat içindeki süreçte de millî kimliğinin güçlendirilmeye devam edilmesi lazımdır. Bu noktada bir Türk istihbarat analizcisinin millî kimliğinin sağlıklı bir zemine oturması için hangi bilgi/kültür esasları çerçevesinde güçlendirilmesi gerektiği üzerinde durulacaktır.

1) Türk istihbarat analizcisi Türkiye'yi iyi tanımalıdır. Türkiye en azından genel anlamda dolaşmış olmalı, Karadeniz ile Güneydoğu, İç Anadolu ile Trakya bölgeleri arasında karşılaştırmalar yapabilmelidir. Türkiye'nin imkân ve yetenekleri konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Millî Güvenlik Akademisi eğitim programına benzer bir program her Türk istihbarat analizcisi için kaçınılmaz bir gerekliliktir.

2) Türk tarihi konusunda analizci başlangıçtan günümüze amâtorce bir merakın ötesinde kapsamlı bilgi sahibi olması ve sürekli yeni okumalarla tarih bilgisini güçlendirmelidir.

3) Türk istihbarat analizcisi 1774 Küçük Kaynarca-1918 Mondros Mütarekesi arasındaki Türk tarihini çok iyi incelemeli ve anlamalıdır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin bir çok menfaati, mevcut sorunların kaynağı bu dönemin olayları arasında gizlidir.

4) Türk istihbarat analizcisi 1919-1938 arasındaki İstiklal Harbi ve Türk Devrimi sürecini çok iyi ve tekrar tekrar incelemelidir. Çünkü devletin kuruluş felsefesi ve milletin yaşamsal menfaatlerinin belirlendiği dönem bu dönemdir. İstihbarat analizcisi analizlerinde menfaat/tehdit değerlendirmelerini yaparken, muhakkak ki, hayatın dinamik akışını göz önünde tutarak 1919-1938 kuruluş felsefesini göz önünde tutmak zorundadır. Bu noktada istihbarat analizcisini (ve bütün devlet aygıtını) düşünce, tahlil ve eylemlerinde, tehdit ve menfaat değerlendirmelerinde en son bağlayan husus, aralarında kaçınılmaz bir çatışma çıkması durumunda seçmen iradesi değil, millî iradedir.

Bazı siyaset bilimciler millî iradenin bir efsane olduğunu, millî irade diye bir olgunun olmadığını, seçimlerde ortaya çıkan iradenin millî irade değil, seçmen iradesi olduğunu ileri sürerler. Bu tespitte bir doğru, bir yanlış vardır. Gerçekten de seçimlerde ortaya millî irade değil, seçmen iradesi çıkar. Ancak millî irade bir efsane değil, çok güçlü bir politik gerçektir. Millî irade, seçimlerde değil, kurulması sırasında ortaya çıkan iradedir. Keza millî irade bir devletin yok olma/parçalanma tehdidi ile karşı karşıya kaldığı zaman bunu aşmak için ortaya koyduğu iradedir. Millî irade seçmen iradesi gibi zaman sınırlı değil sınırsız olması düşünülen ve onun için mücadele edilen bir iradedir. Millî irade "sandıktan oy" ile değil, süngünün ucundan çıkan iradedir.

İstiklal Harbi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması Türk milletin kendi kaderini tayin hakkını kapsayan şekilde millî iradesini ortaya koyması ve bunu daha sonra anayasalarının değiştirilemeyecek hükümlerinde yaşatmasıdır. Bir diğer anlatımla anayasanın değiştirilemeyecek hükümleri millî iradeyi, değiştirilebilecek hükümleri ise seçmen iradesini kapsar. Millî irade, geçici, değişken ve kısmî olan

seçmen iradesiden, kalıcı, değişmez ve bütün milleti kapsayan nitelikleri ile üstündür. Atatürk'ün bu konudaki tespiti çok önemlidir: "Uluslar egemenliklerini geçici bile olsa bırakacağı meclislere gereğinden fazla inanmamalı ve güvenmemelidir. Çünkü meclislerde despotluk yapabilir ve bu despotluk bireysel despotluktan daha tehlikeli olabilir. Meclislerin öyle kararları olabilir ki, bu kararlar ulusun yaşamına giderilmesi imkânsız zararlar verebilir." Bir diğer ifade ile, parlamento millî irade ile ters düşebilir.

Seçmen iradesine dayanılarak, millî iradenin ortaya koyduğu politik misyonu tehdit altında bırakacak adımlar atmak, hangi demokratik görünüm ile sunulur ise sunulsun özünde anti-demokratiktir. Demokratik bir rejimde istihbarat analizcisi, seçmen iradesinin sonucunda hükûmeti oluşturan partinin politikaları doğrultusunda talep edilen istihbarati bilgileri temin ederken, istihbarat analizlerinde tehdit ve menfaat kategorisini seçmen iradesinin tercih ettiği hükûmet programına göre değil, millî iradenin ilkelerine göre algılamalıdır.

b) Çok Geniş Bir Temel Kültür: Stratejik analizci, tarih, edebiyat, sosyoloji, ekonomi ve istihbarat tarihi başta olmak üzere çok geniş bir temel kültüre sahip olmalıdır. İstihbarat analizcisi asla kozmopolit olmamalıdır; ancak millîliği onu dar bir kalıp içine itecek şekilde yanlış yorumlamamalıdır. Böyle bir durum onun gerçek millî menfaat algılamasını engeller. Klasik dört senelik lisans eğitimi entelektüel altyapının güçlü bir şekilde oluşması için yeterli değildir. Bundan dolayı, analizciler yüksek lisans ve doktora eğitimi yapmaya teşvik edilmelidirler. Bir İran analizcisi dünya tarihi konusunda genel; ancak Ortadoğu tarihi konusunda derin bir bilgiye sahip olmalıdır. İran tarihi konusunda ise başlangıçtan bugüne kıyaslamalar yapabilecek ölçüde uzmanlaşmalıdır. İran'da İslâm öncesi dinin tarihi konusunda bilgi sahibi olduğu gibi İslâm'ın şii yorumu konusunda uzmanlaşmalıdır. Bu da kapsamlı bir İslâm dini ve tarihi bilgisini önşart koşar. İran'ın etnik yapısı, İran'da değişik halkların millî kültürleri ve İran'da ortak kültür konusunda kapsamlı bir bilgi doğru analize giriş için gerekli anahtardır. Bunları bilmeden İran konusunda herhangi bir sağlıklı analiz sadece şansa kalmıştır. İran analizcisinin bir süre İran'da yaşamış olması, en azından İran'a etkili gözlem yapabileceği seyahatlerde bulunması analizlerinin kalitesini yükseltecektir.

c) Değişik Uzmanlık Alanlarını Birleştiren Bölgesel / İşlevsel Bilgi: İran uzmanı, örneğin İran ekonomisi, petrolün oynadığı rol, İran Ordusu konusunda yani farklı uzmanlık alanlarının bilgilerini sentezleyebilmelidir. İran siyasetinin analizini yapan analizci aynı zamanda İran edebiyatını da bilmelidir. Ancak bütün bu bilgileri analizcinin Farsça orijinal kaynaklardan izleyebilecek kadar Farsça bilmesi gerçek bir stratejik analizci için bir zorunluluktur. Aksi takdirde sadece tercüme edilen metinlerden İran'ı anlamaya çalışan bir "turist analizci" durumunda kalacaktır. Bir dili bilmeden bir ülkenin ve halkın ruhuna nüfuz edebilmek mümkün değildir. Bir ülkenin dilini bilmeden yapılan analizleri, generalist anlayışla yapılan "güvenlik analizi" olarak görebiliriz ancak uzmanların yaptığı "istihbarat analizi" olarak görmek zordur.

d) Hayal Gücü: Bir analizci için bilgi kadar hayal gücü de önemlidir. Çünkü analizci hiçbir zaman tam bilgiye sahip değildir. Sürekli eksik bir şeylerle karşı karşıya kalacaktır. Bu durumda bu eksikliği giderecek olan onun hayal gücüdür. Hayal gücü olmayan, hayal gücünü bilgisi ile bütünleştirmeyen analizci vasat bir bürokrat olmanın ötesine geçemez.

e) Yaratıcılık: Analizci durağan, kitabî, bürokrat değil, entelektüel anlamda yaratıcı olmalıdır. Düşüncesinin sınırları olmamalıdır. Yaratıcı düşünceye sahip olan analizcisorunlara yenilikçi çözümler getirir. Yerleşik metodların çözüm üretmediğini görmek, söylemek ve yerine yenisi önermek gücüdür yaratıcı düşünce. Esasen yaratıcılık hayalcilik ile beslenen bir süreçtir. Hayal gücü etkin olan yaratıcı da olacaktır. Bir analizcinin hayal gücünün sınırlarını zorlayacak arayışlar içinde olması örneğin ilgili bir roman okuyucusu ve hatta amatör bir roman yazarı olması yaratıcılık ve hayalcilik yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olacaktır.

f) Sürekli Bilgi Yenileme Yeteneği ve İsteği: Analizcinin örneğin bir konuyu entelektüel anlamda tamamen kapatıp bir başka konuyu araştırmaya başlayan veya çalıştığı konuda öğrencilerine yeni bir şey aktarmak istemediği için bilgisini yenilemeyen bir akademisyenden farklı olarak çalıştığı konu ile ilgili sürekli kendisini yenilemesi bir zorunluluktur. Bu yenileme yeni bilgilere inmek veya mevcut bilgileri derinleştirmek şeklinde olabilir.

g) İyi Dinleyici Olma ve İyi Bir Konuşmacı Olma: İstihbarat analizcisi iyi bir dinleyici olmalıdır; eğer değil ise bunun için özel bir çaba sarfetmelidir. Mesela kendisini yetiştirmek amacı ile dinlerken not almalıdır. Çünkü iyi dinlemek iyi anlamak için atılan önemli bir adımdır. Ancak iyi iletişim kurmak için sadece iyi bir dinleyici olmak yetmez aynı zamanda iyi bir konuşmacı da olmak gerekmektedir. Analizci kendisini açık, seçik, rahat anlatacak şekilde konuşmalıdır.

h) İyi Bir Gözlemci Olma: İstihbarat analizcisi iyi bir okur olmanın dışında iyi bir gözlemci olmalıdır.

ı) İyi Benzetme/Analojiler Kurabilme Yeteneği: Analizci iyi benzetmeler yaparak analojiler kurarak gelecekte hareketle bugünü ve geleceği izah edebilmelidir. Ancak bunu yapabilmek için yukarıda anlatılan konu ile ilgili kapsamlı bilgi sahibi olmak gerekmektedir.

i) Sınırsız Açıdan Sorgulama/Soru Geliştirme Yeteneğine Sahip Olması: Analizci sürekli sorgulayan ve yeni yeni sorularla konuya daha derinlemesine nüfuz etmeye çalışan bir niteliğe sahip olmalıdır.

j) Sabır ve Sebat: Analizci kolay görevlerle karşı karşıya değildir. Görevini yerine getirebilmesinin bir şartı da sabırlı olması ve direnmesidir.

k) Soğukkanlılık: Analizci soğukkanlı olmalıdır. Duygularının ve sempatiilerinin esir olmamalıdır. İdeolog değil analizci olduğunu unutmamalıdır.

l) Şüphecilik: Sağlıklı bir şüphencilik analizcinin aldatma operasyonlarına karşı en büyük yardımcısıdır. Analizci akademisyen olmadığını asla aklından çıkarmamalıdır.

m) Zengin Bir Dil Haznesine ve İyi Yazı Yeteneği: Analizci kendisini iyi ve anlaşılır ifade edebilmek için zengin bir dil haznesine ve iyi yazı yeteneğine sahip olmalıdır.

n) Bilgisayar Teknolojilerini İyi Kullanma: Analizci bilgi çağında bilgisayar ve iletişim teknolojileri üzerinde pratik kullanımı sağlayacak kadar teknolojiyi iyi kullanabilmelidir.

o) Entelektüel Merak: Eğer bir analizcinin entelektüel merakı yok ise o analizci değildir; tesadüfen kendisine ıstırap veren bir iş yapıyordur.

ö) Analitik Düşünme Yeteneği: Toplanan ancak her zaman eksik olan verilerden bir anlam çıkarabilmek için düzenli mental süreçleri

üstün bir şekilde uygulama yeteneğine sahip olmalıdır. Analizci, verileri karşılaştırmalı, farklılıklarını, benzerliklerini bulmalı, yeniden gözden geçirmeli sadece olanı değil, eksik olanı da tespit etmelidir.⁵⁹⁷

p) Eleştirisel Düşünme Yeteneği: Analizci düşünceleri düzenlemeli, üretmeli, fikrini savunmalı, karşılaştırmalar yapmalı, gerekçeleri değerlendirmeli ve sorunları çözmelidir.⁵⁹⁸

r) Hüküm Vermekten ve Savunmaktan Çekinmeme: Analizci hükme ulaşma ve ulaştığı hükümleri entelektüel olarak savunmak zorunda olan bir kişidir. Eğer bir analizci bürokrasinin klasik “evet efendim” tavrını benimseyip ulaştığı hükümleri aksine ikna edilene kadar savunmuyor ise büyük bir eksiklik içindedir.

s) İnisiyatif Sahibi: Analizci inisiyatif sahibi olmalıdır. Kendiliğinden girişimlerde bulunmalıdır. Sorun tespit etmeli ve üzerine gitmek için arayış içinde olmalı, üstlerini ikna etmeye çalışmalıdır.

t) Sorumluluk Sahibi: Analizci sorumluluk sahibi olmalıdır. Analizcinin sorumluluğu bir akademisyenin sorumluluğundan farklıdır. Bu sorumluluğu sınırda görev yapan ve sınırın namusu kendisine emanet edilmiş bir komutanının sahip olduğu sorumluluk ile karşılaştırılabilir.

u) Grup Çalışmasına Yatkın Olmak: Analizci tek başına oynamadığını, analizin bir takım oyunu olduğunu bilmelidir. Başarıda başarısızlıkta ekip çalışmasının sonucunda elde edilecektir.

Stratejik analizci, incelediği konu ile ilgili olarak tasvir edici, izah edici veya tahmin edici analizler geliştirir. Stratejik analizciden esas olarak beklenen, tahmin edici analizler geliştirmesidir. Stratejik analizci satranç oyuncusuna benzer. Satranç oyuncusu gibi kuralları bilir. Fakat kuralları bilmek değil onları sayısız kez uygulayarak geliştirmek ustalaştırır.

Stratejik analizci izlediği ülke, konu, sanayi sektörü, bölgesel ve küresel ekonomideki değişimin dinamiklerini ve gelecek ile ilgili genel ve özel eğilimleri tespit etmeye çalışır. O, değişimin temel göstergelerini, tehdit edici gelişmelerin belirtilerini tespit edecek, geleceğe yönelik

⁵⁹⁷ Fundamental Elements of the Counterintelligence..., s.38.

⁵⁹⁸ A.g.e., s.38.

projeksiyonlar yapar ve tehditlerle başa çıkabilmek için değişik seçenekler içeren politikalar önerir.⁵⁹⁹

Modern enformasyon teknolojisinin bir neticesi olarak, stratejik analizci önüne gelen binlerce, çoğu birbirleri ile ilişkisiz olayı gözlemleyip, hep bir aracının kullanılarak aktarıldığı bilgiyi yeniden kurar.

Stratejik analizci; a) Gelecek modellemeleri yapar; b) Ulusların, örgütlerin, şirketlerin, grupların yetenek ve amaçlarını araştırır, c) Politik, askerî, ekonomik, kültürel süreçlere yoğunlaşır; d) Uzun vadeli gelecek öngörülerini geliştirmeye çalışır.

Stratejik analizci için sürekli eğitimin büyük önemi vardır. **Çünkü, analizci başkalarını anlamadan önce kendisini anlamalıdır.** Analiz eğitimi, analizcinin 1) Olaylarla ilgili ne tür analitik yargılara vardığını ve insanları nasıl algıladığını anlamasını sağlar; 2) Bu sorunları aşmada yol gösterir.⁶⁰⁰

Stratejik analizci gelecek üzerine çalışmasına rağmen bir gelecek bilimci, değildir. CIA'nın eski başkanı Robert Gates siyasal karar alıcıların ihtiyaçlarını **"gizli şeyler"** ve **"sırlar"** veya **"esrarengiz şeyler"** diye ikiye ayırır. Gates, Gizli şeylerin cevaplandırılması mümkündür. Oysa sırlara/esrarengiz şeylere verilebilecek kesin doğru cevaplar yoktur" demektedir. Örneğin yabancı liderlerin düşünce dünyası zaman zaman böyle bir esrarengiz alan olabilir. Çünkü liderler de ne yapacaklarını bilmeyebilirler. Bu noktada gelecekle ilgili sorunlara iki açıdan bakabiliriz. Bir devletin gelecekle ilgili niyetlerini ve planlarını bilebiliriz. Ancak liderin /liderlerin ne yapacakları ile ilgili çoğu kez bilgi esrarengiz alana girer.⁶⁰¹

Ancak iyi bir biyografik istihbarat çalışması ile istihbarat analizcisi bu konuda bile etkileyici ilerleme sağlayabilir. Ayrıca ileri ki sayfalarda ele alacağımız yeni istihbarat metodolojilerinde **"sırların"** / **"esrarengiz şeyler"**in de çözülebileceği ileri sürülmektedir.

Bu noktada stratejik analizcinin bilgi ile ilişkisi konusunda dikkat etmesi gerekenlere kısaca değinmeliyiz.

⁵⁹⁹ Albert Clarkson, **Toward Effective Strategic Analyses: New Applications of Information Technology**, Westview Pres, Boulder, Colorado, 1981, s.9.

⁶⁰⁰ R. J. Heuer, a.g.e., s.4.

⁶⁰¹ M. Hermen, a.g.e., ss.103-104.

VIII.1. Bilinenlerle İlgili Açık Davranılmalıdır

Stratejik analizci neyi, nasıl ve ne dereceye kadar bildiği konusunda açık davranmalıdır. Bildiğinden fazlasını biliyormuş gibi davranmamalı, “esrarengiz şeyleri” bildiği intibasını vermemelidir. Bazen, bilginin güç olduğu ve gücün baştan çıkarıcı olduğu noktasından hareket edildiğinde stratejik analizcinin böyle bir tuzağa düşmesi söz konusu olabilir. Stratejik analizci, yazdıklarına dayanılarak millî menfaatlerle ilgili karar verileceğini, ülkenin yüksek menfaatlerinin ve insanların hayatının tehlikeye girebileceğini unutmamalıdır.

VIII.2. Haberle Gerçeği Ayırmalıdır

Her haber en yetkili ağızlardan söylenmiş bile olsa gerçek değildir. Örneğin, İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejat’ın “İran nükleer silah üretmeyecektir” şeklinde bir açıklama yapması, İran’ın nükleer silah üretmeyeceği anlamına gelmez. Zaten, stratejik analizci ile diğer vatandaşları birbirlerinden ayıran bir metodolojiye sahip olmalıdır.

VIII.3. Haberle Tahminlere Dayalı Yargıyı Ayırmalıdır

Stratejik analizci tabii ki tahminlere dayalı yargılar geliştirecektir. Ancak bunları sadece haberlere (Dolaylı Elde Edilen Bilgi) dayandırmamalıdır. Tahminlere dayalı yargılar daha uzun düşünülmüş ve farklı bilgi kaynakları (Doğrudan Elde Edilen Bilgi) ve (Gerçek) ile beslenmiş olmalıdır. Bir meselede analizcinin elindeki verilerin yetersizliğinden dolayı belirsizlik artar ise analizcinin delillerden çok yargılarına dayanması ihtimali artacaktır.⁶⁰²

VIII.4. Mevcut Karmaşıklık Dikkate Alınmalıdır

Analizcinin bir mesele ne kadar karışık ise ihtiyaç duyduğu bilgi ve bilginin kalitesi o kadar artar. Eğer söz konusu olan bir siyasal liderin söylediklerinin ötesinde “gerçek niyeti” ise elde edilmesi gereken bilginin niteliği çok yüksek olmalıdır.

⁶⁰² İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel Sayısı, Yaz 2002, Cilt 8, Sayı 2, s.28.

VIII.5. Politik Hassasiyet Dikkate Alınmalıdır

Stratejik analizci müşterinin düşüncelerinin kendisinin ulaştığı ilişki içinde olduğu yapılardan-kaynaklardan farklı olduğunu biliyor ise tahmine dayalı (Dolaylı Elde Edilen Bilgi) istihbarat sonuçlarından uzak durarak (Doğrudan Elde Edilen Bilgi) ve (Gerçeğe) dayanan istihbarat sonuçlarını tercih etmelidir.⁶⁰³

VIII.6. Aldatılma İhtimali Hesaba Katılmalıdır

Stratejik analizci, veri, malumat ve bilgi; (Dolaylı Elde Edilen Bilgi) ile (Doğrudan Elde Edilen Bilgi) ve (Gerçeği) incelerken, rakip servislerin aldatma operasyonları ile karşı karşıya olduğu ihtimalini sürekli gözönünde tutmalıdır. Bu süreçte en rahat olacağı bilgi çeşidi “Doğrudan Elde Edilen Bilgi” dir.

VIII.7. Delil Terimi Mümkün Olduğunca Az Kullanılmalıdır

“Delil” kelimesinin karar alıcılar üzerinde psikolojik bir etkisinin olacağı düşüncesi ile stratejik analizci bu kavramı mümkün olduğunca az kullanmalıdır.⁶⁰⁴

Bütün bunları yapmak stratejik analizcinin önündeki zorlukları kaldırmayacaktır. Onun önünde başka aşması gereken zorluklarda vardır.Stratejik analizci analiz sürecinde “**dört zor doğal süreçle**” karşı karşıyadır. Bu süreçlerin hepsi analizcinin insan doğasından ve toplumsal yapıdan kaynaklanmaktadır.

Birinci süreç, insan psikolojisidir. Analizci yanılmak istemez ve bundan dolayı da tedbirlidir. Bir yandan kendisini politik baskı ile karşı karşıya hisseder, öte yandan elinde birbiri ile çatışan bir yığın bilgi vardır. Üstelik sürekli zaman baskısı altındadır. Bütün bunlar

⁶⁰³ CIA’da analizci-politikacı ilişkisi ve bunun neden olduğu olumsuzluklar konusunda bkz. William C. Prillaman ve Michael P. Dempsey, “**Mything the Point: What’s Wrong with the Conventional Wisdom about CIA**” Intelligence and National Security, Vol. 19 No 1 ilkbahar 2004, s.1-28 ve CIA analizcilerinin nasıl politikacıların istedikleri doğrultuda istihbarat ürettiklerini gösteren bir makale için bkz. Maria Ryan, “**Inventing the Axis of Evil: The Myth and Reality of US Intelligence and Policy-Making After 9/11**”, Intelligence and National Security, Vol 17 No 4 Kış 2002, s.55-76.

⁶⁰⁴ İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, s.37-39.

analizciyi **“en kötü durum senaryosuna”** kaydırır. Çünkü en kötü durum senaryosunun gerçekleşmemesi durumunda müşteri daha az zarar görür. Bu ruh hâline kapılan analizci bu yaklaşımdan kendini zor kurtarır.⁶⁰⁵

Walter Laqueur bu konuda şu tespiti yapmaktadır. “İnsanlar tutarlı olmayı tercih ederler ve yapılarını çok dar bir gerçek temeline dayandırır ve tutarsızlıktan kaçmak için zayıf veya yanlışlanmış kanıtlara saldırırlar.”⁶⁰⁶

Analizcinin doğasındaki ikinci doğal süreç subjektifliğidir. Analizcilerin elinde çok nadiren olaylar ile ilgili mutlak yeterli veri vardır. Analiz hep eksik veri ile başlar ve analizcinin zihni katkısı ile tamamlanır. Analizci elindeki parçalardan tam bir resim oluşturmak zorundadır ve belirsizlikleri dolaylı kanıtlar veya akla yakın izahlarla açıklamak zorundadır.⁶⁰⁷

Üçüncü doğal süreç, mümkün olduğunca basit bir analiz üretme isteğidir. Hemen hemen bütün analizciler, karşı karşıya oldukları sorunları aşmada en basit analizleri üretme eğilimi içindedirler. Bunda “siz anlamıyor musunuz? Gün gibi ortada?” şeklinde çevreye sorulan gizli bir övünme de vardır. Yani analiz basit olmasa dahi analizci onun basit olduğunu söyleyebilir.

Dördüncü süreç, ise analizcinin üzerinde politikacıların kendi politikalarına uygun analiz üretmeleri için uyguladıkları baskıdır.⁶⁰⁸

Stratejik analizci, açık ve net yazmasının dışında zaman zaman kaynaklarını açıklamadan okuyucuyu yazdığının doğru olduğuna ikna etmek zorundadır.⁶⁰⁹

⁶⁰⁵ Procyshyn, T. W., s.8.

⁶⁰⁶ Laqueur, Walter, **A World of Secrets: The Uses and Limits of Intelligence**, (New York, Basic Books), s.289.

⁶⁰⁷ Procyshyn, T. W., s 9.

⁶⁰⁸ A.g.e., s.10.

⁶⁰⁹ M. Herman, a.g.e., s.154..

VIII.8. Stratejik Analizcilerin Dikkat Etmesi Gereken Bazı Hususlar

Bir stratejik analizeinin çalışmaları sırasında bazı temel ilkeleri geliştirmesinde fayda vardır. Bunları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1) Ulaştığınız Sonuçlara İnanın: Bir konuda uzun ve bütün açılardan konuyu inceleyen bir araştırma yaptığınıza ve bu araştırma sonucunda sağlıklı bir sonuca vardığınızı inanıyor iseniz aynı konu ile ilgili karşı görüşleri dinlemek ile birlikte kararınızda aksi ispatlanana kadar ısrarcı olun.

2) Tahminlerinizde Yanılmaktan Korkmayın: Analizcinin görevi sadece belgelere ve somut haberlere dayanarak rapor üretmek değil, geleceği bunlardan hareket ederek, fakat bunların ötesine geçerek öngörmektir. “Yanılacağım” diyerek gelecek ile ilgili tahmin yapmaktan korkmayın.

3) Hatalardan Öğrenmeyi Öğrenin: En zor şeylerden birisi de analizcinin yanlışlığını kabul etmesidir. Ancak yeni verilerin ve/veya yorumların ışığında yorumlarımızdan yanlışlıkları arındırarak daha doğru analizlere yönelmeliyiz.

4) Değer Yargılarınızın Kurbanı Olmayın: Stratejik analizcinin görevi incelediği konuyu anlamak için kendi değer yargılarını ve düşünce sistematüğini araştırma konusuna/kişiyeye uygulamak değil, araştırdığı/konunun kişinin değer yargılarını anlamaya çalışmaktır. Eğer kendi değer yargılarınızı ve düşünce sistematüğünüzü karşı karşıya olduğunuz kişiye uygularsanız, onun yapacağını değil, kendi yapacağınız şeyi bulmuş olursunuz.

5) Stratejik Analiz Paylaşılmadıkça Değer Taşımaz: Analizi sadece yapmak değil, aynı zamanda herkesin anlayacağı bir dille yazmak gerekir.

6) Ortak Çalışmada İtiraz: Eğer ortak yapılan bir çalışmada çalışma grubunuzdaki diğer analizcilerin ulaştığı sonuca siz itiraz ediyor iseniz, görüşünüzü rapora şerh koyarak ve nedenlerini açıklayarak açıklayın.

7) Sürekli Ortak Görüş Her Zaman İyi Değildir: Eğer sürekli grup çalışmalarında ortak görüş üretiliyor ise orada grup düşüncesine sapma ve ortak hata geliştirme gibi bir süreç başlamış olabilir, buna karşı uyanık olunmalıdır.

8) Özlü Anlatım: Rapor, bilgi notu, stratejik araştırma raporu veya stratejik inceleme raporu hazırlarken mesele ne kadar çok şey bildiğiniz göstererek malumâtıfuruşluk yapmak değil, stratejik analizi gerçekleştirerek, çıkarılması gereken sonucun net bir anlatım ile ortaya konulmasıdır. Ulaşabildiğiniz bütün bilgilere ulaştığınızdan emin olmadan araştırma safhasına son vermemelisiniz.

9) Bilginin Peşinde Koşma: İhtiyaç duyduğunuz bilgiyi elde etmek için bilginin peşinde koşmalısınız. Bir konuyu analiz ederken elde edebileceğiniz bütün bilgiye ulaştığınızdan emin olmadan araştırma safhasına son vermelisiniz.

10) Düzelti Süreci: Hazırladığımız raporlar yayımlanmadan önce defalarca okunacak ve düzeltilecektir. Bu tür düzeltmeleri çalışmalarınıza yapılmış dış müdahale olarak değil, ortak çalışmanın bir parçası olarak görmelisiniz.

11) Grup Dışı Görüşme: Stratejik analizciler, içinde çalıştıkları grubun dışındaki meslektaşları ile de görüş alışverişinde bulunmalıdırlar. Bazen başka bir bölge ile ilgili olarak çalışan bir analizci bazen hiç beklenmedik bir açılım getirebilir.⁶¹⁰

12) Analizci Toplayıcıdan Daha Bilgili Olmalıdır: İstihbarat sürecinde analiz için gerekli bir çok bilginin espionaj yöntemi ile sağlanması gerekir. İstihbarat analizcisi kendisini sahadan espionaj yöntemleri ile bilgi toplayan toplayıcının insafına terk etmemelidir. İstihbarat analizcisi konuyu toplayıcıdan daha iyi bilmeli ve toplayıcının yolladığı bilgilerin doğruluğunu denetleyebildiği gibi toplayıcıyı yönlendirebilmelidir. Bir anlamda pilot ile kule görevlisi arasındaki ilişkiye benzer bir görev analizci ile toplayıcı arasında vardır. Kule görevlisi pilota uçuş çizgisini ve ineceği yeri vererek yönlendirir. Analizci de toplayıcıdan neyi toplaması gerektiğini, hatta nereden ve nasıl toplanması gerektiğini söyleyebilmelidir.

13) Gündemi Yaşama: Bir ülkeyi inceleyen analizci incelediği ülkenin gündeminde yaşayacak şekilde hayatını kurgulamalıdır. Yaşadığı ülkenin televizyonundan çok incelediği ülkenin televizyonlarını izlemelidir. Güne izlediği ülkenin en saygın gazetesini değil, en fazla okunan gazetesini okuyarak başlamalıdır. Böylece halkın gündemini izleme şansına sahip olacaktır. Ülkede gündeme gelen romanları oku-

⁶¹⁰ Frank Watanbee, Fifteen Axioms for Intelligence Analysts.

malı, film ve dizi filmleri seyretmelidir. Bütün bunlar analizcinin incelediği ülke ile ilgili esas inceleme konularına daha rahat nüfus etmesini sağlayacaktır.

Analizcinin dikkat etmesi gereken bir husus da bir konu üzerinde odaklanmış olarak çalışırken, konu üzerindeki denetimini yitirerek, konunun onu denetimine almasını engellemektir. Diğer bir ifade ile insan bulanık bir görüntüye ne kadar uzun süre bakarsa ilk ve muhtemelen yanlış olan zannının doğruluğuna o kadar çok inanır. Hatta görüntü biraz daha belirginleşse de bakan kişi ona değil, o bakan kişinin kafasındaki imaja uyar. Akılda tutulması gereken husus, stratejik analizci için algılamanın en zor olduğu koşullar, analizcinin sürekli aynı konu üzerinde çalıştığı koşullardır.⁶¹¹

Analizin kalitesinin artması ancak istihbarat analizcisinin mümkün olduğunca dış dünya ile bağlantı kurmasına bağlıdır. Bir yoruma göre, istihbarat sarrafı olan stratejik analizciler hem istihbarat toplamanın yaratacağı hem de operasyonel karar alma sürecinin yarattığı baskıdan uzak olmalıdırlar.⁶¹²

İstihbarat analizcileri grup hâlinde çalıştıkları zaman ise sadece tek tek iyi olmalarının sorunu aşmak için yeterli olmadığını bilmelidirler. İstihbarat analiz grubu olarak iyi olabilmek için belirli şartlar yerine getirilmelidir. Ekip üyelerinin görevleri açık bir şekilde tanımlanmış olmalıdır. Takımdaki herkes başarısının takımını diğer üyelerinin başarısına bağlı olduğunu anlamalıdır. Ekip üyeleri arasında etkili ve açık bir iletişim olmalıdır. Ekip büyüdükçe yönetimi daha zor olacağı için ekibin büyüklüğü yönetimi zorlaştıracak ölçülerde olmamalıdır.⁶¹³

VIII.9. İstihbarat Analizinde Analizciyi Olumsuz Etkileyen Psikolojik Faktörler

İstihbarat analizi sürecinde şimdiye değin anlatılan bütün metodlar, teknikler ve araçların kullanılması, analizcinin yetkin bir analizci olması bile analiz sürecinin mükemmel olmasını gerektirmez. Analiz sürecinde gözönünde tutulması gereken bir faktörde analizcinin psikolojisidir.

⁶¹¹ R. J. Heuer, a.g.e., s.5-6.

⁶¹² Shukman, H. (e.d.), s 104.

⁶¹³ R. Johnston, a.g.e., s.70.

Analizci de her insan gibi olumlu-olumsuz birçok psikolojik faktörü analiz sürecine yansıtır. Olumsuz süreçlerin analizci tarafından teşhis edilmesi, analiz sürecinin olumsuz etkilenmesini engelleyecektir. Aşağıda bu tür süreçler ele alınmaktadır:

1) Tek Merkezli Düşünme: Analizcinin düşünce dünyası geçmişte yaşadığı bir deneyimin hegemonyası altındadır. Bütün analizlerine o olaydaki deneyimlerini uysa da uymasa da yansıtmaktadır. Bu durum analizciyi, tek merkezli bir düşünceye sürükler.

2) Prematüre Düşünce: Analizcinin konuya basitlik, açıklık ve istikrar getirme arzusu ile konuyu derinlemesine ele almadan sonuca ulaşma arzusundan kaynaklanır.

3) Uygunsuz Benzetmeler: Analizci zaman zaman açıklama için geçmişten aldığı olayları zorlayarak günümüzdeki olayları açıklamada kullanılır.

4) Tarihten Anılan Yüzeysel Örnekler: Meseleleri eleştirisel bir perspektif ile ele almayan analizciler, tarihsel bazı olayları aşırı genellemeler ile bu günü izah için kullanırlar.

5) Analiz Edilen Örgütlerde Bütünlük: Analizciler zaman zaman devletleri/örgütleri analiz ederken, içerdeki farklılıkları gözden kaçıran bir tavır sergilerler. Muhataplarını olduğundan daha örgütlü ve olduğundan daha koordine görürler. Yanlış algılamalarını gözden geçirirler. Bu analizlerde en çok yapılan yanlışlardan birisidir. Bulunan bir belge yapılan bir açıklamadan hareketle bütün sistemin izah edilebileceği zannedilir.

6) Cemaatçi Yaklaşım: Analizciler zaman zaman mensubu oldukları istihbarat örgütlerinin, (örneğin Türkiye’de MİT, Genelkurmay İstihbarat, Jandarma İstihbarat, Polis İstihbarat gibi) değer yargılarının etkisinde kalarak analize yönelirler. Bu ortaya stereotip bir düşünce çıkarır.

7) Aşırı Kompartımanlaşma: Gizlilik kaygısı ile gerçekleştirilen bölümlerin aşırı boyutlara ulaşması sonucunda, analizciler konuyu bütünlüğü içinde kavrama noktasından uzaklaşabilir. Buna istihbarat analizini etkileyen “sistematik değişken” yani istihbarat örgütünün yapılanmasından kaynaklanan değişken diyebiliriz. Aşırı-kompartımanlaşma, analizi etkileyen sistematik değişkenlerden sadece birisidir. Amerikan istihbaratı aşırı kompartımanlaşmanın neticesi olan

bilgi gizleme sonucunda hem Küba'da Domuzlar Körfezi çıkarmasında başarısızlığa uğramış hem İran Devrimi sırasında düzenlenen rehine kurtarma operasyonu başarısız olmuştur. Oysa özellikle kriz dönemlerinde bilgi akışı departmanlar arasında ve içinde dikey ve yatay olarak hızlandırılmalıdır.⁶¹⁴

8) Etnosentrik Yaklaşım: Analizcinin kendi kültürü, ideolojisi, milletine aşırı değer yüklenerek karşı tarafı küçümsemesi, yanlış analize yol açar. Etnosentrik yaklaşım ırksal/ırkçı önyargı ile doğrudan ilintilidir.⁶¹⁵ Analizci, belirli bir ırkın sadece ırkî değerleri olarak gördüğü ve çoğunlukla aşağıladığı atfedilmiş özelliklerinden hareket ile analiz geliştirdiği zaman ki, bu etnosentrik yaklaşımdır ortaya çok yanlış sonuçlar çıkabilir. Örneğin Amerikalıların Pearl Harbor'a Japon baskınına öngörememelerinin nedenlerinden birisi, ırkçı bir analizle "bu küçük sarı adamların" böyle bir baskını gerçekleştirmeye güçlerinin/yeteneklerinin yetmeyeceği inancını hep geliştirmiş olmalarıdır.

Etnosentrik yaklaşım sadece kaba bir ırkçı önyargı olmak ile kalmaz, analizci açısından hem analitik metot eksikliği hem de bilimsel yetersizlik anlamına gelir.⁶¹⁶ Çünkü her analizci başka ülkelerin iç bütünlüklerinin olduğunu, analizcinin kültürel perspektifinden irrasyonel görünen tutum ve davranışların incelenen kültür içindeki rasyonelitesinin olduğunu bilmesi lazımdır.⁶¹⁷ Analizciler, etnosentrik yaklaşımla mücadele etmek için değişik teknikler kullanabilirler.⁶¹⁸

9) Empati Yokluğu/Eksikliği: Diğerlerinin dünya algılamasını anlama eksikliği/yokluğu, analizcinin analiz objesini anlamasını engeller.

10) Ayna İmajı: Analizcinin kendi değerlerini, düşüncelerini yansıtmaktır. Böylece analizci kendi düşüncelerini rakibine devrederek onları anladığını sanır. Anladığı ancak kendisidir.

⁶¹⁴ Dearth ve Goodden, s.244.

⁶¹⁵ Jonathan L. Freedman, David O. Sears, J. Merrill Carlsmith, **Sosyal Psikoloji**, (Çev. Ali Dönmez) An Yayıncılık, (İstanbul 1989), s.183.

⁶¹⁶ Etnosentrik yaklaşım konusunda en başarılı çalışmalardan birisi şüphesiz Ken Booth'un çalışmasıdır. Booth bu çalışmada strateji oluşturulması ile etnosentrik düşünce arasındaki ilişkiyi irdelemektedir. Ken Booth, **Strategy and Ethnocentrism**, New York 1979.

⁶¹⁷ Brian Fay: **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Çok Kültürlü Bir Yaklaşım** (Çev. İsmail Türkmen) Ayrıntı Yay. (İstanbul 2001), ss.131-132.

⁶¹⁸ R. Johnston, a.g.e., s.76.

11) Kendini Beğenmişlik: Bilgi eksikliği de diyebileceğimiz kendini beğenmişlik analizcinin merak eksikliğinden, etnosentrik olmasından, cemaatçiliğinden kaynaklanabilir.

12) Rasyonel Aktör Hipotezi: Analizci, etnosentrik bir yaklaşım, ayna imajı veya kendini beğenmişliğin bir sonucu olarak, analiz objesinin rasyonel davranacağını düşünür. Oysa bu yaklaşım analizin sonucu açısından büyük tehditler içerir. Örneğin rakibin rasyonel davranacağı esastan hareket eden analizci, bir de rasyonellikten anladığı rakibininki ile aynı değil ise, rakibin bir operasyon çok risk içerdiği ve fazla kazanç getirmeyeceği için yapmayacağı sonucunda varabilir. Ama ya rakip rasyonel davranmaz ise? Veya risk kültür-bağımlı bir kavram olduğu için analizcinin riskli olarak algıladığı bir operasyonu rakip riskli olarak algılamıyor ise? Ancak tarih bu tür analitiklerin doğurduğu olumsuz gelişmeler ile doludur. Örneğin; Amerikan istihbarat analizcileri 1962'de Küba'ya Sovyet füzelerinin yerleştirildiği habesinin gelmesi üzerine, böyle bir adımın çok riskli olduğu için muhtemel olmadığı analizini yapmışlardır. Ancak U-2 uçakları Rus füzelerini görüntü istihbaratı ile tespit edince bu riskli gerçek ortaya çıkmıştır.

13) Rasyonelliğin Reddi: Analizci, etnosentrik bir yaklaşım, ayna imajı veya kendini beğenmişliğin sonucu olarak, analiz objesinin rasyonel davranmayacağını düşünür.

14) Yeni Kayıtların Değerlendirmeye Alınmaması: Analizciler zaman zaman düşünce ve inançları ile ters düşen yeni kanıtları görme eğilimindedirler. Eğer bir analiz sistematığı, bir yaklaşım biçimi birçok sefer doğruluğunu ispatlamış ise analizci bu sistematığı, yaklaşıma ters düşen gelişmeleri, verileri yorumlarken yeterince tarafsız davranmaya verilere gereken önemi vermez. Örneğin, Türkiye ile İran arasında 17. yüzyıldan beri hiçbir savaş olmaması, her iki tarafın analizcilerini birbirlerine karşı analizlerinde aşırı güvenli kılabilir.

15) Savunmacı Sakınma Tavrı: Tehdit içeren gelişmeleri görmezlikten gelme tavrıdır ki, analizciyi bu tutuma iten "Pollyannacılık" diye de tanımlanan meselelerin hep iyi yanını görme şeklindeki yanlış tutumdur.

16) Değerlendirincede Aşırı Özgüven: Analizci düşünce ve analizin olgunlaşmasına izin vermeden kesin yargılara ulaşma eğiliminde ise bu bir hatadır.

17) Pollyannacı Düşünce: Analizcinin aşırı iyimser bir tutumu analizlerine yansıtmasıdır. Bu düşünce tarzı stratejik süprizlerle karşı karşıya kalınmasına neden olur.

18) En İyi Durum Analizi: Gelişmelerin hep en iyiye doğru seyredeceği inancı ile yapılan analizdir.

19) Muhafazakâr Analiz: Bazı analizciler “aşırı” sayılabilecek analizlerden kaçınmak amacı ile muhafazakâr, ortalama analizleri bir kaçış aracı olarak görürler. Bu tavır, analizciyi doğrudan uzaklaştırır.

20) En Kötü Durum Analizi: Analizcinin, karar alıcılar karşısında kötü duruma düşmemek için, olayı en kötü şekilde ortaya koyma eğilimidir.⁶¹⁹ En kötü durum analizi ilk bakışta aşırı ihtiyatlı bir yaklaşım olması nedeni ile çok da kötü olmaz şeklinde algılsa bile etraflı olarak incelendiğinde ortaya birçok sakınca çıkaran bir yöntemdir. Daha çok yaşlı analizcilerin aşırı tedbirli ama aynı zamanda tembel tutumlarının neden olduğu bir meslek hastalığı olan en kötü durum analizinin dört temel sakıncası şöyle izah edilebilir; a) Karar alıcıları sürekli ölçüsüz aşırı önlemler almaya ittiği için yüksek maliyete neden olur; b) Her iki tarafın da en kötü durum analizini kullanması durumunda çatışma ortamına çok daha hızlı girilecektir; c) Çatışma ortamı doğmasa bile en kötü durum analizci birçok kez gereksiz/sahte alarma neden olarak gerçek alarma karşı duyarlılığı azaltır; ç) En kötü durum senaryosuna başvurmak analitik gücü köreltir.⁶²⁰

21) Bilişsel Yargılar: Analizciler zaman zaman kavrama sınırlılıklarından dolayı karar verme sürecinde basitleştirme stratejileri uygulayarak karşılaştıkları zorlukları aştıklarını düşünürler. Bu stratejiler “bilişsel yargılar” diye adlandırılan hatalı kararlara neden olabilir. Bilişsel yargılar, basitleştirilmiş düşünce stratejilerinin ortaya çıkardığı mantık hatalarıdır ve bilinçaltının düşüncelerimizi etkilemesi sonucunda ortaya çıkarlar.⁶²¹

22) Kolaycı Yaklaşım: Bazen analizciler teşkilatlarındaki hakim görüşü destekleyen verileri veya en muhtemel görünen ve bundan

⁶¹⁹ Dearth ve Goodden, ss.106-107.

⁶²⁰ Dearth ve Goodden, ss.230-231; K. Booth, a.g.e., s.122-128.

⁶²¹ R. J. Heuer, a.g.e., Chapter 9, What Are Cognitive Biases?, s.1-2.

dolayı en kolay ulaşılabilir sonuç destekleyen verilere yönelir. Böylece zaman tasarrufu da yapar. Bu kolaycı ve yanlış bir yaklaşımdır.⁶²²

⁶²² R. Johnston, a.g.e., s.23.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İstihbarat Döngüsü/Çarkı

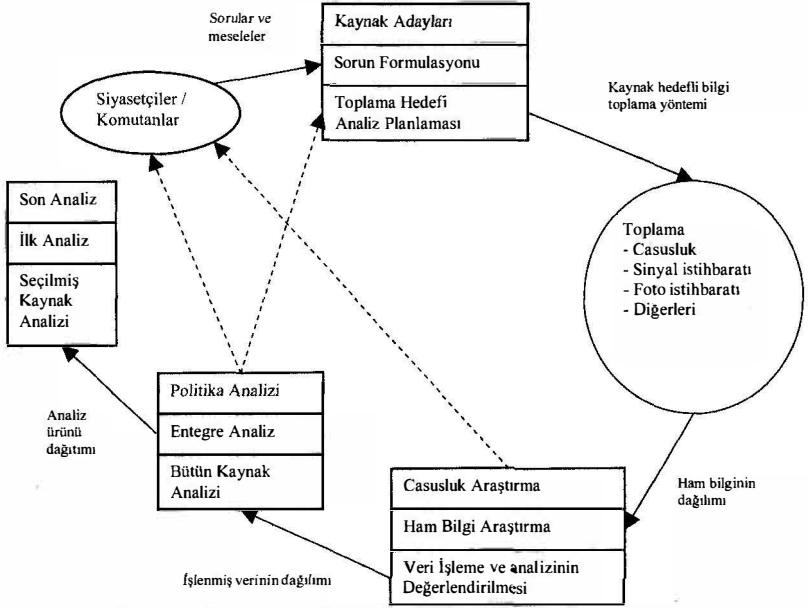
İstihbarat bir süreçtir. Bu süreçte stratejik analizciden istenen şey, rakiplerin daha genel ifade ile diğer oyuncuların hedeflerini, saiklerini, güçlü ve zayıf yanlarını aydınlatan istihbarat değerlendirme raporları üretmeleridir.⁶²³ Bu sürecin çok ayrıntılı ve düzenli bir şekilde planlanması gerekmektedir. Bu planlamanın belirli bir akış formatı çerçevesinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu akış formatını aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz:

- 1) İstek veya sorunun tespiti,
- 2) İhtiyaçların tespiti ve çalışma planının yapılması,
- 3) Veri, malûmat ve bilgi toplama sürecinin başlaması,
- 4) Toplanan veri, malûmat ve bilginin karşılaştırılarak, güvenilirliğinin test edilmesi ve doğrulanarak düzenlenmesi,
- 5) Yeterli bilgi olup olmadığının kontrolü; yoksa yeterli bilgi için aramaya ve tasnife devam edilmesi, yeterli bilgi olması durumunda,
- 6) Veri, malûmat ve bilginin analizin entegrasyon, analiz ve sentezinin yapılarak yorumlanması,
- 7) Ortaya çıkan istihbaratın üste aktarılması ve gözden geçirilmesi,
- 8) İstihbaratın siyasal karar alıcıya verilmesi.

Yukarıda sıralanan sekiz aşamalı döngüyü/çarka tek tek ele alırsak, her birinin kendi içinde zor süreçleri barındırdığını ve çok itinalı bir çalışma süreci gerektirdiğini göreceğiz.

⁶²³ İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, s.23.

Treverton'un İstihbarat Döngüsü

Geleneksel istihbarat çarkı ve onun geliştirilmiş detayları daha iyi yansıtan Treverton'un önerdiği istihbarat çarkı analizcinin istihbaratın neresinde durduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

IX.1. İstek veya Sorunun Tespiti

Bu noktada teoriden pratiğe bakarak, Amerikan istihbarat servisi CIA'da bir analizcinin istihbarat çarkı sürecinin kendisi için nasıl işlediği ile ilgili izaha dönmekte fayda var. Analizci şöyle demektedir: "Kullanıcıdan bazı soruları ile ilgili cevaplar ile ilgili talep geldiği zaman ilk yaptığımı şey analitik bir çizgide ilerlemektir. Bu konudaki eski yayınları ve verileri incelerim. Sonra soruyu tekrar okurum ve eski raporlarla/ürünlerle nerede bağ olduğunu tespit ederim. Bir cevap bulduğuma inanırsam grubumla bir araya gelirim. Ve onlara ne düşündüğümü anlatır ve görüşlerini sorarım. Bir süre bununla ilgili konuşuruz ve sonunda anlamı hakkında ve tüketicinin sorusunu cevaplandırmanın en iyi yolu hakkında bir uzlaşmaya varırız. Raporu

yazar ve dağıtırım. Sonra gözden geçirilmesi için (üst makama) yollarım.⁶²⁴

Dünyanın en çok para harcayan ve analizci/personel istihdam eden istihbarat servisi için yukarıda anlatılan oldukça zayıf bir istihbarat çarkı ile karşı karşıya görünüyoruz. İstihbarat çarkının dönme sürecini “kullanıcı” tetiklemektedir. Kullanıcı nötr bir kavramdır ve bir çok kişi anlamına gelebilir. Bu bir siyasetçi olabileceği gibi burada analizci ile siyasetçi arasında bulunan üst düzey istihbaratçılarda olabilir. İstihbarat camiası, analizcinin göreve başlamasını tetikleyen kullanıcının nihai kullanıcı olan “siyasetçi” olduğunu söylemektedirler. Veya Türkiye gibi Genelkurmay Başkanlığı’nın görece özerk olduğu bir ülkede Genelkurmay Başkanlığı’da nihai kullanıcı olabilir ve Millî İstihbarat Servisi’nden bilgi/istihbarat talep edebilir.

Nihai kullanıcının politikacı olduğu ve talep edenin politikacı olması durumunda istihbarat çarkının ideal ölçüler içinde çalışması çok mümkün değildir. Çünkü politikacı işi gereği hiçbir konuda uzman olmayıp her şeyi yüzeysel olarak bilen/bilme iddiasında olan kişidir. Veya bir konuda politikacılık öncesi görevinden dolayı uzmandır ancak diğer konularda sathi bir bilgiye sahiptir. Yüzeysel bilgiye sahip olan politikacının isteyeceği istihbaratı bilgiler genellikle çok makro düzeyde ve çoğu kez yanlış bilgi olabilir.

Bu noktada istihbarat servis yöneticilerinin politik karar alıcıları “aslında sizin istediğiniz şu bilgidir” şeklinde yönlendirmelerinde büyük fayda vardır. Bazen da tam tersi olabilir ve politikacı istihbaratçının analizini aşağılar ve istihbarat raporunu değil, istihbarat raporunun yazılmasında kullanılan belge, bilgi ve diğer istihbaratı talep edebilir. Örneğin ABD eski Dışişleri Bakanı Henry Kissinger’ın CIA’nın nihai raporlarını zaman zaman geri çevirdiği ve “bana bu raporun yazılmasında kullanılan malzemeyi getirin” dediği ifade edilmektedir. Ancak böyle bir talebin çok nadir olabileceği açıktır.

Peki gerçek yaşama istihbarat çarkı nasıl dönmektedir? Veya istihbarat çarkı sadece siyasi ve askerî makamlardan talep geldiği zaman dönen ve bunun dışında duran bir çarkı mıdır? Tabii ki, hayır. İstihbarat çarkı siyasal ve askerî karar alıcılardan bir talep gelmese de sürekli dönen ve sürekli istihbarat üreten bir çarktır.

⁶²⁴ R. Johnston, a.g.e., s.5.

Stratejik bir sorun, bir istihbarat süreci olarak bir stratejik analizcinin önüne değişik şekillerde gelebilir. Bunlardan birisi, stratejik analizcinin sorunu kendisinin tespit etmesidir. Stratejik analizci incelediği konu ve bölgeyi zaman içinde oluşturduğu değişik zihinsel kategoriler çerçevesinde izler ve bu izleme sırasında analizlerine temel teşkil edecek, o ülkede normallliği ve anormallliği veya emareyi temsil eden zihinsel ölçütleri vardır.

Eğer analizci, normal dışı olarak kabul ettiği bir gelişmeyi tespit eder ve bu tespiti üstlerine bildirir ise sorunun tespiti yolunda önemli bir adım atılmış demektir. Sorunun incelemesi sırasında, analizciler normal dışı gelişmeyi inceleyerek, bu gelişmeyi anlamaya yönelik sorular geliştirecek ve bu normal dışı gelişmenin bir sorun olduğunu algıarlarsa, stratejik bir sorunun araştırılmasına başlanır. Bu çerçevede plan dışı istek diye anlandırılan istekler yapılmaya başlanır ve bilgi akışı toplama odaklanarak geliştirilir.

İstihbarat servislerinde istihbarat sorununun tespit edilmesi hiçte sorunsuz bir süreç değildir. Kendisini bütün varlığı ile işine adanmış bir analizcinin sorun olarak gördüğü bir hususu üstlerinin sorun olarak görüp istihbarat sürecine alıp almayacağı ayrı bir meseledir.⁶²⁵ Bazı sorunların özellikle büyük harcama gerektiren veya kullanılan bilgi toplama yöntemlerinden dolayı uluslararası sorun yaratabilecek meselelerin üzerine gidilebilmesi için ise sadece istihbarat şeflerinin değil, siyasal karar alıcıların onayının da gerektiği aşıkardır.⁶²⁶

Gerçek hayatta istihbarat çarkının dönmeye başlaması istihbarat servisinden diğer devlet kuruluşlarının istihbarat "isteğinde" bulunması gerekmektedir. Örneğin, Türk/İngiliz başbakanının İran ziyareti öncesinde Tahran'da yapacağı ekonomik görüşmelerde kullanmak amacı ile "İran ekonomisindeki son gelişmeler ve gıda sektöründe son durum" konusunda devletin değişik servislerinden bu arada MİT/Mİ5'den bilgi ister. Bu isteğin istihbarat servisine ulaşması ile birlikte istihbarat çarkı dönmeye başlar.

Bu tür stratejik araştırma siparişlerinde müşteri ile stratejik araştırmacı arasında dinamik bir ilişki olmalı, konunun ve ne istendiğinin

⁶²⁵ Analizci-yönetici ilişkisi için bkz. John A. Gentry: "Intelligence Analyst/Manager Relations at CIA", (ed.) David A. Chartes, Stuart Farsan, and Gleen P. Hastedt, *Intelligence Analysis and Assessment*, Frank Cass, London, 1996, s.133-148.

⁶²⁶ B. D. Berkowitz ve A. D. Goodman, a.g.e., s.36-37.

sağlıklı tespiti için siyasal kararalıcı ile stratejik analizci karşı karşıya gelerek tartışmalıdırlar.⁶²⁷

Stratejik bir sorunun ortaya çıktığının belirlenmesinin üçüncü yolu ise bir analiz merkezinin veya analizcinin geleceğe yönelik gözlemleri ile sorunu tespit etmeleridir. Burada belirli bir görevlendirme söz konusu değildir. Bu tür durumlarda analizci kendisini siyasal karar alıcının yerine koyarak onun başka neler bilmek isteyeceğini düşünmelidir. Çünkü tespit edilen sorun üzerinde daha kapsamlı çalışma için siyasal kararalcıların desteğine ihtiyaç olacaktır.

Yukarıda da değinildiği gibi, konunun sadece analizci için değil, diğer ilgili kişi ve kurumlar içinde ilgi çekici hale gelmesi gerekmektedir. Altı çizilmesi gereken bir hususta sorunun belirlenmesinin sadece bir araştırma konusu seçilmesi anlamına gelmediğidir. Sorunun tanımlanması, bunun ötesinde araştırmanın başarılı gerçekleşmesini sağlayacak bütün faktörleri de dikkate alarak gerçekleştirilecek bir planlamanın yapılmasıdır.⁶²⁸

Sorunun tespiti aşamasında sorununun kapsamının belirlenmesi büyük bir önem taşımaktadır. Sorunun kapsamı, amaca yönelik olmalıdır. Konunun sınırları amacı aşacak şekilde geniş tutulmamalıdır. Bu aşamada dile getirilmesi gereken önemli bir husus ise istihbarat analizinde analiz kalitesi analizci kadar entelektüel anlamda rahat iletişim/etkileşim kurulan bir ortamda çalışır, departmanlar içi görüşme ne kadar yüksek olur ise istihbarat analizinin kalitesi o kadar artmaktadır. Karşı-istihbarat analizinde ise karşı-istihbarat analizinin kalitesi ne kadar kapalılık ve kurum içi departmanlaşma olur ise o kadar artıyor.⁶²⁹

IX.1.1. Sorunun Tespitinde Analiz ve İstihbarat Uyarısı

İstihbarat analizinde analizcinin dikkatinin normal olmayan bir gelişmeye yönelmesi, bir gelişmeyi uyarı olarak algılaması, bir gelişmeyi tehdit olarak yorumlaması bir **“istihbarat uyarısı”** anlamına gelir. Esasen bütün istihbarat çalışmalarının temel amacı da olumlu veya olumsuz herhangi bir sürpriz gelişme ile karşı karşıya kalmamak için zaman ve mekândaki hatta onun ötesine geçerek akıllardaki ve duygu-

⁶²⁷ McDowell, a.g.e., s.39.

⁶²⁸ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.88.

⁶²⁹ R. Johnston, a.g.e., s.12.

ların derinliklerindeki uyan emarelerini tespit etmektir. Bu noktada analizcinin işini kolaylaştıracak adımlardan birisi de uyarı niteliği taşıyabilecek gelişmeleri önceden tespit ederek bir listesini çıkarmasıdır. Bu metot kolay ve faydalı görünse dahi dikkatli olunması gereken bir yöntemdir. Bu yöntem ile analizci kriz dönemlerinde çelişkili olan veriler arasında doğru olanlarını daha kolay seçebilir. Bunu yapmak için istihbarat analizcisi üç soru sormalıdır:

- 1) Bu gerekli mi? (Bir saldırı için hazırlık yapmak zorunlu mu?),
- 2) Kesin mi? (Yapılan hareket savaş hazırlığı mı yoksa başka bir şey de olabilir mi?),
- 3) İzleyebilir miyiz? (Arzu ettiğimiz belirtiyi izleme imkânımız var mı?)⁶³⁰

İstihbarat terminolojisinde bütün uyarılar iki ana başlık altında toplanır. Bunlar sırası ile a) Olgusal-teknik uyarılar b) Şüpheli-politik uyarılardır.

IX.1.2. Olgusal Teknik Uyarı

Bilimsel yapılı, bilgi toplama faaliyetleri neticesinde elde edilen bilgilerin köklü bir yorum gerektirmeden ortaya konduğu uyarılardır. Olgusal teknik uyarı bir belgeye, fotoğrafa, dinlemeye, vb. **“kesin kanıt”** diyebileceğimiz unsurlara dayanır. Bir diğer ifade ile olgusal-teknik uyarı bir zorunluluk olmamakla birlikte çok büyük ölçüde teknik istihbarat çalışmaları sonucu elde edilen veriler ile gerçekleşir.

Olgusal teknik uyarı konusunda verilebilecek en iyi iki örnek, 1942’de Japonların Amerikan savaş gemisi Midway’e düzenlemeyi planladıkları saldırının Japon iletişim şifrelerini kıran Amerikan istihbaratı tarafından kırılarak, Japon saldırısının gün, saat ve yerinin önceden tespit edilerek, Japonların Pasifik’te savaşın kaderini etkileyecek bir yenilgiye uğratılmasıdır. Diğer klasik bir örnek ise 1962’de Amerikan U-2 istihbarat uçağının Küba üzerinde yaptığı uçuş sırasında adaya yerleştirilen Sovyet füzelerini tespit etmesidir.⁶³¹

Burada analizci için sorulması gereken bir husus, her zaman bu kesinlikte kanıtın bulunmasının mümkün olmadığı düşünülür ise, hangi

⁶³⁰ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, s.229.

⁶³¹ Richard K. Beatts: **Intelligence Warning: Old Problems, New Agendas**, PARAMETERS, Bahar 1998, s.2.

tür kanıtların kesin uyarı, hangilerinin ise uyarı olmadığı konusunda nasıl karar verileceğidir. Örneğin Azerbaycan ile Ermenistan arasında çatışmaların yaşandığı ve Azerbaycan Ordusu'nun Ermeni savunma hatlarını yarararak ilerlediği bir ortamda, İran zırhlı birliklerinin İran-Azerbaycan sınırlarına yığınak yaptığını sinyal ve uydudan alınan foto istihbaratı ile tespit eden Ankara'daki askerî analizci Azerbaycan'a yönelik olarak kesinlikle gerçekleşecek bir İran saldırısından bahsedebilir mi?

Bu soru hipotetik bir soru değildir. Örneğin 1990'da Irak'ın, Kuveyt sınırına yığınak yapmaktan öte Kuveyt'e yönelik tehditler savurması bile Washington'daki analizcilerin eldeki açık kaynaklara bakıldığında "kesin bir Irak saldırısı gerçekleşecektir" şeklinde bir rapor hazırlamalarına yetmemiştir. Öte yandan Türk askerî ateşesi, yaptığı değerlendirmenin sonucunda Irak saldırısını daha önceden Ankara'ya bildirmişti.

Bütün bunlar son iki olayda olgusal-teknik uyarı olmadığı anlamına gelmez. Aksine olgusal-teknik uyarı mevcuttur ve karar alıcıların da gereken önlemleri alması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, belki de Küba'ya yerleştirilen Sovyet füzeleri hiçbir zaman kullanılmayacak idi.

IX.1.3. Şüpheli Uyarı

Şüpheli-politik uyarının amacı, istihbarat hedefinin potansiyel ve aktüel yeteneklerinden çok niyet ve planlarına yöneliktir. Tehdit, ancak aktüel/potansiyel yetenekler ile amaçların aynı noktada birleşmesi durumunda söz konusudur. Eğer yetenekler "0" ise niyetin olması tehditi oluşturmaz. Yetenek var ise ancak niyet "0" ise, yine tehdit yoktur. Örneğin Fransa ve İngiltere'nin elindeki nükleer silahların varlığı ABD için bir tehdit oluşturmamaktadır.

Şüpheli-politik uyarılarda genellikle tam bir kesinlik yoktur. "Amerikan Ordusu'nun Irak'tan çekilmesinden sonra Tahran Güney Irak'ı işgal edebilir." şeklindeki tespit böyle bir uyarıdır. Bazen de şüpheli politik uyarılara muhtemel bir gelişme öngörüdür ama ne zaman gerçekleşeceği konusunda bir şey söylemek mümkün değildir.

Sorunun tanımlanmasının ayrılmaz bir parçası, onun ifade edilmesidir. Sorunun doğru ifade edilmesi çok önemlidir. İlk defa ortaya çıkan durumlarda, problemin tanımlanması gerekir. Problem tanımla-

narak açık hâle getirilemezse yanlış cevaplama yapılabilir. Problemin doğru tanımlanabilmesi için analizcinin doğru soruları sorması lazımdır.⁶³² Yeni ortaya çıkan bir problemin tanımlaması altı adımda yapılır.

1. Soruyu açık olarak olduğu gibi yazılmalıdır,
2. Önemli kelime ve deyimlerin altını çizilmelidir,
3. Şahsî varsayımlara veya açık olmayan tanımlara dikkat edilmelidir,
4. Açık olarak verilmeyenler sorun noktaları tanımlanmalıdır,
5. Varsayım veya istatistiklere bağlı olarak problemin kesin durumunu yazılmalıdır.
6. Başkası tarafından kontrolü sağlamak için verilmek istenen tanım kesin ortaya koymaya çalışılmalıdır.

Bu çerçevede 17 Ağustos depreminden sonra Yunanistan'ın Türkiye polititasında köklü bir değişikliği gören bir Türk istihbarat analizcisi için ortaya yeni bir sorun çıkmış demektir. Sorun "Yunanistan'ın değişen Türkiye politikası ve bu politikasının neden değiştiğidir." Yunanistan'ın yeni bir millî menfaat tanımlaması yapıp yapmadığıdır. Artık sorun tespit edildiğine göre ikinci aşamaya geçilebilir. Ancak ikinci aşamaya geçilmeden önce yapılması gereken, sorunun üstlere/amirlere/projeyi finanse edecek kuruluşa sunulması ve araştırmanın devamı için onay ve finansman sözü alınmalıdır.

Bu noktada bir şema yardımı ile müşteri-stratejik analizci ilişkisini sergilemekte yarar vardır:

1) Hedefi ve onunla ilişkili amacı belirlemek
2) Projenin çerçevesini geliştirmek
3) Veri toplama planını geliştirmek
4) Düzenli rapor verilmesi
5) Verilerin analizi ve anlamlandırılması
6) Değişim ve geliştirme için fırsatları tanımlama
7) Sonuçlandırma ve raporlama

⁶³² Dearth ve Goodden, s.285.

Analizci-siyasal kararalıcı ilişkisinde analizcinin bilmesi gereken diğer hususları şöyle özetleyebiliriz:

- a) Ne isteniyor ve kim istiyor?,
- b) Nasıl kullanılacak?,
- c) Çalışma ne kadar detaylı olmalı?,
- d) Çalışmanın ağırlık noktası nedir?⁶³³

Çıkış noktasında doğru hareket, çalışmanın doğru bir hat üzerinde devamını sağlayacaktır. Bundan dolayı, sorunun ne olduğu bu aşamada çok net olarak ortaya konmuş olmalıdır. Bunun için analizci, müşteri tarafından görevlendirme sırasında kullanılan ifadeyi eleştirisel bir değerlendirmeye tâbi tutmalıdır. Bu değerlendirme üç aşamada gerçekleşir:

- a) Amacı gözden geçir ve en önemli hususların listesini çıkar; daha az doğrudan ve açık konuları düşün ve önemli oldukları yere yerleştir,
- b) Stratejik sorunun bu boyutlarına farklı açılardan bak ve böyle yaparken zihnini değişik veri toplama ve muhtemel yeni analiz yollarına aç;
- c) Başlıkların ve görüşlerin bir listesini çıkar ve bir çalışma formatı oluştur.⁶³⁴

IX.2. İhtiyaçların Tespit ve Çalışma Planının Yapılması

İsteğin yapılması/sorunun tespitinden yani “Yunanistan’ın Türkiye politikasının değiştiği ve neden değiştiği tespitinin yapılmasından” sonra yapılması gereken, sorunu çözmek için stratejik analizcinin neyi bilmesi gerektiğini belirlenmesidir. Diğer bir ifade ile, stratejik analizci hangi sorulara cevap verir ise ana sorunun cevabının verilmiş olacağını bilmelidir.

Buna “**Analiz İhtiyaçları**” (Aİ) diyebiliriz. Daha sonra da bu soruya cevap verebilmek için nelere ihtiyaç olduğunun tespiti gerekmektedir. Buna da “**Analiz Hedefleri**” (AH) denilmektedir.⁶³⁵ Analiz Hedefleri’nin doğru tespit edilebilmesi için analizcinin isteği yapan makamın analiz ihtiyaçlarını çok iyi anlaması lazımdır. Burada standart istihba-

⁶³³ McDowell, a.g.e., s.93.

⁶³⁴ A.g.e., s.96.

⁶³⁵ **Joint Analysis Book-NATO**, 3rd Edition October 2007, Joint Analysis and Lessons Learned Centre, Monsanto, Lisbon, Portugal, s.9.

rat servisi uygulamalarında çok yer verilmediği anlaşılan ancak bir stratejik araştırma merkezi-karar alıcı ilişkileri uygulamasında rahatlıkla uygulanabileceği anlaşılan bir uygulama analizcinin isteği yapan makam/kişiyi “daha iyi neyi isteyebileceği” konusunda yönlendirme-sidir. Çünkü isteği yapan siyasî/askerî makam istediği konunun detaylarına vakıf değildir, son gelişmeleri bilmemektedir ve bundan dolayı isteği “genel” ve “belirsiz” olabilir. Örneğin “Suriye ekonomisinde 2003-2008 sürecinde gözlemlenen gelişmeler” diye istenen bir rapor çok geneldir. Analizcinin isteği yapan makam/kişinin gerçekten istediği nokta üzerinde odaklanmasına imkân vermez. Bu aşamada karşılıklı görüşme ile analizci “aslında neyin istendiğini yani istenmesi gerektiğini istek makamının zihninden” alabilir ise çok daha başarılı bir sonuç ortaya çıkacaktır.

Böylece Analiz Hedefi ortaya açık bir şekilde çıkacaktır. Bazen Analiz Hedefi’ni alt hedeflere bölmek gereği hasıl olabilir. Bu analizciyi hedefinden uzaklaştırmaz aksine yakınlaştırır. Analiz Hedefi; a) açık, b) gösterilebilir yani teoriye, ampirik bir kanıta veya akıl yürütme ile bulunan bir argumana dayanan bir hipotez ile test edilebilir olmalıdır, c) ulaşılabilir olmalıdır.⁶³⁶

Analizci bu aşamada sadece geçmişte veya yakın geçmişte “anahtar faktör” olarak kabul edilen faktörlere güvenmemelidir. Ortaya yeni “anahtar faktör” diyebileceğimiz faktörler çıkmış olabilir. Bunlar araştırılmalıdır. Bunun için,

a) Öncelikle ana sorunun tam anlaşılması için gereken bilinen ve bilinmeyen/bilinmesi gereken bütün faktörler sıralanmalıdır.

b) Bu faktörler arasındaki ilişkiler kurulmalıdır. Önem sıralaması yapılmalı, diğer bağlantılar araştırılmalıdır.

c) Anahtar faktörü tespit etmek yani diğer diğer faktörlerden ayırmak için için “beklenen sonuçla ilgili fikrinizin değişmesi için hangi faktörlerin değişmesi gerekir?” sorusunun sorulması gerekir.⁶³⁷

Artık, analizcinin kafasında soruya cevap verebilecek iki hipotez oluşturmuştur.⁶³⁸ Bu iki hipotez çerçevesinde analizci ana sorusuna cevap arayacaktır. Analizcinin cevap bulması gereken soru;

⁶³⁶ Joint Analysis Book-NATO, s.11-12.

⁶³⁷ İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, s.30-31.

⁶³⁸ Hipotez konusuna kitabın ilerleyen sayfalarında kapsamlı olarak değinilecektir. Ancak bu noktada Türk araştırmacı, analizci ve akademisyenler için hipotez üretme konusunda

Birinci hipotez: Yunan menfaatlerinde nasıl bir değişme olmuştur ki, Atina'nın Ankara politikası değişmiştir?

İkinci hipotez: Yoksa Atina'nın menfaatlerinde bir değişme olmamıştır. Yunan hükûmeti ulaşacağı nihai sonucu değiştirmeden ama Ankara politikasını değişmiştir?

Bu sorunun cevabı sanıldığından çok daha önemlidir ve stratejik analizin kaderi üzerinde çok büyük bir rol oynayacaktır. İlerleyen sayfalarda üzerinde çok duracağımız stratejik analizin odak noktası olan hipotez konusu bu aşamada karşımıza çıkar.

IX.2.1. Analiz Sürecinde Hipotezin İki Farklı Konumu

Türkiye ile Yunanistan arasında ilişkilere denince bir stratejik analizin karşı karşıya olduğu binlerce belge vardır. Hiçbir stratejik analizci, kendisini hiçbir ayırım yapmadan binlerce belge ile karşı karşıya bırakmamalıdır. Bunun için, ihtiyaçların tespiti aşamasında çalışmanın nereye doğru yönleneceğini belirleyen **ilk hipotez ortaya atılmalı ve çalışma planı ile dördüncü aşamada toplanacak veri, malûmat ve bilgi bu hipoteze göre toplanmalıdır**. Yani, akış sırası,

- 1) Sorun,
- 2) Düşünce,
- 3) Hipotez,
- 4) Odaklanmış veri toplama ve tasnif ile ön analiz,
- 5) Analiz,
- 6) Nihai değerlendirme şeklinde gerçekleşir.

Tabii ki stratejik analizcinin bu aşamada sorun ile ilgili bir hipotez geliştirmesi için, ilgili olaylara geniş bir çerçeveden bakabilmeli, gelişmiş bir duygu sistematiğine sahip olmalı, konu ile ilgili bir kavramsal çerçevesinin olması gerekmektedir. Bu kavramsal çerçeveyi kurabilmek için de konu ile ilgili politik, sosyal, kültürel, örgütsel, ekonomik ve coğrafi özellikleri bilmek durumundadır.⁶³⁹

yardımcı olabilecek iki kaynak önermekte yarar vardır. Bunlar basit ancak iyi değerlendirilir ise yeni başlayanlar için doğru yol göstericiler olabilir. Timothy Rv. Foster, Parlak Fikirler Üretmenin 101 Yolu, Alfa Yayınları, İstanbul 2000 ve B. Edward Shlesinger, Buluş Nasıl Yapılır?, Tübitak, Ankara 1999.

⁶³⁹ McDowell, a.g.e., s.86.

Ancak, bazı analizciler hipotez geliştirmeyi daha sonraki aşamaya ertelerler. Bunun nedeni stratejik analizcinin bu aşamada herhangi bir hipotez geliştirememesidir. Böyle bir çalışma tarzında akış sırası ile,

- 1) Sorun,
- 2) Düşünce,
- 3) Veri/malumat/bilgi
- 4) Analiz,
- 5) Hipotez,
- 6) Testtir.⁶⁴⁰

Burada kısaca kavramsal modelin unsurlarına değinirsek karşımıza şu tablo çıkar:

- 1) Kavramsal model durumla ilgili bir zihinsel fotoğraftır;
- 2) Amacı temel konsept ve kişiler, faaliyetler, yapılar gibi faktörlerin anlaşılmasıdır.
- 3) Modeller önyargıları aşmaya yardımcı olur;
- 4) Kavramsal modeller araştırma için gerekli çıkış noktalarıdır;
- 5) Modeller yeni veriler geldikçe değişebilir.

Yukarıdaki örnekten hareket edersek, stratejik analizcimiz, ikinci hipotezi seçiyor. "Atina'nın menfaatleri değişmemiş ama Türkiye politikası değişmiştir." Artık dördüncü aşamada stratejik araştırmacımızın hipotezini doğrulamak için hangi tür veri, malûmat ve bilgileri toplamaya yöneleceği ortaya çıkmıştır. Bu aşama çalışma planının yapılmasına başlanabilir. Burada stratejik analizci;

- 1) Hangi belgelere ihtiyaç duyacağına,
- 2) Bu belgeleri nerede bulacağına,
- 3) Kimlerle görüşeceğine,
- 4) Bunlar için ne kadar süreye
- 5) Ve eğer gerekli ise ne kadar ekonomik kaynağa ihtiyaç duyacağını tespit edecektir.

Böylece çalışmanın kaç ay süreceği, kaç kişinin çalışacağı, ne zaman hangi başkentlere gidileceği ve kimlerle görüşüleceği, ne kadar para harcanacağı tespit edilerek bir çalışma planı oluşturulacaktır. Bilgi toplama planının, analizin selameti için çok önemli olduğu hususu sürekli göz önünde tutulmalıdır.

IX.3. Veri, Haber ve Bilginin Toplanması

Artık stratejik analizci araştırmasının doğasına göre gerekli kaynaklardan ve gerekli teknikleri kullanarak veri, haber ve bilgi toplamasına başlayacaktır. İstihbaratta veri toplaması genel olarak sosyal bilimlerin araştırmalarının veri toplama ilkelerini benimser. Ancak istihbaratın sahip olduğu imkânlar sosyal bilimcilerin sahip olduğu imkânların kat kat üstündedir. İstihbarat analizcileri veri toplarken sosyal bilimcilerin hiç kullanmadıkları, kullanmayı düşünmedikleri kaynakları da kullanırlar.

Standart bir istihbarat kitabında veri toplama aşaması “toplama geleneksel olarak üç disipline ayrılır: Sinyal istihbaratı, insanî istihbarat ve foto/uydu istihbaratının toplaması ile başlar” ifadesi, istihbarat analizcisinin akademisyenden önemli bir farkını ortaya koymaktadır.⁶⁴¹ Öte yandan istihbarat analizcilerinin veri ölçütleri ile sosyal bilimlerin veri ölçütleri açık kaynaklarda çok büyük ölçüde ortak nitelikler taşıdığı için aşağıda ele alacağımız veri toplaması süreci, herhangi bir bilimsel araştırmalar kitabında da karşımıza çıkabilir.

Ancak bölümün ilerleyen aşamalarında görülecektir ki, istihbaratta veri toplamanın 20. yüzyılın sonuna doğru kazandığı boyutlar nerede ise ayrı bir bilim hâline getirmiştir ve klasik sosyal bilim zihniyeti ile açıklanması mümkün değildir. Veri, malûmat veya bilgi “bir olayı aydınlatmak ya da bir gerçeği ortaya çıkarmak için gerekli materyal (bilgi, belge, vb.)” olarak tanımlanacağı gibi, karara varmamızı sağlayan ya da üzerinde inceleme yapılabilecek materyal olarak tanımlanabilir. Bilimsel araştırmalarda kullanılan veriler “olgusal” ve “yargısal” olmak üzere iki grupta toplanabilir.⁶⁴² Ancak bu olgusal ve yargısal verilere geçmeden önce bunların kaynakları üzerinde durmalıyız.

IX.3.1. Stratejik İstihbaratın Kaynakları

Stratejik istihbaratın kullandığı kaynakları üç temel kategoriye ayırabiliriz. Bunlar;

- 1) Birincil ve ikincil kaynaklar,
- 2) Tesadüfî ve muntazam kaynaklar,
- 3) Açık ve kapalı kaynaklar.

⁶⁴¹ B. D. Berkowitz ve A. E. Goodman, a.g.e., s.34.

⁶⁴² Bu bölümün yazılmasındaki katkılarından dolayı eski ASAM Araştırmacısı Çetin Güney’e teşekkürlerimi ifade ederim.

Birincil kaynak, stratejik analizciye ilk elden kaynak sağlar. Bir polis istihbaratçının mafya içindeki elemanından aldığı bilgi, MİT analizcisine Gürcistan ofisinden gelen bilgi hep birincil kaynak bilgisidir. İkincil kaynak bilgiler ise kısmen üzerinde çalışılmış ve değerlendirilmiş haberlerden oluşur.

Tesadüfî (Geçici) kaynak: Tamamen tesadüfe dayanan bilgi kaynağı.

Muntazam Bilgi kaynağı: Bilgi akışı süreklidir.

Açık Kaynak: Kamunun kullanımına açık olan kaynaklar.

Kapalı Kaynak: İstihbarat örgütlerinin casusluk ve diğer istihbarat yöntemleri ile elde ederek kullandığı bilgiler.

Olgusal Veri: Olgulara (gerçeklere) dayalı, kişisel yorum gerektirmeyen ve değişme olasılıkları zayıf (zamana ve koşullara dayalı olarak mümkün) cinsiyet, yaş, boy gibi nitelikleri belirleyen bilgilerdir.

Yargısal Veri: İnsanların düşünce ve tutumlarına dayalı olarak oluşan ve gelişen karar niteliğindeki bilgilerdir. Olgusal verilerin dışındaki tüm veriler yargısalıdır.

Gerek olgusal, gerekse yargısal veriler “birincil” ve “ikincil” olmak üzere iki kaynaktan derlenebilir.

Birincil kaynak deyimi bizzat araştırmacının derlediği veriler için kullanılır. Ancak bir askerî ateşenin bir başka ülkede yapmış olduğu gözlemleri içeren rapor veya bir telefon konuşmasının bant kaydı dökümü hatta radar istihbaratı dökümü, analizcinin önüne herhangi bir değerlendirmeden geçmeden gelmiş ise birincil kaynak veri olarak değerlendirilir.⁶⁴³

İkincil kaynak ise; araştırma yapılacak konuya ve evrenine ilişkin daha önce başkaları tarafından derlenmiş ve tasnif edilmiş bilgileridir. Araştırmacı bu bilgileri kendi amacı doğrultusunda seçerek kullanmalıdır. Başkaları tarafından derlenmiş her türlü bilgi araştırma için ikincil kaynaktır. Örneğin; çeşitli istatistikler, kitaplar, değerlendirilmiş raporlar ve yazılı her türlü kaynağın yanında olayları yaşamış ya da konuyu bilen kaynak kişilerden toparlanan sözlü bilgiler vb. gibi. Bazı analizciler, birincil kaynakların ikincil kaynaklardan daha önemli olduğunu düşünse de bu doğru değildir.⁶⁴⁴

⁶⁴³ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.105.

⁶⁴⁴ A.g.e., s.105.

Bilimsel araştırmada, veri toplama tekniklerinin güvenilirliği ölçüsünde sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir. Eksik ve yanlış verilerle başlanılan bir çalışma baştan sona verimsiz olur. Stratejik analizcinin analiz için ihtiyaç duyduğu verileri, malûmatı ve bilgiyi karşı karşıya olunan sorunun doğası belirleyecektir. Bazı analizler için açık kaynaklar yeterli olurken, bazı analizler ise sadece gizli kaynaklar kullanılarak yapılabilir. Örneğin, Yunan toplumunun bir Türk-Yunan gerilimi sırasında nasıl bir tavır alacağını sosyolojik istihbarat ile, sadece açık kaynaklardan faydalanacağımız bir çalışma olarak gerçekleştirebiliriz. Ancak, Rodos adasına yerleştirildiği düşünülen silah sistemleri hakkında yapılacak istihbaratta, uydu, dinleme istihbaratı da dâhil olmak üzere kapalı kaynaklar kullanılacaktır.

IX.3.2. Veri Toplamada Genel Prensipler

Veri toplama planlı bir çalışma gerektirir, çoğu kez yapıldığı gibi önce verilerin toplanıp bunlardan ne şekilde yararlanılacağını sonradan saptamak çok hatalı bir görüştür. Bu nedenle veri toplamaya başlamadan önce;

a. Veri Toplamada Amaç Saptanmalıdır: Veri niçin toplanacaktır? Toplanan verilerle hangi kavramlara, önerilere, kurallara veya teorilere varılacaktır?

b. Hangi Verilerin Toplanacağı Saptanmalıdır: Amacımıza hangi verileri toplayarak ulaşabilecek isek sadece bu verilerin toplanması gerekir. Bunun için toplanacak verilerin birbiri ile ve araştırmanın bütünü ile olan ilişkilerini çeşitli yönlerden inceleyip karar vermek gerekir. “İlerde kullanılır” diye gereksiz yere toplanan verilerin çoğu kez işe yaramadığı ve bu yüzden gereksiz zaman ve para harcadığı görülmektedir.

Toplanan her bilginini bir maliyeti vardır. Asıl amaç için ayrılan para, zaman ve emeği kullanarak amaca yönelik verilerden başka ek veri toplanmak istenirse bunun da fayda-maliyet yönünden incelenmesi gerekir.

c. Veri Toplama Tekniği Saptanmalıdır: Hangi teknikle (anket, kayıt, gözlem, yazılı belge araştırma insanî istihbarat ve teknik istihbarat), kimler tarafından, nerede, ne zaman ve hangi koşullar altında veri toplanacağı saptanmalıdır.

d. Değerlendirmenin Nasıl ve Kim Tarafından Yapılacağı Saptanmalıdır: Toplanan verilerden ne çeşitli tablolar alınacak (önceden boş tabloların hazırlanması) hangi istatistiksel teknikler uygulanacak, değerlendirme hangi düzeydeki personel ile yapılacak, tablolar nasıl hazırlanacaktır? Ne şekilde sunulacaktır?

e. Verinin Nasıl Saklanacağı ve Kullanıcıların Nasıl Yararlanacağı Saptanmalıdır: Toplanan verileri ve değerlendirme sonuçlarını kimler, nasıl kullanabilecekler ve ne şekilde elde edebileceklerdir? Bu veriler nerede ve nasıl saklanacaktır?

Verinin Özellikleri:

Bir veri aşağıdaki tüm özellikleri kapsamalıdır:

a. Veri Doğru Olmalıdır: Yan tutulmadan, dürüst bir şekilde ve doğru veri toplamayı etkileyen etmenleri olabildiğince azaltarak toplanan veri doğru veridir.

b. Veri Güvenilir Olmalıdır: Aynı soruya, değişik zamanlarda değişik kişilerce her sorulduğunda aynı cevap alınabiliyorsa bu veri güvenilirdir.

c. Veri Kullanılabilir Olmalıdır: Toplanan veriler başkaları tarafından da kullanılabiliriyorsa veya denetlenebiliyor ise bu veri kullanılabilir bir veridir.

d. Veri Yararlı Olmalıdır: Toplanan veri belirli bir konuyu aydınlatıyor veya bir probleme çözüm sağlayabiliyor ise bu veri yararlı bir veridir.

e. Veri Eksiksiz Olmalıdır: Bir konuyu aydınlatabilmek için konu ile ilgili olduğu düşünülen ve bu amaçla başlanan bütün verilerin toplanmasına çaba gösterilmelidir. Aksi durumda konunun açıklanması güçleşebilir. Ya da konunun bir kısmının eksik kalmasına ve araştırmamız hakkında şüphe uyanmasına neden olabilir.

IX.3.3. Verinin Özelliklerini Etkileyebilecek Etmenler:

a. Veri Kaynağı ile İlgili Etmenler

1) Veri kayıtlardan toplanacak ise; yararlanılacak kayıtların düzenli, doğru ve gerekli tüm bilgileri içermemesi;

2) Veri anket tekniği ile toplanıyor ise, deneklerin çeşitli nedenlerle samimî ve dürüst olmayan yanıtlar vermesi;

3) Veri gözlem tekniği ile toplanıyor ise, gözlemi yapan kişinin yan tutması, gözlemde yanılması ve gerektiğinde farkına vardırma ilkesini uygulayamaması.

b. Bilgi Toplama Formları ile İlgili Etmenler

Bu formların istenilen bilgileri verebilecek, görevli personel tarafından kolayca kullanılabilir biçimde hazırlanmış olması gerekir. Bilgi kayıtlardan alınıyorsa bilgi alınan kayıt sistemine uygun, soru cevap şeklinde ise soruların deneklerce kolay anlaşılır biçimde düzenlenmesi ve sözcüklerin dikkatle seçilmesi gerekir.

c. Veri Toplayan Personel ile İlgili Etmenler

1) **Veri Toplayıcının Taşınması Gereken Özellikler:** Veri toplayıcı her şeyden önce dürüst olmalı, araştırmanın sonucunun şu ya da bu şekilde çıkmasından endişe duymamalıdır. Aynı zamanda gayretli, sabırlı ve titiz olmalıdır. Veri toplayıcının bir özelliği de onun bir anlamda zorunlu olarak ön-analizci olmasıdır. Çünkü veri toplayıcı da verileri toplarken kendi kendine neyin önemli neyin önemsiz olduğuna karar verecektir. Veri toplarken neyin güvenilir neyin güvenilmez olduğuna karar vererek bir anlamda analizcinin veri tabanını sınırlandırır.⁶⁴⁵

2) **Veri Toplayıcıların Eğitimi:** Toplanacak bilgilerin özelliğine göre seçilecek personel, araştırmanın amacına göre özel olarak eğitilmelidir.

d. Veri Toplayıcılarının Kontrolü

Veri toplayıcı, denetleyici ve kodlayıcıların görevlerini istenilen biçimde yapıp yapmadıklarını sık sık ve beklenmedik zamanlarda kontrol etmeli ve bunu en etkin bir biçimde yürütmelidir.

Bir araştırmayı iyi ya da kötü yönde etkileyebilecek olan veri aynı zamanda araştırmanın önemli öğelerinden birisidir. Ancak veriye gereken önemin verildiğini söylemek güçtür. Çünkü her düzeydeki istatistik eğitiminde ağırlık her zaman değerlendirme tekniklerine verilmekte, hatta bazen veri üzerinde tek söz dahi edilmemektedir.

⁶⁴⁵ Bruce L. Peclan, "The Collector's Role in Evaluation", Studies in Intelligence, Cilt 5, Sayı 3, Yaz 1961, s.37-47.

Doğru olmayan, eksik, güvenilirlikten yoksun bir veriye dayanılarak elde edilmiş bir sonuca (istatistiğe / bilgiye / istihbarata) göre yapılacak herhangi bir çalışmanın, planlamanın ya da uygulamanın ne biçimde bir başarı sağlayacağını kestirmek oldukça güçtür.

Veri toplama planlı bir çalışma gerektirir. Ayrıca bilgi, tecrübe ve beceri isteyen bir işlemdir. Bu nedenle veri toplamada genel prensipler ve bir verinin taşınması gerekli özelliklerinin tümüyle dikkate alınması ve ayrıca verinin özelliklerini olumsuz etkileyici etkenlerin ortadan kaldırılması gereklidir. Bu konuda Çin Halk Cumhuriyeti istihbarat servislerinin çok ileri bir teorik seviyeyi temsil ettikleri görülmektedir.

IX.3.4. Klasik Veri Toplama Teknikleri

Bilimsel/akademik çalışmalar ve bilimsel yöntemlerin kullanıldığı diğer araştırmalarda; örneğin araştırmacı gazetecilikte kullanılan temel araştırma yöntemlerinin istihbaratta kullanılması, istihbaratı gizemli bir alan olarak görmeye eğilimli olanlarda şaşkınlık ve bir ölçüde de hayal kırıklığı yaratabilir. Oysa hiçbir istihbarat çalışması temel bilimsel araştırma tekniklerinden vazgeçemez. Olsa olsa ona aşan bazı teknikler geliştirmeye çalışır ve geliştirir. Ancak aşağıda sıralanan ve her bilimsel çalışmanın temel parçası olan teknikler her istihbarat çalışmasında uygulanabilir. Bunlar,

- a. Yazılı Kaynaklar,
- b. Gözlem (Keşif ve araştırma),
- c. İçerik Çözümlemesi,
- d. Soru Kağıdı,
- e. Görüşmedir.

İstihbarat çalışmasını akademik çalışmalardan ayıran, kullandığı yöntemden çok zaman yöneliminin farklı olması ve kaçınılmaz olarak siyasi merkezli olmasıdır.

a. Yazılı Kaynaklar

Genellikle alan araştırmalarına başlamadan önce konuyla ilgili daha önce yapılmış olan çalışmaların kayıtlarından ve derlenmiş bilgi kaynaklarından yararlanılır. Yazılı kaynaklar da kendi alanlarında çeşitli şekillerde gruplandırılabilir:

1. Kitaplar, dergiler, çeşitli istatistikî kaynaklar, resmî rapor ve yazışmalar, kurum kayıtları (hastane, hapisane, işyerleri, meslekî kuruluşlar, fabrika vb.)

2. Vaka çalışmalarına ilişkin kayıtlar. Burada belirli mesleklerde gerçekleştirilen kayıt tutma sisteminden yararlanma söz konusudur. Genellikle gizli tutulan bu kayıtlardan ilgili kurumlardan izin alınarak yararlanılabilir. (Psikiyatr, psikolog, sosyal hizmetler uzmanı ve benzeri meslek sahiplerinin çalışmaları)

3. Kişisel belgeler, bilim adamı, siyaset adamı, gazeteci yazar gibi toplumda belirli isim yapmış kişilerin özel arşivlerinden izin alınmak suretiyle veya istihbarati tekniklerle yararlanılabilir. (günlük not, mektup, otobiyografi vb.)

4. Dolaylı belgeler, araştırma konusuyla doğrudan ilgili olmasa bile dolaylı olarak konuya ışık tutabilecek belgeler (Rehber, yıllık, ansiklopedi ve sözlüklerle diğer teknik belgeler).

b. Gözlem

Bu teknikten çoğunlukla doğa ile uğraşan bilim adamları, olaylar ortaya çıktığı sırada sistematik biçimde bilgi toplama için yararlanırlar. Bu tekniğin en önemli özelliği; gözlenen nesne, olay ve davranışların kendi doğal ortamları içinde bulunmalarıdır. Bu teknikle gözlenenler objektif olarak saptanabilir. Toplumsal bilimlerde sınırlı bazı konular dışında yarattığı sorunlar nedeniyle gözlem tekniği yaygın olarak kullanılamaz. Bununla beraber, çoğu zaman karmaşık ilişkilerin araştırılmasında gözlem tekniğinden yararlanılmaktadır.

İstihbarat analizlerinde ise gözlem tekniğinden sanıldığından daha fazla faydaniılmaktadır. Günümüzde birçok sivil toplum örgütü, barış gönüllüsü, misyoner içinde bulundukları toplum ile ilgili gözleme dayalı yoğun bir istihbarat çalışması içindedir.

Gözlem, günlük sıradan olaylar üzerinde yapılabileceği gibi, en karmaşık laboratuvar deneylerini de kapsamına alabilen bir tekniktir. Bu nedenle hem basit hem de gelişmiş bir teknik olarak algılanabilir. Basit ve sistematik olarak iki grupta incelenir:

1. Basit gözlem standart bir tekniğe dayanmayan, tekrarlanması rastlantılara bağlı olan gözlemdir. Küçük topluluklarda ya da belirli kurumlarda çalışanların yaşam biçimlerini, davranış ve tutumlarını inceleyebilen bir tekniktir. İnsanlara "Neden böyle yaptınız ya da ya-

pıyorsunuz?, Neden böyle düşünüyorsunuz?” gibi sorular yerine ne yaptıklarını, nasıl davrandıklarını gözlemek, bir çeşit çevrede olup bitenin fotoğrafını çekmek ya da resmini yapmak biçiminde algılanacak bir tekniktir.

Basit Gözlem;

a. Katılımlı,

b. Katılımsız

olmak üzere iki biçimde gerçekleştirilir.

a) Kalıtlı gözlemde, gözlemcinin standart bir gözlem aracı kullanmaksızın gözlediği olaya doğrudan katılarak gözlemde bulunmasıdır. Burada gözlemcinin kimliğinin saklanması ve kendisini grubun bir üyesi gibi kabul ettirmesi söz konusudur. İlk olarak bu teknik 19. yüzyılda antropologlar tarafından kullanılmış daha sonra da diğer toplumsal bilim dallarında kullanılmaya başlanmıştır.

Bu tür uygulamalarda araştırmacı kimliğini belli etmeyen gözlemcinin, gözlediği olaylar açısından üstleneceği görevde farklılık olmaktadır. Duruma göre grupla bütünleşebileceği gibi, sadece gruba ters düşecek hareketleri yapınama yolunu da seçebilir

Bu tekniğin yararlı yanı; gözlenen olayı yaratan kişilerin araştırma bilmemeleri sonucunda herhangi bir duygusal yönlendirme ya da etki olmaksızın olayların kendi akışı içinde cereyan etme şansına sahip olmasıdır. Çevredekilerin ortamdan etkilenme olasılığını ortadan kaldırır. Ayrıca gözlemcinin “onlardan biri” gibi davranmasına, uzaktan ya da diğer tekniklerle kavranamayacak bilgilere ulaşılmasına olanak sağlar.⁶⁴⁶

Katılımsız gözlemde, katılımlı gözlemin tam tersi bir durumla karşılaşmaktadır. Araştırmacı ya da gözlemci gözleyeceği olayın ya da

⁶⁴⁶ Sağladığı bu yararlar yanında ciddi eleştirilere de uğrayan yanları nedeniyle, özellikle toplum bilim araştırmalarında geçerliliğini yitirmiştir. Bu konuda katılımlı gözleme yöneltilen eleştiriler dört grupta toplanabilir: 1. Gözlemci gözlem yaptığının bilincinde olduğu sürece olaylara ancak belli bir ölçüde katılabilir, yani mutlak katılım söz konusu değildir; 2. Katılımlı gözlem, gözlemcinin olaylara katılması ölçüsünde gerçekleşeceğinden gözlemcinin bakış açısı daralmaktadır; 3. Gözlemcinin gözlediği grubun duygu ve düşünce beraberliğine katılması beklendiğinde yansızlığını yitirmekte, onlardan biri olmaktadır; 4. Araştırmacının gözlem tekniğini uygulamadaki başarısı ölçüldüğünde kendine özgü nitelikler kazanacaktır. Yani aynı olay ya da grup için başka gözlemciler tarafından benzer biçimde paylaşılma olasılığı ortadan kalkmaktadır. Özetlenen bu noktalardaki eleştiriler nedeniyle katılımlı gözlemle geçerli ve güvenilir bilgiler elde etme şansının küçük olduğu görülmektedir.

grubun dışında kalmaya özen gösterir. Bununla beraber olayın tamamen dışında kalmak gözlem yapmak olanaklarını sınırlar. Hatta bazı koşullarda gözlem yapmayı olanaksız hâle getirir. Öte yandan durumu dışardan izleyebilmek gözlemciye olaylara geniş açıdan bakabilmeyi ve nesnel olabilmeyi sağlar.

Böylece katılımlı gözlem için ileri sürülen eleştirilerin ilk ikisi katılımsız gözlemde ortadan kalkınakla beraber, son ikisi geçerliliğini korumaktadır. Sonuç itibarıyla standart bir veri toplama aracına sahip olmayan gözlemlerle elde edilen bilgilerin geçerlilik ve güvenilirliği her zaman tartışmalıdır.

Bununla beraber katılımlı gözlem, standart araçlarla toplanan verileri desteklemede, yorumlamada başvurulabilecek dar kapsamlı bir ara teknik olarak düşünülebilir.

5. Sistematik gözlem, basit gözlemin yarattığı sakıncaları bir ölçüde ortadan kaldıran bir uygulamadır. Kullandığı standartlaştırıcı araçlarla toplanan verileri denetleme olanağına sahip bir tekniktir. Gözlemci alana çıkarken bir gözlem anahtarı, başka bir deyişle gözlem yaparken hangi noktalardan bilgi toplanacağını belirleyen bir çizelgeye sahiptir. Böylece gözlemleri standartlaştırmak amacıyla toplanacak verinin çerçevesi çizilir.

İlk monografik örneklerini toplumsal bilimlere kazandıran F. Le Play Avrupa İşleri incelemesinde “Nomenclature” denilen bir çizelgeden yararlanmıştır. Türkiye’de uzun yıllardır kullanılan “köy envanteri”, “hane halkı anketleri” bu nitelikte hazırlanmış, bilgi toplama araçlarıdır. Araştırmacıların gerek katılımlı gerekse sistematik gözlemde gözlemlerine temel oluşturacak bir gözlem rehberini ayrıntıların unutulmaması için hazırlamaları gerekmektedir. Ayrıca kayıt tutmak için defter, teyp ve video kasetleri, fotoğraf ve çekim kameraları gibi araçlar da objektif bilgiyi yakalamalarına yardımcı olur.

Gözlem tekniğinin Türkiye’de etnik odaklı araştırma yapan yabancılar tarafından kullanıldığı görülmektedir.

Son olarak; toplumsal bilimlerde gözlem tekniğinin, çeşitli standart araçlara dayanan diğer tekniklerle tamamlanıp bütünleştiği ölçüde nesnellik ve geçerlilik kazandığı belirtilmelidir.

c. İçerik Çözümlemesi

Bu alanda kullanılan teknik, özellikle son 30-40 yıldan beri kitle iletişim araçlarının gelişmesine koşut olarak iletişim alanında oldukça yoğun olarak kullanılan bir araştırma tekniğidir. İçerik çözümlemesi bir mesajın içindeki verilerden yinelenebilir; anlamlı çıkarımlar yapılabilen ve güvenilir sonuçlar vermesi beklenen bir araştırma tekniğidir.⁶⁴⁷ Bir başka deyişle araştırma, aynı verilere dayanarak, bir başka yerde, başka koşullar altında, başka kişilerce yapıldığında aynı sonuçların alınması gerekir.

İçerik çözümlemesi yazılı metinler (kitap, dergi, gazete, afiş, sloganlar ve radyo yayınları, mülâkatlar, filmler, TV programları üzerinde uygulanır. Genel olarak içerik çözümlemesi bir iletişim incelemesidir.

İçerik çözümlemesi bir işlemin derinleştirilmesinden ve sistemleştirilmesinden oluşur. Amaca yönelik olarak içerik çözümlemesinin üç farklı uygulamasından bahsedilebilir.

1. Pragmatik (Faydacı) Çözümleme: İşaretlerin etkilerine göre sınıflandırma, örneğin mesajın verildiği zamanlardaki sıklığın sayılarak nasıl bir etkisi olacağını ortaya çıkarmak;

2. Anlam Bilimsel Çözümleme: Sözcüklerin anlamlarına göre sayma ile ilgili kümelenendirme. Örneğin bir mesajda kaç kez doğrudan ya da dolaylı, “Atatürk” sözcüğünün geçtiğinin bulunması üzerine;

3. İşaret Aracı Olarak Çözümleme: Bir mesajın içeriğinin işaretlerin özelliklerine göre sıklığının sayılması. Örneğin bir mesajda “Amerika” sözcüğünün kaç kez geçtiğinin sayılması gibi.

IX.3.5. İçerik Çözümlemesinin Uygulanışı

İçerik çözümlemesi bir metnin öğelerinin önceden saptanan kategorilere göre sınıflandırılmasına dayanmaktadır. Kelimeler, cümlecikler, paragraflar ya da tüm belgeler gibi.

Kelimenin Analizi: Burada iki tür analiz yapılır. Birisi tüm kelimeleri göz önünde tutarak, diğeri ise seçilmiş kelimeleri ele alarak. Birinci tür analiz yan kelimelerin genel analizi ise toplumsal bilimlerde kullanılmaktadır. Kilit kelimeleri içeren listelerin yapılmasından sonra bunların inceleme yapılan metindeki tekrar edilmiş sayıları saptanır. Örneğin; dünya basını hakkında yapılan karşılaştırmalı bir araştırma

⁶⁴⁷ Bu konuda kapsamlı bir araştırma için bkz. Ayşe İnal, **Haber Metinlerine Eleştirisel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Araştırmalar**.

da, seçilmiş gazetelerin başyazılarında kullanılan özgürlük, faşizm, demokrasi, komünizm gibi kilit kelimelerin ne denli sıklıkla kullanıldıkları saptanmıştır.

Cümle ve Paragrafların Analizi: Burada analiz birimi birbirine bağlanmış bir grup kelimedir. Bu da ya bir cümle ya da bir paragraf olabilir. Toplumsal bilimlerde kullanılan bu analiz türünde bir konunun paragraf içindeki sıklığı saptanır. Genellikle haberleşmenin kanatları üzerindeki etkileri ile ilgili analizlerdir.

a. Soru Kâğıdı

Toplumu ilgilendiren çeşitli konularda objektif bilgi toplamak için kullanılan bir araçtır. Hazırlanan soru kâğıdı ya postayla gönderilir ve aynı yolla toplanır ya da grup hâlinde yaşayanlara toplu uygulama yapılır.

Burada önemli olan, hazırlanan soru kâğıdının doğrudan doğruya sorulmak istenen kişi tarafından okunarak cevaplandırılmasıdır. Soru kâğıdı postayla gönderilmişse cevaplanmış soru kâğıtlarının da cevaplayıcı tarafından yine posta ile iadesi beklenir.

Posta ile soru kâğıdı her ne kadar pul, zarf, adres yazma gibi külfetleri cevaplayıcıya yüklemese de, sonuç itibarıyla yollama inisiyatifi kişiye bağlı olduğundan unutulma, postayla zamanında verilmeme riskleri vardır. İşte posta ile göndermede ortaya çıkacak sorunları asgarîye indirmek amacıyla örneklerin uygun düştüğü koşullarda toplu uygulamaya başvurulur.

Orduda, okullarda, bir konferans salonunda, bir iş yerinde yapılabilecek toplu uygulamalar için, soru kâğıtları ile ilgili yer ve kurum yetkililerinden alınacak izinden sonra belirli bir saatte topluca dağıtılır... Genellikle soru kâğıdının doldurulabileceği süre sonunda da hemen toplanır. Bu hem zaman hem kâğıt kaybını hem de cevap standartlaşmasını önler. Başka bir deyişle, fazla zaman, cevaplayıcıların soruları aralarında tartışıp bir örnek cevaplar vermelerine yol açar. Böylece cevaplar standartlaşmış olur. İşte bunu engellemek üzere soru kâğıdının cevaplama süresi sonunda hemen toplanmasında yarar vardır.

Soru kâğıdı, gerek postayla gönderilsin, gerekse toplu uygulamalar yapılsın, amaç cevaplayıcılarla doğrudan ilişki, yüz yüze ilişki kurmadan bilgi toplamaktır. Toplu uygulamalarda soru kâğıdını dağıtanlar

sadece postacı görevini yerine getirmektedirler. Tekniğin özünü değiştirecek tarzda bir yüz yüze geliş söz konusu değildir.

Soru kâğıdını dağıtma ve toplama işi herhangi bir kişi tarafından yapılabilir. Ancak bu kişinin cevaplayıcının öğretmeni, ustabaşısı ya da amiri olmamasına özen gösterilmelidir.

b. Görüşme-Mülakat

Araştırılan konuda sözlü olarak bilgi toplama tekniğidir. Bu amaçla hazırlanan görüşme cetveli ve görüşme anahtarlarından yararlanılır. Görüşme cetveli (formu/çizelgesi) ve görüşme anahtarı olarak isimlenen diğer iki tip soru kâğıdı görüşme tekniğinde kullanılan bilgi toplama araçlarıdır.

Görüşme ya da mülakat, görüşme cetveli ve görüşme anahtarı çerçevesinde yapılan bir karşılıklı konuşmadır. Daha önce hazırlanmış soruların görüşmeci tarafından sorulması ve cevapların görüşmeci tarafından kayıt edilmesi işlemidir. Bu teknikle bilgi toplanacak kişilerle yüz yüze ilişki söz konusudur.

Görüşme cetvelinde sorular, sorulması gerektiği biçimde hazırlanmış olup, soru anlaşılmadığı takdirde görüşmeciye açıklama ya da tekrar okumu şansı bırakılmalıdır. Görüşme anahtarında ise (Çeşitli araştırmalarda farklı kullanımları vardır. Mülakat rehberi, mülakat kılavuzu ve mülakat yönergesi gibi) öğrenilmek istenen konular maddeler hâlinde sıralanır. Sorular standart olarak hazırlanmamıştır. Bu tür uygulamalarda görüşmeciye geniş yetkiler tanınmaktadır. Geniş, derinlemesine, ayrıntılı bilgi toplamak istenen özel durumlarda kullanılır. Görüşmeciye soru sormada, bilgi toplamada içerik, biçim ve özellik zaman bakımından büyük bir özgürlük, duruma göre hareket etme olanağı sağlamaktadır.

Bütün bilimsel ve istihbaratî çalışmaların veri toplanması aşamasında, araştırmacının aklındaki temel soru, topladığı verinin doğru olup olmadığıdır. İstihbarat dilinde doğru veriler sinyal, yanlış veriler ise gürültü diye adlandırılır. Araştırmacı, bir verinin doğru olup olmadığını, ancak doğru olduğunu bildiği veriler ile karşılaştırarak öğrenebilir; ya da bekleyip görerek.⁶⁴⁸

Stratejik analizcinin, topladığı verilerin sayısının artmasının onların güvenilirliğinin, kalitesinin, tamlığının arttığı anlamına gelmez.

⁶⁴⁸ Dearth ve Goodden, a.g.e., s.219.

Analizci bunu göz önünde tutmalıdır.⁶⁴⁹ Yetersiz araştırma ve veri gibi filtreden geçirilmemiş bilgi de stratejik analizcinin karar vermesini zorlaştırır. Stratejik analizci doğru sonuca varmak için karşı karşıya olduğu bilgiyi elekten geçirmelidir. Analizci, veri toplamaya başlamadan önce bir veri toplama planı (VTP) hazırlamalıdır. VTP'nin stratejik analizcinin analizine katkısı dört noktada gerçekleşir:

- a) Odaklanmış bir veri toplama çalışmasını kolaylaştırır,
- b) Gereksiz zaman kaybını engeller,
- c) Gerekli olduğu miktarda veri toplanmasını sağlar,
- d) Daha veri toplama aşamasında verilerin ne ile ilintili olduğunun anlaşılmasını sağlar.

Ayrıca VTP, analizi de kolaylaştırır; çünkü sistematik bir veri toplama çalışması ile toplama sırasında analiz başlar.⁶⁵⁰ Veri toplama planı yapılırken şu hususlar göz önünde tutulmalıdır: 1) Neye ihtiyaç duyulduğu tespit edilir. 2) Bilinen hususlar tespit edilir. 3) Gerekli ve eksik olan istihbarat / bilgiler tespit edilir. Sonra bir öncelikler listesi yaparak VTP'yi tamamlarsınız.⁶⁵¹

Vurgulanması gereken bir diğer husus da VTP'nin sadece zihinde yapılmakla yetinilmeyip kağıda geçirilmesidir. VTP,

- A) Araştırılan bilgi kaynaklarını,
- B) Toplanmak istenen özel verileri,
- C) Bilgiyi ne zaman istediğinizi içermelidir.

Veri toplama aşamasında analizcinin üzerinde dikkatle durması gereken bir husus da detaylardır. Detaylar, araştırmacıya yeni sorular sorarak toplama planını geliştirme imkânı verirler.⁶⁵² Stratejik istihbaratta toplanan veriler kapsam olarak, operasyonel ve taktik istihbarat verilerinden çok daha geniştir. Toplanan malzemenin büyük bölümünü "soft" veri dediğimiz türden veriler oluşturur. Bu verilerin anekdot, tamamlayıcı ve malûmat olma özelliği göze çarpar.⁶⁵³ Bu noktada altı çizilmesi gereken bir hususta toplayıcılık aşamasında toplanan istihbarat değil, veri, malumat ve bilgidir. Toplayıcı çok nadi-

⁶⁴⁹ McDowell, a.g.e., s.152.

⁶⁵⁰ A.g.e., s.153.

⁶⁵¹ A.g.e., s.156.

⁶⁵² A.g.e., s.160.

⁶⁵³ A.g.e., s.160.

ren işlenemeye gerek duyulmayacak kadar açık bir bilgiye yani istihbarata ulaşabilir.

Veri toplama süreci enformasyon devrimi ile birlikte istihbarat çarkı içinde ayrı bir bilim hâline gelmiştir. Hatta veri toplamanın kendi içinde de alt uzmanlık alanlarına ayrıldığı görülmektedir. Prof. Dr. Qian Xuessen, 1983'de Pekin'de Millî Savunma Kaynaklar ve Teknikler İstihbarat Konferansı'nda yaptığı konuşmada Çinli istihbaratçı ve akademisyenlere "veri toplamak bir bilim ve teknolojidir" derken daha enformasyon devrimi öncesindeki dönemde önemli bir tespit yapmış sayılmalıdır.⁶⁵⁴

Veri toplama, petrol arama ve çıkarmaya benzer; onun gibi pahalı ve zaman alıcıdır. Petrol çıkarmada olduğu gibi derine indikçe çıkan bilginin maliyeti artar.⁶⁵⁵ Stratejik analizci, istihbarat analizi sürecinde değişik kaynak ve yöntemlerle veri, malûmat ve bilgiyi toplarken bunlarında farklı kaynaklardan geldiğini görmek durumundadır.

Yukarıda ele aldığımız hipotez çerçevesinde süreci somutlaştırmak için örneğimiz çerçevesinde devam edelim. Hipotezimiz eğer Yunanistan'ın millî menfaatlerinin değişmediği; ancak Türkiye'ye yönelik politikalarını değiştirdiği doğrultusunda ise, öncelikle toplayacağımız materyal,

a) Yunan savunma doktrinin de son dönemde bir değişiklik olup olmadığının tespiti,

b) Son dönemde çıkan bilimsel literatürde bu tür bir politika değişikliğini öngören, ima eden makale ve/veya kitap yazılıp yazılmadığını tespiti,

c) Önemli dış politika köşe yazarlarının son bir yılda yazılarının okunarak bu politikanın ipuçlarının aranması,

d) Hükümet üyelerinin Türkiye'ye karşı genel tutumları ve son altı ayda Türkiye ile ilgili yaptıkları açıklamalar incelenecektir.

e) Stratejik analizcimiz eğer mümkün ise Atina'ya giderek Yunan dış politika uzmanları ve politikacılar ile görüşerek, Yunan millî menfaat tanımlamasının değişmediğini gösteren delilleri ortaya koyacaktır.

⁶⁵⁴ Huo Zhongwen ve Wang Zongxiao, **Sources and Techniques of Obtaining National Defence Science and Technology Intelligence**, Kexue Jishu Wenxuan Publishing Co. Beijing 1991, s.2.

⁶⁵⁵ M. Herman, a.g.e., s.40.

- f) Eğer bu mümkün değil ise Yunanistan'da bulunan Türk gazeteciler,
- g) Veya Yunanistan uzmanı yabancılar ile mülakatların yapılması gerekecektir.
- h) Son dönem ABD-Yunanistan ve AB-Yunanistan ilişkileri incelenecektir.

IX.4. Toplanan Veri, Haber ve Bilginin Karşılaştırılarak, Güvenilirliğinin Test Edilmesi, Değerlendirme ve Doğrulanarak Düzenlenmesi

Herbert Spencer, "Bilim, örgütlenmiş bilgidir" demektedir. Veri düzenlenmedikçe analizcinin işine yaramaz. Bu aşama esasen bir önceki aşama ile paralel seyreden bir süreçtir. Yani bilgi toplanırken karşılaştırılır, güvenilirliği test edilir ve doğrulanarak çalışmamızda kullanacağımız düzene konulur. Analizciye kanıtlar çok değişik kaynaklardan gelir. Her kaynağın güçlü ve zayıf, potansiyel ve güncel yargıları vardır. **Analizci, kaynakların hâkimiyetine girmemeli, onları denetim altında tutmalıdır.**

Bilginin düzene konması ve yönetilir hâle gelmesi sadece dosyalanması değildir. Düzene konma bir anlamda oyuna başlamadan önce elindeki kartları düzenleyen kumarbazın yaptığı gibi, bilgileri birbirine bağlama, geçici sonuçlar çıkararak düzenlenmektedir.⁶⁵⁶ Eksiklerin tamamlanması, anlamlandırılması, teyit aranması istihbaratta "değerlendirme" diye anılan sürecin parçasıdır ve değerlendirme istihbarat çarkının dördüncü aşamasında gerçekleşir. İstihbarat literatüründe "değerlendirme" ile "kıymetlendirme" farklı şeyler olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Faydalı ama her zaman verimli olmayan bir düzenleme tekniği de gelen bilginin önceden belirlenmiş kategorilerin altında toplanmasıdır. Bu yol büyük bilgi akışı olan büyük projeler ile veri kullanımının kolaylaştığı küçük projelerde kullanılabilir. Bilginin düzenlenmesinin en önemli faydalarından birisi de araştırmacıya hangi bilgilerin eksik olduğunu göstermesidir. Bilgi düzenlenmesinde kullanılabilecek değişik dosyalama yöntemleri mevcuttur. Bu dosyalama yöntemlerini aşağıda şöyle özetliyoruz:

⁶⁵⁶ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.85.

a) Doğrulama Yöntemi: Bilgi tarihsel bir sıralama ile veya konusuna göre dosyada toplanır ve her dosyanın içinde ne olduğunu gösteren bir kâğıda kaydedilir;

b) Karta İşleme Yöntemi: Bilgiler kategorilerini veya aralarındaki ilişkiyi yansıtacak şekilde, üzerinde hangi konu ile ilgili olduğu kısa ve net bir anlatım ile (Suriye-Silahlı Kuvvetler-tank) not alınarak;

c) Harita ve Şemalar Yöntemi: Haritalar olayların gerçekleştiği yerlerin işlenmesi, şemalar istatistikî verilerin şemaya dökülmesi ile oluşurlar;

ç) Özetler Yöntemi: Olayların ana hatlarının gerektiğinde periyodik şekilde karta işlenmesidir ki, bu yöntem hızlı gelişmeleri kolay izlemeyi sağlar;

d) Bilgisayar Programları Yöntemi: Önceden belirlenmiş başlıklar altında bilginin depolanması, kaydı için kullanılır.⁶⁵⁷

IX.4.1. İstihbarat Analizinde Veri/Bilgi Türleri

Bir akademisyeninde kullandığı yöntemleri kullanması istihbarat analizcisini akademisyen yapmaz. Çünkü onun karşı karşıya olduğu veriler çok sık akademisyenin karşı karşıya olduklarından farklıdır. Şöyle ki, veri toplamaya başlayan istihbarat analizcisi daha başlangıçta dört tür veri ile karşı karşıya olduğunu bilir. Bunlar a) bilinen olgular, b) gizli bilgiler/puzzle, c) dezenformasyon, d) sırlar/esrarengiz şeylerdir.

a) Bilinen Olgular: Bilinen olgular açık kaynaklardan toplanan veri, haber ve bilgidir.

b) Gizli Bilgiler/puzzle: Gizli bilgiler bir devlet veya örgüt tarafından diğer devlet ve örgütlerin öğrenmemesi için bilinçli olarak korunan bilgilerdir. Gizli bilgiler/yap-boz gereken bilgiye ulaşıldığı zaman cevabı bulunan istihbarat sorulardır. Örneğin, "İran Ordusu'nun kendi üretimi olan Şahap füzelerinin gerçek menzili nedir?" sorusu böyle bir sorudur. Teknik ve bilimsel istihbarat faaliyetlerinin cevap aradığı sorular genellikle gizli bilgiler / "puzzle"lardır.

c) Dezenformasyon: Analizcinin maruz kaldığı aldatma operasyonları ile ilgili bilgiler dezenformasyon bilgileridir.

d) Sırlar/Esrarengiz Şeyler: Gizli bilgilerin dahi cevaplandırılacağı istihbarat sorunlarına sır denilir. Bir şeyin sır olması bilgi eksikliğinden çok ortadaki sorunun doğasından kaynaklanır. Eğer bir sorunun mantıksal olarak eşit oranda muhtemel ve mümkün iki veya daha çok cevabı var ise istihbarat analizcisi bir sır ile karşı karşıyadır.⁶⁵⁸ Sırlar daha çok politik sorularda karşımıza çıkar. Mesela terör örgütünün gelecek intihar saldırısını Türkiye’de nerede ve ne zaman yapacağı bir sırdır. Bunun cevabını ancak somut bir taktik istihbarat elde ettiğimiz zaman verebiliriz.

IX.4.2. Sırları/Esrarengiz Şeyleri Çözmek veya Bir Başka Analiz Yöntemi: Tam-Çevre Analizi

Ayrıca Adrian Wolberg tarafından bütün-kaynak analizi (allsource-analysis) yerine savunulan tam-çevre analizi (full-spectrum analysis) ile sırlar/esrarengiz şeylerinde çözülebileceği ileri sürülmektedir. Wolberg’e göre 20. yüzyıl boyunca istihbarat analizi dünyayı gizli bilgilerin/“puzzle”ın çözülmesi olarak görmüş ve bu yöntem istihbarat analizine başarı getirmemiştir. Wolberg, Amerikalı askerî stratejist John Boyd’un insan ve grup davranışının temel dinamiğini hayata kalma motifinin oluşturduğundan hareket ederek, insan davranışlarının statik bir puzzle değil, dinamik bir sır/esrarengiz şey oluşturduğunu ileri sürmektedir.⁶⁵⁹

Wolberg’in dinamik sır/esrarengiz şeyi çözmek için önerdiği yöntem ise tekrarlamacı bir süreçte analiz ve sentez sınırlamaları içine girmeden önce ufku genişletip sonra bir noktada odaklanma bir sır/esrarengiz şeyi çözmek için temel yoldur. Eğer analizci başlangıçta tam-çevre zihinsel tavrı takınır ise o zaman analizci bütün ihtimallerle karşı karşıya kalır. Bazı ihtimalleri derhal görür diğerlerini bulmak için ise sorgulamalara ve şüphelenmelere devam eder. Nihayet soru ile ilgili ilk sonuca ulaşır. İkinci adımda analizci soru ile ilgili ihtimalleri genişletmeli ve soru dizileri olasılıklarını artırmalıdır. Bu yeniden tanımlanmış bir tümdengelimle sonuçlanmalıdır. Analizci her

⁶⁵⁸ B. D. Berkowitz ve A. E. Goodman, a.g.e., s.86-103.

⁶⁵⁹ Adrian Wolfberg, “Full-Spectrum Analysis: A New Way of Thinking for a New World”, Military Review, July-August 2006, s.39; Bu konuda 2008 yılı itibarı ile yapılmış bir başka çalışma görünmemektedir. Adrian Wolfberg’in anılan makalesi dışında google’da yapılan aramalarda da bir kaynağa rastlanmamaktadır.

adımında sonuçlarını bir şeyi kaçırıp kaçırmadığından emin olmak için çok farklı açılardan değerlendirmelidir.⁶⁶⁰

Tam-çevre analizinde analizci sadece çok ve muhtemelen karşılıklı ilişki içinde olan istihbarat sorunlarını incelemekle kalmayıp, aynı zamanda bilginin ve yorumun iç analizini etkileyebilecek olan unsurları da dikkate alarak geçici sonuçlarını çıkardığı entelektüel kutuyu sürekli büyötmeyi hedefler. Tam-çevre analizi, bütün-kaynak analizinden farklı olarak olayların adım adım çözülebileceğı lineer bir matrixin kurulabileceğıne inanmaz. Tam-çevre analizinde analizci analizin her ver toplama aşamasında ortaya çıkardığımız sonucun şüpheli olduğunu düşünür ve verileri sürekli değişen bir istihbarat coğrafyasının parçası olarak değerlendirir. Bundan dolayı vardığı sonuçlar sürekli geçicidir ve yeniden gözden geçirilmek zorundadır.⁶⁶¹

Tam-çevre analizinde analizci başlangıçtan itibaren çok sayıda iç içe geçmiş sır/esrarengiz şeyi çözmek görevi ile karşı karşıya olduğunu bilmektedir. Analizci her sırrın/esrarengiz şeyin çözümünün bir çok muhtemel izahta bulunabileceğini bilir. Aynı zamanda bazı anlaşılmaya çalışılan sırlar/esrarengiz şeyler için, analizci bir karar vermek için gerekli olan sonuçları üretmeden akla uygun bir izahın olmadığının da farkındadır. Tam-çevre analizin sakıncası daha büyük belirsizlik alanları riskinin daha büyük olmasıdır. Öte yandan tam-çevre analizinin faydası, sürekli ve tekrar tekrar kontrol edilen ve bundan dolayı daha güvenilir verilere dayandan daha büyük bir istihbarat sonucu göstermesidir.⁶⁶²

Wolberg'in önerdiği ancak tam anlamı ile pratiğe uygulanması konusunu tamamlamadığı bu teori gerçekten sırları/esrarengiz şeyleri çözmek için yetecek midir bunu bu teorinin gelimesi sürecinde göreceğiz.

IX.4.3. İstihbarat Analizinde Kaynak

General Gehlen, "İstihbaratta bir söz vardır. Tek bir rapor, rapor değildir. Ayrı ve bağımsız bir kaynak tarafından doğrulanmadıkça hiçbir bilginin önemi yoktur" diyerek verilerin test edilmesinin öne-

⁶⁶⁰ A.g.m., s.39-40.

⁶⁶¹ A.g.m., s.41.

⁶⁶² A.g.e., s.41.

mini vurgulamaktadır.⁶⁶³ Bu aşamada dikkatli davranılması, analizin doğruluğuna katkıda bulunacaktır. Yukarıda da değindiğimiz gibi değerlendirme diye özetlenen karşılaştırarak güvenilirliğin test edilmesinde karşılaştırmadan kasıt toplanan verilerin mukayese edilerek kayda geçirilmesi, test edilmesi ile kaynağın güvenilirliği ile içeriğinin kalitesinin gözden geçirilmesi anlamına gelir.⁶⁶⁴ **Değerlendirme, bir bilginin, istihbaratın güvenilirliğini, haberin doğruluğunu ve duruma uygun düşüp düşmediğinin belirlenmesi olarak tanımlamaktır.**

İstihbaratçı bilginin ve kaynağının doğruluğu konusunda sürekli akılcı bir şüphecilik içinde olmalıdır. Bir anlamda istihbaratçı bilgi/kaynak septik bir kişidir diyebiliriz.⁶⁶⁵

Bir haberin doğruluğunda haberi veren kaynağın güvenilirliğiyle ilgili en güvenilir daha önceki deneylerden kaynaklanır. Haberin doğruluk derecesinin tayini için ise bazı ölçütler vardır.

- a) Bildirilen olayın/gelişmenin olması mümkün müdür?
- b) Bildirilen olay/gelişme ilgili ülkenin/örgütün bilinen politikaları ile uygun düşmekte midir?
- c) Bildirilen olay/gelişme diğer kaynaklardan gelen bilgilerle teyit edilmekte midir; benzer başka raporlar var mıdır?
- d) Bildirilen olay/gelişme eldeki bilgilerle hangi noktalarda uzlaşmakta, hangi noktalara ayrılmaktadır?⁶⁶⁶

Bu tür doğruluk kriterleri artırılabilir. Haberin ve kaynağın güvenilirliği /doğruluğu için bütün istihbarat analizlerinde bir ölçüt geliştirilmiştir.

⁶⁶³ R. Gehlen, a.g.e., s.211.

⁶⁶⁴ McDowell, a.g.e., s.162.

⁶⁶⁵ N. Tılısbık ve Ö. Akbal, a.g.e., s.9.

⁶⁶⁶ Stratejik İstih., ss.131-132.

Kaynak	Haber
(1) Tamamen güvenilir	(a) Tamamen doğru, diğer bilgilerle teyidli
(2) Genellikle inanılır	(b) Olması kuvvetle muhtemel
(3) İnanılır	(c) Doğru olması mümkün
(4) Genellikle inanılmaz	(d) Doğruluğu şüpheli
(5) İnanılmaz	(e) Güvenilmez
(6) İnanırlılığı tayin olunamaz	(f) Doğruluğu hakkında hüküm verilemez

IX.4.4. Kaynak Değerlendirilme

Kaynağa “A” notu ancak kaynağın çok güvenilir olması durumunda verilir. Örneğin analizcinin kendisinin bir gözlemde bulunması durumunda kaynak kendisidir ve “A” notu çok kolay verilir. Çok güvenilir bir toplayıcıya daha önceki deneyimlerden de hareket edilerek “A” notu verilebilir. Herhangi bir ülkede yakın olduğu bilinen bir şahsın da “B” notu ile notlandırılması mümkündür.

Bir kaynağın “C” derecesi güvenilirlikten “B” veya “A” güvenilirlik seviyesine yükselmesi için genellikle uzun bir zamana ve bir çok olumlu deneyime ihtiyaç vardır. Yani kaynak ki, bu bir casus, sürekli doğru ekonomik analizler yapan bir gazeteci veya haber ajansı olabilir, uzun süre doğru bilgiler verir ise güvenilirlik seviyesi yükselir. Kaynak güvenilirliği konusunda önemli bir hususta bir kaynağın bir alanda “A” güvenilirlik seviyesine sahipken bir başka konuda “C” güvenilirlik seviyesine sahip olmasının mümkün olduğudur.

Kaynak güvenilirliği entelektüel analizlerde çok önemli bir sorundur. Türkiye’de aydınlar analizlerinde kaynak güvenilirliği konusunda en ufak bir hassasiyet göstermeme eğilimi içindedirler. En ufak bir güvenilirliği olmayan marjinal kaynaklara dayanarak, en “sofistike” küresel analizleri yapan önemli akademisyenlere rastlanır. **“Bana kaynağını söyle sana analizini söyleyeyim” şeklinde bir atasözü üretebilecek kadar önemlidir kaynak güvenilirliği.**

Kaynağın kimliğinin zaman zaman analizciden ama pek çok kez operasyonel unsurlardan gizlendiği durumlar ortaya çıkabilir. Bu tür durumlarda kaynağın verdiği bilginin değeri derhal düşmektedir. Ancak kaynağın gizlenmesi bilginin değerini düşürse dahi gerekebilir. Örneğin II. Dünya Savaşı sırasında “Ultra” operasyonu ile Alınan telsiz

kodlarını kıran ve yaptığı dinleme sonuçlarını İngiliz Ordusu'na aktaran İngiliz karşı istihbaratı bilgiyi nereden aldığını gizlemiştir.⁶⁶⁷

IX.4.5. Haberin Değerlendirmesi

Haberin değerlendirilmesinde verilecek notların bazı ölçütleri vardır. Örneğin açık kaynaklardan alınan haberlerde eğer kaynak, OECD, IMF, Dünya Bankası, UNESCO gibi resmî kuruluşlar ya da Reuters, Ass. Press, BBC gibi haber ajanslarıysa haberin/verinin doğruluğu 1 ve/veya 2 notla değerlendirilebilir.⁶⁶⁸ Ancak bu noktada asla unutulmaması gereken; bu kaynakların özellikle Amerika ve İngiliz istihbarat servisleri ile olan ilişkileridir. Öte yandan gerek hükûmetlerin yayımladığı resmî istatistiklerin gerekse resmi haber ajanslarının geçtikleri haberleri muhakkak doğru kabul etmek de yanlıştır.

Bundan dolayı bu tür istatistikler analizci tarafından muhakkak eleştirel bir gözle incelemelidir. Bu durumda analizci hükûmetin yayımladığı istatistikleri geçmişe doğru tarayarak ve uluslararası kaynaklarla karşılaştırarak doğrulamalıdır. Özel ve resmî haber ajanslarının ve TV'lerin haberlerinde yönlendirme olup olmadığı da dikkatle incelenmelidir. Haberin doğruluğunun notunun "1" olması için diğer koşul, muhakkak çok güvenilen / test edilmiş bir kaynaktan gelmiş olmasıdır.

Haberin doğruluğu konusunda önemli bir ölçütte haberin ilk çıkış kaynağı ile son ulaşma noktası arasında kaç aracından geçtiğidir. Bu husus ilk bakışta çok önemli görünmese dahi haberin niteliğini kökten değiştirebilecek şekilde değiştiği görülmektedir. İlk kaynak çok güvenilir olabilir. Ancak bilgi, bu kaynağı terk ettikten sonra yaptığı yolculukta ne kadar çok ara istasyona uğrar ise o kadar tahrip olur. Farklı tanımların, vurgulamaların bile hassas bir bilginin aktarılmasında ne kadar önemli olduğu düşünülür ise konunun önemi iyice ortaya çıkar.

Haberin değerlendirmesinde önemli olan bir husus da haberin şeklinin doğruluğu ile içeriğinin doğruluğu hususlarıdır ve bunlar birbirinden farklı şeylerdir. Örneğin, Suriye başkentindeki kaynak Ankara'ya Beşşar Esat ile Suriye istihbarat servisi başkanı arasında geçen

⁶⁶⁷ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.245.

⁶⁶⁸ Kamuoyunda en tarafsız ve güvenilirler arasında bilinen Reuters haber ajansının İngiliz istihbaratı tarafından Türk iş adamı Asil Nadir'i iflâs ettirme operasyonunda kullanıldığı gözönünde tutularak, asla kayıtsız şartsız bir güven duyulmamalıdır.

bir görüşmeyi bildiriyor ve görüşmede servis başkanı Esat'a farkında olmadan yanlış bir istihbarat aktarıyor. Suriye'deki adamımızın bize bildirdiği haber şekil olarak doğrudur, yani böyle bir konuşma olmuştur; ancak içerik olarak yanlıştır, yani içerdiği bilgi yanlıştır. Ancak bu bahis konusu istihbaratın faydasız olduğu anlamına gelmez. Aksine bundan da Suriye'nin belirli bir konuda yanlış bilgi sahibi olduğu sonucu çıkarılabilir.

Verinin değerlendirilmesi hususunda son derece ilginç noktalar da dikkati çekmektedir: mükemmel bilgi veren çok güvenilir bir kaynaktan elde edilen bilgiler de analizciler tarafından "doğru olmak için çok iyi" şeklinde ihtiyatlı bir tavırla ele alınırlar. Örneğin 10 Ocak 1940'ta Belçika üzerinde uçarken inmeye zorlayan bir Alman uçağından çıkan iki Alman subayından Almanya'nın Batı Cephesi'ni işgal planları elde edilmiş; ancak İngiliz ve Fransız Genelkurmayı bu belgeleri "gerçek olmak için çok iyi" diyerek, bir Alman aldatma operasyonunun parçası saymış ve dikkate almamışlardır.⁶⁶⁹

Haberin değerlendirilmesinde "canlılık ölçütü" büyük bir önem taşır. Canlı, somut ve kişisel bilgi, ikinci el gözleminden çok daha etkili ve önemli rol oynar. Keza, tarihi olaylar ve anekdotların analizciler için çoğu zaman istatistiklerden daha önemli olduğu görülmüştür. Burada analizcinin üniversite eğitim branşının önemli bir rol oynadığı düşünülebilir. Örneğin işletme okumuş bir analizci daha çok istatistiklere önem verirken, siyaset bilimi okuyan bir analizci tarihsel karşılaştırmaları tercih edebilir.

Yapılan araştırmaların ortaya koyduğu bir başka hususta analizcilerin genellikle gizli kaynaklardan elde edilen bilgilerin açık kaynaklardan elde edilen bilgilerden daha çok varılan yargıyı güçlendirdiğini düşündükleridir. Hatta CIA analizcileri üzerinde yapılan bir araştırma analizcilerin birçoğunun açık kaynaklardan gelen bilgileri zihinsel modellerdeki boşlukları doldurmak için kullandıklarını, gizli bilgileri sorunun çözümünde veya hipotezlerin doğruluğunun test edilmesinde kullandıklarını ortaya çıkarmıştır.⁶⁷⁰

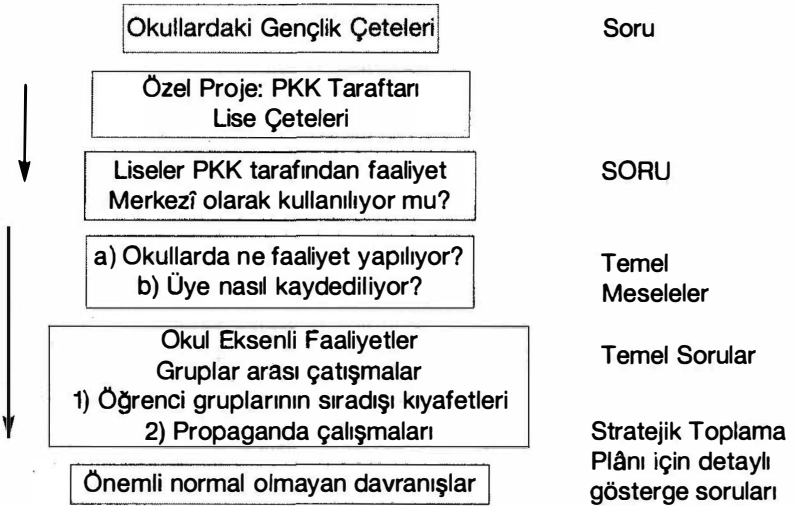
⁶⁶⁹ D. H. Dearth ve R. T. Goodden, a.g.e., s.220.

⁶⁷⁰ R. Johnston, a.g.e., s.24.

IX.4.6. Verilerin Karşılaştırmalı Düzenlemesi

Verilerin karşılaştırmalı düzenlemesi basit ama zaman alıcı bir iş- tir. Basit olduğu için planlama gerektirmediği düşünülür, ancak bu doğru değildir.⁶⁷¹ Aksine araştırmanın ilk evresinde zaman alıcı bir iş araştırmanın ilerleyen evrelerinde çalışmanın daha kolay ve hızlı iler- lemesini sağlayacaktır. Bu aşamada analizci hangi faktörlerle ilgili verilerin eksik olduğunu tespit etmelidir. Sonra bu faktörlerle ilgili alternatif hipotezler geliştirmeli, elde veri olup olmasının normali mi sıradışı mı yoksa yetersiz araştırma neticesi mi olduğunu tespit etmelidir.

İSTİHBARAT İÇİN VERİ TOPLAMA FAALİYETİNDE STRATEJİK GÖSTERGELERİN HİYERARŞİK YAPISI

672

IX.5. Yeterli Veri Olup Olmadığının Kontrolü ve Yeterli Veri Yok İse Yeterli Veri Temini İçin Araştırmaya Devam Edilmesi

Stratejik analizci araştırmasının bu aşamasında muhakkak ellinde- ki verilerin onu artık sonuca götürmeye yetip yetmeyeceğini kontrol

⁶⁷¹ McDowell, s.163.

⁶⁷² McDowell, a.g.e., s.76.

etmelidir. Çünkü bilgi çağında herhangi bir konu ile ilgili olarak aranan bilginin sonu gelmeyebilir. Bu ise çalışmayı çıkınaza sokar. Üstelik, “çok veri-iyi veri” anlamına da gelmez. Deneyimli bir analizci doğru karar için yetecek kadar bir bilgi ile doğru yargıya ulaşır. Ek bilginin yargıyı daha da iyileştirmesi söz konusu değildir. Ancak analizciyi vardığı yargı konusunda daha emin hâle getirir.⁶⁷³

Ne kadar verinin yeterli olacağı ve toplamının ne zaman durdurulacağı analizcinin zaman içinde kazanacağı tecrübe ile karar vereceği bir husustur.⁶⁷⁴ Yeni bilginin yargınızı etkilemesi hangi koşullarda gerçekleşir? Eğer analizinize dâhil olan bir bilgiyi gelen ek bilgiden dolayı tekrar değerlendirmeye alıyor iseniz bu sonucu değiştirebilir. Örneğin, incelediğiniz bir silahlı muhalif grup sandığınızdan çok daha güçlü ise analizinizi değiştirmek zorunda kalırsınız.

IX.6. Veri, Haber ve Bilginin Entegrasyon, Analiz ve Sentezinin Yapılarak Yorumlanması

Artık analiz aşamasına geçilebilir. Bu aşamaya gelindiğinde analizcinin üzerindeki psikolojik baskı artar. Çünkü yapacakları bir analiz hatasının bedeli çok yüksek olacaktır. Üstelik analizci istihbarattaki büyük hataların bilgi eksikliğinden değil büyük ölçüde analiz yanlışlığından kaynaklandığını bilmektedir.⁶⁷⁵ Analiz, kavramı, var olanın parçalara ayrılmak, onun oluşma şartlarını bulmak amacı ile yapılan çalışmadır. Matematiksel analiz, kimyasal analiz, psikoanaliz gibi kavramlar bu süreci izah etmek için kullanılır. Felsefe ise analiz kavramını metot öğretisi çerçevesinde kullanmaktadır.⁶⁷⁶

Analiz, bir olguyu parçalarında kaybetmeden, en hassas şekilde analiz ederek sınıflandırmaktır. Güçlü bir soyutlamayı gerektiren bu zihnî işlem, parça-bütün arasındaki nispeten değişmeyen ilişkilerin açıklanmasını, yani genel ilkelerin keşfedilmesini sağlarken; istisnâî durumların anlamlı bir şekilde tasvirine de imkân tanır.⁶⁷⁷ Bir NATO

⁶⁷³ R. J. Heuer, a.g.e., s.2.

⁶⁷⁴ McDowell, a.g.e., s.126.

⁶⁷⁵ A. Dupont, a.g.e., s.22.

⁶⁷⁶ *Handbuch philosophischer Grund Begriffe*, Studienduspabe BAND I Münehen, 1973, ss.65-66.

⁶⁷⁷ Dikeçliğil, Beğlü, *Sosyal Yapı Analizi*, s.647.

belgesinde de analiz bir bütünün parçalarını ve parçaları arasındaki ilişkilerin araştırılmasıdır şeklinde tanımlanmıştır.⁶⁷⁸

Birçok araştırmacının üzerinde anlaştığı husus analizin sadece bir kavramın / anlamanın ürünü değil, aynı zamanda kendisinin de bir kavrama / anlama süreci olduğudur. R. J. Thomson, istihbarat analizi, iç, kavram bağımlı bir analizdir Dış veri bağımlı analiz değildir” diyecek kadar ileri gitmiştir.⁶⁷⁹ İstihbarat terminolojisinde ise analiz veri, haber ve bilgi parçalarını istihbarat hâline getiren zihnî faaliyetlerdir. B.D. Berkowitz ve A.E. Goodman “özüne indirgendiğinde istihbarat analizi ham verinin istihbarat tüketicisi için değerlendirilmesi, tanımlanması ve izahıdır” demektedirler.⁶⁸⁰ Analiz sürecinde, analizciye eğitim, yargı yeteneği, mantık ve empati gibi kişisel özellikleri yardımcı olur.⁶⁸¹

İstihbarat analizinde bir deyişe göre, ne kadar analizci var ise o kadar da analiz yöntemi vardır. diğ er bir ifade ile stratejik istihbarat üretiminin genel kabul görmüş ileri ölçüde gelişmiş bir teorisi yoktur.⁶⁸² 11 Eylül’den dört gün sonra CIA’nın nerede hata yaptığını araştırmak ile görevlendirilen araştırmacı sırasında Dr. Johnston, 160 analitik yöntem tespit ettiğini kaydetmektedir.⁶⁸³ Ancak bu deyiş, bazı bilimsel temel analiz yöntemlerinin varlığını ortadan kaldırmamaktadır. Analizcilerin deneyimlerindeki, eğitimlerindeki, konularındaki farklılıklar, değişik analiz tekniklerinin kullanılmasına neden olur.

İstihbarat analizi ise bireysel ve kolektif-kognitif yöntemlerin gizli bir sosyo-kültürel bağlamda verileri değerlendirmesi ve hipotezleri test etmesidir.⁶⁸⁴ İstihbarat analizi ile normal bir sosyal bilimler analizi arasındaki fark istihbarat analizinin zaman baskısı altında yapılması ve analizcinin üzerinde çalıştığı verilerin bilinçli şekilde onu yanıltmak için üretilmiş olma ihtimalidir.⁶⁸⁵

İstihbarat örgütleri ne kadar fazla ve ne kadar kaliteli veri ve bilgi toplarlarsa toplusınlar, eğer bu istihbarata dönüştürölmek için analize sokulmaz ise hiçbir değ eri yoktur. Yale Üniversitesi’nde tarih eğ itimi

⁶⁷⁸ AAP-6 NATO Glossary of Terms and Definations, NATO Standardisation Agency 2007.

⁶⁷⁹ R. Johnston, a.g.e., s.36.

⁶⁸⁰ B. D. Berkowitz ve A. E. Goodman, a.g.e., s.85.

⁶⁸¹ Procshyn T.W. The Coming Intelligence Failure, s.8.

⁶⁸² B. D. Berkowitz ve A. E. Goodman, a.g.e., s.85.

⁶⁸³ R. Johnston, a.g.e., s.xvii.

⁶⁸⁴ A.g.e., s.4.

⁶⁸⁵ A.g.e., s.34.

verirken önce 2. Dünya Savaşı'nda OSS'ye sonra da CIA'ya geçen Robin W. Winks haklı olarak **"Araştırma ve analiz istihbaratın özüdür... Birçok belgenin anlamı yoktur. En kolay elde edilen veri bile analiz edilmelidir"** derken, istihbaratta analizin vazgeçilmez önemi-ne dikkat çekmektedir.⁶⁸⁶

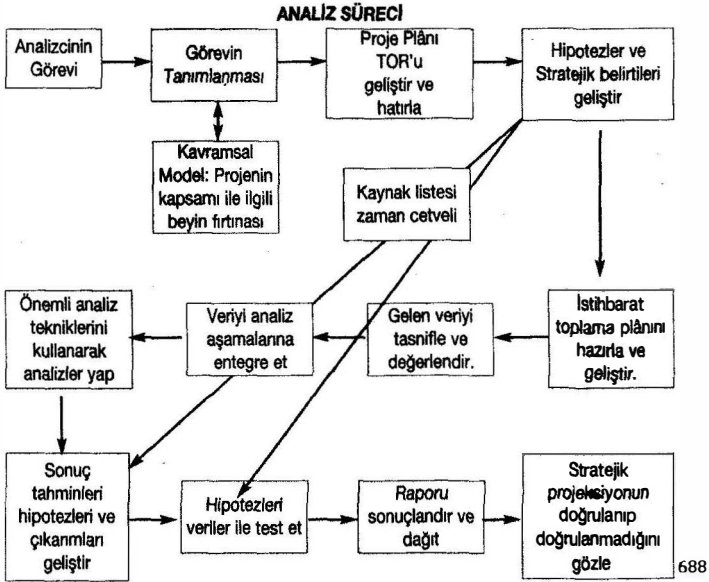
Stratejik istihbaratın kalbini oluşturan analiz aşamasında eğer analizci doğru analiz tekniklerine hâkim değilse ne kadar doğru veriye sahip olsa da doğru analiz ve sonuca ulaşması çok zor olacaktır. Bu aşamada analizci incelediği şeye değişik açılardan bakarak temel özelliklerini anlamaya çalışmaktadır.

Analizin gerçekleşmesi için ilk dört adım şöyledir:

- 1) Eldeki bilgiler, mevcut sorunu anlamak açısından gerektiği şekilde parçalara ayrılır;
- 2) Bilginin uygun parçaları seçilir, birbirleri ile karşılaştırılır ve yeniden yapılandırılır;
- 3) Bu aşamada parçalanmış ve yeniden yapılandırılan verileri daha derinlemesine anlamaya yönelik analiz teknikleri kullanılır;
- 4) Ve nihayet soruna cevap verecek unsurlar tespit edilerek cevap geliştirilir.⁶⁸⁷

⁶⁸⁶ Robin W. Winks, *Cloak and Gown: Scholars in the Secret War, 1939-1961*, 2. Baskı, (New Haven, Conn, Yale Univ. Press, 1996), s.62.

⁶⁸⁷ McDowell, s.179.

Özetle, analiz, analizci bilinçli olarak veri toplamaya, fişlemeye ve tasnife başlayınca başlar. Analiz süreci olaylardaki, hedeflerdeki değişimlere göre analiz tekniklerini, bilgi toplama yaklaşımlarını değiştirir.⁶⁸⁹

Bu süreçte analizci yeni bir verinin ulaşmasından dolayı veya eski bilgilerin yeni bir hipotezin ışığında yeniden ele alınması neticesinde farklı bir sonuca ulaşabilir. Ancak bazı analizciler böyle bir durumda ilk hipotezlerini paylaştıkları insanlar arasında ilk adımda yanlış yaptıklarından dolayı prestij yitirdiklerine, kendilerine duyulan güvenin azaldığına inanabilirler.⁶⁹⁰

Analizci asla böyle bir psikolojik duruma düşmemelidir. Çünkü analiz bitip, rapor yazılana kadar açıklanan bütün görüşler varılan bütün yargılar geçicidir. Analizci örneğin analitik yargısı ne kadar sağlam kanıtlara dayanır ise dayansın olayları değiştirecek bir siyasi liderin belirmesinin öngörülerini “yanlışlama” ihtimalini göz önünde tutmalıdır.⁶⁹¹ Keza analizci aldatılma ihtimalini de sürekli göz önün-

⁶⁸⁸ McDowell, s.?

⁶⁸⁹ R. J. Heuer, a.g.e., s.9.

⁶⁹⁰ R. Johnston, a.g.e., s.23.

⁶⁹¹ İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, s.32.

de bulundurarak analize devam etmelidir. Boşlukları, tutarsızlıkları, birbiri yanlışlayan verileri işleyerek tuarlı hale getirmek ve bir sonuca ulaşmak görevi ile karşı karşıyadır.

Kısaca analiz aşaması da denilen bu aşama, stratejik istihbaratın en zor ve en önemli aşamasıdır. Çünkü bütün istihbarat süreci bu aşamada gerekli olan malzemenin temini için şekillendirilmiştir. Analiz süreci zor ve toplanan malzemeye olduğu kadar analizcinin özelliklerine bağlı olarak da gelişen bir süreçtir. Hatta General Gehlen, teşkilatının ilk yıllarından bahsederken, “Uzak bölgelerdeki espionaj faaliyetleri eksik bilgi sağlamasına rağmen, analiz bölümünün çalışmaları bu handikapı ortadan kaldırıyordu.” diyerek etkili analizin önemini vurgulamaktadır.⁶⁹²

Analizci artık bu aşamada fikrine son şeklini vermek ve isteği yapan makama karşı görüşünü savunmak zorunda olduğu aşamaya yaklaşmaktadır. Bu aşamada savunduğu görüş ile ilgili olarak isteği yapan makam “kanıtın nedir?” sorusunu soracaktır.⁶⁹³ Analizcinin bu soruya altıncı aşamayı bitirdiği zaman çok açık bir cevabı olmalıdır.

Özetle stratejik analiz aşaması olarak da tanımlayabileceğimiz bu aşama gelecek projeksiyonunun yapıldığı aşamadır. Analizci beklenmeyen gelişmelere götürebilecek etkili faktörleri öngörebilmelidir. Bir ülkede ordunun hangi koşullarda darbe yapabileceğini öngörmek gibi. Keza değişimin göstergelerini tanımlayabilmelidir. Olayların normal seyrinde çok radikal değişimlere neden olabilecek hadiseleri öngörmelidir. Bu yeteneklere sahip olan analizci bu aşamada değişik yöntemler kullanılarak farklı kaynaklardan toplanan her türlü veri, malûmat ve bilgiyi kurduğu kavramsal çerçeveye ve bu şekilde birbirlerine entegre eder.

Bu noktada analiz sürecine analizcinin girdi olarak koyması gerekenleri şu ana başlıklar hâlinde karşımıza çıkar.

- 1) Sorun konusunda deneyim, bilgi ve uygun analiz teknikleri,
- 2) Sorunun çözümü için uygun veri, haber ve bilgi.

İstihbarat çarkını altıncı aşamasında “değerlendirme”den farklı olan istihbarat “kıymetlendirmesi” başlar. İstihbarat kıymetlendirmesi, istihbaratı yerine, zamanında ulaştırma, sonucu takip etme süreci-

⁶⁹² R. Gehlen, a.g.e., s.162.

⁶⁹³ **Joint Analysis Book-NATO**, 3rd Edition October 2007, Joint Analysis and Lessons Learned Centre, Monsanto, Lisbon, Portugal, s.4.

ne verilen addır ve altıncı aşamada başlayan bu süre, istihbarat çarkının yedinci ve sekizinci aşamaları boyunca da devam eder.

IX.7. Ortaya Çıkan İstihbarat Raporunun Üst Makamlara Aktarılması ve Gözden Geçirilmesi

İstihbarat analizcisi analizini tamamlayıp raporunu yazdıktan sonra rapor, siparişi veren siyasî/askerî karar alıcılara ulaşmadan önce nihai hâlini alma sürecine girer. Bu raporun istihbarat servisi içinde üst makamlara sunulması ve onlar tarafından da incelenmesidir. Bu aşama bir formalite aşaması değil, istihbarat çarkı içinde yapılan hataların yakalanması için son şanstır. Bu aşamadan sonra yapılacak tespitler istihbarat çarkına değil, istihbarat tarihine ait olacaktır. Üst makamların yaptığı son düzeltmelerden sonra rapor istihbarat çarkının son aşamasına iletmeye hazır hâle gelmiştir. Artık rapor onu yazan istihbarat analizcisinin veya çalıştığı bölümün fikri olmaktan çıkmış, kurumun raporu hâline gelmiştir. Bu aşamada raporu sipariş eden kurum ile son bir görüşme yapılmasında ve talebin son bir kez netleştirilmesinde fayda vardır.

IX.8. İstihbarat Raporunun Siyasal/Askerî Karar Alıcılara İletilmesi

İstihbarat raporu bu aşamada dağıtım diye de anılan sürecin içine girmiştir. İstihbarat çarkı sona ermiştir. Bundan sonra raporun gerekleri konusunda yapılacaklar siyasal karar/askerî alıcılara bırakılmıştır. Bazı istihbarat servisleri, ülkenin yasalarının izin vermesinden dolayı rapor ile ilgili konuda eyleme geçmek hakkına sahip iken bazı ülkelerde ise istihbarat servisleri sadece raporu eyleme geçecek makamlara vermekle yükümlüdürler.

Bu aşamanın devamında bir analizcinin yapabileceği en iyi şey verdiği raporun doğru çıkıp çıkmadığını izlemek olmalıdır. Eğer analizleri doğru çıkmış ise başka analizlerinde de güvenilebileceği yöntemler kullandığını düşünebilir. Eğer analizinin yanlış olduğu ortaya çıkmış ise o zaman nerede yanlış yaptığı üzerinde düşünmelidir. Özetle, istihbarat çarkının sonuçlanmasından sonra analizci öğrenmeye ve kendisini geliştirmeye devam etmek için çalışmaya devam etmelidir.

ONUNCU BÖLÜM

İstihbarat Analizi

İstihbarat çarkının en önemli bölümü olan altıncı yani analiz aşaması daha ciddi bir incelemeyi gerektirmektedir. Kitabın bu bölümünde birbirinden farklı anlamlara gelen a) analiz misyonları, b) analiz metodları, c) analiz teknikleri, d) analitik araçlar ele alınacaktır.

X.1. Analiz Misyonları

Analiz süreci ile ilgili dört farklı analiz misyonu karşımıza çıkar. Bu dört farklı analiz modeli sırası ile;

- a) Özel malûmat misyonu,
- b) Modern öngörücü sosyal bilim misyonu,
- c) Geleneksel Amerikan analiz misyonu ve
- d) Operasyonel Amerikan analiz misyonudur.

Özel malûmat misyonu ile modern öngörücü sosyal bilim misyonu iki aşırı ucu temsil ederken, geleneksel Amerikan analiz misyonu ile operasyonel Amerikan analiz misyonu orta noktayı temsil ederler.

a) Özel Malûmat Misyonu: İlk dönem Sovyet istihbaratının yöntemi olan bu modelde, analizcinin görevi gizlice toplanan bilgilerin karar alıcılara iletilmesidir. Burada analizci, bilginin sadece teknik anlamda yorumcusudur. Örneğin, elde edilen bir düşman dinlemesinin deşifre edilmesi gibi. Ancak bu şekilde elde edilen bilgiden sonuç çıkarma işi karar alıcılara bırakılmıştır. Bu model analiz misyonları içinde en ilkel olanıdır. Analizciden ciddi bir katkı beklenmemektedir. Hatta analizcinin yargılarına güvenilmemektedir.

b) Modern Öngörücü Sosyal Bilim Misyonu: Analizcinin yasal karar alıcıya sadece neyin olacağını değil, niçin olacağını ve daha sonra neyin olmasının muhtemel olduğunu söylediği bu yöntemde sosyal

bilim metodolijisinden faydalanılır. Eski CIA Direktörü William Colby, bu konuda şunları söylemektedir: “İstihbarat analizi için özel olarak şekillendirilmiş yeni bir disiplin oluşturulmalıdır ve bu doğrultuda araştırma ve geliştirme başlamıştır. Bu disiplin sayesinde, akademik analizin ötesine geçilerek, yeni tekniklerin kullanılması sayesinde geçmişin izahından çok gelecek ile ilgili ihtimaller öngörüülecektir.”

c) Geleneksel Amerikan Misyonu: Bu model Prof. Dr. Sherman Kent tarafından geliştirilmiş ve II. Dünya Savaşı sonrasında CIA tarafından benimsenerek kullanılmış olan sistemdir. Kent’in modelinin Modern Öngörücü Sosyal Bilim Misyonu (MÖSBM) ile uyuşan birçok yönü vardır. Kent, istihbarat servisinin, siyasal taraflara eşit uzaklıkta bulunmalarını ister. İstihbaratçı politikacının kurmay heyetinin parçası olmamalıdır. İstihbaratçı politikacının arzularını ve genel politik eğilimi anlayacak kadar politikaya yakın olmalı, ama politikleşmeyecek kadar da uzak kalmalıdır.⁶⁹⁴

d) Operasyonel Amerikan Analiz Misyonu: Amerikan Silahlı Kuvvetleri tarafından ilk kez ortaya atılan ve 1949’da siyaset bilimci Wilmoore Kendall tarafından S. Kent’in teorisinin eleştirilmesi ile geliştirilen bu yöntem CIA tarafından da kabul edilmiştir. Kendall’ın analiz yöntemine “fırsat analizi” veya “dava edilebilir istihbarat” da denilmektedir. Bu yöntem karar alıcılar tarafından gösterilecek politik hedeflere ulaşma imkânını artırmak için geliştirilmiştir. Ampirik ve tanımsal analizler faydalı olmak ile birlikte analizin temel odağı değildir. Temel amaç diğer ülke ve lider toplumların zayıf yanlarını ve oluşturdıkları tehditleri tanımlayarak, bunlardan istifade edebilmenin yollarını aramaktır.⁶⁹⁵

İstihbarat analizinde hangi misyonun seçileceği ve buna bağlı olarak hangi yöntemlerin, tekniklerin olayların analizi için kullanılacağı yaşamsal bir öneme sahiptir.

Analizde iki tür analiz karşımıza çıkmaktadır. Bunlar;

- a) Veri-bağımlı (Kanıt-bağımlı) analiz,
- b) Kavram bağımlı (Hipotez-bağımlı) analizdir.

⁶⁹⁴ Amerikan istihbarat analizi için ayrıca bkz. Harold P. Ford, “The US Government’s Experience with Intelligence Analysis: Pluses and Minuses” (ed) David. A. Charters vd. a.g.e., s.34-54.

⁶⁹⁵ Roy Godson, *Intelligence and Security*, s.329-330.

a) Veri Bağımlı Analiz: Bu tip analizde, doğruluk öncelikle elde ki verilerin doğruluğuna ve tamlığına bağlıdır.(...) Bir askerî birliğin savaşa hazır olup olmadığının analizi veri-bağımlı bir analizdir. Ancak aşırı bir şekilde veri bağımlı hâle gelen analizcinin de doğru analizin önüne set çekebileceği göz önünde tutulmalıdır. Örneğin Afganistan'da kabilelerin dünyanın en büyük askerî gücüne başarılı bir şekilde direnebileceği, Kuzey Vietnam'ın ABD'yi Güney Vietnam'dan çekilmeye zorlayabileceği sadece hard verileri göz önünde tutulan bir askerî, politik analiz ile ifade edilemez.⁶⁹⁶

b) Kavram Bağımlı Analiz: Kavram bağımlı analiz, veri bağımlı analizin tam tersidir. Cevaplandırılacak soruların sınırları belirsizdir ve birçok bilinmeyen vardır. Potansiyel olarak önemli değişkenlerin sayısı ve bu değişkenler arasındaki farklı ve çok iyi anlaşılmamış ilişki, analisti çok zor bir karışıklık ve belirsizlikle karşı karşıya bırakır. Analizciye çok sayıda enformasyonda hangisinin en önemli olduğunu ve bunların bir yargıya varmak için nasıl bir araya getirileceğini söyleyen güçlü bir teori yoktur. Analizciler sarih olmaktan çok; zımnî zihni modeller ile bilgiyi yorumlamaya çalışırlar. İlgili ülkedeki siyasal güçler ve süreçlerle ilgili tahminler analizci için bile kolay anlaşılır değildir. Böyle modeller analitik bir uzlaşmayı temsil etmezler. Başka analizciler aynı verilerle başka sonuçlara ulaşabilirler.

Kavram bağımlı analiz, değişik nedenlerle gerektiği ölçüde veri, haber ve bilgi ile desteklenmeyen, hipotezleri desteklemekte çok sık kullanılır. İstihbarat alanı dışında özellikle ideolojik-körlük içinde olan aydınların sadece **"bundan kimin çıkarı var?"** analiz yöntemine dayanarak çok sık başvurdukları bir yaklaşımdır kavram bağımlı analiz. Oysa bu analiz yöntemi her zaman bizi doğru çözüme götürecek bir metodolojik sağlamlığa sahip değildir. Bir olaydan birinci derecede çıkarı olan bir kişinin/kurumun veya devletin olayla doğrudan ilişkisi olması her zaman bir zorunluluk değildir.

Kavram bağımlı analizin veri bağımlı analizden daha üstün olduğunu düşünen istihbarat analizcileri de vardır. Bunlardan birisi olan Richard J. Heuer, kognitif psikolojinin yöntemlerini kullanarak kavram-bağımlı analiz modelinin üstünlüğünü ileri sürmüştür. Heuer,

⁶⁹⁶ Mark M. Lowenthal, *Intelligence, From Secrets to Policy*, s.7.

daha çok verinin analizcinin görüşünü değiştirmediyi sadece yargısına olan güvenini artırdığını ileri sürmektedir.⁶⁹⁷

Ancak bu metod kendi verisini kendisi toplayan yani kendisi için "casusluk" yapan ve bundan dolayı elinde kısıtlı veri olan gazetecilerin kullanacağı bir yöntem olarak CIA analizcileri tarafından aşağılanmış-tır. Kavram-bağımlı-analiz istihbaratta kullanılmak zorunda olduğu zaman bazı çalışma standartları uygulanmalıdır. Bunlar, 1) Mantığa uygunluk: sağlıklı bir mantık süzgecinden geçmelidir, 2) Açık: kuşku bırakmayacak kadar açık ifade edilmelidir, 3) Gerçekçi olmalıdır: hatalı tahmin riskine karşı hazırlıklı olmalıdır.⁶⁹⁸

Kavram bağımlı analizde beklentilerini ve beklenti zincirini ortaya koyan, sonuca dâhil olan belirsizliğin derece ve kaynağını ayrı ayrı gösteren çalışma ve yaklaşımlar teşvik edilmelidir. Yanlışlardan kaçınmak için analizlerin temel sorunlarını düzenli olarak gözden geçiren analizleri desteklenmelidir; alternatif bakış açılarını ortaya çıkaran süreçleri desteklenmelidir.⁶⁹⁹

Bu süreç zaman alıcı bir süreçtir, ama kavramsal olarak zor değildir. Parçalara ayırmayı hem zihinsel hem de görsel olarak yapılmalıdır. Kâğıda veya tahtaya yazılmalı, sorun ile ilgilenildiği sürece görülecek bir yerde asılı kalmaktır. Analizci kendisine yardımcı olacağını düşündüğü temel kavramları bulmalı ve onları da yazmalıdır.⁷⁰⁰

Kavramları teker teker alıp ve hem gözden geçirip hem parçalara ayırarak analiz etmelidir. Sorunun o ana kadar dikkatinizi çekmeyen başka unsurları olup olmadığını elinizdeki malzemedan kontrol etmelidir. İlk yaptığı açıklamaya bakıp ve temel başka fikirlerin olup olmadığı kontrol etmelidir. Bunları yaparken, "ne-eğer" ve "öyleyse-ne" şeklinde düşünerek bir liste oluşturmaktır. Her noktada bir dizi anahtar sözcükler listesi oluşturmaya gayret etmelidir. Böylece araştırmanın alt başlıkları oluşacak ve analizcinin düşünce çerçevesi genişleyecektir.⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Richard J. Heuer, "Do You Really Need More Information" *Studies in Intelligence*, Cilt 23 Sayı 1 İlkbahar 1979, s.15-25.

⁶⁹⁸ İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, s.29.

⁶⁹⁹ R.J.Heuer, a.g.e., s.8.

⁷⁰⁰ McDowell, s.97.

⁷⁰¹ McDowell, s.99.

Aşağıdaki örnekte uyuşturucu kaçakçılığı hususunda yapılan bir stratejik istihbaratta analizcinin hazırladığı başlıklar listesinde şu başlıklar yer alabilir.

Uyuşturucu Maddeler	Beş Ana Kategori	Esrar, eroin, kokain, mariuana, haplar
	Geldiği kaynak	Ülke içi/ülke dışı
	Dağıtım	Toplu satış, caddeler
	Üretim	Paketleme Dahil olmak üzere
	Finansman	Para akışı/para aklama
	Tutuklamalar	Yerler ve hangi tip uyuşturucu ile olduğu
	Yargılamalar	Tutuklama ile mahkumiyetleri başlar
Kaynak ülke	Üretim yeri	
	Arz	Geliş Yolu/tipi/geçiş noktaları

Stratejik değerlendirme, çok sayıda alt sorun ve soruları içerir ve bunlar teker teker entegre ederek yorumlanmalıdır.⁷⁰² Bu tür kavramlar ve alt başlıklar oluşturarak iki temel fayda daha elde edilecektir. Bunlar sırası ile, a) Liste otomatik olarak anahtar kavramları karşılaştırma ve kontrol imkânı verecek, birbirleriyle örtüşenler ve eksikler tespit edilecektir, b) Kaçınılmaz olarak bu nokta için gereken bilginin nereden toplanacağı düşünülecektir.⁷⁰³

Modern istihbarat analizinde toplama, değerlendirme ve analiz entelektüel olarak bütünleşmiştir. İstihbarat kanıt arar; ancak kanıt da verilerin işlenmesinden çıkacaktır. **Bir başka deyişle, istihbaratta kanıt, veri ve yorumdan bağımsız bir unsur değildir. İstihbaratta kanıt, veri ile yorum arasındaki ilişkinin bir sonucudur.**⁷⁰⁴

⁷⁰² A.g.e., s.180.

⁷⁰³ A.g.e., s.100.

⁷⁰⁴ M. Michael, a.g.e., s.42.

X.2. Analiz Metodları

Stratejik analizcinin amacı rakibin zihnini çözümlemektir. Rakibin zihnini çözümlemek ise ne düşündüğünü anlamaktan geçer. Eğer rakibin nasıl düşündüğü çözülmüş ise ne düşündüğünü bulmak kolaylaşır. Aksi hâlde rakibin ne düşündüğü tekrar ve tekrar bulunması gerekmektedir.

İstihbarat analizinde literatür tahlil zeminlerini “nasıl” araçları ve kognitif süreç ve metodları diye ikiye ayırmaktadır. Burada önce kognitif süreç ve metodlar ele alınacaktır.⁷⁰⁵

Rakibin ne düşündüğünü anlayabilmek için geliştirilmiş bazı temel kognitif metodlar vardır. Bu metodların kullanımı ile rakibin düşünce yapısına sızma hedeflenmektedir. Bu metodların temelinde yaratıcı düşünce ve onun sürekli canlı tutulması vardır. Analizci sürekli yeni sorular sormalı, yeni bağlantılar oluşturmali, yeni analitik yaklaşımlar peşinde olmalıdır. Ancak üzerinde önemle durulması gereken husus, analiz metodlarının etkin kullanımı ve geliştirilmesinin birey olarak analizciye değil, içinde çalıştığı örgüte bağlı olduğu hususudur. Ayrıca analizcinin entelektüel analizinin kognitif açısı onun kültürel bağlamından koparılamaz. Kültürel bağlamın kognitif süreçler üzerinde büyük etkisi vardır.⁷⁰⁶ Çünkü örgüt analizciyi analitik etkinliğe teşvik eden yapıyı oluşturur veya oluşturmaz.

İstihbarat analizinde hangi metodlar uygulanır ise uygulansın bazı temel ilkeler gözönünde tutulmalıdır. **Fikrin doğuşu aşaması, ertelenmiş değerlendirme ile mümkün olan bütün ihtimaller toplanmadan, fikrin değerlendirmesi aşamasından ayrı tutulmalıdır.** Çünkü, yaratıcı düşünce, (fikrin doğuşu) ile eleştirisel düşünce (fikrin değerlendirmesi) önemli olmakla birlikte birbirine karıştırılmamalıdır. Bu konuda yargı vermek üzere olan analizci hayal gücünü kontrol altına alır. Bu fikrindeğerlendirmesi sürecidir. Fikrin doğuşu aşamasında ise sınırsız özgür bir fikir özgürlüğü olmalıdır.⁷⁰⁷

Analizci, kemiyetin keyfiyete götürdüğünü gözönünde tutmalıdır. Yani ne kadar çok fikir üretilirse onlar arasından seçmek o kadar kolay olur. Bu süreçte analizci düşünce dünyasının yaratıcılığına sınır

⁷⁰⁵ R. Johnson, a.g.e., s.4.

⁷⁰⁶ A.g.e., s.5.

⁷⁰⁷ R.J. Heuer, a.g.e., Bölüm 6, “Keeping an Open Mind”, s.10.

koymamalıdır. Geliştirdiği fikirler daha iyi fikirlerin üretilmesi sürecinde birbirlerini tohumlamalıdır.⁷⁰⁸

Bu metodlar sırası ile;

a) Geriye Doğru Düşünmek: Bu tekniğe beklemediğiniz bir gelişmenin aslında olduğunu varsayarak başlanır. Sonra geleceğe gidilerek bu olayın geçmişte nasıl olduğu izah edilmeye çalışılır. Altı ay veya bir yıl önce ne olmuştur ki, olaylar bu şekilde gelişmiştir. Geriye doğru düşünme tekniği bakış odağı **“bir şeyin olup olmadığı”** sorusundan **“nasıl olabileceği”** sorusuna kayar. Analizcinin kendisini geleceğe kaydırması ise onun bugüne takılıp kalmasını engeller. Böylece analizci daha önce gerçekleşmesini mümkün görmediği olayı izah edebilecek akıllı bir senaryo bulacaktır.

Geriye Doğru Düşünme Tekniği olma olasılığı düşük, ama olduğu taktirde çok ciddi sorunlara yol açacak olayları izahta veya öngörmeye çok faydalıdır. Örneğin; Suudi monarşisinin çökmesi gibi bir durumu öngörmeye geriye doğru düşünme tekniği kullanılabilir.⁷⁰⁹

b) Kristal Top: Kristal top yaklaşımı da geriye doğru düşünme tekniği gibi çalışır. Örneğin; çok güvenilir bir kaynak bir bilgi vererek analizcinin bir konu ile ilgili beklentisinin yanlış olduğunu ortaya koyuyor. Analizci bu durumda kendi beklentisinin yanlışlığını ve gelen haberin doğruluğunu ispat eden bir senaryo geliştirecektir. Eğer böyle bir senaryoyu akla uygun şekilde geliştirirse, ilk beklentisinin yanlış olabileceği ortaya çıkacaktır.

c) Rol Yapmak: Rol yapmak analizciyi sınırlandıran duygu, düşünce ve çevre koşullarının aşılmasıdır. Rol yapma tekniği analizcinin “konumunun değişmesidir.” Rol yapma analizciye kendi kimliğinden sıyrarak daha farklı düşünme ve davranma yetkisi/yeteneği verir. Bir analizcinin bir ülkenin liderinin veya ülkenin nasıl davranacağını düşünmesi rol yapmak değildir. Rol yapan gerçekten kendi kimliğinden sıyrarak hedef kişinin rolünü üstlenmelidir.

⁷⁰⁸ A.g.e., s.11.

⁷⁰⁹ A.g.e., s.6.

Sadece bu yol ile analizci mevcut düşünce yapısı, ön kabullerinden mümkün olduğunca sıyrılır. Ancak analizcinin bunu tek başına yapması zordur. Bir grup çalışmasında başarı ihtimali artacaktır. Birçok analizci değişik rolleri üstlenecektir. Böyle bir durumda bir simülasyon söz konusu olacaktır. Ancak rol yapma tekniği, simülasyondan farklı olarak önceden hazırlanmamalı, önceden bir senaryo olmadan aniden başlamalıdır. Rol yapma tekniği kesin doğru cevaplar üretmese dahi farklı bakış açılarının geliştirilmesini kolaylaştırır. Zihinler özgürleşir.

d) Şeytanın Avukatlığı: Şeytanın avukatlığı tekniği ile azınlıkta kalan, pek tutulmayan bir görüş savunulur. Şeytanın avukatlığını yapan zayıf bir ihtimal olarak görünen görüşü savunurken ilk bakışta akla gelmeyen gerekçeleri bularak hipotezi güçlendirecektir. Şeytanın avukatlığı tekniği çerçevemizi güçlendirecektir. Şeytanın avukatlığını üstlenen analizciler birçok değişken arasından yönetici güçler seçmek amacıyla birbirleriyle rekabet eden senaryoların oluşturulmasına yardımcı olurlar.⁷¹⁰ Ancak bu tekniğin sorunsuz bir teknik olduğu düşünülmemelidir. Özellikle psikolojik boyutlu bazı sıkıntılara neden olmaktadır. Şeytanın avukatlığını yapan kişinin savunacağı görüşün özüne nüfus etmesi, savunduğu görüşü inanarak savunması kolay değildir. Sadece âdet yerine gelsin diye şeytanın avukatlığının yapılması faydadan çok gereksiz yere gözden düşürülür. Üstelik bu şekilde yapılan bir şeytanın avukatlığı rutin bir iş hâline gelir ve analiz sürecini etkilemez.⁷¹¹

e) Çoklu Avukatlık Sistemi: Bu sistemin temelinde, siyasal karar alıcıların rekabeti ve farklı analitik yaklaşımları körüklemek amacı ile birden fazla istihbarat servisi oluşturulması yatar. Bu sistemin ortaya çıkardığı rekabeti etkin bir şekilde kullanabilmek için yapıcı bir yönetime ve merkezli bir eşgüdümüne ihtiyaç vardır. Bu sistemin çalışabilmesi için üç ön koşulun yerine gelmiş olması gerekmektedir. a) Servislerin insanî ve maddî kaynakları arasında denge olmalıdır, b) Üst düzey bir yönetici servislerin istihbarat üretim sürecini aktif olarak izlemelidir, c) Yeterli bilgi alışverişi yapılacak zaman olmalıdır.

⁷¹⁰ İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, s.31.

⁷¹¹ Dearth ve Goodden, s.248.

Çoklu avukatlık sistemi siyasal karar alıcıyı daha iyi/doğru karara doğrudan götürmez ama ona daha fazla politika seçeneği sunarak hareket alanını genişletir.⁷¹² Ayrıca farklı servislerin aynı analize ulaşmaları durumunda siyasal karar alıcı daha güvenli karar verebilir.

f) **“Ayna Görüntüsü”** kendimizi başkasının yerine koyarken, kendi düşüncelerimizi incelediğimiz kişiye monte etmeden onun düşüncelerini anlamaya çalışmalıyız. “Ben onun yerinde olsaydım ne yapardım? ” sorusu yanlış bir sorudur.⁷¹³ Sorulması gereken soru “O, bu koşullar altında ne yapar?” sorusudur. Gehlen, Hitler’in kararlarının düşmanın en mantıksız kararları vermesi üzerine kurduğunu yazar ki, bu tür karar verme sürecine pek rastlanmaz.⁷¹⁴

Ayna görüntüsü yöntemini kullanmada istihbarat literatürüne geçecek kadar başarılı olmuş birisi Japon istihbaratçısı Eizo Hori’dir. Arkadaşları arasında “MacArthur’un kurmay subayı” diye anılan Hori, Pasifik bölgesindeki Amerikan Ordusu’nun hareketlerini kendisini General MacArthur’un yerine koyarak öngörüyordu. Japon Genelkurmayı Haziran 1944’te Amerikan Ordusu’nun Saipen’e saldırdıktan sonra Japonya’ya yöneleceğini düşünürken, Hori, MacArthur’ un önce Filipinleri işgal edeceğini söylemiştir. Japonya üzerinde uçan Amerikan savaş uçaklarının hareketlerini inceleyerek, istihbarat topladıklarını ve Kyushu kentine özel bir önem verdiklerini görmüştür. Bir sahil kenti olan Kyushu’ya giden Hori, burada çıkarma yapılabilecek sahilleri incelemiştir. Sonbahar başlarında tayfunlar yüzünden çıkarma yapılamayacağını, Aralık ve Ocak’ta ise çok soğuk havanın çıkarmayı engelleyeceğini düşünen Hori, Ekim sonunu çıkarma için uygun bir tarih olarak öngörmüştür. Amerikan çıkarması Hori’nin öngördüğü sahile 1 Kasım’da başlamıştır.⁷¹⁵ Ancak bu yöntemin kolay bir yöntem olduğu düşünülmemelidir. Özellikle farklı kültürlere mensup insanların zihinsel süreçlerini çözümlemek zordur.

⁷¹² A.g.e., s.246-247.

⁷¹³ B.D.Berkowitz ve A.E. Goodman, a.g.e., s.93.

⁷¹⁴ Gehlen, a.g.e., s.24. R. Gehlen’in bu tespiti özellikle 1942 sonrası için doğrudur.

⁷¹⁵ N. Polmar, T.B. Allen, ss.269-270.

X.3. Analiz Teknikleri

Analiz teknikleri bir sorunun anlaşılabilmesi için kullanılan teorik çerçeveyi oluştururlar. Analiz teknikleri ile analizci incelediği olayı anlamayı ve onu yeniden kurmayı amaçlar. Analiz teknikleri şu şekilde sıralanabilir.

- a) İstatistiksel modeller,
- b) Hipotezlerin karşılaştırmalı analizleri,
- c) Saldırının ve kurbanın profilinin çıkarılması,
- d) Sebep-sonuç ilişkisi analizi,
- e) Swot Analizi,
- f) "T" Matriksi,
- g) Karşılaştırmalı-ağırlıklı sıralama,
- h) Matris ve Link Zinciri.

Aşağıda bu teknikler ile ilgili temel bilgiler verilecektir.

a) İstatistiksel Modeller: İstatistiksel modeller çerçevesinde istatistik analizleri ile nicel verilerin alınması ve farklı değişkenlerle ilişkiye sokularak, bazı eğilimlerin tespit edilmesini sağlamaya çalışırız. Bu metodu kullanarak belirli gözlemleri ve verileri/davranış biçimlerini istatistiksel bir tablo ile bir araya getirerek anlamlandırmaya çalışırız. Ancak istatistiksel analiz stratejik analizin ne temelini oluşturur ne de yerine geçebilir. Sadece bize davranış modelleri verebilir ve bu hâli ile analizi tamamlayıcı çok önemli bir parça oluşturur.⁷¹⁶

b) Hipotezlerin Karşılaştırmalı Analizi: İstihbarat analizinde en çok kullanılan tekniklerden birisidir. Analizci bir sorunu çözmek için bir veya daha ilk aşamada birden çok hipotez geliştirir. Sonra bu hipoteze/hipotezlere kanıt aranmaya başlanır. Bir aşamada tek bir hipotez ile analize başlayan analizci başka bir hipotezi ortaya çıkaran kanıtlarla karşılaşır ve böylece birkaç hipotezin doğruluğunu kontrol ederek hipotezlerin karşılaştırmalı analizlerini yapar. Hipotezlerin karşılaştırmalı analizi tekniğini uygulayan analizci, analiz sürecini görsel olarak daha rahat kontrol altında tutabilmek için şemasal ya-

⁷¹⁶ McDowell, s.190.

pılması tercih edilmelidir. Aşağıda böyle bir çalışma bir örnekte teknik olarak gösterilmiştir.

Hipotezlerin Karşılaştırmalı Analizi Örneği

Bu yöntemi sergilemek için 2003 yılından beri gündemde olup, 2008 yılında yoğunlaşarak tartışılan olası İran-ABD çatışması örneği ele alabiliriz

Birinci Aşama: Hipotezlerin Oluşturulması

⇒ Hipotezler ⇒

H1	H2	H3	H4	H5

- H1:** ABD, gelecek 6 ay içinde İran'ı büyük bir hava saldırısı ile işgal edecek.
- H2:** ABD gelecek 6 ay içinde İran'da hava saldırıları ile nükleer santralleri ve bazı stratejik askerî tesisleri vuracak.
- H3:** ABD ve İsrail gelecek 6 ay içinde ortak saldırılarla İran'da nükleer santralleri ve askerî tesisleri vuracak.
- H4:** İsrail, ABD lojistik desteği ile İran'da nükleer santraller ve askerî tesisleri vuracak.
- H5:** İran'a gelecek 6 ay içinde saldırı düzenlenmeyecek.

İkinci Aşama: Emarelerin Toplanması**⇒ Hipotezler ⇒****⇒ Emareler ⇒**

	H1	H2	H3	H4
E1				
E2			+	
E3				
E4				
E5				
E6				
E7				

★ Bu hipotezi ortaya atmamıza neden olan veri, haber ve bilgiler toplanarak ileri sürülen hipotez desteklenir.

Üçüncü Aşama: Emare/Hipotez Matrisinin Oluşturulması**⇒ Hipotezler ⇒****⇒ Emareler ⇒**

	H1	H2	H3	H4
E1	+	+	+	--
E2	+	+	+	+
E3	-	+	+	-
E4	+	+	-	+
E5	-	-	+	+
E6	-	-	+	-
E7	İlgisiz	İlgisiz	-	+

★ Hipotezler ve emareler zihinde oluşturulacak olasılık gücüne göre sıralanarak matris oluşturulur.

- ❑ Oluşturduğumuz matrise işleme yaparken, bulduğumuz veri, hipotezi destekliyorsa (+), desteklemiyorsa (-) işareti kullanılır. Veri, hipotezi geçersiz kılacak kadar güçlü bir kanıt ise, (E1/H4'teki gibi farklı şekilde işaretlenir (--)).

Dördüncü Aşama: Matrisin Arındırılması**⇒ Hipotezler ⇒**

	H1	H2	H3	H4
E1	+	+	+	--
E2	+	+	+	+
E3	-	+	+	-
E4	+	+	-	+
E5	-	-	+	+
E6	-	-	+	-
E7	İlgisiz	İlgisiz	-	+

Matrisin arındırması üç aşamalı olarak gerçekleşir.

Verilerin her unsurunun değerlendirilmesi:

Her veri tüm hipotezleri desteklemelidir. Çünkü hipotezler değişik ihtimallere göre oluşturulmuştur.

Eğer matriste E2'de olduğu gibi veriler tüm hipotezler eşit derecede destekliyor ise, veri iptal edilir.

Beşinci Aşama: Hassasiyet Analizi

	H1	H2	H3	H4
E1	+	+	+	--
E2	-	+	+	-
E3	+	+	-	+
E4	-	-	+	+
E5	-	-	+	-
E6	İlgisiz	İlgisiz	-	+
	2 (+)	3 (+)	4 (+)	3 (+)

★ En muhtemel sonucun ortaya çıkarılmasından sonra, varılan sonucun ne derece doğru olduğu tespit edilmelidir.

★ Elde edilen sonuç tartışmaya meydan veriyorsa başa dönülerek matris yeniden incelenmelidir.

Altıncı Aşama: Sonuçların rapor edilmesi

	H1	H2	H3	H4
E1	+	+	+	--
E2	-	+	+	-
E3	+	+	-	+
E4	-	-	+	+
E5	-	-	+	-
E6	İlgisiz	İlgisiz	-	+
	2 (+)	3 (+)	4 (+)	3 (+)

- ★ Çalışma esnasında ortaya çıkan olumlu ve olumsuz tüm sonuçlar yazılacak istihbarat raporuna konulur. Raporda reddedilen hipotezlerin niçin reddedildiği, kabul edilenlerin ise neden kabul edildiği açıklanmalıdır.

Yedinci Aşama: Analize dâhil edilmeyen ancak gelecekte hipotezimizi etkileyecek gelişmelerin belirtilmesi

	H1	H2	H3	H4
E1	+	+	+	--
E2	-	+	+	-
E3	+	+	-	+
E4	-	-	+	+
E5	-	-	+	-
E6	İlgisiz	İlgisiz	-	+
	2 (+)	3 (+)	4 (+)	3 (+)

- ★ Gelecekte dikkat edilmesi, takip edilmesi gerekenlerin ve ihtimalleri değiştirebileceklerin belirlenmesi faydalı olacaktır.
- ★ Bu adım tahminlerinizde yeni düzenlemeleri gerektirmemesine rağmen, sizi yeniden düşünmeye itecek makul olarak kabul edilmesi güç gelişmelerin, derin ve detaylı olarak ifade edilmesidir.

c) Saldırının ve Kurbanın Profiline Çıkarılması: Bu teknik ancak aşağıda ele alacağımız sebep/sonuç ilişkisi analizi ile birlikte etkin bir analiz tekniği olabilir. Ancak saldırının ve kurbanın profiline çıkarılmasında sebep-sonuç ilişkisi analizi güçlendirir. Saldırının ve kurbanın profili tekniği devletler arası ilişkilerin analizinden bir cinayetin analizine kadar birçok olayın analizinde kullanılabilir. Bu tekniği iki

boyutlu kullanmak mümkündür. Geleceğe yönelik analiz tekniği olarak kullanıldığında saldırganın profilinden hareket edilerek kurban tespit edilmeye çalışılır.

Örneğin, Romanya'nın alışlagelmiş savunma harcamalarını üç katına artırdığı tespit edilir ve savunma harcamalarının ağırlıklı olarak zırhlı birlik ve helikoptere ayrıldığı görülür ise böyle bir silahlanmanın kurbanının kim olabileceğini tespit edebilmek için Romanya daha derinlemesine incelenerek tam bir profili çıkarılmalıdır. Bu profil çıktıktan sonra kurbanı yönelip uygun kurban profili çıkarılmalı ve bu profilin hangi ülkeye uyduğu tespit edilmelidir. Geçmişe yönelik analizde ise kurbanın analizinden saldırganın profiline ve saldırıya ulaşmak daha etkili bir yoldur.

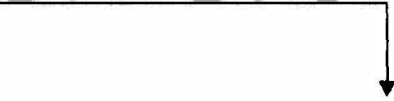
Etkili bir politikacıya yönelik olarak aniden ve net bir sebep olmaksızın basında bir saldırı kampanyası başlamıştır. Saldırganı bulabilmek için yapılması gereken, kurbanın profilini çıkararak, böyle bir kurbanı hangi odak saldırmış olabilir, diyerek araştırmayı sürdürmektir.

d) Sebep-Sonuç İlişkisi Analizi: Bu analiz tekniğinde bilinmeyen olgu sebep-sonuç ilişkisi kurulmaya çalışılarak aydınlatılmaya çalışılır. Ancak istihbarat analizcileri tamamen mantıksal çözümlemeye dayanan bu tekniği kullanırken her analiz unsurunun mantıksal olmadığını göz önünde tutmalıdır. Sebep-sonuç analizinde analizci bir eylemin sonuçlarından hareket ile neden bulunmaya çalışır. Örneğin, bir İngiliz gemisi Akdeniz'de İngiliz Deniz Kuvvetleri'nin yaptığı bir manevra sırasında Tunus'da liman ziyareti yapan bir İngiliz gemisi limana bağlı bir Tunus savaş gemisini vurup batırır ise ortada görünen bir neden olmasa dahi bir neden vardır. Bu nedeni bulmak için her düzeydeki İngiliz-Tunus ilişkileri ve her iki ülkenin çıkarlarının dikkatli bir incelemesinin yapılması lazımdır.⁷¹⁷

⁷¹⁷ Bireyler bazında yapılan sebep-sonuç ilişkisini inceleyen çok iyi bir çalışma için bkz. John Douglas ve Mark Olshaker: *The Anatomy of Motive*, Glasgow 1999.

T Matrisi

SEÇENEKLER	NEDEN KABUL EDİYORSUNUZ?	NEDEN REDDEDİYORSUNUZ?	KABULSE MUHETEMEL SONUÇ NEDİR?
Türkiye Gürcistan'ın Rusya tarafından işgal edilmesini kabul etmez. NATO ile beraber hareket eder ve Rus Ordu-su'nun Gürcis-tan'dan çıkarılması-na aktif katkı verir.	Türkiye NATO üye-sidir ve ayrı hareket edemez.	Türkiye NATO dışın-da çıkarları vardır ve Ankara çok kutuplu dünya düzenini des-teldemektedir.	Türk-Rus ilişkilerin-de uzun süreli bo-zulma
Türkiye, Rusya'nın Gürcistan'ı işgal etmesini kabul et-mez ancak, NA-TO'nun Gürcistan-Türkiye üzerinden Rusya'ya müdahale etmesi projesini askerî olarak destek-lemez.	NATO, Kafkasya'da Rusya'yı yener ise İran'ın saldırı ve Irak'ın bölünmesi kolaylaşır.	Türkiye, Batı ilişkileri kökten darbe alabilir.	Türk-Rus ilişkileri düzelirken, Ankara-NATO ilişkileri ko-par.
Türkiye, NATO ha-reket etmese dahi Gürcü ordusunun aktif destek vererek, Rusya'nın Gürcis-tan'ı işgal etmesine karşı çıkar.	Türkiye, bağımsız bölgesel güç rolü oynar. Enerji korido-runu korur. ABD, Türkiye'yi destekler.	Türkiye, Rusya ça-tışmasına yol açabilir.	Türkiye, Kafkasya'da belirleyici güç hâline gelir. Ermenistan'a baskı imkânı artar.
Türk Ordusu, Gürcis-tan'a girerek, Rus Ordusu'na karşı Gürcü Ordusu ile beraber savaşıabilir.	Türkiye Gürcistan'ı denetim altına alır. BTC boru hattı ko-runur. ABD ile ilişki-ler düzelir.	Türk-Rus ilişkileri kopar ve yeni bir gerilim dönemi baş-lar. NATO Türkiye'ye destek vermeyebilir.	Türkiye, askerî anlamda hırpalana-bilir. Türk-Rus ilişki-leri çöker.

Türkiye Gürcistan'ın Rusya tarafından işgal edilmesini kabul etmez. NATO ile beraber hareket eder ve Rus Ordu-su'nun Gürcistan'dan çıkarılmasına aktif katkı verir.	Türkiye NATO üye-sidir ve ayrı hareket edemez.	Türkiye NATO dışın-da çıkarları vardır ve Ankara çok kutuplu dünya düzenini des-teklemektedir.	Türk-Rus ilişkilerin-de uzun süreli bo-zulma
Kuzey Irak'ta ayrı-lıkçı istekler zayıflar.	Halk, kendilerini tehlikeye atan Bar-zani ve Talabani'den uzaklaşır.	Bağdat, Erbil'e karşı güçlenir.	Türkiye'nin ağırlığı artar.

e) Swot Analizi: Strenth (güç), Weaknesses (zayıflık) Opportunities (Fırsat) ve Threats (Tehdit) sözcüklerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır. **Strenth** (Güç): Elinde tuttuğu patent, teknoloji, pazar payı, yönetim derinliği, finansal konum, müşteri bağlılığı, ürün kalitesi ve daha niceleri dahil rakiplerin en güçlü özelliklerini içermektedir. **Weaknesses** (Zayıflık): Güç'ün zıddıdır. Rakiplerin önemli borcu, yeteneksiz çalışanlar, işçi çekişmeleri, kalitesiz ürün, kötü imaj ve de-mode ekipman veya işlemlerdir. **Opportunities** (Fırsat): Değişen pazar, sanayi ortamı veya diğer çevresel durumlarda oluşabilecek şanslardır. Fırsatlar; şirketlere yararlı olabilecek henüz karara bağlanmış veya uygulamaya konmamış hükûmet talimatları, potansiyel müşteri tabanına yardım eden nüfus değişiklikleri, rakibin sona eren patentleri veya ham madde maliyetlerindeki büyük düşüşlerdir. **Threats** (Tehdit): Uyarılar fırsatların zıddıdır, şirkete zarar verebilecek dış koşullardır. Bunlar; ham madde darlığı, pahalı hükûmet uygulamaları, yeni rakipler veya şirketin borç alması, yüksek faiz oranlarıdır. Güç ve zayıflık iç karakteristikler iken fırsat ve tehdit dış karakteristiklerdir.

f) "T" Matriksi: Her analitik soruna uygulanamayan, analizcinin yargısının sayılar veya başka türlü veriler olmadığı için hard veriden oldukça bağımsız olarak ön plana çıktığı bir analiz yöntemidir. Daha

çok kapalı veya açık soruların analizinde uygulanan bu yöntem analizcinin düşüncelerini organize etmesini ve belli bir noktaya odaklanmasını sağlar. “T” matriksi sorunu çözmek için ama karar alıcıya tavsiye niteliğinde sonuçlar üretir. T matriksini aşağıda bir örnekte daha açık ve anlaşılır göstermek mümkündür.

* Önce seçeneklerin hepsi sıralanarak incelenir

** İkinci adımda bir seçenek ele alınarak detaylı bir incelemeye tabi tutulur.

Seçenekler	Neden Kabul Ediyorsunuz? Olumlu Gerekçeler Nelerdir?	Neden Reddediyorsunuz? Olumsuz Gerekçeler Nelerdir?.	Kabul Ediyorsanız Muhtemel Sonuç Nedir?
A			
B			
C			
D			

ABD ve İsrail’in, İran’a saldırması durumunda Tahran nasıl bir cevap verir?

Seçenekler	Neden Kabul Ediyorsunuz?	Neden Reddediyorsunuz?	Kabulse Muhtemel Sonuç Nedir?
1. Türkiye ABD ve İsrail’e askeri ve politik destek verir.	İran’ın nükleer silah yapması, Ankara-Tahran dengesini Türkiye aleyhine değiştirir.	İran nükleer silah yaparsa Türkiye’nin nükleer silah yapmasının önü açılır.	İran, Türkiye ilişkileri kalıcı olarak bozulurken Türkiye, ABD-İsrail seçeneğine mahkum olur.
2. Türkiye iki tarafa da destek vermez.	Türkiye’nin iki tarafa da ihtiyacı var. Tarafsız kalmalı.	ABD ile ilişkilerimiz bozulur.	Savaş sonrasında Türkiye arabulucu olabilir.

g) Karşılaştırmalı-Ağırlıklı Matris Tekniği: Bu teknik birçok seçenek içinden amaca en uygun olanı tespit için matematiksel oranlar verilerek doğrunun bulunmaya çalışıldığı bir tekniktir. Bu teknikte

kullanılan matematiksel oranlar büyük ölçüde keyfidir ve ancak bir öncelik sıralamasını göstermek açısından anlamlıdır.

Karşılaştırmalı-Ağırlıklı Matris Tekniği

Problem: Türkiye, Kuzey Irak'ta Bağımsız Kürt Devleti oluşmasını engellemek için neler yapabilir?

Seçenekler/Kriterler	Kuzey Irak'ta ayrılıkçı istekler zayıflar	Halk, kendilerini tehlikeye atan Barzani ve Tabalabi'den uzaklaşır	Bağdat, Erbil'e karşı güçlenir	Türkiye'nin ağırlığı artar	Puan
1. Kuzey Irak'a yönelik kapsamlı bir ekonomik ambargo uygulanır.					
2. Sınırdaki askerî yığınağı gerçekleştirebilir.					
3. Sünni Araplar ve Türkmenlere askerî, politik ve ekonomik yardım yapılır.					
4. Suriye, İran, Suudi Arabistan, Ürdün ile ittifak oluşturulur.					

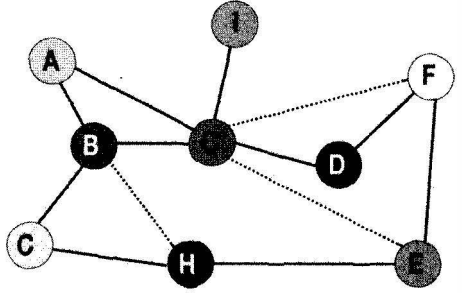
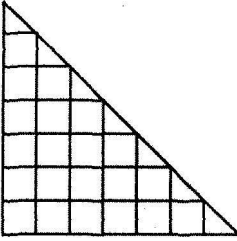
Seçenekler/Kriterler	Kuzey Irak'ta ayrılıkçı istekler zayıflar	Halk, kendilerini tehlikeye atan Barzani ve Tabalabî'den uzaklaşır	Bağdat, Erbil'e karşı güçlenir	Türkiye'nin ağırlığı artar	Puan
	%40	%20	%15	%25	%100
1. Kuzey Irak'a yönelik kapsamlı bir ekonomik ambargo uygulanır.					
2. Sınırdaki askerî yığınak gerçekleştirilir.					
3. Sünni Araplar ve Türkmenlere askerî, politik ve ekonomik yardım yapılır.					
4. Suriye, İran, Suudi Arabistan, Ürdün ile ittifak oluşturulur.					

Seçenekler/Kriterler	Kuzey Irak'ta ayrılıkçı istekler zayıflar	Halk, kendilerini tehlikeye atan Barzani ve Talabani'den uzaklaşır	Bağdat, Erbil'e karşı güçlenir	Türkiye'nin ağırlığı artar	Puan
	%40	%20	%15	%25	%100
1. Kuzey Irak'a yönelik kapsamlı bir ekonomik ambargo uygulanır.	4	4	2	4	
	160	80	30	100	370
2. Sınırdaki askerî yığınak gerçekleştirilir.	3	3	4	3	
	120	60	60	75	315
3. Sünni Araplar ve Türkmenlere askerî, politik ve ekonomik yardım yapılır.	1	1	3	3	
4. Suriye, İran, Suudi Arabistan, Ürdün ile ittifak oluşturulur.	2	2	1	1	
	80	40	15	25	160

h) Matris ve Link Analizi: Matris ve Link analizi, analizciyi sonuçta götürmekten ziyade olayda yer alan kişi ve kuruluşlar arasındaki ilişkileri ve ilişki türlerini daha kolay olarak görmemiz amacı ile kullanılan bir yardımcı analiz tekniğidir.

Matris ve Link Analizi

- **Matris ve Link analizi, olaylarda yer alan kişiler-kuruluşlar arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılmasında analizciye yardımcı olan bir analiz çeşididir.**

Analiz sürecinde yukarıda incelediğimiz tekniklerin büyük faydası olmak ile birlikte, analizcinin geniş deneyimi ve derin kültürünün yerini hiçbir analiz tekniği/aracı alamaz. Örneğin; bir ordunun örgütsel kalitesi, moral gücü, doktrini gibi maddî olmayan kapasiteleri ile ilgili olarak elde çok fazla veri olsa dahi ancak deneyim ve kültür/bilgiye dayanılarak değerlendirilebilirler.

Keza deneyimli bir ülkenin sahip olduğu kapasiteler ile amaçları/politikaları arasında ilişkiyi kurabilecek bilgi birikimine sahip olmalıdır. Analiz sürecinde analizcinin göz önünde tutması gereken bir hususta araştırdığı karar alıcının bir eylemi gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceği konusunu analiz ederken, “bu politikacı bu eylemi yapamayacak çünkü çok riskli” tespitini çok dikkatli yapmasıdır. Çünkü

risk bir algılama konusudur ve politikacı eğer analizcinin gördüğü riski algılamıyor ise tam aksi istikamette hareket edecektir.

X.4. Analitik Araçlar

Analizde kullanılabilecek değişik analitik araçlara bu noktada değinebiliriz. Analitik olarak söz konusu olabilecek olanlar konuyu daha kolay anlamamıza yardımcı olacak bazı teknik malzeme kullanımından bahsediyoruz. Analitik araçlar analizcinin analiz tekniklerini uygulayabilmesi için çerçeve oluşturabileceği gibi analiz tekniklerinde değerlendirilecek malzeme de üretirler. Analitik araçlar olarak;

a) Beyin Fırtınası Notları: Beyin fırtınası yeni fikirler üretmek, analizlerin kalitesini geliştirmek için çok uygun bir analitik araçtır. Beyin fırtınası iki imkânsızlık alanı, iki uç nokta arasındaki bütün ihtimallerin tartışıldığı bir plâtfom oluşturur ve düşüncenin kısa zamanda oldukça uzun bir yol almasını sağlar. Ancak beyin fırtınasının verimli olabilmesi, bazı kuralların yerine getirilmesine bağlıdır. Beyin fırtınası sanıldığıının ve birçok kez uygulandığının aksine kuralsız ve yüksek sesle yapılan bir sohbet değildir.

Beyin fırtınası için mümkün olduğunca yeni beyinlerin toplantıya davet edilmesi, fırtınayı düzenleyen kurumların yeni bakış açıları ve fikirler ile karşılaşması açısından faydalı olacaktır. Bir beyin fırtınası için en ideal rakam beş katılımcı bir yönetici olmak üzere altı kişidir, ve verimli bir fırtına için üç-dört saate ihtiyaç vardır.

Beyin fırtınasından bir/iki hafta önce toplantının zamanı ile tartışılacak konu ve alt konular katılımcılara bildirilmelidir. Ayrıca daha önce yapılmış tartışmalar ve konu ile ilgili önemli bilgiler içerdiği düşünülen malzeme var ise katılımcılar yollanır.

Katılımcıların toplantıya girmesinden önceki on beş-yirmi dakika mümkün olduğunca rahat bir atmosferde, çay, kahve, pasta ikramı ile geçirilmeli, birbirlerini tanımayanlar bir araya getirilmeli, tanıyanlar ise tekrar kaynaştırılmalıdır.

Beyin fırtınasının bir yöneticisi olmalıdır. Yöneticinin görevi herkesin yeterince katılımını sağlamak, tartışmayı canlandırıcı etki yaratmak; ancak tartışmanın kontrolden çıkmasını engellemektir. Başkan ikili konuşmaları mümkün olduğunca engellemeli; dikkatli, ölçülü çıkışlar yaparak toplamaya çalışmalıdır.

Beyin fırtınasının karşılıklı mutlak hoşgörü ortamında geçmesi şarttır. Bunun için başkan katılımcıların rekabet ortamına girmelerini engelleyici, ancak görüşlerini mümkün olduğunca açık ortaya koyma-

larını sağlayıcı bir tutum almalıdır. En saçma görüşlerin bile beyin fırtınasının parçası olduğu unutulmamalıdır.

Beyin fırtınası dışarıdan mümkün olduğunca uzak olmalı ve cep telefonlarının kullanımı yasaklanmalıdır. Kimse geç gelmemeli ve erken terk etmemelidir. Bunlar toplantının verimini düşürecektir.

Toplantı salonunun düzeni dikkatle planlanmalı; herkesin birbirini rahatlıkla görebileceği bir oturma düzeni seçilmelidir. Kullanılacak zamanın da önceden planlanmasında yarar vardır. Tartışmacılar neyi, ne zaman ve ne kadar tartışacaklarını bilmelidirler. Eğer bir konu üzerindeki tartışmalar çok verimli olarak devam ediyor ise başkan zamanı esnek olarak kullanmalı ve tartışmaya devam ettirmelidir. Tartışmadan çıkan fikirlerin temel noktalarını not almak için konuyu bilen, önemli ile önemsizi ayırabilecek bir kişi not almak üzere toplantıda bulunmalıdır.

Başkan toplantıda ilerlemenin sağlanması için sorgulayıcı bir tavır sergilemeli; ancak toplantıyı aşırı müdahaleci bir tavır ile yönetmemelidir. Nihayet, beyin fırtınası toplantısının sonuçları konusunda çok fazla beklenti içinde olunmamalıdır. Bazı beyin fırtınalarından yeni hiçbir şey çıkmaz. Bu toplantı bile faydalıdır; çünkü bu gözden fazla bir şey kaçmadığını gösterebilir.

Ancak beyin fırtınası daha önceden yapılan analizlere/verilere dayanılarak yapılır ise ortaya yeni ve yaratıcı süreçler/yorumların çıkması ihtimali çok düşüktür.⁷¹⁸

b) Veri Korelasyonu Şemaları: Bilgisayar destekli bir analitik araçtır ve veri tabanı oluşturularak korelasyon / ilişkiler oluşturulur.

c) Sıklık Şemaları: Bir olayın ne kadar sık olduğunu cetvele işlenerek analizi yapılır. Sıklık analizinden nihai sonuca varılmaz ancak analizde önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

d) Olay Akış Şeması: Olayların akışının zaman aralığını cetvele işleyerek izlemek.

e) Subjektif Metot: Subjektif metot tekniklerinin kullanıldığı, uygulandığı durumlarda stratejik analizci, bir uzmanın ortaya koyduğu veri veya malûmata dayanarak analiz yapar. Bu teknik daha çok fazla sayıda uzman analizcinin bir araya gelerek beyin fırtınası ve görüş alış verışı yaparak belirli bir hususta anlaşmaları şeklinde uygulanır. Aşağıda uzlaşma tekniği ve ihtimaliyet teorisi bu çerçevede incelenmektedir.

⁷¹⁸ R. Johnston, a.g.e., s.xi.

f) Uzlaşma Tekniği: Uzlaşma tekniğinde, analizcilerin belirli bir konu ile ilgili görüşleri, yorumları ayrı ayrı toplanır. Görüşler toplandıktan sonra, toplanan fikirler görüş toplanan kişilerin hepsine verilir ve bunları inceledikten sonra ikinci kez görüş açıklamaları istenir. Bu, katılımcıların diğerlerinin de görüşlerini dikkate alarak kendi görüşlerini gözden geçirmelerini teşvik eder. Bu süreç taraflar arasındaki görüş farklılıkları en aza inene kadar devam eder. Bu metot beyin fırtınası ile karşılaştırılmamalıdır. Çünkü uzlaşma tekniğinde üst düzeyde formal çerçevesi olan bir tartışma atmosferi vardır. Beyin fırtınası ise formal çerçevesi olmayan bir tartışma tekniğidir.

Üstelik beyin fırtınası için insanların bir araya gelmesi lazımdır. Oysa uzlaşma tekniğinde katılımcılar bir araya gelmeseler de olur. Bunun nedeni katılımcıları tartışma sırasında ortaya çıkabilecek bütün duygusal baskı ve gerilimlerden arındırmaktır. Ancak grup uzlaşmasına nasıl erişildiğine dikkat edilmelidir. Gerçekten özgür bir tartışma ortamı var mıdır? Yoksa grup içerisinde birisi kurum içindeki konumunu kullanarak kendi görüşünü mü empoze etmiştir?⁷¹⁹ Ancak bu metot için harcanması gereken çaba oldukça fazla olduğu için katılımcıları bulmak da oldukça zordur.⁷²⁰

h) İhtimaliyet Teorisi: İhtimaliyet teorisinde, matematiksel yöntemler nicel unsurların değil, nitel unsurların açıklanmasında kullanılır. “Şartlı İhtimaliyetin Bayes Teoremi” bu tekniklerden birisidir. Diğerleri ihtimal diyagramı, etki diyagramı ve hiyerarşik etki yapılanmasıdır.

Bu tekniklerin temelinde, herhangi bir olayı değiştirme doğrultusunda olayları değerlendirme ve sonra muhtemel sonuçlara rakamsal olarak derecelendirme yatar. Bu teknikler bazı stratejik analizciler tarafından çok sık kullanılırlar; çünkü bu teknikler analizcinin bilgi ve deneyimlerini rakamsallaştırmasına izin verirler.

Özellikle askerî analizciler karar ağacı analizini kullanırken sadece ortaya fikirler çıkarmayı değil, ihtimaliyet hesapları kapsamında muhtemel sonuçları incelerler. Ancak bu tekniğin zayıf bir yanı, herhangi bir kesin kanıt, doğru istatistik, kesinlik olmadan, analizcinin bilgeliğine dayanan bir sözde matematiksel izah olmasıdır. Bu analitik araçlar analizcinin analiz sürecinde oluşturmaya başladığı, ama aynı zamanda analizin içinde kullandığı araçlardır.

⁷¹⁹ Dearth ve Goodden, s.244.

⁷²⁰ McDowell, ss.190-191.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

İstihbaratta Hipotez

Bu bölümde istihbarat döngüsünün hemen her aşamasına damgasını vurma “hipotez sürecine” geri dönerek hipotezin doğası üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır. Çünkü istihbarat döngüsünün kalbi analiz ise analizin kalbi de hipotezdir. Berkowitz ve Goodman, “İstihbarat analizi açıkça hipotezler kurup, hipotezleri verilerle test edip, bu bulguları izahlar, değerlendirmeler, veya öngörülerle bütünleştirme sürecidir.” derken hipotezin önemini vurgulamaktadırlar.⁷²¹ Başarılı hipotez geliştirmeyen bir istihbarat, başarısız istihbarat olmak zorundadır. Bir doğa bilimci araştırmasına/deneyine genellikle bir hipotezi test ederek başlar. Oysa bir analizci daha hızlı ve doğru sonuca ulaşabilmek için mümkün olduğunca çok hipotezi hızla gözden geçirmelidir. Zaten analizcinin bir istihbarat analizi sırasında sonuca yaklaşmadığı sürece sadece bir hipotezi incelmesi çok mümkün değildir.⁷²²

XI.1. Hipotez Geliştirme

Hipotez test edilmeyi bekleyen bir teori, doğruluğu henüz ispatlanmamış bir varsayım veya henüz doğrulanmamış bir cevaptır.⁷²³ Arseven, “hipotez değişkenler arasında var olduğu söylenen etki veya ilişki hakkındaki bir önermedir/önkestirimdir” demektedir.⁷²⁴ Stratejik bir analiz gerçekleştirebilmek için; incelediğimiz veri, malumat ve bilgileri analize tabi tutabilmek için, doğru sorular yöneltmek ve karşı karşıya olunan ana sorunu hissetmek, anlamak gerekmektedir. Ana-

⁷²¹ B. D. Berkowitz ve A. E. Goodman, a.g.e., s.85.

⁷²² J. K. Clauser ve S.M.Weir, a.g.e.,s.72.

⁷²³ McDowell, s.123.

⁷²⁴ Mine Karlı ve Hamil Nazik, **Bilimsel Araştırmaya Giriş**, 3. baskı, Gazi Kitapevi, Ankara 2004, s.32.

lizcinin karşı karşıya olduğu sorun başlangıçta belirsiz olabilir ve bu soruna yöneltilen soruların cevabı olmayabilir.

Burada bir örnek vermek gerekmektedir. Kuzey Irak'taki PKK varlığının Irak-İran sınır bölgesindeki Kandil dağını boşaltarak İran'a Urumiye bölgesine çekildiği haberi geliyor. Böyle bir bilgidен ne sonuç çıkarabiliriz? Hangi soruları sorabiliriz? Akla ilk gelen; ABD'nin PKK'ya yönelik yeni bir politika mı geliştirdiği sorusudur. İkinci aşamada ise hemen İran'ın yeni bir PKK politikası benimseyip benimsemediği sorulmalıdır. Bu tür belirsiz durumlarda yapılacak şey, yeni sorular sormak ve sorunu yeni malumat ve düzeltilmiş bilginin ışığında yeniden tanımlamaktır.⁷²⁵

Soru sormak diğer bir ifade ile önümüze gelen bir olay, gelişme ile ilgili bilgileri sorgulamak sanıldığı kadar kolay değildir.⁷²⁶ **"Soru-sormaya hazırlanma aşaması"** **"pre-hipotez"** veya **"ön-hipotez"** aşamasıdır ki, bu aşama en zor, analizciye en fazla ızdırap veren aşamadır denilebilir.⁷²⁷ Bir stratejik analizci, analizine yardımcı olacak iyi sorular sorabilmek için çok geniş bir bilgi alanına sahip olmalıdır. Eğer bu analizci Ortadoğu bölgesi uzmanı ise Ortadoğu'nun genel tarihini, dinler tarihini, edebiyatını, sanatını ekonomisini askerî ve siyasî yapısını bildiği gibi bilmelidir. Bölgenin dinamiklerini çözebilmek için bölge insanı gibi düşünebilmek gerekir. Bir analizcinin bölge dillerini bilmesi sadece konuya daha iyi hâkim olmasına değil, daha çok yönlü düşünmesine de yol açacaktır.

Edward Sapir, düşünce ve dilin birbirinden ayrılmaz olduğunu, bundan dolayı farklı dillerin aynı zamanda farklı düşünce yolları anlamına geldiğini ileri sürmektedir. Bu ciddiye alınması gereken bir iddidir.⁷²⁸ Bütün bunlar, bir stratejik analizcinin bir sorun ile karşı karşıya kaldığında doğru sorular sorarak sorunun doğasını anlamasına yardımcı olur.

⁷²⁵ David A. Shum, *Evidence and Inference For Intelligence Analysis* Volume I s.14; İki ciltten oluşan bu çalışma her istihbarat analizcisinin muhakkak okuması gereken bir dev eserdir. Çalışma hipotez kanıt zinciri üzerine yüzlerce örnek ve teorik zemin üzerine kuruludur.

⁷²⁶ İstihbarat Biriminin, s.24.

⁷²⁷ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.81.

⁷²⁸ R. Johnston, a.g.e., s.17.

Doğru sorular sormak için stratejik analizcinin sadece çok bilgili olması yetmez. Stratejik analizcinin geniş bir hayal gücüne ve yaratıcı bir düşünceye de sahip olması gerekmektedir. Ayrıca sürekli yeni bilgi peşinde koşmalı; hem teorik bilgisini hem güncel bilgisini yenilemelidir. İyi bir dinleyici ve iyi bir gözlemci olmalıdır. İyi analogiler kurabilmek, olaylar arasındaki benzerlikleri yakalayabilmek bir stratejik analizci için yaşamsal bir öneme sahiptir. Bir stratejik analizci, bir sorunu çözebilmek için sorduğu sorulara asla sınır koymamalı ve kendisini, bakış açısını sınırlandırmamalıdır. Cevaba ulaştığına inanana kadar, her açıdan sorular üretmeli ve yöneltmelidir.

Stratejik analizci genellikle bir sorun ile birkaç şekilde karşı karşıya gelir. Belirli bir konu üzerinde çalışırken bir sorun ile karşılaşılabilir veya bir sorun stratejik analizci tarafından keşfedilebilir. Bir sorun bir stratejik analizciye çözmek üzere görev olarak da verilebilir. Bu durumda sorunu veren kişi, genellikle sorun alanını çok iyi tanımadığı için sorması gereken soruları ve istediği cevapları vermez. Bunu onun yerine analizci yapar.⁷²⁹ Örneğin, müşteri analizciden Kuzey Kafkasya'daki son Rus faaliyetleri ile ilgili bir çalışma yapmasını istediği zaman verdiği şey genel çerçevedir. Hatta bazen müşteri stratejik analizciden bir şey istediğinde stratejik analizci "Hayır istemeniz gereken şey o değil, siz aslında şunu ister misiniz?" şeklinde yönlendirme dahi yapar hatta yapmalıdır.

Analizin bu aşamasında analizcinin kullanabileceği iki test vardır. Birinci test "**Bu Ne Anlama Geliyor?**" testidir. Analizci taslak aşamasındaki sorunu incelerken çalışmanın bölümlerini bir müşteri gibi inceleyerek ne anlama geldiği sorusunu sormalı ve bilgileri daha kesin ve açık hale getirmelidir. İkinci test ise "**Kullanım Destekleme**" testidir. Analizci, taslağın faydasını test etmek için müşteri olsa idi bilmek istediği beş hususu yazmalıdır. Eğer taslak rapor bunlara izin vermiyor ise düzeltilmelidir.⁷³⁰

Bazen bir sorunun tanımlanması veya sorunun sorulması için stratejik analizcinin sahip olması gereken zaman yoktur. Oysa, müşteri hemen sonuç isteyebilir. Stratejik analizcinin "doğru ve hızlı" şekilde cevaplandırmak için önceden hazır olması gerekir. Yani, stratejik ana-

⁷²⁹ D. Shum, a.g.e., s.14.

⁷³⁰ İstihbarat Birimi, s.24-25.

lizci retroperspektif düşünen bir akademisyenden farklı olarak, gelecek ile yorumları yapabilecek şekilde düzenlemeli ve gerektiğinde geleceği izah için kullanabilmelidir. Çünkü, stratejik analizci genellikle bir akademisyenden farklı olarak, bir konuyu araştırmaya karar verip, alan sınırlaması yapıp, bu araştırmayı dört ay içinde ortalama 120 sayfalık bir çalışmada bitireceğim, şeklinde meseleye yaklaşmaz.

Bir akademisyen Avrupa güvenlik kimliği ile ilgili bir kitap, makale yazmaya karar verir. Bu kitabı yazmak için belirli bir süresi vardır. Zaman planlamasını yapar ve çalışmaya başlar. Akademisyen çalışmasında yanlış değerlendirmeler yapar ise bu akademik bir sorun olur. Akademisyen kitap eleştirilerinde veya akademik çevrelerde çalışma hakkında çıkacak kötü eleştirilere katlanır. Oysa stratejik analizci böyle bir çerçevede sorun ile karşılaşmaz.

Örnek vermek gerekirse: Bosna-Hersek'te iç savaş yaklaşmaktadır. Almanya, İngiltere ve Fransa, AB'yi bölgeye yönelik harekete geçirmek istemektedirler. İki hafta sonra AB devlet ve hükûmet başkanları Paris'te bu konuyu incelemek üzere bir araya gelecektirler. Böyle bir durumda Ankara'da hükûmet böyle bir toplantıdan ne tür bir karar çıkacağını iki hafta önceden bilmek isteyecektir. Stratejik analizcinin görevi en çok 13 gün içinde başbakana zirveden çıkacak muhtemel sonucu gerekçeleri ile vermektedir. Stratejik analizcinin akademisyen gibi zamanını düzenleme lüksü yoktur.

Üstelik birçok önemli olay aynı anda gerçekleşir ve analizcinin sadece bir soruna odaklanmak gibi bir lüksü yoktur. Analizci dikkatini aynı anda gerçekleşen birçok önemli olaya aynı anda yöneltmelidir. Sorunun parçalarını birbirinden ayırmalı ve değişik sorunlarda ortaya çıkan ortak özellikleri tanımlamalıdır.⁷³¹

Bu noktada “doğru ve zamanında” cevap üretmek zorunda olan stratejik analizcinin nasıl çalışmak / düşünmek zorunda olduğuna dönebiliriz. Çünkü istihbarat analizlerinde bir soru veya cevabın önemli olduğu zaman dilimi çok kısa olabilir.⁷³² Olayın gerçekleşmesinden sonra yapılacak analizin doğru olmasının hiçbir değeri yoktur.

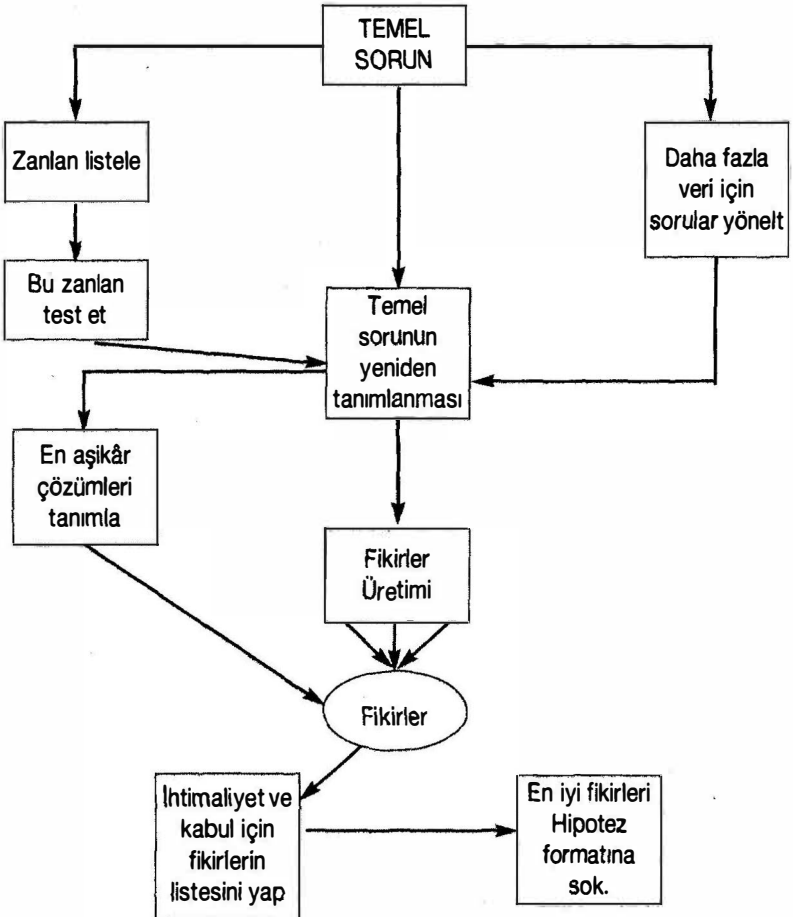
Stratejik analizcinin bir veri yığını içinde kaybolup gitmemesi, doğru cevabı zamanında bulması, sadece yoğun bir çaba, bilgi ve yetenek

⁷³¹ Shum, s.14.

⁷³² Shum, s.14.

sorunu değil, aynı zamanda bir yöntem sorunudur. Herhangi bir stratejik soruna cevap arayan stratejik analizcinin binlerce veri içinde boğuşması verimsizdir, zaman kaybına ve hayal kırıklığına uğrar. Verimli bir veri toplama/arama sürecine başlamadan önce hipotez niteliğine sahip alternatif muhtemel cevaplar / sonuçlar geliştirir. Bunlar karşı karşıya olduğu sorunun cevabı ile ilgili muhtemel hipotezlerdir.

HIPOTEZ GELİŞTİRME

Örneğin, Pire limanından zamansız ayrılan iki Yunan destroyeri ve beş nakliye gemisi önce Rodos'a yönelip, sonra ani bir rota değişikliği ile Girit'e yaklaşıyorlar. Girit açıklarında bekledikten sonra gece limana yaklaşp, bütün gece boyunca süren yoğun yüklemelerden sonra sabahın ilk ışıkları ile Girit'ten ayrılıyorlar. İki nakliye gemisi bir destroyer eşliğinde Rodos'a yönelirken, üç nakliye gemisi iki destroyer eşliğinde Güney Kıbrıs'a Baf limanına yöneliyor. Pire'deki MİT kaynağı, gemilerin ayrılışını; askerî istihbarat, Rodos'a yönelip, Girit'e gidişini bildiriyor. Girit'teki MİT kaynağı son bir haftada askerî üslerde bir faaliyet artışı bildiriyor. Girit'ten ayrılan nakliye gemilerinin aşırı yüklü olduklarını Türk denizaltılarındaki istihbarat subayları bildiriyor. Ankara'daki Yunan masasındaki stratejik analizciler bu bilgiler ışığında, gelişmeleri nasıl yorumlamalıdır?

1. Hipotez: Yunanlılar S-300 füzelerini ani bir hareketle Rodos ve Güney Kıbrıs'a kaydırarak Türkiye'yi sıkıştırırmayı hedeflemektedir.

2. Hipotez: Yunan gemileri iki ay sonra yapılacak olan Yunanistan-Güney Kıbrıs ortak askerî tatbikatında kullanılacak cephaneyi Kıbrıs'a ve Rodos'a nakletmişlerdir.

XI.2. Hipotezin Önşartları

Bir hipotezin geliştirilebilmesi için bazı ön şartlar gerekmektedir. McDowell bu ön şartları beş ana başlık altında toplamaktadır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

a) Analizcinin yorumlayacağı başlık ve sorun ile ilgili geniş bilgisi ve net bir fikri olmalıdır;

b) Karşı karşıya durulan sorun ile ilgili bir kısım veri mevcut olmalıdır;

c) Bu bilgi, veri, çözülmesi istenen sorun ekseninde analiz edilmelidir;

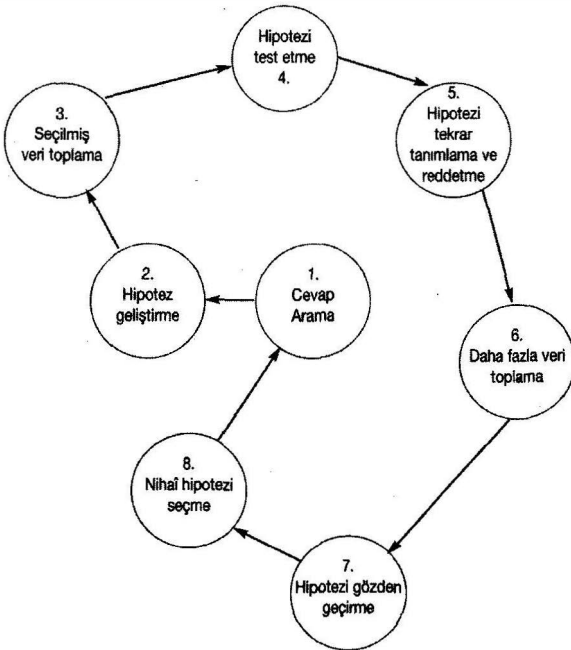
ç) Bu aşamada elde yeterince veri olmasa da analizci analizini spekülasyon yapmak için kullanabilmelidir;

d) Hipotezi destekleyecek veriler olmalıdır.⁷³³

Başlangıç hipotezi/ hipotezleri etkili ve verimli veri toplamak için ön şart niteliği taşımaktadır. Ancak ilk hipotez, son hipotez/ nihaî

hipotez olmak zorunda değildir. Yeni bilgiler, ortaya yeni hipotezlerin çıkmasına ve ilk hipotezin unutulmasına neden olabilir. Hipotez üretme, stratejik analizcinin kendi deneyimine dayanan, yaratıcılık gerektiren bir süreç olduğu kadar etkin kuralları olan bir süreçtir. İstihbarat literatüründe hipotez üretilmesi konusuna nasıl yaklaşılaacağı hususunda ciddi bir tartışma vardır. Analizcinin tek bir hipotez ile mi başlaması; onun doğrulanmaması durumunda ikinciye, üçüncüye geçilmesi mi gerektiği; yoksa daha baştan eş zamanlı birkaç hipotezi mi kontrol etmesi gerektiği tartışılmaktadır. Kanaatimizce bu husus her analizcinin kendisine bırakılmalıdır. Ancak deneyimler analizcinin bir temel hipotez ve birkaç ikincil hipotezi bir arada geliştirdiğini, temel hipotezi yan hipotezlerle çapraz sorgulamaya tabii tuttuğunu göstermektedir.⁷³⁴

STRATEJİK ANALİZ SÜRECİNDE HIPOTEZ

735

⁷³⁴ Deart ve Goodden, s.91.

⁷³⁵ Mc Dowells, s.203.

Yukarıda verilen örnekteki hipotezler ile ilgili veri toplanacak ve doğru olana ulaşılacaktır. Yukarıdaki örnekte verilen hipotezlerden birisini doğrulamak amacıyla gereken kanıtlara ulaşabilmek için toplanması gereken veriler ancak istihbarat çalışması ile yapılabilir.

XI.2.1 Hipotez Geliştirme Stratejileri

Hipotez geliştirmenin temelinde eksik bilgi ile doğru sonucu almak girişimi vardır. Bunun için dört değişik analitik yöntem ve dört değişik düşünce yolu vardır. Üç değişik yöntem ile başlayalım. Bunlar,

- a. Durumsal Mantık,
- b. Teorik Analiz,
- c. Karşılaştırmalı Analiz,⁷³⁶
- d. Farklılaştırmalı Analiz, yöntemleridir.

a. Durumsal Mantık Yöntemi

Analizci karşı karşıya kaldığı sorunun bazı unsurları üzerinde yoğunlaşır ve genellemeler ve arka plan bilgilere dayanmaz, tarihsel benzerlikler kurmaz veya ihmal ederse, kullandığı şey “durumsal mantık”dır. “Bölge Etüdü” diye de anılan bu yöntem mevcut durumun somut unsurlarını üzerine hipotezler kurar. Yaygın genelleştirmelerden kaçınılır.⁷³⁷ Teoriler genel olarak bazı durumları aydınlatılabilir. Ancak analizci mevcut teorik çerçevenin incelediği olayı açıklamaya yetmediğini düşünebilir ve incelediği dosyayı kendi mantığı içinde anlamaya çalışabilir.

Bir olay, genelleştirme yapılmadan önce, kendi içinde eşsiz bir olay olarak ele alınır. Stratejik analizci, olayın gerçekleşmesi için gereken mantıksal ön şartları ve olayın sonuçlarını inceler. Stratejik analizci bir hipotez geliştirerek olayın nedenlerini ve/veya muhtemel sonuçlarını ortaya koyar. Durumsal mantık yönteminde, stratejik analizci “araç- amaç”; “neden-sonuç” ilişkisi üzerinde yoğunlaşır. Stratejik analizci, hedeflenen /ulaşılmaya çalışılan amaçları tespit eder ve olayın aktörlerinin bu araçlarla bu amaçlara ulaşabildiklerini inandıklarını izah eder.

⁷³⁶ R. J. Heuer, a.g.e., s.1-8, McDowell, ss.129-136.

⁷³⁷ **Techniques of Intelligence Analysis**, <http://faculty.ncwc.edu/toconnor/427/427/lect05.htm>.

Durumsal mantık yönteminin güçlü yanı, her olaya uygulanabilen bir yöntem olmasıdır. Ayrıca durumsal mantığın diğer güçlü yanı, araştırılan konu ile ilgili çok miktarda veri toplayarak bir araya getirmesi, neden-sonuç ilişkisi üzerinde yoğunlaşmasıdır. Stratejik analizci durumsal mantığı uygularken iki hususu dikkate almalıdır.

Durumsal mantık yönetiminin a) Uygulanması zordur. Örneğin, analizcinin bir suç örgütünün mental süreci ile yönetim sürecini benzer faaliyetler olmadığı için anlaması zordur. Analizci aynı sorun alanını kullanarak, mantığı anlayamadığı yerde, kişisel görüş açılarından bir derlemesini yapabilir; b) Tek bir olaya yoğunlaşarak, teorik bilginin sunduğu imkânlardan soyutlanabilir. Durumsal mantık yaklaşımını kısa vadeli gelişmeleri, küçük sorunları değerlendirmek için kullanmak daha doğru olur.⁷³⁸

Öte yandan bir sebep-sonuç mantığı olan durumsal mantığın analitik bir strateji olarak iki temel zayıflığı vardır. Birinci zayıflık, analizcinin yabancı liderlerin düşünce dünyalarını ve hükûmetlerin bürokratik süreçlerini anlamada çektiği sıkıntıdır. İkinci zayıflık ise durumsal mantığın diğer ülkelerdeki ve zaman periyotlarındaki olayların incelenmesinden çıkarılan teorik bilgilerin kullanımındaki başarısızlıktan kaynaklanır.

Soğuk Savaş sonrasında yoğunlaşan etnik milliyetçiliği anlamak için durumsal mantık yöntemi tek tek ülkeleri tahlil etmede kullanılabilir. Ama genel etnik milliyetçilik teorisinin sonuçlarından faydalanmaz ise yaptığı analiz doğru olmayabilir. Yani bir örnek ile durumu açıklamaya çalışırsak Avusturya'da tırmanan ırkçı eğilimleri genel etnik milliyetçilik teorisinin bize sunduğu araçları kullanarak irdelemezsek her ne kadar durumsal mantık yöntemi ile Hayder'in iktidara gelişini açıklasak da çok fazla ilerleyemeyiz.

Durumsal Mantık yöntemini değişik olay/zaman dilimlerine uygulayarak benzer sonuçlar, değişik olaylardan çıkarılabilir. Bunlar bizi bazı genellemeler yapmaya sevk edebilir.⁷³⁹

⁷³⁸ McDowell, a.g.e., s.132.

⁷³⁹ R. J. Heuer, a.g.e., s.4.

b. Teorik Analiz Yöntemi

Teori, birçok özel durumun incelenmesinden hareket ile ulaşılan genelleştirilmiş sonuç ve izahıdır. Teori sorunun temel unsurlarını açıklayarak, stratejik analizcinin güncel gelişmeleri geniş ve tarihsel bir bağlamda görmesini sağlar. Analizci teoriyi geliştirerek veya anlayarak eldeki verilerin ona sağladığı ufkun ötesine geçer.⁷⁴⁰

Teori, sorunun temel noktalarını tanımlayarak, stratejik analizcinin bilgi yığınının detayları içinde boğulmasını engeller. Teori, stratejik analizciye bugünkü teferruatın ötesine geçerek geleceğe yönelik tespitler yapması, hangi eğilimlerin yüzeysel, hangilerinin önemli olduğunu tespit etmesi hususunda yardımcı olur. Stratejik analizci, olayın incelenmesinde bir teoriyi uyguluyor ise elinde kesin bir kanıt olmadan da geleceğe yönelik öngörüler geliştirebilir.⁷⁴¹

Feodal bir toplumda ekonomik kalkınma ve dış dünya ile temas sonucunda ülkeye olan yabancı görüşlerin politik istikrarsızlık yaratacağı teorik tespittir. Bu tespiti Suudi Arabistan'a uygulayan stratejik analizci Suudi Arabistan'ın geleceği ile ilgili belirli bir projeksiyon elde eder. Üstelik eldeki veriler ona bu konuda bir kanıt vermese dahi eğer yeni bir suç olgusu ile uğraşmaya başlar ve en azından bazı organize suç unsurlarını tespit ederse, bunun arkasında örgütlü suç olgusu olduğunu düşünür. Sonuç olarak daha sonraki adımlarda, stratejik analizci daha önceki dönemde örgütlü suç ile ilgili teorik bilgilerine dayanır ve araştırmasını bu çerçevede sürdürür.⁷⁴²

Teori uygulamasını tekrar açarsak; sosyal olayların incelenmesi sonucunda ortaya çıkan bazı genel tespitler stratejik analizcinin benzer olayları anlamasını kolaylaştırır. Örneğin, Amerikan istihbarat çevrelerinde 1970'lere kadar genel geçerli olan bir teoriye göre, herhangi bir Üçüncü Dünya ülkesinde ordunun, polisin ve gizli servisin diktatöre sadık kalması durumunda herhangi bir halk ayaklanması başladığı zaman, olayların nasıl bir seyir izleyeceğini takip eden diğer ülkelerin stratejik analizcileri dikkatlerini ordu, polis ve gizli servise

⁷⁴⁰ McDowell, a.g.e., s.12; Teori sözcüğü eski Yunancada "görmek" anlamına gelen theoria kelimesinden üretilmiştir. İlkay Sunar: *Düşün ve Toplum*, (Birey Toplum Yay., Ankara 1985), s.5.

⁷⁴¹ R. J. Heuer, a.g.e., s.5.

⁷⁴² McDowell, a.g.e., s.129.

çevirerek, bu unsurlardan isyancılara katılım olup olmadığını takip ederler.

Bu unsurlardan isyancılara herhangi bir katılım olmadığı sürece halk ayaklanmasının başarılı olmayacağına inanılırdı. Bu teoriyi uygulayan stratejik analizci halk isyanının başarılı olacağına dair belirtileri dikkate almayabilir. Bu teoriyi 1978’de CIA analizcileri İran olayları sırasında kullanmışlardır. Bu onların teoriye sadakat yüzünden, teorinin aleyhine olan bazı karşı belirtileri ihmal etmelerine yol açmıştır. Teorinin bir diğer zayıf yanı ise hangi gelişmelerin hangi zaman dilimi içinde gerçekleşeceğini her zaman söyleyememesidir. Yukarıda Suudi Arabistan örneğinde olduğu gibi.

ba. Durumsal Mantık Yaklaşımı ile Teorik Analizin İlişkisi

Durumsal Mantık yaklaşımı ve Teorik Analiz yaklaşımı arasında %100 zıtlık yoktur. Durumsal Mantık sürecinde de teori kullanılır. Ancak burada kullanılan Teorik Model, teorik analizdeki uygulamadan farklı olarak, bütün bir olayı değil, olayın bir bölümünü kaplar. Diğer bir ifade ile Durumsal Mantık yöntemi ile bir olay incelenirken olayın bir kesitinde teorik analiz yöntemi uygulanabilir.

Bazen de Teorik Analiz ve Durumsal Mantık birbirine son derece ters sonuçlar ortaya çıkarırlar. Örneğin Teorik Analiz’e göre bir ülkede ekonomik gelişme ve yabancı düşünce akımlarını eş zamanlı akması politik istikrarsızlık doğurur yargısı doğrudur. Teorik Analiz çerçevesinden bakıldığında Suudi monarşisinin en geç 1980’lerde yıkılmış olması lazımdır. Oysa Durumsal Mantık ise Suudi hanedanının bir tehdit ile karşı karşıya olmadığını söylemektedir.⁷⁴³

c. Karşılaştırmalı Analiz Yöntemi

Stratejik analizcinin hipotez geliştirmede kullandığı bir başka yol da karşılaştırmadır. Stratejik analizci, bugün karşı karşıya olduğu ve çözmek ile yükümlü olduğu olayın muhtemel sonuçlarını geçmişteki benzer olaylar ile karşılaştırarak çıkarmaya çalışır.⁷⁴⁴ Stratejik analizci bugünü incelerken, bugünün bilinenlerini değerlendirdikten sonra,

⁷⁴³ Techniques of Intelligence Analysis, ... s.S.

⁷⁴⁴ Agm, s.S.

bugünün bilinmeyenleri yerine geçmişin bilinenlerini koyarak boşluğu doldurmaya çalışır. Karşılaştırmının Durumsal Mantık'tan farkı, şimdiki durumun geçmişte ve başka yerlerdeki benzer olaylardan elde edilen bilgilerin ışığında az veya çok teorik bir modelin uygulanmasıdır.

Teorik Analiz'den farkı ise karşılaştırmının çok fazla benzer olaya değil, bir veya birçok benzer olaya dayanmasıdır. Yani teori oluşturmaya kadar benzer olay yoktur, ama benzetmeler yapacak kadar vardır.⁷⁴⁵ Karşılaştırma ile akıl yürütme yöntemi yeterince veri bulamayan veya uygun bir teoriye sahip olamayan analizci için iyi ve faydalı, kestirme bir yoldur. Ancak analizci tarihsel örneğin çok uygun olduğunu güvence altına almak ile düşüncesini de bu örnek ile ipotek altına almamalıdır.⁷⁴⁶

Karşılaştırma metodunu stratejik analizci elde Durumsal Mantık için yeterince veri veya Teorik Analiz çerçevesi olmadığı zaman kullanılır. Ancak bu yöntem bazen işin kolayına kaçmak için de kullanılır. Karşılaştırmalı Analiz'de stratejik analizcinin içine düşebileceği tehlike örnek olarak seçilen tarihî olayın stratejik analizciyi etkisi altına almasıdır.⁷⁴⁷

Örneğin 2008 Mart'ında Ermenistan ile Azerbaycan arasında tekrar sınır çatışmaları başlıyor. Öte yandan 2008 Şubat'ında Ankara-Erivan ilişkilerinde bir ısınma başlamış ve devam ediyor. Azerî-Ermeni çatışmaları devam ederken, Erivan, Ankara'dan sınır kapılarını açmasını istiyor. Bu aşamada MİT Kafkas Masası karşılaştırma yöntemini kullanarak bir analiz yapılabilir. 1992'de Ankara'nın Ermenistan'a yaptığı tahıl satışından sonra Ermenilerin geçtiği topyekûn saldırıya atıfta bulunarak, böyle bir yardımın tekrar yapılması durumunda Ermenilerin aynı şeyi yapabileceğini ileri sürüyor. Bu sonuç muhtemel olmakla birlikte, eğer diğer faktörler dikkate alınmaz ise Kafkas Masası stratejik analizcileri tarihî olayın fazlası ile etkisine girmişlerdir veya işin kolayına kaçmışlardır.

Stratejik analizciler daha önce de vurgulandığı gibi, derin bir tarih bilgisine sahip olmalıdırlar. Karşılaştırmalı Analiz Yöntemi için ne

⁷⁴⁵ R. J. Heuer, a.g.e., s.7.

⁷⁴⁶ Mc Dowell, a.g.e., s.133.

⁷⁴⁷ R. J. Heuer, a.g.e., s.7.

kadar fazla olay hatırlarlarsa en uygun olanı seçme şansı o kadar artar.⁷⁴⁸ Karşılaştırma yöntemi hipotez geliştirmek için kullanılmalıdır.⁷⁴⁹

Durumsal Mantık, Teorik Analiz ve Karşılaştırmalı Analiz yöntemlerinin hepsini eğer mümkün ise kullanmak eldeki bütün verilerin incelenmesi için en iyi yoldur. Ama bu her zaman mümkün değildir. Hipotez oluşturmada değişik meslek grupları değişik yöntemler kullanmaya eğilimlidir. Saha araştırmacıları ve tarihçiler genellikle Durumsal Mantık yöntemine başvururlar. Güçlü bir sosyal bilim temeli olanlar Teorik Analiz ve Karşılaştırmalı Analiz yolunu seçerler. Stratejik analizciler ise genellikle Durumsal Mantık yöntemine başvururlar.⁷⁵⁰

Bu noktada hipotezin geliştirilmesi aşamasını, hipotezin ispatlanmaya çalışılması aşaması izler. Bunun için stratejik analizci, hipotezine kanıt aramaya başlar.

d. Farklılaştırmalı Analiz Yöntemi

Farklılaştırmalı Analiz birçok ardı ardına atılan adımdan oluşur ve her adımda analizci dikkatli, kontrollü ve yaratıcı olmalıdır.

Şimdi bu adımları teker teker inceleyelim:

1. Önce karşı karşıya olduğumuz sorun ile ilgili başlangıç hipotezinizi ortaya koyun. Sonra toplamanız gereken verilerin listesini yapın;
2. Sorunu tekrar alın ve hipotezinizi gözden geçirin. Güçlü bir dayanağı var mı? Hipotezinizi test edin. Konuya değişik açılardan bakın;
3. Sorunun en makul cevaplarını tespit edin ve onları bir tarafa koyun. Onların görüşlerinizi bloke etmesine izin vermeyin;
4. Şimdi bir beyin fırtınası başlatın. En uçlar arasında giderek mümkün olan sonuçları ortaya koyun;
5. Böylece zihniniz tamamen bağımsız olarak gezerken ortaya çıkacak yeni çözümleri; fikirleri elinizdeki soruna tekrar uygulayın;

⁷⁴⁸ A.g.e., s.8.

⁷⁴⁹ A.g.e., s.9.

⁷⁵⁰ A.g.e., s.8.

6. Şimdi aklınıza gelen tüm çözümlerin bir listesini yapın. En başta size en mümkün görüneni en sona ise en az olası olanı yazın;

7. Artık elinizdeki listeyi temizleme vakti gelmiştir. Gerçekten mümkün görünmeyen garip ve radikal fikirleri atın, ama atmadan önce tekrar değerlendirin. Fikirleri sadece yeni veya uçuk oldukları için hemen reddetmeyin. Onları üç adımdan oluşan bir süreçten geçirin;

- a) En olanaksız görünen fikri seçin ve bu fikrin muhtemel olması hâlinde ortaya çıkacak faydaların bir listesini yapın;
- b) Bu fikir ile ilgili şüphelerinizi yazın. Sonra bu şüphelerin ortadan kalkması için ne olması gerek listesini yapın;
- c) Şüphelerinizin ortadan kalktığı şekli ile bu fikri tekrar şekillendirin;

8. Şimdi elinizde makul sayıda birçok hipotez olacaktır. Artık bu hipotezlerin doğruluğunu kanıtlayacak verileri toplamaya yönelebilirsiniz.⁷⁵¹

XI.3. Hipotezin Veri Toplama Öncesinde Sınanması

Yukarıda ele alınan tekniklerin hangisini kullanırsak kullanalım, elimizdeki hipotezi veri toplamaya başlamadan gözden geçirip konuyu ele almalıyız. Bunun için;

1. Hipotezlerin/fikirlerin bir listesi yapılmalıdır;
2. Bu hipotezlere neden ulaşıldığı, bu hipotezi üretmeye hangi nedenlerin sevk ettiğini düşünölmeli ve nedenleri yazılmalıdır;
3. Şimdi hipotezlerinizi değişik bir bakış açısı ile ele alıp ve neden reddedebileceğinizi düşünerek red nedenleri yazılmalıdır;
4. Eğer bu hipotez doğru ise hangi sonuçlar ortaya çıkar? Bunları yazarak fikir/hipotez arasındaki sonuçları tekrar gözden geçirin;
5. Eğer bu hipotez doğru ise ve sonuçlar gerçekleşir ise başka uzun vadeli sonuçlar ortaya çıkabilir mi? Bu sonuçları düşünün ve bunları yazın;

⁷⁵¹ McDowell, a.g.e., s.136.

6. Şimdi, bütün yukarıda yapılanların sonuçlarını gözden geçirin. Artık hipotezinizi bütün açılardan ele almış bulunuyorsunuz;

7. Bu hipotezi kanıtlayacak hangi veriler gerekmektedir? Ne tür veriler, bilgiler ve malûmat aradığının listesini yapın ve toplamaya başlayın.⁷⁵²

Sınama Formatı

Hipotez	Hipotezi Destekleyen Nedenler	Hipotezi Reddeden Nedenler	Gerçek İse Sonuçlar	Hipotezin Doğru Olmasının Uzun Vadedi Sonuçları	Bu Hipotezi Denetleyen Genel Şartlar

XI.3.1. Kanıtın Geliştirilmesi

Stratejik analizci yukarıda anlatılan teorik çerçeveler içinde veya onlardan bağımsız geliştirdiği hipotezi kanıtlamak için veri toplamaya başlar. Veri toplamamanın amacı, veriler arasında hipotezi doğrulayan kanıtlar bulmaktır. Bir verinin bir veya daha fazla hipotez ile ilgisi var ise, bu veri, analitik bir sorunun çerçevesi içinde kanıt olur. Verinin hipotez ile ilgisinin olması ne demektir? “İlgi” bir verinin bir hipotezi doğrulaması sırasında kurulan veri-hipotez ilişkisidir. Stratejik analizcinin herhangi bir hipotezi olmaz ise kanıtı da olmaz, çünkü kanıt ancak bir hipotez ile ilişki içindeki veridir.⁷⁵³

Stratejik analizci, kanıtları geliştirirken ve diğer kanıtlar ile sentezlerken bazı hipotezler yaşamaya devam eder, bazıları yeniden tanımlanır, diğerleri gözden düşer veya yenileri ortaya çıkar.⁷⁵⁴

⁷⁵² A.g.e., s.137.

⁷⁵³ Shum, a.g.e., s.16.

⁷⁵⁴ A.g.e., s.7.

XI.3.2. Zanlar: Yerleri ve Önemleri

İstihbarat analizinin hipotez ve kanıtın yanındaki üçüncü önemli parçası, zandır (assumption). Aynı verileri inceleyen, aynı eğitimden geçmiş aynı yetenekteki iki stratejik analizci neden farklı sonuçlara varır? Bunun nedeni analiz sürecine bu süreçle doğrudan hiç ilgisi olmayan farklı zanlarını yüklemeleridir. Farklı zanları olması onları aynı verilere farklı açılardan ve farklı önyargılar ile bakmaya sürükler. Bu iki stratejik analizci bir sorun üzerinde çalışmaya başladıklarında farklı perspektiflerle veya referans çerçevesi ile işe başlarlar. Her ikisi de gözlemledikleri aynı olaylara/verilere değişik anlamlar yükleyip onları farklı hipotezleri destekleyen kanıtlar hâline getirebilirler. Böylece farklı sonuçlara ulaşırlar.⁷⁵⁵

Örneğin, 1970'li yıllarda öğrenciliği sırasında milliyetçi öğrenci grupları içinde yer almış olan bir diplomat ile öğrenciliği sırasında Dev-Genç üyesi olan bir diplomatın, 1989-1991 sürecinde SSCB içindeki milliyetçi akımlara bakışının farklı referans çerçevelerine dayanmaları çok normaldir. "Milliyetçi" diplomat bu hareketleri daha çok milliyetçiliğin zaferi ve sosyalizmin yok oluşu olarak yorumlamaya yatkındır. Oysa Dev-Gençli diplomat durumu, Glasnost'un getirdiği süreçte sosyalizmin insanîleşmesinin negatif bir yan ürünü olarak görmek ister.

Özetle, düşünce sistematığı açısından baktığımızda, sıralama,

I) Zan, II) Ön-Hipotez, III) Hipotez, IV) Kanıt

şeklinde gerçekleşir.

Zannın istihbarat analizinde işgal ettiği yer zannedilenden çok daha önemlidir. Zanlarımız algılamamız üzerinde büyük etki yapar. Algılama pasif olmaktan ziyade aktif bir süreçtir. Çünkü "gerçeği" kaydetmekten ziyade "yeniden kurarız." Algılama ile hem anlar hem farkına varırız. Algılama insanın beş duyusuna dayanarak gerçek ile ilgili kendi versiyonunu kurduğu bir süreçtir ve stratejik analizcilerin nasıl algıladıklarını geçmiş deneyimleri, eğitimleri, kültür değerleri, rolleri tarafından belirlenir.⁷⁵⁶

Bütün insanlar gibi stratejik analizciler de algılamayı beklediği/eğilimli olduğu/gizlice umut ettiği şeyi daha kolay algılar. Yani

⁷⁵⁵ A.g.e., s.17.

⁷⁵⁶ R. J. Heuer, a.g.e., s.1-2.

beklenmedik bir fenomeni tanımlamak için beklendik bir fenomeni tanımlamada kullandığımız bilgiden daha fazla bilgiye ihtiyacımız vardır.⁷⁵⁷ Zaten araştırmalar da göstermektedir ki, analizciler psikolojik nedenlerle hipotezlerini destekleyen verileri seçerek, hipotezi yanlışlayan verileri dışlama eğilimindedirler.⁷⁵⁸

Stratejik analizci objektifliğe ancak zanlarını açığa çıkararak ulaşır. Böylece, sarılaşan farzlar stratejik analizcinin kontrolü altına girer. Farzları analizin dışına atmak mümkün değildir. ve buna çalışılmamalıdır.⁷⁵⁹ Stratejik analizcinin incelediği ülkenin halkı ve hükûmeti ile ilgili bir kişi zannı ve beklentisi vardır. Zan ve beklentilerini doğrulayan olayları kolaylıkla algılar ama ters düşenleri göz ardı edebilir. Bu gözardı ediş bilinçaltı veya ön bilinç sürecidir.⁷⁶⁰

Analizci, zanlarını kontrol altına alırken, onları sürekli sorgulaması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Analitik yargıların yanlış olduğu meydana çıktığında, bu genellikle gelen veri, malûmat ve bilginin yanlış olmasından değil, analizcinin sorgulanmamış bir veya daha çok yanlış zana dayanmasıdır. Analizci bunu aşmak için değişik teknikler geliştirebilir.

İstihbarat analizinde zanların önemi konusunda Procyshtyn'ın yaptığı tespit çok önemlidir. Procyshtyn, Amerikan istihbaratının Japon filosunun Pearl Harbour baskını ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmasına rağmen sarı ırk mensubu küçük Japonların kendilerine saldırımayacakları hakkındaki ırkçı zanları gelen bilgiyi değerlendirmemelerine ve bilinen sonuca neden olduğunu yazar ki, bu hususu etnosentrik analiz başlığı altında değinmiştik.⁷⁶¹

Zanları besleyen farklı etki kaynakları vardır; eğitim, din, gelenekler gibi. Bütün bu etkiler stratejik analizciyi belirli türde bilgiye daha dikkat etmesi ve bu bilgiyi belirli bir şekilde yorumlaması için kaçınılmaz bir şekilde önceden yönlendirir. Beklenti kalıpları stratejik analizcinin bilinç altında neye bakacağını, neyin önemli olduğunu, neyi nasıl yorumlayacağını söyler. Bu kalıplar stratejik analizciye belirli

⁷⁵⁷ A.g.e., s.2.

⁷⁵⁸ R. Johnston, a.g.e., s.21.

⁷⁵⁹ R. J. Heuer, a.g.e., s.10.

⁷⁶⁰ A.g.e., s.2-3.

⁷⁶¹ Procyshtyn, The Coming Intelligence Failure, s.10-11.

şekillerde düşünmeye yönlendiren bir “mind-set”, zihinsel tutum oluştururlar. Bu açıdan bakıldığında zihinsel tutumlar iyi veya kötü değil sanki kaçınılmazdır.⁷⁶²

Stratejik analizciler objektif analize önyargılardan / beklentilerden sakınarak varamazlar. Objektifliğe, temel farzlar ve muhakeme mümkün olduğunca net bir şekilde ortaya konularak ulaşılır. Böylece temel farzlara meydan okunabilir ve stratejik analizci onları gözden geçirme ve kontrol altında tutma imkânı bulur.⁷⁶³

Zihinsel tutumların en önemli özellikleri şöyle sıralanabilir; 1- Zihinsel tutumlar-setler kolay oluşur ve zor değişir. 2- Yeni bilgiler zaman zaman var olan şablonların parçası hâline gelir. Yani, “gerçeğin değiştirilmesi” yeni bilgiye rağmen engellenir. Bazen işe yeni başlayan bir analizci o işte uzun zamandan yana çalışan analizciden daha hızlı ve kolay doğru analiz yapabilir.

Stratejik analizci de diğer insanlar gibi önyargılarına, düşünme kalıplarına bağlılık gösterir. Alıştığı kitapları terk etmesi zor ve yavaştır. Düşünceyi değiştirmenin zamanının geldiğini mümkün olduğunca erken anlamanın da yolları vardır.

XI.4. Hipotez Kurmanın Üç Değişik Akıl Yürütme Yolu

Lisedeki mantık dersinde iki tür akıl yürütme şekli olduğu öğretilir: Tümdengelim ve tümevarım. Ancak bir üçüncü akıl yürütme türü stratejik analizcinin sık sık kullandığı bir yol olarak karşımıza çıkar. Bu üçüncü akıl yürütme yoluna “aniden (abductive) akıl yürütme” denir. Aniden akıl yürütmede, elde yeni düşündüğümüz muhtemel sonuçlar dizisini genişletebiliriz. Bu tür akıl yürütmede yaratıcılık devreye girer. Diğerlerinde ise kanıtların hipotezler ile ilgisi olup olmadığı önemlidir.⁷⁶⁴

XI.4.1. Tümdengelim (Dedüktif) Yolla Akıl Yürütme

Tümdengelim yolunun en bariz özelliği, akıl yürütmenin genelden özele gitmesidir. Mantık bilimi bize, tümdengelimsel bir argümanın

⁷⁶² R. J. Heuer, a.g.e., s.3.

⁷⁶³ A.g.e., s.33-4.

⁷⁶⁴ Shum, a.g.e., s.18.

eğer ön şartı doğru ise ve sonuçlanma için gereken temeli veriyorsa, geçerli olduğunu söylemektedir.

Tümdengelim yolu en iyi kapalı sistemlerde, yani matematik ve formal mantıkta ve satranç gibi oyunlarda, özetle bütün kuralların kesin olduğu sistemlerde uygulanır. Oysa, istihbarat analizinde kapalı sistemler söz konusu değildir. Bundan dolayı istihbarat analizcisi tümdengelim yöntemini dikkatle kullanmalıdır.⁷⁶⁵ Aşağıdaki örnek bize istihbarat analizinde tümdengelim metodunun uygulanmasını gösterecektir.⁷⁶⁶

1990'lı yıllar boyunca ABD, Irak'ı bombalamadan önce her seferinde Batı basınında Saddam'ın ambargoya rağmen silahlanmayı sürdürdüğüne dair haberler çıkmakta idi. Batı basınında yine bu tür haberlerin çıkmaya başladığını gören bir analizci ABD'nin Irak'ı vurmaya hazırlandığını düşünebilirdi. Oysa Washington sadece bu etkiyi yaratmak içinde bu tür haberlerin çıkmasını sağlıyor olabilirdi.

XI.4.2. Tümevarım (İndriktif) Yolu İle Akıl Yürütme

Tümdengelim bir çıkarım yöntemi iken tümevarım bir varım yöntemidir. Tümevarında tekilden genele gitmek temel özelliktir ve tümevarımsal yargılar yeni gelen bilgilerin ışığında değişebilirler. Örnek; gözlemlediğim birinci kuğu beyazdı, gözlemlediğim ikinci kuğu beyazdı, gözlemlediğim üçüncü kuğu beyazdı, gözlemlediğim dördüncü kuğu beyazdı, o halde tüm kuğular beyazdır. Bir analizci bir genellemeyi kullanmadan önce doğrulamayı denemelidir. Doğrulama için kullanılabilecek bazı teknikler vardır. Tümevarım yolunun kullanılması, uygulayan analizcinin nedensellik ilişkileri kurabilmesine bağlıdır. Ancak, tümevarında tümden gelimden farklı olarak yerleşik kurallar yoktur.⁷⁶⁷

İstihbarat analizinde tümevarım kullanıldığı zaman bir çok analizcinin birlikte çalışmasının faydalı olduğu görülmektedir. Hatta bu sürece konuyu çok derinlemesine bilmeyen birisini dahil ederek, konuyu yü-

⁷⁶⁵ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.83-84.

⁷⁶⁶ Dearth ve Goodden, s.88.

⁷⁶⁷ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.81.

zeysel bilmesinden dolayı sorabileceği naif soruların diğer analizcilere yol gösterebileceği göz önünde tutulmalıdır.⁷⁶⁸

1. Genelleştirme eğer bu genelleştirmenin herhangi bir sonucu doğrulanır ise daha inanılır hâle gelir. Örneğin, belirli hava koşullarında Yunanistan'da tahıl üretiminin arttığını gözlemleyen analizci aynı hava koşullarının olması hâlinde yine tahıl üretiminin arttığını öngören bir analiz yapabilir. Üstelik tahıl bölgelerine alışlagelmişin üzerinde kamyon gittiğini tespit, genellemeyi doğrular.

2. Genellemenin doğruluk ihtimali, destekleyici kanıtlar ile artar. Eğer Yunanistan o sene tahıl ithalatı için beklenenin altında bağlantı yapmış ise kanıta verilen destek söz konusudur.

3. Genelleştirmeyi destekleyen kanıtların sayısının artması genelleştirmenin doğruluk ihtimalini arttırır.⁷⁶⁹

İstihbarat analizinde tümevarım metodunu kullanmanın yol açtığı en ağır sonuçlardan birisi Hitler Almanyası'nın müttefiklerin Avrupa çıkarmasını yapacakları yeri doğru tespit edememelerine yol açmıştır. Hitler, 1944'de müttefiklerin Fransa'ya çıkarma yapacaklarını öngöerek, 3 Kasım 1943'de yayınladığı emir ile bu çıkarmanın Dover Boğazı'ndan yapılacağını belirtmiş, Alman Ordusu'ndan gereken tahkimatı yapmasını istemiştir. Von Rundstedt'de Hitler gibi müttefik çıkarmasının yoğun Alman tahkimatına rağmen Normaniya'ya değil, Dunkurk ile Le Havre arasına yapılacağına inanmıştır. Çünkü, karşı tarafa çıkarma için Büyük Alfred, Napolyon ve nihayet Hitler 1940'da aynı yeri öngörmüşlerdir. Yani Avrupa'ya bütün çıkarmalar buradan yapılır çıkarsaması yapılmıştı. Müttefik ordularının, yoğun istihbarat yanıltma faaliyetleri ile desteklenen bu tümevarım yolu Alman ordusu için bir felakete yol açmıştır.⁷⁷⁰

XI.4.3. Aniden (Abduktif) Akıl Yürütme Yolu

Bazen stratejik analizcinin eline ilginç olduğuna inandığı bir bilgi gelir; ancak onu analizde hiçbir yere oturtamaz. Bu bilgi ile ilgi kurmak istediği zaman hiçbir hipotez gelişmez. Ancak bu bilgiyi kafasından da atamaz. Bu çözümsüzlük içinde, bu sorunu kafasında arkalara

⁷⁶⁸ A.g.e., s.82.

⁷⁶⁹ Dearth ve Goodden, a.g.e., s.89.

⁷⁷⁰ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.79-80.

iter ve başka bir konu üzerinde hem de ilişkisiz/ ilgisiz bir konu üzerinde çalışırken “aniden” kafasında bir ışık yanar ve o bilgi ile ilgili bir izah aklına gelir ve bir hipotez oluşturur. Ancak bu hipotez genellikle bir tek veriye dayanır ve hipotezi test etmek için yeni veriler aranmaya başlanır. “Aniden” akıl yürütme ilk bakışta tümevarıma benzese de değildir.

İstihbarat analizindeki süreç bir yandan geleneksel pozitivizmin izlerini taşımakla birlikte öte yandan ciddi bir şekilde ondan ayrılır. Geleneksel pozivitizmin bilgiye ulaşma süreci;

1. Gözlem,
2. Tümevarımsal genelleme,
3. Hipotez,
4. Hipotezin doğrulanmaya çalışılması,
5. Kanıtlama veya kanıtlayamama,
6. Bilgi şeklinde gelişmektedir.⁷⁷¹

Ancak burada göz önünde tutulması gereken husus, istihbarat tümevarımının tek yöntem olmadığı gibi, toplanan bu verilere pozitivizmin her türlü gözlem ve deney sonucu özellikle de örneğin parapsikolojinin derlediklerini kullanmakta tereddüt edecek iken istihbarat analizi aynı tereddüdü göstermeyecektir.

XI.5. İstihbarat Analizinde Hipotezin Rolü

Daha önce de vurguladığımız gibi, istihbarat analizinde üç temel unsur, hipotez, kanıt ve zan’dır. Hipotez, araştırmada seçici veri toplanarak stratejik analizcinin sistemli sonuca gitmesini sağlar. Diğer bir anlatım ile emareye esas bilgi unsurları tespit edilir. Hipotezler istihbarat analizinde değişik hedeflere ulaşmada hizmet ederler.

Örnekler:

1. Suriye’nin geliştirdiği yeni füze sisteminin menzili ve isabet derecesinin tahmini/ değerlendirmesi;
2. İran ekonomisindeki enflasyonist eğiliminin izahı;

⁷⁷¹ Magee, Bryan; Popper, (Londra, 1973), s.56’dan nakleden Sunar, İ.: a.g.e., s.11.

3. Kafkasya'da siyasal istikrarsızlığın nedenlerinin analizinde ulaşılan yargılar.

Bütün bu (tahmin/izah/yargılar) olma/gerçekleşme olasılıklarını desteklemek için sunduğumuz kanıta bağlı olan hipotezleri içerir. Hipotezlerin üç genel özelliği vardır.

1. Birincisi, bir istihbarat analizinde kesin bir dille ifade edilme-se de en az iki temel hipotez veya muhtemel sonuç vardır. Eğer eliniz-deki kanıt eksik, ikna edici olmaktan uzak veya güvenilmez ise değişik izahların nedenlerin, öngörülerin veya değerlendirmelerin mümkün olduğunu kabul etmelisiniz. Özetle, bu tip özelliklere sahip olan kanıtlar, herhangi bir kesin sonuca ulaşmanızı engeller ve diğer seçenekle-re bakmak zorunda kalırsınız.

2. İkincisi, hipotezler geçmişe yönelik, bugün ile ilgili veya gele-cek ile ilgili olabilir. İstihbarat analizinde gelecek ile ilgili analizler çoğunluktadır ve biz gelecekteki olayları çözümlemeye yönelik analiz-lere özel bir önem vereceğiz.

3. Üçüncüsü, hipotezler kesin ve belirsiz olmak üzere ikiye ayrı-lır.

Örnek:

Kesin Hipotez: Suriye, Türkiye'ye 23 Şubat 2001'de saat 24.05'te 5 tümenlik bir güçle, Kilis civarında sınır geçerek, saldırarak.

Belirsiz Hipotez: Suriye gelecek iki ay içinde bir gün Türkiye'ye saldırarak.

Ancak stratejik analizci çok detaylı bir hipotezin kolaylıkla karşı kanıt davet edeceğini ve şüpheli duruma düşeceğini göz önünde tut-malıdır.⁷⁷² Bundan dolayı stratejik analizci çok detaylı hipotezler kur-maktan sakınmalıdır. Çünkü bir hipotezin detayları arttıkça çürütül-mesi kolaylaşır. Stratejik analizci, hipotezi dört temel amaç için gelişt-i-rir. Bunlar:

⁷⁷² Shum, a.g.e., s.21.

1. İzah,
2. Olay öngörüşü,
3. Gelecek ile ilgili değerlendirme,
4. Kategorileştirme.

1. İzah: Herhangi bir olayın nasıl geliştiği veya bir olayın niçin gerçekleştiği hipotez kullanarak izah edilir.

Örnek 1: Stratejik analizciye Mısır'da Mubarek'in neden halk desteğini kaybetmediği ve Müslüman Kardeşler'in neden destek aldıkları sorulabilir.

Hipotezlerdeki izahlar genellikle geçmişe yöneliktir, ama bugün ile de ilgili olabilir.

Örnek 2: Rusya niçin Özbekistan'a Afganistan'dan saldıran İslâmcı gruplara karşı savaşması için destek olmamaktadır?

2. Olay Öngörüşü: Öngörüler gelecek ile ilgili kesin veya belirsiz hipotezlerdir. Ancak olayların hızla geliştiği bir dünyada stratejik analizci sürekli yeni gelişmeler ile ilgili bilgileri göz önünde tutarak hipotezini yenileyebilmek ve gelecek ile ilgili çok özel ve kesin tanımlar, zaman tanımları yapmaktan kaçınmalıdır. Ancak olayların ne zaman gerçekleşeceği ile ilgili dalgalanan ve sabit zaman tanımları yapmak kaçınılmazdır.

Örnek 1: Kuzey Kore ile Güney Kore gelecek altı ay içinde birleşecek. (Belirsiz Hipotez)

Örnek 2: Filistin, 11 Mayıs 2001'de yapılacak İsrail-Filistin toplantısına temsilci yollamayacak. (Kesin Hipotez)

3. Gelecekle İlgili Değerlendirme: Karar alıcılar çoğu kez, gelecekteki gelişmeler/ olaylarla ilgili hiç kimsenin sahip olmadığı verilere ihtiyaç duyarlar. Bu tür gelecek değerlendirmelerinde stratejik analizcinin vermesi istenen gelecek değerlendirmelerinin doğası birbirinden çok farklı olabilir. Örneğin stratejik analizciden istatistiksel yöntemlere dayanabilecek bir tahmin istenebileceği gibi, tamamen spekülâtif nitelikli öngörüler yapılması da beklenebilir.

Örnek 1: ABD Irak'tan çekildikten ne kadar sonra NBC (Nükleer, Biyolojik, Kimyasal) silahlarını savaş öncesi seviyesine çıkarabilir?

Örnek 2: Suriye, 2008 yılında ayda kaç SAM-6 G füzesi üretecek?

Yukarıda sorulan iki soruya verilecek cevapta stratejik analizcinin sadece matematik hesaplara vereceği cevap doğru bir cevap olmaz. Bu soruların cevaplandırılmasında kullanılacak her iki hipotezde de silah üretimlerinin çerçevesini belirleyecek olan siyasal, ekonomik, bölgesel koşullar göz önünde tutulmalıdır.

Örnek: Başkan Bush Ermeni karar tasarısına karşı 2007’de tavır alacak mı?

Bu tür bir sorunun cevaplandırılmasında kullanılacak hipotezin çok boyutlu bir değerlendirilme olması, birçok bilinmeyi açıklayarak cevaba ulaşmaya çalışmalıdır.

4. Kategorileştirme: Sık sık kişileri, objeleri veya olayları yetersiz kanıtlara dayanarak, belirli kategorilere yerleştirmek gerekmektedir. Böylece kategorilerin kendileri, kategori üyeliği ile ilgili bir hipotez dizisi oluştururlar.⁷⁷³ Meselâ işe alınması düşünülen insanlar için daha önceden hazırlanmış olan bir dizi güvenlik risk derecesi kategorisi hazırlanır ve işe başvuranlar, bu kategorilere yerleştirilirler; “güvenilir”, “güvenilmez”, “hırslı” vs.

XI.6. Hipotez Seçim Yöntemleri

Stratejik analizci veya analizciler grubu bir sorunu analiz ederken gelişen değişik hipotezlerden birisini seçerken değişik kriterler geliştirmişlerdir. Bu kriterler beş ana başlık altında karşımıza çıkmaktadır:

a) Yeterli İyi Hipotez: Bu çok tavsiye edilmeyen yaklaşımda analizci yeterince iyi görünen hipotezi seçerek, “en iyi” hipotezi araştırmaktan vazgeçer.

b) Statükocu Yaklaşım: Bazı durumlarda analizciler marjinal bir değişimi temsil eden dar bir seçenek yelpazesi üzerinde yoğunlaşarak mevcut sorun ile ilgili köklü değişiklikleri öngören yaklaşımları dikkate almama hususunda direnirler.

c) Uzlaşmacı Yaklaşım: En çok destek alacak olan seçeneği tercih etmek; başvurulacak diğer bir yoldur.

d) Karşılaştırma ile Anlamlandırma: Geçmişte yapılan bir hatadan kaçınmak veya başarıyı tekrarlamak için en uygun görünen seçeneği tercih etme yoluna gidilmektedir.

⁷⁷³ Shum, a.g.e., s.23.

e) İyi ile Kötü Arasında Kalmak: İyi ile kötü arasındaki çizgiyi tespit ederek bir dizi ilkeye dayanmak?⁷⁷⁴

Yeterli iyi hipotez yöntemi stratejik analizcilerin en çok başvurduğu yöntemdir. Stratejik analizcinin birbirleri ile rekabet içinde olan hipotezlerden hangisini seçeceğini tespit için atması gereken yedi adım vardır:

1. Düşünülmesi gereken bütün hipotezleri tanımlanmalıdır. İhtimalleri tespit için değişik bakış açılarına sahip analizciler kullanılmalıdır;

2. Her hipotezin lehindeki ve aleyhindeki kanıt ve argümanların listesi yapılmalıdır;

3. Hipotezlerin dikey ve kanıtların yatay olduğu bir matriks hazırlanmalıdır. Tanımlayıcı niteliğe sahip kanıt ve argümanlar analiz edilmelidir;

4. Matriksi tekrar düzenleyip ve tanımlayıcı niteliğe sahip olmayan kanıt ve akıl yürütmeleri silerek, hipotezleri tekrar ele almak faydalı olacaktır;

5. Her hipotezin muhtemel doğruluğu ile ilgili deneme sonuçları çizilmeli ve hipotezleri doğrulamaktan ziyade yanlışlamaya çalışılmalıdır;

6. Ulaşılan sonucun ne kadar duyarlı olduğunu analiz için birkaç kritik kanıtı tekrar test etmek gerekir;

7. Ulaşılan analizin sonuçları tekrar gözden geçirilmelidir. Sonuçlar kaleme alınmalı ve sadece en muhtemel hipotez değil, olasılık sırasına göre diğerleri de kaleme alınmalıdır.⁷⁷⁵

En çok kullanılan “yeterince iyi hipotez” metodunun bazı zayıf yanları vardır. Süreci tekrar ele alırsak, analizci öncelikle en muhtemel hipotezi, yani geçici değerlendirme diyeceğimiz, olayı en iyi izah eden hipotezi geliştirecektir. Sonra veri toplanacak, bu geçici hipotezi destekleyip desteklemediğine göre düzenlenecektir. Eğer eldeki veriler hipotezi destekliyor ise hipotez kabul edilir. Dikkatli bir analizci diğer muhtemel hipotezlerin de gözden geçirirerek yanılıp yanılmadığını, gözden bir şey kaçırıp kaçırmadığını anlamaya çalışacaktır.

⁷⁷⁴ R. J. Heuer, a.g.e., s.11.

⁷⁷⁵ A.g.e., s.2-11.

Bu yaklaşımın üç zayıf noktası vardır. Bir tek hipotez, Seçici Algılama, bir dizi birbiri ile rekabet eden hipotez üretemez ve hipotezi yanlışlayanı çok doğrulayan verileri kanıt olarak aramaya başlar. Şimdi seçici algılama, birbiri ile rekabet eden hipotezler üretme ve tanımlayıcı kanıtları bulmadaki başarısızlık hususlarını teker teker ele alalım.

Seçici Algılama: Geçici hipotezler analizciye bilgiyi seçme, düzenleme ve kontrolde yardımcı olurlar. Sorunu tanımlayarak analizcinin önemli ve gerekli bilgiye yönelmesi kolaylaşır. Hipotezler hafıza içinde örgütleyici bir çerçeve hazırlar ve böylece hatırlamayı kolaylaştırırlar. Yani, bir hipoteziniz olduğunda neyi hazırlayacağınızı bilirsiniz. Bu işlevsel yararlarının yanında bazı zararları da vardır. Hipotez bir algılama filtresi oluşturur ve içeriye ancak bu filtreden geçen veriler girer. Analizciler de diğer insanlar gibi baktıkları şeyi görme eğilimindedirler ve konseptlerine uymayan verileri algılamazlar. Sadece çürütülmemiş hipotezler geçici olarak kabul edilirler. Öte yandan sezgisel analizler genellikle hipotezi doğrulamayı ve hipotezi yanlışlayanı çok doğrulayan komutları ararlar. Aslında tam tersi doğru olmalı idi. Analizciler hipotezlerini bilimsel istatistiksel yöntemlerle kanıtlamayacakları için hipotezleri doğrulamadan çok yanlışlama konsepti ile çalışmalıdırlar.

Ancak bu hususta karşımıza çıkan iki zorluk vardır. Birincisi, insanlar genellikle yanlışlayıcı kanıtlar aramazlar ve bu tür kanıtlar ile karşılaştıklarında onun değerini düşürmeye çalışırlar. İkincisi ise bu psikolojik yaklaşımın yanında önemli bir mantıksal husus da dikkate alınmalıdır. Bilimsel metot ile çalışan yanlışlamalı akıl yürütmenin temelinde, “bir konunun doğrulayıcı örneği evetleyen örnek değilken, doğrulamayan örnek yanlışlayıcı örnektir.” yaklaşımı vardır. Yani hipotez, o hipotezi kanıtlayan birçok kanıt olsa da asla kanıtlanamaz; çünkü aynı kanıtlar başka hipotezleri de destekleyebilir. Oysa bir hipotez onu çürüten bir tek kanıt ile yanlışlanır.⁷⁷⁶

İstihbarat analizi tarihinde üç çok başarılı analize, 2. Dünya Savaşı sırasında Amerikan ve İngiliz istihbaratlarının Alman propagandasını, Alman denizaltı hareketlerini ve Alman hava kuvvetlerinin yetenek ve açık niyetlerini etmeleri gösterilir. Her üç analizde de analizciler bir-

⁷⁷⁶ A.g.e., s.13-14.

birleri ile rekabet eden değişik hipotezler geliştirmişler ve böylece sonuca ulaşmışlardır.⁷⁷⁷

XI.7. Hipotezlerin Geliştirilmesi

Amerikan yargı sisteminde bir jürinin önüne bütün hipotezler konur, hipotezler ile ilgili kanıtlar ileri sürülür ve jüriden karar alınması beklenir. İlkel bir sistem olan jüri sisteminde jüriler üyeleri tümevarım metodu ile karar verir. Oysa, stratejik analizcinin böyle bir lüksü yoktur. O hipotezleri geliştirmek ve kanıtları bulmak zorundadır. Stratejik analizciler genellikle tümdengelim ve aniden (abduktif) metotlarını kullanırlar.⁷⁷⁸

Stratejik analizcinin hipotez üretmesinin ilk adımında daha önce kazandığı deneyimler ve sorun ile ilgili alan hakkında genel bilgileri vardır. Bu süreçte sonuca gidene kadar bazı hipotezler gözden geçirilir, bazıları ise tasfiye edilir. İstihbarat analizi sırasında iki aşama ile karşılaşırız.

A) Keşif,

B) Kanıt, süreçleri.

Keşif sürecinde değişik hipotezler ortaya atılır ve test edilir. Kanıt sürecinde ise hipotezlerden hangisinin daha güçlü kanıtlara sahip olduğu ve diğerlerine tercih edileceği ortaya çıkar.⁷⁷⁹

Bir stratejik analizci, bir olayı değerlendirirken bütün olasılıkları/hipotezleri gözden geçirip geçirmediklerinden nasıl emin olabilir? Bir dizi hipotez hazırlayarak bütün ihtimaller test edilebilir ama bazı hipotezler pek bilgi verici olmayabilir.

Bütün ihtimalleri kapsayıcı bir hipotez dizisi hazırlayalım;

1) H. Beşar Esat, Irak ile işbirliği yapacak.

2) H. Beşar Esat, İsrail ile işbirliği yapacak.

3) H. Beşar Esat, Ürdün ile işbirliği yapacak.

Nihayet son hipotez “tam kapsayıcı hipotez” olarak ortaya atılır.

4) H. Beşar Esat, her devletle işbirliği yapacak.

⁷⁷⁷ A.g.e., s.16.

⁷⁷⁸ Shum, a.g.e., s.23.

⁷⁷⁹ A.g.e., s.24.

Görüldüğü gibi 4. Hipotez “belirsiz hipotez” dediğimiz türdendir ve bize fazla bilgi vermez, ancak ilk üç hipoteze kanıt bulamaz isek 4. hipotez önem kazanır. Eğer 4. hipotez gerçekleşir ise stratejik analizci kendi kendine bunun kanıtını neden bulamadığını sormak zorundadır çünkü 4. hipotezin gerçekleşmesi, stratejik analizcinin doğru analiz yapamadığını ortaya koyar. Stratejik analizci 4. hipotezi ne tümdenge- lim, ne tümevarım ne de ani ile yol bulmuştur. Sadece öylesine ortaya atmıştır.⁷⁸⁰

XI.8. Hipotezlerin Faydalılığını Değerlendirme Ölçütü

Hipotezlerin doğruluğunu kanıtlayacak bir ölçüt olmasa dahi faydalılığını değerlendirmek için bazı ölçütler vardır. Bunlar; ilgi, dene- nebilirlik, izah edicilik, öngörücülük, diğer bilgilerle uyum içinde olma ve nihayet basitliktir. Şimdi bu kriterleri teker teker inceleyebiliriz.

1) İlgi: İstihbarat analizinde geliştirilen hipotezin araştırılan konu ile ilgisi olmalıdır. “Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler Girit üzerinde iki ülkenin savaş uçaklarının çatışmasına yol açacak kadar neden kötüleşti?” sorusuna verilecek izahat/hipotez konu ile ilgilidir/ilgili olmalıdır.⁷⁸¹ Örneğin buna verilecek ilgili hipotez şöyle olabilir “Atina’da Savunma Bakanlığı içindeki şahin bir grup; Türkiye ile Yunanistan arasındaki barış ortamını ortadan kaldırmak için Yunan Hava Kuvvetleri içindeki bir grup aracılığı ile Ege üzerinde sürekli kışkırtmalar ile bugünkü neticeye varmıştır.”

2) Denenebilirlik: Hipotezler düşünceyi disipline sokar. Ancak hipotezlerin pratik analizde faydalı olup olmadığı, doğruluklarının denenip denenmemesine bağlıdır. Yani hipotezi doğrulayan veya yanlışlayan bazı kanıtlar olmalıdır. Ancak insanların motif ve amaçlarını, insan gruplarının davranışlarını hipotezlerle test etmek zordur. Mese- la yabancı bir ülkedeki liderin stres ortamında nasıl davranacağı ile ilgili hipotez geçmişinde benzer durumlarda aldığı kararlardan çıkar- tılmalıdır.⁷⁸²

3) İzah Edici ve Öngörücü: Önemli bir ölçüt de hipotezini ne öl- çüde kanıtlayıcı sonuçlar çıkarsamaya izin verdiğidir. Örneğin iki hi-

⁷⁸⁰ A.g.e., s.25.

⁷⁸¹ A.g.e., s.26.

⁷⁸² A.g.e., s.26.

potez yukarıda anlattığımız anlamda denenebilir olurlar, ama biri diğerinden daha fazla anlaşılabilir sonuçlar/izah edici sonuçlar ortaya koyuyor ise o seçilir. Bir hipotez ne kadar çok izah edici ise o kadar çok da öngörücü güce sahiptir.

4) Diğer Bilgiler ile Uyum İçinde Olma: Hipotez veya muhtemel sonuçlar eldeki diğer bilgilerle uyum içinde olmalıdır. Örnek: Bulgaristan'da enflasyon %3, kalkınma hızı %8, işsizlik %2 ise iktidardaki Demokratik Cephe'nin gelecek seçimlerde yerini Komünist Parti'ye bırakacağına dair bir hipotez çürük görünmektedir.

5) Basitlik: Son ölçüt önemli olmak ile birlikte, genellikle yerine getirilmesi zor bir ölçüttür. Seçmek zorunda kalındığında insanların çoğu en basit ve doğal olan izahı seçerler. Maalesef istihbarat analizinde konular genellikle izahlar ile açıklanamaz. Bazı öngörüler, izahlar, değerlendirmeler birçok olayın kesişmesi sonucu yapılabilir hâle gelirler. Stratejik analizci, sık sık değişik seviyelerde detaylı ve soyutlamalı raporlar hazırlamak zorunda kalır.⁷⁸³

XI.9. Bir Sonuca Ulaşma ve Raporlama

İstihbarat analizinin tümevarımsal kısmı, en muhtemel ulaşılabilir kanıta dayanan hipotezi veya muhtemel sonucu belirlemek için kanıtların geliştirilmesi ve birleştirilmesinden oluşur. Eğer kanıt eksik ise, ulaştığı sonucu ancak ihtiyat ile savunur. Bir stratejik analizcinin ulaşabildiği kanıtlar eksik, güvenilmez ve sonuçsuz da olsa kesin sonuçlara ulaşması için üzerinde yoğun baskı olacaktır.

Oysa elindeki kanıtlara eksikse, stratejik analizciye bu tür bir baskı yapmak çok da haklı bir yaklaşım değildir. Diğer taraftan stratejik analizcinin ulaştığı sonuçlara olasılık numaraları vermesi, meselesi 1'den 10'a kadar numaralandırması veya "çok muhtemel" "büyük bir ihtimal" ile şeklinde ifadeler kullanılması da başarılı sonuçlar vermez.

⁷⁸³ A.g.e., s.27.

Kanıtları Bulmada Değişik Seviyelerdeki Hipotezler

İstihbarat analizinde hipotezin rolü ile ilgili son ele alacağımız konu istihbarat analizinde değişik seviyelerde hipotezler olduğudur. Bir örnek verelim:

Örnek: Analizciye soruyoruz: “Suriye, orta menzilli balistik füze (OMBF) üretmeye başladı mı?” Analizci, OMBF üretmek için X marka taşıyıcıya ve U özellikli bir test alanına ihtiyaç vardır. Eğer OMBF doğru ise X ve U’da doğru. Üstelik X’i üretmek için A ve B malzemelerine ihtiyaç olduğu cevabını veriyor. Bu durumda hipotezler hiyerarşisi şöyle oluşur.

Temel Hipotez OMBF

?	X (Taşıyıcı)	U (Test Alanı)
A	B	Ara Hipotezler

Diğer bir ifade ile Suriye’nin OMBF üretip üretmediğini söyleyebilmek için X marka taşıyıcının üretiminde kullanılacak olan A ve B’ nin ya Suriye’de üretiliyor olması ya da ithal ediliyor olması lazımdır. A ve B’ nin olması en alt kanıt düzeyidir. Test alanı U’ nun olması ise bir kesin kanıttır. Nihayet bunlardan hareket ile temel hipotezimiz olan OMBF üretimine doğru cevap verilebilir.

XI.10. Kanıtların İlgi ve Önemi

Çok fazla veri, malûmat ve bilgiye ulaşmamız doğru sonuca ulaşacağımız anlamına gelmez. Elimizdeki malûmatı istihbarat analizinde ne kadar başarılı kullandığımız, verilere sorduğumuz soruların ne kadar doğru olduğuna bağlıdır. Bu sorulardan bazıları elimizdeki sorunun verileri ile ilgilidir. Diğer sorular ise, geliştirdiğimiz hipotezleri onaylayıcı veya reddedici verileri bulmak için sorduğumuz sorular ile ilgilidir. Bu noktada üzerinde ayrıntılı olarak duracağımız iki kavrama değineceğiz: İlişkili kanıt ve kanıtın önemi.⁷⁸⁴

⁷⁸⁴ A.g.e., s.31.

a. Kanıtın İlgisinin Tanımı: Kanıt, var olan bir hipotez ile ilgili olarak fikrinizi değiştirdiği ölçüde hipotez ile ilgilidir veya eğer mevcut hipotezi değiştirmenize, yeni bir tane bulmanıza neden oluyor ise ilgili bir kanıttan bahsedilebilir. Bu tanımlamadaki hipotezler ya temel ya da ara hipotezlerdir. Bir verinin nasıl kanıt olabileceği, daha doğru bir anlatımla veri-hipotez bağlantısının kurulmasının iki yolu vardır.

Birinci yol “**zımnî**” ve “**doğrudan ilgi**” dediğimiz yoldur. Bu şekilde kanıt olacak veri ile hipotez arasında bir akıl yürütme zinciri kurulduğunda, ya kısmen ya da doğrudan ilişkilidir. Suriye’nin OMBF üretme örneğine dönelim. Suriye’nin A malzemesini aldığını tespit ediyoruz. Bu Suriye’nin X taşıyıcısını yaptığına, yani OMBF üretimine geçtiğine kanıt sayılabilir. Burada zımnî veya doğrudan ilgi vardır.

İkinci veri-kanıt-hipotez ilgi yolu ise “**dolaylı ilgi**”dir. Örneğin Suriye’nin A malzemesi aldığını haber alıyoruz. Ancak haber kaynağı konusunda şüphelerimiz vardır. Kaynak, Ahmet adlı bir gazetecidir. İncelememiz devam ederken, Ahmet’in Şam’da bir Rus firmasında bir Rus istihbaratçısı ile görüldüğü bilgisi geliyor. Ancak bu Rus firmasının OMBF üretimi ile ilgisi yok. Ahmet ile ilgili bu verinin elimizdeki sorunla ilgili olduğunu düşünüyoruz, çünkü Ahmet bize A malzemesinin Suriye tarafından satın alındığı haberini vermişti.

b. Kanıtın Öneminin Tanımı: “Bir kanıtın önemi nedir?” sorusuna verilecek kesin bir cevap vermek zordur. Ancak altı temel ölçüt kullanarak belirli bir çerçeve oluşturmak mümkündür. Bunlar:

1. Bir kanıtın değeri kaynağının güvenilirliğine bağlıdır;
2. Bir kaynak çok güvenilir olabilir ama bize ilginç bir şey bildirmeyebilir. Bundan dolayı bir kaynak tarafından bildirilen bir olayın istihbarat analizindeki değerini, kanıtın değeri belirler;
3. Kanıtın ağırlığını belirleyen önemli bir ölçüt de kanıt olarak sunulan olayın ne kadar sıklık ile gerçekleştiğidir. Nadir bir olay, olması çok muhtemel olmayan bir olaydır. Çok önemli ve nadir bir olay çok güvenilir bir kaynak tarafından bildiriliyorsa önemlidir;
4. Bir kanıtın öneminin tespitinde önemli bir faktör de kanıt ile temel hipotezimiz arasındaki akıl yürütme aşamalarının sayısı ile ilgilidir;
5. Genellikle gözden kaçan ama çok önemli olan bir husus da kanıtların değişik şekillerde bir araya getirilebilir olmalarıdır;

6. Kanıtların toplam ağırlığı sadece bu toplamdaki tek tek kanıtların ağırlığının toplamı değildir; aynı zamanda ne kadar kanıta sahip olduğumuz ve kanıtların istihbarat analizinde ele alınan konuları ne kadar kapsadığı da önemlidir.

XI.11. İstihbarat Analizinde Beklentinin Yeri

İstihbarat analizinde çıkarsama, bir argüman şekillendirme, kanıtları muhtemel temel hipotezler veya sonuçlarla ilişkilendirme sürecini kapsar. Argümanlarımızı bir arada tutan esas yapıştırıcı değişik beklentilerimizdir. Beklentilerimiz ile nerede karşılaşırız?

1) Hipotez Geliştirirken: Bir hipotezin ortaya koyduğu tez, genellikle tanımlayıcı bir beklenti ile birliktedir. Örnek: x maddesinin sevkiyatının devam edeceğini beklersek, Suriye gelecek yıl en az 100 OMBF üretecektir. X maddesinin sevkiyatı ile ilgili beklenti, bu hipotezde yapılan öngörünün doğruluğuna yönelik bir meydan okumadır. Temel hipotezlerimizi gizli beklentilerimizden korumalıyız. Bir analizde sonucun, tanımlayamadığımız bir beklentiye dayanması arzu edilmez.

2) Bir Olayın Çıkarsama Değerinin Genelleştirilmesi: Stratejik analizciye “E” olayının olduğuna dair bilgi geliyor. “E” olayının olması sizin “H” hipotezinizi destekliyor. “E” nin “H” hipotezini destekleyen bir argüman olduğuna başkalarını ikna etmek için bir kefaletle ihtiyacınız vardır. Yani birisini ikna etmek için “H”yi “E” olayından çıkarsamanız için akla uygun bir gerekçe olduğunu ortaya koymalısınız. Genellikle beklentiler şeklinde ortaya konulan bu tür kefaletler genelleştirmelerdir. Çünkü genellikle geçmişte olan ve “E” ile “H” arasındaki ilişkiye benzeyen ilişkiler gösteren olaylardan çıkarılır. Bu yolun hipotez geliştirmede karşılaştırmaya benzediği görülmektedir, ama burada beklenti faktörü çok gelişmiştir.

3) Bir Kanıt Kaynağının Güvenilirliğinin Genelleştirilmesi: Bir kaynağın bir kere doğru bilgi vermesi, her zaman doğru bilgi vere-

ceği anlamına gelmez. Böyle bir yanılgıya düşülmemelidir.⁷⁸⁵ Kaynağın güvenilir olması için birçok kez doğru bilgi vererek güvenilirliğini ispat etmiş olması gerekir.

XI.11.1. Analizin Mantıksal Şekillerinin Tanımlanabilir Kategorileri

Bir hipotezin doğrulanmasını veya değiştirilmesini sağlayan veriye “kanıt” demiştik. Kanıtın izah, öngörü ve tatmin gibi analitik çıkarsamalarda kullanıldığını biliyoruz. Bu durumda şu soru ile karşı karşıya kalıyoruz: Modern istihbarat analizinin ele aldığı konuların farklılığı göz önüne alındığında, kanıtın içeriğinden bağımsız olacak şekilde kanıtın çıkarsamacı kullanımı hakkında bazı genel tespitler yapabilir miyiz? “Evet” yapabiliriz.⁷⁸⁶

Öncelikle kanıtları iki temel kategori açısından inceleyebiliriz:

- a) Kanıtın kaynağı,
- b) Kanıtın hipotez ile bağlantılı olduğu şekil.

Böyle bir kategorileştirme bize ne kazandırır?

a) Ele aldığımız her tanımlanabilir kanıt şeklinin kanıtın ilgi ve önemini değerlendirmede ortaya çıkan mantıksal olarak gerekli parçaları vardır.⁷⁸⁷ Yani, bir kanıtın kanıt olabilmesi için belirli bir mantıksal ilişki içinde olmalıdır. Bu ilişki şekillerini tanımlamamız, bize, veriye, verinin kaynağına hangi soruyu sormamız gerektiği konusunda yardımcı olur.

b) Kanıtların ilişki şekillerinin tanımlanması analitik sorunun yapısını daha kolay anlamamızı sağlar. Bu tür bir bilgi sayesinde kanıt parçalarının nasıl birbirini tamamladığını ve hangi parçanın eksik olabileceğini görebiliriz.

c) İçerikten bağımsız kanıt şekillerinin tanımlanması, değişik disiplinlerden analizciler arasındaki iletişimi kolaylaştıracaktır.

d) Kanıtların ortak şekillerinin ve özelliklerinin tanımlanması, analiz sürecinde kanıtların birleştirilmesi için kolaylık sağlar.⁷⁸⁸

⁷⁸⁵ A.g.e., s.36.

⁷⁸⁶ A.g.e., s.37.

⁷⁸⁷ A.g.e., s.37-38.

⁷⁸⁸ A.g.e., s.38.

XI.12. İstihbarat Kanıtının Kategorileştirilmesinin Temel Boyutları

Bir stratejik analizci bir analiz sırasında bir olayın gerçekleşip gerçekleşmediğini nasıl tespit eder? Burada iki temel yol vardır. Birincisi stratejik analizci olayı kendisi gözlemlemiştir. Bu durumda stratejik analizcinin olayın gerçekleşip gerçekleşmediği ile ilgili kanıtı, Gerçek Kanıt'tır. İkinci durumda ise stratejik analizci bir olayın gerçekleşip gerçekleşmediği ile ilgili olarak tamamen başkalarının gözlemlerine veya yargılarına dayanarak karar verir. Bu durumda kanıt Şehadet Kanıtı adı verilir. Şimdi bu iki kanıt çeşidini örneklerle açıklayalım.

Örnek: Bir stratejik analizci Suriye'nin yeni Rus tankları olan XYZ'yi İsrail sınırından çekip Türkiye sınırına yollayıp yollamadığının analizini yapıyor.

XI.12.1. Gerçek Kanıt

Stratejik analizci Rus yapımı T-72 tanklarını gördüğü zaman tanıyabiliyor ve önüne Halep'in kuzeyinde çekilmiş üç T-72 tankının fotoğrafı konuluyor. Eğer stratejik analizci, bu fotoğraftan tankları ve Halep'i tanımlayabiliyor ise söz konusu Gerçek Kanıt'tır. Burada sorun fotoğrafın kaynağının güvenilir olup olmadığıdır. Fotoğraf, radarlar, ses kayıtları, televizyon kayıtları, dokümanlar, haritalar hep Gerçek Kanıt sağlayan unsurlardır.⁷⁸⁹

XI.12.2. Şehadet Kanıt

MİT için çalışan bir Suriye vatandaşı Halep'in kuzeyinde üç T-72 tankı gördüğünü rapor ediyor. Bizim stratejik analizcimiz bu durumda tamamen bir başkasının gözlemine güvenmek zorundadır ve Şehadet Kanıt'ta kaynağın güvenilirliği meselesi ön plana çıkmaktadır. Kaynak yönlendirme mi yapmaktadır? T-72 tanklarını gerçekten tanımakta mıdır? Yoksa MİT tarafından kendisine para verildiği hâlde uzun süreden beri kayda değer bir bilgi vermediği için parasının kesileceğinden korkarak haber mi uydurmaktadır?

Kitap, gazete, dergi, kaydedilmiş radyo yayını, fotoğraf yorumlar, matematik modellemeler, istatistik modellemeler, öngörü ile elde

⁷⁸⁹ A.g.e., s.40.

edilen veriler ve diğer analizcilerin analizlerinin sonuçları hep Şahadet Kanıtlardır.⁷⁹⁰

Bu noktada şahadet kanıtların güvenilirliğini tehdit eden birkaç örnek verelim:

1. Halep'teki MİT enformantı T-72 tankları ile ilgili bilgiyi Arapça vermiştir. Ahmet, Türkçeye tercüme etmiştir. Hüseyin, raporu edit etmiştir ve sonunda dördüncü aşamadan stratejik analizciye gelmiştir.

2. Şam radyosu BAAS ileri gelenlerinden Hizbullah'ın lideri Ali Bin T'nin yeni bir eylem planı geliştirdiğini liderin kendisinden duyduğunu yayımladı. Yani stratejik analizci burada analiz yaparken, böyle bir olayın olup olmadığı konusunda net karar verebilme noktasından çok uzaktadır.

3. Kuzey Irak'taki 500 PKK'lının Kandil dağından Türkiye sınırına yaklaştıklarına dair bir bilgi geliyor ve kaynağı bölge üzerinde uçuş yapan bir savaş uçağının çektiği fotoğrafı yorumlayan bir foto yorumcu. Bu durumda stratejik analizci, bu foto yorumcunun daha önceki benzer yorumlarında ne kadar başarılı olduğunu bilmek isteyecektir.⁷⁹¹

4. Rusya'nın gelecek sene kaç T-72 tankı üreteceğini bir stratejik analizci öğrenmek istediğinde, uygun bir modelleme ile 1200 tank üreteceği öngörülmüş olabilir. Burada bilginin güvenilirliği, kullanılan istatistiksel modelin sağlamlığına ve modeli kullanan kişinin kişisel yeteneklerine bağlıdır.⁷⁹²

Gerçek Kanıt'ın mutlaka Şahadet Kanıt'tan daha değerli/iyi olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu Şahadet Kanıt'ın güvenilirliğine bakarak karar vermemiz gereken bir husustur.⁷⁹³

XI.13. Kanıt ile Hipotez Arasındaki İlişkinin Doğası

Bir kanıtın değeri, kaynağının güvenilirliği yanında kanıtın hipotez ile nasıl bir ilişki içinde olduğuna bağlıdır. Burada karşımıza Dolaysız Kanıt ve Dolaylı Kanıt olmak üzere iki tip kanıt çıkmaktadır.

⁷⁹⁰ A.g.e., s.41.

⁷⁹¹ A.g.e., s.41.

⁷⁹² A.g.e., s.42.

⁷⁹³ A.g.e., s.42.

XI.13.1. Dolaysız Kanıt

Kanıt eğer kesin bir şekilde ikna edici ise veya sorunun özünü çözüyor ise bu Dolaysız Kanıttır. Dolaysız Kanıt'a şöyle bir örnek verebiliriz:⁷⁹⁴

Örnek: Ortadan kaybolan Osman Öcalan'ın Tahran'da olduğu şeklinde bir hipotez var. Tahran'daki bir kaynağın O. Öcalan'ın Tahran'da gördüğüne dair bir rapor ve Tahran'da birkaç saat önce çekilen fotoğrafı geliyor. Eğer Tahran'daki kaynağımız güvenilirse veya fotoğraf fotomontaj değil ise kanıt Dolaysız Kanıt'tır.

XI.13.2. Dolaylı Kanıt

Kanıt eğer ikna edici değilse veya sorunun özünü çözümüyor ise Dolaylı Kanıt'tır. Dolaylı Kanıt kaynağı son derece güvenilir olsa dahi sorunun özünü çözmez. Doğası gereği Dolaylı Kanıt, birkaç hipotez ile uyum içinde olabilir.⁷⁹⁵

Örnek: Tahran'daki kaynak Ö. Öcalan'ı iki gün önce gördüğünü söylüyor. Kaynak güvenilir de olsa bu Osman Öcalan'ın şimdi Tahran'da olup olmadığı sorusuna cevap vermez.

Bazen bir hipotez içinde aynı olgu bir yandan Dolaysız Kanıt diğer açıdan ise Dolaylı Kanıt olabilir.

Örnek: Temel hipotezimiz İran'ın PKK'yı yeniden desteklemeye başlayacağı şeklinde. O sırada Osman Öcalan Tahran'da görünüyor. Bu, Osman Öcalan'ın Tahran'da olduğuna dair Dolaysız Kanıt, ancak Tahran'ın tekrar PKK'yı desteklemeye başlayacağını ise Dolaylı Kanıtıdır.

Bir başka kanıt ise Yardımcı Kanıt'tır. Yardımcı Kanıt, kanıtların geldiği kaynağın güvenilirliği ile ilgilidirler.⁷⁹⁶

Bir örnekle açıklayalım: Tahran'daki kaynağımız bize 2 Şubat 2005 Cumartesi günü Osman Öcalan'ı Tahran'da gördüğünü söylüyor. Oysa Tahran'daki ikinci kaynağımız birinci kaynağımızın 2 Şubat 2005 Cumartesi günü Tahran'da olmadığını söylüyor.

⁷⁹⁴ A.g.e., s.43.

⁷⁹⁵ A.g.e., s.43.

⁷⁹⁶ A.g.e., s.44.

ILGI ÇERÇEVESİ

KAYNAK

Dolaysız

Dolaylı

İkincil

Katılanların kategorileştirilmesinin temel şeması

İki veya Daha Fazla Kanıtın Birleşmesinin Özellikleri

a) Farklılaşarak Çatışan Kanıtlar vs. Birbirlerine Yaklaşan

Kanıtlar: İki kanıt, E1 ve E2 eğer farklı muhtemel sonuçları destekliyorlar ise bunlara Çatışan Kanıtlar deriz. Örneğin, “E1” Suriye’de işsizliğin hızla arttığını gösteriyor. Bu gelişme, Suriye’de hükûmetin devrileceği şeklindeki “H1” hipotezini destekliyor. Öte yandan, “E2” kanıtı ise hükûmetin bir sosyal reform programı yayımladığını bildiriyor. Bu “H2”yi, yani hükûmetin iktidarda kalacağını gösteriyor.⁷⁹⁷ Burada “Çatışan Kanıtlar” söz konusudur.

Öte yandan eğer iki kanıt aynı sonucu/hipotezi destekler ise bunlara “Yaklaşan Kanıtlar” denir. Örneğin, “E1” kanıtı Suriye’de işsizliğin arttığını, “E2” ise hükûmetin sosyal tedbirler almayı reddettiğini gösteriyor. Böylece “H1” yani hükûmetin devrileceği hipotezini destekler. Burada yaklaşan kanıtlar söz konusudur.

b) Doğrulayan ve Tekzip Eden Kanıtlar: Tekzip Edici Kanıtlar, biraz önce ele aldığımız Çatışan Kanıtlar ile zaman zaman karıştırılabilirler ve farklıdır ve aynı anlama gelmezler. “E1” ve “E2” kanıtları eğer birbirine mantıksal olarak ters şeyleri ifade ediyorlar ise Tekzip edici kanıttır. Örneğin “Enformantımız” bize Osman Öcalan’ın Tahran’da olduğunu söylüyorÆ” E1”.Öte yandan “Bir başka enformant” bize Osman Öcalan’ın Urumiye’de olduğunu bildiriyor. Æ”E2”.E1 ve E2 birbirlerini tekzip ediyor. Tekzip Edici ve Çatışan Kanıtlar arasındaki

⁷⁹⁷ A.g.e., s.47.

önemli bir fark da çatışan iki tezde “E1 ve E2” doğru olabilir. Ancak tektzip edici tezlerin ikisi bir anda doğru olamaz.⁷⁹⁸

İki veya daha fazla kaynaktan gelen raporlar aynı olayın olduğunu söylerler ise Doğrulayıcı Kanıt söz konusudur. Birinci kaynağımız Osman Öcalan’ın Tahran’da olduğunu söylüyor (E1) İkinci kaynağımız da Osman Öcalan’ın Tahran’da olduğunu söylüyor. Doğrulayıcı Kanıtın bir başka şekli ise ilk kanıtın ikinci kanıt tarafından dolaylı olarak doğrulandığı durumdur.

Örneğin, birinci kaynağımız bize Osman Öcalan’ın Tahran’da olduğunu söylüyor. İkinci kaynağımız ise birinci kaynağın Tahran’da olduğunu bildiriyor, yani onun Osman Öcalan’ı görmüş olma ihtimalini destekliyor.

c) Doğrulayıcı Tekrarlamalı Kanıt: Burada söz konusu olan Doğrulayıcı Kanıt’ın tekrar şeklinde iki veya daha çok kaynaktan gelmesidir. Örnek: MİT Cemil Bayık’ın Şam’da olduğu bilgisini Başbakana veriyor. (E1) iki gün sonra askerî istihbarat Cemil Bayık’ın Şam’da çekilmiş fotoğrafını Başbakana veriyor. (E2) Doğrulayıcı Tekrarlamalı Kanıtın bir diğer şekli kümülâtif tekrarlamalı kanıttır.

Örnek: MİT, Cemil Bayık’ın 23 Temmuz’da Şam’da olduğunu olduğunu tespit ediyor. (E1) Öte yandan askerî istihbarat ise Cemil Bayık’ın 21 Temmuz’da fotoğrafını Şam’da çekmiştir. (E2) Bu durumda E2, E1’in doğrulayıcı tekrarı değil. Çünkü Cemil Bayık’ın 23 Temmuz’da nerede olduğuna dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Ama diğer yandan MİT’in verdiği bilgiyi daha inandırıcı hâle getirmektedir.⁷⁹⁹

d) Tekrarlayıcı-olmayan Kolaylaştırıcı Kanıt: Tekrarlayıcı olan E1 ve E2 kanıtları arasındaki en önemli ilişki, stratejik analizcinin E2 kanıtını öğrendikten sonra, E1’in ikinci plana düşmesidir. Oysa doğrulayıcı tekrar olmayan ancak birinci kanıtın E1’in ileri sürdüğü tezi güçlendiren E2, E1’in söylediği şeyin doğru olmasını kolaylaştırır.

Örneğin, Suriye’nin Irak’a saldıracağı hipotezini ortaya atan Stratejik Analizci, buna kanıt olarak güç sevk ettiğini gösteriyor. Bu sırada, Şam Bağdat’daki diplomatlarını geri çekiyor. (E2) Böylece Stratejik Analizcinin tezi güçleniyor.

⁷⁹⁸ A.g.e., s.47.

⁷⁹⁹ A.g.e., s.48.

XI.14. Kademeli veya Hiyerarşik Çıkarsamalarda Akıl Yürütme Bağları

Başından beri üzerinde durduğumuz hipotez-kanıt ilişkisi ilk başta görüldüğünden veya sanıldığından daha zordur. Stratejik analizciler tarafından gerçekleştirilen analizlerde kanıtı ulaşma ve hipotez ispat, kademeli veya hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Bir hipotez nihaî olarak ispatlanana değin değişik akıl yürütme seviyelerinin birbirine bağlanması gerekmektedir.

Özetle, kanıt ile hipotez arasında kanıttan nihaî hipoteze kadar uzanan bir akıl yürütme zinciri bulunur. Bu zincirdeki her halka bir diğer akıl yürütme aşamasına uzanır. Bir akıl yürütme zincirinin sağlamlığı zincirdeki halkaların ne kadar sağlam olduğuna ve zincirin uzunluğuna bağlıdır. Ancak hiyerarşik akıl yürütme zincirinin sağlamlığını belirlemeye yardımcı olan başka faktörler de vardır.⁸⁰⁰ Şimdi kademeli çıkarsamaya neden dikkat etmeliyiz, onun üzerinde duralım.

a) Hiyerarşik çıkarsamada akıl yürütme zincirini incelemek bize geçen ders incelediğimiz değişik mantıksal kanıt formlarını daha detaylı olarak görme imkânı verir. Genellikle kanıtın hipotez ile olan ilişkisini ve önemini ortaya koymak zordur. Sık sık, kanıtın hipotez ile ilişkisi görünse de bu konuda başkalarını ikna etmek zordur. Bazen gerçekte çıkarsama için önemlide olsa bir bilginin hipotezle ilişkisini hissetmeyebilirsiniz. Hiyerarşik çıkarsamada gerçekleşen akıl yürütme bağlarının anlaşılması, gereken soruları sormamızı sağlar ise de her zaman kanıtın hipotez ile ilişkisi sürecini ve kanıtın değişik şekillerinin önemini anlamamızı sağlayan soruların sorulmasını sağlamaz.⁸⁰¹

b) Kanıttaki en önemli ve çıkarım için en değerli incelikler, hiyerarşik çıkarsama sırasında ortaya çıkar.

c) Kanıtların toplanmasına dayanan çok kademeli akıl yürütme zinciri, çıkarımsal sorunların yapılandırılması ve verilerin tekrar kullanılabilir kategorilere ayrılması için faydalı yollar önerir.

d) Son olarak, çıkarsama sorunlarının belirli bir yapıya sokulması için faydalı stratejilerin geliştirilmesi, neyin beklenmesi gerektiği

⁸⁰⁰ A.g.e., s.48.

⁸⁰¹ A.g.e., s.51.

veya neyin gözlemlenmesi gerektiği konusunda bize bir temel sağlar. Bir çıkarsama sorununun dikkatli bir şekilde yapılandırılması bize kanıtlarımızın temel sorunlarımızı ne kadar çözdüğünü gösterecektir. Böyle bir yapılanma bize başka neleri düşünmemiz gerektiğini de gösterebilir.

Şimdi hiyerarşik çıkarsamanın temel özelliklerini aşağıda vereceğim iki örnekte inceleyelim. Bunlardan birisi aşağıdan yukarıya veya veriye dayanan çıkarsamalardır ki, bunda akıl yürütme gözlemlenen kanıttan başlayarak muhtemel sonuca doğru ilerler.

İkinci örnekte ise yukarıdan aşağıya veya hipoteze dayanan bir çıkarsama süreci ile karşı karşıyayızdır ki, burada muhtemel bir sonuç bize bir zincir veya olaylar hiyerarşisi pekiştirme fırsatı verir. Burada anılan zincir veya olaylar dizisi gerçekleşmeleri veya gerçekleşmemeleri bizim muhtemel sonucumuzun kanıtı olacak olan bir veya daha fazla potansiyel gözlemlenebilir olaya yönelir.⁸⁰²

Örnek 1: Aşağıdan Yukarıya

Piyade Sokak'ta 20 Ekim 1983'de sabah saat 06: 05'te yürüyenler ki, bunlar bakkala giden kapıcılar, Piyade Sokak 65 numaradaki kâğıt tüccarı Ahmet Bey'in evinden bir çığlık geldiğini duyuyorlar. Yan evin kâhyası Ayşe de çığlığı duyuyor ve polis çağırıyor. Eve gelen polis pencereden içeri giriyor ve Ahmet Bey'i yüzüstü ve sırtından bir mektup açacağı ile bıçaklanmış olarak yatar buluyor. Aynı odada bulunan kasa açık ve içi boş. Apartman kapısı zorla açılmamış. Şimdi katili aramaya başlayalım.

Kanıt 1: Ahmet Beyin açıcısı Hüseyin'i sorguluyoruz. Hüseyin bize olaydan iki gün önce mahalledeki balıkçı Osman'ın eve iki kilo lüfer getirdiğini, bu arada Hüseyin'in masanın üzerinde duran ve evin anahtarlarının da asılı olduğu anahtarlığının kaybolduğunu söylüyor. Hüseyin'e göre anahtarları balıkçı Osman'dan başka kimse almış olamaz. Çünkü Osman'dan başka mutfağa giren olmamış. Hüseyin'in ifadesi bizim önümüze dört kademeli hiyerarşik bir çıkarsama yapmak ve her aşamada bir soru – bir cevap bulmak imkânı veriyor. Ancak bütün aşamalarındaki cevaplar “yetersiz” olacaktır.

1. Aşama, Osman'ın cinayetten iki gün önce anahtarları aldığı iddiası yetersizdir. Çünkü Hüseyin bunu uyduruyor olabilir.

2. Aşama, Osman iki gün önce çalmış olsa dahi bu onun anahtarlar cinayet gecesi sahip olduğu anlamına gelmez. Birisine vermiş veya kaybetmiş olabilir.

3. Aşama, anahtarlar Osman'da olsa da bu eve girdiği anlamına gelmez. Osman anahtarları yanlışlıkla aldığını ve ilk fırsatta geri vereceğini söyleyebilir.

4. Aşama, Osman'ın eve girmiş olması da Ahmet Bey'i onun öldürdüğü anlamına gelmez. Osman salonda iken, başka birisi Ahmet Bey'i içerde öldürmüş olabilir.

Hüseyin'in (Osman ile ilgili iddiası) yardımcı kanıtın tersi olan ana kanıt bir örnektir. Bu iddia bize muhtemel bir sonuç ile doğrudan akıl yürütme zinciri kurma imkânı verir. Hüseyin'in iddiası Osman'ın katil olduğuna dair Dolaylı Kanıttır. (Hüseyin anahtarları aldı-Hüseyin eve girdi-Hüseyin, Ahmet Beyi öldürdü)

Kanıt 2: Hüseyin'in iddiası yanında Temel adlı bir kişi Osman'ın ahababı olduğunu söyleyerek ifade veriyor. Temel, Osman'ın cinayetin işlendiği gece kendisi ile birlikte yemek yediğini ve anahtarı çok yakında faydalı bir amaç için kullanacağını söylediğini aktarır. Temel'in iddiası ikinci basamak tespit için Dolaysız Kanıt, üçüncü ve dördüncü basamak tespitler için ise Dolaylı Kanıttır. Temel'in yalan söyleyip söylemediği ayrıca düşünülmelidir.

Kanıt 3: Polise telefon eden yan evin kahyası Ayşe, Ahmet Bey'in çılgınlıklarını duymadan bir saat önce bir adamın kapısını Ahmet Bey'in kapısını açarak eve girdiğini gördüğünü, bu adamın balıkçı Osman olduğunu söylüyor.

Kanıt 4: Polisin evde baygın bulduğu evin hizmetçisi Zeynep kendisine geliyor ve Osman'ı Ahmet Beyi öldürürken gördüğünü söylüyor.

Akıl Yürüme Aşamaları	Sonuçlar
Kanıt 4: Osman, Ahmet Bey'i öldürdü mü?	Evet, Hayır Evet (Zeynep'in ifadesi)
Kanıt 3: Osman, Ahmet Bey'in evine girmek için anahtarı kullandı mı?	Evet, Hayır Evet (Ayşe kâhyananın ifadesi)
Kanıt 2: Cinayet gecesi anahtar Osman'da mıydı?	Evet, Hayır Evet (Temel'in ifadesi)
Kanıt 1: Cinayetten iki gün önce anahtarlar Osman'ın eline geçti mi?	Evet, Hayır Evet (Hüseyin'in) ifadesi

Örnek 2: Yukarıdan Aşağıya

Bir stratejik analizci olarak, X adlı bir taktik silahın geliştirilmesi- nin kârlı olup olmadığını analiz etme görevini alıyorsunuz. X, Türkiye'nin elindeki Y taktik silahından çok daha gelişmiş ve çok pahalı bir sistem. Bu arada Suriye'nin de X'e benzer bir sistemi satın almayı düşündüğünü haber alıyorsunuz. Diğer taraftan Suriye'nin elindeki mevcut sistem A, Türkiye'nin elindeki Y'ya benziyor. Göreviniz Suriye'nin X'e benzer sistemi satın alıp almayacağını belirlemek. Üç temel hipoteziniz var.

Hipotez 1: Suriye, X sistemini satın almaya karar verdi.

Hipotez 2: Suriye, X sistemini satın almamaya karar verdi.

Hipotez 3: Suriye henüz karar vermedi.

Hipotez 3'ü geliştirip şu şekilde de ifade edebilirsiniz.

Hipotez 4: Suriye henüz karar vermedi, ama X sistemini satın alacağına benziyor.

Hipotez 5: Suriye henüz karar vermedi, ama X sistemini satın almayacağına benziyor.

Böyle bir çıkarsama görevi yerine getirilirken stratejik analizci kendisini bir başka ülkenin karar alıcıları yerine koyarak onlar için önceliklerin ne olduğunu, tercihlerini belirleyen faktörleri incelemelidir. Bu tip çıkarsama sırasında nihaî hipotezden önce gelen, belirt de dediğimiz küçük hipotezler vardır ve küçük hipotezler bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlanarak nihaî hipoteze doğru giderler.

Yukarıda ele aldığımız olayda kendisini Suriyeli karar alıcıların yerine koyan Stratejik analizci, Suriyeli karar alıcıların şu üç soruyu sorduğunu varsayar:

- 1) Suriyeli X sistemine ne kadar ihtiyaç duyuyor?
- 2) Suriyeli X sistemini geliştirmenin ne kadar fizible olduğunu düşünür?
- 3) Suriyeli X- sisteminin maliyetini nasıl değerlendirir?

Bütün bu sorulara cevap vermek için bir hipotez zinciri geliştiriniz. Şimdi birinci soruya cevap vermeye çalışalım. Suriyeli karar alıcının X- sistemine ne kadar ihtiyaç duyduğu sorusuna içerden bir casusumuz kanalı ile doğrudan bilgi almadığımız sürece hipotez geliştirmek zorundayız. Peki ne tür kanıtlar bize ihtiyacın ölçüsü hakkında bilgi verebilir? Mesela hâlihazırda Suriye elindeki Y- sistemleri ile ilgili bilgi elde ederiz.

Burada söz konusu olan düşünme şekli yukarıdan aşağıya tündengelim metodu ile düşünmektir, beklentilerimizi sistematize ederek kanıtların aranmasıdır. Her akıl yürütme aşamasında gözlemlenebilir kanıtların olup olmadığı önemli bir noktadır.

Yukarıda ele aldığımız Suriye senaryosunda, gözlemleyebileceğimiz bir kanıt ulaşabilmek için birçok tündengelim aşamasından geçmek gerekmektedir. Hipotez ile kanıt bulduğumuz akıl yürütme aşamasının arasında ne kadar çok aşama varsa, en üst düzey hipotez ile ilgili çıkarsama yapma konusunda bu kanıt o kadar az yardımcı olur.

Suriye'nin Y- sistemlerine duyduğu ihtiyacı tespitte kullandığımız Irak tarafından ele geçirilmiş Y- sistemlerini kullanan askerlerden aldığımız bilgi ile Ahmet Bey cinayetinde Hüseyin'in verdiği bilgi doğru çıkarsama yapmak için aynı derecede yetersizdir. Askerler yanlış bilgi vermiş olabilirler. Onların kullandığı Y- sistemi yetersiz olabilir. Hatta bir üst akıl yürütme aşaması olan Suriyeli karar alıcıların Y sistemlerinin eksik olduğuna dair hipotez inancı dahi, Suriyelilerin X-sisteminden vazgeçmişlerdir. Hatta X sistemine ŞAM'ın gerçekten ihtiyaç duyduğunu bilmek bile ŞAM'ın X sistemlerini alacağı veya inşa edeceği anlamına gelmez. Diğer politik, ekonomik ve sosyal / uluslararası ilişkiler faktörleri de göz önünde tutulmalı ve Suriye'nin X sistemlerini alıp almayacağı raporu böyle hazırlanmalıdır.

H1, H2, H3

1. Kademe

Suriyelilerin X sistemine ne kadar ihtiyaç duyduklarını düşünüyorsunuz?

2. Kademe

Y sistemlerinin ne kadar etkin olduğunu düşünüyorsunuz?

3. Kademe

Y sistemleri gerçek bir sunuşta veya macerade ne kadar iyi performans gösterdi?

ONİKİNCİ BÖLÜM

Stratejik Değerlendirme Raporunun Yazılması

Stratejik analizcinin stratejik değerlendirme raporu veya istihbarat analizi yazarken göz önünde tutması gereken en önemli husus, yazdığı raporun herhangi bir dergide veya kitapta yayımlanacak bilimsel bir makale olmadığı hususudur. Bu stratejik değerlendirmenin bilimsel olmadığı anlamına gelmez. Aksine stratejik değerlendirme bütün bilimsel araştırma kurallarının gerekliliklerini yerine getirmelidir. Ancak, makalenin okuyucuları ile stratejik değerlendirmenin okuyucuları farklıdır. Stratejik değerlendirme hem kötümser ve şüpheci karar alıcılar hem de eleştirmeye müsait diğer analizciler tarafından okunacağı gibi, stratejik değerlendirmeler bir ülkenin kaderini etkiler.

Stratejik rapor, stratejik nitelik taşıyan bir gelişme, olay, kişi, kurum veya ülkeyle ilgili, geleceğe yönelik uzun bir zaman dilimindeki gelişmeleri tarihsel bir bilinç çerçevesinde ele alan, belirli bir hipotezi kanıtlarla destekleyerek, öngörüler geliştiren bir rapordur.

Stratejik değerlendirme raporu, mümkün olduğunca açık yazılmalıdır. Mümkün olduğunca özel istihbarat dili, okuyucunun anlamayacağı bir terminoloji kullanılmasından kaçınılmalıdır. Raporun amacı, stratejik analizcinin bulunduğu ve doğruluğuna inandığı sonuca muhatabını da inandırmaktır. Bunun için, ulaşılan sonuç giriş kısmında özet olarak ama açık bir şekilde ifade edilmelidir. Sonra, ulaşılan sonucu doğrulayan kanıtlar, bir mantık silsilesi içinde ve ulaşılan sonuçta bağlantıları gösterilerek ortaya konmalıdır.

İhtimal oranlarından bahsederken gerçekçi olmayan yaklaşımlardan ve ifadelerden kaçınılmalıdır. Örneğin “Suriye’de Baas rejimine karşı ordunun darbe yapması ihtimali her zamankinden biraz daha fazla” veya “Darbeden sonra Beşar Esad’ın kaçması iyi bir ihtimal” gibi ifadeler bir raporda kullanılacak ifadeler değildir.

Raporda önemli yargıların yanlış anlaşılmasını engellemek için olasılık belirten ifadelerle yaklaşık sayısal ihtimal oranlarının birleştirilmesi

rilmesi yargıyı güçlendirecektir. “Bütün olasılıklar gözönüne alındığında İsrail’in Mart ayında İran’ı vurması ihtimali zayıftır (%20’den zayıf bir ihtimal), Analizci bu ifadeyi kullanırken kendisine %20 düşme ihtimali olan bir uçağa binip binmeyeceği sorulmalıdır.⁸⁰³

Stratejik değerlendirmede kullanılan dil analizcinin özgüvenini yansıtmalıdır. Belirsiz, çift anlamlı, muhatabın sonuç çıkarmasını zorlaştıracak ifadelerden kaçınılmalıdır. Eğer, stratejik analizci net bir sonuca varamıyor ise veya birkaç ihtimal söz konusu ise neden net bir sonuca varamadığını ortaya koymalıdır. İhtimallerin birkaç tane olması durumunda bunlar teker teker sıralanmalı ve hangisinin ilk, hangisinin ikinci sırayı aldığı ortaya konmalıdır. Ancak raporlamaya geçmeden önce raporlama tipleri üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü her raporun kendisine ait bir karakteri vardır.

XII.1. İstihbaratta Raporlama Tipleri

Her araştırmada araştırmacının ulaşmak istediği netice, cevap vermek istediği soru farklıdır. Sorunun tipinin ne olduğu araştırmacının arzusuna bağlı olduğu gibi yeteneğine de bağlı olabilir. Diğer bir ifade ile her araştırmacı her türlü soruya cevap verme yeteneğine sahip değildir.

Temelde dört tür araştırmadan bahsedebiliriz. Bunlar, tanımsal, izah eden, genelleştiren ve teorik araştırma türleridir. Tanımsal araştırma, tarihsel ve çağdaş olmak üzere ikiye ayrılır. Tarihsel tanımsal araştırma “ne olmuştu”yu anlatır, çağdaş tanımsal ise “ne oluyor” sorusunu anlatır.

Seviye	I	II	III	IV
Araştırma Türü	Tanımsal	İzah Edici	Genelleme	Teorik
Temel Soru	Ne Olu-yor?	Olmasına ne neden oluyor?	Aynı şey farklı koşullara olur mu?	Olaylara neden olan bir kural var mı?
Metodlar	Case Study	Case Study	Karşılaştırma	
Yaklaşımlar	Muhteva Analizi	Karşılaştırma	Etnografi, Gözlem	Anket ⁸⁰⁴

⁸⁰³ İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, s.34-35.

⁸⁰⁴ Garry Anderson, a.g.e., s.8-9.

Yukarıda izah edilen bütün istihbarat hedefleri ile ilgili olarak üç tür istihbarat yapılabilir. Bunlar; a) Cari İstihbarat, b) Temel Tanımsal İstihbarat, c) Spekülâtif-değerlendirmeci istihbarattır. Bu üç değişik istihbarat türünün daha sonra ele alacağımız taktik, operasyonel ve stratejik istihbarat ile ilk bakışta benzerliği var ise de söz konusu olan istihbarat kapsamları farklıdır.

XII.1.1. Cari Tanımlayıcı İstihbarat

Üzerinde çalışılan konu ile ilgili son gelişmelerle ilgili bilgi toplar. Sorduğu soru, “Bir süre önce ne oldu?” ve “Şimdi ne oluyor?” sorularıdır. Cari Tanımlayıcı İstihbarat, genellikle bir veya iki kaynaktan gelir ve bütün kaynak istihbaratı tarafından doğrulanmasına ve kapsamlı değerlendirilmesine zaman yoktur.⁸⁰⁵

Cari-Tanımlayıcı İstihbarat, eski bilgileri doğrulayan veya tamamen yeni analizlere yol açabilecek yeni veri, malumat ve bilgilere yöneliktir. Cari Tanımlayıcı veya Temel Tanımlayıcı İstihbarattan çıkarılabilecek öngörüler çok genel olur. “AB tam üyesi olduktan sonra savunma harcamalarını azaltan Yunanistan 10 sene içinde ordusunun sayısını oldukça azaltacak” bu türe bir örnektir.

Öte yandan Cari Tanımlayıcı veya Temel Tanımlayıcı İstihbarat, Spekülâtif-Değerlendirmeci İstihbarattan ortaya attığı hipotezlerin test edilebilirliği açısından ayrılmaktadır. Tanımlayıcı İstihbarat analizi çerçevesinde bir hipotez geliştiren analizci sonra bu hipotezini kanıtlayan veya reddeden kanıt arayabilir.⁸⁰⁶ Spekülâtif-Değerlendirmeci İstihbarat hipotezlerinde ise geleceğe yönelik kanıt diğer gibi mümkün değildir.

Suriye ile ilgili cari istihbarat bu ülkedeki günlük, politik vs. gelişmelere dairdir. Cari istihbarat en çok üretilen, en fazla ve en pahalı istihbarat ürünüdür. Cari istihbarat yorucu, ancak heyecanlıdır. Cari istihbarat çalışması öte yandan yoğun bir takım çalışması ürünüdür.⁸⁰⁷ Cari istihbarat, bir anlamda gazete, televizyon izlemek gibi işler üstlenirken kısa vadeli öngörüler geliştirebilir. Örneğin, hakkında yolsuzluk iddiaları olan bir politikacının istifa edeceğini tahmin etmek gibi.

Londra’da El Kaide tarafından patlatılan bombalarla ilgili Ankara’ya bombalar patlamadan bilgi gelmiş ise cari istihbarat kapsamında

⁸⁰⁵ Jeffrey T. Richelson, *The U. S. Intelligence Community, Fourth Edition*, Westview Press, 1999, s.316.

⁸⁰⁶ J. K. Clauser ve S. M. Weir; a.g.e., s.64.

⁸⁰⁷ Dearth ve Goodden, a.g.e., s.54.

ele alınır. Böyle bir istihbarat büyük bir ihtimal ile tek kaynaktan gelir ve bütün kaynak istihbaratı ile doğruluğunun öğrenilmesine imkân yoktur. Kapsamlı bir değerlendirilmesinin yapılması da mümkün değildir.

Uzun süre cari-tanımlayıcı istihbarat raporlamasında çalışan istihbarat analizcileri bundan çok memnun olmadıklarını ifade etmektedirler. Spekülatif-değerlendirmesi istihbarat yaparken kendisini bilim adamı olarak gören analizci cari-tanımlayıcı istihbarat yaparken haber muhabirine dönüştüğünü hissetmektedir.⁸⁰⁸ Ancak istihbarat dünyasındaki analizcilerin çoğu işin doğası gereği cari-tanımlayıcı ve taktik istihbarat düzeyinde çalışmaktadırlar. Üstelik bu seviyede yapılan istihbarat analizlerinde analizcinin başarısı daha kolay göze çarpmaktadır.⁸⁰⁹

İran hükûmetinde 30 gün sonra meydana gelecek bir çatlağı öngören analizci İran'da gelecek 5 sene sonunda petrol sanayinde ortaya çıkacak sorunların İran ekonomisine ve siyasetine yansımaları konusunda öngörülerde bulunan analizciden daha çok göze batmakta ve muhtemelen daha hızlı terfi etmektedir.

XII.1.2. Temel Tanımsal İstihbarat

İstihbaratın kalbi ve ruhu olarak tanımlanan Temel Tanımsal istihbaratın hedefi görece sabit veri, malûmat ve bilgiye dair bilgileri toplamaktadır. TTİ, günlük değişkenlere anlam kazandırmaktadır. Örneğin Suriye'nin mevcut askerî kapasitesi, petrol üretimi, Rusya Federasyonu ile ilişkileri. Temel-tanımsal istihbarat ile yapılan, gelecekteki istihbarat analizinde kullanılacak verilerin önceden bulunarak depolanmasıdır.

Temel Tanımsal istihbarat çalışması bilgi evreninde başıboş gezen veri, malûmat ve bilginin disiplin altına alınarak kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde düzenlendikten sonra kullanıma açılmasıdır.⁸¹⁰ Örneğin bir ülke ile ilgili TTİ yapılabilmesi için aşağıdaki temel konular çerçevesinde bilgi toplanabilir ve Temel Tanımsal istihbarat böylece daha uzun vadeli öngörülere temel oluşturur.

1. Ülkenin Tarihi
2. Stratejik Önemi
3. Politik, Ekonomik ve Sosyal Konumu

⁸⁰⁸ R. Johnston, a.g.e., s.27.

⁸⁰⁹ G. F. Treverton ve C. B. Gabbard, a.g.e., s.Xi; Yazarlar, Amerikan istihbaratının 11 Eylül sonrasında aşırı şekilde taktik ve operasyonel istihbarata angaje olduğu konusunda şika-yetçilerdir. G. F. Treverton ve C. B. Gabbard, a.g.e., s.1.

⁸¹⁰ Dearth and Goodden, a.g.e., s.54.

3.1. Politik Durum ve Gelişmeler

3.1.1. İç Politik Durum

- A. Genel,
- B. İç İstikrar
 - I. Politik Gruplar,
 - II. Muhalif Gruplar,
 - III. Mevcut Durum,
 - IV. Değerlendirme

3.1.2. Dış Politik Durum

- A. Genel
- B. Bölgesel İlişkileri
- C. ABD ile İlişkileri,
- D. AB ile İlişkileri,
- E. Rusya Federasyonu ile İlişkileri
- F. Mensup Olduğu Uluslararası Kuruluşlar
- G. Değerlendirme

3.1.3. Anayasal Yapı ve Hükümet

3.1.4. Ekonomik Durum

- A. Genel
- B. Ekonomik Göstergeler,
- C. Ticari Gelişmeler,
- D. Değerlendirme

3.1.5. Sosyal Durum

- A. Temel Bilgiler
- B. Etnik Yapı
- C. Değerlendirme

3.1.6. Coğrafya

- A. Genel
- B. İklim
- C. Topoğrafya
- D. Arazi
- E. Nehirleri,
- F. Kıyıları,
- G. Çevre,
- H. Değerlendirme

3.1.7. Alt Yapısı

- A. Yollar
- B. DMY

- C. Su Yolları
- D. Hava alanları,
- E. Limanları
- F. Boru Hatları,
- G. Telekomünikasyon

3.1.8. Önemli Şahsiyetlerin biyografik bilgileri

3.1.9 Silahlı Kuvvetler

- A. Komuta Zinciri
- B. Kara Kuvvetleri
 - I. Genel
 - II. İmkân ve Kabiliyetler
 - III. Teşkilatı
 - IV. Ana Silah Sistemleri
- C. Hava ve Hava Savunma Kuvvetleri
- D. Deniz Kuvvetleri
- E. Yarı Askerî Kuvvetler
- F. Savunma Sanayi
- G. Kitle İmha Silahları ve Taktik Balistik Füze Durumu

XII.1.3. Spekûlatif Değerlendirmeci İstihbarat

Bu tür istihbarat ise daha çok gelecek ile ilgilidir ve öngörülerde bulunur. Spekûlatif Değerlendirmeci istihbarat geleceği öngörmeyi, tanımlamayı denemenin ötesinde belirli değişkenler birbirleriyle ilişkiye girdikleri zaman çıkacak olan kesin sonuçlardan hareket ederek doğa kanunlarından ilham alan ilkeler geliştirmeyi dener.

Yaklaşılan olaya göre stratejik, operasyonel ve taktik istihbarat niteliği de taşıyan spekûlatif değerlendirme istihbarat, bundan dolayı özellikle değişik zamanlarda tekrar eden olayların incelenmesinden harekete edilerek geliştirilen kurallara dayanılarak yapılan bir istihbarat türüdür. Ancak istihbaratçılar, laboratuvarlarda çalışan bilimadamları gibi deneylerini kendileri kontrol edemezler veya bu örtülü operasyonlar kapsamında çok nadiren olur.⁸¹¹

Örneğin, İran'da Humeynist rejimin devrilip devrilmeyeceğini öngörmeyi hedefleyen bir stratejik nitelikli bir Spekûlatif-Değerlendirmeci İstihbarat raporu, Ortadoğu'da ordu ve istihbarat servisleri tarafından desteklenen rejimlerin devrilme olasılıklarından yola çıkarak, bu tezi İran somut koşullarında değerlendirir.

⁸¹¹ J. K. Clauser ve S. M. Weir, a.g.e., s.65-66.

Spekülatif-Değerlendirmeci İstihbaratın öngörülleri, Tanımlayıcı İstihbaratın çok genel öngörülllerinden farklıdır ve daha özel, kesin olma çabası içindedir. Örneğin, Beşşar Esad ile amcası Rifat arasındaki ilişkiler 2009 yılı sonuna doğru nasıl gelişecektir?⁸¹² Bu soruya cevap vermek için yapılan çalışma operasyonel nitelikli bir spekülatif değerlendirme analizidir. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde 2050 yılında nüfusun 85 milyona ulaşması, Rusya Federasyonu'nda 2050 yılında nüfusun 104 milyona düşmesi ve bunun %30'unun Türk halklarından oluşacak olması, Rusya, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ilişkilerini nasıl etkileyeceği konusu stratejik nitelikli bir Spekülatif-Değerlendirmeci istihbarat analizidir.

ABD istihbarat örgütleri bütün çalışmalarına rağmen son 15 seneden buyana bu alanda çok büyük istihbarat hataları yapmışlardır. Jeffrey R. Cooper, bu stratejik istihbarat hatalarını şu başlıklar altında toplamaktadır. Küresel kitle imha silahları karaborsasının doğuşu öngörülemedi. El Kaide'nin başlattığı stratejik terörizm öngörülemedi. Kuzey Kore nükleer programı öngörülemedi. Küresel İslami köktenci şebekenin kurulması öngörülemedi. Hindistan-Pakistan nükleer programını tespit edemedi. 11 Eylül saldırılarını öngörememiştir.⁸¹³ Bütün bu örnekler, spekülatif-değerlendirmeci istihbaratın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Spekülatif-değerlendirmeci istihbarat, "stratejik uyarı" yapan istihbarattır.

Spekülatif-Değerlendirmeci istihbarat, doğrudan Kuzey Kore'nin güney bölgesinde nükleer tesiste atom bombası programı geliştirdiği istihbaratını üretmez ancak bu ülkenin örneğin 2003 senesinden itibaren nükleer silah üretme sürecine girebileceğini öngörür.

Stratejik nitelikli spekülatif-değerlendirmeci istihbaratlarda dost istihbarat servislerinin değerlendirmeleri üzerine asla millî politikalar inşa edilmemelidir. Bu durumlarda yapılması gereken dost servislerin raporlarının eleştirisel gözle incelenmesi ve millî istihbarat kaynakları ile millî bir istihbarat raporlamasının yapılmasıdır. Stratejik nitelikli spekülatif-değerlendirmeci istihbaratlarda dost istihbarat servislere neden güvenilmemesi gerektiğinin çarpıcı bir örneğini Türkiye yaşamıştır.

1978 senesinde Alman istihbarat servisinin çok önemli Sovyet uzmanlarından birisinin meslekte 50 yılı onuruna bir toplantı organize edilir. Toplantıya Türkiye'yi temsilen dönemin MİT müsteşar yardımcısı olan Korgeneral (daha sonra Orgeneral) katılır. Toplantıya Alman-

⁸¹² M. Herman, s.56.

⁸¹³ J. R. Cooper, a.g.e., s.4.

ya'da doktorasını yapan ve kendisi de 21 Mayıs 1963'de ordudan çıkarılan Harbiyeliler arasında bulunan (Prof. Dr.) Ömer Aksu'da davetlidir. Ömer Aksu'nun eski bir Harbiyeli olarak MİT Müsteşar yardımcısı "Komutanım, bizde de bu tür Sovyetologların yetişmesi gerekmez mi?" şeklindeki soruya MİT Müsteşar yardımcısı, buna gerek olmadığını söylemiş ve eklemiştir: "Bize gerekli olan bilgileri Amerikan ve diğer dost servislerden alıyoruz" cevabını vermiştir.⁸¹⁴

Oysa Amerikan ve diğer dost servislerden alınan özellikle Sovyetler Birliği ve Orta Asya istihbaratının bir işe yaramadığını gösteren bir kanıt vardır. 1960'ların başında NATO Askerî Komitesi karargahında Vashington'da görev yapan Türk Kur. Alb. Atif Erçıkan'a henüz NATO'nun askerî kanadından çıkmamış olan ve İngiliz generalden görevi devralmış olan Fransız general, görev ve dosya dağıtımı sırasında **"Sovyetler Birliğine Karşı Uygulanacak Psikolojik Harp Harekâtı"** dosyasını verir.

Odasına dönen Kur. Alb. Atif Erçıkan daha dosyayı inceleme fırsatı bulamadan içeri giren birisi İngiliz diğeri Amerikalı albay dosyanın kendisine yanlışlıkla verildiğini ifade ederek, kendisinden geri isterler. Alb. Erçıkan ise dosyaların Fransız general tarafından kendisine verildiğini ve ancak onun tarafından geri alınacağını söyleyerek, dosyayı geri vermeyi reddeder. Bunun üzerine Amerikalı ve İngiliz albaylar Alb. Erçıkan'a "Bu dosyanın gizlilik derecesini biliyor musun?" sorusunu sorarlar. Alb. Erçıkan, "NATO'daki en yüksek gizlilik derecesi olan Cosmic Top Secret" cevabını verir. Bu cevap üzerine İngiliz ve Amerikalı albaylar, "Hayır, burada ondan daha yüksek bir gizlilik derecesi vardır. Adı Vagram'dır. Bu dosyadan değil bir bilgiyi dışarıya çıkarmak, bir kelimeyi dahi sızdırırsan bil ki ölürsün" cevabını almıştır. Alb. Erçıkan, "Dosyayı okuduktan sonra içeriğini Genelkurmay Başkanına arz edeceğim. Başka kimseye söylemem" cevabını verir.

Alb. Erçıkan, Amerikalı ve İngiliz albayları odasından çıkardıktan sonra dosyada okuduklarının bir Türk generaline daha sonra ki yıllarda verdiği özeti bu generalin kaleminden şu şekilde ifade edilmiştir: "Dosyada, Sovyetler Birliği'nin merkezi otoritesini çöktürmek amaçlanmıştır. Bu amaca varmak için, kullanılacak psikolojik harp vasıtaları, teşkilatları zikrediliyor. Psikolojik harbin hedef kitleleri ise gayri Rus milletlerdir. Dosyanın sonunda bir bölüm vardır. Orada Sovyetler Birliği'nin merkezi otoritesi çöktüğü zaman ortaya çıkacak manzara tasvir edilmektedir. Rusya'dan başka 16-16 yeni devletin meydana

⁸¹⁴ Prof. Dr. Ömer Aksu ile 30 Mayıs 2008 tarihli özel görüşme. Bu konu ayrıca basında da yer almıştır.

geleceği öngörülür. Sorun bundan sonra hatırlarına gelir ve şöyle denir: Meydana gelecek devletlerden 5-6 tanesi Türk devleti olacaktır; bunların işgal ettikleri coğrafya stratejik yönden çok değerli ve tabii kaynaklar bakımından da çok zengindir. Türk milletinin cengaverliği de tarihen sabittir. Bu devletler batıdaki Türkiye Cumhuriyeti ile birleşirse o zaman Hitler Almanyası'ndan veya Stalin Rusyası'ndan daha tehlikeli bir kuvvet Batılıların karşısına çıkar. Böyle bir tehlike yaratmamak, Türkiye ile Doğu Türklerini birleştirmemek için alınacak tedbirler nelerdir?" sorusu ile **"Sovyetler Birliğine Karşı Uygulanacak Psikolojik Harp Harekâtı"** dosyası sona ermiştir.⁸¹⁵

Aralarından somut bir iç bağ olan bu iki olay açık bir şekilde göstermektedir ki, istihbarat kendi imkânları ile millî nitelikli istihbarat üretmek zorundadır. Çünkü bilgiyi veren aynı zamanda yargıyı/politikayı belirler. Verilen bilgi eksik veya yanlış olur ise ulaşılan yargı/politika da yanlış olur.

XII.1.4. Kritik İstihbarat

Aciliyeti ve öneminden dolayı devlet başkanı, hükûmet başkanı, genelkurmay başkanı gibi en üst düzeye derhâl iletilen malûmat bilgi veya istihbarata kritik istihbarat denilir. Belirti ve uyarı istihbaratı da diyebileceğimiz bu istihbarat türünde, istihbaratın amacı çok tehlikeli ve beklenmedik bir gelişmenin sinyallerini/belirtilerini hisseder hissetmez karar alıcıların derhal önlem alabilmelerini sağlayabilmek için bilginin aktarılmasıdır. Kritik istihbaratın görevi ülkenin bir stratejik sürpriz ile karşı karşıya kalmamasını engellemektir. İstihbaratçıların genellikle taktik uyarıyı yakalamaları kolaydır. Ancak taktik uyarı olayın gerçekleşmesinden çok kısa bir süre önce gelen uyarı olduğu için bir faydası olmaz. İstihbaratçı, önlem almak için gereken zamanı tanıyan stratejik uyarıyı tespit etmelidir.⁸¹⁶

XII.2. Zamanlama

Bir stratejik değerlendirmeye başlamak için en iyi zaman değerlendirme konusunu analizci için bir sorun hâline getiren veri, malûmat ve bilginin toplanmaya başladığı ilk andır. Analizci, bu sırada hipotezi veya hipotezlerini geliştirerek, detaylı bir geçici çalışma planı yapmalıdır. Eğer yeni gelişmeler, beklenmeyen bilgiler bulunursa plan değişir.

⁸¹⁵ E. Tümgeneral İlhan Atabaş, "Türkiye'nin Millî Gücü ve Türk Dünyasındaki Yeri", Türkiye-Azerbaycan Dostluk Derneği Yayınları, No: 12, Ankara 1998, s.2-3.

⁸¹⁶ Dearth ve Goodden, s.55.

XII.3. Kapsam

Stratejik değerlendirme girişte ortaya konan temel hipoteze yoğunlaşmalı, tam olarak kapsayamayacağı, yeterli izahı ve ikna edici kanıt getiremeyeceği konulara değinmekten sakınmalıdır. Temel konu üzerinde yoğunlaşılırken mümkün olduğunca derine inilmeli, konunun ayrıntıları gerekli ise ortaya konulmalıdır. Böylece analizcinin konunun derinliğine ve detaylarına hâkim olduğu da ortaya çıkacaktır.

XII.4. Hipotez-Kanıt Bağlantısı

Analizci, stratejik değerlendirmede ortaya attığı hipoteze uygun kanıtları ikna edici bir dil ile ve hipotez-kanıt bağlantısını tutarlı bir şekilde ortaya koyarak yazmalıdır.

XII.5. Tavsiyeler

Analizci, siyasal karar alıcı değildir. Onun görevi politika yapım sürecine “girdi” sağlamak, siyasal karar alıcının karar alma sürecinde kararını dayandıracığı temelleri ortaya koymaktır. Ancak kamuoyu detaylı olarak incelemesinin sonucunda en iyi etkilenebileceği ve nelerin yapılması gerektiği hususunda analizci tavsiyeler yapmalıdır.

XII.6. Stratejik Değerlendirme Raporunun Analitik Yazım Çerçevesi

Bu aşamada stratejik değerlendirme raporunun analitik bir şekilde yazılması için yapılması gerekenleri beş temel aşamada ele alalım.

Birinci Aşama

1. Raporun her bir paragrafını yoğunlaştıran bir özet hazırlanmalıdır. Böylece raporun başında raporun özü ortaya konulur.
2. Bu özet içinde görülen en önemli tespitleri önplana çıkararak özet tekrar yazılmalıdır. Temel fikir yalın bir ifade ile ortaya konulmalıdır. Özete amacı raporun tamamını okuyucuya merak uyandırarak okutmaktır.

3. Özete metin uyum içinde olmalıdır.

4. Metni küçük parçalar hâlinde özetleyin

5. Yeni ve önemli olan noktaları ön plana çıkarın

İkinci Aşama

1. Sanki sınırlı kelime sayısı ile raporun bitirmek zorunluluğu varmış gibi düşünülmeli ve asla gerekli olduğundan uzun yazılmamalıdır.

2. Veri, haber, bilgi tekrarı bulunulmamalıdır.

3. SDR'nin temel fikri kağıda yazılmalı sonra bütün kanıtlar bu temel fikri destekleyecek şekilde en önemsizden en önemliye doğru gidecek şekilde sıralanmalıdır. Ancak bazen en önemli kanıtın başta yer almasının faydası vardır. Çünkü bu SDR okuyucusunun merakını artıracaktır. Temel fikir gerekirse tarihten alınacak örneklerle desteklenmelidir.

Üçüncü Aşama

1. SDR'nin akıcı bir üslupla yazılması için çalışılmalıdır. Ancak edebî etkinlik için analitik yapıdan asla fedakarlık edilmemelidir.

Dördüncü Aşama

1. Açık bir dil kullanılmalıdır. Kısa cümleler kurulmalıdır. Pasif cümleden kaçınılmalıdır.

2. Yanlış anlamaya yol açacak kavram, deyim ve kelimeler kullanılmamalıdır. Okuyucunun anlamayacağı teknik terimlerden mümkün olduğunca kaçınılmalı veya izahları verilmelidir.

3. Mümkün olduğunca kesin ifadeler kullanılmalıdır.

Beşinci Aşama

1. SDR bittikten sonra tekrar okunmalı ve önce yazanı ikna etmelidir.

2. BU SDR'de hangi cümleler yer almaz ise temel fikre zarar gelmez diye sorulmalı ve var ise bu tür cümleler çıkarılmalıdır.

XII.7. SDR'nin Etkisi ve Güvenilirliğinin Sağlanması İçin Analizcinin Yapması Gerekenler

İstihbarat analizcilerinin kararalıcılar üzerinde etki yapması ve güvenilir olması, istihbaratın temel amacı olmalıdır. Aksi halde yapılan çalışmaların hiçbir amacı olmayacaktır. SDR'nin etkisini artırmak için analizci raporda önerilen politikanın (eğer var ise) veya karşı tarafın uyguladığı politikanın Türkiye'nin menfaatlerine yönelttiği tehditleri, fırsatları, riskleri sıralayan bir bölüm konulmalıdır.

Analizci ayrıca raporun derin bir araştırmaya, konu ile ilgili geniş bir bilgiye ve ileri analiz tekniklerine dayandığını göstermelidir. Okuyucu kendisini bu konu ile ilgili olarak gerektiğinde analizciye tekrar müracaat etmek zorunda hissetmelidir. Analizci okuyucuyu etkileyici özel istihbarat verileri ile de etkilemelidir. Ve nihayetanalizci raporunu etkili bir özetle süslemeli, özetin bir süs değil, gereklilik olduğunu bilmelidir.

Analizcinin güvenilirliği çok önemlidir. Bunun için analizci emin olduğu, farklı yeni ve önemli bilgilerin altını çizmelidir. Raporda verdiği sonuçları nelere dayandırıldığını açıklamalıdır. Örneğin “Şam’da bulunan ve “A” sınıfı güvenilirlik sahibi kaynağımızın verdiği bilgiye göre” veya “Kuzey Irak üzerinde uçan uçaklarımızın çektiği fotoğraflardan da anlaşılacağı gibi” şeklinde ifadeler kullanıldığı takdirde raporun güvenilirliği artacaktır.⁸¹⁷

Raporun güvenilirliği hususunda analizcinin gözönüne alması gereken diğer kuralları ise şöyle özetleyebiliriz.

1. Analizci gerçekleşeceğini beklediği bir sonuçla ilgili yargısını delillere ve tahminlere açık bir dille dayandırmalı, muğlak ifadelerin arkasına sığınmamalıdır.

2. Türkiye için ortaya yüksek risk çıkaracak bir durum belirme ihtimali var ise bu ihtimali açık şekilde ortaya koymalıdır.

XII.8. Stratejik Değerlendirme Raporu Şeması

Giriş: Bu bölümde çalışmanın geniş bir özeti yapılacak ve çalışmanın neden başlatıldığı ve hipotezi ortaya konmalıdır.

Metodoloji: Bu bölümde çalışmanın nasıl yapıldığı, hangi kaynakların incelendiği, hangi analiz tekniklerinin uygulandığı ortaya konmalıdır.

Ana Gövde: Bu bölümde konunun tarihsel arka planı; mevcut durum; baş aktörler ve faaliyetleri, olaylar arasındaki ilişkiler, ortaya atılan hipotezi destekleyen kanıtlar, geleceğe yönelik öngörüler bu aşamada sıralanır.

Sonuç: Bu bölümde kanıt-hipotez ilişkileri özetlenerek vurgulandıktan sonra tavsiyeler geliştirilmelidir.

⁸¹⁷ İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, s.26-28.

SONUÇ

İstihbarat gereklidir. İstihbarat zekadır. İstihbarat ile akılcı bir ilişki kuran toplumlar millî güvenliklerini ve ekonomik refahlarını sağlamak konusunda önemli bir adım atarlar.İstihbarat konusunda bilinçli toplumların üyeleri demokratik haklarını kendi devletlerine karşı koruma konusunda da daha bilinçli ve etkili olurlar. Çünkü istihbarat konusunda bilinçli toplum, istihbaratı sakınılması, uzak durulması gereken bir örgütlü dedikodu mekanizması olarak değil, zekanın ürünü bir politik gereklilik olarak görür.

Böyle bir toplum, istihbaratın kötüye kullanılmasının ne anlama geldiğini anlar. Buna karşı demokratik tepkisini gösterir ve istihbaratı olması gereken çizgiye iter. Aynı zamanda istihbaratın kalitesinin artırılması için toplumdan ve toplumun siyasal temsilcilerinden partilerden, milletvekillerinden istihbaratın kalitesinin yükseltilmesi için hükûmet ve istihbarat üzerinde baskı yapar. Bu baskının sonucu, hem istihbarat örgütü hem siyasal karar alıcılar hem de halk için faydalı sonuçlar doğuracaktır.

İstihbarat konusunda politikacılarının ve aydınlarının bilinç seviyesi yüksek toplumlar istihbarat servislerinden doğru bilgileri talep ederler ve bu talepleri yapılan istihbaratın da kalitesini yükseltir. İstihbarat, savaş anlamına gelmez aksine istihbarat savaşın engellenmesi için en önemli araçların başında gelir. Çünkü istihbarat tehditler konusunda bir erken uyarı sistemidir. Ve erken uyarılar savaşların çıkmasını engellemenin en önemli aracıdır.

Türkiye gibi 1965-1980 ve 1984-2008 yılları arasında sürekli düşük yoğunluklu çatışma süreci içinde geçen bir ülke için istihbarat ve istihbarat bilinci özel bir öneme sahiptir. Türk milleti İstiklal Harbi sırasında Doğu Cephesi Ermeni Harekatı (46), Batı Cephesi Gediz Muharebesi (181), 1. İnönü Muharebesi (95), 2. İnönü Muharebesi (1493), Kütahya-Eskişehir Muharebesi (1522), Sakarya Meydan Muharebesi (3282) ve Büyük Taarruz (2542) olmak üzere 9161 şehit ve 31.137 yaralı vermiştir.

1965'den buyana devam eden düşük yoğunluklu çatışmada ise 40.000'in üzerinde yani İstiklal Harbi'nde verilen şehit sayısının dört

katından daha fazla kayıp verilmiştir. 1984-2005 seneleri arasında Türkiye bölücü terör örgütü PKK ile verdiği mücadelede üretim kayıpları dahil olmak üzere ekonomik kayıpları 72.34 milyar YTL veya 53.95 milyar ABD Dolarıdır.⁸¹⁸ Bu muazzam bir kayıptır. Türkiye her sene 3.4 milyar YTL'lik bir ekonomik kayba uğramıştır PKK'dan dolayı.

Bu büyük insanî ve ekonomik kayıpların ortadan kaldırılmasında olmasa dahi aşağı çekilmesinde en büyük görev istihbarata düşmektedir. Bu, istihbarat örgütlerinin ekonomik kaynaklarının artırılması, imkân ve yeteneklerinin geliştirilmesi, personel sayısının artırılması ve personel kalitesinin güçlendirilmesi anlamına gelmektedir. Ancak bu yeterli değildir. Eğer toplumda ve siyasette doğru bir istihbarat bilinci ortaya çıkmaz ise sonuç almak mümkün olmayacaktır.

En başarılı istihbarat raporları dahi siyasete ve uygulamaya taşınmaz ise bir anlam ifade etmezler. İstihbaratın siyasete ve uygulamaya taşınması için ise siyasetçilerde doğru bir istihbarat bilincine ihtiyaç vardır. Türkiye, bu bilince dünyada en fazla ihtiyaç duyan ülkedir. Üstelik bu bilince sahip olmanın gereği sadece Türkiye'de süren düşük yoğunluklu çatışmadan kaynaklanmamaktadır. Yerleşik olduğumuz coğrafya ve sahip olduğumuz tarihte yüksek bir istihbarat bilinci gerekliliğini dayatmaktadır.

Türk milletinin yerleşik olduğu coğrafya üç kıtanın kesişme noktasıdır. Üç kıtanın olumlu ve olumsuz bütün dinamiklerinin patlamaları Anadolu'da etki yapmaktadır. Örneğin, Ermeni-Azeri çatışması, Suriye'yi veya Bulgaristan'ı ilgilendirmez ancak Türkiye'yi ilgilendirir. Bosna-Hersek Savaşı'nda Gürcistan ve Irak'ı ilgilendirmez ancak Türkiye'yi ilgilendirir. Irak'ın ABD tarafından işgalinin Yunanistan veya Azerbaycan üzerindeki etkileri ya yoktur ya da minimaldir ancak Türkiye'yi derinden etkilemektedir.

Anadolu coğrafyası bir Bermuda şeytan üçgenidir. Bu üçgen gemileri ve uçakları değil ancak milletleri yutar. Bu coğrafya üzerinde kesintisiz 1000 sene yaşayabilmiş bir tek Türk milleti vardır. Kesintisiz 1000 sene bu coğrafyada yaşabilmek gelecek 1000 sene için yapılmış

⁸¹⁸ Servet Mutlu, **Ayrılkıç PKK Terörünün Ekonomik Maliyeti**, 21. Yüz Yıl, Üç Aylık Dergi, Nisan, Mayıs, Haziran 2008, Cilt 5.

bir sözleşme değildir. 1920’da İngiliz başbakanının “Türkler Asya’nın Kızılderilileridir ve akibetleri de öyle olacaktır” dediği unutulmamalıdır. 2008’de ise üzerinde yeni sınırların ve haritaların çizildiği bir coğrafya üzerine yaşadığımız bir gerçektir.

Tarihte kaçınılmaz olarak Türk milletinin vazgeçemeyeceği bir mirastır. Esasen birçok millî sorunumuz, millî tarihimizin gerçekleştiği coğrafyada gizlidir. Ve bu tarih Anadolu’nun çevresinde uzanan iki artı bir coğrafyada şekillenmiştir. Bütün bunlar Türk toplumunu ve aydınlarını sağlıklı bir istihbarat bilinci ve bilgisi ile donanmasını gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Abraham Moles: **Belirsizliğin Bilimleri, İnsan Bilimleri için Yeni bir Epistemoloji**, (Çev. Nuri Bilgin), İstanbul 2001.
- Abraham Ben Zvi, **"Hindsight and Foresight: A Conceptual Framework for Analysis of Surprise Attacks"**, World Politics, Nisan 1976.
- Adda Bozeman, **Strategic Intelligence and Statecraft**, Selected Esseys, Brassey's (45) 1992.
- Adrian Wolfberg, "Full-Spectrum Analysis-A New Way of Thinking for a New World", Military Review, July-August 2006.
- Ahmet Tarık Miman, **Küreselleşmenin Ordusu Ekonomik İstihbarat**, IQ Yayınları, İstanbul 2007.
- Ahmet Özdal, **Türklerin Savaş Sanatı-aldatıcı taktikler ve farklılaşan stratejiler**, doruk yayınları, İstanbul 2008.
- Ali Çimen: **Echelon İstihbarat Dünyasının Perde Arkası**, Timaş Yayınevi, İstanbul 2002.
- Ali Öztekin, **Siyaset Bilimine Giriş**.
- Allan E Goodmin, **"Reforming US Intelligence"** Foreign Policy, Yaz 1987.
- Albert Clarkson, **Toward Effective Strategic Analyses: New Applications of Information Technology**, Westview Pres, Boulder, Colorado, 1981.
- Alexander Orlov, **Sovyet İstihbaratının Esasları**, (çev.S. Savaşman) Basım Yılı ve Yeri Yok.).
- Alexander George, **"Warning and Response: Theory and Practice"**, D.H.Dearth ve R. T. Goodden.
- Alexander L. George: **"Prediction of Political Action By Means of Propoganda Analysis"**, Public Opinion Quarterly, Cilt 20, Sayı 1, ilkbahar 1956.
- Andrew W. McCoy, **CIA İşkenceleri-Soğuk Savaşın Günümüze CIA Sorgulamaları**, Pegasus Yayınları, İstanbul 2006.
- Andrew Rathmell, **"Towards Postmodern Intelligence"**, Intelligence and National Security, Vol. 17, No. 3, Sonbahar 2002.
- Andrew L. Oros, **"Japan's Growing Intelligence Capability"**, International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 15, 2002.
- Approches Françaises Du Renseignement.**
- Alan Dupont, **"Intelligence for the Twenty-First Century"**, Intelligence and National Security, Vol 18, No 4. Winter 2003.
- Anthony F. Czajkowski, **"Techniques of Domestic Intelligence Collection"**, Studies in Intelligence, Cilt 3 Sayı 1, Kış 1959.
- Ali Yaşar Sarıbay ve Süleyman S. Ögün, **Politik Bilim**, s. 77-78.
- Akad Mehmet; **Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri**, İstanbul 1976.
- Alan D. Campen ve Douglas H Dearth (ed.) **"Cyberwar 2.0: Myths, Mystries and Reality"**, Virginia 1998. Alan D. Campen ve Douglas H Dearth (ed.) **"Cyberwar 3.0: Human Factors in Information Operations and Future Conflict"**, Virginia 2000.
- Alexander Cockburn ve Jeffrey StClair, **Kirli Beyaz-CIA, Uyuşturucu, Medya, Gelenek** Yayınları, İstanbul 2004 .
- Army Times**, 7,10,1995, Cilt 55, Sayı 50.
- Arsev Bektaş, **Siyasal Propaganda**, Bağlam Yayınları, İstanbul 2002.
- Atilla Akar, **Komploların Yüzyılı, Yüzyılın Komplosu**, Timaş Yayınları, İstanbul 2003.
- Avi Shlaim: **"Failures in National Intelligence Estimates: The Case of Yom Kippur War"**, World Politics, Cilt 28, Sayı 3, Nisan 1976.
- Avi Shlaim: **"Failures in National Intelligence Estimates: The Case of Yom Kippur War"**, World Politics, Cilt 28, Sayı 3, Nisan 1976.
- Ayhan Hadi Gündoğdu ve Ali Cemil Çelebi, **Gizli Harp Misyonu ve Dezenformasyon**, IQ

Yayınları, İstanbul 2005.

Ayşe İnal, **Haber Metinlerine Eleştirisel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Araştırmalar**.

Aziz Yakın, **İstihbarat, Casusluk ve Casuslukla Mücadele**, Dış İşleri Akademisi Yayını, Ankara 1969.

Barzun ve Graff, **Modern Araştırmacı**, TUBİTAK Yayınları, Ankara 1999, s.3.

Başlangıcından Bugüne Kadar Dünya Casusluk Tarihi Ansiklopedisi Cilt I-IV, Artel Yayınları, İstanbul 1974.

Bayram Küçükoglu, **Millî Mücadeleden Günümüze Silahsız Terör Propaganda**, IQ Yayınları, İstanbul 2006.

Bekir Çınar, **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Sam Yayınları, Ankara 1997.

Brian Nichiporuk, **The Security Dynamics of Demographic Factors**, RAND Cop., Santa Monica 2000.

Brian Fishman, **Al Qaida's Spymaster Analyzes the US Intelligence Community**, 6 November 2006.

Brian C. Lewis, **Information Warfare**, www.fis.org/7irp7eprint7snyder7infowarfare.htm.

Brian Fay: **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Çok Kültürlü Bir Yaklaşım** (Çev İsmail Türkmen) Ayrıntı Yay. (İstanbul 2001).

Bruce D. Berkowitz ve Allan Goodman, **Strategic Intelligence for American National Security**, Princeton, 2002.

Bruce L. Peclan, **"The Collector's Rolle in Evalution"**, Studies in Intelligence, Cilt 5 Sayı 3, Yaz 1961.

Barrett J. Riordan, **"State-sponsored Economic Deception and Its Determinants"**, Intelligence and National Security, Vol.17 No 4 (Winter 2002).

Begül Dikeçli, **Sosyal Yapı Analizi**.

Cemal Akbay, **"Türk İstiklal Savaşında Taraflarca Uygulanan Stratejik ve Taktik Harp Oyunları"** Stratejik Edütler Bülteni, Sayı 87, Eylül 1992.

Christian Malis: **Enformasyon çağında Stratejik İstihbarat, Savaşlar Dergisi No 60 Aralık 1998**.

Christopher Andrew, **Secret Service The Making of the British Intelligence Community**, Heinemann-Londra, 1985.

"CIA Goes Hollywood-A Classic Case of Deception",

<http://www.cia.gov/csi/studies/winter99-00/art1.htm>

http:

Christopher Abdraw, **"Churchill and Intelligence"** (ed.) Michael Handel, **Leaders and Intelligence**, Frank Cass, London 1968.

Cüneyt Öztürk, **Kod Adı Bozkurt**, 21. Yüz Yıl Türkiye Enstitüsü Özel Rapor: 03 Mart 2008.

Dale C. Eikmeir, **A Logical Method for Center of Gravity of Gravity Analysis**, Military Review, September-October 2007.

David Kahn, **"The Historical Theory of Intelligence"**, Intelligence and National Security, Frank Cass, Sonbahar 2001, Makalenin Türkçesi için bkz Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8 Sayı: 2.

David Brooks, **"The Art of Intelligence"**, New York Times, 2 Nisan 2005.

David Jablonsky, **"The Paradoxes of Duality: Adolf Hitler and the Concept of Military Surprise"**, (ed) Michael Handel **Leaders and Intelligence**, Frank Cass, London 1989.

David A. Shum, **Evidence and Inference For Intelligence Analysis Volume I**.

David L. Robb, **Hollywood Operasyonları**, Güncel Yayıncılık, İstanbul 2005.

David M. McElroy: **"PSYOP-The Invisible Battlefield"**, Military Intelligence Professional Bulletin, Temmuz-Eylül 1990, Cilt 16, Sayı 3.

David Jablonsky, **National Power**.

David J. Skyrme, **Knowledge Networking**.

David Wise ve Thomas B. Rosa, **Görünmeyen Hükümet CIA**, Onur Yayınları, Ankara 1976.

- Dimitri Kitsikis: **Yunan Propagandası**, Meydan Neşriyat, İstanbul Basımyılı belli değil;
- Don McDowell, **Strategic Intelligence, A Handbook for Practitioners, Managers and Users**, Australia 1998.
- Douglas H. Dearth ve R. Thomas Goodden (ed.) **Strategic Intelligence: Theory and Application**, Washington, Defence Intelligence Agency, Washington D.C. 1995.
- David Jablonsky, **"National Power"**, Parameters, Bahar 1997, ss. 34-54.
- Dino A. Brugioni, **"The Unidentifieds"**, Studies in Intelligence, Cilt 13, Sayı 3, Yaz 1969.
- Deborah Kisatsky, **"Voice of America and Iran, 1949-1953: US Liberal Developmentalism, Propaganda And the Cold War"**, Intelligence and National Security, Vol. 14 No. 3 Sonbahar 1999.
- Ephraim Kam, **Surprise Attack-The Victim's Perspective**, Cambridge; Harvard University Press 1988.
- Erdal Şimşek, **İstihbarat Servislerinde Beyin Yıkama Operasyonları**, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2005.
- Erdem Erciyes, **Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri**, IQ Yayınları, İstanbul 2004.
- Ernst Volkman, **Casusluk, 20 Yüzyılın En Büyük Casusluk Operasyonları**, Truva Yayınları İstanbul 2004.
- Erol Gök'a'nın **"Topluluklar ve Zihniyetleri-Grup-Varlık olarak İnsan"**, Odak Yayınları, Ankara 2004.
- Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, (Çev. Demirhan Erdem, Çiğdem Erdem, Gülçin Ülpezen) ASAM Yayınları, Ankara 2003.
- Enis Coşkun: **Küresel Gözaltı**, Ümit Yayıncılık, Ankara 2000.
- Ergun Doğan: **Sosyoloji ve Tarih-Sosyolojide Yöntem Sorunu**, Der Yayınları Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1982.
- Eşref Özdemir, **Bilgi Savaşları**, IQ Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Erdinç Karagöz, **"Stratejik İstihbaratın Anlamı, Önemi ve Konuları"**, Stratejik İstihbarat Bülteni, Aralık 2003, Sayı 1.
- Ephrim Kam: **Surprise Attack: The Victim's Perspective**, Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1988.
- Ephraim Kahara, **"Early Warning versus Concept"** Intelligence and National Security, Cilt 17, Sayı 2, Yaz 2002.
- Finch Lynette: **"Psychological Propaganda: The War of Ideas on Ideas During The First Half of the Twentieth Century"**, "Armed Forces and Society, Bahar 2000, Cilt 26, Sayı 3.
- Frank Watanbee, **Fifteen Axioms for Intelligence Analysts**.
- Franklin Mark Osanka(ed.) **Modern Guerrilla Warfare-Fighting Communist Guerrilla Movements, 1941-1961**, New York 1962.
- Frances Stoner Saunders, **Parayı Veren Dündüğü Çalar CIA ve Kültürel Savaş**, (Çev. Ülker İnce) Doğan Kitap, İstanbul 2004.
- Friedrich Wilhelm, **"Königsindish-eine Variante im grossen Spiel der Geheimdienste"** (ed) Wolfgang Krieger, **Geheimdienste in der Weltgeschichte**, Beck Verlag, München 2003.
- FM 2-22.3(FM 34-52) Human Intelligence Collector Operations-For Official Use Only**, White Paper, Army CI/HUMINT XXI "Concept of operations: Providing A Seamless Linkage Strategic to Tactical"
- FM 34-60 Appendix B, **"Counter-Signals Intelligence Techniques and Procedures"**, www.adtdl.army.mil/cgi-bin/atdl.dll/fm/34-60/appb.htm
- "FM-3460 Appendix B, Louter-Signals Intelligence Techniques and Procedures"**, <http://www.adtdl.army.mil/cgi-bin/atdl.dll/fm/34-60/appb.htm>
- FM 34-60, Chapter 5 **"Counterintelligence analysis and Production"**, <http://adtdl.army.mil/cgi-bin/atdl.dll/fm/34-60/Ch5.htm>

Fundamental Elements of the Counterintelligence Discipline, Universal Counterintelligence Core Competencies, National Counterintelligence Institute

Gary Anderson, **Fundamentals of Educational Research**, s.3-4.

Gaetano Joe Hardi: "Counter Intelligence and the Intelligence Process"
www.thepalmerpress.com/Art09.html.

Gehlen, Reinhart, **Gehlen'in Anıları, 1942-1971**, baskı yeri ve baskı yılı yok

Gregory F. Treverton ve C. Bryan Gabbard, "Assessing the Tradecraft of Intelligence Analysis", RAND National Security Research Division, 2008.

Gregory F. Treverton, "Terrorism, Intelligence and Law Enforcement: Learning The Right Lessons", Intelligence and National Security, Vol. 18. No.4 Winter 2003.

Gültekin Avcı, **İstihbarat Oyunları, Orduların Karanlık Senaryoları**, Birey Yayınları, İstanbul 2007.

Gregory F. Treverton, **Reshaping National Intelligence For An Age of Information**, RAND, Cambridge University Pres 2001.

Gregory F. Treverton: "Covert Action and Open Strategy" in Douglas H. Deather ve R.Thomas Goodden, (ed.) **Strategic Intelligence: Theory and Application**, Washington, Defence Intelligence Agency, Washington D.C. 1995.

Gertrude Schroeder, "Soviet Reality", Studies in Intelligence, Cilt 12, Sayı 2 İlkbahar 1968

George J. Stein, "Information War-Cyberwar-Netwar",
www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/chp6.html.

George G. Bull, "The Elicitation Interview", Studies in Intelligence, Cilt 14 Sayı 2, Sonbahar 1970, s.115-122.

George Marcus, **Paranoia within Reason: A Casebook of Conspiracy as Explanation**, University of Chicago Press 1999.

Gültekin Avcı, **İstihbarat Teknikleri, Aktörleri-Örgütleri ve Açmazları**, Timaş Yayınları, İstanbul 2004, s. 36-40.

George Stein, "A Theory of Information Warfare: Preparing for 2020", Airpower Journal, İlkbahar 1995, Cilt 9 Sayı 1.

Gregory Mitrovich, **Undermining the Kremlin, America's Strategy to Subvert the Soviet Bloc, 1947-1956**, Cornell Press 2000.

Hakan Çebi, **Metafizik İstihbarat-İstihbarat Örgütlerinin Parapsikolojik Operasyonları**, NK, İstanbul 2007.

Handbuch philosophischer Grund Begriffe, Studiendugsabe BAND I München, 1973.

Harold Stukman (ed) **Agents for Chance, Intelligence Services in the 21. Century**, İngiltere, 2000.

Harry Howe Ransom: **The Intelligence Established**, Harward University Press 1971.

Helmut Schmith, **The Selbstbehauptung Europas, Perspektiven für das 21. Jahrhundert**, Deutsch Verlags-Anstalt, Münih 2000.

Helwig Schmidt-Glintzer, "Spionage im Alten China" (ed) Wolfgang Krieger, **Geheimdienste in der Weltgeschichte**, Beck Verlag, München 2003, s. 56-69.

H Bradford Westerfield, **Inside CIA's Private World-Declassified Articles form the Agency's Internal Journal, 1955-1992**, Yale University Pres, New Haven ve Londra, 1995.

Harold D. Laswell, **Propaganda Technique in World War**, Cambridge, MA The MIT Press, 1973.

Harold P. Ford, "The US Government's Experience with Intelligence Anaysis; Pluses and Minuses" (ed) David. A. Charters vd. age,

Hasan Köni, "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde İstihbarat ve Günümüze Etkileri", Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8, Sayı 2, s.150-166.

H. V. F. Winstone, **Ortadoğu Serüveni-1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğu'daki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Öyküsü**, Risale yayınları, İstanbul 1999.

Halit Özkul, **CIA-Gizli Ordular**, Sorun Yayınları, İstanbul 2001.

- Hasan Köni, **"İstihbarat Pazarlaması ve Dış Politika"**, Avrasya Dosyası, İran Özel Sayısı, Cilt 2, Sayı 1, İlkbahar 1995.
- Hans Morgenthau, **Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace**, Sixth Edition, Revised by Kenneth W. Thompson New York 1985.
- "HUMINT/CI"**, call.army.mil/spc_prod/humint/humint.htm White Paper 1 September 1997, **Army CI/HUMINT XXI Concept of Operations: "Providing a Seamless Linkage-Strategic to Tactical"** www.fas.org/lrp/doddir/army/wht-ppr.htm
- Henry Rubenstein, **"DC Power and Cooling Towers"**, Studies in Intelligence Vol 16. No 3, Sonbahar 1972.
- Henriksen Thomas: **Covert Operations, Now More Than Ever**, Orbis, Kış 2000, Cilt 44, Sayı 1.
- H. Bradford Westerfield, **Inside CIA's Private World-Declassified Articles form the Agency's Internal Journal, 1955-1992**, Yale University Press, New Haven ve Londra, 1995.
- H. Bradford Westerfield, **Inside CIA's Private World-Declassified Articles form the Agency's Internal Journal, 1955-1992**, Yale University Press, New Haven ve Londra, 1995.
- Huo Zhongwen ve Wang Zongxiao, **Sources and Techniques of Obtaining National Defence Science and Technology Intelligence**, Kexue Jishu Wenxuan Publishing Co. Beijing 1991.
- İbni Haldun, **Mukaddime**, Onur Yayınları, Ankara 1977.
- İlhan Bardakçı; **İhtilal Tekniği**, İstanbul 1968.
- İlkay Sunar: **Düşün ve Toplum**, (Birey Toplum Yay. Ankara 1985).
- Immanuel Kant, **Kritik der reinen Vernunft**,
- Intelligence Threat Handback**, Unclassified Inter agency OPSEC Support Staff, Mayıs 1996 2,1.
- Intelligence and National Security, Vol. 16 No 1, İlkbahar 2001, Special Issue on Secrets of Signals Intelligence during the Cold War and Beyond.**
- Intelligence and national Security, Vol. 14. No. 1 İlkbahar 1999, "Special Issue on Allied and Axis Signals Intelligence in World War II".**
- Intelligence and National Security, Vol 14 No 4, Kış 1999 **"The Clandestine Cold War in Asia, 1945-65: Western Intelligence, Propaganda and Special Operations".**
- İsmail Kayabal ve Cemender Arslanoğlu: **Propagandanın Sosyo-Psikolojik Temelleri**, Ankara 1983.
- İsmet Görgülü: **Askerî Coğrafya**, Harp Akademileri Komutanlığı yayını, İstanbul 1992.
- Intelligence News Letter, no 373, 6 Ocak 2000.
- Intelligence News Letter, no 398-25 Ocak 2001.
- Intelligence News Letters, no.373, 6 January 2000.
- Intelligence News Letter, No 374, 20 Ocak 2000.
- İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri**, Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel Sayısı, Yaz 2002, Cilt 8 Sayı 2
- J.A.C Brown, **Beyin Yıkama ve İkna Metodları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1973.
- James M.Olson: **The Ten Commandments of Counterintelligence**, file: //C/WINDOWS/TEMP/OLSON-The Ten Commandments of Counterintelligence.htm
- James Der Derian, **"Anti-Diplomacy, Intelligence Theory and Surveillance Practice"** (ed)Wesley K. Wark, **Espionage, Past-Present-Future?**, Frank Cass, London 1994.
- James Rusbridger, **The Intelligence Game, Illusion and Delusions of International Espionage**, IB Tauris, New York-London, 1989, s. 32-33.
- James W. McLendon, **Enformasyon Savaşı, Etkiler ve Kaygılar**, Avrasya Dosyası, Cilt 8 Sayı 2.
- James A. Mowbray, **A Primer on Strategy Analysis**,

www.au.af.mil/au/awc/awcgate/readings/mowbray/mowbmodl.htm

- Jay Lee Hatton: *We Deceive Ourselves: The Role of Preconception in Operational Deception*, www.ndu.edu/inss/books/essaysch2.html
- John A. Gentry *Lost Promise, How CIA Analysis Misserves the Nation, An Intelligence Assessment*, New York-London, 1992.
- John A. Gentry: *"Intelligence Analyst/Manager Relations at CIA"*, (ed.) David A Chartes, Stuart Farsan, and Gleen P. Hastedt, *Intelligence Analysis and Assessment*, Frank Cass, London, 1996.
- Jodi Dean, *"Theorizing Conspiracy Theory"* <http://muse.jhu.edu/journals/theory/-8event>.
- Jonathan L. Freedman, David O Sears, J. Merrill Carlsmith, *Sosyal Psikoloji*, (Çev. Ali Dönmez) An yayıncılık, (İstanbul 1989).
- Jerome K. Clauser ve Sandra M. Weir, *Intelligence Research Methodology-An Introduction to Techniques and Procedures for Conducting Research in Defence Intelligence*, Defence Intelligence School Washington, D.C. 1975, s.7.
- Jakob Seibert, *"Der Geheimdienst Alexanders des Grossen"* (ed) Wolfgang Krieger, *Geheimdienste in der Weltgeschichte*, Beck Verlag, München 2003, s. 19-29.
- Jay Luvaas, *"Napoleon's Use Of Intelligence: The Jena Campaign 1806"* (ed.) Michael I. Handel, *Leaders and Intelligence*, Frank Cass, 1989, s. 40-54.
- James Adams, *"Virtual Defence-The Weakness of a Superpower"*, Foreign Affairs, Mayıs/Haziran 2001, Cilt 80, Sayı 3.
- Jeffrey R. Cooper, *Curing Analytic Pathologies-Pathways to Improved Intelligence Analysis*, Center for the Study Intelligence, December 2005.
- John Douglas ve Mark Olshaker: *The Anatomy of Motive*, Glasgow 1999.
- John Elliston, *The Rise and Fall of the CIA's Psychic Spies*.
- John H. Waller, *The Unseen War in Europe-Espionage and Conspiracy in the Second World War*, New York, 1996.
- John Barron, *KGB, Sovyet Gizli Ajanlarının Gizli Çalışmaları*, Basım Yılı ve Yeri Yok, Nebioğlu Yayınevi.
- John M. Oseth: *Republating U.S. Intelligence Operations: A Study of the National Interest* Lexington; University Press of Kentucky, 1985.
- Jim Mars, *CIA ve PENTAGON'un Gizli Dosyaları*, Kesit Yayınları, İstanbul 2007.
- Jim Keith, *CIA'den Madyaya Kitlelerin Kontrolü*, NK Yayınları, İstanbul 2005.
- Jeffrey T. Richelson, *The U.S. Intelligence Community*, 4. Baskı, Westview Press, Colorado 1999.
- Joint Chiefs of Staff, DOD Dictionary of Military and Associated Terms**, JCS Joint Pub 1-02 Washington: GPO, 23 Mart 1994.
- Joint Analysis Handbook, NATO**, 3 rd Edition October 2007, Monsanto, Lisbon, Portugal
- John Arquilla, David Ronfeldt, *The Emergence of Noopolitik, Toward an American Information Strategy*, Rand 1999.
- John M. Collins: *Military Geography*, Profesyoneller ve Kamu İçin, Brassey's Baskısı, Washington 1998.
- John Hollister Hedley, *Checklist for the Future of Intelligence*.
- John Ferris, *"A New American Way of War? C4ISR, Intelligence and Information Operations in Operation Iraqi Freedom: A Provisional Assessment"*, Intelligence and National Security, Vol. 18, No 4, Winter 2003.
- John Jacob Nutter, *"CIA'nın Karanlık Operasyonları"* Güncel Yayınları, İstanbul 2005.
- John Arquilla ve David Ronfeldt; *"Cyberwar is Coming!"* Comperative Strategy, 12 (Nisan-Haziran 1993).
- John Arquilla ve David Ronfeldt, *"Information, Power and Grand Strategy: In Athena's Camp,"* The Information Revolution and National Security, der. Stuart J.D. Schwartzstein, Washington CSIS, 1996.

- Joseph J. Trento, **CIA'nın Gizli Tarihi**, Pegasus Yayınları, İstanbul 2005.
- Katherine A.S. Sibley, **"Soviet Industrial Espionage against American Military Technology and the US Response, 1930-1945"**, Intelligence and National Security, Vol. 14 Yaz 1999, No. 2.
- Kazım Karabekir, **Gizli Harp İstihbarat**, Kamer Yayınları, Ankara 2001.
- Kershner, Michael R.; **"Special Forces in Unconventional Warfare"**, Military Review Ocak-Şubat 2001, Cilt 81, Sayı 1.
- Katherine L. Herbig ve Donald C. Daniel: **Strategic Military Deception**, içinde Dearth ve Goodden.
- Ken Booth, **Strategy and Ethnocentrism**, New York 1979.
- Kendi İfadesiyle PKK Kimdir Ne Yapmak İstiyor**, Millî Güvenlik Kurulu Yayınlarından No.3, Ankara 1994.
- Kurt Riess, **Topyekun Casusluk**, 2. Baskı, Ankara 1958.
- Konapatov SN, Yudin V.V., **"Traditional Concept Of War is Obsolute"**, Military Thought, 2001, Cilt 10, Sayı 1.
- Laqueur, Walter, **A World of Secrets: The Uses and Limits of Intelligence**, (New York, Basic Books).
- Loch, K. Johnson, **US Intelligence in a Hostile World, Secret Agencies**, Yale University, 1996, s.7.
- Loch K. Johnson, **"Decision Costs in the Intelligence Cycle"**, (ed)Alafred C. Mauer, marion D. Tunstall, James M. Keagle, **Intelligence-Policy and Process**, Westview Press, Boulder ve Londra, 1985.
- Lindel B. Hart, **Strateji, Dolaylı Tutum**, ASAM Yayınları, Ankara 2002, s.48.
- Loch K. Johnson, **"Strategic Intelligence: An American Perspective"**, (ed) A. Stuart Farson, Savid Stafford ve Wesley K. Wark, **Security and Intelligence in a Chancing World**, Frank Cass, London, 1991, s.46-70.
- Lester R. Brown, Hal Kane, **Yarını Düşünmek-Dünyanın Nüfus Kapasitesinin Yeniden Değerlendirilmesi**, TÜBİTAK-TEMA Vakfı Yayınları, Ankara 1999.
- L.V. Scott ve Peter Jackson **Understanding Intelligence in the Twenty -First Century** içinde John Ferris, **"Netcentric Warfare, C4ISR and Information Operations: Toward a Revolution in Military Intelligence?"** Routledge Newyork 2004.
- Lynn F. Fisher, **Espionage, Why Does H. Happen**, Security Awareness Bulletin 4-94; <http://www.dtic.mil/dodsi/researe2.htm/>
- Lynette Finch, **Psikolojik Propaganda 20 Yüzyıl**, Avrasya Dosyası Yaz 2002, Cilt 8 Sayı 2.
- L.T.C. Perkins, **"CI and Humint"**, http://call.army.mil/call/spc_prod/humint.htm
- Ladislav Farago, **War of Wits, The Anatomy of Espionage and Intelligence**, New York, 1954.
- M. Cook ve C. Cook, **Competence Intelligence**.
- Maria Ryan, **"Inventing the Axis of Exil: The Myth and Reality of US Intelligence and Policy-Making After 9/11"**, Intelligence and National Security, Vol 17 No 4 Kış 2002
- Mark M. Lowenthal, **Intelligence, From Secrets to Policy**, s.7.
- Mark Llyoyd, **The Guinness Book of Espionage**, New York 1994
- Mark Fenster, **Conspiracy Theories: Secrecy and Power in American Culture**, University of Minnesota Press, 1999.
- Martin C. Libicki: **Information Dominance**, November 1997, Number 132, Institute for National Strategic Studies.
- Martin Libicki; **"The Emerging Primacy of Information"**, Orbis, Bahar 1996, Cilt 40, Sayı 2.
- Matthew M. Aid, **"All Glory is Fleeting: Sigint and the Fight Against International Terrorism"** Intelligence and National Security, Vol. 18. No.4 Winter 2003.
- Michael Herman, **"Counter-Terrorism, Information Technology and Intelligence Change"** Intelligence and National Security, Vol. 18. No.4 Winter 2003.
- Michael Herman, **Intelligence Power in Peace and War**, Cambridge University Press, 1999.

- Michael G. Fry ve Miles Hochstein: **"Epistemic Communities: Intelligence Studies and International Relations"**, (ed)Wesley K. Wark, **Espionage, Past-Present-Future?**, Frank Cass, London 1994.
- Michael S. Goodman, **"Studying and Teaching About Intelligence: The Approach in the United Kingdom"**, Studies in Intelligence, Vol. 50 No.2 2006.
- Michael I. Handel, "Intelligence and Problems of Strategic Surprise" (ed.) Richard K. Betts, ve Thomas G. Mahnken, **Paradoxes Of Strategic Intelligence**, Frank Cass, London 2003.
- Michael Handel, **"Diplomatic Surprise" in War, Strategy and Intelligence**, (Londra, Frank Cass and Co., Ltd., 1989).
- Michael Handel: "Technological Surprise in War" in War, Strategy and Intelligence, s.133.
- Handels I. Michael, **"Intelligence and the Problem of Strategic Surprise"**, Paradoxes of Strategic Intelligence, Richard K. Betts ve Thomas G. Mahnken (ed.), London 2003
- Mehmet Atay, **"Stratejik Ulusal Güvenlik İstihbaratı"**, Strateji Dergisi, 1996/1, s.80.
- Mim Kemal Öke vd. **Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı**, İrfan Yayınları, İstanbul 1995.
- Muazzez Şenel ve Turhan Şenel, **İstihbarat ve Genel Güvenlik Konularımız**, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1997.
- Making Intelligence Smarter: The Future of US Intelligence Report of an Independent Task Force Sponsored by the Council on Foreign Relations**, www.copi.com/articles/inte../ofr.html.
- Mark M. Lowenthal, **Intelligence, From Secrets to Policy**, Washington D.C. 2000, s. 2-5.
- Mesut Hakkı Çaşın, **"Askerî İstihbaratın Politik ve Stratejik Yapısındaki Boyutsal Değişim"**, Strateji Dergisi, 1996/1.
- Michael I. Handel, **Intelligence and Military Operations**, Frank Cass, London 1990.
- Melvin A. Goodman, **"9/11: The Failure of Strategic Intelligence"**, Intelligence and National Security, Vol. 18 No 4, Kış 2003, s. 59-71.
- Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, bilgiyayinevi, Ankara 2005.
- Mine Karlı ve Hamil Nazik, **Bilimsel Araştırmaya Giriş**, 3. baskı, Gazi Kitapevi, Ankara 2004.
- Mustafa Mutlu **"Vietnam'dan Körfeze Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu"**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2003.
- Mustafa Sağsan, **"Bilgi Savaşı, Siperlerden Klavyelere Taşınan Harekatın Anatomisi"**, Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8 Sayı: 2.
- Muzaffer Özdağ, **Stratejik Düşüncenin Sivil ve Askerî Hayatta Kullanılması**, ASAM Yayınları, Ankara 2000.
- Muzaffer Özdağ, **"Örtülü İstila ve Psikolojik Savaş"**, Toplu Eserler 3, Avrasya Bir Vakfı Yayınları, Ankara 2003.
- Muzaffer Özdağ, **İdeolojik, Psikolojik Savaş, Dolaylı Saldırı, Örtülü Saldırı**, Stratejik Araştırmalar Dosyası, Aylık Strateji Dergisi, 2000/5.,
- Namık Kemal Tepecik, **"Millî Mücadele Dönemi BMM'nin Propaganda, Psikolojik Harekat Faaliyetleri"**, Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 2001, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Edüt Başkanlığı Yayınları.
- National Intelligence Course (NIC) Textbook**, Joint Military Intelligence Training Center 1999.
- Nedret Ersanel, **Siber İstihbarat-Sanal ve Dijital Casusluğun Anatomisi**, ASAM yayınları, Ankara 2001.
- Necati Alkan: **Psikolojik Harekat, Terörizm ve Polis**, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2000.
- Nevzat Tarhan, **Psikolojik Savaş-Gri Propaganda**, Timaş Yay. 6. Baskı, İstanbul 2004.
- Niyazi Tıslık ve Özdemir Akbal, **İstihbarat ve Türkiye-Geleceğin Güvencesi İstihbarat**, NKM Yayınları, Konya 2006.
- Norville de Atkine **Why Araps Lose Wars?** MERIA, Vol.4 No.1, March 2000.
- Nick Cullather, **"Bombing at the Speed of Thought: Intelligence in the Coming Age of**

- Cyberwar**", Intelligence and National Security, Vol. 18, No 4, Winter 2003.
- Oğuz Kalelioğlu, **"Psikolojik Harp İstihbaratı"**, Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8, Sayı 2
- Oleg Gordievsky, **"The KGB After the Coup"** (ed) Wesley K. Wark, **Espionage, Past-Present-Future?**, Frank Cass, London 1994.
- www.ndu.edu/ndu/inss/sa96/sa96ch06.html
- Open Source Intelligence: A Strategic Enabler of National Security**, Center for Security Studies, Zurich, Vol. 3 No 32, April 2008.
- Operation Stargate: US Intelligence and Psychic Spies,
www.parascope.com/en/articles/StarGateReport04.html
- Özcan Yeniçeri, **Türkiye'ye Yönelik Psikolojik Operasyonlar**, Fark Yayınları, Ankara 2008.
- Paul Todd ve Jonathan Bloch, **Global Intelligence-The World's Secret Services Today**, 2003.
- Peter Gudgin: **Military Intelligence, A History**, İngiltere 1999, s.106.
- Pedro Barcelo, **"Hannibals Geheimdienst"** (ed) Wolfgang Krieger, **Geheimdienste in der Weltgeschichte**, Beck Verlag, München 2003, s.30-44.
- Pat Cooper ve Jeff Erlich, **"Cominanders To Get More Tactical Data From CIA"**, Army Times, 7/10/95, Cilt 55, Sayı 50 s.26.
- Peter Gudgin, **Intelligence-A History**, Sutton Publishing 1999 Büyük Britanya.
- Peter Grose, **Operation Rollback: America's Secret War behind the Iron Curtain**, Boston 2000.
- Paul M. Belbutowski, **"Strategic Implications of Cultures in Conflict"**, Parameters, Bahar 1996.
- Psychological Operations Air Force Doctrine Document**, 27 August 2-5.3.
- Refik Korkut, **Psikolojik Savunma**, Ankara 1975.
- R. Dames, D. Faust, and P. Meehle, **"Clinical versus Actuarial Judgment"**, W. Grove and P Meehl, **"Comparative Efficiency of Informal (Subjective, Impressionistic) and Formal (Mechanical, Algorithmic) Prediction Procedures"**.
- Richard H. Wright: **"Information Operations: Doctrine, Tactics, Techniques and Procedures"**, Military Review, Mart/Nisan 2001, Cilt 81, Sayı 2.
- Richard J. Aldrich, **Espionage, security and intelligence in Britain 1945-1975**, Manchester University Pres, 1998.
- Ryan Henry ve C. Edward Peartree, **Military Theory and Information Warfare**, Parameters, Sonbahar s.4.
- Richard S. Friedman: **Open source Intelligence**,
- Richard J. Heuer, **"Do You Really Need More Information"** Studies in Intelligence, Cilt 23 Sayı 1 İlkbahar 1979.
- Richard K. Betts, **"Politization of Intelligence: Costs and Benefits"** (ed.) Richard K. Betts ve Thomas G. Mahhken, **Paradoxes of Strategic Intelligence**, Frank Cass, London 2003.
- Richards J. Heuer, **Psychologie of Intelligence Analysis**, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999 Part 1, Chapter 1, "Thinking about Thinking", s.2.
- Richard K. Beatts: **Intelligence Warning: Old Problems, New Agendas**, Parameters, Bahar 1998.
- Robert S. Bolia, Overreliance on technology in warfare: the Yom Kippur War as a case study, Parameters, Bahar 2004.
- Robert David Steele, **Virtual Intelligence, Conflict Avoidance and Resolution Through Information Peacekeeping**.

- Robert David Steele, **The New Craft of Intelligence: Reconstruction and Globalization**, www.oss.net/papers/white/CASIS2000.rft.
- Robert D. Steele, **Open Source Intelligence: What is it? Why is It Important to the Military**.
- Robert David Steele, **The New Craft of Intelligence: Reconstruction and Globalization**, www.oss.net/Papers/white/CASIS2000.rtf
- Rob Johnston, **Analytic Culture, U.S. Intelligence Community, An Ethnographic Study**, Center for the Study of Intelligence, Washington D.C. 2005.
- Roy Godson: **Intelligence and Security**.
- Robert David Steele, **Virtual Intelligence, Conflict Avoidance and Resolution Through Information Peacekeeping**.
- Robert Dreyfuss: **Company Spies**, www.mojones.com/mother_jones/MJ94/dreyfuss.html.
- Robin W. Winks, **Cloak and Gown: Scholars in the Secret War, 1939-1961** 2. Baskı, (New Haven, Conn, Yale Univ. Press, 1996).
- Ronald J. Deibert, **"The Evolution of Network Intelligence"**, Intelligence and National Security, Vol 18, No. 4, Winter 2003.
- Roy Godson, **Intelligence and Security**.
- Tahir Tamer Kumkale, **Beynimizi Kimler ve Nasıl Yönetiyorlar**, Pegasus Yayınları, İstanbul 2006.
- Tahir Tamer Kumkale, **Türk İnsan Mühendisliği-Türkleri Motive Etmek**, Pegasus Yayınları, İstanbul 2006.
- Tahir Tamer Kumkale, **Derin Devlet Nedir?**, Pegasus Yayınları, İstanbul 2007.
- Techniques of Intelligence Analysis**, <http://faculty.ncwc.edu/toconnor/427/427/lect05.htm>
- Teoride ve Pratikte Propaganda**, Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt 8 Sayı 2.
- Terence H. Quarter, **Propaganda and Psychological Warfare**, New York, Random House, 1962.
- Timothy L. Thomas, **"Deterring Information Warfare: A New Strategic Challenge"**, Parameters, Cilt 26, Sayı 4, Kış 1996-97.
- Timothy Melly, **Empire of Conspiracy: The Culture of Paranoia in Postwar America**, Cornell University Press, 2000.
- Timuçin Mert, **Gri Kardinal-Casusluğun Okulu Olmaz Ama Öğretmeni Mutlaka Vardır**, Birharf Yayınları, İstanbul 2004.
- T.W. Procyshyn, **The Coming Intelligence**.
- Thomas W. Wolfe, **"Obstacle Course for Attaches"**, Studies in Intelligence, Vol 4, No. 3, Yaz 1960.
- Thomas X. Hammes: **The Sling and the Stone, On War in the 21. Century**, Zenith Press, 2004).
- Thomas Powers, **İstihbarat Savaşları-Hitler'den El Kaide'ye Amerikan Gizli Tarihi**, Güncel Yayınları, İstanbul 2005.
- Thomas Omestad, **"Psikoloji ve CIA: Liderlerin Kişilik Analizi"**, Strateji, 1996/2.
- Tohn Dillon: **Networking with Spooks**, <http://www.mediafilter.org/caq/internic>.
- Thomas Timothy, **"Kosova and The Current Myth of Information Superiority"**, Parameters; U.S. Army War College, Bahar 2000, Cilt 30, Sayı 1, s.1.
- Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin (der.) **Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, Platin Yayınları, Ankara 2004.

- Uri Bar-Joseph: **Intelligence Intervention in the Politics of Democratic States, The United States, Israel and Britain**, The Pennsylvania State University Press, 1999.
- U.S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication**, Released June 2007.
- Sait Yılmaz, **21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**, Alfa Yayınları, İstanbul 2006.
- Shulsky N. Abram, **Silent Warfare**, Brassey's Inc. Washington D. C. Second Edition, 1993.
- Selim Somçağ, **Türkiye'nin Ekonomik Krizi Oluşumu ve Çıkış Yolları**, 2006 Yayınevi, Ankara 2006.
- Sheila Ostrander ve Lynn Schroeder, **Parapsikolojik Savaş** Q Matris Yayınları, İstanbul 2003.
- Sean Gregory, **Economic Intelligence in the Post-Cold War Era: Issues of Reform**, 10 February 1997.
- Selçuk Arı ve Okan Arslan, **Uluslararası İlişkiler ve Din-Tanrı tarafsız mı?**, Platin Yayınları, Ankara 2005
- Sun Tzu, **Savaş Sanatı**.
- Sabri F. Ülgener: İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, Der Yayınları, İstanbul 1981.
- Serhat Tezsever, **Millî Güvenliğimiz İçinde İstihbarat**, İstanbul 2000, 2. Baskı.
- Servet Avcı, **"Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde Arap Aşiretlerini Kazanmaya Yönelik Propaganda Faaliyetleri"**, Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl 1 Şubat 2003, Sayı 1.
- Servet Avcı, **Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası**, Kim Yayınları, Ankara 2004
- Sherman Kent, **Stratejik İstihbarat**, ASAM Yayınları, Ankara 2002.
- Stephen Lander, **British Intelligence in the Twentieth Century**
- Simon Jenkins, The Times, 6 Haziran 2001.
- Susan Hekman, **Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik-Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida**, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999.
- Stansfield Turner, **Secracy and Democracy: The CIA in Transition**, Boston: Houghton Miffling, 1985.
- Şeref Ateş, **"Kültür Değişiminde Propagandanın Rolü"**, Kastamonu Eğitim Dergisi, Ekim 1999, Cilt 7 No.2.
- Şeref Ateş, **"Bir Siyasal İletişim Tarzı Olan Propagandanın Tanınması ve Propaganda Metinlerinin Çözülmesi"**, bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 13, İlkbahar 2003.
- Walter Nikolay, **Birinci Dünya Harbinde Alman Gizli Servisi**, Kamer Yayınları, İstanbul 1999.
- Wayne Madsen: **"Crypto A.G.: The NSA's Trojan Whore?"**, <http://mediafilter.org/CAQ/caq63/caq63-madsen.html>
- Wendy H. Burkett, **Assessing the Results of Effects-Based Operations (EBO): The Relationship Between Effects-Based Operation and the Psychological Dimension of Warfare**, U.S. Army War College.
- William C. Prillaman ve Michael P. Dempsey, **"Mything the Point: What's Wrong with the Conventional Wisdom about CIA"** Intelligence and National Security, Vol. 19 No 1 İlkbahar 2004.
- Wilhelm Marbes, **"Psychology of Treason"**, Studies in Intelligence, Cilt 30, Sayı 2, Yaz 1986.
- Y.Toker, S. Dilmaç, **Psikolojik Harekât ve Propaganda**, Emniyet Gn. Md. Yayınları, Ankara.
- Yu M. Zelenkov, **"Morale and The Country's Defence Capacity"**, Military Thought, 2000, Cilt 9 Sayı 2.